Illés Béla

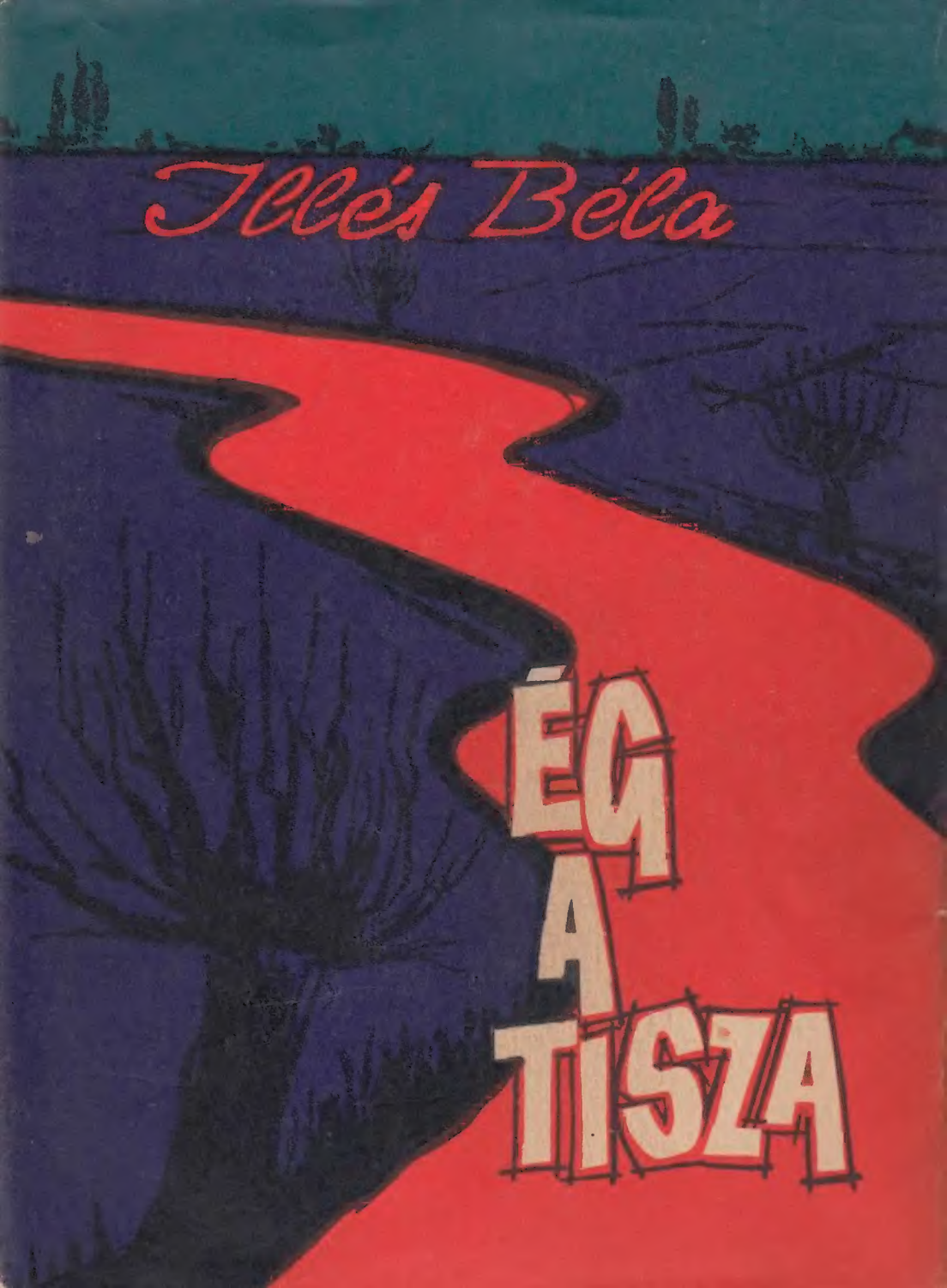

ÉG A TISZA

Türóczi Károly et.-nak

a KMP megalakulásának 40 éves évfordulójára

az ÁGTI MSzMP szervezetétől.

Budapest, 1958. november 19.

ILLÉS BÉLA

ÉG A TISZA

MÁSODIK KIADÁS
15—25 ezer

ILLÉS BÉLA

ÉG A TISZA

REGÉNY 3 KÖTETBEN

KUN BÉLA
ELŐSZAVÁVAL

ZRÍNYI KIADÓ

BUDAPEST, 1958

© ILLÉS BÉLA 1958

ELŐSZÓ

Kedves Illés elvtárs!

Elolvastam a magyar forradalomról szóló regényét. Ráismertem sok-sok alakjára. Olyanokra is, akikre kellemes volt visszaemlékezni csaknem tíz esztendő távlatából, olyanokra is, akik olvasás közben még ma is kellemetlenül hatnak. Aminek leginkább örvendtem, az volt, hogy a regényből sokszor érezhetően tör ki a tömeg mozgása, a mi magyar proletártömegünk ösztönös, tüzes, széles és mély mozgása, amit fiatal kommunista pártunknak tíz esztendő előtt sikerült ellenállhatatlan erővé szerveznie, s a szovjethatalom kivívására irányítania. A harcnak örömét, a kétségbeesett, már-már reménytelen küzdelem kínját, a bukásnak, az emigrációnak — s annak a sok mindennek, ami ezzel együttjár — mérhetetlen keserűségét éltem át újrà, olvasás közben. És hogy megint harcol a magyar munkásosztály töretlenül — okulva tapasztalatain — az új forradalom új diadalaiért.

Nagyon örvendek, hogy megírta ezt a regényt.

A magyarországi proletárforradalom eddigelé inkább az ellenforradalmi írások témája volt. Nemrégiben egész gyűjteményt lapoztam át azokból az írásokból, amelyek egész sor kultúrnyelven ontják a sarat, a szemetet forradalmunkra. Kevés, túlságosan is kevés az, amit a magyar kommunisták írtak a forradalmunkról eddig. Hiba volt, hogy olyanféle módon reagáltunk az ellenünk intézett rágalmak és hazug-

ságok özönére, mint ahogyan a meglehetősen szkeptikus magyar költő, Arany János írta:

Ha egy úri ló-csiszárral
Találkoztam s beverl sárral:
Nem pöröltem —
Félreálltam, letöröltem.

Valahogyan beletörődtünk, hogy a bukott forradalomnak duplán az a sorsa, hogy rágalmazzák. De beletörődtünk a csapások súlya alatt egy időre abba is, hogy a magyarországi proletárforradalom jelentősége elsősorban negatív tanulságaiban áll. Pedig ez a fölfogás valahogyan a szociáldemokráciának forradalmunkról vallott fölfogásából lopózott be a kommunisták közé. A magyarországi proletárforradalom nemcsak hibái miatt jellegzetes, de erényeivel, jó oldalaival is tündöklik. Regénye újból azt a gondolatot ébresztette föl bennem, hogy elég volt a tíz esztendő önostorozásából, itt az ideje, hogy megmutassuk — különösen a fiatalságnak, amely alig tud erről valamit — a magyarországi proletárforradalom igazi jelentőségét. A magyarországi proletárforradalom nemcsak tehermentesítette az orosz proletárforradalmat, de magára vonta a nemzetközi ellenforradalom erejét is akkor, amikor az oroszországi Tanácsköztársaság nemzetközi és belső helyzete a legnehezebb volt. A Magyar Tanácsköztársaság keletkezése, vöröshadseregének harcai nemcsak megakadályozták a francia csapatok és a román hadsereg Besszarábián keresztül Oroszországba való betörését, amely nem csupán papíron volt kidolgozva, hanem meg is kezdődött a szaloniki francia hadsereg bevagonírozása és Romániába indítása formájában. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Közép- és Nyugat-Európában csak a magyarországi proletariátusnak és csak a fiatal, alig pár hónapos KMP-nak volt meg a bátorsága és elszántsága, hogy megvalósítsa a szovjethatalmat és ne mulasszon el egyetlen alkalmat sem, hogy a munkásosztály harcát a hatalomért való harccá fokozza, a hatalmat — ahogy az első alkalom adódik — meg is ragadja. A magyar proletárforradalom példájából nemcsak a hibákat lehetett megtanulni

— amelyeket mi kérlelhetetlenül kritizálunk egy évtized óta —, hanem azt is, hogy hogyan lehet és kell kezdeményezőleg föllépni a forradalom harcában egy ország proletariátusának, ahelyett, hogy a másikat várná, vagy biztatná:

Jochele geh du voran,
Du hast den grossen Stiefel an . . .

Zsendül az új forradalom vetése Magyarországon, azon a talajon, amelyet annak idején a Tanácsköztársaság ekéi szántottak föl, s vöröshadseregünk és sok-sok mártírunk vére termékenyített meg. Maguk, magyar proletárírók érzik legkeservesebben a forradalom bukásának, az emigrációnak következményeit. Ennek az új forradalomnak gondolatait, érzéshullámait nehéz a messzeségből felfogni. De maguk, akik átélték, átharcolták a forradalom előbbi szakaszát, hőskorát, akik szétszóródva a világ minden tája felé, mégis megvetették a magyar proletárirodalom alapját, s hozzájárultak egy és mással a nemzetközi proletárirodalom alapvetéséhez is, egy-egy ilyen írással mégis részesei az új forradalomnak Magyarországon. Írásaik beszivárognak Magyarországra az illegalitás csatornáin át. Láttam egy „regénypéldányt", amelyet a szó szoros értelmében szétolvastak földalatti mozgalmunkban; annyian olvasták, hogy a könyvnek alig maradt margója, s már a betűket is kikezdték a könyvet forgató kezek. Ezért érdemes írniok s írjanak is a mi forradalmunkról, a mi forradalmunk és a nemzetközi forradalom számára. A magyar proletárírók már eddig is részesei a mi forradalmunk ideológiai vezetésének — kötelességük tovább vinni a munkát.

Moszkva, 1929. január 3-án.

Meleg kézszorítással:
KUN BÉLA

VEZÉREMNEK ÉS TANÍTÓMESTEREMNEK:
A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK —
A SZERZŐ

I.
KÖTET

A TISZA HÍDJÁN

1.

Kovács Péter vöröskatona, öthetes gyógykezelés után egészségesen jött ki az újpesti Károlyi-kórházból. Pár perccel múlt el a déli tizenkét óra, amikor az utcára lépett. A sapkáját levette, hogy a Duna felől jövő langyos szél szabadon érje betegség után is életpiros arcát. Bal kezével hátrasimította sötétszőke haját, és anélkül, hogy különösebb oka lett volna rá, elnevette magát, két fehér, egészséges fogsort mutatva a szembejövőknek. Ahogy lassan elindult a laktanya felé, dióbarna szemét tágranyitva, bámulta a várost. Ebben a percben nagyon jól érezte magát: erős volt, fiatal és egészséges.

Három órával később csak egy paraszthajszál választotta el a haláltól. Hogy szavaimat össze ne zavarjam: Péter június huszonnegyedikén jött ki a kórházból, a magyarországi proletárforradalom negyedik hónapjában.

Hajnalától félórás sebes eső mosta végig a várost. A nap már felszárította az eső nyomát, de még csak vékonyan porzott az út a kocsikerekek alatt. A Duna felől friss levegőt hozott a szél. Péter szembenézett a széllel, élvezte, nevetett rá, játszott vele. De amint kiért az Árpád útra, alábbhagyott a jókedve, mert akárhogy is bámult, sehogy sem ismert rá a városra, melyet május eleje óta most látott először. A házak mind a régi helyükön állnak, a villamosok is a régi síneken futnak, hanem az emberek... Kutya legyek — gondolta

Péter —, ha nem úgy mennek, mintha mindegyiknek az orravére folyna.

A villamosokon fürtökben lógnak az utasok. Talán azért forognak olyan lassan a kerekek. A házakon majd mindenütt ott lobogtak még a májusi zászlók, de az eső lemosta, a nap kiszítta friss, piros színüket. Az egész város fáradt volt és rosszkedvű.

A laktanya kapujának támaszkodva, békésen pipázott két idősebb vöröskatona.

— Hová, hová? — kérdi az egyik, az öreg Lipták.

— A zászlóaljirodába megyek, jelentkezni. Ma jöttem ki a kórházból.

— Egészségesen?

— Egészségesen.

— Na, akkor sétáljon egyet, elvtárs.

Péter csodálkozva nézett a szürkülő bajszú katonára, aki legényesen félrecsapta sapkáját és keményen összeharapva meggyfa-pipaszárát, hátával a kaput támogatta.

— Ne tréfáljon, Lipták elvtárs!

— Na-na. Nem vagyok én tréfacsináló. Oszt ha éppen olyan nagyon akarja, be is mehet a laktanyába az elvtárs, csak éppen hogy senkit se talál bent, mert a főhadnagy úr minden épkézláb embert elvitt sétálni. Csak minket hagyott itthon, hogy vigyázzunk, össze ne dűljön a fal.

— A zászlóaljparancsnok elvtárs kivitte az egész zászlóaljat harctéri gyakorlatra — magyarázta a szót a másik katona. — Csak holnap délelőtt jönnek haza. Addig az iroda is zárva van, csak mi vagyunk itthon ketten, maródiak.

— Mi az istent csináljak holnap reggelig?

Péter nem volt éhes, de mert valamivel csak agyon kell ütni az időt, bement egy vendéglőbe és megevett két tányér tököt. Evés közben eszébe jutott, hogy legokosabb lesz, ha fölmegy a városházára Pojtekhez.

A városháza előtt eleven volt az élet. A kapun sűrűn igyekeztek ki- és befelé az emberek. Az erkélyre hatalmas, égővörös zászló volt kitűzve. Fegyveres vörösőr járkált föl s alá a ház előtt. Péter pár percre megállt — nézni, élvezni az elevenséget. Valahonnan a Duna irányából, nem is túlságosan messziről, ágyúdörgés hallatszott.

— Valami újfajta ágyút találtak fel, azzal kísérleteznek

— magyarázta egy villamosra váró, szemüveges, nyurga ember a várakozó népnek.

Péter fürgén ment föl az első emeletre, de ott megállott: hirtelenében nem tudta, hol keresse Pojtek szobáját. Még mielőtt megkérdezhette volna, merre kell mennie, mintha csak az ő kedvéért történne, sietve, vagy még inkább szaladva jött le a lépcsőn, a második emeletről Pojtek.

— Pojtek!

Pojtek azonban meg sem állott.

— Te vagy az? — kérdezte zavartan és már sietett is tovább. Péter utána. — Valami nincs rendjén — tudta rögtön. Pojtek a folyosó végén, egy nagy ajtó mögött tűnt el. Szó nélkül, köszönés nélkül sietett át a nagy, homályos előszobán és kopogtatás nélkül nyitott be egy szárnyas ajtón. Péter mindenütt a nyomában és csak akkor tudta, hogy hova mennek, amikor már bent is voltak a direktórium elnökénél. Péterrel szemben, a nagy íróasztal mögött, bőr-karosszékben ült a direktórium elnöke, mellette telefonkagylóval a kezében — mint mindig, most is kék munkásingben — Potyondi állott. Pojtek valamit magyarázott az őszhajú elnöknek — olyan hangon, mintha egy századnak vezényelne — és mégis nehéz volt megérteni a szavát, mert közben Potyondi is ordított a telefonba. Még négy-öt ember volt a szobában és azok sem voltak éppen csendben. Péter ki akart menni, de Pojtek rászólt:

— Várj! Még azt sem tudod, hogy hova kell menned és már is szaladsz. Rohanj a laktanyába és nézd meg, igaz-e, hogy az a ... igaz-e, hogy üres a laktanya?

— Igaz. Onnét jövök. Az egész zászlóalj kivonult gyakorlatozni.

— ... az anyjukat!

Potyondi az asztalra vágta a telefonkagylót.

— A központ a nemzeti szociáldemokráciát élteti! Nem kapcsol!

Egy magas, széles vállú, szőke munkás — a forradalmi törvényszék elnöke — nyugodt hangon mondta:

— Szociáldemokrata ellenforradalom.

— De elvtárs! — szólt rá szemrehányóan az ősz hajú elnök. — Meg kell adni a jelt a gyári zászlóaljaknak — folytatta csendesebben.

— Hát nem érted? — csapkodta előtte ököllel az asztalt Pojtek. — Nem érted, hogy megállapodás szerint a gyülekezőjelet a Mauthner-gyár szirénája adja meg és a Mauthner-gyár udvarán van a gyülekezés. És éppen a Mauthner-gyár van az ellenforradalmárok kezén...

— Az előbb azt mondtad, hogy a monitorokról lövik a várost...

— Ez igaz. A monitorok lövik a várost, de a Mauthner-gyár is az ő kezükben van. A Mauthner-gyárban van a tűzoltólaktanya, ott fegyver is bőven akad, szóval ez a nagyobb baj!

— Hm.

— A mi kötelességünk, elvtársak — szólalt meg most egy kicsi, csúnya piszokszín arcú, ferde szájú ember, Fellner párttitkár —, a mi kötelességünk a városházát megvédeni. Be kell csukatni a kapukat...

— Marha! — ordított rá Potyondi.

— Időt kell nyerni, elvtársak — mondja Pojtek. — Én lemegyek a Mauthner-gyárba, meggátolni, hogy támadásba kezdjenek, még mielőtt mi lábra állhatnánk. Akárhogy is, össze kell gyűjteni a munkásokat. Fegyver bizonyosan van a laktanyában.

Potyondi helyeslően bólintott.

— Megcsináljuk — mondta.

— Te velem jössz — fordult Pojtek Péterhez és feleletre sem várva, indult. Péter csak a kapuban érte utól.

Alig pár percig volt bent a városházán, de az utca képe ez alatt teljesen megváltozott. A városház környéke kiürült — a vörösőr az úttest közepén állva bámulta az eget, srapnellfelhőket keresett a szemével. Egy villamos épp a városháza előtt akadt el, utasai gyorsan szerteszéledtek. Pest felől száguldva jött egy vöröszászlós autó, meg sem állott a városháza előtt, robogott tovább a kaszárnya felé.

Odébb — közelebb a Váci úthoz — ismét más volt az utca képe: a járdákat elállták a népek, főleg asszonyok és gyerekek, de sok férfiember is volt közöttük, munkások, akik — ebéd után lévén — visszaigyekeztek a gyárba. Valami érdekesre vártak, maguk sem tudták mire. Valami történt, az bizonyos, de hogy mi — hisz éppen azt volna jó tudni! Ahol aztán már nagyon közel volt az a „valami", a Váci út megint

egeszen ures. Messze el lehetett látni a Pest felé futó hosszú, széles gyársoron: feszesen álltak őrt a magasba nyúló vörös kémények, de élő ember nemigen mutatkozott az utcán. Egy villamos veszettül vágtatott Pest felé, egy teherautó futott versenyt vele.

A Mauthner-féle bőrgyár — hátát a Dunának vetve — magas vasfalat, óriási vaskaput mutat a Váci út felé. Az út itt erősen összeszűkül. A szemben fekvő egyemeletes ház csak pár méternyire van a vaskaputól. A ház fedelét körülfutó csatorna alig egy méterrel van magasabban, mint a gyárfalból fölfelé néző hosszú vasszegek hegyei. A gyárkapu nyitva. A mögötte álló portásházra piros-fehér-zöld zászló van kitűzve.

— Hová? — állítja meg Pojteket két fegyveres tűzoltó.

— A gyárba.

Az egyik tűzoltó félrehúzza a száját, a másik a vállát vonogatja. A vaskapu becsapódik Péter és Pojtek mögött.

A gyárudvaron, háttal a kapunak, hosszú sorban fegyveres tűzoltók állanak. Szemben velük valamivel rövidebb sor, fegyveres munkásokból. A két sor között a tűzoltóparancsnok áll, mellette három-négy katona. Csillag, rendjel nincsen rajtuk — csak egy-egy nemzetiszínű kokárda van a bal mellükre tűzve —, de mégis rögtön megismerni őket: tisztek. Az egyik tiszt a munkásokhoz beszél:

— ... nemzeti szociáldemokrácia ... szabadság ... a munkásság igazi vezérei ... az antant élelmiszert küld, ruhát küld ... nemzeti szociáldemokrácia ...

Pojteket pár pillanatig senki sem veszi észre. A két tűzoltó mozdulatlanul áll a háta mögött és akkor sem mozdul meg, amikor Pojtek lassan előremegy, arrafelé, ahol a tisztek állanak. A szónokló tiszt egy pillanatra elhallgat, ez a pillanat elég Pojteknek, egyszerre felcsendül a hangja:

— Elvtársak! A forradalmi kormányzótanács ...

Tovább nem jut. Egyszerre öt ember ugrik rá. Péter lerántja róla az egyik támadót — egy izmos tűzoltót —, de most már őt is hat markos kéz ragadja meg, valaki elgáncsolja, most puskatussal hátba vágják, még egy ütést kap hátulról a bal vállára és már a földön fekszik, Pojtek mellett. Pojtek orrán-száján ömlik a vér. Rövidre nyírt, tüskés fekete haja és őszülő halántéka vérfoltos.

A katonás sorok felbomlottak, az emberek egymás hegyén-hátán állva fogják közre a tülekedőket.

— Vissza! Mindenki a helyére! Vigyázz!

Csak azok maradnak Pojtek és Péter mellett, akik leteperték őket.

— Álljatok fel! — kiáltja egy széles vállú, magas termetű, napbarnított arcú huszártiszt és botjával Pojtekre mutat.

Pojtek és Péter nem mozdul. Két-két tűzoltó nyúl a hónuk alá.

— Miért jöttetek ide? — ordít rájuk a huszártiszt.

Péter hallgat. Füle zúg, szeme káprázik. Pojtek kabátja ujjával törli a vért a szájáról. Két fogát kiköpi.

— Miért jöttetek ide? Mit kerestek itt? — ismétli a kérdést a tiszt.

Pojtek a fegyveres munkások felé néz és igyekszik hangosan beszélni:

— Elvtársak! A . . .

— Fogjátok be a száját!

A tisztek pár percig halkan tanácskoznak. A huszártiszt botjával energikusan hadonászik, egy másik tiszt tagadóan csóválja a fejét. A fegyveres munkások sorából egy ember kilép, a falhoz támasztja fegyverét. A tűzoltóparancsnok mellé ugrik és a vállánál fogva keményen megrázza.

— Állítsátok őket a falhoz! — parancsol ordítva a huszártiszt a foglyok mellett álló tűzoltókra.

Pojtek és Péter ott állanak a vasfal előtt, szemben velük hat fegyveres tűzoltó. Péter lehajtja a fejét, Pojtek bátran szemébe néz a tűzoltók mögött álló huszártisztnek. Most hirtelen, valahol a közelben, élesen visítani kezd egy gyári sziréna. Pojtek véres szája mosolyra húzódik. Odanéz a katonás sorban álló munkások felé: egyik munkás a másik után dobja földre a fegyvert.

— Becsaptak minket! — mondja az, aki elsőnek állt ki a sorból. A tűzoltók gyorsan közrefogják a munkáscsoportot és már viszik is őket az udvar hátulsó, a Duna felé néző részére. Elől alig marad több ötven fegyveresnél. A tisztek megint összeverődve tanácskoznak, a két fogollyal senki sem törődik. Most már egyszerre több helyütt is hívja visítva a sziréna fegyverbe a munkásokat.

— Megnyertük a csatát! — súgja Pojtek Péter felé.

A helyzet pár pillanatig változatlan. Mindenki vár, mindenki érzi, hogy valaminek történnie kell, de senki sem tudja az első szót kimondani. Csend van — csak a szirénák visítanak.

A szemben fekvő egyemeletes ház tetején váratlanul megszólal egy géppuska. Az első golyók visszapattannak a vasfalról, a többi a gyárudvar közepén veri föl a port. A tűzoltóknak is van egy géppuskájuk. Pojtek és Péter a földre vetik magukat. A fejük fölött folyik a tűzharc.

A gyárat lövő géppuskás az egyemeletes ház kéménye mögött fekszik — időnként le-leordít a gyár felé. Pojtek megismeri Gottesmann visító hangját:

— Aki ellenünk harcol...

A vörösök megpróbálták létrán megmászni a vasfalat. Egy vöröskatona fölért a vasszegekig — de feléje suhintott a tűzoltók géppuskája és egy sor véres pontot tett a mellére. Odaesett Péter mellé, arccal az égnek fordulva. Szeme nyitva maradt. Péter megismerte azt az őszes bajuszú katonát, akivel pár óra előtt a laktanyánál beszélt.

— Az öreg Lipták — mondta Pojtek. — Hat gyerek maradt utána.

— Aki ellenünk harcol... — ordítja Gottesmann.

Körös-körül szakadatlanul sivítanak a gyári szirénák. Az udvar első részén már csak vagy harminc fegyveres maradt, a többi elhúzódott a hátulsó udvarba. A tűzoltók egy nagy farakás mögött fekusznek. A tűzoltóparancsnok eltűnt.

Délután ötkor kinyitották a kaput, és fegyveres munkások szállták meg a gyárat.

Pojteket és Pétert autón vitték a városházára. Útközben kétszer állították meg az autót a fegyveres munkások. A városháza előtti téren munkásasszonyok állottak őrt, kicsi, lovassági karabéllyal vállukon. A tér közepén — hatalmas üstökben — nyílt tűzön főztek gulyást a harcoló munkásoknak.

A direktórium szobája üres volt, csak Fellnert találták ott. Mint egy megvert gyerek, úgy ült egy hatalmas karosszékben. Az arca zöld a félelemtől.

— Az istenért, csak nem sebesült meg valaki? — kérdezte reszketve.

Reggeli nyolc óra. A városházán kezdődik a munka.

— Mit mondott Pest? — kérdi Péter Pojteket, aki épp most tette le a telefonkagylót.

— Mindjárt itt lesz Szamuely. Gyerünk, nézzük meg mi is, mi van a Mauthner-gyárban.

Mikor Pojtek és Péter leértek a városháza kapujába, már látszott Szamuely autója. Az orrán géppuska, mögötte bőrkabátban, bőrsapkában Szamuely.

— Üljenek be, elvtársak! — A Mauthner-gyárba — mondta a sofőrnek.

— Nos? — fordult Pojtekhez.

— Hát — kezdte Pojtek —, ha a szövetségeseink hátbatámadnak... Félek kimondani, Szamuely elvtárs, de ha elhallgatom, akkor is így van: az embernek mindig az jár az eszében, hogy ez a töméntelen sok erőlködés, vér, minden, hogy mindez hiábavaló, ... semmit sem érünk el... annyi az ellenség...

Szamuely ránézett Pojtekre, úgy nézett rá, mintha egész arca, mintha az egész ember, két szomorú, szemrehányó tekintetű szemből állana.

— Igen — mondotta halkan —, túlontúl sok az ellenségünk. Az a mi forradalmunk egyik legnagyobb eredménye, hogy ma még több, mint pár hónap előtt volt. Ma már azok a francia csapatok is ellenünk vonulnak fel, amelyeket azért indítottak útnak, hogy Moszkvát foglalják el. Ne legyünk nacionalisták, elvtársak. Nagy, nagyon nagy eredmény, hogy az orosz elvtársak harcát megkönnyítettük. Igaz — mondotta hirtelen egészen más hangon —, mit mond a katonai parancsnok? Miért nem volt idehaza a harcok alatt?

Pojtek és Péter egymásra néztek.

— A katonai parancsnokról teljesen megfeledkeztünk — mondotta halkan Pojtek.

— Szép!...

A gyárból telefonon felhívták a kaszárnyát. A katonai parancsnok, Somogyi, nem jött vissza az éjszakai gyakorlatról. Senki sem tudja hova lett.

Szamuely lecsapta a telefonkagylót.

— ... A gazember! Áruló!

A nyitott kapuban géppuska. A munkások vállán fegyver. A gyárudvar hátsó részén ágyú néz a Duna felé.

— No, elvtárs, hogy történt a hiba? — szólít meg Szamuely egy öreg munkást.

— Üres gyomorral könnyen megtéved az ember — hangzik a válasz.

— Az orosz munkások félannyit sem esznek, mint a mieink és mégis száz fronton harcolnak. És győznek...

— Azt nem láttam — feleli az öreg —, de azt látom, hogy mi már három hónapja koplalunk, oszt még nyoma sincs a szocializmusnak. Szegényebbek vagyunk, mint azelőtt.

— Egy kis türelem, elvtárs. Mindent a maga sorján. Higgye el nekem, hogy...

— Bocsásson meg, Szamuely elvtárs, hogy félbeszakítom — szólt Pojtek —, a munkások már várnak.

Szamuely fölmászott az udvar közepén álló farakásra. Éljenzés. Pojtek megnyitja a gyűlést, aztán Szamuelyé a szó. Rekedten, fáradtan beszél. A tömeg csendben, közbeszólások nélkül hallgatja.

— Az orosz példa... könyörtelen diktatúra... az ellenség megsemmisítése... a vöröshadsereg... Szovjet-Oroszország... az ellenforradalom... Mert nincs más hatalom, mint a dolgozók hatalma és aki a dolgozók hatalma ellen fegyvert fog, az fegyver által fog meghalni...

Hangja beszéd közben egyre tisztul, egyre élesedik. Előrelendített karja hosszú árnyékot vet a fehér falra.

3.

Pojtek, az asszony és a két gyerek egy kis szobában elnek, ugyanott, ahol a háború alatt laktak.

— Miért nem szerzel valami tisztességes lakást? — zaklatja Pojteket egyre az asszony. — A többiek...

— Ráérek — feleli keményen Pojtek.

Egy cseréptálban tökfőzelék kerül az asztalra.

— Egyél, vendég — fordul Péterhez Pojtek. — Mindenki kap egy darab kenyeret, a gyerekek nagyot, a felnőttek kicsit.

— A gyerekek lába kilóg a cipőből. A Lajcsi ülepén annyi a folt, hogy több már nem is fér rá. Ahol varrom, ott szakad.

— Nyár van, nem fagy meg.

— Hát mondja meg maga, Kovács elvtárs, nem istentelenség-e éhezni hagyni a gyerekeket? Minden a miénk és a gyerekek koplalnak ...

— Fenét koplalnak! Hat hét múlva a születésnapod lesz, akkor gulyást eszünk. Most nem szabad sokat enni, kár volna elrontani az étvágyunkat — feleli mosolyogva Pojtek.

Az asszony elmosolyodik. Szigorú, sovány arca megenyhül. Néhány pillanatig hasonlít arra a kis varrólányra, akit Pojtek hét esztendővel ezelőtt a Szúnyogszigeten ismert meg és hasonlít ahhoz az asszonyhoz, aki hógolyókat dobált a békítgető szónok arcába 1918-ban, a januári sztrájk idején. De a mosoly gyorsan megkeseredik és amikor pár pillanat múlva megszólal Pojtekné, majdnem sír:

— Ki éri meg élve azt a hat hetet?

— Mindnyájan megérjük. Se gyomorrontásban, se húsmérgezésben nem fogunk meghalni ...

— A háborúban lőttek ránk, mégsem haltunk meg. Így aztán azt is megértem, hogy holnaptól kezdve — vasmunkás létemre — paraszt leszek —, adott hirtelen más fordulatot Péter a beszédnek.

— Paraszt — mondta ajkbiggyesztve a kis Lajcsi.

— Legalább gondoskodhat arról, hogy mi is kapjunk néhanapján valami embernek való ételt — mondja bizonytalan hangon Pojtekné.

— Asszony! Elég! Mást sem hallok, ha itthon vagyok, csak panaszt.

Pojtek öklével az asztalra csap. A tányérok csörömpölve táncolnak.

4.

A káposztásmegyeri Károlyi-uradalomban megkezdődött az aratás. Péter ott él, ott dolgozik a cselédség között. Beáll a sorba aratni.

— Valamelyik menyecskére vetett szemet a népbiztos — suttogják a parasztok.

— Egy óra múlva bizton eldobja a kaszát.

Péter estszürkületig együtt dolgozik a többiekkel. Munka után se megy haza, kint marad a földön. Pásztortűz mellett beszélgetnek a népek.

— Nem pesti ez — mondja Péterről jóakarattal egy öreg béres.

— Na-na, várd meg a végit! Vagy követ akar lenni, vagy valami még rosszabban töri a fejét.

— Megeshet.

Ahol Péter ül, annál a tűznél az ország, meg a nép dolgát hánytorgatják.

— Mit hozott nekünk Oroszországból Kun Béla?

— Tán a földet nekünk adta?

— A föld ezelőtt a grófé volt, most meg a mienk: mindnyájunké! — felel Péter.

— A mienk? Nem az enyém!

— Mindnyájunké. Közös.

— Az enyém nem, azt tudom.

— Nem is mondom, hogy a magáé, bátyám. Sem az enyém, sem a magáé, sem a harmadiké: mindnyájunké.

— Hm. Az enyém nem.

— Hát nem jobb ez így? Közösen dolgozunk és közösen esszük meg, ami terem.

— Hm. Mindennap visznek be néhány szekér élelmet a városba, meg a lábasjószágot is odahajtják, a tojást, tejet is oda viszik, onnét meg semmit sem hoznak. Közös.

— A kaszát a városi munkás csinálja. A gépet is, amivel csépelnek. A csizmát is . . .

— A kasza nem az enyém és a gép se. A csizmám meg . . . hát nem látja, hogy mezítláb járok?

Péter beszél, magyaráz, a szomszédos tűz mellől is oda gyűlnek a parasztok, de most már mindnek lakat van a száján. Beszélhet Péter, hallgatják, de senki sem kérdez semmit, senki sem válaszol arra, amit ő kérdez. Meleg az éjszaka, a tűz perzsel, de ő fázik. Hogy kinyissa az emberek száját, idegen szavakat kever a beszédjébe, majd csak megkérdi valaki, hogy mi fán terem az a kollektív munka? De vagy mind tudja, hogy mi az, vagy egy se kíváncsi rá.

— Mire gondol, bátyám? — fordul a pipázó öreghez, aki az elébb annyira rühellette a „közöset".

— A göncölszekeret nézem, öcsémuram — mutat az öreg pipája szárával a csillagos ég felé. — Elég nagy szekér, akárki láthatja. Úgy gondolom, azon hozzák a szegény zsellér földjét. Vagy ideér egyszer, vagy nem.

— Az intéző úr most is a kastélyban lakik.

— Ott lakik, de most nem intéző úr, hanem termelőbiztos elvtárs — mondja az előbbi öreg. — Mert az isten csak nem hagyja el az urakat. Akkor is nekik áll a világ, amikor minden a miénk.

Másnap Péter bement Újpestre. Gyalogszerrel. Nem volt szíve felülni a kocsira, amelyen az intéző szokott járni. Két órán át beszélt Pojtekkel, azután együtt utaztak be Pestre. Elmentek a szovjetházba, onnan a párttitkárságra. Mindkét helyen meghallgatták őket, de sehol sem végeztek semmit.

— Azt hiszik az elvtársak, hogy mi most halljuk először, hogy a paraszt elégedetlen? Tudjuk nagyon jól, hogy a paraszt földet akar, de hiába, nem adhatunk neki. Nem éheztethetjük ki a várost.

— Oroszországban...

— Nem lehet az orosz példát egyszerűen lemásolni. A mi viszonyaink mások. A milliós főváros és a parányi ország...

— De...

— Ugyan! Olvassák, tanulmányozzák Marxot az elvtársak! Nem fogunk új magántulajdont létesíteni. Nem.

— Oroszországban...

— Mi Magyarországon élünk!

5.

Péter másnap már útban volt a harctér felé. Harmadnap este látta meg először a Tisza túlsó partján táborozó románok őrtüzét. Egyedül sétált a parti füzesben. A Tisza halkan panaszkodik — a máramarosi hegyekből viszi a ruszin parasztok dalát és sírását délre —, oda, ahol a szerb tiszt urak botoztatják a parasztot.

— Jelszó! — kiált Péter felé az őr.

— Moszkva!

— Vasas, ne hagyd magad! — feleli az őr.

A túlsó parton néhány lövés dörren.

— Viszket a románnak — mondja az őr. — Megállj, úgy megvakarunk, hogy attól koldulsz.

Tüzet rakni tilos, mert a királyi román sereg nem takarékoskodik az ágyúgolyóval. A katonák a sötétben beszélgetnek, csak a cigaretták tüze világít meg egy-egy beretválatlan arcot.

— Hát mi az istent adott nekünk a forradalom? A forradalom előtt jobb volt a sorom.

— Rövid az eszed, testvér! Már elfelejtetted, hogy akkor hol szorított a csizma!

— Hát, ha te olyan fene okos vagy, mondd meg te, mivel jobb a sorunk, mint azelőtt volt?

— Károlyi alatt jobban ettünk, oszt háborúba sem kellett menni. Lakást most sem adnak. Aztán ez a háború... Ahol győztünk, onnét elhoztak minket, amit elfoglaltunk, azt visszaadtuk. Dróton rángatnak minket, oszt csak annyit látunk az egészből, hogy minden rosszabb, mint volt. Háború az egész világ ellen... Mi lesz ennek a vége? Nem is jó rágondolni.

Péter egy másodpercig úgy érezte, hogy az öklével kell válaszolnia és nem a szájával. Míg ő a szót rágta, amivel a választ elkezdhetné, Antalfy, a hosszú, szőke, vörösorrú szakaszparancsnok már régen letette a garast:

— No, ha nagyon akarod tudni, hát nyisd ki a füledet, majd én megmondom, mi lesz a vége a dolognak. Hanem még mielőtt egy szót is szólnék — ne haragudj testvér —, kimondom egyenest, amit gondolok, azt, hogy nagy marha vagy testvér, bocsáss meg, könyörgöm. Hát nem hatökör az, aki a végit akarja látni, amikor még az elejét sem csinálta meg? Azt kérded, hogy mit adott neked a forradalom? Hát mi az istent akarsz négy hónap alatt? Neked adta a gyárat, hanem ez persze neked nem elég, azt is akarnád, hogy a gyár most munka nélkül tízannyit termeljen, mint amennyit azelőtt munkával adott. Hát ha csudát akarsz, testvér, akkor eridj a papokhoz, azok majd csinálnak neked olyan csudát, hogy attól koldulsz. A forradalomtól pedig ne csudát várj, hanem szocializmust!

— Hát hol az istenben van az a híres szocializmus?

— Hol? A nadrágzsebemben, majd mindjárt előkapa-

rom. Hát nem volt igazam, amikor azt mondtam, hogy marha vagy, testvér? Az anyád hasában kilenc hónapig vártál egy kis tejre, most meg négy hónap alatt szocializmust akarsz? Akkor persze nyugodtan vártál, akkor még nem tömték teli a füledet azzal, hogy az antant így, meg az antant úgy, élelmet küld, ruhát küld, toronyórát küld aranyláncca — csak add ki előbb a kezedből a fegyvert. Köpj a markodba — majd akkor megcsináljuk a szocializmust. Ha kitátod a szád és azt várod, hogy belerepüljön a sült galamb, akkor hiába vársz. A sült galambra vársz, és könnyen megeshet, hogy valaki úgy szájon töröl, hogy rögtön kiköpöd egynéhány fogad.

— Hát a cseheknek miért adtuk vissza az elfoglalt földet?

— Kérdezd meg a híres, drága, régi elvtársaidat, hogy miért zsarolták ki a visszavonulást! A drága elvtársaid — az a szentséges atyaúristen úgy áldja meg őket, ahogy én kívánom nekik —, a híresek, egyre csak azt sírják, hogy nem kell a terror, nem kell a háború; lefogják a kezünk, bekötik a szemünk, oszt ha sikerül kiütni kezünkből a fegyvert, akkor meg azt kérdik a disznók: no elvtárs, hát miért nem lőttök?

— Szátok van, de ez kevés a világforradalomhoz. Ha mi, régi szociáldemokraták nem lennénk, már rég kiebrudaltak volna titeket.

— Na-na!

*

Pest felől egyre új csapatokat hoztak a vonatok. A front egyre sűrűbb lett, a levegőn is érzett, hogy történni fog valami.

— Rámegyünk végre a román királyra, az anyja bocskoros úristenit!

6.

Kedves Pojtek elvtársam és testvérem!

A leveledet megkaptam és igen nagyon-nagyon megörültem neki és különösen megörültem az abban levő híreknek. Hát csak ne hagyjátok magatokat, testvér! Üssétek a bitangokat, ahol éritek őket. Megérdemlik a bitangok, az

anyjuk úristenit. Hát, hogy Szamuely azt ígéri, hogy a fejükre vágnak végre a hazugoknak, ez nagyon jó hír, mert Szamuely nem olyan ember, aki csak a száját jártatja, azt minden kommunista tudja. De, ha elképzelem, hogy mit ártottak a gazemberek azzal, hogy addig sírtak, meg addig hizlalták az ellenforradalmárokat, amíg arra kényszerítették a mieinket, hogy a cseh háborút abbahagyjuk és visszahívjuk a dicsőséges vöröscsapatokat, akkor azt mondom, testvérem és elvtársam, hogy ezeknek még az akasztófa is könyörületes büntetés. Mert, amit te is tudsz és én is tudok és itt is mindennap tapasztalok, azt ma már senki sem tagadhatja le és ez az, hogy a Felvidék kiürítése erősen megrontotta a vöröshadsereget. Ez ma már nem az a vöröshadsereg, amelyik dicsőségesen kergette maga előtt a cseh legionáriusokat, hogy azok csakúgy futottak, mint a nyulak. Most sokkal rosszabb a vöröshadsereg és a tiszteknek is nagyon kinyílt a csipájuk, ámbár, amióta Böhm elment innen, valamivel mégis kisebbre nyitják a szájukat, mert úgy beszélik, a kövér Landler nagyon a kezükre néz. Ha most megverjük a román királyt, akkor megint rendbejön minden, csak ti is szorítsátok otthon, édes egytestvérem, hogy mi ne hiába vérezzünk itten, hogy legyen miért hullatni a vérünket. Odaát a Tisza túlsó partján nemcsak románok vannak, hanem nagyon sok magyar tiszt is. Azok vezetik a románokat. Mondjátok meg az asszonyoknak, hogy ne írjanak ide annyi siránkozó levelet, mert ha az embereknek itten mindig csak a bajokon jár az eszük, akkor megver bennünket a román, s akkor megint visszajön a régi világ és akkor majd nem is a magunk ügyéért kell szenvednünk, hanem a burzsujok érdekében. De én most megint reménykedem, hogy csak megverjük a fehéreket, mert nagyon sok jó bolseviki van itt kint a fronton és a parasztfiúk is szívesen mennek a háborúba, hogy elvegyék az uraktól a foldet. Üdvözlöm mind a jó elvtársakat és csak szorítsátok. testvér! A feleségedet is üdvözlöm, meg a gyerekeket is.

Bolseviki üdvözlettel elvtársad és testvéred,
Kovács Péter

Ui.: Gottesmann is itt van és ő is azt üzeni nektek, hogy üdvözöl minden jó elvtársat és hogy szorítsátok.

Az új vezérkari főnök (Stromfeld utóda) erősen megrázta vendége kezét:

— Tehát a viszontlátásra.

A vendégnek azonban még sehogysem volt mehetnékje.

— Én azt gondolom — kezdett ismét szóba —, én azt gondolom, hogy mégis csak jó volna, ha egyidejűleg Pesten is csinálnánk valamit. Ha a csapatok tudják, hogy Pesten fölkelés van...

— Megmondottam — vágott vendége szavába a vezérkari főnök — megmondottam, hogy minden rendben van, mindenért vállalom a felelősséget. Semmi szükség sincs Pest támogatására. A végén még elrontják az én munkámat is. Nem értem, nem tudom megérteni, miért lenne szükséges felébreszteni a budapesti munkásokat, amikor mi itt mindent csendben és alaposan előkészítettünk. Mi akar ez lenni? Bizalmatlanság velem szemben?

Suttogva beszélt, de olyan ingerülten, hogy egyes szavakat akaratlanul is fönnhangon mondott.

— De... az istenért — csillapította a vendég. — Hogyan gondolhatsz egy másodpercig is ilyesmire? Valamennyien a legteljesebben megbízunk benned. Valamennyien tudjuk, hogy milyen veszedelmes, fontos és eredményes munkát végzel te itt. Ha az urak mégis nyugtalanok, azt egyedül a főparancsnokváltozás okozza. Úgy mondják, hogy ez a Landler...

— Ugyan! Mondottam: ha nem zavarjátok a munkám, én mindent garantálok. A románok tudják, hogy mi hol támadunk — ott fognak védekezni. Mi is tudjuk, ők hol mennek majd ellentámadásba és ott üresen hagyjuk a frontot. Mit akartok még? Ez úgy van megkártyázva, hogy ezen már száz Landler sem változtathat, csodákra ő sem képes. Tehát a pesti uraknak, komám — bármennyire is nem tetszik nekik ez a feladat — nem marad más hátra: tessék bevárni az itteni eseményeket. A viszontlátásra...

8.

Távirat. Budapest, 1919. július 13. — 9 óra.

Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének

Párizs.

Az antant akarata ellenére való román támadó viselkedéssel szemben kénytelenek voltunk a Tiszán átkelni és igyekezni az antant akaratának a románokkal szemben érvényt szerezni.

Kun Béla

9.

Mindenki tudja már: holnap hajnalban.

A tüzeket el kell oltani, mert a románok a parti füzesben fölállított géppuskából időnként ide-ideszólnak.

De a bakaságnak csak nincs kedve aludni menni.

— Mesélj valamit, öreg, no mesélj már — nyaggatja Gottesmann Antalfyt. Antalfy nagyon szerette kéretni magát és csak akkor fogott szóba, ha már alaposan kiélvezte az érdeklődést. De akkor aztán annál bővebben folyt belőle a szó. Most sem veszett kárba Gottesmann unszolása:

— Hát mi az istennyilát meséljek már megint, hogy sohasem hagytok nyugtot az embernek.

— Mesélj, amiről akarsz. Akármiről.

— Oroszországról! — szólt közbe Péter.

— Hm. Oroszországról. No, mindjárt, várjatok csak — hát Szibéria — nem — Október —, ezt is tudjátok már — no megvan, ez az! Igen. Hát, hát — melyitek tudja, ti híres vörös vitézek, ki tudja megmondani, hogy kik azok az eszerek?

— Eszerek?

— A nyavalya tudja!

— Majd megmondod . . .

— Látom, hogy ezt is csak nekem kell elmagyarázni. Hát az eszerek oroszban olyanok, mint magyarban a jobboldali szocdemek: a legkezdetén együttmennek a bolsevikiekkel, de

nem azért, mintha nagyon akarnák a forradalmat, hanem mert úgy gondolják a bitangok, hogy így tudnak a legjobban a vesztünkre dolgozni. Mondom, olyanok, mint a mi jobboldali szocdemeink, csak nem olyan nyavalyások a bitangok, mint ezek. Az eszerek nem rezelnek be mindjárt, ha egy gumipuskát látnak. Hát szóval, ezek az eszerek. Ezt megtanultátok. No de ezzel még nem tudtok mindent. Azt is tudnotok kell, hogy mi az a Kreml? No, egyikőtök sem tudja, hogy mi az? Hát a Kreml, az olyan Moszkvában, mint Budán a Vár, csak nem hasonlít hozzá, mert sokkal nagyobb, meg öregebb is, meg szebb is, sokszor az öregje kívánatosabb, ámbátor — no de most nem erről beszélek. Hát mondom: ilyen a Kreml, és ebben laktunk mi is, magyar bolseviki század. Ott láttam Lenint is legelőször. Ha hiszitek, ha nem, egy emeleten lakott velünk. Amikor — no de most nem erről beszélek —, hát szóval a Kremlben laktunk és azon a napon, amelyikről beszélek, nagy gulyásfőzést terveztünk, húst is kerítettünk, meg paprikát is szereztünk valahonnét. Olyan szaga volt a pirított hagymának, hogy a cár is bejött volna kóstolót kérni — már tudniillik, ha még mindig a Kremlben lakott volna. Mondom, javában pirult a hagyma. — „Készen vagyunk a krumplihámozással" — jelenti Veres Jóska. És egyszer csak berohan Szamuely s elkezd kiabálni, ahogy csak kifér a száján: „Gyerünk, fiúk, gyerünk!" „Csak nem hagyom leégni a hagymát" — mondom neki. De, hogy mindenki rohan, én is gyorsan magamra rángattam az ingem, mert hogy derékig mezítelenre vetkőztem a gulyásfőzéshez, hát mondom — magamra rángattam az inget, veszem a puskát és rohanok a többiek után.

Azok már túl voltak a hídon, a Kremlből kivezető hídon, oszt akárhogyan ordítok utánuk, csak nem állanak meg, hogy beérjem őket. Úgy mentünk, mondom, hogy a nyelvem is kilógott. Nem tisztességes embernek való ez — gondolom —, hanem versenylónak, de azért futok a többiek után. Hallom ám, hogy veszettül káromkodik Szamuely és a többiek is csúnyán emlegetik a mindenhatót. No — mondom —, történt valami, csak elérném már a többit, hogy megtudnám tőlük, mi a nyavalya történt. De még mielőtt elértem volna őket, egyszer csak elordítja magát Kun Béla: hasra fiúk, hasra!

Éppen csak hogy hasra vágtam magam és már fütyülnek a fejem fölött a golyók. Géppuskából lőttek ránk egy nagy sarokházból a bitangok. Mi is megnyitjuk a tüzet. Káromkodunk istentelenül — aztán egyszerre húszan is vezényelnek: roham, roham, az anyátok istenit. A kapu bedől, fel a lépcsőn. Tűz! Tűz! Megbotlom. A szegény Veres Jóskán buktam keresztül — szétlőtt fejjel esett a lábam elé. No megállj! Puskatussal vágok fejbe egy bitangot. No még egyet! A szomszéd szobában egy kézigránát robban — az apjuk istenit —, egy sebesült a lábamba harap, én meg a pofájába lépek. „Tüzet szüntess!" „Győztünk, fiúk!" — ordít valaki. — „Tüzet szüntess!" Hát megadták magukat a disznók. Így foglaltuk vissza a távirdát az eszerektől, akik ugyanúgy tettek, mint a mi jobbfajta szocdemeink: addig esküdöztek, hogy nincs nekünk náluk hívebb barátunk, amíg végül is — azt hitték a disznók, hogy alszunk, és akkor kést fogtak ránk a gazemberek. De — mondom — torkukra tettük a kést, amit ők a mi hátunknak irányítottak. Mert ha az eszer aljas ember, erről lehet rögtön ráismerni, a bolsevikit meg arról ismeritek meg, hogy nem esett a fejelágyára és mindig odaüt, ahol éppen viszket. Nnna...

Antalfy befejezte a meséjét és nagyot ásított a végén.

— Hát te szakács voltál Oroszországban? — kérdi Gottesmann.

— Szakács voltam? Istennyilát! Minden voltam, ami kellett. Suszter, szabó, szakács, tanító, orvos, pap, katona. Bolseviki voltam.

— Oszt békében mi volt a mesterséged?

— Hányszor kérditek még? Színművész voltam.

— Komédiát játszottál?

— Azt. Egy olyan vízfejet húztam magamra, mint a tied, és olyan hülyéket kérdeztem, mint te, a népek meg röhögtek rajtam és fizettek, mint a köles.

— Aludni kéne, fiúk. Holnap is nap lesz.

— Úgy mondják, meleg nap.

A vöroshadsereg átkelt a Tiszán. A román király katonái nem adták ingyen a parti állásokat, de csak addig voltak legények, amíg a vörösök meg nem vetették lábukat a túlsó parton. Akkor aztán szedték a bocskort. A mieink meg utánuk.

Két nap, két éjjel ment minden, mint a karikacsapás. Harmadnap azon vettük észre magunkat, hogy a hátunkban a román. Meg se vertek minket, mégis menni kellett — visszafelé. Ez pedig nehezebb volt, mint előremenni: a románok ágyúval lőtték az utat, a szegedi franciák meg repülőgépről szórták a bombát.

— Ezeket a bombákat az orosz bolsevikieknek szánták, oszt mert nagyon, nagyon éltünk, hát miránk szórják őket. Forduljon föl, aki kitalálta. Na, ne lógassátok az orrotokat, fiúk! Nem lesz ez mindig így, megyünk mi még előre is, az apjuk keserves úristenit! — vigasztalta Antalfy a megfogyott századot.

A király ágyúi egyre dolgoztak, a mieink meg egy szót sem feleltek a rekedt ugatásra. Az ágyúk még itt voltak ugyan, de a vörös tüzérek már Szolnok alatt szedték a lábukat.

Most Gottesmann leejti a válláról a géppuskát Megtántorodik és csak nagy nehezen tud ismét lábraállni.

— Belémlőttek a bitangok!

Péter a hóna alá nyúl, hogy el ne essék a fiú, Antalfy meg a géppuskával bajlódik.

— Ide fiúk, ide! Emeljük fel, ne hagyjuk a románnak ezt a masinát.

Kiabálhat, senki sem törődik vele. Erősen lőnek a románok — sietni fiúk, szaladni —, aki nem szedi nyakába a lábát, az itthagyja a fogát. Szaladni, szaladni!

A géppuskát kikerülik, már egy csomó fegyver is fekszik mellette. A fegyver csak akadály most, gátol a futásban.

— Az apjuk úristenit, hát ez a szocializmus?

— Leütöm, mint egy kutyát, a bitangot, aki idebolondított, erre a ronda vágóhídra!

— Pestről könnyű parancsolgatni.

Balfelől román gárdalovasok jönnek. Egy ember sem áll

szembe velük. Fegyver nélkül fut, aki futhat. Fönt a felhők között egy francia repülőgép kering.

Ta-ta-ta-ta-ta ...

A repülő géppuskája alapos munkát végez.

A szolnoki hídnál összetorlódnak a futó vörösök. Egy ló megvadul, fölágaskodik, leszakít egy darab korlátot. A szekeret magával rántja a Tiszába, néhány ember is hull utána.

— Segítség! Segítség!

A túlsó, a magyar partról egy autó igyekszik a hídra. Elakad. Egyik utasa kiugrik és gyalogszerrel tör utat magának. A másik utas, egy fekete bőrkabátos, az autóban marad és kézigránáttal hadonászva ordít valamit a sofőr fülébe. De a dörgés, kattogás, sikoltás, hörgés elnyeli a hangját.

Aki leszállott, az majdnem a bal partig tör utat magának. Ott áll a híd szélén, ahol az imént a trénszekér a Tiszába zuhant. Poros, piszkos, gyűrött, beretválatlan vöröskatona. Szótlanul nézi a veszett futást.

Péter most odasodródik melléje, ránéz, megismeri. Nem. mégsem — gondolja —, de igen — nem ...

Már vagy húszan bámulják a mozdulatlan vöröskatonát, már vagy ötvenen. Kis híja, hogy bele nem szorítják a Tiszába, annyian tolonganak körülötte.

— Na, vitézek?

— Kun elvtárs! Kun Béla!

— Na, vitézek, hol hagytátok a fegyvert? — kérdi Kun fáradt, rekedt hangon.

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta ...

Egy román srapnell az autóba talál. A bőrkabátos kezében fölrobban a kézigránát.

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta ...

A szolnoki parton lobogva ég egy zsindelyfedelű ház.

KOVÁCS PÉTER MESÉL INASÉVEIRŐL

1.

Még nem töltöttem be a tizenharmadik esztendőmet, amikor a csendőrök elvitték az apámat. A dolog úgy esett, hogy a tiszttartó ököllel apám arcába vágott, ő meg vasvillával felelt. A népek összefutottak, de apám a véres vasvillával tartotta őket távol magától. Mi — az anyám és én — a lakásunk ajtajában álltunk. Mikor a csendőrök jöttek, anyám eléjük szaladt. Az apámat láncraverve vitték el, anyám meg egy hétig nyomta az ágyat; a csendőrök alaposan helybenhagyták.

A törvénybeli urak tizenöt esztendőt mértek az apámra. A falubeliek egyre magyarázták anyámnak, hogy ötvenhárom esztendős korára szabad lesz az ura, de nem nekik, hanem az anyámnak lett igaza. Többé sosem láttam az apámat. Ott halt meg az urak kenyerén.

Mi beköltöztünk a városba, ahol anyám testvérbátyja élt. János bácsinak nem volt se felesége, se gyereke, és amikor a városba költöztünk, a cselédjének is fölmondott. Ettől fogva anyám főzött és mosott a házra.

János bácsi gazdag ember volt. Saját házában lakott, ott volt a szíjgyártó műhelye is, amelyben tizenegy fiú dolgozott. A fiúk nemigen voltak idősebbek nálam. János bácsi a legszívesebben apátlan-anyátlan fiúkat vett magához. Négy év múlva, amikor a fiúk kitanultak, János bácsi nem adott nekik többé munkát. Ahogy ő szokta mondani: szárnyukra bocsátotta őket. A városbeli népek egyre dicsérték János bátyámat könyörületes jó szívéért és ő maga unos-untalan figyelmeztette a fiúkat, hogy neki köszönhetik majd, ha ember lesz belőlük. De persze ember csak az lehet, aki már gyerekkorában megtanul látástól vakulásig dolgozni. János bácsi gondoskodott arról, hogy a fiúk „hozzászokjanak" a munkához.

Legény csak egy dolgozott a műhelyben, egy öreg, rosszképű legény, akinek az volt az alapelve, hogy a pofon a legjobb nevelőeszköz. Naményi úr — a legény, aki munkanapokon mindig pontos, kevésszavú, józan ember volt — vasárnap már kora reggel nekiült az ivásnak. Két vizes-

poharat teletöltött pálinkával és önmagával koccintgatva ivott. Mikor mi a templomból hazajöttünk, már hangos jókedvében volt. Sorra megcsókolta a fiúkat és kisasszonynak szólította az anyámat. Ebédidőben már nem tudott lábra állni. Rekedt, meg-megcsukló hangon végnélküli temetési dalokat énekelt. Amikor az ének valahára mégis véget ért, Naményi úr hangosan jajveszékelve sírni kezdett. Ekkor János bátyám parancsára a négy legerősebb fiú ágyba vitte a síró embert, János bátyám meg kulccsal rázárta az ajtót az ablaknélküli hálófülkére. Hétfőn hajnalban Naményi úr mindig legelső volt a műhelyben.

Anyám kívánságára János bátyám engem is bevett a műhelybe tanulni. Hogy aztán még sem lett belőlem szíjgyártó, az nem rajtam, hanem Naményi úron múlott.

— Nem szeretem az ilyen dolgot — mondotta már az első napon a legény —, ez a kölyök tönkreteszi a műhely fegyelmét. Ha pofonvágom, az anyja fog bőgni. Még majd megmérgezi az ételt a vén boszorkány. Ha meg nem fogom elég keményen a kölyköt, a többi fiú is kedvet kap az úrhatnámságra.

Anyám ugyan akkor se sírhatott volna többet, ha Naményi úr egész nap engem nevel, a fiúk is aligha szoktak volna úrhatnámságra Naményi úr keze alatt, hanem azért az öreg legény keresztülvitte az akaratát. Az udvarunkban, hátul, lakott egy magas, széles vállú, szőke hajú, szeplős ember. A szoba-konyhás lakást János bácsitól bérelte, a bért pontosan fizette, se vele, se a feleségével nem volt soha semmi baj, de János bácsi és Naményi úr mégis nagyon haragudtak a magas, szeplős emberre. Hogy miért, azt nem tudtuk, de hogy nagyon haragusznak rá, hogy nagyon lenézik, azt éppen eleget volt alkalmunk hallani. Egy este, amikor a magas, szőke ember éppen hazajött — ott ment el a műhely előtt —, János bácsi váratlanul rámszólt:

— Mosd meg gyorsan a kezed!

János bácsi odavezetett a hátulsó lakáshoz.

— Nézze Gajdos úr, a húgom fia ez a kölyök, erős, egészséges fiú, nem szerezné be isten nevében a maguk műhelyébe inasnak?

Gajdos erősen a szemembe nézett.

— Ennek az apja — kezdte a szót, de János bácsi gyorsan közbevágott:

— Ez az, ez az, az isten akárhová tegye a dolgát.

— Megpróbálom — mondotta Gajdos és megsimogatta a fejemet. Nagy, nehéz, kemény keze volt. De azért jólesett a simogatása.

2.

Mikor a háború kitört, már két esztendeje dolgoztam a vasúti javítóműhelyben. A két esztendő alatt megtanultam írni-olvasni. Gajdos elvitt a munkásotthonba, ott tanultam meg a betűvetést, Szekeres elvtárs tanfolyamán. János bátyámnak a betűvetés ellen semmi kifogása sem volt, de annál több a munkásotthon ellen. Szigorúan megtiltotta, hogy abba a „bűnbarlangba" betegyem a lábam. De hogy mégis csak eljártam a munkásotthonba, János bátyám az anyámat fenyegette meg, hogy kidobja. Anyám sem vette szívére a fenyegetést, János bátyám hát ismét hozzám fordult. Egy vasárnap délután — miután Naményi úrra rázárta az ajtót — ünnepélyesen kijelentette, hogy leveszi rólam a kezét.

— Az apád is gazember volt, a börtönben rothadt el, te is bizonyosan az akasztófán végzed.

Hogy János bátyám „levette rólam a kezét", valamivel jobb lett a sorom. Mikor munka után hazajöttem, nem kellett odahaza segédkeznem és a munkásotthonba is nyugodtan járhattam. Továbbra is az anyám főztjét ettem, amiért a pénzt, amit a műhelyben kaptam, éppúgy az utolsó fillérig elszedte tőlem János bátyám, mint abban az időben, amikor még nem vette le rólam a kezét. Ahányszor a szeme elé kerültem, mindig figyelmeztetett, hogy velem már nem törődik, de ha megpróbálom az ő műhelyében dolgozó fiúkat is elrontani, mint ahogy engem elrontott az a gazember Gajdos, akkor letöri a derekamat. A fiúkért ugyanis ő felelős, isten és ember előtt.

A háború nagy-nagy örömet hozott. Az otthon, a vasúti műhely, a kis, tizenkétezer lakosú város, az egész élet egyhangú volt és nehéz. Mindig valami nagy változást, valami váratlan nagy örömöt vártam, de mindig hiába. A két esztendő alatt, amit a városban töltöttem, csak nagyon-nagyon

lassan változtak a dolgok. Hanem most — háború! Háború! Most jönnek a csodálatos változások, most jönnek a csodálatos örömök. Azonkívül szocialista voltam és már ezért is örömmel kellett fogadnom a háborút. Hogy szocialistának éreztem magam, azt titokban kellett tartanom, mert különben kidobtak volna a vasúti műhelyből, de azt már senki sem tilthatta meg nekem, hogy mint szocialista, százszorosan örüljek a háborúnak.

Nemes Károly ügyvéd — aki a legnagyobb szerepet vitte a munkásotthonban — a hadüzenet napján az állomásfőnök lakásának erkélyéről beszélt a vasúti műhely munkásaihoz.

— Minden becsületes munkásnak, minden igazi szocialistának örömmel kell üdvözölnie ezt a háborút — mondotta. — Ez a háború szent, ez a háború szabadságharc. Szurdnyaink hegyén visszük a szabadságot a cár rabszolgái, az orosz elvtársak számára.

Valamennyien lelkesen éljeneztünk.

Este a városban kivilágítás volt és fáklyásmenet. Természetesen, és is részt vettem a fölvonulásban és rekedtre énekeltem magam. Egész este ugyanazt az öt sort énekeltük:

Megállj, megállj, kutya Szerbia!
Majd ád néked a Monarchia!
Mert a magyar nem enged,
Inkább vérével fizet
A csatának tüzében.

Gajdos nem vett részt a fölvonulásban. Reggel — műhelybemenet — én meséltem el neki, mit láttam, mit hallottam. Lelkesedésem nem ragadt rá. Egy szót sem szólt a dolghoz, csak hümmögött.

A falakon akkor már mindenütt ki volt ragasztva a mozgósítási parancs.

3.

A háborúban csalódtam. A műhelyben egyre több lett a munka, otthon egyre kevesebb az étel. János bácsi valahol azt olvasta, hogy az angolok a legutolsó háborújukat azért veszítették el, mert kevés volt az ennivalójuk.

— A királynak és a hazának tartozom ezzel — mondotta János bácsi, amikor rövidebbre fogta a fiúk kosztját. — Enynyivel legalábbis tartozom a hazának, ha már azt nem engedi meg az isten, hogy én is fegyvert fogjak.

Azt hiszem, mondottam már, hogy a város nagy vasúti csomópont volt, ahol a vasút négyfelé ágazott. Három vonal Galícia felé vezetett. Galícián át az orosz frontra. Mikor a háború kitört, egy főhadnagy lett a műhelyparancsnok. Rajta kívül még tizenöt katonát kaptunk: egy káplárt és tizennégy bakát. Sohasem láttam még annyi vonatot, mint ebben az időben. Az észak felé haladó vonatok egyre vitték a sok katonát, lőszert meg élelmet, de a visszafelé jövő vonatok sem voltak üresek. Ezek sebesülteket hoztak.

A vasárnapi munkaszünet mindjárt a háború kitörésekor megszűnt. Az első esztendőben egy félórával, a másodikban egy újabb órával emelték fel a napi munkaidőt. Mi — műhelybeliek — még a harmadik esztendőben is pontosan megkaptuk az élelmiszeradagokat. Egyre kisebbek lettek ezek az adagok, de pontosan megkaptuk őket. Hanem a többi munkás órákig ácsorgott az élelmiszerüzletek előtt. Kinek így, kinek úgy akadt több dolga, de valamennyiünknek kevesebb volt a szabad ideje, mint békeidőben és különösképpen mégis több időt töltöttünk a munkásotthonban. Sokkal többen is jártunk oda. A rendőrfőkapitány, hogy a sok munkától fáradt és mint ő mondotta: „sajnos, nem teljesen kifogástalanul táplált" munkást a túlerőltetéstől megóvja, megkérte az olvasókör vezetőségét, hogy korlátozzák az előadások számát. Az előadások programját Nemes elvtárs mindig előre megbeszélte a főkapitánnyal, mert nem akarta sem az előadót, sem a hallgatókat kellemetlen félreértéseknek kitenni.

Ezerkilencszáztizenhét őszétől, nekünk, fiataloknak, csak számtan és helyesírási tanfolyamokat volt szabad hallgatnunk. A helyesírási tanfolyamot Szekeres elvtárs vezette, a vegyigyár könyvelője. Én nagyon szerettem Szekeres elvtársat, sokat tanultam tőle. Sokat tudott, szeretett minket és értett a nyelvünkön.

A legutolsó helyesírási óráját sohasem fogom elfelejteni. Tanítási módszere az volt, hogy egy-egy mondatot fölírt a táblára, s ezt mi, fiúk — huszonkilencen voltunk — egy-egy füzetbe egymásután négyszer-ötször lemásoltuk. Szeke-

res óra után magához vette a füzeteket és a legközelebbi órára vörös tintával kijavította az íráshibákat.

A karácsonyi szünet utáni első napon — 1918 január elején — volt az utolsó helyesírási óra.

Az első mondat, amit ezen a napon írt föl Szekeres elvtárs a táblára, így hangzott:

„Az orosz munkások és parasztok kezükbe vették a hatalmat".

Azután ezt a mondatot kellett lemásolnunk:

„A háborúnak csak a munkások forradalma vethet véget".

Arra is emlékszem, hogy az utolsó mondat, amit le kellett másolnunk, így szólt:

„Világ proletárjai egyesüljetek!"

4.

Élesen fújt a szél a Kárpátok felől. Kesztyűm nem volt, a kabátom zsebébe dugtam a két kezem. Az egyik zsebemben egy cédulát találtam. Otthon elolvastam a gépírásos cédulát:

„Elég az embermészárlásból! Békét akarunk!"

Másnap reggel szokás szerint beszóltam Gajdosért.

— Van valami fiókod, vagy ládád, amibe senki sem nyúl be rajtad kívül? — kérdezte Gajdos.

— A ládám kulcsra jár.

— Zárd be ezt a ládádba — mondotta és egy kis, viaszos vászonba csavart csomagot vett ki az ágya szalmazsákjából. Lehet, hogy nálam házkutatás lesz — folytatta a szót.

Ahogy a csomagot a kezembe vettem, kezem láthatóan remegett. A torkom összeszorult, alig bírtam egy szót is kinyögni.

— Igen — mondottam végre —, bezárom.

Visszamentem a fülkébe, ahol az ágyam állott. Senki sem volt bent. A fiúk már egy órája dolgoztak, anyám valamelyik élelmiszerüzlet előtt állott a sorban. János bátyám meg még javában horkolt. Olyan óvatosan húztam ki az ágyam alól a ládámat, mintha lopni jönnék. Egy perc múlva ismét kint voltam az udvaron.

— Rendben van.

Az utcán menet, Gajdos halkan, majdnem súgva beszélt hozzám:

— Ha engem ma letartóztatnak, akkor ezt a csomagot elviszed Gyulai főorvosnak. Ismered úgye?

— Ismerem — feleltem. Ott lakik a Vilmos császár utcában.

— Igen. Átadod neki a csomagot és megmondod, hogy én küldtem.

— Értem.

Egy kis ideig szótlanul mentünk egymás mellett. A szívem hangosan dobogott, Gajdos meg, mintha semmi gondja se lenne, egy népdalt fütyült.

— Te, Péter — kezdte újból a szót —, ma délelőtt minden valószínűség szerint sztrájkba állunk. Te nem fogsz sztrájkolni!

— Dehogynem! — feleltem sértődötten, csaknem kiabálva.

— Hallgass csak végig — felelte mosolyogva Gajdos. — Te és még vagy tizen nem álltok sztrájkba. Nektek nehezebb dolgotok lesz. Az állomásparancsnok egész biztosan katonákat rendel ki munkára. A ti dolgotok, a sztrájktörők dolga: mindent úgy összezavarni, hogy az isten se tudja rendbehozni az állomást. Érted?

— Értem. És aztán?

— Aztán? Aztán a parancsnok kidob titeket, esetleg le is csukat.

A műhelyben minden a fejetetején állt. Az éjszaka több helyütt házkutatás volt. Tizennégy embert letartóztattak, kilencet a vasútiak közül, ötöt a vegyigyárból, közöttük Szekerest. A műhely előtti téren — szemben az állomásfőnök lakásával — rögtönzött gyűlést tartottunk. Először egy mozdonyvezető beszélt, aztán Gajdos. Tegnap még négyszemközt, suttogva sem mertek az emberek úgy beszélni, mint ahogy ma kiabáltak nyíltan, négyszáznál több hallgató előtt.

— Elég volt a háborúból! Elég volt az éhségből! Az orosz elvtársak békét ajánlottak! Békét akarunk! Békét!...

Gajdos egy papírlapról fölolvasta a munkásság követeléseit. A tömeg ordítva helyeselt. Nem öklök: kalapácsok, súlyos vasrudak emelkedtek a levegőbe. A szemafór tilosra állt, kint a vasúti pályán sivítva kért bebocsátást egy lőszerszállító

vonat mozdonyának sípja. Sem a katonai parancsnok, sem az állomásfőnök nem mutatkozott. Mialatt Gajdos beszélt, autón érkezett ki az állomásra Nemes. Gajdos után ő beszélt. Hosszú, fekete télikabátját nyakig begombolta, kalapját levette és karjait beszédközben úgy tárta ki az ég felé, mint egy pap a szószéken.

— Elvtársaim!

Szemrehányó, kérő, szinte síránkozó volt Nemes hangja, de rögtön fenyegetővé vált, amikor innét is, onnét is közbekiáltásokkal zavarták a beszédét.

— Le a háborúval!

— Békét akarunk!

— Éljen az orosz proletariátus!

— Ha komolyan akarjuk az általános titkos választójogot... — kezdett harmadszor is ugyanabba a mondatba Nemes, de tovább harmadszor sem jutott.

— Békét akarunk! — hangzott mindenfelől. — Az orosz elvtársak példája...

— Az orosz elvtársak példája... — fakadt ki dühösen Nemes — meg kell előbb érteni azt a példát, majd akkor beszélhetünk róla. Az elvtársak bolsevizmusa még túlságosan gyerekes, túlságosan zöld! Talmi-bolsevizmus!

A tér, ahol álltunk, hóval volt borítva. A hó piszkosszürke volt a vonatok füstjétől. Kemény munkáskezek kemény hólabdákat gyúrtak a piszkos hóból. Repültek a hólabdák Nemes felé. Öt-hat hólabda egyszerre puffant el a hasán és a mellén. Egy a jobb szemébe vágott, egy meg egyenesen a nyitott száját tapasztotta be.

— Békét akarunk, békét!

Amikor Nemes elmenekült, egy kissé ferde vállú ember vette át a szót. A ferde vállút most láttam először. Rekedt hangon beszélt, de a mi nyelvünkön. Először a hadvezetőséget bírálta: a tábornok urak nem békét akarnak, hanem az orosz forradalmat szeretnék megfojtani; aztán a szociáldemokrata pártvezetőséget szidta, amiért mindenütt hátbatámadja a békéért harcoló munkásságot.

— De csinálhatnak a munkásság árulói, amit akarnak: Budapest, Bécs, Prága, Lemberg munkásai nem hagyják magukat félrevezetni. Letették a szerszámot, nem csinálnak fegyvert, nem gyártanak lőszert, nem szállítanak kenyeret

azoknak, akik az orosz elvtársak ellen akarnak háborút vezetni.

Ujjongva hallgattuk a ferde vállú szavait és közben észre se vettük, hogy a pályaudvar előtt egyre több csendőr gyűlt össze.

Míg a ferde vállú beszélt, a munkások küldöttei a katonai parancsnokságot keresték fel. A lefogottak szabadonbocsátását, az élelmiszeradagok fölemelését, nyolcórás munkaidőt, a műhelyben való gyülekezés és tanácskozás szabadságát követelték. Gajdos vezette a küldöttséget.

— Elvtársak! — hirdette ki Gajdos a választ: a katonai parancsnok valamennyi kívánságunkat elutasította. Kijelentette, hogy ha azonnal nem kezdjük meg a munkát, a küldöttség tizenkét tagját átadja a hadbíróságnak, titeket, többieket pedig azonnal behívnak katonának.

Tagolatlan ordítás volt a felelet Gajdos szavaira.

— Nem dolgozunk! Nem dolgozunk!

— Az Otthonba! Az Otthonba!

Egy negyedóra múlva csak tizenkilencen maradtunk a pályaudvar területén. Tizenkilenc sztrájktörő. A csendőrség kordont vont az épület körül.

5.

Még sohasem dolgoztam olyan lázas szorgalommal, mint azon a délelőttön, amikor sztrájktörő voltam. A pályaudvaron négy vonat állott. Mozdonyra vártak. Mi, sztrájktörők, minden előzetes megbeszélés nélkül nekifogtunk a tolatásnak. A lőszerszállító vonat vagonjait gondosan beosztottuk egy sebesültszállító és egy élelmiszerszállító vonat kocsijai közé. A kapcsolókat mindenütt meglazítottuk, egy-két kereket kiszedtünk, aztán néhány kocsit kitoltunk a forgalmi vágányra. Minden lépésünkre csendőrök vigyáztak. A katonai parancsnok személyesen jött ki közénk és nagyon dícsérte a szorgalmunkat. Parancsára szalonnát, kenyeret, pálinkát és dohányt kaptunk.

Délfelé egy katonavonatot jeleztek. A forgalmi vágány el volt foglalva, a vonat jó másfél órát állt az állomáson kívül. A mi parancsnokunk — aki már egy esztendő óta száza-

dos volt — káromkodott, fenyegetőzött. A katonavonat parancsnoka őrséget kért tőle, mert a harctérre indított katonák nagy kedvet mutattak a szökésre. Rólunk szakadt a verejték, úgy dolgoztunk. A százados telefonált a városparancsnoknak, de mire az őrségnek szánt katonák megjöttek, már három vonat állt a nyílt pályán: három vonatból szökdöstek a bakák. A százados toporzékolt dühében és végül is letartóztatta a tizenkilenc sztrájktörőt.

Tizenhat katona kísért bennünket a laktanyába.

Annak rendje és módja szerint közrefogtak mindket: négy elől, négy hátul, négy jobbról és négy balról. Egy káplár vezette őket.

Az utcán az élelmiszerüzletek előtt hosszú sorban állottak az asszonyok. A vegyigyár munkásai is az utcán voltak. Útközben nagy tömeg csatlakozott hozzánk — asszonyok, férfiak, gyerekek.

— Békét akarunk! Éljenek a katonák! Békét akarunk!

— Elég volt a háborúból! Engedjétek haza a katonákat!

A kaszárnya kapuját egy szakasz csendőr tartotta megszállva.

— Le a csendőrökkel! Menjenek a harctérre! Éljenek a katonák!

Engem egy nagy, félhomályos szobába zártak, ahol már négy fogoly volt rajtam kívül, négy katona.

Alig csukták rám az ajtót, ismét kinyitották. Három munkást hoztak.

— Forradalom van — újságolták ezek.

— Kirabolták a katonai raktárakat.

— És a katonák?

— A katonák? Azok fognak minket kiszabadítani.

— Kár, nagy kár — mondotta egy cigányképű katona, aki a padlón ülve pipázott és aki, amikor a pipát kivette a szájából, azzal kísérletezett, hogy ülőhelyéből felköpjön a falon lógó táblára, amelyen a piszoktól már majdnem olvashatatlan volt a fölírás: „Nem tűröm a dohányzást!"

— Már mért, te bolond? Olyan nagy kedved van a hősi halálhoz?

— Van a fenének. Kilencszer indítottak már útnak a frontra, mind a kilencszer megszöktem. Hát szerettem volna még egyszer, legalább még egyszer végigcsinálni, muzsikaszó-

val, virággal menni a vasúthoz — de hát ha kiszabadítanak, azt sem bánom, az is valami.

Hanem egyelőre hiába vártunk a kiszabadításra és az ebédre is hiába vártunk. Az ablak előtt — úgy másfélméternyi távolságra — emeletnyi magas deszkakerítés állt, ez volt minden, amit a világból láttunk.

Beesteledett.

— Megfeledkeztek rólunk, a kutya istenüket — káromkodott dühösen a cigányképű katona.

— Holnapig kibírjuk — vigasztalta egy munkás. Holnap biztosan ránk kerül a sor.

Hosszú éjszakánk volt. Éhesek voltunk és fáztunk. A puszta földön kellett aludnunk. Hogy meg ne fagyjunk, szorosan egymás mellé feküdtünk. Csak nagysokára sikerült elaludnom, de nem sokáig aludtam. Arra ébredtem, hogy valahol a kaszárnya közelében géppuska kattog. Oldalba löktem szomszédomat, a cigányképűt.

— He?

— Valahol géppuskáznak — mondom.

A cigány fülelt egy kicsit, aztán visszafeküdt.

— Álmodtál — mondta és abban a percben ismét hortyogni kezdett.

Most én sem hallottam semmi zajt társaim horkolásán kívül. De azért nem tudtam újra elaludni.

A szürkület ébren talált.

Társaim közül elsőnek a cigányképű ébredt föl. A tenyerébe köpött és megdörzsölte a szemét.

— Az éjjel géppuskáztak — újságolta —, a csendőrök belelőttek a sztrájkolókba.

— Hát ezt honnét tudod? — kérdeztem csodálkozva.

— Nem vagyok mai gyerek — felelte a cigány. — Asztalos Sándor mindent tud. Ha akarod, azt is elárulhatom neked, hogy a végén én fogom fölhúzni a német császárt.

Egy-egy rúgással fölköltötte a többieket és nekik is elmondta, nagy részletességgel, az éjszakai utcai harc történetét. Közben megvirradt, kireggeledett, de ránk senki sem gondolt. Már dél felé járhatott az idő, amikor végre kinyitották az ajtót. Három szuronyos csendőr állott a folyosón.

— Kovács Péter — kiáltotta egy csendőrőrmester.

— Itt vagyok.

— Jöjjön ki!

Két csendőr közrefogott, az őrmester a hátam mögá állt. A fogda a laktanya hátulsó épületében volt. Most az udvaron át az első épületbe mentünk, ott meg föl a második emeletre. Vagy egy jó félórát vártunk a folyosón. A csendőrök megengedték, hogy leüljek egy padra. Tisztek és altisztek jártak le és föl a folyosón, ajtók nyíltak, ajtók csukódtak, de velem senki sem törődött. Ültömben majd elaludtam. De egyszerre ismét teljesen ébren voltam, amikor két csendőr között Gajdost láttam magam előtt. Éppen a velem szemben levő ajtón jött ki. Elnézett fölöttem — én is úgy tettem, mintha nem ismerném. A csendőrök elvezették balra, abba az irányba, ahonnan én jöttem. Az ajtó ismét kinyílt, egy őrmester a nevemet kiáltotta.

Úgy emlékszem, heten voltak a szobában, ahova bevittek. Csupa tiszt, csak az ajtóban állott egy őrmester.

— Százados hadbíró úrnak alázatosan jelentem, Kovács Péter foglyot parancsára előállítottam.

— Kovács Péter — ismételte meg nevemet a százados hadbíró és erősen az arcomba nézett. Csúnya, kidagadt szeme volt a hadbírónak.

— Kovács Péter — ismételte a hadbíró, én meg csak álltam, nem tudtam, szólnom kell-e, vagy jobb lesz hallgatni. Az egyik tiszt — egy hadnagy — valami papírlapot adott a kezembe.

— Ki adta neked ezt a szemetet? — kérdezte a kidagadt szemű.

Ránéztem az írógéppel sűrűn teleírt papírlapra. Az írás összefolyt előttem. Csak az első, csupa nagybetűvel írt sort tudtam elolvasni:

— KATONÁK! ELVTÁRSAK!

— Ki adta neked ezt a szemetet?

— A hadnagy úr adta.

— Hm. Jó kedved van. Majd elvesszük!... Ezt a disznóságot és még vagy kétszáz ilyet a lakásodon, az ágyad alatt, a kulccsal bezárt ládában rejtegetted. Kitől kaptad?

— Senkitől. Most látom először ezt az írást.

— Ne hazudj! Kitől kaptad? Gajdostól, vagy Szekerestől?

— Én most látom először ezt az írást.

Sokáig tartott a kihallgatásom, hanem az én feleletem-

től nemigen lettek okosabbak az urak. Szerencsémre csupa olyan dolgot kérdeztek tőlem, amiről igazán nem tudtam, különben talán — akaratom ellenére is — elárultam volna magam.

— Hány éves vagy? — kérdezte a hadbíró.

— Tizennyolc múltam.

— Vetkőzz le!

— Fölösleges — mondta az egyik tiszt, egy katonaorvos. — Alkalmas. Frontszolgálatra alkalmas.

A három csendőr visszakísért a fogdába, ahol a többiek már ebédeltek.

Másnap szürkületkor két csendőr engem és Asztalos Sándort kivitt az állomásra. Az utcák még teljesen üresek voltak, csak katonai őrjáratokkal találkoztunk. Az állomásépület tele volt csendőrökkel. Ismerőst egyetlenegyet sem láttam. Katonák dolgoztak. A két csendőr velünk együtt fölült a Pest felé induló személyvonatra.

Este felé már Budapesten voltunk és az éjszakát az egyes honvédlaktanya fogdájában töltöttük.

— A jó katona mindenütt otthon van — mutatott Asztalos büszkén a falra, ahová egy füsttől sárga papírlap volt fölszegezve:

„NEM TŰRÖM A DOHÁNYZÁST".

6.

Másnap beöltöztettek és megkezdődött katonai kiképzésem. Reggel hattól este ötig kiképzés alatt álló honvéd voltam; este öttől reggel hatig fogoly. Az én századomban huszonketten éltünk ilyen sorban. Nappal egy őrmester meg egy káplár tanított minket: hogyan kell járni, guggolni, feküdni, hogyan kell lőni és szúrni; este meg, a sötét fogdában, szalmán heverve, öreg népfölkelők arra tanítottak, hogyan kell betegséget tettetni, ha az nem használ, betegséget szerezni, s ha nagyon szorul a kapca, kereket oldani.

— Nincs jobb dolog a nyavalyatörésnél — erősítgette egy nagybajúszú, alföldi népfölkelő, aki már háromszor volt kint a harctéren, de negyedszerre sehogy sem akarózott neki oda. Nincs jobb a nyavalyatörésnél — ismételte és elmagya-

rázta töviről-hegyire, hogy és mint kell a rosszbetegséget eljátszani.

— No, én már csak a rühnél maradok — mondott ellent egy pesti fiú. — Két nappal az indulás előtt kell megkapni, ha idején kiüt rajtad, nincs isten, aki kivigyen.

— Ne hallgass rájuk, testvér — óvott engem Asztalos Sándor, a cigány. — Jó dolog, nem mondom, jó dolog egy kis betegség, de hidd el nekem, testvér, mégis csak a legegészségesebb dolog a szökés.

— Két fiam van a harctéren — mesélte el minden este egy öreg népfölkelő. A harmadik — azt is Jánosnak hívták, mint engem —, Isten nyugosztalja, ott maradt Szerbiában.

— A mi falunkban a jegyző csak annak az asszonynak adja ki a segélyt, aki lefekszik neki.

— Az öregasszonyokat is lefekteti?

— Azokkal kapáltat, kukoricát hántat, vagy tollat fosztat. Kivel hogy.

Nyolc hétig éltem Pesten, de egyetlenegyszer sem voltam bent a városban. A kaszárnya kint állott a város szélén, szemben egy kis erdőfélével, amit Népligetnek hívnak. A gyakorlótér messzi a városon kívül fekszik. A fogdán és a laktanya udvarán kívül egyedül az odavezető utat ismertem meg.

A nyolcadik hét végén beosztottak a menetszázadba. Mind a huszonkét fogdabelit beosztották. Mikor megkaptuk a fölszerelést, a hegymászó bakancsokból megtudtuk, hogy az olasz harctérre megyünk. Az indulás előtti napon három fogdabeli megbetegedett, az indulás reggelén nyavalyatörést kapott a nagybajúszú alföldi paraszt.

Kora hajnalban sorakoztunk. Szép, új, zöldszínű egyenruha volt rajtunk, a sapkánk nemzetiszínű pántlikával volt földíszítve. A zenekar játszott, egy főhadnagy imához vezényelt. Egy tábori lelkész fölolvasta az esküt, mi meg hangosan utánamondtuk. Aztán a főhadnagy egy nagyon szép beszedet tartott: beszélt a hazáról, a királyról, a magyar nép szabadságszeretetéről és királyhűségéről. A mellettem álló Asztalos Sándor szeméből csorogtak a könnyek.

— Század, indulj!

A zene rázendített. A banda után fölpántlikázott zászlót vittek. A század előtt és a század után egy-egy szakasz tábori csendőr menetelt. Miránk — tizennyolc fogdabelire — még

külön is vigyázott egy-egy csendőr. A menetet síró asszonyok kísérték.

Ekkor láttam először a pesti utcát.

Az állomáson nem kellett várakoznunk, azonnal beszállottunk a már készen álló vonatba. Minket, tizennyolcunkat, egyazon marhaszállító kocsiba parancsoltak. Az ajtót lakattal ránkzárták.

— No, most szökj meg testvér, ha tudsz!

— Ne taníts, tudom én a kötelességem — felelte önérzetesen Asztalos.

— Ezt az ajtót ugyan föl nem töröd.

— Nem is gondolok ilyesmire! A padlót fogjuk fölszedni. Az éjszaka valamennyien továbbállunk. Jó lesz most kialudni magunkat.

A vonat elindult, mi meg leheveredtünk a kocsi padlóján vékonyan széthintett szalmára és elaludtunk. Én nem sokáig aludtam, a hideg fölkeltett. Délfelé kinyitották az ajtót, szuronyos tábori csendőrök álltak előtte. Ebédet kaptunk. Mielőtt elindultunk, ismét ránklakatolták az ajtót.

— Na fiúk, eleget lustálkodtunk. Most aztán dologra!

Asztalos gondosan megvizsgálta a kocsi padlóját.

— Gyerekség! Kutya legyek, ha körömmel ki nem szedem ezeket a rothadt deszkákat!

Asztalos megadta a módját, mi meg a derekunkon lógó békanyúzókat nem kíméltük. Rövid egyórai munka árán szabad volt az út a gyorsan guruló kerekek felé.

— Dicsértessék az egek ura! Tovább ne bántsátok, mert estig még itt kell lopnunk a napot, az isten verje meg. A dolgot úgy kell csinálni — magyarázta Asztalos —, hogy mikor a vonat megáll, elkezdünk lövöldözni. Így nemigen mernek a közelünkbe jönni a nyavalyások és két-három ember minden állomáson megléphet.

Mielőtt a laktanyából elindultunk, gondosan kikutattak minket és elszedték tőlünk a lőszert, de a fegyverek nálunk maradtak. Most aztán elővettük, amit a személymotozásnál nem találtak meg. Éppen elég lesz egy kis lövöldözéshez.

Beesteledett. Az első állomáson, ahova sötétben érkeztünk, megkezdtük a játékot. Néhányszor belelőttünk a kocsi falába és ordítottunk, mintha elevenen nyúznának minket. Kívülről semmi válasz. Két emberünk meglépett.

— Minden jót, fiúk!

Már éjfél felé járt az idő, amikor Asztalos és én utolsónak elhagytuk a vagont. Mikor kiléptünk a kerekek közül, két sínpár között hasravágódtunk, megvártuk, míg a vonat elmegy és azután is csak egy jó negyedóra múlva emelkedtünk fel, nagy óvatosan. Egyedül voltunk.

— Hát most hova?

Megkerültük a sötét állomást. Egy nagy falu aludt mögötte. Az ég felhőtlen volt, a hold a kelleténél is jobban megvilágította előttünk az utat.

— Be a faluba?

— Ott alighanem csendőrök lesznek. Az országút sem nagyon biztonságos. Gyerünk be isten nevében az első házba. Asztalos valami karszalagot kapart elő a zsebéből; kettőt. Egyet az én balkaromra kötött, egyet a sajátjára.

Láttam, hogy Asztalos érti a dolgát, mentem hát utána. Erősen megkocogtatta egy paraszthaz sötét ablakát. A második zörgetésre valaki megmozdult a házban és világot gyújtott.

— Ki az? Mit akartok?

— Katonarendőrök vagyunk, nyisd ki az ajtót.

Elfolytott káromkodást hallottunk. A világosság eltűnt és pár pillanat múlva már az udvaron állott a paraszt.

— Merre van a kaszárnya? — kérdezte tőle kemény hangon Asztalos.

— Kaszárnya? A mi falunkban nincs kaszárnya.

— Hát a csendőrök hol laknak?

— Két órányira innét, Alsódomborun.

— Az apátok istenit! — fakadt ki Asztalos. — Katonaszökevényeket keresünk, itt kell éjszakáznunk a faluban. Nálad alszunk.

— Nálam nincs hely — felelte a paraszt.

— Hát akkor te kimégy a házból. Arról, hogy itt aludtunk írást adunk, az állami pénzváltó majd megfizeti neked a szálláspénzt.

— Jól van már! — dörmögte a paraszt és kinyitotta a kaput.

A házigazda elől ment, mi meg utána. A konyhán át bejutottunk a szobába, ahol két ágy is állott. Az egyikben gyerekek aludtak, a másikból egy ijedtarcú asszony búját ki.

— Nincs semmi baj — köszöntötte Asztalos.

— Katonarendőrök — magyarázta a gazda —, reggel továbbmennek.

Asztalos meg én az egyik sarokba állítottuk a szuronyos puskát és leültünk az asztalhoz.

— Van valami ennivalótok?

— Nehezen.

— Írást adunk róla és az állami pénzváltó megfizeti.

— Ladno, ladno — bólintott a paraszt. Ladno.

Az asszony gyorsan mozgott, pár perc múlva már előttünk állott egy-egy köcsög tej, meg egy-egy darab kenyér. A tej hideg volt, a kenyér száraz, hanem azért csak megittuk, legyűrtük, de persze, utána jött csak meg igazán az étvágyunk.

— Mást nem tudtok adni? Írást kaptok róla.

— Háború van. Vojna, vojna — felelte Asztalos kérdésére a paraszt.

— Igaz, igaz. Osztán te hogy maradtál ki a háborúból? — kérdezte szigorúan Asztalos.

— Én? — csodálkozott a paraszt. — Nem maradtam én ki, könyörgöm. Hadifogoly vagyok — orosz hadifogoly, Ivan Ivanovics Anyiszimov a tisztességes nevem. Ha jól megszámlálom, már három esztendőnél is hoszabb idő óta élek Magyarországon. Dá, dá!

— Oszt magyarul hol tanultál?

— Hát csak megtanul az ember az asszony kedvéért.

— Gyerek van?

— Kettő könyörgöm. A nagyobbiknak valahol Szibériában van az apja, a kisebbik öthónapos, a lelkem.

— Na jól van. Feküdjetek vissza az ágyba, mi majd megleszünk a földön.

Az asszony két katonai lópokrócot adott, a férfi meg szalmát hozott be. A padlón vetettek nekünk ágyat.

— Írást adunk róla — biztatta őket Asztalos —, mindenről írást adunk.

Korán reggel fölkeltünk, a kútnál megmosakodtunk, azután Asztalos kiállította az írást és már útrakészen állottunk, amikor váratlanul vendéget kaptunk. Egy kéknadrágos, rámás csizmát viselő, harcsabajúszú gazda kereste a katonarendőröket.

— Porfir Ivanovics Petrov vagyok, a moszkvai guber-

niából — mutatkozott be tisztességtudóan, majdnem hibátlan magyar nyelven. — Egy kis reggelit hoztam a vitéz uraknak.

Háziszőttes abroszból nagy darab paprikásszalonnát, kolbászt, fehér kenyeret és egy pálinkás butykost tett elénk az asztalra.

— Lássanak hozzá, vitéz urak!

— Ez már döfi! Írást adunk róla. Mindenről írást adunk.

— Ugyan-ugyan! Isten látja lelkem, nem azért adom. Örül az ember szíve, hogy végre rendcsináló emberek kerülnek a faluba. Az embernek se vagyona, se élete nincs itt biztonságban a sok csavargó hadifogolytól meg katonaszökevénytől.

— Hát gazduram nem hadifogoly?

— Nyet, nyet, csak voltam, de más az, tetszik tudni, ha az ember húsz hold sajáton gazdálkodik. Becsülettel dolgozom — da-da! — az asszony sem húzódik a munkától, pedig már felül van az ötvenen. Lenne is valamicskénk, de most olyan a világ, hogy ha az ember egy percre becsukja a szemét, a ruhát is lelopják a testéről. A hadifoglyokat vissza kell vinni a táborba — davaj, davaj — többet lopnak a gazemberek, mint amennyit dolgoznak. A katonaszökevények meg — az isten akárhová tegye a dolgukat, tele van velük az erdő, meg az országút — nálunk odahaza már régen fölhúzták volna a bitangokat. Azt hiszem, és a jegyző úrnál is mindig egyenesen kimondom a szót: elvész ez az ország, könyörgöm, megeszik a kutyák, ha így bitangjára engedik a népeket.

A házigazdánknak nemigen tetszett a beszéd, egy párszor közbe is akart szólni, de csak elhallgatott, amikor látta, hogy Asztalos egyre igent bólogat a fejével. Teli pofával zabáltunk mind a ketten, réges-régen nem voltunk ilyen urak. Asztalos nem is feledkezett meg a háláról, ha már a szája úgy tele volt, hogy szóval nem tudott helyeselni, legalább állandó fejbólongatásokkal adott igazat Porfir Ivanovicsnak.

Amíg mi ettünk, Porfir Ivanovics meg a hazát fenyegető veszedelmet fejtegette, híre terjedt a faluban, hogy rendcsináló emberek vagyunk. Egymásután jöttek a népek a panasszal:

— A jegyzőúr visszatartja a segélyt.

— A boltos nekünk jegyre sem ad petróleumot, de annak, aki túlfizeti az árát jegy nélkül is méri.

— Ha a fölmentésekről folyik a szó...

A szoba rövidesen megtelt panaszos emberekkel. Nekem egyszerre elment az étvágyam, valami a torkomat szorongatta. Nagyon nem tetszett nekem, hogy most Asztalos a szegénységnek is hazudni, ígérgetni fog. Asztalos meg csak hallgatta a sok panaszos szót, úgy bólogatott rá, mint előbb a Porfir Ivanovics szavaira, de végtére neki is elfogyott a türelme és dühösen földhöz vágta a szalonnás bicskát.

— Az istenfáját a sok buta birkának, hát miért nem ütitek agyon azt a bitang jegyzőt? Agyon kell ütni, mint egy veszett kutyát!

A panaszos embereknek tátva maradt a szájuk. Erre a tanácsra nem számítottak. A szobában egyszerre csend lett. Porfir Ivanovics fölállott, mondani akart valamit, de nem volt rá ideje.

Váratlanul két csendőr lépett a szobába, kezükben lövésre tartott szuronyos fegyverrel. Két csendőr meg az ablakon át fogta ránk a fegyvert.

— Föl a kezekkel!

Mire megértettük, hogy mi történt velünk, már a kezünkön volt a bilincs.

— Katonaszökevények! — mondta az egyik csendőr.

— Gazemberek! — fakadt ki Porfir Ivanovics. Bitáng gazemberek! Huligani!... tvoj maty!

Azt hittem, hogy a többi panaszos embernek, de meg különösen a házigazdának is megered a szája. De nem így esett. Porfir Ivanovics káromkodva ment ki, a többiek meg csendben, lehorgasztott fejjel.

Most már négy csendőr volt a szobában. A sarokban álló fegyvereinkből kivették a golyót, a szuronyt is leszedték róla, aztán megparancsolták egy féllábú parasztlegénynek, hogy hozza utánunk.

— Na, gyerünk!

Közben a háziasszonyunk ócska újságpapírba csavarta, ami Porfir Ivanovics szalonnájából és kenyeréből megmaradt. A csomagot a hónom alá dugta.

— Ki tudja, mikor ehetnek megint szegények! — mondotta halkan.

Az embere, aki egy rongyokba csavart gyereket babusgatott, helyeslőleg bólintott a fejével.

A csendőrök jó kétórai gyaloglás után valami istállófélébe zártak be minket. A bilincseket nem vették le a kezünkről. Asztalos veszettül káromkodott.

— Legalább dohányt adnának a kutyák.

— Mi lesz most velünk? — kérdeztem.

— Hát, vagy átadnak minket a hadbíróságnak, akkor elítélnek, de majd csak a háború után csuknak be és most visszaküldenek a harctérre. Akkor — természetesen — megszökünk. Vagy pedig visszavisznek az ezredünkhöz, de akkor is csak a harctérre küldenek és akkor is megszökünk. Csak legalább egy kis dohányunk volna, az isten pusztítsa el minden csendőrt, valahány bitang csak büdösíti ezt a rühes világot!

Egy nap, egy éjszaka döglődtünk az istállóban. Kenyerünk, szalonnánk volt elég, de a szomjúságtól majd meggebedtünk. Én úgy feküdtem, mintha már is hulla lennék, de Asztaloson nem fogott ki se a fáradtság, se a szomjúság. Szakadatlanul ömlött belőle a szó. Részletesen elbeszélte — csak az ördög tudná megmondani hányadszor — kilenc szökése történetét, aztán meg a harctérről mesélt. A szerb harctéren tüdőlövést kapott — nyolc hónapig volt beteg utána. Az orosz harctéren úgy megnyomta egy gránát szele, hogy hónapokon át rángatódzott keze-lába, mint egy paprikajancsié.

Mikor beesteledett, Asztalos a háború előtti időkről kezdett mesélni. Töviről-hegyire elmagyarázta, milyen az a kis erdélyi falu, ahol született, milyen a ház, amelyben lakik, hol fekszik egy hegyoldalon a két holdnyi földecske, amit az apjától örökölt. Mikor az asszonyról beszélt, el-elakadt a szava.

— Három gyermekem van otthon, három kis család vár haza engem.

Itt kifogyott Asztalosból a szó. Talán biztatást várt, de én a magam bajával voltam elfoglalva. Az istálló egyik sarkában, a trágyaszagú szalmán ültem és a mennyezetet bámultam, pedig igazán nem volt rajta semmi bámulni való.

Ő sokáig mozdulatlanul feküdt, arccal a piszkos szalmára borulva. Elaludt. Úgy hajnalfelé magam is elszunyókáltam. Alig aludtam el, arra ébredtem, hogy Asztalos hangosan sír. Úgy rázta a sírás a testét, mint egy megvert gyerekét.

— Mi baj, testvér? Fáj valamid?

Asztalos fölült, összebilincselt kezével igyekezett letörölni maszatos arcát.

— Megfizetek még a gazembereknek! Mindenért megfizetek nekik! — mondotta egészen elváltozott hangon. — Csak legalább egy kis dohányunk volna — toldotta meg a szót valamivel később, most már a megszokott, természetes hangján.

Reggel két csendőr jött értünk. Kivittek az állomásra és velünk együtt fölszálltak a Pest felé induló vonatra. Délután már ismét ott voltunk az egyes honvédlaktanyában, ahol különválasztottak minket. Engem ugyanoda vittek, ahol előbb ültem, de Asztalost másutt kvártélyozták be.

Kilenc napot ültem a fogdában, közben háromszor hallgattak ki, kétszer a századirodában, egyszer meg fönt, a zászlóaljirodában. A tizedik napon reggel nyolc órakor, zászlóval, zeneszóval, megláncolva, csendőrkísérettel ismét elindultam a harctér felé.

Ugyanaznap, reggel hat órakor, a laktanya udvarán Asztalos Sándoron végrehajtották a halálos ítéletet.

8.

Akkor nemigen tudtam magamnak megmagyarázni a dolgot, de ma már tudom, hogy a hadsereg, hogy az egész osztrák—magyar császár-királyság abban az időben már olyan beteg volt, hogy maga sem tudta, mit csinál. Csak így történhetett meg, hogy engem, aki tagadhatatlanul gyanús ember voltam, nem az olasz frontra indítottak útnak, hanem olyan menetszázadba osztottak be, amely keletre volt irányítva, az orosz határ felé. Az oroszokkal — legalább is úgy tudtam — akkor már békében éltünk, ez az út tehát semmiképpen sem ment büntetés számba. Mondom, sehogy sem értettem a dolgot, sőt sokáig abban sem voltam egészen bizonyos, hogy valóban az orosz határ felé utazunk-e. Hanem amikor a Kárpátok közelébe értünk, amikor Lavocsnén át Galíciába vitt a vonat és még mindig keletnek tartottunk, akkor már nemigen kételkedhettem: Oroszország felé utazunk.

Oroszország akkor már nem jelentette számunkra azt, amit a forradalom előtt — már nem volt a borzalmak országa,

de még nem volt az, amit ma jelent. Odahaza is, de különösen most, hogy Oroszország felé mentünk, sok szó folyt közöttünk az ottani dolgokról, de egyikünk sem igen értette, hogy mi történt tulajdonképpen Moszkvában, meg Petrográdon.

— A szemét gazemberek — mondotta Csordás őrmester, valahányszor a bolsevikokra terelődött a szó.

— Miért haragszik rájuk, őrmester úr? Hiszen békét kötöttek velünk!

— Békét kötöttek? Majd megemlegetik még azt a békét, a rühes bitangok!

Sztrij környékén azt a három-négy marhavagont, amiben menetszázadunk utazott, meg azt a kocsit, amelyben a három tisztünk lakott, hozzákapcsolták egy hosszú tehervonathoz, amely rokkant orosz hadifoglyokat vitt hazafelé. Mi tagadás benne, mi sem utaztunk valami kényelmesen, vagy ötvenen voltunk beszorítva egy-egy „negyven embernek vagy hat lónak" készült kocsiba, hanem ahhoz képest, ahogy az oroszok utaztak mégis csak urak voltunk. Az ajtó az egész idő alatt rájuk volt lakatolva, csak az evés idejére nyittatta ki a vonatparancsnok, de akkor is előbb minden kocsi elé hat szuronyos bakát állított. Talán százan is lehettek egy-egy kocsiban. Abban a kocsiban, amelyik előtt én állottam őrt, sok volt a féllábú, félkezű, meg félszemű orosz, de láttam olyant is közöttük, akinek tőből le volt vágva mind a két lába.

Lembergtől nem messze, nyílt pályán megálltunk.

A mienken kívül még három vonat vesztegelt ott: két katonavonat és egy hosszú tehervonat. Mind mozdony nélkül. A vonatok előtt szuronyos őrök posztoltak. A mi menetszázadunk parancsnoka is őrséget rendelt ki. Már akkor tudtuk, hol a hiba: Lembergben sztrájkoltak a vasutasok. Tegnap négy munkást főbelövetett a városparancsnok. De nemcsak mi kaptunk hírt — megtudták a dolgot a velünk utazó vasutasok is. Mire a parancsnokunk észbekapott, már valamennyi kereket oldott. Reggeltől estig álltunk Lemberg előtt. Estefelé egy katonamérnök szállt föl a mozdonyra és kivitte a vonatunkat az állomásról, vissza a grodeki erdőhöz. Ott töltöttük az éjszakát. Reggel a századparancsnok — egy sovány magas főhadnagy — sorakoztatta a menetszázadot. Csak a vak nem látta, hogy a század összezsugorodott. Csordás őrmester megszámolt minket ötvenkét ember szökött meg az éjszaka

A főhadnagy toporzékolt dühében:

— Megálljatok gazemberek!

Parancsára visszamentünk a vasúti kocsikba és az őrmester ránklakatolta az ajtókat. Egész nap lakat alatt ültünk és csak a kis rácsos ablakon át láthattuk a grodeki erdő frissen zöldülő fáit. Most már valamivel jobban elfértünk a kocsiban, de egyik helyről a másikra menni még mindig igen nehéz feladat volt. Behúzódtam az egyik sarokba és lábamat magam alá húzva, ültem. Mellettem egy zömök, feketehajú, negyven év körüli baka vetette hátát a kocsifalnak.

— Ha kiszednők a padlót, továbbállhatnánk — mondom neki.

— Ugyan. Semmi értelme. Te munkás vagy, ugye?

— Az. Vasmunkás.

— Én meg az újpesti Mauthner-bőrgyárban dolgoztam. A januári sztrájk után hívtak be. Azért mondom, hogy nincs értelme a szökésnek, mert így meglátjuk majd, mit csinálnak az oroszok. Jó lesz megtanulni a tudományukat — rövidesen szükségünk lehet rá.

Hamarosan összebarátkoztunk. Új barátomat Pojtek Dánielnek hívták. Amint elmondotta, békeidőben begyalogolta fél Európát, beszélt németül és franciául, oroszul is értett egy keveset. Mikor én estefelé ismét a szökést emlegettem, Pojtek a fülemhez hajolt és suttogva válaszolt:

— Ha szökni akarsz, várd meg míg az orosz határhoz érünk. És ottan nem visszafelé kell majd szökni, hanem előre, az orosz határon túlra.

Mikor estefelé a tábori csendőrök felügyelete mellett pár pillanatra leszálltunk a töltésre, már ismét mozdony füstölt a vonatunk előtt. Mire visszaparancsoltak bennünket a kocsiba, Pojtek már azt is tudta, hogy sztrájktörő vasutasokkal akarják a vonatot továbbindítani.

— Szerencsénk, hogy olyan messze vagyunk a mozdonytól — mondta.

A vonat elindult. Nagyon lassan mentünk, mintha a mozdony óvatosan tapogatózna. Pojtek utat tört magának, hogy a kis rácsos ablakon át kinézzen a szürkületbe. Én is megpróbáltam odajutni, de még mielőtt sikerült volna átgázolnom a padlón egymás hegyén-hátán heverő bakákon, vonatunk hirtelen nagyot zökkent és megállt. A vagon úgy megrázkódott,

mintha ágyúval lőttek volna belé. A mozdony hosszan, élesen sikoltott, aztán a vonat ismét megindult — hátrafelé. Pár pillanat múlva hatalmas csattanást hallottunk. Kocsink belevágódott az előttünk szaladó kocsiba — recsegett, ropogott minden —, aztán egyszerre csend lett körülöttünk. A vonat megállt. A csend csak egy pillanatig tartott — a másik pillanatban már olyan nyögést, jajgatást, ordítozást hallottunk, mintha egyszerre száz embert nyúznának elevenen. Nem tudtuk mi történt — be voltunk zárva —, de azért mi is ordítani kezdtünk. Ököllel vertük, puskatussal döngettük a kocsi falát.

— Nyissátok ki! Segítség! Segítség!

Beletartott egy kis negyedórába, amíg végre engedett a fal és mi egymást ütve, rúgva, gázolva kijutottunk a töltésre. A töltés tele volt jagató, magyarul, németül, lengyelül és oroszul káromkodó emberekkel. Mozdonyunk és a vonat két első kocsija lobogó lánggal világított. A mozdony hátulsó kerekeire ágaskodott és első kerekeivel egy másik, kisebb mozdonyt ölelt magához. A sztrájkolók teljes gőzzel nekieresztettek egy gazdátlan mozdonyt a mi vonatunknak.

Három nap múlva letörték a sztrájkot és mi indultunk tovább. Ivangorodon, Breszt-Litovszkon keresztül utaztunk, a meghódított Orosz-Lengyelországon át Molodecsnó felé, ahol a cserefogoly-állomás volt berendezve. Századunk most is csak három vagont kapott, de most már olyan kicsi volt a század, hogy éjszakánként a padlón kinyújtózva fekve aludhattunk.

Ivangorodon túl minden német kézen volt: német volt az őrség, németek a vasutasok. Itt minden rendes volt, tiszta és pontos. A galíciai sétakocsikázás után mintha repült volna a vonatunk. A világból azonban nem sokat láttunk, mert most is ránk volt lakatolva az ajtó.

Molodecsnóban egy osztrák vadászszázadot kellett fölváltanunk. A mi századunk már akkor körülbelül a felényire csökkent, de az osztrákok még nálunk is kevesebben voltak. A hídtól jobbra, egy nagy barakkban, német őrség lakott; a hídtől balra levő barakkba minket szállásoltak be. A nyolctíz méteres hídon túl orosz katona állott őrt. Az orosz őrök nagyon rongyosak voltak — a régi, cári, földszínű egyenruhát hordták —, de a sapkájukra vörös szalag volt tűzve.

— Bolsevikiek!

Megérkezésünk másodnapján átadtuk a magunkkal ho-

zott hadifogolyszállítmányt az oroszoknak. Egy igen kicsi, sovány, görbehátú katonaorvos jött át a túloldalról és két hatalmas növésű vörösgárdista. Az orvos németül beszélt a főhadnagyunkkal. A cserefoglyok kettesével mentek át a hídon, a görbehátú orvos hangosan számolta őket. Egy magával tehetetlen nyomorékot ölbén vitt át a hídon egy szálas vörösgárdista.

Amikor már az oroszok valamennyien a túloldalon voltak, jött a csereszállítmány. Jöttek hosszú-hosszú sorban az osztrák és magyar hadifoglyok. Míg a mieink jöttek, a barakk előtt katonazene szólt és majdnem a hídig jött előre egy fölvirágzott, föllobogózott kórházvonat. Amikor valamennyien átjöttek, az őrség lezárta a hidat.

— Sorakozó!

Az újonnan érkezettek két hosszú sorban fölállottak a barakkunk mögött. Az első sorban a tisztek állottak, a második sorban a legénység. Cifrább katonákat még sohasem láttam. Az egyiken vörös huszárnadrág volt, zöld német zubbony és hatalmas orosz kucsma; a másik orosz egyenruhát hordott és német sisakot; a harmadikon orosz paraszti ruha volt és félrecsapott huszársapka.

Előbb egy roggyantlábú osztrák tábornok motyogott valamit németül, aztán a mi főhadnagyunk állott a sor elé.

— Aki bolseviki, az lépjen elő! — kiáltotta németül, aztán magyarul.

— Fölkérem az urakat — mondotta most valamivel halkabban —, hogy ha bolseviki van önök között, vagy valaki, akire gyanakszanak, hogy egyetért a bolsevikiekkel, szíveskedjenek az illetőt megnevezni.

Egy magas, orosz nadrágba és osztrák vadászzubbonyba öltözött tiszt előlépett és gyors egymásutánban négy nevet mondott a parancsnokunknak — aztán hátrafordult és rámutatott a legénység sorában álló négy katonára. A főhadnagy parancsára a négy katona kiállt a sorból. Egy tömzsi, vörösbajúszú tiszt két másik katonára mutatott rá. A főhadnagy ezeket is külön állíttatta, aztán az őrség mind a hatot elvezette.

A nyomozásnak egyelőre vége volt, a cserefoglyok beszálltak a kórházvonatba. Mikor már valamennyien benn voltak, a főhadnagy rájuk záratta az ajtót és most jött a nyo-

mozás másik része. A főhadnagy, és Csordás őrmester négy bakával kocsiról kocsira ment és gondosan átvizsgálta minden cserefogoly csomagját. Az egyik csomagkutató baka az én Pojtek barátom volt.

Éjfél már jóval elmúlott, amikor Pojtek hazaérkezett a barakkba. Szalmazsákjaink egymás mellett feküdtek a földön. Pojtek azt hitte, hogy alszom, szótlanul vetkőzött és a takaró alá bújt.

— Mi újság? — kérdeztem halkan.

— Semmi — felelte, aztán áthajolt hozzám és a fülembe súgta:

— Kommunista újságokat hoztam. Reggel elolvashatod őket.

— Én nem tudok oroszul.

— Magyar nyelvű kommunista újságot is nyomnak Moszkvában.

Reggel ideadott egy egész kicsire összehajtogatott újságot.

— Tedd gyorsan zsebre. Vigyázz, hogy senki meg ne lássa nálad.

Délelőtt az elkülönített hat bolseviki-gyanús katona zárkája előtt álltam őrséget. Ott olvastam el a Pojtektől kapott lapot, a Moszkvában nyomott „Szociális Forradalom" egy példányát.

Ebéd után Pojtek visszakérte tőlem az újságot.

— Délután indul a kórházvonat — mondotta. — Ez az újság is Magyarországra utazik.

Minden harmad-negyednap szerzett néhány magyar nyelvű kommunista lapot. A kiolvasott lapokat becsempésztük a Magyarország felé induló kórházvonatokba — valaki majd csak megtalálja őket.

Egy este, lefekvés után, Pojtek odahajolt hozzám:

— Nem volna kedved átjönni a hídon túlra?

— Megszökni?

— Átmenni a bolsevikiekhez.

— Nem tudok oroszul.

— Majd megtanulsz.

— Nem tudom, igazán nem tudom...

— Én holnap, vagy holnapután megyek — mondta Pojtek.

Egész éjszaka ébren hánykolódtam szalmazsákomon. Nem tudtam magam elhatározni a szökésre. Reggel meg is mondtam Pojteknek:

— Maradok.

— Nézd — felelte Pojtek —, én nem akarlak rábeszélni arra, hogy velem gyere. De figyelmeztetlek, hogy itt előbb-utóbb ráfizetünk az újságolvasásra.

Másnap ismét fogolycsere volt és este Pojtek nem jött haza aludni. A reggeli feketekávéért sem jelentkezett. Eltűnt.

Negyed- vagy ötödnap — még mielőtt hozzáfogtak az újonnan jött cserefoglyok csomagjainak átkutatásához — egy magas, szőke hajú, szemüveges káplár szólított meg:

— Van itt egy földim — mondotta —, Kovács Péternek hívják. Nem ismeri?

— Én vagyok az.

— Ez a magáé — mondta és egy kis csomagot nyomott a kezembe.

Fölbontottam a csomagot. Tíz, egyforma, magyar nyelvű könyvecske volt benne. Elolvastam kétszer is a címét: *Kun Béla: Mit akarnak a kommunisták?* A könyveket a köpenyem zsebébe tettem. Az első pillanatban nem tudtam, mihez kezdjek velük. Egy-egy újságot még csak el lehetett olvasni anélkül, hogy észrevennék, hogy mit olvasok, hanem ha könyvet olvasnék, az bizonyosan feltűnne. A köpenyem a szalmazsákon hevert, ötször-hatszor is bementem napközben a barakkba, hogy egy könyvet kiveszek a zsebéből, de végül is csak este, amikor lefeküdtem, tudtam azokat ismét magamhoz venni. Egyet eldugtam a szalmazsákomba, kilencet pedig a nadrágom és a zubbonyom zsebeibe rejtettem.

— Mit motoszkálsz ilyenkor? Ha már te nem alszol, legalább minket ne zavarj!

Morogtam valamit, aztán úgy tettem, mintha már aludnék. Még horkoltam is egy keveset. Másnap reggel a kilenc könyvecske közül nyolcat elhelyeztem egy indulásra kész kórházvonaton a padok alatt, egyet meg borítékba tettem, és postára adtam Gajdos feleségének címére.

Este őrségen voltam. Amikor éjfél után kettőkor leváltottak, vetkőzés közben belenyúltam a szalmazsákomba. A kis könyv nem volt ott, ahová tettem. Föltúrtam mindent — hiába. A könyv eltűnt. Valaki elvitte.

Hajnalban letartóztattak. Két nap múlva — anélkül, hogy kihallgattak volna — útnak indítottak vissza Magyarország felé.

9.

Hat hétig ültem Munkácson a katonai fogdában. Majd mindennap kihallgattak. Azt akarták megtudni tőlem, hogy kik jöttek haza Molodecsnón át magyar kommunisták. Neveket mondtak, fényképeket mutattak. Könnyű volt tagadnom. A neveket most hallottam először, a fényképek is ismeretlenek voltak előttem. Egyszer a kihallgatást vezető hadbíró egy könyvet tett elém, olyat, amiből kilencet és küldtem haza Magyarországra.

— Ezt a füzetet maga adta Balog Gergelynek?

— Ki az a Balog Gergely? — kérdeztem.

— Elég! Eleget hazudott már — csapott ököllel az asztalra a hadbíró. — Beszéljen végre, vagy megvasaltatom!

Félóra múlva szembesítettek Balog Gergellyel. Kicsi, zömök huszár volt Balog Gergely, szalmaszín bajusza a szájába lógott.

— No, közhuszár Balog — kezdte a hadbíró —, ez a honvéd vallott. Bevallotta, hogy ő adta magának ezt a könyvet

— Vakuljon meg ez a bajtárs, ha így rámhazudott — mondotta csendesen, nyugodt hangon Balog Gergely. Még a föld se vegye be a testét.

Szólani akartam, de a hadbíró a szavamba ordított:

— Megvasaltatom, ha most letagadja, mit már egyszer bevallott!

Befogtam a szám. Úgyis láttam, hogy Balog Gergely nem szorul az én támogatásomra. Jó tíz percen át — szavait sűrű káromkodásokkal tarkítva — bizonygatta, hogy ő a könyvet a sapkájában találta — a fészkes fene tudja, ki tette oda —, oszt úgy gondolta, ha már itt van, elteszi, ki tudja mire jó, tán imádság van beleírva, vagy gyógyításul szolgáló füvek természete.

— Amikor olvasta, láthatta mi van benne!

— Főhadnagy hadbíró úrnak alázatosan jelentem, hogy a rossznyavalyába olvashattam volna el a könyvet, amikor a betűt sem ismerem?

— A személyi lapjára rá van vezetve, hogy három évig járt iskolába. Ezt is tagadja?

— Dehogy is tagadom, könyörgöm. Ami igaz, igaz. Jártam én iskolába becsülettel. Csakhogy úgy áll a dolog — tetszik tudni —, hogy nyáron az apám nem engedett a tanítóhoz — jártányi gyerekkorom óta dolgozom nyáron —, télen meg, könyörgöm, messzi volt az iskola nagyon, oszt mezítláb, hóba, dehogy is engedett volna az anyám olyan messzi útra. Úgysem lesz belőled pap — szokta mondani — és igazat is beszélt szegény, isten nyugosztalja, nem lett pap belőlem.

Itt a hadbíró végleg kijött a sodrából és keményen pofonvágta a huszárt. Aztán, különválasztva, mind a kettőnket, viszszavittek a fogdába. Egy hét múlva együtt szállítottak bennünket a Dunántúlra, internálótáborba. Egész nap, egész éjszaka utaztunk, volt hát elég időnk összeismerkedni, de Balog Gergely nagyon bizalmatlan volt hozzám. Semmiképp sem akarta elhinni, hogy a hadbíró hazudott.

— Mán miért hazudott volna a hadbíró?

— Hát én miért hazudtam volna?

— Neked nyakadon a kötél, azért hazudtál.

— A hadbírónak meg aranycsillagok vannak a nyakán, azért hazudott.

Ez a felelet meglepte Gergelyt, de aggodalmait nem oszlatta el.

— A földtúró embert ti mindig bolonddá teszitek — mondta.

— Hát azt honnét tudod, hogy én nem a földet túrom?

Gergely felelet helyett csak a kezével legyintett.

— Eriggy már!

Az internálótáborban jó dolgunk volt. Többet kaptunk enni, mint a kaszárnyában és a fekvőhelyünk is jobb volt, dolgozni viszont nem kellett. Délelőttönként előadásokat hallgattunk. Két tiszt — egy főhadnagy meg egy félkezű zászlós — fölváltva tartottak előadásokat. Megmagyarázták nekünk, hogy mi a haza, megtudtuk, hogy mi az oka a háborúnak, azt is megtanultuk, hogy mi a szocializmus, és hogy kik azok a bolsevikiek. Különösen a zászlós előadásai voltak érdekesek.

— A szocializmust Marx találta ki — szokta mondani. — Marx egy szerb apácának és egy bécsi zsidó orvosnak volt a törvénytelen fia és orgazdaságért négy évet ült Illaván.

A táborban több ismerőst találtam. Rögtön megérkezésem napján találkoztam Gyulai főorvossal. Az első pillanatban nem ismertem rá, mert most polgári ruha volt rajta és bajuszt meg szakállt növesztett. Ő rögtön megismert, pedig odahaza csak egyszer volt dolga velem, amikor egy vasszilánkot vett ki a szememből. Keményen megszorította a kezem.

— Szekeres négyévi fegyházat kapott — újságolta —, Gajdos hármat. Rólam kiderült, hogy ártatlan bárány vagyok és semmi közöm a röpcédulákhoz.

— Hogy törték le a sztrájkot? — kérdeztem.

— Azt tudja, hogy az asszonyok, meg elsősorban a vásárra jött falusiak kirabolták a katonai raktárakat? A katonák nyugodtan nézték a dolgot, de éjszaka teherautón két század bosnyákot, meg egy század csendőrt hoztak, géppuskákkal. Reggelre valamennyien lakat alatt voltunk. Aki nem állt munkába, azt katonának vitték. Bécsben akkor már vége volt a sztrájknak, Pesten is belerúgott a szociáldemokrata pártvezetőség a sztrájkolókba — szóval —, egyelőre letörtek minket. Hanem ... no, majd meglátjuk.

Én is belefogtam, hogy elmondjam, miket csináltam, mi minden történt velem öt hónap alatt. Amikor odaértem, hogy Lembergben megismerkedtem Pojtekkel, Gyulai közbevágott:

— A többit — Molodecsnót — már tudom.

— Honnét tudja?

— Schmidttől.

— Schmidttől? Ki az a Schmidt?

Gyulai összehozott a nagyfejű, szőke, szemüveges katonával, aki a könyveket adta nekem. Molodecsnóban.

— Gondoltam, hogy előbb-utóbb találkozni fogunk — mondotta.

— Jobb helyen egyelőre aligha találkozhattunk volna — nevetett Gyulai.

— Isten bizony nincs jobb dolog, mint megbízhatatlannak lenni! No, testvér, most aztán tanulni és tanulni! — így Schmidt.

— Majd beosztjuk — mondta Gyulai.

Még aznap megtudtam, hogy nemcsak a főhadnagy és a zászlós tartanak előadásokat, hanem Gyulai és Schmidt is rendszeresen tanítják az internált katonákat. Én Schmidt iskolájába kerültem. Este, amikor a tiszt urak a kaszinóban

kártyáztak, Gyulai elküldte a kantinba az ügyeletes altisztet, hogy igyon egyet az egészségére. Ha az altiszt húzódozott, akkor Károly király, vagy éppen Vilmos császár egészségére kellett innia. Ezt aztán egy kötelességtudó altiszt sem utasította el. Az első este, amikor Schmidt előadását hallgattam, megmutatta nekem azt a könyvet, amiből olvasott és magyarázott.

— Ismered?

„Mit akarnak a kommunisták?"

— Mikor már Pesten voltunk és szerencsésen túlestünk minden kutatáson, akkor vettem ki a pad alól, ahova dugtad — mondta.

Másfél órán keresztül tanultunk.

Körülbelül egy hete lehettem az internálótáborban, mikor ebédhez menet óvatosan félreszólított Balog Gergely.

— Arra kérlek, testvér, nagyon, nagyon kérlek, el ne árulj valahogyan.

— Mi a fenét ne áruljak el?

— Hát azt, hogy én nem vagyok olyan igazi hazaáruló, mint ti, hanem csak úgy véletlenségből kerültem ide. El ne árulj, testvér. Az anyám köténye mellett sem volt ilyen jó dolgom. Oszt a harctérre sem igen túlságosan kívánkozom — tudod —, csak arra kérlek, el ne árulj valahogy, még majd megszolgálom neked, ha hallgatsz.

Égre-földre esküdöztem, hogy hallgatni fogok, de azért Balog Gergely nem nyugodott meg teljesen. Elmondtam Schmidtnek a dolgot, Schmidt bevette Balogot az iskolájába. Vagy két héten át minden este közöttünk ült Gergely és hallgatta Schmidt tanításait, de nem kérdezett soha semmit és a vitában sem vett részt, pedig Schmidt többször egyenesen hozzá beszélt. Különösen, amikor arról volt szó, hogy kié a föld? Gergely hallgatott, bizalmatlan természetű ember volt, egyre attól tartott, hogy elárulják — és a végén ő árult el minket.

Az osztrák—magyar hadsereget akkor már tönkreverték Olaszországban, a németek kapcája is nagyon szorult a francia fronton.

— A bolgárok kiugrottak! — újságolta egy reggel Gyulai, aki mindig tudott újságot szerezni.

A tanítás aznap este is a maga szokásos rendjén folyt.

Az őrmester elment inni, az őrünk ott ült köztünk, a tisztek muzsikaszó mellett ittak. Nyugodtak lehettünk, hogy senki sem fog megzavarni minket.

Schmidtnek nagyon jó kedve volt. A hadifogságban töltött évekről mesélt, aztán az orosz forradalomról. Szemjon Ivanovicsról, a vasmunkásról beszélt, aki négy lövést kapott a Kreml ostrománál és még mindig tovább harcolt; Grigorij Vladimirovicsról, a földmunkásról, aki az ablakon át egy kézigránátot vágott az ellenforradalomról tárgyaló tisztek közé; Szergej Ivanovicsról, aki...

Az ajtó kicsapódott és a zászlósunk ugrott be rajta. Mögötte — lövésre készen tartott fegyverrel — nyolc csendőr állt.

— Gazemberek! — ordította a zászlós és ököllel Schmidt arcába vágott. A szemüveg összetört és Schmidt arca vérbe borult.

Egy alezredes — a táborparancsnok — még az éjszaka kihallgatott valamennyiünket. Balog Gergely csúnyán ránkvallott. Amit előre nem köpött be, azt most mondotta el a kihallgatásunknál. Itt-ott még olyant is mondott, ami igaz sem volt.

— Schmidt káplár úr egyre azt beszélte, hogy kézigránátot kell dobni a tiszt urak közé.

Másnap tizennyolcan útban voltunk Budapest felé.

Pár napot a Margit körúti katonai fogházban töltöttem, aztán harmadszor is visszakerültem az egyes honvédek fogdájába. A fogda úgy tele volt, hogy ülve is alig fértünk el a padlón.

— Nem fogunk itt megöregedni — vigasztalt minket egy srófosbajuszú öreg baka.

ŐSZIRÓZSA

1.

Még sohasem láttam ilyen tömött fogdát. Fekvésről beszélni sem lehetett, jó, ha ülőhely jutott éjszakára. De azért víg kedvben voltunk, éreztük, hogy vége felé jár a dolog s most már nemcsak azon törtük a fejünket, hogyan fogunk egy kis időre innét kikerülni, hanem valamennyien abban reménykedtünk, hogy rövidesen egyszer és mindenkorra kinyílnak a börtönajtók. A háború nagyon kiokosította a népeket. Aki nem most élt először egy fedél alatt paraszti emberekkel, csak az látta, hogy milyen nagy iskola volt ez a négy esztendő. Ma már nem egy kődobásnyira van a világ legtávolabbi sarka és nem úri huncutság a politika, hanem — hogy csak egyetlen példát említsek — az öreg Kecskés bácsi, a Wenckheim-uradalom zsellér , aki n r[illegible] un 'ájával egy lövészárokban védte a tiroli hegyeket, most meg velem evett egyazon csajkából, az öreg Kecskés bácsi úgy elszámolta nekünk a tíz ujján a nagyvilág dolgait, mintha csak kanállal ette volna a tudományt.

— A német — szokta mondogatni —, a német, az szövetséges, azért hát nem helyes dolog az, ha a németnek jól megy a sora. Mert ha a német nagyon győz, akkor a mi urainknak is kinyílik a csipája, oszt akkor nem jó sor bakabőrben lakni. De ha egyszer a németet elviszi az ördög, a mieinkre csak rá kell köpni és máris sírva fakadnak a nyavalyások. Azért mondom hát: ha a francia végtére megembereli magát és alaposan helybenhagyja a németet, akkor talán még én is ott táncolok a Zsuzsi lakodalmán. Zsuzsi — hogy tudjátok —, a legkisebb unokám. December elején lesz a lakodalma. A félkezű Dankó Jani, Dankó Mihály idősebb fia köti be a fejét — mondta büszkén az öreg, és lelógó, hosszú, szürke bajuszát keményen megrángatta.

— Ki ne tépje, Gyuri bátyám azt a két macskafarkot!

— Úgy bizony, december legelején — folytatta az öreg. — Derék fiú a Jani gyerek. Az oroszoknál hagyta a félkezét, de — ha hiszitek, ha nem — félkézzel is különb legény az, mint akárhány málészájú az istenadta két kezével.

— Oszt mit csinál most az orosz, Dankó Jani félkezivel? — kérdezte valaki dévajkodva.

— Ne bántsátok az oroszt! — emelte fel Kecskés bácsi cseréppipája meggyfaszárát. Nem szabad ám az oroszt bántani, tanulni kell az orosztól. Mert gondoljátok csak el: mi sem vagyunk éppen utolsó népek és mégis csak úgy ölbe tett kézzel várjuk, számlálgatjuk, hogy mikor lesz vége ennek a nagy istenáromlásnak. Várunk, számolgatunk, szidjuk a németet, de semmit se csinálunk. Nem úgy ám az orosz! Nem vagyok én öregasszony — mondotta az orosz —, öregasszonynak való a siránkozás. Megköpte a markát — no, de most már elég volt! — mondotta és jól fültövön vágta az urakat, akik továbbra is csak a háborúba, egyre csak öldöklésbe akarták küldözni a népeket. Mondom, fültövön vágta, de úgy fültövön vágta, hogy nem küldöznek azok többé senkit a háborúba. Nem bizony! Meg kell hát becsülni az ilyen derék népet. Tanulni kell tőle.

Az újságolvasás épp olyan szigorúan meg volt tiltva, mint a dohányzás. Ami újságfélét beloptak az újonnan hozott bajtársak, annak mégsem volt különösebb keletje, mert honnét, honnét nem, mi mindig többet tudtunk annál, ami az újságban állott. Az újságírók még egyre győzelemről írtak, amikor mi már tudtuk, hogy a német békét kért. Nagy nap volt az, amikor hírét vettük.

Az utcán mindennap zászlók alatt tüntet a nép.

— Hozzák haza a magyar katonákat! Engedjék haza a magyar katonákat! Békét! Békét!

A Lánchíd előtt a rendőrök a nép közé lőttek.

Halottak. Sebesültek.

— No, megálljatok, bitangok! Megfizetünk!

— Csomagolni! — mondotta Kecskés bácsi, a Wenckheim-uradalom zsellérje, amikor hírét vettük a lánchídi öldöklésnek.

— Korán lesz még, Kecskés bácsi!

— Vagy ki tudja.

Most elviselhetetlenül hosszúak lettek a napok. Kint megkezdődött a tánc, mi meg itt bent rothadunk a tetvesben. Egy ferencvárosi fiú nem bírta már türelemmel — minden jót fiúk! —, megpróbálta a szökést. Este, mikor foglyokat számolni jött be az ügyeletes altiszt, ő szépen kisétált az ajtón.

Az udvaron nem tartóztatta föl senki, hanem amikor a kerítést akarta megmászni, majdnem egyszerre két golyót is kapott: egyet a hátába, egyet a fejébe. Hallottuk az őrök lövését, a halálordítást is hallottuk — aztán csend lett a kaszárnyában.

Mi is szótlanul ültünk a sötétben.

— Na, mi az már megint?

— Lőnek!

— Itt lövöldöznek a kaszárnyában.

A lövöldözés elhal és most ismét minden csendes. De ez már nem ugyanaz a csend. Tudjuk: valami történni fog.

Még a lélegzetünket is visszatartjuk, úgy hallgatózunk. Semmi. De igen! Most... Lépések. Az őr — nem, többen jönnek, hozzánk jönnek. Halk suttogás, aztán hangos káromkodás — kulcscsörgés. Az ajtó kinyílik. A folyosó sápadtan égő lámpája egy fiatal, szőke bajuszú káplárra veti a fényét. Még néhány katona áll mögötte.

— Gyertek ki, fiúk!

— Mi az? Mi történt?

— Vegyen mindegyitek egy-egy fegyvert, van bőven a folyosón, aztán gyerünk!

— No-no — felelt Kecskés bácsi, a mi oldalunkról —, csak az oktalan állat megyen kérdezés nélkül oda, ahova hajtják. Az embernek meg azért adott szájat az isten...

— Forradalom van — mondja csendes szóval a káplár, a mellette levő vörös hajú baka meg hangosan elröhögi magát.

— Forradalom?

— Az.

Úgy tízen jöttek értünk és vagy húsz puskát hoztak magukkal. Akinek jutott, puskát akasztott magára, a többi meg csak úgy, puszta kézzel jött utánunk végig a folyosón, át az udvaron...

— Ne a kapu felé, hátra... a kantin irányába...

A kapuőrség látott minket, sőt a fogdaügyeletes is ott állott a kapu alatt. Nyugodtan végignézték, hogyan kerülünk a hátulsó udvarra, a többit aztán nem kellett látni, maguktól is kitalálhatták. Néhány perc múlva már valamennyien a kerítés túlsó oldalán voltunk. Két teherautó állott az utcán, félig-meddig már mind a kettő teli katonákkal. Húsz-huszonkét embernek szorítottak még helyet.

— Na, indulj!

A Népliget környékén sötétség, az utcák majdnem teljesen üresek. Beljebb egyre több lámpa világít. A város szíve táján meg annyi a nép, mint nappal. Olyan az utca, mintha ünnepség volna: lepényevés, vagy zsákban futás. Zászlók, piros-fehér-zöld zászlók, ének, ordítozás, nevetés. Mindenki ordít, mindenki nevet.

— Éljenek a katonák! Éljen a béke!

Itt egy autó tetejéről beszélnek a néphez, — Éljen! Éljen! — ott egy erkélyről szaval valaki. A káplár, aki minket kihozott, letépi sapkámról a K-betűs rózsát és elhajítja.

— Éljen a forradalom! — ordítja torkaszakadtából.

— Éljenek a katonák! Éljen a béke!

Mindenki éljenez, mindenki örül. Az autó megáll. Legelsőül a káplár ugrik le.

— Sorakozó! — ordítja.

Az autó ezen a helyen már csak lépésben haladt. Ahol megálltunk, olyan sűrűn fogott körül bennünket a tömeg, hogy leszállni is alig bírtunk, nemhogy sorakozni.

— Fölesküszünk a Nemzeti Tanácsnak! — ordítja a káplár. Sorakozó!

— Mire esküszünk? — kérdi Kecskés bácsi.

— A forradalomra. Na — sorakozó!

A sorakozóból persze semmi sem lesz, de tíz-egynéhányan összeverődünk és puskatussal utat csinálunk magunknak a felé a magas ház felé, amerre a káplár mutogat. A ház egyik erkélyéről egy fiatal úr szaval, rettenetesen tátogatja a száját — én is kinyitom a fülem, de egy kutya betűt sem hallok a szavából, annyian ordítanak egyszerre körülöttem.

— Éljenek a katonák! Éljen a béke!

A lépcsőkön, a szép tükrös, szőnyeges lépcsőkön úgy rohantunk, mintha kergetnének.

— Hová megyünk?

— Várjatok meg a folyosón.

Mire megállapodunk, már csak nyolcan vagyunk.

Ha időnk lett volna, talán mi is odébbállunk. Valahogy úgy éreztük a villanyfényes, szőnyeges folyosón, hogy idegenbe tévedtünk, rövidesen továbbálltunk volna, de mire jól körülnéztünk és pontosan számba vettük, hányan maradtunk, már jött a káplár és utána három-négy polgári ruhás úr.

— Itt a fegyveres erő! — mondta a káplár és ránk-mutatott.

— Vigyázz! — ordította el magát Kecskés bácsi — és mi, ki-ki ott, ahol állott, feszes vigyázzba vágtuk magunkat.

— Kevés, nagyon kevés — mondotta fejcsóválva az egyik úr.

— Már miért volna kevés? — tiltakozott a káplár. — Kettő ittmarad őrségnek, hatan meg elmegyünk a térparancsnokságra. Persze, jó lesz, ha az urak... az elvtársak közül is velünk jön valaki.

Az urak, ott mellettünk, a folyosón állva megvitatták a dolgót. Mi szótlanul vártunk, csak a káplár kotyogott bele az urak szavába. Míg így ácsorogtunk, ugyanazon az ajtón, amelyen az urak kijöttek, egy kisasszonyféle jött a folyosóra és egy-egy őszirózsát adott minden bakának.

— Tűzzék a sapkájukra — mondotta és mosolygott. Öreges kisasszony volt, szemüveget hordott, az elülső fogai aranyból voltak. Sorra kezet adott nekünk. Olyan puha volt a keze, mint a selyem.

— A forradalom katonái! — mondotta és úgy nézett ránk, mintha sosem látott volna magyar bakát.

— Isten fizesse meg a jóságát — mondotta Kecskés bácsi, és most, utolsóul, ő is leszedte a sapkájáról a király rózsáját, s annak a helyébe, a K-betű helyébe valamennyien odatűztük a szemüveges, öreg kisasszony őszirózsáját. Így vedlettünk át a király katonáiból a Nemzeti Tanács katonáivá.

— Gyerünk, fiúk! — mondotta a káplár. — Ti itt maradtok a Nemzeti Tanács rendelkezésére — mutatott rá két bakára.

— A hátulsó kapun — szólt halkan a polgári ruhás úr, aki velünk tartott. De lassabban, én nem tudok úgy szaladni — mondta és kabátja gallérját feltűrte, a kalapját meg a szemébe húzta, mint aki azt akarja, hogy ne lássanak az arcába.

— Jól van, uram! — felelte a káplár.

— Nem úr, hanem elvtárs — javította ki a szót a föltűrt galléros.

A hátulsó kapu valami sötét mellékutcába nyílott. Az utca üres volt, pedig ide a közvetlen közelből hallatszott a tömeg ordítása.

Nem mentünk katonás rendben, hanem urasan lépkedtünk a járdán. A föltűrt galléros elvtársat közrefogtuk, hogy valamennyien halljuk a szavát. Majdnem suttogva mondotta el nekünk, hogy miért megyünk a városparancsnokságra.

— Arról van szó — kezdte —, hogy azt a menetszázadot, amelyik megtagadta az engedelmességet és nem akart a frontra kimenni, addig is, amíg végleges intézkedés történik, el kell szállásolni valahova. Félő, hogy ha valamelyik kaszárnyába küldenők őket, ott összetűzésre kerülne a sor...

— A nyavalyát — vágott Kecskés bácsi a szóba. — Csak meg kell döngetni a kaszárnya kapuját és úgy szétfut a bakaság, mintha soha ott sem lett volna. Alig várják már a testverek, hogy futhassanak.

— Nem úgy van az, kérem — mondotta a föltűrt galléros. — Nem szabad hazárdíroznunk. Nem szabad frivol játékot űznünk.

— Hát ki a fene mondja, hogy játszanak az urak? Nem azt mondom én kérem, hanem azt, hogy csak meg kell döngetni a kaszárnya kapuját és ordítsa el magát egy jótorkú legény: Haza bakaság! Vége a háborúnak! Itt vakuljak meg, ha egy körömfeketényi baka is marad a kaszárnyában.

— Csendesebben — csitította az elvtárs Kecskés bácsit, aki úgy kiengedte a hangját, mintha azt akarná, hogy az ország minden bakája meghallja.

Újra kiértünk a főutcára, amelyet csak néhány lámpa világított meg.

Egy autó rohant el mellettünk — tisztek ültek benne.

— A suttogástól senki sem ijed meg — mondotta Kecskés bácsi, a többi szavát aztán már mi sem értettük.

— Éljenek a katonák! Éljen a béke!

— A túlsó oldalra kell átverekedni magunkat — ordította fülembe a káplár.

Nagy munka volt, sok időbe került, de végül is sikerült. Csak egy baka veszett el útközben, hanem a civil elvtárssal együtt így is heten értünk a városparancsnokság kapuja elé.

A kapu zárva. A káplár puskatussal megdöngeti.

— Nyissátok ki!

— Jelszót! — ordít belülről valaki.

— A Nemzeti Tanács nevében követelem, nyissátok ki!

Körülöttünk pár másodperc alatt sűrű embergyűrű verődik össze. Úgy odanyomnak bennünket a kapuhoz, hogy mozdulni is alig bírunk. Bent csend van, semmi sem mozdul. Aztán egyszerre váratlanul kinyílik a kapu mindkét szárnya. A nyitott kapu mögött bosnyák katonák állnak, lövésre készentartott fegyverrel. Hátuk mögött egy fiatal tiszt.

A fejünk fölött két ívlámpa ég: nappali világosságban látni mindent. Egy pillanatra hátrafordulok: a tömeg legelső soraiban jól öltözött polgárok, diákok, asszonynép, néhány katona. Mind hátrafelé igyekszik, de hátulról százszoros erővel nyomja, löki őket előre a tömeg. Elől csend, csak egy aszszony visít, rémülten, sírva. Hátul dühös ordítás. Valaki egy fölvirágzott zászlóval igyekszik utat törni magának előre.

A bosnyákok keményen fogják a fegyvert, de már nem olyan nyugodtak, biztosak, mint amikor a kapu kinyílott. Mozdulatlanul, sápadtan áll mögöttük a tiszt — egy vadászhadnagy.

— A városparancsnokot keressük — kiált a tiszt felé a mi káplárunk.

Az persze nem hallja a szót. Az udvar felől szaladva jön egy őrmester és a hadnagy füléhez hajolva kiabál.

— Békét! — ordítja valaki közvetlen a kapu közelében és ágyúdörgésnél erősebb a visszhang. Hátulról egy erős lökés és a föltűrt galléros elvtárs odaesik a bosnyákok lábához. Én egyenesen ráesem, rám meg a káplár. A tiszt vezényel, a kapu becsukódik. Föltápászkodunk. Hármunkon kívül még egy hosszú tüzért is bedobott a tömeg. Az kezd először szóba.

— A Nemzeti Tanács kiküldöttei vagyunk — kiáltja. Most a civilruhás is megembereli magát.

— A Nemzeti Tanács kiküldöttei vagyunk — mondja a kalapját levéve. A városparancsnok úr őexcellenciájával szeretnék beszélni.

Kívülről puskatussal döngetik a kaput. Közvetlen közelben néhány lövés dördül el. A tiszt mozdulatlanul, szótlanul áll.

— Jöjjenek! — fordul hozzánk az őrmester.

Most a hadnagy is megmozdul, int a kezével, hogy menjünk utána. Mögötte a nyurga tüzér, azután én, leghátul a fölgyűrt galléros, az őrmesterrel. Valami lépcsőn megyünk

föl. A tiszt egy pillanatra hátra fordul, csak a kezével int, hogy várjunk, ő meg benyit egy nagy szárnyasajtón, ami előtt lábhoz eresztett fegyverrel áll az őr.

— Hát téged itt felejtettek? — kérdi az őrt a nyurga, hosszúorrú tüzér.

— Forradalom van? — felel az kérdéssel, hol a tüzérre, hol a kissé ijedt arcú őrmesterre pislogva. Föltűrt galléros kísérőnk idegesen int a kezével:

— Hallgassanak! — szólt ránk, de a hosszúorrú tüzér rá sem hederít.

— Végtére megelégelték a népek a vágóhidat — mondja. Ha a tiszt uraknak nagyon akarózik megdögleni, menjenek ők a talján frontra:

— Hm — morogta az őr és valamelyest engedett feszes állásából. A háta mögött kinyílott az ajtó és előbbi vezetőnk, a tisztecske jött ki. A lámpa fénye épp az arcába világított. Sápadt volt, még a szájaszéle is fehér.

— A kegyelmes úr várja az urakat.

Legelöl a hosszú orrú tüzér ment be. Aztán a káplár, aki karjánál fogva húzta magával a fölgyűrt galléros elvtársat. Utánuk én mentem — mögöttem a hadnagy.

Nagy, félsötét szobába jutottunk. A díszes íróasztalon égő zöldernyős asztali lámpa csak egy kis gömbnyi világosságot adott. Az asztal előtt, háttal a lámpának, egy magas, sovány tábornok állt. Arca árnyékban volt, a lámpafény csak őszbecsavarodott fejét világította meg. A tábornok feje kissé féloldalt volt hajtva, mintha túlontúl nehéz lenne és az egész alakot lehúzással fenyegetné.

A hadnagy odalépett a tábornok elé és feszes vigyázzba vágta magát.

— Kegyelmes úrnak alázatosan jelentem, a Nemzeti Tanács küldöttsége előállott.

A tábornok nem válaszolt, csak a fejét mozdította meg kissé. Elnézett a hadnagy felett és bennünket vizsgálgatott. Pár pillanatig mi is szótlanul bámultuk a nagy urat, aki tegnap még halálos ítéleteket írt alá. Most félt, remegett a nyomorult. Kardján nyugvó bal keze reszketett, jobbját a háta mögött tartotta, mintha azzal védekezne az utca fenyegető lármája ellen, ami itt a félsötét, bezárt, befüggönyözött ablakú szobában talán még félelmetesebben hangzott, mint odalent.

A hosszú tüzér unta meg elsőnek a szemlélődést.

— Megkezdhetnők — mondotta és oldalba lökte a fölgyűrt gallérost, aki levett kalappal állott mellettem.

— Igen — felelte az, szinte suttogva és egy lépést előrelépett.

— Kegyelmes uram — fordult a tábornok felé —, a Nemzeti Tanács küldött bennünket Önhöz...

— Tudom — szakította félbe a szót a tábornok. — Csakhogy én fölesküdtem a legfőbb hadúrra, ő császári és királyi felségére.

— Kegyelmes uram, a Nemzeti Tanácsnak az a kívánsága...

— Én hűséget esküdtem a legfőbb hadúrnak — mondotta, most már valamivel határozottabb hangon a tábornok — és én nem szegem meg az eskümet. Nem állhatok az önök oldalára. Az önök foglya vagyok.

— De kegyelmes uram...

— Nem hallja? Az önök foglya vagyok! — mordult a tábornok a fölgyűrt gallérosra.

A fölgyűrt galléros most felénk fordult. Hihetetlenül buta arcot vágott és széttárt karjával jelezte, hogy nem tudja, mit kell csinálnia. Fejével a káplár felé biccentett, mintha tőle várna tanácsot, de még mielőtt a káplár a száját kitáthatta volna, a hosszú orrú tüzér a tábornok elé lépett és a vállára tette a kezét.

— Városparancsnok, ön a forradalom foglya — mondotta.

Épp e pillanatban zúzta be az ablakot egy kő, vagy talán egy golyó. A hadnagy karonfogta a tábornokot és magával húzta az előszobába. A tüzér a másik oldalról karolt a tábornokba. A tábornok motyogott valamit, de olyan halkan, hogy senki sem értette a szavát.

— Én itt maradok — mondotta a káplár —, a további rendelkezésig átveszem a parancsnokságot. — Ti — fordult a tüzérhez —, kísérjétek be a foglyokat a Nemzeti Tanácshoz.

— Parancsára, elvtárs — válaszolt a tüzér.

Az ajtóban álló őr a falnak támasztotta fegyverét, letépte sapkarózsáját, a földre dobta és ráltaposott.

Ugyanazon a lépcsőn mentünk le, amelyiken feljöttünk, de az udvart megkerülve valami hátulsó kapuhoz jutottunk ki. Míg a tábornok autója előállott, az udvarban ácsorogtunk. A hadnagy egy hosszú, majdnem földig érő, csukaszürke gallért akasztott a tábornok nyakába, ő maga föltűrte a kabátja bársonygallérját és legénységi sapkát nyomott a fejébe.

— Az Astoriába! — parancsolt a tüzér a sofőrre.

Az Astoriáig vagy tízszer elakadtunk. Mikor ment az autó, akkor sem haladtunk gyorsabban, mint egy gyalogjáró. Végre — nagysokára — a hátunk mögött hagytuk a megrészegedett Kossuth Lajos utcát és odakerültünk az Astoria-szálló hátulsó bejáratához. Itt most is szabad volt az út — senki sem kérdezte honnét, senki sem kérdezte hová —, zavartalanul fölmehettünk a Nemzeti Tanács főhadiszállására. A tábornok és a hadnagy szótlanul jöttek fel a lépcsőn, a mi polgári ruhás elvtársunknak is csak akkor jött meg a szava, amikor célhoz értünk.

— Jöjjenek be maguk is — fordult hozzám és a nyurga tüzérhez.

A dohányfüstös, nem túlságosan nagy szoba telis-tele volt lármázó, hadonászó emberrel. Polgárok és néhány fiatal tiszt. Egy kövér úr a telefonba ordítozott, az egyik sarokban a földön fekve horkolt valaki.

Egy karcsú, szőke fiatalember lépett elénk és nagy szemeket meresztve bámult a tábornokra, majd kérdően a mi vezetőnkre, aki most is föltűrt gallérban, szemrehúzott kalapban állott. Egyszerre csend lett a szobában, csak a telefonbeszélgetés nem szakadt meg.

— Négy katonát küldhetek, többet nem — ordította a telefonáló úr.

— Hát beszélj már — fordult a szőke fiatalember a föltűrt galléroshoz, de az beszéd helyett csak a vállát vonogatta.

— Uraim! — szólalt most meg a tábornok. — Én föleskütdtem a császárra és királyra. Én nem állhatok önök mellé, én az önök foglya vagyok.

Tízen, vagy még többen voltak a szobában, de pár

pillanatig senki sem tudta mit kell felelni. Mindegyik a szomszédjától várt tanácsot.

— Én az önök foglya vagyok — ismételte a szót kissé türelmetlenül a tábornok.

A telefonnál álló úr egy pillanatra abbahagyta a telefonálást és a tábornok felé fordult.

— Na jól van — mondotta kissé rekedt hangon. — Menjenek be az urak abba a szobába — fejével egy ajtó felé mutatott —, és ott várják be a továbbiakat.

A tábornok katonásan összecsapta a sarkantyúját, ugyanígy a hadnagy. Én tettem be mögöttük az ajtót.

— Rendben van! Azonnal küldöm. Szervusz! — kiáltott a telefonba a kövér úr és helyére akasztotta a kagylót.

— Mit csináltál? — fordultak most egyszerre tízen is a föltűrt galléroshoz. — Mit csináltál, te szerencsétlen?

— Hát mit csinálhattam? Az istennek sem akart meghallgatni. Ahányszor beszédbe fogtam, mindig a szavamba vágott, hogy ő fogoly, hogy ő fölesküdött a királynak és hogy ő fogoly. Hát mit csinálhattam?

— Meg kellett volna mondanod, hogy mit akarsz.

— De, hogy mondjam meg, ha nem akar meghallgatni? Csak nem kötök ki vele, mikor nekem csak három katonám van, neki meg százannyi!

— Valamennyiünket fölakasztanak — mondotta egy fekete hajú úr.

— Megérdemelnétek — szólt rá a kövér, aki előbb még telefonon beszélt —, csakhogy nem fognak fölakasztani — folytatta nevetve —, az egész város mellettünk áll. A császár tisztjei még nálatok is gyávábbak. Igaz — fordult a karcsú szőke fiatalember felé —, a „József"-telefonközpont parancsnoka — valami bolond főhadnagy — csak akkor adja meg magát, ha csapatokat küldünk ellene. Megígértem neki, hogy négy fegyveresst küldök ellene.

— Négy fegyveresst? Nincs!

— Dehogy nincs! — szólt közbe a nagyorrú tüzér. — Annyi van az utcán, amennyi csak kell.

— Ez igaz — mondotta a szőke. — Menjen le az utcára — fordult a tüzérhez —, szedjen össze tíz-tizenkét katonát és foglalja el a telefonközpontot.

— Parancsára — felelte a tüzér és már ment is. Az

ajtót sem tette be maga mögött, mert egy hosszú, feketeruhás fiatalember jött be a folyosóról. Egész piros volt az arca az izgalomtól.

— Egy távirat! — kiáltotta.

— Nekünk?

— Nem. Elfogtuk. A főpostáról hozták. A városparancsnoknak szól. Chiffre. A kulcsát is velehozták. Elolvastuk. Utasítják a városparancsnokot, hogy lövessen és mindenáron tartsa magát. A főhadiszállás utasítására négy hadosztály úton van Pest felé.

— A városparancsnok itt ül a szomszéd szobában. Fogoly.

— Valamennyiünket föl fognak akasztani.

— Ugyan, ugyan! — ordított a kövér. A négy hadosztály nem fog megérkezni. Sztrájkba állítjuk a vasutasokat. És holnapra talpra kell állítani az egész munkásságot. Ez a ti dolgotok — fordult ahhoz az elvtárshoz, aki a városparancsnokságra vezetett minket.

— Csak engem hagyj békében, hagyj békében! Hát nem látod, nem érted, nem bírom tovább az idegeimmel. Fölakasztanak. Egész biztosan fölakasztanak minket.

— ... az öreganyádat! — felelte a kövér és a telefonhoz lépett.

3.

Egyre-másra hozták be a katonatiszteket, sokan önként jelentkeztek fogolynak. Valamennyit betessékeltük a szomszéd szobába. Csak félannyi katonánk lett volna, mint ahány foglyunk volt, a leggyávább ember sem kételkedett volna a győzelemben.

A felgyűrt galléros — a leggyávább ember — csúnyán be volt gyulladva a forradalom éjszakáján és mégis — vagy talán éppen ezért — neki jutott legelőször eszébe, hogy a foglyokat le kellene fegyverezni. A jó ötlen azonban kissé megkésett. A szomszéd szobában már annyi volt a fogoly, hogy senki sem találta célirányosnak bemenni közéjük — lefegyverezni őket. Engem odaállítottak őrnek a fogolyszoba elé. Persze, ha a foglyoknak eszükbe jutott volna elfogni a

Nemzeti Tanácsot, semmit sem tehettem volna ellenük. De szerencsére, a foglyok nagyon csendesen viselkedtek.

Reggel felé fölváltott az őrállásban az a nagyorrú tüzér, akit a városparancsnokságon ismertem meg és én lefeküdtem az egyik sarokba aludni. Mikor déltájban fölébredtem, a tüzér még ott állott a vártán, de a fogolyszoba már üres volt.

— A Nemzeti Tanács parancsára szélnek eresztettük a tiszt urakat — újságolta nekem.

— Hát akkor te mire vigyázol?

A tüzér nevetett:

— Arra, hogy valahogy vissza ne jöjjenek.

A szoba telis-teli volt emberrel. Civilek és tisztek. A tisztek mellén nemzetiszínű kokárda. Mikor kitörültem szememből az álmot, Gyulait ismertem meg. Ott állott az egyik csoportban és veszettül szidott valakit. Odamentem hozzá és a karjára tettem a kezem. Nagyon megörült. Úgy magához ölelt, hogy a csontjaim is ropogtak.

— Mi újság, Gyulai elvtárs?

— Mi újság? Minden a legszebb rendben megy — mondotta és csúnyán nevetett a szóhoz. — A forradalom győzött és a minisztereink fölmentek a várba fölesküdni a királynak.

— Nem értem — mondottam.

— Nyugodj meg, Péter, ezt senki sem érti.

— De mégis...

— Kérdezd meg Antalfy elvtársat, az többet tud nálam.

Fejével a nagyorrú tüzér felé mutatott, azt hívták Antalfynak. Antalfy nem sokat kérette magát, rögtön magyarázkodni kezdett.

— Nem szabad túlságosan követelően föllépnünk — mondotta —, az első felvonástól nem kell többet várni, csak azt, amit egy első felvonás adhat: a szereplő személyek bemutatkoznak. Éljen Kunfi Zsigmond elvtárs, az első magyar királyi szociáldemokrata miniszter! Éljen! Hát éljenezz már egy kicsit, káromkodni ráérsz a második felvonásban. A harmadik felvonásban aztán majd mások fognak káromkodni, vagy talán még inkább sírni. Nnna, most már mindent tudsz.

— Semmit sem tudok.

— Annyi baj legyen. No, vedd át tőlem az őrhelyet, nekem elég volt ebből a játékból. Te jóban vagy Gyulaival?

— Igen.

— Akkor még találkozni fogunk. Szervusz. A viszontlátásra!

A nagyorrú valóban elment és nem is jött vissza. Én néhány órán át őrt állottam a szobában, ahová úgy jártak ki és be, mintha kocsma lenne. Egyszerre tízen is beszéltek, ordítoztak körülöttem, úgy, hogy senkinek sem értettem a szavát. De azért rövidesen megtudtam, hogy tölesküdni jönnek az emberek: mindenki föl akart esküdni a Nemzeti Tanácsnak. Persze jöttek olyanok is, akik tanácsot vagy segítséget kértek: — katonát, fegyvert, pénzt, élelmiszert, lakást, ruhát, útlevelet, erkölcsi bizonyítványt, házassági engedélyt — igazán elfelejtettem, hogy mi mindent kértek aznap a Nemzeti Tanácstól. Az egyik sarokban valami ülés folyt, a másikban igazolványokat írtak, a harmadik sarokban hangosan horkolva aludt egy fiatal tiszt. A telefon szakadatlanul csengett.

— Mi az? — kiáltott a telefonba a szőke fiatalember, a Nemzeti Tanács titkára. — Mi? Mit beszél? Igazán? Hm. Értem.

— Uraim! — kiáltotta most olyan hangosan, hogy mindenki fölfigyelt a szavára — uraim, telefonon arról értesítettek, hogy Tisza István grófot megölték.

— Mi az? Hihetetlen? Rettenetes! Gyalázat! Még csak ez kellett! Nem . . . ez nem lehet igaz!

— Uraim — folytatta a szőke fiatalember — az ülés tovább folyik. A napirend következő pontja . . .

Nekem egyszerre mehetnékem támadt. Mi az istennek lopjam itt a napot, a falat támogatva, mikor kint az utcán forradalom van? Csak legalább az a nagyorrú Antalfy ne ment volna el, vagy jönne valaki, mert úgy egyszerűen mégsem lehet a fegyvert a falnak támasztani.

— Hallod, bajtárs — fordult hozzám egy katona, aki most jött be az ajtón —, ki itt a parancsnok?

A katona szájából ömlött a pálinkabűz.

— Nem tudom. Mit akarsz?

— Mit akarok? Úgy nézz rám, fiú, hogy én öltem meg Tisza Pistát.

Éppen most ment el mellettünk az a kövér, akiről már tudtam, hogy Landler, a vasutasok vezére, aki csak nemrég szabadult ki a börtönből.

— Hallja, barátom — fordult Landler az ordítozó katonához —, menjen haza és aludja ki magát. Egy kicsit többet ivott a kelleténél.

— A nehézséges nyavalyát! Ilyen olcsón nem lehet engem kifizetni... Az úr talán azt hiszi...

Landler intésére kitessékeltem a katonát. Sokkal könnyebben ment a dolog, mint az ember hinné, ahogy hozzáértem, mintha soha itt sem lett volna.

Pár perc múlva egy másik katona jött be. Az is tökrészeg volt, és az is verte a mellét, hogy ő ölte meg Tiszát. Egy kis félóra alatt vagy tíz Tisza-gyilkost dobtam ki.

— Ki kell tenni egy táblát — mondotta Landler —, hogy Tisza-gyilkosokat csak délelőtt tíztől tizenkettőig fogadunk.

Késő délután végre megszabadultam az őrtállástól. Egy lezárt borítékot kellett elvinnem a városparancsnokságra. A fegyvert egy fiatal őrmester vette át tőlem.

A kapuban annyian ácsorogtak, hogy nem kis munka volt kiverekedni magamat az utcára. Valaki a könyökével alaposan hasba vágott, én is oldalba löktem valakit. Egy tisztnek a lábára tapostam, egy kisasszony fölsikoltott — én pedig kiértem az utcára.

Az utca tegnap óta alaposan megváltozott. Most is tele volt emberekkel — fekete, mintha szurkot öntöttek volna szét —, de más a képe, más a hangja, mint tegnap. Most kevesebb volt az asszonynép, jól öltözött polgárt is csak itt-ott lehetett látni. Munkások és katonák foglalták el az utcát. Olyan volt a levegő, mint egy hatalmas műhelyben, ahol száz kovács egyszerre kalapácsolja az izzó vasat. Mondom, a tömeg nem ordítozott úgy, mint tegnap, de csendes sem volt. Morogtak, beszéltek, sőt kiabáltak és énekeltek is — és a morgás, beszéd, kiabálás és ének egybeforradva úgy hangzott, mint egy hatalmas gép kattogása. Fölnéztem a karcsú Astoriára, az erkélyen egy magas, feketeruhás fiatalember szónokolt. Mindkét kezével hadonászott, a hangjából azonban semmit sem hallottam.

Eddig még sohasem gondoltam arra, hogy az embertömeg lármája olyan, mint a dolgozó gép dübörgése, de most, hogy lassan magával sodort a tömeg, egyre erősebben kattogott a fülembe az óriási gép szava. A fekete munkássorokban a

zöld katonaruhák olyanok voltak, mint friss gallyak egy fölkoszorúzott gépen. A zászlók — színes virágok. Egymás mellett: piros-fehér-zöld és vérvörös zászlók. Kattog az óriási gép: forradalom van, forradalom van. Pár pillanatra teljesen elfelejtettem honnét jövök, hova megyek. Vitt, sodort magával a Duna felé áramló tömeg. Az én hangom is beleolvadt a roppant kattogásba.

— Éljen a forradalom! Éljen a forradalom!

A tömeg hihetetlen lassúsággal kettéválik. Csak amikor már mellettem van, látom meg a teherautót, amelynek utat csináltunk. Az autó telis-teli van fölvirágzott katonákkal.

— Forradalom, éljen a forradalom!

— A városparancsnokság! — jut hirtelen eszembe.

Sokáig tart, míg átverekszem magam az emberfolyam túlsó partjára. Míg együtt haladtam tízezrekkel, nem is éreztem, most, hogy ismét a magam útjára indultam, meg kellett éreznem: a lassan hömpölygő tömeg olyan erős, hogy a kősziklát is porrá törné és magával sodorná, ha útjába állana.

— Forradalom, éljen a forradalom!

Lesodornak a dunapartig. Ott lassan kiverekszem magam a tömegből. Minden centiméterért verekednem kell, de most kedvem is, erőm is van a verekedéshez. Átugrom valami kerítésen, egy mellékutcán visszakanyarodok, itt megint egy meneten kell átvágni magam és végre odaérkezem a városparancsnoksághoz.

A kapun szó nélkül beengednek. A lépcsőn sem kérdi senki, hova megyek. Egyenesen bemehetek a szobába, ahol az éjjel a tábornokot fogtuk el.

Tíz, vagy talán még több fiatal tiszt van a szobában, olyan hangosak, mint a civilek a Nemzeti Tanácsnál. Egy fiatal tüzérhadnagy veszi át a levelet.

— Válasz? — kérdezem.

— Válasz nincs. A Nemzeti Tanács tudja, hogy a forradalom parancsainak habozás nélkül engedelmeskedünk.

Csak óriási kerülővel jutok vissza az Astoriához. Ezen a környéken a legsűrűbb a tömeg. Tergernyi zászló. A magasban két repülőgép kering.

— Hová?

A kapuban fegyveres őrség áll: tisztek és altisztek.

— A Nemzeti Tanácshoz.

— Milyen ügyben?
— Odatartozom.
— Van valami igazolványa?
— Nem adtak.

Akárhogy is erősködök, nem engednek be. Egy ideig még magyarázok, kérek, fenyegetek, de senki sem hallgat rám. Nincs mit tenni, nem tudok bemenni. Visszafordulok, befúrom magam a tömegbe és fölkapaszkodom egy teherautóra, amelyen őszirózsás, éneklő katonák utaznak. Az autó mászik, de ahol a tömeg ritkul, meg-megindul. Ismét elakad, majd a Nyugati-pályaudvaron túl rohan, végig a gyárszegélyezte Váci úton, ki, Újpest felé.

Kétoldalt a sötét gyárkémények olyanok, mint szigorú őrök.

Semmit sem ittunk, mégis részegen énekelünk. Mi magunk sem tudjuk, hogy mit.

— Vége a háborúnak — mondja valaki, mikor szünetet tartunk.

— Vége! Örökre!

És ismét dalba fogunk.

4.

Hajnál felé lassan szétszéledtek társaim és nekem is le kellett szállnom, mert az autó beállt valami garázsba. Senki ismerősöm nem élt Pesten, csak Gyulai. Elindultam hát fölkeresni azt a házat, ahol lakott. Jó másfél órát kutyagoltam, amíg odaértem és még egy jó órát kellett az utcán ácsorognom, amíg bemehettem. Gyulai ugyanis valami szállodaban lakott, ahová a portás sehogy sem akart reggeli nyolc óra előtt beengedni.

A szállodával szemben nagy élelmiszerüzlet volt. Az üzlet még zárva, a vasredők leeresztve, de már hosszú sorban várakoztak a nagykendős asszonyok, didergő gyereklányok, öreg emberek. Egyik-másik asszony kis zsámolyt is hozott magával, ülve várta a reggelt és csak időnként állt föl egy-egy pillanatra, mozgással védekezve a csípős, novemberi szél ellen. Jónéhányszor elsétáltam a kopott nagykendők alatt is didergő, már kora reggel fáradt várakozók mellett.

— Azoknak jó csak, akik valamelyik kaszárnya közelében laknak. Azok szétszedték a raktárakat, volt ott minden: liszt, zsír, húskonzerv, tejkonzerv, szalonna, cukor, cipőtalp, dohány, gyufa, mondom, minden jutott azoknak, akik valami kaszárnya mellett laknak. A katonák csak nevetve nézték, hogyan hordanak szét mindent. De mit hozott nekünk a forradalom?

— Békét.

— És mit fogunk főzni?

— Lesz most már minden — magyarázta egy széles csípőjű asszonyság. Az antant szállít mindent, mihelyt bebizonyítottuk neki a demokráciát. Mert mi kell az antantnak? Demokrácia! Azért verekedtek. A németek és a mieink a militarizmusért voltak, azért volt a blokád, meg az éhség. Az uram meséli — a vámhivatalban szolgál az uram és ott mindent legelőször tudnak meg —, hát, mondom, az uram beszéli, hogy a fagyasztott hús, ami vagonszámra áll már a határon, amivel az angol prezentál meg minket, nemcsak olcsóbb, de még kiadósabb is, mint a magyar marha húsa és annyi lesz belőle, amennyi csak kell.

— Hát akkor a hússal csak megleszünk valahogy, szomszédasszony. De azt beszélik, hogy a román meg a szerb nem fog belenyugodni abba, hogy mi kibékülünk az antanttal, mert mindegyik le akarna harapni egy darabot ebből a szerencsétlen Magyarországból.

— Csak akarjon — nevetett a szomszédasszony —, úgysem engedi a francia. A francia tudja, hogy előbb-utóbb még szüksége lehet a magyarra, és azt sem szabad elfelejteni, hogy a franciák elnöke régi jó barátja a mi Károlyinknak. Nagy súllyal esik ez most a latba.

Gyulait ágyban találtam. Jóval éjfél után jött haza, valami sokat nem aludhatott hát, de azért nagy beszélhetnékje volt. Én azonban fáradt voltam, rádobtam magam a rozoga bőrdíványra. Még hallottam, hogy Gyulai beszél valamit, de már nem értettem a szavát és csak akkor értettem meg, hogy mit mond, mikor úgy déltájban fölrázott, hogy mosakodjam meg, mert mennünk kell a dolgunk után.

Gyulai úgy nevetett, hogy a könnyei is csurogtak, mikor elmondtam neki, hogyan estem ki a Nemzeti Tanács szolgálatából.

— Kutya szerencséd van, fiú! Ha ott maradsz, még méltóságos urat csináltak volna belőled, aztán előbb-utóbb akasztófára kerültél volna.

— Azt hiszi, hogy olyan rossz vége lesz a forradalomnak?

— A forradalomnak nem. De éppen azért lesz rossz végük azoknak az uraknak.

— A forradalom vezetőinek?

— A forradalom tetveinek! Egyelőre azonban az a legsürgősebb, hogy megmosakodj és gyerünk.

A villamos zsúfolásig teli: a fáradt, kissé bizonytalan tekintetű polgárok barátságosan adnak helyet a hangosszavú, fölvirágozott sapkájú katonáknak.

— Üljön csak le, vitéz úr! Eleget fáradtak négy esztendő alatt.

A vitéz úr köszönés nélkül elfoglalta a helyet és az udvarias polgár megrökönyödve néz a katona sapkájára tűzött vörös szalagra. Egy ráncos képű öregasszony egy fonnyadtas piros almát nyomott a kezembe.

— Nekem is ilyen szép, nagy katonafiam van — mondotta büszkén. Minden percben várom. Talán mikor hazaérek, már otthon is lesz, a drága. A szerb frontról írt legutoljára. Két hónappal ezelőtt kaptam meg a levelét.

— A román betört Erdélybe — mondotta egy keménykalapos úr, aki mikor megmozdult, könyökét mindig a hasamba nyomta. — Míg mi idehazá egymást emésztjük, az ellenség nem alszik.

— Az antant majd visszaparancsolja őket — felelte egy szélesképű, szemüveges úr, aki bocsánatot kért, amikor a lábára tapostam.

— Már miért parancsolná vissza őket, ha szabad kérdeznem? Azok szövetségesei voltak, mi meg ellene harcoltunk.

— Igen ám, de most már nálunk is demokrácia van...

— A hadseregünket meg hazaküldték. Hát ki hallott már valaha olyat, hogy egy hadügyminiszter azt mondja, hogy nem akar katonát látni? Hát mit akar látni, ha nem katonát? Azt, hogy a román meg a szerb fölfalja az országot? Vagy azt, hogy a paraszt kifossza a várost?

— Oda kell adni a parasztnak a földet, az majd megvédi — szólalt meg Gyulai.

— Alig hiszem. A paraszt még nem elég érett ahhoz, hogy építhessünk rá. Régi, gyakorlott, iskolázott politikusokra van most szükség, még azoknak is nehéz lesz megtalálniok a kiutat. A parasztkérdés, a földkérdés megoldását pedig el kell halasztani arra az időre, amikor az ország már megszabadult az ellenségtől.

— Szóval azokra kell bízni az ország sorsát, akik a háborút csinálták és elveszítették?

— Én nem mondom, hogy éppen azokra kell bízni...

Míg mi csendesen politizálunk, a katonák a kocsi elején csúnyán összekaptak egy szőrmegalléros úrral. Mire fölfigyeltünk, a katonák már úgy ordítoztak, hogy senki sem érthette meg, hol a hiba. Az ordítozás azonban nem tartott sokáig: két katona megragadta a szőrmegalléros urat és lerúgta a robogó kocsiról.

— Eredj Tisza barátod után, te rühes!

— A forradalmat meri mocskolni a bitang...

— A forradalom veszítette el neki a háborút és nem az a vízfejű német császár!

— Ha már most is ordít, mit fog csinálni, amikor a házát a fejére gyújtjuk?

— Látja uram — fordult Gyulaihoz a keménykalapos —, ez Magyarország halála.

— Igen — felelte Gyulai —, a grófok és a papok Magyarországa meghalt. Az is bitang, aki visszakívánja.

A keménykalapos a legközelebbi megállónál gyorsan leszállt.

5.

Valami kávéházba mentunk. A nagy, díszes, szép kávéház majdnem teljesen üres volt. Az egyik asztalnál ferdevállú fiatalember ült egy tüzérőrmesterrel. Gyulai egyenesen ahhoz az asztalhoz tartott, köszönt, leült, és nekem is helyet mutatott.

— Egy elvtársat hoztam, Ottó — mondotta.

A ferdevállú az arcomba nézett, kezet nyújtott, bólintott a fejével, aztán ismét a tüzérőrmester felé fordult. A tüzér

németül magyarázott neki valamit, hogy mit, azt nem tudom, mert akkor még csak néhány szót tudtam németül. A ferdevállú ismerős volt nekem, de csak később, amikor már velem beszélgetett, jutott eszembe, hogy honnét ismerem. A januári nagy sztrájk idején hallottam beszélni. Mikor a tüzér fölállott, Ottó Gyulaihoz fordult.

— A forradalmár urak fölesküdtek a királynak — mondotta — és csapatokat küldenek a parasztok ellen az ezerholdasok védelmére. Délután gyűlést tartunk a Tisza Kálmán téren.

— A helyzet olyan világos — felelte Gyulai —, hogy nem is lesz túlnehéz dolgunk.

A ferdevállú pár pillanatig gondolkozva nézett maga elé. Aztán felém fordult.

— Hol szolgált, elvtárs?

— Velem volt internálva — válaszolt helyettem Gyulai. — Földim, esztendők óta ismerem. Jó elvtárs. Dolgozni akar.

— Jöjjön el, elvtárs, délután ötre a Tisza Kálmán térre, addig kigondolok valamit. Ha engem nem talál meg, Gyulai elvtárs útján üzenek magának.

Estefelé a Tisza Kálmán téren munkások és katonák gyűltek össze, vörös zászlók alatt. Korán besötétedett. A villanylámpák csak halványan világították meg a teret. Hogy jobban halljuk a szónok szavait — bár az óriás téren volt hely, több is, mint elég —, szorosra zárkóztunk: egy fekete, eleven folt a nagy, szürke, üres téren — olyan forró, mint egy srapnell századmásodperccel a robbanás előtt. Ez a gyűlés egészen más volt, mint mindaz, amit eddig a forradalomból láttam. Itt nem volt olyan rózsás a hangulat, mint az utcai tüntetéseken. Itt nem éljenezték a forradalmat, inkább bírálták. Három szónokot is végighallgattam, mind a három erősen támadta a kormányt, amiért fölesküdött a királynak és mind a három a köztársaság kikiáltását követelte. A tömeg helyeselt, de itt-ott egy-egy bíráló megjegyzés is esett.

— A köztársaság csak az első lépés! Szocializmust akarunk!

— Az orosz példa!

— Szocializálni kell a gyárakat!

— Föl kell fegyverezni a munkásságot!

A gyűlés végén a Marseillaiset énekeltük, utána — egy

kis csoport — az Internacionálét. Sem a dallamot, sem a szöveget nem hallottam azelőtt, azt sem tudtam, hogy mit jelent ez a dal, de nagyon-nagyon erősen hatott rám. Egész részeg lettem tőle. Talán azért, mert közvetlenül mellettem két katona oroszul énekelt.

Ottót láttam, de nem tudtam beszélni vele. Gyulaitól tudtam meg, hogy a frontkatonák fogadásánál lesz dolgom.

Már másnap délután szolgálatba léphettem. A katonatanács intézkedésére arra a segélyvonatra osztottak be, ahol teát és kávét főztek a hazaérkezők számára. A segélyvonat a Keleti-pályaudvar üvegteteje alatt állott.

Négy katonaszakács óriási üstökben egyre főzte a teát és a kávét. A harapnivalót készen hozták a városból. A Nemzeti Tanács elrendelte, hogy mindennap egy másik utca lakói főzzenek a hazatérő katonáknak. A kijelölt utca engedelmeskedett. A kiéhezett város úgy főzött, mintha lakodalomra készülne. Kosárszámra hoztak mindenféle jókat, amilyeneket már esztendők óta nem látott a magamfajta szegény ördög.

— Félnek a bitangok!

— Azt hiszik a marhák, hogy ha egyszer telezabálja magát a szegény baka, hát rögvest mindent elfelejt nekik.

— Pedig inkább azt kérdezi, hogy hol a többi? Mert bizonyosan akad még ott más is, ahonnét ez kikerült.

— Hogy lehettek ilyen igazságtalanok? — szid minket a főszakács.

— Nana! Egy csajka pótkávé még nem a teljes igazság!

A vonat befut. Még meg sem áll és már önti magából a katonákat. A kocsik tetején utazott katonák veszettül káromkodnak, mert azok, akik az ablakokon át ugrálnak ki a kocsi gyomrából, akadályozzák őket a lemászásban. A Nemzeti Tanács kiküldöttje — egy fiatal újságíró, fekete kabátján nagy nemzetiszínű kokárdával — leveszi a kalapját és beszélni kezd.

— Katonák! Az ország szíve, Magyarország fővárosa...

Tovább nem beszélhetett, a rohanó katonák magukkal sodorták. A vöröskeresztes nővér, aki fehér őszirózsákat akart szétosztani a hazatérő katonák között — a kedves nővér sírva fakadt, valaki csúnyán a lábára taposott. A katonák megrohamozták a vonatunkat. Úgy jöttek az ételszagra, mint az éjjeli lepke a fényre. Soványak, rongyosak, piszkosak — ma-

gukkal hozták a lövészárok szagát. A legtöbbjének hátizsákja sincs, de fegyvere majdnem mindegyiknek van. Arra vigyáznak, mint a szemük fényére. Akkor sem adják ki a kezükből, amikor esznek. És hogy esznek! Gyűrik magukba az ételt — a csontot is megrágják. Egyszerre üresek az óriási tálak. Még, még, még! Kézzel tépik szét a kenyeret, szuronnyal vágják a húst.

— Hol állanak az akasztófák? — kérdi tőlem egy villogó szemű, fekete hajú, magas, csontos arcú tüzér, akinek zsír csorog a száján.

— Sehol.

— Hát hová akasztjátok a bitangokat?

— Nem akasztunk.

— Gazság! — mondja és sötétvörös lesz az arca, csak a bal szeme feletti csúnya sebhely maradt sápadt. — Lábvízzel fogadtok minket, ahelyett, hogy...

— Nem volt elég a harcból, Gottesmann? — kérdi tőle egy másik tüzér...

— Nem! — felelte Gottesmann.

Az élelmiszerraktárrá átalakított királyi várószobából ruháskosarakban hordjuk ki a sült húst. Arra sincs időnk, hogy tálakra rakjuk az ételt és már új vonat fut be. A vagontetőkön heverő katonák lövöldöznek.

Két nap múlva Gottesmann ott szolgált mellettem. Őt is a ferdevállú szervezte be.

6.

— Mi az? Meg sem ismersz?

— De igen, várj csak...

— Molodecsnóban váltunk el.

— Pojtek Dániel? Olyan vagy, mint egy orosz paraszt!

— Hadifogoly voltam, vagy mi a fene. Hát te miket csináltál, amióta nem láttalak?

— Börtönben ültem, meg internálva voltam.

— Derék! — bólintott Pojtek és megigazította a homlokára csúszó hatalmas bárányбőrkucsmát. — Hát — hm — valami jó címet tudsz?

— Címet?

— Azt. Valami jó címet! Értesz?

— Már hogyne értenélek. Tudok nekedvaló címet. Elviszlek. Várj csak, hogy csináljuk? Igen. Még félóráig szolgálatban vagyok, aztán holnap délig semmi dolgom. Feküdj le egy félórára, aztán együtt megyünk be a városba.

— Nagyon jó lesz. Egy félóra múlva érted jövök. Addig körülnézek egy kicsit.

Pojteket még az este összehoztam a ferdevállúval, Ottó elvtárssal. Ottó újságolta, hogy Gyulai hazautazott.

*

— Ebben a ruháskosárban nem kenyér van, hanem röpcédula. Senkinek sem szabad hozzányúlni, csak neked, meg Gottesmannak. A Nemzeti Tanács-beli urak elsikkasztották azt a táviratot, amit Lenin és Szverdlov, az orosz tanácsköztársaság elnöke küldött a magyar munkásoknak. Nekünk kell gondoskodni arról, hogy az orosz elvtársak üzenete ne maradjon titokban. A te dolgod, hogy minden vonatba, ami katonákért megy, a padok alatt, meg a csomagtartókban eldugj egy-egy csomó röplapot. Aztán azoknak a katonáknak, akik akkor is káromkodnak, amikor már jóllaktak — de csakis azoknak —, adsz egy-egy röplapot. Légy ügyes, tégy úgy, mintha a Nemzeti Tanács parancsára dolgoznál. De vigyázz — buta dolog lenne, ha rögtön kidobnának. Érted?

— Értem.

A ruháskosár kiürült. Újat hoztak. Az is kiürült. Mikor én nem voltam szolgálatban, Gottesmann dolgozott — kettőnk közül egy mindig a pályaudvaron volt. Harmadnap rajtakaptak a munkán és bevittek az állomásparancsnokhoz. A főhadnagy úr ordítozott egy kis ideig, aztán átadott két bakának, hogy kísérjenek a városparancsnokságra. A két baka, amikor kiértünk az utcára, szélnek eresztett. Mielőtt elbúcsúztam tőlük, elmondottam nekik Lenin és Szverdlov üzenetét.

— Az anyja istenit, ezért akart lecsukni a disznó? Hol kaphatnék néhány százat abból a cédulából — én úgy szétosztom, hogy az isten sem fog rajta.

— Írd föl a címed és küldünk neked.

Egyenesen Ottóhoz mentem, aki még aznap útnak indított hazafelé. Gyulainál kellett jelentkeznem.

A vonattetőn utaztam, mert másutt nem volt hely. Beregi és ugocsai parasztfiúk feküdtek mellettem. Két hét óta voltak már úton. Két hét — hosszú idő — egészen elfeledtette velük a háborút. Egy kukkot sem beszéltek arról, ami volt, egyre csak arról folyt a szó, ami lesz: fölosztják a földet.

— Nem hiába szenvedtünk, testvér!

— A föld... a föld...

— Aszongyák, a forradalom háromszázhatvan koronát ad minden katonának...

— Meg lovat, meg ekét a földhöz...

— A hadisegélyt is behajtom a jegyzőn, a kurva úristenit! Több mint a felét ellopta a bitang. Mikor meg szabadságidőn elmentem a pénzért — csendőrt uszított rám. Na megállj — most küldj rám csendőrt, ha mersz! Ha tudsz...

Aki megéhezett, lemászott valamelyik állomáson és sapkában hozta föl az ételt. Bort csak dugva kaptunk. A Nemzeti Tanács megtiltotta a borivást. A legtöbb helyütt virágot, meg fenyőágakat adtak az étel mellé. Úgy föl voltunk virágozva, mint a lakodalmas lovak.

Az utat, ami máskor egy napba sem tellett, most másfél nap alatt tettem meg. Este volt, amikor végre megérkeztem. Kutyául elfáradtam. A hideg szél vörösre csípte az arcom és a kezem. Nem mentem el rögtön Gyulaihoz — előbb anyámat kerestem föl.

Azalatt a rövid másfél esztendő alatt, amióta nem láttam, mintha tíz évet öregedett volna. Megőszült, az arca csupa ránc, a háta meggörbült, egész teste összetöpörödött.

— Édes fiam! Édes jó fiacskám!

Amikor meglátott, úgy sírt szegény, mintha a halálhíremet hozták volna.

— Borral itasd a fiút, ne sós vízzel — szólt rá nagybátyám. Egyél-igyál, Péter, pihend ki magad végre. Eleget fáradtál.

— Nemes elvtárs, a megye kormánybiztosa — újságolta bátyám, amikor a piszkot úgy-ahogy lesúrolva magamról, asztalhoz ültünk. — Én is tagja vagyok a városi Nemzeti Tanácsnak. A szociáldemokrata párt küldött be.

— Bátyám szociáldemokrata? — kérdeztem csodálkozva.

— Hát persze, hogy az vagyok. Világéletemben a néppel éreztem, hát éppen most hagynám cserben, amikor a leg-

nagyobb szükség van a tapasztalt fejre? Mert bizony még sohasem volt olyan nagy szükségben szegény Magyarország, mint mostan. A cseh meg a román — minden kutya belénk harap már, hogy a fegyvert kicsavarták a kezünkből. Hát még itthon, a magunk portáján! A népek nem értik meg a nagy időket — bizony nem értik meg, hogy mi az a forradalom. A munkás nem akar dolgozni — csak követel és fenyegetőzik. A paraszt rabol meg gyújtogat. Éppen ma kaptuk hírét: Doboson teljesen kifosztották a bitangok az uradalmi bérlő házát, borát megitták, állatját elhajtották, még jó szerencse, hogy őt magát agyon nem ütötték. Nemes elvtárs teherautón küldött ki egy szakasz csendőrt Dobosra, de úgy elvadultak a népek, hogy szuronnyal is nehéz volt a rendet helyreállítani. Itt, bent a városban a nemzetőrség tartja fönn a rendet — neked is be kell lépned a nemzetőrségbe. Arra is gondoltunk, hogy jó lenne polgárőrséget szervezni. Nemes elvtárs is tudja, hogy szükség volna teljesen megbízható fegyveresekre, de sajnos, neki meg van kötve a keze. Az elvtársak! Hm. Töggyössy százados úr cionista gárdát akart szervezni, a zsidó bérlők két nap alatt százezer koronát adtak össze zsoldra meg kosztra, meg zászlóra, de csak két volt tiszt jelentkezett cionistának. Így aztán ebből sem lett semmi. Kutya nehéz időket élünk, fiú!

Kora reggel felkerestem Gyulait, azaz hogy én azt gondoltam, hogy reggel nyolc óra felé még kora reggel van, de Gyulainál már régen talpon volt az egész ház. Az udvaron néhány parasztszekér állott. Bent, Gyulai szobájában nagy tanácskozás folyt. Vasutasok, téglagyáriak, parasztok tanácskoztak — tízen-tizenketten. Vastag pipafüst volt a szabában —, biztosan régóta együtt ültek már az elvtársak.

Gyulai mellett az öreg Hübchen ült. Az ő keze alatt kezdtem valamikor az inaskodást.

— A legjobbkor jössz — fogadott Gyulai —, még ma munkába állhatsz. Naménybe kell menned. Szekeret kapsz. Kenyeres bátyánk elvisz magával. Ő majd mindent elmond útközben, amit tudnod kell. De azt már én is megmondhatom, hogy nagyon-nagyon vigyáznod kell magadra, mert Nemes csendőrei nem tréfálnak. Tegnap Tarpán félholtra verték Gajdost — emlékszel Gajdosra?

— Ott lakik a mi udvarunkban, ő szerzett be a vasúti műhelybe.

— Igen, igen... Szóval tegnap félholtra verték Tarpán. Hónapokig nyomhatja az ágyat és még jó lesz, ha nyomorék nem marad.

— Nagyon vigyázni kell — mondotta az öreg Hübchen is. — Nemes minden gazságra képes. Talán nem is szabadna kiküldeni Pétert, míg kellőképpen bele nem tanult a viszonyokba — fordult Gyulaihoz.

— Nem gyerekember már Péter, hogy a széltől is óvjuk. Megállja a helyét. Azután — nincs senki más kéznél, akit Naményba küldhetnénk. Te a vasutasok gyűlésére mész, Dudás a téglagyárba, nekem Tarpára kell mennem — az elvtársaknak haza kell menniök a faluba —, kit küldjünk Naményba? Gajdosnak kellett volna odamennie. Péternél jobbat keresve sem találnánk. Naményban született, az apja ott volt béres Braun Zsigmondnál — a feje is a helyén van a fiúnak, szóval... Van kedved Naményba menni, Péter?

— Van. Mit kell csinálnom?

— Gyűlésen fogsz beszélni. Meg kell magyaráznod az embereknek: hiába várnak arra, hogy a kormány adjon földet — a föld itt van, el kell venni! Az orosz elvtársak üzenetét olvastad?

— Olvastam.

— Azt is el fogod mondani. Meg mindent, amit Oroszországról tudsz. Beszélj egy pár szót a jegyzőről is. Még mindig az a vén bitang a jegyző Naményben, aki az apádra küldte a csendőröket. El kell kergetni. Érted?

— Értem.

— Na, jól van. Hát Kenyeres bátyám, azt hiszem, maguk indulhatnak. Nem árt, ha valamivel hamarabb érkeznek meg. Péter még a gyűlés előtt körülnéz egy kissé.

— Tőlem mehetünk.

A szekér elindult.

— Mihály bátyám még mindig Braun Zsigmondnál szolgál? — kérdeztem az öreget.

— Ott — felelt az öreg és nagyot nyelt a szóra, mintha a nyelvén levő szitkot akarná lenyelni. — Annak a kenyerén lesz ilyen hitvány, csupa csont és bőr az ember. Már százszor is otthagytam volna Naményt, de hová menjek? Namény-

ban Braun Zsigmondé a föld — Tarpán Mandelé —, arrább meg minden a Schönborn-grófoké, akik még Braun Zsigmondnál is hitványabban bánnak a cseléddel. Hát hová menjek?

— Jóska is Braun Zsigmondnál szolgál?

— Jóska? Hát te még emlékszel Jóskára?

— Hogyne emlékeznék. Egyidősek vagyunk. Együtt törtük be egyszer a magtár ablakát — csúnyán elnadrágolt mindkettőnket az ispán —, még arra is emlékszem, amikor Jóska a patakba esett... Idehaza van Jóska?

A lovak lassan poroszkáltak s az öreg lehorgasztotta a fejét.

— Az olaszoknál maradt — mondotta csendesen. Agyonlőtték Jóskát. Nem jár rá a nyelvem, nem tudom megmondani, hogy hívják azt a hegyet, ahol agyonlőtték. Csak egy vöröskeresztes kártya jött utána — azt mondja: hősi halált halt. A Jóska... Sokat játszottál vele, úgye? Jó pajtásod volt. Már ökölnyi gyerek korában úgy megülte a lovat... Nagyon szerette a lovat... Hősi halált halt. Segélyt se kaptunk utána — nem járt, A jegyző az mondotta, hogy nem jár. Semmi sem jár utána, csak a vöröskeresztes kártya: hősi halált halt. A jegyzőre emlékszel még?

— Emlékszem. Okulicsányinak hívják.

— Úgy, Okolicsányinak. Hát ha emlékszel rá, ne is feledd el soha. Hát Tóth Pistára, az ispán úrra tudsz-e még emlékezni?

— Emlékszem. Mikor gyalog jár, akkor is lovaglókorbács van a kezében.

— Az. Hát én mondom neked, Péter, nincs isten az égben, ha Tóth úr ágyban hal meg és nem akasztófán — a Tóth István, az ispán úr. Az a nagy baromerős ember, még katona se volt. A szolgabíró sem. Azokat nem lőtte agyon az olasz, meg a csontjuk sem zörög az éhségtől. Inkább még kihíztak. Hiszen sosem is tudták, mi az a nincsen. Minden az övék volt: petróleum, cukor, dohány, nagy bankó — a katonák asszonyai, minden. Aki meg ki merte nyitni a száját, arra csendőrt küldtek. El ne felejtsd, Péter, sose felejtsd el, Tóth Istvánnak hívják az ispán urat.

Egy kis óra múlva, amikor már nagy messziről látszott a naményi templom pléhfedele, hirtelen arra gondoltam, hogy

eddig még egyszer sem beszéltem nyilvánosan. A fogdában, meg az internálótáborban sohasem titkoltam el, mi a véleményem, hanem így, nagy közönség előtt, fölállani és beszélni — egyszerre melegem támadt a gondolatra. Kenyeres bátya mintha csak sejtené, hogy mitől savanyodott el nagy hirtelen az ábrázatom, tompafényű, szürkéskék szeme felett összébbhúzta a szemöldökét és gyanakodva nézett az arcomba.

— Aztán tudsz te szavalni, Péter?

— Tudok — feleltem kissé bizonytalanul.

— Hol tanultál hozzá?

— A börtönben.

— Derék! — bólintott a szóra Kenyeres bátya és bal kezefejével kétfelé simította szájába lógó szürkés bajuszát. Derék — ismételte a szót, aztán a lovak közé vágott.

— Gyű! Gyű! Pejkó!

A templomtorony most már világosan látszott, aztán a Braun Zsigmond vörösfedelű házát is fölismertem. Hogy megkopott a faluvégi feszület Krisztusa! De az öreg, villámsújtotta tölgyfa, amiről azt mesélik, hogy valamikor — az országban futtában — Rákóczi fejedelem pihent meg alatta, az öreg tölgyfa semmit sem változott, mióta nem láttam. Olyan öreg és száraz, hogy az időnek sincs kedve beleharapni. Még egy kanyar, aztán a nagy, rozoga patakhíd, amit mindig félteni kell, hogy leszakad a cséplőgép alatt — és bent vagyunk a házsoron.

— No, mia? Mi történt?

Kenyeres bátya rögtön látta, hogy valami történt a faluban, mialatt ő a városban járt — pedig csak fél napja, hogy befogott és máris — hm.

Gyűlést nem tartottunk, nem volt már szükség gyűlésre. Hajnaltájban a népek vasvillával agyonverték a jegyzőt. Tóth István ajtaját is betörték, de az ispán egérutat talált valahol. Akárhogy keresték, sehol sem találták. Braun Zsigmond már egy héttel ezelőtt Pestre utazott — a pap ősz, öreg ember —, nem volt már senki agyonütni való a faluban. Vasvillás parasztok őrizték Braun Zsigmond házát. Bolondság volna éppen most gyújtani föl, amikor már tűz nélkül is kifüstölték belőle a régi gazdát. A községháza előtt egy ökröt húztak nyársra — Braun Zsigmond istállójából került ki —, a bort is az ő pincéjéből guritották föl. Hatalmas tűzön

forgatták a nyársat — a falu apraja-nagyja ott ült a tűz körül. Akinek nem jutott hely az udvaron, a kerítésnek támaszkodva várta, hogy és mint lesz. Néhány Oroszországot járt legény vitte a szót, de a többieknek is fölvágták ám a nyelvét. Mindenki tudta, mi most a teendő — csak éppen mindenki másképp.

— Ihun gyün egy városi elvtárs, aki kitanulta már a forradalom dolgát — ajánlott be engem hangos beszéddel Kenyeres bátya.

— Ért is a városi ember a földhöz. Annyit tud hozzá, hogy ha esik az eső, akkor sár van.

— Senki fia fejét nem kérjük mi kölcsönbe. A mi fejünket tán csak azért teremtette az isten, hogy a csendőrnek legyen mit bevernie?

— Hát Kovács Péter elvtárs tinektek csak amolyan gyütt-ment ember? — lobbant hirtelen haragra Kenyeres bátya. Ennek a fiúnak börtönben halt meg az apja, úgy nézzetek rá. Aki bírja ésszel, annak emlékeznie kell Kovács Józsefre. Oszt ez a fiú se hoz ám szégyent az apjára, ez is megülte már a vármegyeházát — úgy nézzetek erre a fiúra. Már Krisztus urunk is megmondotta, meg Kossuth apánk is azt prédikálta, hogy amiért valaki betűn okosította a fejét, azért még nem kell görbe szemmel nézni rá — nem minden ember bitang ember, aki a betűt ismeri. De nem ám!

Gyulainak lovaslegénnyel küldtem üzenetet. Tanácsot kértem tőle. Addig is, míg a válasz megjön, mindent megcsináltam, hogy a falu a fejetetejére ne álljon. De mert a borospincét — Braun Zsigmond borospincéjét — nem tudtam bezáratni, hiábavaló volt minden fáradozás. Az Oroszországot járt legények is csak falra hányták a borsót. Mire beesteledett, már alig lehetett olyan embert találni, aki nem dülöngélve, énekelve járta az utcát. Estefelé másodszor is üzentem Gyulainak és amikor besötétedett, az országút mentén — a falu két szélén — nagy tüzeket raktunk. A tüzek mellett vasvillás őrök virrasztottak — Oroszországban járt legények, akik közül kettő tegnap érkezett haza. Féléjszakán át ezekkel virrasztottam a tűz mellett, aztán átmentem a falu másik szélére. Ekkor már vége volt a kurjongatásnak, részegen aludtak az emberek. Én meg már alig győztem türelemmel Gyulai válaszát kivárni.

Egész a villámsújtotta tölgyfáig mentem elébe az üzenethozónak. Vártam, vártam, nagyon vártam, de hiába vártam. Senki sem jött, nem kaptam semmi választ az üzenetemre. Reggel felé aztán, amikor már nem volt szükség a tűzre, bementem a községházára és leheveredtem a köpenyemre. Erősen elhatároztam, hogy nem fogok aludni, de — hogy, hogy nem — mégis csak elnyomott az álom. Mikor fölébredtem, lobogva égett a szomszédos ház szalmafedele. Három csendőr tört be a szobába... Talpra ugrottam, de az egyik, se szó, se beszéd, úgy vágott fejbe a puskatussal, hogy menten ismét elterültem.

A megyeház börtönében tértem magamhoz. Kenyeres bátyám kötötte be a fejem az inge ujjával. A kötésen át lassan szivárgott a vér. Kutya fáradt voltam, mindenem fájt, nehezemre esett a szó — s mert az öreg Kenyeresnek sem volt beszélhetnékje, csak nagy sokára tudtam meg tőle, hogy tíznél több halottja van a csendőrök rendcsinálásának.

Az éjszakát valami nedves, büdös szalmán fekve töltöttük. A fejem az öreg vette az ölibe. Lázam volt. Dideregtem.

Reggel beszállítottak a rabkórházba.

7.

Tizenkét napig voltam a kórházban. Amikor az orvos úgy találta, hogy most már egészséges vagyok, egy detektív jött értem. A detektív nem a börtönbe kísért vissza, hanem a városházára vezetett, abba a szobába, ahol azelőtt a főispán hivatala volt — ahol most Nemes kormánybiztos dolgozott. A detektív valamit súgott a kormánybiztos titkárának, az igent bólintott a fejével, mire a detektív bement. A titkár székkel kínált, ő maga pedig bement a kormánybiztoshoz. Pár pillanat múlva visszajött és intett, hogy most nekem kell bemenni. Hogy a szótlan invitálást nem értettem meg, odajött hozzám és fejét megbiccentve mondotta:

— A kormánybiztos úr várja önt.

Nemes mindkét kezével megszorította a jobbom.

— Örülök, nagyon örülök, hogy fölgyógyult, kedves Kovács elvtárs. Aggódtam, igazán nagyon aggódtam magáért.

Éppen elég áldozata van már Gyulai lelkiismeretlen őrültségének. Persze önmagára volt gondja az ezredorvos úrnak — még jó idején Pestre szökött —, magukat pedig itthagyta a bajban. Ha én nem gondolok magukra, itt pusztulhattak volna valamennyien. Ő bizony a fülebotját sem mozdítja senkiért. Pedig most ugyancsak szükség van minden kipróbált emberre. Itt a cseh a szomszédban és ha meg nem embereljük magunkat, rövidesen bent lesz a városban.

Nemes beszélt, csakúgy ömlött belőle a szó.

— A katonák nem akarnak az ellenségre menni, pár száz emberrel egész megyéket foglal el a cseh — panaszolta Nemes. — A paraszt az istennek sem akar fegyvert fogni. Odase neki a haza sorsa. A munkások meg éppen most, a legnagyobb veszedelemben követelnek béremelést, meg mindenfélét, sőt még a sztrájktól sem riadnak vissza, nem gondolva arra, hogy milyen veszedelembe döntik önző, rövidlátó könyelműségükkel a fiatal forradalmat.

Amíg Nemes így siránkozott, nekem éppen elegendő időm volt megbámulni a hatalmas, gazdagon bútorozott, háromablakos szobát. Kényelmesen hátradőltem a barna bőrkarosszékben és fel-felpislantottam Károly király képére, amit a forradalom ottfelejtett a falon, Nemes háta mögött.

— Nézze, kedves Kovács elvtárs, én tudom, hogy maga becsületes és jó szociáldemokrata, aki — mint jómagam is — az életét is kész föláldozni a népköztársaságért. Igaz, talán maga nem is tudja, hogy már több mint két hete megfosztottuk a királyt a tróntól — igen—, Magyarország népköztársaság. Igen. Hát figyeljen ide, kedves elvtársam. Arról van szó, hogy katona nincs, vagy ami kevés van, arra itt bent a városban van szükség a lappangó, a titokban szervezkedő ellenforradalom elnyomására. Mert az ellenforradalom minden pillanatban kész a fejünkre ütni — igeń — és kitárt karokkal várja a csehet, mert még a cseh is inkább kell neki, mint a köztársaság. A nyitrai püspök — egy gróf Batthyány — is föleskü dött a csehnek. Ha másból nem, az ilyen példából, hogy mi kikiáltottuk a köztársaságot, már ebből is meg kell értenie a népnek, hogy mi vagyunk a barátai és a cseh az ellensége. Nos, maga azt kérdi, kedves elvtársam, hogy miért mondom én el mindezt magának. Azért, mert maga ismeri a falusi népet, ért a nyelvükön, és

éppen ilyen emberre van most szüksége a forradalomnak Pestről utasítást kaptam, hogy szervezzek szabadcsapatokat a csehek ellen. Néhány száz katonaviselt parasztfiú, néhány munkás, egy-két megbízható tiszt, többre aztán nincs szükségünk, hisz sapkával ki lehet kergetni a csehet. Ha komolyan rájuk néz valaki, menten elfutnak. Hát nézze, kedves elvtárs, ha maga belefeküdne ebbe a dologba, nagy segítségünkre lehetne, maga biztosan meg tudná értetni a parasztokkal, hogy a forradalom sorsa előbbre való annál a nyavalyás földosztásnál, amit éppen most, a legnagyobb veszedelem idején követelnek olyan konokul. Nem mondom, megjön még a földosztás ideje is, de előbb a cseheket kell kiverni az országból, hogy legyen mit fölosztani. Pénz, fegyver, minden van, ami egy kis hadsereg megszervezéséhez szükséges, csak katona nincsen. Magára és Töggyössy százados úrra szeretném bízni a szabadcsapat megszervezését. Nos, mit szól hozzá?

Azelőtt csak tisztnek meg csendőrnek tudtam hazudni, de most, amikor Nemest hallgattam, elhatároztam, hogy neki is hazudni fogok. Persze, akkor még nem tudtam volna olyan jól megmondani, mint ma, hogy miért, de már akkor is éreztem, hogy hiába vagyunk egy pártban a kormánybiztos úrral, nem elvtárs, hanem ellenség előtt állok.

— Nos? — kérdezte édeskés mosollyal Nemes.

— Hát... megpróbálom — és nagyot nyeltem a szóra.

— Derék, nagyon derék, nem csalódtam magában, Kovács elvtárs. Egy ilyen öreg munkásmozgalmi ember, mint én, úgy ismeri már az emberanyagot — elég egy szó és én már pontosan megmondom, kiben mi lakik. És velünk akarnak versenyezni azok a jöttmentek! No, igen. Hát szóval megegyeztünk. Igazán nagyon örülök, kedves Kovács elvtárs. Meglátja, sohasem fogja megbánni a mai napot. A népköztársaság nem lesz háládatlan védelmezőivel szemben. Nem. Hát szóval — nos igen, ami a részleteket illeti, azt Töggyössy csendőrszázados úrral kell megbeszélnie. Töggyössy testestől-lelkestől a mi emberünk. Keresse föl a laktanyában, majd írok neki egy levelet, vigye magával.

— Töggyössy százados úr bizonyára érdeklődni fog magánál, kedves elvtárs — mondotta Nemes, egy pillanatra abbahagyva a levélírást —, a százados urat bizonyára érde-

kelni fogja, mit ígért Gyulai a naményiaknak, ha Okulicsányit, Gyulai régi személyes ellenségét meggyilkolják. De, persze, ha maga nem volt ott az alkunál, ne mondjon semmit, úgyis éppen elég tanú vallott már Gyulaira.

Nemestől egy zárt borítékot kaptam, és búcsúzóul egy aranyvégű cigarettát. S ami a legfontosabb volt: csendőr és detektív kíséret nélkül engedett ki az utcára. Ahogy kiértem, csak körülnéztem, hogy követ-e valaki és nyakamba szedtem a lábam, rohantam ki az állomásra, Hübchenhez, aki háromszor is bent járt nálam a kórházban, de akivel egyszer sem engedtek négyszemközt beszélni. Szerencsém volt, az öreget a műhelyben találtam.

— Gyulai Pestre utazott?

— Igen... Az utolsó pillanatban sikerült megszöktetnem. Az a bitang Nemes meg Töggyössy valóságos hajtóvadászatot rendeztek ellene. Darabokra tépik, ha megfogják. Szekeres, a vegyigyár könyvelője — ha ismered — vette át tőle a dolgot. Jól megy minden, megmondhatod Gyulainak, ha találkozol vele. Most aztán neked is tüstént odébb kell állnod, mert még ha semmit sem csinálsz, akkor is újra becsuknak, amiért a kormánybiztost lóvá tetted. Egy óra múlva indul a vonat Pest felé.

Egy óra múlva vonaton ültem és másnap reggel a Keletipályaudvaron szálltam ki.

8.

Pesten mindenekelőtt Ottóval akartam beszélni. Először a kávéházban kerestem, de hogy ott nem találtam meg, a lakására mentem. Még ágyban fekve olvasott.

— Hajnalfelé jöttem haza — mondotta —, hullafáradt vagyok. Már vagy egy hete nem aludtam ki magam rendesen, de mégsem tudok elaludni. Olvasok.

— Mit olvasol? Marxot?

— Nem. Egy utópiát olvasok. Tudod egy olyan könyvet, amiben az van megírva, hogy mint élnek majd az emberek a szocializmusban.

— Hát azt honnét tudja, aki ezt a könyvet írta?

— Nem tudja, csak azt írja le, hogyan képzeli el a dolgot. Már ahogy szeretné...

— Hm. Persze. Én is olvastam már ilyen könyvet, csak azt nem tudom, mi értelme van az ilyesminek?

— Te — ugye —, amikor le voltál fogva, sokszor gondoltál arra, hogy milyen jó volna most enni, sétálni, vagy fürdeni. Biztosan gondoltál asszonyra is. Igaz? Nahát, aki ezt a könyvet írta, az messzebb megy nálad, arra gondol, milyen jó lesz, amikor minden dolgozó szabad lesz.

— És te is azt gondolod, Ottó, hogy olyan lesz a szocializmus, ahogy itt megírták?

— Dehogyis gondolom! Azt persze nem tudom, hogy milyen lesz, de abban bizonyos vagyok, hogy nem olyan lesz, amilyennek valaki négy fal között, egy íróasztalnál ülve kigondolta. Nem. Nem lesz, nem lehet olyan. Tudod, valahogy úgy van a dolog — gyújts rá egy cigarettára — hát, tudod, bizonyosan te is voltál valaha úgy, hogy egy olyan asszonyra gondoltál, akit sohasem láttál, akit senki sem látott... Csodaszép volt, fölényesen okos, jó volt, mint egy édesanya és nagyon-nagyon szeretett minket. Addig gondoltunk erre a tökéletes asszonyra, amíg halálosan belészerettünk. Aztán jött egy másik asszony: nem volt olyan szép, mint az, olyan okos és olyan jó sem volt, mégis százszor jobban szeretjük annál. Teljesen elfelejtette velünk azt a másik asszonyt — a megálmodottat —, mert ez valóság: hús és vér. Hát valahogy így lesz az elképzelt és a megvalósított szocializmussal is. Nem gondolod?

— Én még sohasem gondolkoztam ilyesmin. Minek is? Ma az a legfontosabb, hogy győzzünk. Aztán...

— Persze a legfontosabb az, hogy győzzünk, de miért verekednénk, ha nem valami magasabb célért folyna a harc? Ami ma van, az rossz. Ez biztos. De én mégsem tudnék fegyvert fogni, ölni, ha nem lennék meggyőződve arról, hogy amit mi hozunk, az jó.

Ottó most egy kicsit idegen volt nekem. Amit meg ezután beszélt, azt már nem is igen értettem. Amíg ő hosszan magyarázta nekem a szociális termelés előnyeit — volt időm alaposan körülnézni a szobában. Olyan volt, mint valami könyvtár: mind a négy fala előtt mennyezetig érő könyvespolcok állottak és a könyvespolcok telis-teli voltak könyvekkel. Az ágy mellett és a szőnyegen is könyvek, meg újságok hevertek — az íróasztalon meg valóságos könyv-

hegy emelkedett. A könyveken kívül csak egy bronzszobor állott az íróasztalon: egy meztelen nő, akinek hiányzik a két karja. A szobor nem tetszett nekem, sehogy sem illett oda a könyvek mellé.

— Jó volna, ha meggyújtanád a gyorsforralót — mondotta Ottó. — Felöltözködöm, aztán megteázunk. Közben mondd el, tulajdonképpen hogyan kerültél ide. Egy hét előtt még azt írta Hübchen, hogy kevés remény van gyors szabadulásodhoz.

Míg a teavíz fölforrott, részletesen elmondottam Ottónak szabadulásom történetét. Hangosan nevetett, amikor elmeséltem, hogyan tettem lóvá Nemest, azután, amikor befejeztem mondókámat, sokáig hallgatott.

— Tudod, Péter — kezdte végre —, ezek a vad, szervezetlen fölkelések nagyon-nagyon veszedelmesek. Valahogy egészen másképp kellene.

Ezután Ottó a pesti eseményekről beszélt. Tőle tudtam meg, hogy Gyulait gyilkosságra való fölbujtásért körözi a beregszászi ügyészség. Gyulai nincs Pesten. Két hét előtt lent volt Salgótarjánban és most már onnét is körözik, de ő azért nyugodtan dolgozik egy harmadik vidéki városban. Hogy hol, azt Ottó nem mondotta meg, én pedig nem kérdeztem. Úgy állapodtunk meg, hogy én mindenekelőtt kimegyek Pojtekhez Újpestre, ő talán be tud hozni valamelyik gyárba.

Pojtek az Ősz utcában lakott egy emeletes házban, egy szoba-konyhás udvari lakásban. Őt nem találtam odahaza, csak a feleségét és a gyerekeket.

Az asszony nagyon bizalmatlanul fogadott.

— Maga is orosz hadifogoly volt? — kérdezte.

— Nem. Én nem voltam hadifogly.

— Hát akkor honnét ismeri Danit?

— Együt katonáskodtunk.

— Milyen ügyben keresi?

— Csak úgy jöttem, látogatóba. Mikor lesz itthon?

— A gyárban van munkán. Úgy egy kis félora múlva haza kell jönnie, ebédeni — ha nincs megint valami ülése. Az az istentelen sok ülés — sóhajtott az asszony és szenet dobott a tűzre. — Ámbár Dani nemigen érdeklődik a politika iránt — toldotta meg a szót és egész piros lett az arca,

amikor ezt mondta. Nem, ő nem politizál, és csak akkor megy el a gyári gyűlésekre, ha muszáj.

— Tudom — feleltem. — Megvárhatom?

Az asszony a vállát vonogatta.

— Nem bánom. Üljön le.

Egy széket a szoba és a konyha közötti küszöbre húzott és letörölte a kötényével. Leültem, ő meg folytatta a munkáját. Főzött. Sovány kis asszonyka Pojtekné, sovány és sápadt. A lábán férficipő van. A ruhája csinos. Biztosan maga varrta, ott a szobában a varrógép. Itten minden ragyog a tisztaságtól. Az asztalon néhány könyv hever, gondosan egymásra fektetve.

— Nem szabad a szobába menni — szólt Pojtekné kenényen a kisfiúra, aki a lábam között akart a szobába bejutni.

Ölembe veszem a kisfiút és a nevét kérdezem.

— Senki sem volt apukámnál este — feleli ő — és semmiről sem beszélgettek. És a bácsik mind tudtak magyarul.

Értelmetlenül nézek a gyerekre, aztán az asszonyra. Pojtekné zavartan mosolyog, de a kezét a szája elé tartja, eltakarva mosolyát.

— Hagyd békén a bácsit és ha nem kérdeznek, ne beszélj! — szólt rá a gyerekre.

— De hisz apuka mondta — védekezik a gyerek. Az anyja úgy néz rá, hogy rögtön elhallgat és így nem tudhattam meg, mit mondott az apja.

Pojtek hazajött. Nagyon jókedvű — átölel. Az asszony zavartan néz rám, aztán Pojtekre, majd megint rám. Elpirul és kezet nyújt.

— Azt hittem, hogy a rendőrségtől jön — mondja és lesüti a szemét.

Pojtek hangosan nevet.

— Csak nem tán?

— De igen. Még a Lajcsi is annak nézte. De nem is csoda. Úgy telebeszélted a fejünket, hogy így vigyázzunk, meg úgy vigyázzunk, hogy most már az édesapámra is gyanakodva nézek.

— Na, üljünk asztalhoz. Remélem, jut a vendégnek is?

— Ha megelégszik azzal, amit mi eszünk ...

— Nincs elkényeztetvé.

Pojtek még annyi időt sem vett magának, hogy a tányért kenyérrel kitörölje. Alig nyelte le az utolsó falatot, máris fölállott az asztaltól.

— Sietnem kell — mondotta.

— Már megint elmész? — siránkozott a felesége. — Mióta megjöttél, még egyetlen estét sem töltöttél itthon. Csak enni és aludni jársz haza, de azt sem mindig.

Pojtek megsimogatta a felesége haját, megcsókolta a gyereket, de más feleletet nem adott a panaszos szóra.

— Ma kezdjük el a házi agitációt — mondotta nekem, amikor az utcára értünk. Négy házban kell beszélnem.

Már sötétedett, amikor az első házba — egy kétemeletes bérkaszárnya udvarába — bementünk. Az udvar, persze, pocsétás. Rothadt káposztaszag ütötte meg az orromat.

Pojtek kiállt az udvar közepére és torkaszakadtából kiabálni kezdett:

— Munkások! Asszonyok! Elvtársak!

Két földszinti lakás ajtaja kinyílott, az emeleti folyosók is megélénkültek. Pojtek egy kis csengőt vett ki a kabátja zsebéből, jól megrázta, aztán ismét nagyot kiáltott.

— Elvtársak!

— Na, mi az már megint?

Egy kövér asszonyság csípőre tett kezekkel közeledett felénk.

— Tilos a házalás — mondta, kövér termetéhez rosszul illő sipító hangon.

— A Nemzeti Tanács kiküldöttje vagyok, a társam meg a katonatanács tagja — felelte Pojtek. — Elvtársak!

— Ebben a házban csupa rendes, tisztességes ember lakik. Mindegyikért felelek — így a kövér asszonyság. — Aki nem fizet rendesen, azt minden Tanács nélkül is kidobom.

— Annál jobb. Nos, dologra! Elvtársak! A Magyarországi Szociáldemokrata Párt üdvözletét hozom nektek!

— Jobb volna, ha... — kezdett ismét szóba a kövér asszonyság, de úgy látszik, a házban nem szerették valami túlságosan, mert egyszerre tizen is a szavába vágtak.

— Jól van már, házmesterné! Maga is hallgathat egyszer!

— Persze, a Timárné jobb szeretné, ha katonarendőrök jönnének!

— A katonarendőröknek szívesen nyitott kaput!

A kövér asszonyság elkotródott. Pojtek nekifogott agyba-főbe dicsérni a forradalmi kormányt. Pár percig csak hallgatták a beszédet, de aztán egyre-másra jöttek az ellenvetések.

— Ugyan mit adott nekünk az a híres forradalom?

— Hisz ma még kevesebb az étel, meg drágább is, mint a háború alatt volt!

— Most is a gazdag ember az úr, a szegény meg ma is csak kutya.

— Hát ha ma így van, csak a munkásokon áll, hogy holnap ne így legyen. Az orosz munkás megmutatta, mit kell csinái. Ki áll az útjában annak, hogy mi is megcsináljuk azt, amit az oroszok? Senki, csak a saját gyávaságunk. Vagy jobban mondva a tudatlanság, mert hisz a legtöbb munkás még azt sem tudja, hogy mi van Oroszországban. Talán én sem tudnám, ha nem hadifogságból jönnék. Hát Szovjet-Oroszországban úgy áll a dolog...

Egy jó félórát beszélt Pojtek Szovjet-Oroszországról.

Vagy harminc ember gyűlt körénk a sötét udvarban és az emeletről is figyeltek néhányan a szóra. Amikor Pojtek elhallgatott, megtapsolták, megéljenezték, de akárhogy is akarta, senki sem kérdezett semmit és senki sem szállott vitába vele.

Még két házban nagyjából ugyanígy történt minden, de a negyedikben nem sikerült öszsecsődíteni a lakókat, mert közben csöndesen esni kezdett — ritkás hópihék és apró szemű eső, ami, ahogy a földre ért, mindjárt egybefolyt a tegnapi eső sarával.

— Nézzünk el Lukácshoz, a gyárunk főbizalmijához, talán tud valamit csinálni a te ügyedben.

Mert Lukácsot nem találtuk otthon, azt határoztuk, hogy másnap bemegyünk a gyárba és ott beszélünk vele.

Az éjszakát Pojteknél töltöttem. Az asszony a konyhában vetett nekem ágyat.

Pojtek tanácsára kilenc óra tájban mentem be a gyárba.

Háttal a Dunának, a Váci úton épült a Mauthner-féle bőrgyár. A kapu zárva, csak egy keskeny ajtón lehet bejutni.

Az ajtó mögött kis házikó áll, a portás háza. Az ajtaja nyitva. Benéztem, hogy megkérdezzem, merre kell menni, de senkit sem találtam, aki útba igazított volna. Mentem hát az orrom után.

A gyárudvar hátulsó felében együtt volt az egész munkásság. Valami gyűlésfélét tartottak. A szónok egy elsőemeleti erkélyről beszélt. Kisnövésű, fekete ember volt, aki beszédközben úgy kalimpált a karjával, mint egy szélmalom.

— ... a Szaktanács, azt hiszem, egyetlenegy sincs az elvtársak között, aki akár csak egy pillanatig is kételkedne ebben, a Szaktanács teljes erejével ott áll a szaktársak minden jogos, minden megvalósítható követelése mögött. De — éppen a szaktársak jól fölfogott érdekében — óvást emel minden túlcsigázott, minden megvalósíthatatlan követeléssel szemben...

Óriási lárma, tiltakozás a felelet. A kis fekete ember dühösen hadonászik, de csak percek múlva jut ismét szóhoz.

— Szaktársak, itt józan gondolkodásra, józan számításra, józan ítéletre van szükség. Ha nyers erővel olyan munkabéreket erőszakolunk ki, amelyek a munkaadó számára a termelést — hogy úgy mondjam — céltalanná teszik, akkor ki vagyunk téve annak a veszedelemnek, hogy a mi sztrájkkal való fenyegetőzésünkre a munkaadó a termelés beszüntetésével...

Öklök emelkedtek a levegőbe — a hallgatóság átvette a szót. Egyetlenegy dühös, tagolatlan kiáltás volt a tömeg szava. Az előadó már csak a kezével beszélhetett.

A gyűlésnek vége volt, de a munka nem kezdődött el.

— A gyáros munkabeszüntetéssel mer fenyegetőzni? — Szocializáljuk a gyárat! — kiáltotta Pojtek egy láda tetejéről.

Helyeslés.

— Ha a Szaktanács a munkaadó mellé áll...

Helyeslés és ellentmondások. A helyeslők kevesebben vannak. Pojtek nem tud tovább beszélni.

— A forradalom érdeke a munka folytonossága — kezdi a szót egy katonazubbonyba öltözött munkás, aki Pojtek helyére lépett. — Az orosz példa bebizonyította, hogy a nyomor szocializálása...

Ez a szónok sem beszélhetett tovább, ennek is vad lármába fúlt a szava és egy asszony, aki utána akart beszélni, el sem kezdheti. Mindenki ordít, mindenki hadonaszik: sem a Szaktanács mellett, sem a Szaktanács ellen, sem az orosz forradalom mellett, sem ellene nem lehet beszélni. Mindenki elégedetlen és harcra kész, de csak nagyon kevesn tudják pontosan, hogyan és miért, mi és ki ellen akarnak harcolni.

Már délfelé jár az idő, amikor Pojtek végre összehoz Lukáccsal.

— Ez az az elvtárs, akiről beszéltem magának.

Lukács, ugyanaz a katonazubbonyos munkás, aki a munka folytonoságáról beszélt, helyeslőleg bólogatott a fejével.

— Igen, igen, tudom — mondja. — Gondolkoztam a dolgon, Pojtek elvtárs. Igazán nagyon szívesen megtennék mindent az elvtárs érdekében, de sajnos, pillanatnyilag semmit sem tehetek. Nálunk teljesen lehetetlen most új embert behozni. Hol kell most nálunk lakatos?

— A gépházban.

— Ott már most is többen vannak, mint kellene.

— Mégis minden rosszul megy.

— Igaz. De ha húszannyian lesznek, akkor is rosszul fog menni. Hiszen látja, dolgozni senki sem akar és még beszélni sem lehet az emberekkel. A vége aztán az lesz, hogy valamennyien munkanélküliekké leszünk.

— Szocializáljuk a gyárat!

— Hm. Azt nem olyan egyszerű megcsinálni, mint kimondani. Hisz látja: a Szaktanács még az újabb bérkövetelést is túlzottnak találja...

— A Szaktanács a háború elleni sztrájkot is őrültségnek mondta...

— Hagyjuk ezt, Pojtek elvtárs. Kár lenne a régi dolgok fölhánytorgatásával súlyosbítani az úgyis nehéz helyzetet. Ami pedig az elvtárs kérését illeti — rajtam ne múljon —, én megpróbálom a dolgot, ámbár... Van munkakönyve? — fordult most hozzám.

— Nálam most nincs semmi, csak ez — feleltem és odaadtam Lukácsnak a katonai igazolványomat.

— Kovács Péter, Namény — olvasta fönnhangon Lukács. — Namény. Hm. Namény. Hol is van az a Namény?

— A Tiszánál.

— Hm. Persze. Valamit hallottam, vagy olvastam róla a napokban. Igen. Persze.

Nadrágja zsebéből egy Népszavát húzott elő, idegesen lapozgatott benne, aztán amikor megtalálta, amit keresett, bütykös mutatóujjával odabökött egy helyre és a lapot a kezembe adta. Elolvastam a hírt, amire Lukács rámutatott: az állott benne, hogy a beregszászi ügyészség gyilkosságban és rablásban való bűnrészesség miatt körözi Kovács Péter naményi születésű, tizenkilenc éves leszerelt honvédet. Kovács Péter Oroszországból nemrég hazatért néhány hadifogollyal együtt meggyilkolta és kirabolta Okulicsányi naményi jegyzőt, a börtönből pedig — miután a vizsgálóbíró előtt bűnét a terhelő bizonyítékok súlya alatt megtörve, beismerte — megszökött.

A gyomromat egyszerre a torkomban éreztem. A gyárudvar forgott körülöttem.

— Legyen eszed — kiáltott rám Pojtek és belém karolt, mintha attól félne, hogy elvágódom. Gyere, igyál egy teát.

Lukács is velünk jött a kantinba, de nem szólt egyetlen szót sem. Pojtek csak az asztalnál ülve olvasta el a hírt, megcsóválta a fejét és az újságot viszaadta Lukácsnak.

— Hát mit gondol, Lukács elvtárs, be lehet hozni a fiút a gyárunkba?

Lukács tágra meresztett szemmel bámult hol Pojtekre, hol meg rám, látszott rajta, hogy nagyon kellemetlenül érzi magát.

Pojtek megismételte a kérdést, de feleletet most sem kapott. Lukács szó nélkül kezet nyújtott előbb Pojteknek, aztán nekem és kiment a kantinból.

— Na, jobban érzed már magad? — fordult hozzám Pojtek.

— Az a gazember Nemes mindenre képes! — feleltem.

— Elhiszem. De ez nem ok arra, hogy elveszítsd a fejed. Új nevet veszel föl és egyelőre ez minden. Ottó biztosan meg tudja szerezni a szükséges papirosokat. Most pedig elmész a lakásomra és ott vársz rám. Majd este megbeszéljük a többit.

Az egész napot Pojtek lakásán töltöttem. Pojtekné most már nagy bizalommal volt hozzám, minden keservét elsírta.

Nem voltam olyan hangulatban, hogy vigasztalni tudtam volna, de türelmesen végighallgattam. Hogy a háború idején Pojteket két ízben is letartóztatták, hogy aztán elvitték katonának, hogy majd félesztendeig egy betű hírt sem adott magáról és most, amikor hazajött, most is csak vendég idehaza, hogy a gyerekei már alig ismerik meg és ő, az asszony, a felesége...

— És ha legalább valami látszatja volna ennek a keserves munkának! De mit hozott nekünk a forradalom? Menjen ki egyszer a piacra, hallgassa meg az asszonyokat. Mi nem olvasunk annyit, mint maguk, meg az ülésekre se járunk folyton, mégis, mi tudjuk legjobban, hogy ma még rosszabb, még nehezebb az élet, mint azelőtt volt...

Estefelé Pojtekkel bevillamosoztunk Pestre és fölkerestük Ottót. Neki is az volt a véleménye, ami Pojteknek: semmiesetre sem kell az ügyésznél jelentkeznem, mert a legjobb esetben is vizsgálati fogságban tartanának, most pedig minden egyes emberre szüksége van a mozgalomnak.

— Kunék megjöttek Moszkvából — újságolta Ottó.

Pojtek elkísért ahhoz az elvtárshoz, akihez Ottó küldött. Másnap délután már megkaptam az új igazolópapirosokat. Most Sipos András, brassói születésű, huszonegyéves, leszerelt köztüzér voltam.

A nagyobb hitelesség kedvéért magamra húztam Gottesmann tüzéregyenruháját.

Már valóságos tüzér veterán voltam, amikor este elmentem Pojtekhez. Nem találtam otthon. Sokáig, nagyon sokáig kellett rá várakoznom — éjfél utánig. Mikor végre megérkezett, különös állapotban volt: nagyon fáradt és mégis olyan eleven, hogy leülni se akart és hogy én szinte kényszerítettem leülni, ismét talpraugrott.

— Megalakult! — kiáltotta.

— Mi alakult meg?

— A párt. A mi pártunk! A kommunista párt.

Az ég fakószürke. Fáradtan mászik rajta a sápadtképű nap, nem tud lépést tartani az élet rohanásával. Elbúvik az ólmos felhők mögé, szemét becsukja, semmit sem akar látni. Úgysem érti, amit lát: reggeltől estélig, estétől reggelig többet változik a világ képe, mint azelőtt, hosszú-hosszú, csendes esztendők alatt.

Mint aki expresszvonaton utazik és egyetlenegy oszlopnak látja a vonat mellett elrohanó távíróoszlopokat — itt is egybefolyt minden: nagy és kicsi, fekete és vörös, éhség és csömör, kétség és reménykedés.

A román király csapatai Erdélyben vannak. Jönnek, egyre közelebb jönnek nyugat felé, Budapest felé.

A szerbek átkeltek a Száván. Jönnek, egyre közelebb jönnek észak felé, Budapest felé.

A cseh legionáriusok leereszkedtek a Kárpátokon. Földet ígérnek, katonát soroznak. Jönnek, egyre jönnek délnek, Budapest felé.

A várost elöntik a menekültek.

Kunfi Zsigmond miniszter elvtárs ajánlja:

— Hat hétre függesszük föl az osztályharcot!

A falakról ezer plakát ordít:

— A Magyarországi Szociáldemokrata Párt...

— A Köztársasági Párt...

— A Radikális Párt...

— A Nemzeti Tanács elnöke kijelentette...

— Olvassa az „Ember"-t! Az „Ember" Göndör Ferenc szociáldemokrata hetilapja.

— Olvassa a „Vágóhíd"-at! A „Vágóhíd" leleplezi a főhercegnő szerelmeit.

— Egy katonaszökevény naplója...

Magyarország térképe: északon, keleten és délen valami óriási száj leharapott belőle egy-egy darabot. A leharapott országrészek lobogó lánggal égnek. Aláírás: Nem! Nem! Soha!

Katonák menetelnek az Andrássy úton.

Zászlók, fegyverek, géppuskák, ágyúk, zene.

A pesti helyőrség elkergette a hadügyminisztert.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának központi lapja:

Vörös Újság! Vörös Újság! Vörös Újság!

Vyx, francia alezredes Budapestre érkezett.

A polgári lapok elárulták: Magyarország sorsa az ő kezében van. És sejtették, hogy Vyx csak úgy segít, ha az ország polgári ország marad.

— A franciák Károlyi barátai.

Színes francia csapatok — afrikai spahik — jönnek Budapestre.

A franciák köpnek Károlyira!

A forradalmi népkormány betiltotta a Vörös Újságot.

— Éljen a demokrácia!

Minden utcasarkon kiált a betiltott, az üldözött Vörös Újság.

Sztrájk a Váci úton.

Kun Béla előadást tart: Wilson vagy Lenin.

— Minden hatalmat a munkások, katonák és szegényparasztok tanácsának! — követelik a kommunisták.

— A kommunisták baloldali ellenforradalmárok — Moszkva bérencei! — írja a Népszava.

— Guruló rubelről énekel egy költő.

Tisztek rálőttek Szamuely Tiborra.

A pénzügyminiszter — radikális polgár — a „világtörténelemben példátlan méretű" vagyonadóról beszél.

A kereskedelemügyi miniszter — a szociádemokrata Garami — milliókat ajándékoz a gyárosoknak.

Parasztok szállják meg a tízezerholdas birtokokat.

A forradalmi kormány „önkéntes csapatokat" küld a parasztok ellen.

— Minden hatalmat a munkások, katonák és parasztok tanácsának — kiált a Vörös Újság.

— Párizs segít! Párizs! Párizs! — mondja a kormány.

Wilson segít! — mondják a polgárok.

Moszkva!

Lenin! — hangzik, zeng, dübörög a válasz. Lenin!

A párt Visegrádi utcai titkárságán csak ritkán fordultam meg. Az újságokat és röpiratokat egy magánlakásban vettem át. Magánlakásban volt az a pártiskola is, ahol engem és még kilenc fiatal munkást gyors munkával agitátorokká képeztek ki. Ebben a lakásban egy tiszt lakott, aki csak nemrég jött haza az orosz fogságból és most — a párt parancsára — az Ébredő Magyarok Egyesületének volt tagja. Daliás, fiatal férfi. Jó humora van. Ő közvetítette nekem a parancsot, hogy be kell lépnem a leszerelt katonák szabadszervezetébe.

A leszerelt katonák között könnyű volt dolgozni.

Mikor a frontról hazajöttek, egyszer telezabálhatták magukat, aztán kaptak néhány koronát és ezzel végé is volt a dicsőségnek. Mehettek, ahová akartak. Munkát nem tudtak szerezni és bizony sokan voltak közöttük, akiknek nem is igen akarózott dolgozni. Továbbállni, otthagyni a fővárost nem lehetett, hisz napról napra kisebb lett az ország és minden Pestre érkező vonat új és új menekült tömeget hozott Pestre.

— A lövészárokban is halál fenyegetett minket, itthon is halál fenyeget — az éhhalál. Jobb munka híján, most azon törhetem a fejem, hol kellemesebb megdögleni: ott vagy itt.

— Nagyon keserű vagy, testvér.

— Minden okom megvan rá. Forradalom van és nekünk csak annyi jut a forradalomból, hogy éljenezhetjük a kormányt, amelyik semmiképp sem akar segíteni rajtunk.

— Dehogyis nem akar. Akarna az, csak éppen hogy nem tud. Nincs neki miből.

— Nincs miből? Úgy? Csak egyetlenegy utcát jelöljön ki nekünk a kormány, csak egyetlenegy olyan utcát, ahol a gazdagok laknak és mi egyetlenegy utcán behajtjuk nemcsak azt, amire nekünk szükségünk van, hanem még a kormányt is úrrá tesszük.

— Rablással nem lehet megoldani a helyzetet.

— De éljenzéssel, meg kendőlobogtatással sem.

— A románt meg a csehet kéne kiverni az országból.

— Azt rá kell bízni a román meg a cseh munkásokra. Majd azok elintézik a maguk urait... Mi pedig itt csináljunk rendet.

Fegyvertelenül vonultunk végig az Andrássy úton. Véget-láthatatlan sorokban vonultak föl a rongyos katonák. Egy hangos szót sem szóltunk, senkit sem bántottunk, senkihez sem nyúltunk — de a sétáló hölgyek és urak mégis a kapuk alá menekültek előlünk és a fényes üzletek vasredőnyeit is sietve húzták le jöttünkre.

Olyik katonaköpenyen még rajta volt a lövészárok szennye. Sokan, akik el akarták felejteni a poklot, a piszkos zöld köpenyhez civilkalapot hordanak. Nem lépünk olyan keményen, mint katonakorunkban, kissé fáradtan húzzuk a rongyos bakancsokat. De a mankók hangosan kopognak az utca nedves faburkolatán. Zászlónk csak egy van: Gottesmann hozott magával egy ázott színű vörös zászlót.

Egy fáról hatalmas plakát kiabál felénk:

— Dolgozzatok, mert fogy a kenyér!

— Munkát! — ordítom el magam és a hosszú emberkígyó veszett ordítozásba tör ki.

— Munkát! Munkát!

Az emberek futnak előlünk, mintha pestist hoznánk magunkkal.

— Munkát! Munkát!

Amerre járunk, kiürül az utca.

A kormány fészkéhez vezető dunahidat rendőrök tartják megszállva.

— Agyon kell ütni a bitangokat!

— Rajta! Puszta kézzel megfojthatjuk őket!

— Vissza! Vissza, elvtársak! — kiáltja egy öreg őrmester. — Ugyanezek a rendőrök holnap már mellettünk lesznek! Vissza!

— Vissza! Vissza!

Magam sem tudom, hogyan és miért, a menet megtorpan. Megállunk. Tárgyalni kezdünk. Futár megy a várba, mi meg nyugodtan várunk. A rendőrök idegesek, félnek. A tisztek nem mutatkoznak. Mi várunk, ma sem értem, miért, de türelmesen vártunk.

— A hadügyminiszter elvtárs csak a vezetőséget hajlandó fogadni.

— Rendben van!

Vagy húszan lehettünk, akiket fölengedtek a várba.

A királyi Vár egy hatalmas, cifra szobájába vezetnek min-

ket. Valaki azt suttogja a hátam mögött, hogy Erzsébet királyné lakott ebben a szobában. Nem tudom, igaz-e, vagy sem, nem is túlságosan fontos. Az bizonyos, hogy a szoba padlója olyan fényes, mint a tükör és amikor Gottesmann ráköpött, egy őrmester, aki a szobába vezetett minket, rögtön takarítónőt hozott, hogy törölje föl a köpést.

A takarítónő után jött be Böhm, a szociáldemokrata hadügyminiszter. Karcsú, fekete ember. Szürke civilruhát hord és barna cipőt. Beretválatlan, fáradt, ideges.

— Nos? Hallgatom az elvtársakat! De kérem, hogy egyszerre csak egy beszéljen.

— Ezt magunktól is tudjuk.

Gottesmann mondotta el, hogy mi járatban vagyunk. Torkig laktunk az ígéretekkel, most már egy kis készpénzre volna szükség: adjon a kormány ötezernégyszáz koronát minden leszerelt katonának.

Böhm előbb csendesen hallgatta a szót, de rövidesen kifogyott a türelemből és hol fejjel, hol kézzel tiltakozott Gottesmann kissé vaskos érvei ellen.

— Elég! Elég! Én megértem a leszerelt katonák elégedetlenségét. Nálamnál jobban igazán senki sem érez együtt a nyomorgó katonával, a militarizmus áldozatával. De értsék meg végre a katonák is, hogy a népkormány maga is nagyonnagyon nehéz helyzetben van. Az ilyen lehetetlenül túlzott, megvalósíthatatlan követelések végeredményben az ellenforradalom malmára hajtják a vizet. Tessék a forradalom érdekében egy kis önmegtartóztatást mutatni...

— Jó, jó! — felelte Gottesmann. — Csak még azt magyarázza meg, kedves elvtárs, hogy miért éppen nekünk kell nyomorognunk, amikor a burzsoáziának ma is mindene megvan, amit csak a szeme, szája kíván? A szocializmus...

— Engem senki se akarjon szocializmusra tanítani! — fortyant fel vérvörös arccal Böhm. — Jobb lesz, ha maguk tanulnak tőlem. Olvassák el Marxot és Kautskyt, akkor majd vitatkozhatunk, de addig nem. Ami pedig a leszerelt katonák helyzetét illeti — kérem, ne zajongjanak, hallgassanak végig türelemmel, a maguk ügyéről beszélek — ami tehát a leszerelt katonák nyomorát illeti, a kormány mindent el fog követni, hogy ezt a nyomort enyhítse, de ugyanakkor teljes súlyával fog föllépni az ellen, hogy ezt a nyomorúságot bárki

is gyanús, sőt több mint gyanús politikai célokra használja ki. Igen. Azt minden józaneszű embernek tudnia kell, hogy ahol nincs, onnét maga az isten sem vehet.

— Igaz, igaz — felelte Gottesmann —, de ez az isten dolga. Mi pedig, kedves elvtárs, nem onnét akarunk venni, ahol nincs, hanem onnan, ahol sok van ...

Böhm keményen sarkon fordult, és se szó se beszéd, faképnél hagyott minket. Pár pillanatig tanácstalanul állottunk a tükörfényes padlón és nem egyhamar szántuk volna el magunkat az indulásra, ha az ajtón, amelyiken Böhm eltűnt, egy szőke huszárzázados nem jön be. A százados intett a kezével, hogy ne ordítsunk, mert ő akar beszéni.

— A hadügyminiszter úr — mondotta a százados — bokros elfoglaltságára való tekintettel, most nem állhat tovább az urak rendelkezésére. A leszerelt katonák kérelmét a miniszter úr a minisztertanács elé fogja terjeszteni.

A százados után még vagy féltucat tiszt jött be a szobába és néhány altiszt. Valamennyien fegyverben voltak.

Mit volt mit tenni — isten hozzád nélkül kotródtunk kifelé.

— Piszok gazemberek — dühöngött Gottesmann a lépcsőn lefelé menet —, majd megmutatjuk nekik!

— Mit akarsz csinálni?

— Majd meglátod!

Mire leértünk a hídhoz, hadseregünk már szétoszlott. Mint az esti újságokból megtudtuk, egy részük nekiment egy reakciós polgári lap szerkesztőségének és azt darabokra szedte, egy másik csoport a Visegrádi utcában tüntetett — a nagy többség csendben hazasétált.

— Nem megbízható forradalmárok — dörmögte Gottesmann.

— De mi sem vagyunk valami híres vezérek — feleltem én.

Három vagy négy nappal később Szegeden volt dolgom. Röpiratokat vittem — a postára már semmit sem bízhattunk —, a kereskedelemügyi miniszter titkos utasítására a mi küldeményeink, akárhogy csomagoltuk, álcáztuk őket, rendszeresen elvesztek.

Először jártam Szegeden és ezért nem láttam, nem láthattam ott semmi változást, de a helybeliek egyre hangoz-

tatták, hogy Szeged gyökeresen, döntően megváltozott. Bizonyos, hogy a munkásság túlnyomó többsége elfogadta a kommunista programot, de azért túlzásnak tartottam azt az itt-ott hallott megállapítást, hogy Szeged az első magyar kommunista város.

Vitéz István kőműves — volt hadifogoly —, kinek a röpcédulákat kellett átadnom, ezekkel a röpcédulákkal nagyon elégedetlen volt.

— Nem arra tanítanak minket, hogy mit kell tennünk holnap, vagy ma, hanem arra igyekeznek rábeszélni minket, amit már tegnap megcsináltunk, arra, hogy fogadjuk el a kommunista programot. Ezen már túl vagyunk, de azt, hogy most mi a legközelebbi, a legfontosabb feladat... Több tervszerűségre van szükség.

Vitéz keményen bírálta a párt egy állítólagos hibáját: a párt inkább agitál, mint szervez. „Megmondja, tízszer is megmondja, hogy mit kell csinálni, de azzal már nem törődik, hogy megcsinálják-e..." Úgy éreztem, sokban igaza van, csak erősen túloz. De mégis: Szegeden megértettem, hogy az agitációval, érvekkel elért sikereket nem tudjuk szervezetileg kihasználni, kellőképp megszilárdítani.

11.

Február vége felé három napot Miskolcon töltöttem. Olyan természetű dolgom volt ott, amit még akkor sem hagyhattam abba, amikor a pesti események első hírei eljutottak hozzám. A hír arról szólott, hogy a munkanélküliek megtámadták a Népszavát, a szociáldemokrata lap szerkesztőségét. Mire a dolgom elvégeztem és vonatra ültem, már azt is tudtam, hogy halottjai és sebesültjei is vannak a tüntetésnek: hét pesti rendőr halt meg a szociáldemokrata pártház védelmében. Mi tagadás benne, nem túlságosan fáj értük a szívem és sejtelmem sem volt arról, hogy mi lesz a véres tüntetés következménye. Csak Pesten tudtam meg, hogy a népkormány hajtóvadászatot rendezett a kommunisták ellen és akit ért, lefogatott. A rendőrök a lefogottakat félholtra verték.

Lakásadónőm kidobott. Szitkozódásaiból megértettem, hogy a detektívek engem is kerestek.

Gyorsan továbbálltam, kimentem Újpestre, de ott sem tudtam mihez kezdeni. Végül is azt sütöttem ki, hogy elmegyek Pojtekhez.

Az asszony kisírt szemmel fogadott.

— Dani eltűnt. Két nap óta senki sem tudja, hogy hol van.

— Biztos lefogták!

— Nem, a rendőrség még most is keresi. Hússzor is idejönnek egy nap.

— Úgy?

Már kint is voltam az utcán és fölszállottam a legelső Pest felé haladó villamosra.

— Azoknak a bitangoknak semmi sem szent. Hét ártatlan embert megölni! Nem emberek azok, hanem vadállatok!

— Ki kell írtani a bitangokat, hogy irmagjuk se maradjon!

— Bizony még csak ők hiányoznak ennek a szerencsétlen országnak. Nincs szén, nincs élelmiszer, körös-körül ellenség, irtózatos munkanélküliség, ha valamennyien összefogunk, akkor is nehéz talpraállni, azok a bitangok meg a zavarosban akarnak halászni. Kár, hogy csak félig verték agyon azt a bitang Kunt!

— Na, egy életre elég lesz neki, amit kapott. Az se megy többé Moszkvába!

— Újpesten egy asztalos, aki most jött haza Oroszországból, levetkőztette a feleségét és fölültette a forró kályhára. Az asszony héthónapos gyerekét pedig kidobta a hóba.

— Rettenetes időket élünk!

A Nyugati pályaudvarnál leszálltam a villamosról. Láttam, hogy valamit nagyon bámulnak a járókelők, hát én is beállottam a bámészkodók közé. Jól öltözött asszonyok, elegáns urak éljeneztek, kendőt lobogtattak, nevettek, ugráltak, mint az utcagyerekek.

Az út közepén — vörös zászlók alatt — munkások vonultak.

Zene.

Mészárosok taglókkal.

Zene.

Építőmunkások husángokkal.

— Lámpavasra Kun Bélával!

Zene.

— Éljen a szociáldemokrácia! — ordít az embersövény.

— Pusztuljanak Moszkva ügynökei!

— Éljen! Éljeeeen!

— Lámpavasra Szamuelyt!

— Éljenek a rendőrök!

Nagy nehezen átverekedtem magam a sövényen és most közvetlen előttem meneteltek a tüntetők. Munkások, munkások, a pesti munkások végeláthatatlan tömege, vörös zászlók alatt, tüntetett a kommunisták ellen.

— Éljen a szociáldemokrácia! Kötélre Kun Bélával. Kötélre Szamuelyt!

A mellettem álló hölgyek és urak ujjongtak a boldogságtól. Talán sohasem láttam ennél ocsmányabbat. Rettenetesen éreztem magam. Hát idáig jutottunk?

— Pusztuljanak Moszkva bérencei!

— Éljeeeen!

— Sipos elvtárs! Sipos elvtárs!

Az egyik csoportból, ahol — hatalmas dorongokkal — famunkások meneteltek, Pojtek integetett felém.

— Állj be, testvér, ha már a saját csoportodból kimaradtál.

— Szabad beállnom?

— Itt a helye minden munkásnak!

A menet eleje megtorlódott valahol, mi is kénytelenek voltunk megállni. Hogy az éljenzésbe belefáradtunk, lassan megindult a beszélgetés.

— Nehéz, nagyon nehéz a helyzet. Győztünk, átvettük a hatalmat, és ha meggondolja az ember, tulajdonképpen ma is csak azok élnek jól, akik azelőtt is jól éltek.

— Senkinek se lehet kifogása a bére ellen — vetette ellen Pojtek. — Rosszabb is lehetne.

— Szaktárs talán most jobban él, mint azelőtt élt?

— Azt éppen nem mondhatnám. De hogy is élhetne valaki jól ebben a szerencsétlen, szegény országban?

— Hagyja csak! Nem olyan szegény ez az ország, mint ahogy a gazdagok hirdetik. Nézze meg, elvtárs, micsoda arany fülbevalókat hordanak az asszonyok. Vagy nézze meg azt a nagyhasút, amelyik kigombolt kabátban áll ott. Olyan vastag az óralánca, mint a karom.

— Hát csak nem rabolhatjuk ki őket?

— Azt nem, de valamit mégis csak csinálni kellene.

— Lámpavasra Moszkva bérenceivel — ordítja a nagyhasú úr.

— Az anyád kínját!

Aligha maradt volna annyiban a dolog, ha — a nagyhasú szerencséjére — éppen e percben meg nem indulunk.

A nagyhasú lelkesedése — az, hogy ez a burzsoá-karikatúra Moszkva ellen izgat — nagy izgalmat keltett, és nagy bizonytalanságot. Pojtek védelmére kelt a tüntetést elrendelő szociáldemokrata pártvezetőségnek, különösen Garamit magasztalta.

— Több esze van annak, mint hat püspöknek együtt!...

— És kevesebb becsülete, mint egy döglött svábbogárnak.

— Ilyet nem lehet mondani! — tüzelt Pojtek.

— Nem lehet? — csattant fel a Garami becsületében gázoló félkarú tüntető. De az lehetséges, hogy a szociáldemokrata miniszter a gyárosokat tömi — a mi pénzünkkel tömi —, minket meg az elvtársaink ellen tüzel? Ez lehet? Vagy nem tud gondolkozni az elvtárs, vagy nem akar! De hogy egy munkás Garamit védje...

— Dehát Garami a kommunisták ellen van, Moszkva ellen...

— Ha semmi másért, ezért biztos megérdemli a kötelet.

— De hisz mi is a kommunisták, Moszkva ellen tüntetünk.

— Mi Moszkva ellen tüntetünk? Az orosz elvtársak ellen?

A félkarú végigsimította homlokát és segítséget várva nézett körül. Pojtek kivételével valamennyien lesütöttük a szemünket.

A zene ismét játszott, és mi énekeltünk:

Föl szocialisták, sorakozzunk:
Dobszóval, a zászló lobog...

*

Pojtek este elvitt Gyulaihoz. Tizenegyen jöttünk össze nála.

Gyulaitól tudtuk meg, hogy mi történt a Népszava előtti tüntetésen. Egy oldalról rendőrök jöttek a tüntetők ellen, más

oldalról polgárőrök. A két csapat — tévedésből — egymásra lőtt. Ezt a tévedést használta fel a rendőrfőkapitány a kommunisták ellen.

— A Váci úton tegnap két gyárat szocializáltak a munkások — újságolta Gyulai.

— Ugyanazok, akik ma ellenünk tüntettek?

— Azok is — de persze nemcsak azok.

— Hm.

Éjfélutánig tartott a megbeszélés és utána kimentem a Hűvösvölgybe, segédkezni egy kommunista mérnöknek. A mérnökkel rádióállomást szereltünk föl egy kibérelt villában.

A kormány rendszeresen meghamisította a külvilág híreit — és a párt a titkos rádióállomás fölállításával önállósította magát a kormány hírszolgálataitól.

Már világos reggel volt, amikor ágyba kerültem.

*

Tavaszodott, erősen tavaszodott.

Ősszel, a forradalom első napjaiban, tavaszi hangulat volt a városban. Most — március közepén — inkább olyan volt Budapest, mintha fergeteg, felhőszakadás, tűzvész fenyegetné.

A harc, mintha egy pillanatra megállott volna.

Volt egy pillanat, amikor már csak kevesen hittek az őszirózsás forradalomban, de még csak kevesen hittek a mienkben.

— Demokrácia?

— Diktatúra?

Szénhiány.

Dolgozzatok, mert fogy a kenyér!

Munkanélküliség.

Kiírták a nemzetgyűlési választásokat.

— A szociáldemokrata párté a szó...

— Vörösre festjük a parlamentet — ordítja a szociáldemokraták plakátja, amelyen vérvörös a parlament kupolája.

— Vigyázat! Mázolva! — feleljük mi.

A város korán besötétedik — de reggelig eleven az utca. Ki akar, ki tud ma aludni?

Dolgozzatok, mert fogy a kenyér!

Ezer új plakát — mindegyik teljes bizonyossággal hirdeti a magáét és mindegyik csak növeli a bizonytalanságot.

Ezer rémhír.

Franciák szállják meg az országot...

A románok...

— Nem! Nem! Soha!

— Tudod mi újság, Péter? — ébreszt föl hajnalban Pojtek. Két újság van. Az egyik: a kormány lemondott. A másik hír: az orosz Vörös Hadsereg elfoglalta Tarnopolt. Itt vannak Galíciában, a szomszédban.

— Igazán Galíciában vannak? Vagy ez is csak...

— A rádiónk fogta föl a jelentést. Most tehát...

— Ezért mondott le a kormány?

— Nem ezért. Vyx francia alezredes jegyzéke miatt. Wilson és társai megint leharaptak egy darabot Magyarországból. A kormány meg persze még mindig azt hiszi, hogy az a fontos, amit Párizsban főznek. Közben pedig az orosz elvtársak elérték Tarnopolt. Azért jöttem ilyen korán, mert még ma délelőtt el kell utaznod Szolnokra. Fontos, nagyon fontos parancsot viszel.

— Értem.

Egy óra múlva már a pályaudvaron voltam. Nem volt valami könnyű dolog bepréselni magam a vonatba, de végül is sikerült. Álltam egész úton, de legalább nem kellett attól tartanom, hogy elvágódom. Akárhogy is rázott a vonat, biztos lábon álltam, körös-körül olyan sűrű volt az embergyűrű, hogy nem elesni, de megfordulni sem tudtam. Így hát nem is láttam azt az urat, aki a hátam mögött politikai előadást tartott.

— Százezer francia szállt partra Fiumében, tüzérséggel, tankokkal, repülőkkel, minden szükségessel. Egy hétbe sem telik, bevonulnak Pestre. Százezer francia. Tudja mit jelent az? Azok majd rendet csinálnak!

— Az oroszok átlépték a Kárpátokat — magyar földön állnak tudja mit jelent az? Negyvenezer orosz bolseviki!

— Az oroszok? Ugyan! Már Moszkvát is elvették tőlük.

— Átlépték a Kárpátokat! Negyvenezer orosz bolseviki! Egy féllel sem kevesebb. Azok majd rendet csinálnak.

— Mese. Vegye le a bakancsát a lábamról!

— Hogy az istenbe vegyem le? Az enyimen is állnak...

— Ez mégis csak sok!

— Türelem! Lesz ez még rosszabbul is.

Csak szombaton reggel kellett volna visszaérkeznem, de már pénteken estefelé Pesten voltam. Amikor a Keleti-palyaudvar csarnokából kiverekedtem magam a térre, már sötétes volt, de a lámpák még nem égtek. Lassú eső szitált. Pár pillanatra megállottam a pályaudvar előtt nyújtózkodni. Az utazás nagyon elcsigázott.

Feltűnően csendes volt az utca, sokkal csendesebb, mint máskor. Míg én egy villanylámpa szárának támaszkodva bámultam magam elé. kemény lépésekkel, közvetlenül előttem egy kis csapat katona ment el, a pályaudvar bejáratának tartva. Amikor a legutolsó sor haladt el mellettem, a fejem felett hirtelen kigyulladt a lámpa. A fény a katonák sapkájára tűzött vörös szalagra esett. Egyszerre megcsillantak a szuronyok, de én csak a vörös szalagokat láttam. Nyomban elfelejtettem a fáradtságot és a katonák után szaladtam.

— Mi az, elvtársak? Hová? Történt tán valami?

A katonák nem feleltek. Vezetőjük parancsára, lövésre készen fogták a fegyvert és bementek a pályaudvarra.

A lámpák ismét elaludtak és a villamosok is megállottak.

— Állj!

Egy katonaruhás megállított egy autót úgy, hogy elébe ugrott. Revolvert fogott a sofőrre.

— Állj! Kiszállni!

— Mi az? Mi az?

— A sofőr a helyén marad, az utas kiszáll. Az autót lefoglalom a proletárhatalom számára.

— Mi? Mit beszél? Mi? Hogy értsem?

— Menj az anyádba! Majd még magyarázok neked, te büdös burzsuj. Szállj ki, vagy kipofozlak!

— Elvtárs — fordulok a katonához —, mi történt?

— Ha elvtárs vagy, ne tátsd a szád, hanem eridj a dolgodra!

— Mi történt?

— Mi történt? Győztünk — ennyi az egész.

— A Visegrádi utcába! — szólt a sofőrre és beszállt az autóba, a rémült cilinderes úr helyére.

— Én is veled megyek.

Válaszra sem várva, beülök a hatalmas, sötétvörös autóba.

— A Visegrádi utcába! Mehet!

A párttitkárságra nagyon nehéz bejutni. Ember ember hátán tolong az utcán. A lépcsőház is tömve civilekkel és katonákkal. Valaki az erkélyről beszél az utcán tolongó néphez. A sötét lépcsőházban többen is szónokolnak.

— Éljen a proletárdiktatúra! Le a burzsoáziával!

— A proletárállam nevében!...

A katona — akivel jöttem — hol szóval, hol ököllel verekszik az útért — és mindenütt a nyomában. Végre feljutunk.

— Ottó!

Ottó külsőleg nyugodt, kezet ad és már küld is tovább.

— Újpestre kell menned, Pojtekhez. A városházán találod. Itt egy igazolvány. Siess!

— Mi történt?

— Siess. Ha lehet, rekvirálj egy autót. Revolvered van? Adjon neki Simon eltárs egy revolvert.

A telefon cseng.

— Simon elvtárs, hat fegyveresét a Tőzsdéhez. Szamuelynél jelentkeznek — kiáltja Ottó.

A kapu előtt Gottesmannt látom. Gottesmann a nyakamba ugrik.

— Győztünk! — ordítja.

— Hogyan történt? Mi?

— Majd útközben! Állj! Kiszállni! Az autót a proletárállam nevében lefoglalom! Szállj be, Péter! Újpestre — érti sofőr elvtárs? Újpestre a városházára!

Az autó rohan a Váci úton Újpest felé.

— A dolog úgy történt — magyarázza Gottesmann — úgy történt... Nem, nem tudok most beszélni! Győztünk! — ordítja el magát teli torokkal.

A sofőr rémülten fordul vissza.

— Mit parancsol, elvtárs?

— Győztünk! — ordítja Gottesmann.

— Állj!

Két katona megállítja az autót.

— A proletárállam nevében! — ordít ránk az egyik katona.

Megmutatom az igazolványom: tenyérnyi fehér papírdarab, a kommunista párt pecsétjével.

— Mehet!

Az eső elál. A lámpák kigyulladnak. Az autó száguld. Gottesmann föláll az ülésre és beleordítja a nagyvilágba:

— Győztünk! Győztünk!

Újpest. A városháza előtt fegyveres őr.

— Hová?

— Pojtek elvtárshoz.

— Milyen ügyben?

Megmutatom az igazolványom. Az őr szalutál.

— Mehet. Első emelet 5.

A szoba teli van munkásokkal és katonákkal. Füst. Lárma. Körülnézek, de Pojteket csak akkor látom meg, amikor már hozzám beszél.

— Jó, hogy jössz, Péter!

— Pojtek!

Meg akarom ölelni, de Pojtek elhárítja az ölelést.

— Nincs időnk, Péter, sietned kell. Lemész a kaszárnyába. Fellner — szocdem párttitkár — elvtárs már ott van. Na, indulj!

— De mit csinálok ott?

— Beszélsz a katonákkal.

— Mit mondok?

— Itt a kiáltványunk, olvasd el útközben. A többit rád bízom. Gottesmann, te a tűzoltókhoz mész.

A lépcsőházban, egy gázlámpa alatt elolvasom a kiáltványt...

„MINDENKIHEZ!

Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat.

A polgári világ teljes összeomlása, a koalíciós kormányzás csődje kényszeríti rá Magyarország munkásságát és parasztságát erre a döntő lépésre. A kapitalista termelés összeomlott, a munkásság nem hajlandó többé a nagytőkések és nagybirtokosok igájába hajtani a fejét. Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.

Ugyanakkor külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párizsi békekonferencia úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti és ezzel a forradalmi Magyarországnak élelmezését és szénellátását végképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktatúrája, a munkások és a földművesszegények uralma.

A proletárság diktatúrájának döntő alapföltétele a proletárság teljes egysége. Éppen ezért, a történelmi szükség parancsára, teljes egyesülését mondotta ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja.

E két párt helyett egyetlen proletárpárt fogadja magába ezután az ország minden dolgozó férfiát és asszonyát: a Magyarországi Szocialista Párt.

A kormányhatalmat a párt megbízásából Forradalmi Kormányzótanács veszi át. E tanács kötelessége lesz a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok országos kiépítése. A törvényhozói, végrehajtói és bíráskodó hatalmat a Muskás-, Paraszt- és Katonatanácsok diktatúrája gyakorolja.

Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. A Forradalmi Kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.

Kimondja a nagybirtokok, a bányák, nagyüzemek, a bankok és a közlekedési vállalatok szocializálását. A földreformot nem törpebirtokokat teremtő földosztással, hanem szocialista termelőszövetkezetekkel hajtja végre.

Az árdrágítókat, az élelmiszeruzsorásokat, a tömegek éhségének és rongyosságának spekulációs haszonélvezőit irgalmatlan kíméletlenséggel üldözi.

Vasfegyelmet követel. Halállal sújt le az ellenforradalom banditáira, csakúgy, mint a fosztogatás brigantijaira.

Hatalmas proletárhadsereget szervez, amellyel a munkásság és parasztság diktatúráját érvényre juttatja a magyar kapitalistákkal szemben csakúgy, mint a román bajárokkal és a cseh burzsoákkal szemben.

Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz-szovjet kormánnyal, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország pro-

letárjainak. Testvéri üdvözletét küldi Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának, egyben pedig felszólítja őket, hogy ne tűrjék egy pillanatig sem kapitalista kormányaik gaz rablóhadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Fegyveres szövetségre hívja fel Csehország, Románia és Szerbia, meg Horvátország munkásait és földműveseit a buzsoák, a bojárok, a nagybirtokosok, és a dinasztiák ellen. Fölszólítja Német-Ausztria és Németország munkásait, hogy kövessék a magyar munkásság példáját, szakítsanak végleg Párizzsal, szövetkezzenek Moszkvával, állítsák föl a tanácsköztársaságot, és fegyverrel a kezükben szálljanak szembe a hódító imperialistákkal.

A Magyarországi Szocialista Párt és a Forradalmi Kormányzótanács fölismeri, mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a magyar munkásságnak, ha elindul ezen a bátor és nagyszerű úton. Háborút kell viselnünk élelmünk és bányáink felszabadításáért, harcot kell vívnunk proletártestvéreink szabadságáért és a magunk létéért. Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az úton. És mégis rá kell lépnünk, és mégis rá merünk lépni, mert bízunk a magyar proletárság hősiességében és áldozatkészségében. Rá kell lépnünk, mert csakis így vihetjük győzelemre a szocializmus világot megváltó ügyét.

Minden munkást és földművest felszólítunk, hogy dolgozzon, termeljen, vagy álljon be a proletárhadseregbe, verejtékével vagy vérével áldozzon az eszme diadaláért.

Bármi várjon ránk, a szocializmus ügyének győznie kell! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság!

Magyarországi Szocialista Párt
Forradalmi Kormányzótanács."

*

— Győztünk! — ordítja a fülembe Gottesmann.

A kaszárnya előtt fegyveres őr. Felmutatom az igazolványom: szalutál, kinyitja a kaput és nagy igyekezetében a vállamat is megveregeti.

A kapu alatt nem ég a lámpa, az udvar is majdnem teljesen sötét, csak néhány fáklya világít. A fáklyafény nem

elég erős ahhoz, hogy katonákat, hogy egyes embereket láthassak: csak az egybefolyó, egybeforradó tömeget látom, amelyik zsúfolásig megtölti, majd szétfeszíti a négyszögletes udvart.

Fellner asztalon áll és kitárt karokkal szónokol. Mögötte — ugyancsak az asztalon — egy katona, jó fejjel magasabb, mint Fellner, hatalmas válla majd szétrepeszti a ráfeszülő tábori zubbonyt. Magasba emelt, fáklyát tartó kezével olyan, mint valami szobor.

— ...és amit nem adott meg Párizs, azt megadja Moszkva!...

— Éljen! Éljen!

A kistermetű, ferdeszájú Fellnerből nagyon szépen ömlik a szó — a hangja zeng —, de amit mond... Hallgatom, de csak nem fér a fejembe a dolog. Ez az ember, aki itt beszél, aki ezt mondja, ez az én elvtársam? Előbb azt hiszem, hogy rosszul hallok, de hogy közelebb megyek az asztalhoz — ahogy majdnem az asztalig verekszem át magam —, már nem lehet kétséges: nem az én füleimben van a hiba. Hm. Fellner elvtárs... Hm. Nacionalista és nem bolseviki. Az. Nacionalista!

Fellner szeme rámtéved, úgy látszik, megismer, odaint a fejével — és még ércesebbé válik a hangja.

— ...a munkásság ereje... egy osztály, egy párt... az orosz elvtársak példája...

Most, mintha egy forradalmár beszélne. Elönt a forróság, bolond vagyok. Körülöttem ujjonganak a fiatal katonák, egyenruhájuk a császár egyenruhája — de a sapkájukon vörös szalag díszlik. Kimondhatatlanul boldog vagyok! Már nem hallom mit beszél Fellner, csak hangjának muzsikája cseng a fülembe. Szeretnék mindenkit megölelni. Szeretném mindenkinek a fülébe kiabálni: Győztünk! Amikor Fellner bevégezte a szónoklást, én állok föl a helyére. De nem fér ki a torkomon több, csak ez az egyetlenegy szó:

— Győztünk!

A katonák a vállukra vesznek.

— Győztünk! Győztünk! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen! Éljen!

Amikor egy pillanatra elül az éljenzés, a fáklyatartó katona fog szóba. Bikaerős hangja van.

— Mi csak egy kis ország katonái vagyunk, de a legnagyobb ügyért verekszünk. Elsők vagyunk, a legeslegelsők, akik odaálltunk az orosz elvtársak mellé.

Fellnerrel együtt mentünk vissza a városházára. Látásból már régen ismertem, de személyesen most beszéltem vele először. Nagyon nagy melegséggel szólott hozzám, de hiába, akárhogy igyekeztem, sehogy sem tudtam elfelejteni, hogy amikor a kommunistákat lefogták, ő súlyos ítéletet követelt ellenük és arra is volt gondja, hogy a gyárakból kidobják a kommunista-gyanús munkásokat. Most belémkarolt és testvérnek szólított.

— Olyan boldog vagyok. Olyan kimondhatatlanul boldog, kedves Kovács testvér, hogy így történt a dolog. Nincs többé kommunista párt, nincs többé szociáldemokrata párt, vége a testvérháborúnak, csak egy párt van: az egységes szocialista párt és mi vagyunk az ország urai. Rettenetes volt ez a testvérharc és olyan jó lesz most a béke, a pihenés.

— Azt hiszi, hogy most békében fogunk élni?

— Na, talán lesz egy kis külháborúnk, de az már a hadsereg dolga és az orosz elvtársaké. Az oroszok már magyar földön állnak.

— Még csak Galíciában vannak.

— Én úgy tudom, hogy már átlépték a Kárpátokat.

A városházán még mindig eleven élet folyik. Állandóan jönnek utasításért, tanácsért, igazolványokért. Szinte szakadatlanul cseng a telefon.

— Nem fekszel le, Péter? Itt a szomszéd szobában van egy dívány.

— Dehogy fekszem le.

— Holnap is nap van.

— Tudom.

Hajnalfelé futár hozza a Forradalmi Kormányzótanács első parancsát:

STATÁRIUM!

Egy óriási plakátot is kaptunk.

„ÉLJEN A TANÁCSOROSZORSZÁGGAL SZÖVETSÉGES TANÁCSMAGYARORSZÁG!"

*

Csodaszép tavaszi reggel. Ha a természet a mi parancsainkhoz igazodna, akkor sem lehetne vörösebb az égbolt keleti fele.

A tegnapi eső nyomai még nem száradtak föl, millió apró víztükör veri vissza a napsugarakat.

Hajnalfelé Pojtekkel autóba ültünk és mindenekelőtt a pályaudvart néztük meg. Vöröskatonák álltak a bejárat előtt. Meleg kézfogások.

Az öreg Lipták falnak támasztotta a puskáját és cigarettát sodort.

— A régi világ meghalt — mormogta —, isten nyugosztalja örök időkre.

— Vigyázni kell, elvtársak! — mondja Pojtek. — A régi világ meghalt, de a régi emberek még élnek.

— Látja ezt a fegyvert, Pojtek elvtárs?

— Látom.

— Látja? No, akkor többet nem is mondok.

— Ez a beszéd, Lipták elvtárs.

A pályaudvarról a vízművekhez mentünk, aztán vissza a Váci útra. Még a munka megkezdése előtt értünk a Ganzgépgyárba. Az autó behajt az udvarra — tengernyi munkás fog körül minket. Pojtek föláll az autóban, beszélni akar, de percekig nem jut szóhoz.

— Éljen a proletárdiktatúra!

— Halál a burzsoáziára!

— Éljen! Éljen!

A munkások ma olyan boldogok, mint a katonák voltak az őszirózsás forradalom első napjaiban. Részegek az örömtől. Ujjonganak, mint a gyerekek.

Szirénával kell csendet csinálni, de így is csak egy kis percig van csend. Pojtek legelső szava a nagy tanítómesternek, az orosz bolsevikiek pártjának szólt — és most százszoros erővel tör ki az ujjongás. A háború, az éhség, minden szenvedés elmúlt és sohasem jön vissza. A munkások gyerekekké válnak, vagy talán inkább győztes katonákká. Valaki rágyújt egy régi forradalmi dalra, csakúgy zeng az udvar az énektől.

Nem lesz a tőke úr mirajtunk
Elvész az, aki a múltnak él...

A Dunáról visszhangot hoz a szél: egy hajó matrózai énekelnek. A Duna szele csattogva lobogtatja a gyárépületre tűzött friss, vörös zászlókat.

— Minden a mienk! Védjétek meg a forradalmat! — Ez a két mondat volt Pojtek beszéde és nem is akart többet mondani. Kiszállt az autóból, elveszett a munkások között — ő is, mint én, minden másról megfeledkezett: ujjongott.

A Mauthner-gyárban már folyt a munka, mire odaértünk.

Műhelyről műhelyre mentünk, Pojtek mindenütt mondott pár szót. Egész más hangon beszélt, mint tegnap este Fellner. Nem békéről beszélt — hanem harcról. Nagy, nehéz harcokról. A proletariátus minden ellenségét le kell győznünk, ha élni akarunk. Nem azt mondotta, hogy Moszkva megadja azt, amit Párizs megtagadott, hanem azt, hogy fegyveres kézzel kell továbbvinnünk a forradalmat.

Amíg Pojtek beszélt, a munkások csak őt figyelték, a gépek üresen futottak. Amikor befejezte a mondókáját, helyeseltek, de itt nem ujjongtak úgy, mint a Ganz-gyárban. Láttam, hogy egyik-másik idősebb munkás hosszan elgondolkozik, összeszorítja az ajkát és a fejét csóválja. Mások meg, mintha önmagukat biztatnák, félszegen intenek igent a fejükkel. A gépek igent-igent kattogtak.

— Igaz, hogy az oroszok már Magyarországon vannak?

— Még csak Galíciában vannak — feleli Pojtek.

— Mikor lesznek itt?

— Azt nem lehet előre megmondani.

— Nagy baj lesz, ha megkésnek.

— Ugyan! Talán a magyar munkás nem bírja el a fegyvert?

— Fegyvert?

— Hallgass, Kohut! Ugyan, Kohut szaktárs! Na, de Kohut...

— Jó, jó — védekezik Kohut, aki a beszélgetést kezdte —, tudom én is, hogy mi a munkás kötelessége. Tizenkét éve vagyok szervezett munkás. Dehát mégis csak azt gondolom, hogy nem azért csináltuk a forradalmat, hogy ismét fegyvert nyomjanak a kezünkbe... Károlyi békét hozott.

— De hát ki védi meg a forradalmat, ha nem a munkásság? A burzsuj, akitől mindent elveszünk?

— Hát persze, persze... Hiszen nem mondom, csak azt mondom... Hm. Háború...

Kifelé menet az udvaron találkoztunk Lukáccsal, a főbizalmival. Lármás örömmel fogadott minket.

— Épp a városházáról jövök! Magát kerestem, Pojtek elvtárs. Azt akartam megtudni magától, hogy leszünk tulajdonképpen?

— A gyárat — természetesen — köztulajdonba vesszük. Termelőbiztos, üzemi tanács — a pontos részleteket csak pár nap múlva tudom megmondani. A szocializálást az egész városban egy megbízott fogja vezetni, azt hiszem, az idősebbik Gottesmann, a mérnök lesz a szocializálási biztos.

Lukácsnak megnyúlt a képe.

— Gottesmann?

— Igen — felelte Pojtek nagyon határozottan Kipróbált kommunista és mint szakember is elsőrangú...

— Persze, persze — helyesel Lukács.

Kikísér minket a kapuig és megvárja, míg az autó elindul velünk.

Amerre megyünk, majd mindenütt vörös zászló leng már a házakon.

— A polgárok nagyon is sietnek a föllobogózással — mondja Pojtek nevetve. Érdemes lenne összeírni, hogy kik siettek legjobban! Bizonyosan sok van közöttük olyan, akinek igazán nincs oka örülni.

A városházán már együtt ült a két párt, a szociáldemokraták és a kommunisták helyi vezetősége. Hosszú órákon át tanácskoztak. Délre megválasztották a háromtagú városi direktóriumot. Pojtek tagja lett a direktóriumnak és az ő indítványára én lettem a direktórium titkára.

— Mi lesz a dolgom?

— Azt nem lehet olyan egyszerűen megmondani. Nagyon sok dolgod lesz.

— Mégis.

— Majd megtanulod.

*

Tanács-Magyarország — Tanács-Oroszország.

Budapest — Moszkva.

Csepeli rádióállomás — Moszkvai rádióállomás.

— A Magyar Tanácsköztársaság, kéri Lenin elvtársat a távírókészülékhez.

— Magyar Tanácsköztársaság? Magyar Tanácsköztársaság?

— Itt Lenin. Kérem Kun Béla elvtársat a készülékhez.

... A magyar proletariátus, amely tegnap éjszaka az egész államhatalmat meghódította, bevezette a proletariátus diktatúráját — üdvözli önt, a nemzetközi proletariátus vezérét. Tolmácsolja forradalmi szolidaritásunkat és forró üdvözletünket az egész forradalmi orosz proletariátusnak ... A szociáldemokraták pártja a kommunisták álláspontjára helyezkedett, a két párt egyesült ... A Magyar Tanácsköztársaság fölajánlja az Orosz Tanácsköztársaságnak a véd- és dacszövetséget. Fegyverrel kezünkben fordulunk szembe a proletariátus valamennyi ellenségével ...

— Itt Moszkva ...

— Itt Csepel ...

— Itt Lenin. Forró üdvözletem a Magyar Tanácsköztársaság proletárkormányának és elsősorban Kun Béla elvtársnak. Üdvözletüket közöltem az oroszországi bolseviki párt kongresszusával. Mérhetetlen lelkesedés ...

— Itt Moszkva ...

— Itt Csepel ...

Pojtek hangosan olvasta az újságot.

Nehéz könnycseppek csurogtak végig az arcán.

JÁRATLAN UTAKON

1.

Nagy, háromablakos szobában ülök. Az öreg, kopott íróasztalon táncolnak a napsugarak — tinta, toll, papiros fekszik előttem és ami a legfontosabb: a direktórium pecsétje. Szobám reggeltől estig telis-teli van néppel.

— Kérem, Kovács elvtárs ...

Egy öregedő munkásasszony elsírja, hogy nincs lakása. Pincében lakik, öt gyerekével. A férje a harctéren maradt.

— A lakáshivatalnak. Parancs!

Az asszony hálálkodik. Majdnem kezet csókol. Én megijedtem a nagy hálálkodástól — mi lesz, ha nincs foganatja a parancsnak?

Másnap ismét nálam volt az asszony: eljött megköszönni a lakást. Két szoba, az első emeleten. Két szép, nagy, világos szoba.

Igyekszem mindenkivel röviden beszélni. Gyors egymásutánban jönnek az új arcok — sápadt, sovány, beteges — a háború nyomait viselő munkásarcok.

— Nincs mivel fűtenem ...

— Két héttel ezelőtt kaptam egy szobát, de nincs egy szál bútorom sem. A gyerekeim a földön fekszenek.

— Az orvos azt mondja, hogy elpusztul a lányom, az Annuska. Még csak tizenkét éves és már vért köp. Higgye el, elvtárs, az orvos mondja, hogy elpusztul, ha tojást meg tejet meg húst nem adok neki. De hát honnét vegyek neki húst? A férjem hadifogoly. Még kenyérre sem telik ...

— Arról van szó, elvtárs, arról van szó, hogy leszakad rólam a ruha. Nézze, a cipőből kilóg a lábam ...

— A direktórium elrendeli ...

Mondom, az első nap még féltem egy kissé, hogy a parancsaimnak nem lesz elég súlyuk, de hogy másodnap a kérelmezők közé olyanok is beállottak, akik „szíves jóságomat" jöttek el megköszönni — most még keményebben megnyomtam a tollat. Minden a mienk. Győztünk. Teljesüljön minden szegény ember kívánsága. Aki hozzám fordult, jó helyre fordult.

Három napig tartott a szüret.

Negyednap reggel, amikor épp ledobtam a kabátom és nekigyűrköztem a parancsírásnak, Pojtek üzent értem.

Pojtek a második emeleten dolgozott. Az enyémmel összehasonlítva, kis lyuk volt a szobája. Amikor bejöttem, ideges kézmozdulatokkal tessékelte éppen kifelé a feleségét.

— Jól van, jól, megígérem, mindent megígérek, csak hagyj már dolgozni.

— Mindent megígérsz, azt tudom, de azt is tudom, hogy te magad sem veszed komolyan az ígéretedet. Már harmadnapja nem jön haza és azt sem tudom, hogy eszik-e valamit — fordult most hozzám az asszony.

— Elég! — mondotta Pojtek, kissé talán túl erélyesen. — Dolgom van.

— Agyondolgozod magad! Nem gondolsz semmire és senkire. Agyondolgozod magad...

— Azért hivattalak — fordult most felém Pojtek —, hogy megkérdezzem, teljesen elment-e az eszed, vagy csak félig?

A meglepetéstől tátva maradt a szám. Egy hangot sem feleltem a barátságtalan kérdésre.

— Az egész országot szétosztod — folytatta Pojtek.

Megvártam, míg az asszony kimegy — köszönés nélkül hagyja el a szobát — és csak amikor egyedül maradtunk, jött meg a hangom.

— Van kinek osztogatni! — mondottam. — Eleget nyomorogtak a népek.

— Igaz — felelte Pojtek —, sokat szenvedett a magyar proli, de te különös módon akarsz véget vetni a szenvedésnek. Kalappal akarod kimérni a tengert.

— Nem értelek.

— Tudod te, hogy mit szocializáltunk? Lerongyolódott gyárakat, üres raktárakat. A munkások, a katonák, az egész ország éhes és rongyos. Itt foltozgatással nem segíthetsz. Minden anyagot, minden értéket, minden erőt arra kell fordítani, hogy újjászervezzük a termelést, hogy megszervezzük a szocialista termelést. Ahogyan megszereztük a hatalmat, ezt a munkát is el fogjuk végezni, de ehhez az kell, hogy ne lakodalommal kezdjük a proletárdiktatúrát, hanem munkával, nehéz munkával. Érted?

— És a prolinak semmit sem adunk?

Pojtek élesen a szemembe nézett. Álltam a tekintetét és csak akkor sütöttem le a szemem, amikor megláttam, hogy pár nap alatt mennyire megfogyott az arca. A pofacsontja előugrott, a szeme beesett.

— Beteg vagy, Pojtek? — kérdeztem.

— Azt hiszem, hibát csináltunk, nagy hibát. Nem lett volna szabad a pártunkat föladni. Most szőröstül-bőröstül ki vagyunk szolgáltatva ezeknek a... Ülj le, Péter és nyisd ki a füled...

A beszélgetés vége az lett, hogy megszüntem direktóriumi titkár lenni. A párttitkárságra kerültem, Fellner mellé. A tanácsválasztások előkészítése volt a feladatom.

Fellner mellett nem volt lakodalom az élet. A direktóriumnál reggeltől estig dolgoztam, most meg semmi, de semmi munkát sem kaptam.

— Először tanuljon bele, elvtárs, a munkába, majd aztán dolgozhat — mondogatta Fellner.

— De hogy a fenébe tanuljak bele, ha maga azt sem engedi meg, hogy odaszagoljak, ahol valami munka folyik?

— Maga talán azt hiszi, hogy engem ellenőrizni kell? Én már akkor is szocialista voltam, amikor maga még szopott.

— Tudom. Épp azért — bizonyosan — nagyon sokat tanulhatnék magától, Fellner elvtárs.

— Hm. Ez igaz. Na, jól van. Holnaptól kezdve bevonom a munkába. Most azonban be kell mennem Pestre.

— Végre egyszer már hozzá kellene fogni a választások előkészítéséhez! — kezdtem szóba másnap.

— Legyen nyugodt, idejére meglesz minden. Most a Szaktanácshoz kell sietnem. A titkárságot becsukom, mert fontos iratok vannak itt és pénz.

— Hát én hová menjek?

— Ezen is én törjem a fejem?

Mit volt mit tenni, el kellett mennem a titkárságról és hogy valami hasznom is legyen a kényszerű sétából — kimentem a Váci útra, a gyársorra.

— Jó, hogy jön — fogadott Lukács a Mauthner-gyár termelőbiztosa. Éppen magukhoz akartam menni, Kovács elvtárs. Panaszom van.

— Mi baj, Lukács elvtárs?

— Az élelmezés körüli visszaélésekről van szó. Mondhatom ... Hát igen. Tegnap tyúkosztás volt a gyárban.

— Tyúkosztás? Ez szép. Én már azt sem tudom, milyen pofája van egy tyúknak.

— Nem tudja? Hm. Na, jó. Elhiszem. Hát mondom, Kovács elvtárs, tyúkosztás volt. Persze — minden a miénk, csak éppen sok a proli és kevés a tyúk. Képzelje! Csak minden harmadik prolira jutott egy tyúk — a többiek, állítólag a jövő héten és az utána következő héten kerülnek sorra. Jó. Nem is szólnék, semmit sem szólnék a dolog ellen, ha véletlenül tudomásomra nem jutott volna, hogy a Wolfner-gyárban úgy csinálták a tyúkosztást, hogy minden tíz munkásból négyre jutott tyúk — ott tehát nem három, hanem két és fél hét alatt

kerül mindenki sorra. Persze, hogy erre a mieink — teljes joggal — azt kérdik: hát ez a proletárdiktatúra? A Mauthner-gyári munkás rosszabb a Wolfner-gyári munkásnál?

— Ugyan, Lukács elvtárs! Gyerekség!

— Gyerekség? Talán egymagában véve ez még gyerekség lenne, de ha hozzávesszük, hogy Stein elvtárs éppen a Wolfner-gyárban járt, amikor ott tyúkosztás volt — Stein elvtárs már tizennégy év óta szervezett munkás, minden tekintetben teljesen megbízható forradalmár, ha ő mondja, mérget vehet rá Kovács elvtárs — a Wolfner-gyárban csupa kövér tyúkot osztottak szét, a mieink meg olyanok voltak, mint a bibliai hét sovány esztendő. Kinevetett a feleségem, amikor hazavittem. Hát ha az ügyeket intéző elvtársak ilyen különbségeket tesznek gyár és gyár, munkás és munkás között... Maga a szakszervezeti titkár is azt mondja, hogy ezt nem szabad eltűrni.

— Lukács elvtárs — maga épp oly jól tudja, mint én, hogy nem a kövér és a sovány tyúk a főprobléma. Meghódítottuk a hatalmat és meg kell védenünk a proletárállamot. Ez a lényeg. Meg kell szervezni a szocialista termelést. Ez a feladat. De ha ehelyett tyúkok súlyának összehasonlításával foglalkozunk... Persze ezt is lehet, de ha azt tekintjük főkérdésnek... akkor...

Egy jó félóráig beszéltem Lukáccsal, de éreztem, hogy falra hányom a borsót. Mikor én a szociális termelés megszervezésének közvetlenül végrehajtandó részletfeladatairól beszéltem, ő ismét a Wolfner-gyári zsíros tyúkokra hivatkozott. Amikor az élelmezés nehézségeiről szóltam, ő azonnali életszínvonalemelést követelt, azonnali és nagy életszínvonalemelést. Mikor én a termelés és életszínvonal összefüggéséről beszéltem, ő ismét a tyúkokra terelte a szót, arra, hogy milyen soványak voltak a Mauthner-gyári tyúkok. Nagyon elsavanyodott hangulatban mentem át a villanygyárba.

— Jó, hogy jön. Kovács elvtárs. Mit szól a titkárság jelölőlistájához?

— Milyen listához?

— A tanácsválasztási jelölőlistához, amit tegnap Fellner személyesen vitt szét a körzeti titkárságokra. Mondhatom, gyönyörű lista! Pojtek kivételével egy kommunista sincs jelölve.

— Én semmiféle listáról nem tudok. A jelölés nem a titkárság dolga.

— Jó lesz utánanézni a dolognak, Kovács elvtárs!

— Természetesen utánanézek. Mondom, nem értem a dolgot, valami félreértésről lesz szó.

— Inkább valami disznóságról — mondotta Hoffmann, a villanygyár főbizalmija. — Fellnertől minden kitelik. Tegnap egész nyíltan arról beszélt, hogy ő csalódott, hogy ő nem ilyennek képzelte a proletárdiktatúrát. Meg azt is mondotta, hogy nem a proli kezében van a hatalom és hogy csak a szakszervezetek képviselik igazán a munkás érdekeit.

— Buta ember az a Fellner.

— Én inkább azt hiszem, hogy gazember. Mindenesetre jó lesz a körmére nézni.

— Mondja, Fellner elvtárs — kezdtem el másnap, egész elvtársias hangon —, mondja, ki állította össze a tanácsválasztás jelölőlistáit?

— A jelölés a körzetek dolga.

— De hisz maga kész listákat vitt a körzetekbe!

— Úgy? Maga spionkodik utánam? Rögtön tudtam, hogy erre a munkára küldték ide. Legyen nyugodt, nem sokáig fog kémkedni.

Fölugrott és kirohant. Az ajtót becsapta maga után, hogy csakúgy döngött. Nem mondom, hogy nem lett volna kedvem a pofájába vágni, de uralkodtam magamon. Bezártam kulccsal az ajtót és siettem a városházára.

Pojtek előszobája telis-teli volt emberekkel. Vöröskatonák, munkások és sok, nagyon sok asszony. Nagy munkába került soronkívül bejutni Pojtekhez.

— Csak röviden, Péter.

Pojtek arca gyűrött volt és beretválatlan. A szeme vörös az átvirrasztott éjszakáktól és Dani mégis határozottan. olyan fürgén mozgott és beszélt, mint aki hírből sem ismeri a fáradtságot.

— Minderre el lehettél készülve — mondotta, miután meghallgatott. — Itt-ott rosszabb dolgokat is csinálnak derék elvtársaink.

— De hát mért nem lép közbe a párt?

— Melyik párt? A közös? Nem, az nem fog közbelépni. Sajnos, nem lehet a pártra támaszkodnunk, hanem csak a tö-

megekre. A tömegeket a szervezetek segítsége nélkül kell a mi álláspontunkra hozni, mert a szervezeteket kiadtuk a kezünkből. Neked is nem az irodában van a helyed — bár persze, ott is ki kell nyitni a szemed —, de a választást nem ott kell előkészítened Fellner szobájában, hanem inkább a gyárakban. Ami pedig a Fellner-gyártotta jelölőlistákat illeti...

A mondat közepén nyitott be a szobába a direktórium elnöke. Hatalmas termetű, beretvált arcú ősz ember, kiszolgált munkáspénztári hivatalnok. Tágra meresztett szemmel nézett rám, mintha csodálkoznék azon, hogy élek. Csak fejbiccentéssel fogadta a köszönésem.

— Sürgősen beszélnem kell magával, Pojtek elvtárs.

— Tessék!

— Bizalmas jellegű ügyben.

— Kovács elvtárs előtt nyugodtan beszélhet. A párttitkárság alkalmazottja.

— Tudom, tudom, de... szóval...

Pojtek intett, hogy menjek ki. Öt perc múlva kiszólt értem az ajtón. A direktórium elnöke föl és alá járkált a szobában, Pojtek háttal az íróasztalnak támaszkodva, nézett a szemembe.

— Arról van szó, Kovács elvtárs, hogy Fellner elvtárs panaszt emelt ellened. Megbízhatatlannak talál. Természetesen én nem csináltam titkot abból, amit te Fellnerről mondottál el nekem. Az ügyet a pártvezetőség elé visszük. Nem tartozik a direktóriumhoz.

— Nekem az az álláspontom — szólalt meg az elnök —, hogy jó lenne, ha a pártvezetőség döntéséig Kovács elvtárs visszajönne dolgozni a direktóriumhoz. Úgyis annyi munkánk van, hogy kétannyinak is sok lenne, mint ahányan vagyunk.

— Semmi esetre sem — felelte helyettem Pojtek. — Nem. Be kell várni a vizsgálat eredményét, addig pedig Kovács elvtárs a titkárságon dolgozik.

A vizsgálat a mai napig sem fejeződött be, sőt azt hiszem, meg sem kezdődött. Fellner úgy tett, mintha semmi sem történt volna — munkáról azonban szó sem esett köztünk. Így aztán volt időm gyárról gyárra járni. Pojtek erélyes követelésére Fellner jelölőlistáit visszavonták és a körzeti pártgyűlések jelöltek a munkástanácsi választásokra.

A körzetben, ahol én laktam, egy hosszú, alacsony, homályos teremben tartottuk a jelölőgyűlést. A terem azelőtt zsidó pótimaház volt. A padok még ma is a helyükön álltak, de a festetlen deszkapadokon ájtatosan imádkozó zsidók helyett hangosan vitatkozó munkások ültek. Különösen az asszonyok voltak hangosak — a munkás, meg az asszonynép először választ Magyarországon. Hangos jókedvükben azután észre sem vették, hogy a jelölések körül kemény harc folyik a volt szociáldemokraták és a volt kommunisták között. Azokért Lukács beszélt — persze a párt nevében és természetesen a diktatúra érdekében. Egyre azt hangsúlyozta, hogy kipróbált régi munkásmozgalmi emberekre van szükség. A mieink nevében én beszéltem. Persze én is a pártra és a diktatúra érdekeire hivatkoztam. Egyre azt hajtogattam, hogy elszánt, bátor, megbízható forradalmárokat kell a munkástanácsba küldeni. A közönség mindkettőnknek helyeselt.

Egy kisnövésű, zömök öreg kezd szóba.

— Huszonnégy esztendő előtt hazatoloncoltak a falumba, amikor azt mondottam, hogy a munkás is ember. Bokányival ültem együtt Vácon, igen. Tisza idején kutya volt a munkás — csak az úr szavazhatott, minékünk kuss volt. Megmondotta Marx, hogy a munkás is isten teremtménye . . . A proletárdiktatúra a miénk és most az uraknak kuss. Megmondotta Marx — éljen a proletárdiktatúra!

— Éljen! Éljen!

A körzet kilenc tagot jelölt a városi munkástanácsba: hét volt szociáldemokratát és két volt kommunistát. Engem is jelöltek. A választáson majdnem egyhangúlag választották meg a jelölteket. Reggeltől estig szavaztak a prolik — fél éjszakán át számoltuk a városházán a szavazatokat.

2.

Már jóval elmúlt éjfél, amikor a szavazatok összeszámolása után hazaérkeztem. Csak a villanyt csavartam föl, aztán ledobtam magam egy karosszékbe és hosszú ideig szinte teljesen mozdulatlanul ültem. Annyi erőm sem volt, hogy levetkőzzek, pedig ugyancsak rámfért volna az alvás — jó ideje annak, hogy utoljára istenigazában kialudtam magam.

Már vagy két hete lakom itt — rekvirált szobában —, de még mindig nagyon idegenül érzem magam. Persze, ezelőtt sohasem laktam ilyen díszesen és nem is igen volt ínyemre, hogy a lakáshivatal ezt a helyet utalta ki számomra: épp a város egyik leggazdagabb emberének, egy bankigazgatónak a villájában. A bankigazgató — így mondják — még március közepén Bécsbe szökött. A felesége idehaza maradt. Amikor beköltöztem, ő mutatta meg a szobám. Karcsú, magas asszony — az maradt meg róla leginkább a fejemben, hogy rozsdaszínű haja van.

— Nem is olyan kegyetlenek ezek a bolsevikiek — mondotta, amikor megmutattam neki a lakáshivatal parancsát —, nem olyan kegyetlenek, mint ahogy beszélték róluk — csicseregte mosolyogva. — A férjemet elkergették, de hogy ne unatkozzam, küldenek ide egy sokkal fiatalabb embert.

Kezet nyújtott. Nagyon hosszú, keskeny keze volt, de nem olyan lágy, mint az ember gondolná. Keményen rázta meg a kezem, mint valami férfi. Azóta láttam néhányszor, de egyszer sem beszéltem vele. Mondom, leginkább a rozsdaszínű haja maradt meg az eszemben.

Mikor azon gondolkoztam, hogyan lesz jobb: ha holnap reggel előbb a Ganz-gyárba megyek és azután Rákospalotára, vagy megfordítva — egyszer csak kopognak az ajtómon

— Lehet!

— Bocsásson meg, hogy ilyen későn zavarom, kedves Kovács elvtárs. Az ablakon át láttam, hogy világosság van magánál, elszántam hát magam, amire már régebben készülődöm: betörtem magához. Mondom, már régebben készülök erre a lépésre, mert nagyon szeretnék közelebbről megismerkedni, egy kicsit beszélgetni magával — csak éppen eddig nem futott a bátorságból. Tudja, az asszonynép gyáva — hát még egy burzsuj asszony. Megengedi, hogy leüljek?

— Tessék!

A vörös asszony odahúzott egy széket közvetlenül az én székem mellé és leült. Tulajdonképpen csak most néztem meg legelőször, ahogy itt ült előttem, lábát egymásra vetve, szájában cigarettával és szürke szemével kíváncsian fürkészte az arcom. Olyan szaga volt, mintha virágsziromból volna a ruhája.

— Cigarettával megkínálhatom, Kovács elvtárs, de gyu-

fával magának kell szolgálnia. Amint látja, az én cigarettám sem ég.

— Milyen ügyben...

— Mindenekelőtt tüzet kérek. Így. Köszönöm. Maga nem gyújt rá, Kovács elvtárs? Nos — ahogy gondolja.

— Milyen ügyben...

— Egy kis türelmet. Megijeszt, ha annyira sürget. A dolog ugyanis nem olyan egyszerű. Félek, hogy összeszid, vagy ami még rosszabb, kinevet.

— Mondja el kérem a dolgot egészen nyugodtan. Semmiesetre sem fogom kinevetni, és veszekedni sem szoktam ok nélkül.

— Szóval beszéljek. Helyes. Proletárdiktatúra van — tehát maga parancsol és én engedelmeskedem. De — amint már mondottam — nem olyan egyszerű dolog megmagyarázni, hogy tulajdonképpen miért zavarom magát, kedves elvtárs. Hanem — hogy is mondjam — valami belső kényszer — kategórikus imperativusz — mondaná talán Kant. Maga persze ismeri Kantot, Kovács elvtárs?

— Nem, nem ismerem.

— Nem is fontos — mondotta a szépasszony és az arcomba fújta a füstöt. Elavult filozófus, aki semmi feleletet sem ad a ma kérdéseire. A ma hőse Lenin, aki a proletárdiktatúrát kigondolta. Nos, én viszont — sajnos — Lenint nem ismerem. Nagyon szeretném megismerni — filozófiát hallgattam az egyetemen, tehát a szükséges előképzettségem megvan ahhoz, hogy megértsem, de Lenin — sajnos — oroszul ír és én a magyaron kívül csak a kultúrnyelveket tanultam meg. Nem voltam elég előrelátó — nem készültem föl a proletárdiktatúrára. Így tehát, kedves elvtárs, nem maradt más hátra számomra, magához, egyetlen bolseviki ismerősömhöz kell fordulnom, azzal a kéréssel, magyarázza el nekem a bolsevizmus lényegét. A Vörös Újságot ugyan naponta olvasom, de ott csak a mindennapi, gyakorlati kérdésekről van szó és azt nem tudom elhinni, azt teljességgel lehetetlennek tartom, hogy egy új vallás, egy emberiségmegváltó vallás olyan apróságokban merüljön ki, mint lakásrekvirálás, szesztilalom, forradalmi törvényszék — szóval én valami mást várok az új vallástól. Ezek a dolgok — ugye — éppen úgy, mint a terror, csak kísérő jelenségek, csak esz-

közök és maga a cél — sokkal mélyebben keresendő? Mondom, mindezzel tisztában vagyok. De a többit, azt magától várom, kedves elvtárs. Maga fogja elmagyarázni nekem, hogy mi az az eszme, amiért olyan könnyen osztják a halált. Nos — mi a bolsevizmus?

— Nemigen van értelme annak, hogy erről beszélgessünk.

— Ez előítélet, Kovács elvtárs. Előítélet azt hinni, hogy azért, mert tiszták a körmeim, nem érdemes velem komoly dolgokról beszélni. Mondom, megvan a kellő előképzettségem. És a szocializmus sem egészen új számomra — majd ha ideje lesz hozzá, megmutatom magának a könyvtáramat, ha ugyan addig el nem rekvirálják. Nos?

— Nézze, ha maga olyan sokat olvasott, miért tőlem, tanulatlan munkástól akar tanulni?

— Mert ezt az egyet maga bizonyosan jobban tudja nálam. A maga vallása. Nos? Csak nem akarja azt mondani, hogy nem ismeri a saját vallását?

— Nekem nincs vallásom.

— A bolsevizmust gondolom.

— A bolsevizmus nem vallás.

— Hát mi?

— Mi? A régi világ meghalt. Rossz volt, lebontjuk. Építünk egy újat, jobbat — ennyi az egész.

Éreztem, hogy magyarázatom nem túlságosan talpraesett, de igazán nem voltam olyan hangulatban, hogy magyarázatokat tartsak és különösen nem ennek az asszonynak, aki úgy mutogatta, úgy szagoltatta magát, hogy nem tudtam a közelében maradni. Fölkeltem és fel s alá járkáltam a szobában. Most a vöröshajú asszony is felkelt, lesimította a szoknyáját és az utamba állott.

— Tudja, Kovács elvtárs, én úgy gondolom... De jó! Nem vitatkozom, elfogadom a maga magyarázatát. Az ilyen egyszerű magyarázat általában jó, de — sajnos — a részletkérdésekre nem ad feleletet. A régi világ meghalt? Jó, és ha ezt a megállapítást egy konkrét kérdésre, például a nemek viszonyára alkalmazzuk, ez körülbelül azt jelenti, hogy megszűnik a házasság régi formája, talán megszűnik a szerelem régi formája is — sőt, esetleg megszűnik maga a szerelem is. De a maga definíciójának második fele: építünk egy újat —

ez már csak annyit mond, hogy a nemek viszonya másképpen lesz szabályozva. Valószínűleg úgy, hogy mindenki megkapja azt, amire szüksége van, de hogy miképp, ezt már nem mondja meg. Szabadszerelem, csoportházasság, vagy valami eddig még föl sem merült megoldási terv ...

— Azt hiszem, a mi időnkben ez nem olyan fontos.

— Téved! Ez a kérdés egyike azoknak a kérdéseknek, amelyek legelőször merülnek föl és ez a kérdés érdekel kivétel nélkül minden embert, legyen az proletár, vagy burzsoá. Itt van például — olyan példát hozok fel, amelyikről jogom van beszélni — itt van az én esetem. A férjem elmenekült Bécsbe és nem is jöhet vissza, mert ellensége a proletárdiktatúrának. Én itt maradtam, nem is gondolok arra, hogy elmenjek, mert én — dacára osztályhelyzetemnek — lényegében szocialista vagyok. Most tehát — igen, még azt is meg kell említenem, hogy harmincegy esztendős vagyok. Itt maradtam tehát férfi nélkül. Mi most a kötelességem? Hűség a férjemhez, a régi, a polgári házassági morál alapján? Vagy jogom van — házasságom fölbontása nélkül — más férfi szerelmére? Vagy föl kell bontanom előbb a házasságot és ... Húszféle lehetőség is van, de egyik sem kielégítő. Valamit azonban mégis tennem kell, mert a mai helyzet ... Nos, adjon tanácsot, Kovács elvtárs, adjon tanácsot a konkrét esetben.

Amikor a szép asszony az utamba lépett, megállottam és amíg beszélt, közvetlenül egymás mellett, egymással szemben állottunk. Az asszony suttogva beszélt, de olyan hevesen, mint egy tüzes népgyűlési szónok, aki lázadásra hívja fol a tömeget és a szeme is úgy csillogott, mintha a világforradalomról folyna a szó. Az utolsó mondatnál megfogta a bal karom és amikor a nevemet mondta, úgy megszorította, hogy a ruhán keresztül is éreztem a körmeit. Nedves, piros szája pár centiméternyire volt a számtól.

— Nos, adjon tanácsot, Kovács elvtárs ...

Reszketett. Csakhogy belém nem harapott. Rám is átragadt a reszketése. Ha nem vagyok olyan végtelenül fáradt talán nem is tudtam volna uralkodni magamon, de így volt annyi önuralmam, hogy a karom kitéptem a szorításából és pár lépést hátráltam. Megijedtem az asszonytól. Nem hittem el neki, hogy csak én — a férfi — kellek neki. Hisz úgy játszik velem, mint egy kis gyerekkel.

Pár pillanatig szótlanul, lihegve álltunk szemben egymással.

— Erre a kérdésre — feleltem végre rekedt hangon —, egy ilyen kérdésre én nem tudok válaszolni. Nem tartozik a hatáskörömbe.

A vörös asszony elnevette magát. Úgy nevetett, hogy egész teste rázkódott bele.

— Nem tartozik a hatáskörébe? Ha-ha-ha-ha-ha! Nem tartozik a hatáskörébe! Ha-ha-ha! Talán a direktóriumhoz kell fordulnom? Ha-ha-ha-ha! Vagy talán a szocializálási népbiztoshoz? Még csak ezt az egyet mondja meg, kedves Kovács elvtárs, hogy ki ebben a kérdésben az illetékes?

— Igazán sajnálom, nem tudom megmondani. Olyan fáradt vagyok, hogy a számat is alig bírom kinyitni.

Az asszony tetőtől talpig végignézett rajtam, halkan jóéjszakát kívánt és magamra hagyott. Ruhástul dobtam magam az ágyra és pár pillanat múlva mélyen aludtam. De nem sokáig alhattam, még napfelkelte előtt fölzavart Gottesmann.

— A hadügyi népbiztosságtól telefonáltak. Hajnali négy órakor próbamozgósítás. Szántó Béla megnézi a gyári zászlóaljakat. Na, tápászkodj már föl, ne légy olyan lusta, mint egy püspök!

3.

A munkástanács megnyitó ülése előtt, a városháza folyosóján egy magas, karcsú fiatalember szólított meg.

— Mi az, Kovács elvtárs, a régi bajtársait már meg sem ismeri?

— Az igazat megvallva . . .

— Persze, persze. Na, nem tesz semmit. Somogyi elvtárs vagyok — vagy talán így jobban emlékszik majd —, Somogyi főhadnagy. Volt főhadnagy. Tudja az internálótáborból.

— Somogyi főhadnagy úr? Persze, hogy emlékszem Hát maga hogy kerül ide?

— Különös kérdés — nevet savanyúan Somogyi. — Azt hiszem, kommunistáknak itt a helyük, azt pedig bizonyára tudja, hogy én kommunista, nem mai kommunista vagyok

Kommunista voltam már akkor is, amikor a táborparancsnok mellett szolgáltam. Jól játszottam a szerepem — mi? Goromba voltam, mint egy disznó — mindenki azt hitte rólam, hogy én vagyok a legnagyobb bolsevikfaló — kéz alatt azután annál többet segíthettem az elvtársaknak. Legalább ötven ember életét mentettem meg — többek között a magáét is, kedves Kovács elvtárs.

— Igazán? Nagyon köszönöm.

— Nem köszönetért tettem. Ilyesminek elvtársak között igazán nincs helye — hanem... mondja, Kovács elvtárs, ez a Fellner megbízható kommunista?

— Természetesen. Baloldali kommunista. Miért kérdi?

— Arról van szó, hogy a helyi munkászászlóaljaknak kipróbált katonára van szüksége. Már beszéltem Fellnerrel — egy ajánlólevelet is hoztam... szóval...

Az ülésteremben megfogtam Fellnert.

— Mondja, Fellner elvtárs, komoly dolog az, hogy ezt a Somogyi főhadnagyot akarják idehozni a munkászászlóaljakhoz?

— Komoly. Miért kérdi?

— Tudja ki ez?

— Tudom. A hadügyi népbiztosság küldotte ide. Böhm. Ez, azt hiszem, magának is elég.

— Somogyit még az internálótáborból ismerem — a legaljasabb véreb.

Fellner hitetlenül nézett rám és fölrántotta a vállát A zenekar az Internacionálét játszotta.

A megnyitó beszédek és az elnökség megválasztása után az idősebb Gottesmann előadást tartott a szocializálásról. Sovány, kissé hajlott hátú, szemüveges ember az idősebb Gottesmann, külsőleg olyan, mint egy szobatudós, cseppet sem megnyerő. Az előadást vontatottan kezdte, a hangja sem valami kellemes, úgy, hogy senki sem várt sok jót a dologtól.

A városháza nagytermében azokon a székeken ültünk, amelyeken még nemrégiben a „városatyák" ültek. Gottesmann a pódiumon állott — a polgármester méltóságteljes, faragott támlásszéke mellett.

— A dolog lényege nem az, hogy néhány ezer, vagy néhány tízezer ember munkanélküli-jövedelmét elvesszük —

ez a munkanélküli-jövedelem, fölosztva a munkások milliói között, nem túl sokat jelent — a dolog lényege az, hogy a termelést a burzsoázia kikapcsolása, a termelőeszközök magántulajdonának megszüntetése után oly módon szervezhetjük meg...

Gottesmann csak lassan nyerte meg az érdeklődést, de aztán alaposan megfogott minket. Egy szót sem szólt a történelmi időkről. Egy szót sem a proletariátus hivatásáról. Kapitalista termelési mód... termelési anarchia... szocialista termelési mód, igen, csupa olyan dolog, amiről már olvastunk, de hogy ez a kérdés napirendre került, hm — az ember tulajdonképpen nem is gondol rá, hogy ez is a forradalomhoz tartozik. Az elején — persze akkor erről is volt szó, azért kellett a forradalom, mert csak így, a szociális termelés alapján lehet jobb életet remélni, igen, de aztán már csak arra gondoltunk, hogyan kell legyőzni bitangokat, ...aztán pedig már folyik a harc, komoly, nehéz harc — és csak a győzelemre gondoltunk — és most Gottesmann ismét eszünkbe hozza a dolgot. Ez a proletárdiktatúra lényege! — mondja. — A szocializmus megvalósítása. A szocializmus megvalósítása — ismétlem magamban és már nem Gottesmannt hallgatom, hanem azon gondolkozom, hogy milyen is lesz az élet, az ember, amikor a szocializmus megvalósult. Az az érzésem, hogy most föl kell ugranom és ordítanom kell: idefigyeljetek, csak idő, viszonylag rövid idő kérdése a szocializmus megvalósítása, nem is túl nagy idő kérdése. Igen! Boldogok leszünk, mindnyájan boldogok leszünk: szocializmus, szocializmus, szocializmus...

A szocializmus megvalósítása. Persze, persze — ezért folyik a harc, ezért — a szocializmusért — a szocializmusért. Milyen is lesz akkor a világ? Milyenek lesznek az emberek?

Most már ismét figyelek — de már késő, elkéstem. Csak számokat hallok, de nem tudom, hogy a számok mit jelentenek.

Az előadás befejeződött. Egy taps, egy helyeslő szó sem hangzott — pár pillanatig valamennyien mozdulatlanul ültünk a helyünkön. Az öreg Lipták, a vasmunkás — nagyot sóhajtott.

MÁJUS 1.

1.

A május elsejére való előkészületek, de még inkább a Fellnerrel folytatott, egyre jobban elmérgesedő torzsalkodás annyira lekötött, hogy nem sok időm maradt a harctéri jelentések fölött gondolkozni. Azt tudtam, hogy a románok is, meg a csehek is nyomják visszafelé a vöröscsapatokat, de a vereségek egy pillanatra sem ingatták meg bennem a hitet, hogy győzünk, és Galícián, vagy Romániân át, előbb vagy utóbb, megtaláljuk az összeköttetést az orosz vöröshadsereggel. Ausztria csatlakozása csak napok kérdése — az osztrák proletariátus győzelme azután döntő lökést ad a német forradalomnak — a Rajna és a csatorna másik oldalára pedig majd a francia és angol katonák viszik a vörös lobogót. A helyi ügyekkel nagyon elégedetlen voltam, de a nagy ügy, az egész munkásosztály ügye — az rendben van.

— „A világforradalomra építettünk — és nem építettünk homokra."

A május elsejei fölvonulás, nálunk Újpesten, délutánra volt kitűzve — délelőtt bementem Pestre. A fölvonuló tömeg majd szétfeszítette az Andrássy utat. A fák zöldje szinte elveszett a vörös zászlótengerben. A letűnt hatalmak dicsőségére emelt szobrokat vörös díszítés takarta. A királyszobrok a földön hevertek.

„A föld kiadta legszebb májusát."

— Na-na!

— Aki ezt megérte, sohasem fogja elfelejteni. Ezt a munkást nem lehet még egyszer igába hajtani.

— Na-na!

— Százezer munkás!

— A háborút milliók fogadták ujjongva . . .

— A háború mások ügye volt. Ez a mi ügyünk.

— Na-na! Ha majd nemcsak éljenezni kell a forradalomért, hanem harcolni kell érte . . . Úgy értem, hogy nem szóval, hanem fegyverrel kell harcolni érte . . . Én már tizenkét éve vagyok szervezett munkás, ismerem a magyar prolit, de — mi tagadás benne — nem hiszem, nem tudom elhinni,

hogy fegyvert fogjon a forradalomért. Pedig azt a vak is látja, hogy holnapután, sőt talán már holnap...

Kétszázezer ember. Több: negyedmillió.

Munkások és katonák.

— Elvtársak!

— Éljen a proletárdiktatúra!

— Éljen! Éljen!

— Éljen a világforradalom!

— Éljen! Éljen!

— Minden a miénk!

— Éljen! Éljen!

— Na-na! Én ismerem a prolit.

Beszélhetett nekem Fellner — az én fülembe negyedmillió hang zengése, félmillió láb dobbanása hangzott.

— Vi-lág-for-ra-da-lom!

— Vi-lág-for-ra-da-lom!

— Éljen! Éljen!

Jó szerencsémre Fellner valahol elveszett mellőlem és így egy félórán át zavartalanul örülhettem. Megrészegedtem a boldogságtól. Hogyisne! Egy negyedmillió ember — elvtárs. Nincs olyan erő, ami ezeket megállíthatja.

— Éljen! Éljen!

Visszafelé menet, a Vilmos császár úton Nemes kormánybiztos úrba botlottam. Ha ő meg nem szólít, valószínűleg meg sem ismertem volna. Közkatonaruha volt rajta és munkássapka. Az arca borostás. A lába... ilyen cipőt — azt hiszem — csak azok hordanak, akik színházban játsszák a forradalmat.

— Kovács elvtárs! Maga az? A szegény embert már meg sem ismeri?

— Na-né! Nemes elvtárs! Hát maga hogy kerül ide? Mire ez a maskara?

— A csehek elől menekültem. Hiábavaló volt, kárba veszett minden önfeláldozó hősiességünk — ki kellett ürítenünk a várost. Képzelje! Cseh tisztek ülnek a beregi vármegyeházán.

— A budai Várban meg vöröskatonák.

— Igaz... igaz — de... A románok a Tiszánál, a cseh pár órányira innét, Szegeden magyar fehérek, franciák — idehaza meg a lumpenproletariátus szorítja ki a régi munkás-

mozgalmi embereket. Mi lesz ebből? Mi lesz ebből? Nem is merek már a jövőre gondolni. A lumpenproletariátus diktatúrája. Hm.

— Hallja!...

— Ne értsen félre, drága Kovács elvtársam. Maga ismer engem, én testestől-lelkestől kommunista vagyok. De éppen ezért a munkásság, a szervezett munkásság számára követelem a hatalmat — és minden eszközt megengedhetőnek tartok a lumpenproletariátus ellen. Maga — tudom — jó, becsületes, meggyőződéses forradalmár. De van magának sejtelme arról, hogy mi az a lumpenproletár?... Hogy csak egy példát mondjak — maga persze, azt hiszi, hogy én voltam a beregi direktórium elnöke? Téved! Minket, régi, kipróbált munkásmozgalmi embereket kiszorítottak, csupa jöttment, semmiházi ült be a vezetőségekbe. Hát persze, hogy aztán a proli nem akart és nem akar harcolni. Kikergettek minket, szégyenszemre szöknünk kellett, mint a tolvajoknak. Igen. Hát proletárdiktatúra ez? Hol itt a szocializmus? És hol a szabadság?

— Hm. Ami azt illeti, nekem is vannak kifogásaim a ‚diktatúra' módszerei ellen, de mások, egészen mások. És mit csinál itt, Pesten?

— Egyelőre még semmit. De szó van róla. Vanczák megígérte, meg Peyer is... Na majd meglátjuk... Hát maga hol dolgozik, Kovács elvtárs?

— Újpesten.

— Persze-persze, hallottam már róla. Adja át üdvözletemet Fellner elvtársnak. Én, azt hiszem — az élelmezési népbiztosságnál kapok munkát — egyelőre még nem mint népbiztos... Az élelmezés egyike a legszebb és legnehezebb feladatoknak. Ott van a legnagyobb szükség kipróbált emberekre. De mit szól Korvin Ottóhoz, Kovács elvtárs? Szép karriert csinált — mi?

— Karriert?

— Na hallja? A politikai rendőrség vezetője. Egy ilyen fiatal ember... Ha ez nem karrier magának...

Nálunk, Újpesten délután kettőkor kezdődött a fölvonulás.

Legelől a gyerekek mentek. A legtöbbjének, persze csak játék volt a fölvonulás: énekszó, zene, zászló. De amint elvonultak a direktórium előtt, egyik-másik gyerek úgy nézett föl az erkélyre, mint aki tudja, hogy nekik kell, ők fogják befejezni azt, amit mi elkezdtünk. A hosszú gyereksor élén egy öreg tanító ment — Szatyi bácsi —, aki huszonkét esztendő óta minden esztendőben más faluban tanított, aki egy esztendőnél tovább sehol sem maradhatott meg — mert mindenütt talált szegény zsellért és mindenütt szószólója lett a szegényeknek. Pár lépésnyire elkísértem az öreget: olyan vékony hangon énekelt, mint a kisgyerekek és a legvidámabb dalnál kicsordult a könnye.

Mielőtt elindultunk, megjöttek az első fenyegető hírek. Senki sem tudott semmi bizonyosat, de azt mindenki tudta, hogy valami baj van — nagy baj van.

— Böhm, a hadseregfőparancsnok maga is azt mondta ...

— A hadsereg ...

— A román ...

— Böhm maga sem bízik ...

— A cseh ...

Délelőtt Pesten örömünnep volt.

Délután nálunk már más íze volt az ünnepnek.

Én falun születtem, vidéki, félparaszti munkások között cseperedtem föl. Ma láttam először igazában a nagyvárost, a nagy gyárban dolgozó munkást.

— Baj van! — suttogta mindenki, de senki sem ijedt meg.

Ünnepi ruhában voltak a prolik — de az arcuk komor és fenyegető. Olyan volt a menet, mint egy fölvirágozott pöröly — a lábak oly keményen vágódtak a földre, mintha ellenségeink nyakára lépnénk.

Sem ének — sem éljenzés.

Harctól izzó testű páncélautók nem üldözik több dühvel a futó ellenséget, mint mi törtünk a cél felé.

Úgy négy óra tájban érkeztünk ki a Szunyogszigetre. A szigetre vezető híd mellett jobbról a föllobogózott Ganz-

gyár — balról hosszú sor zászlódíszbe öltözött hajó. A sziget fái üde zöldek — lombjaikon, mint gyémántkövek csillognak a déli rövid záporból ottmaradt kövér esőcseppek. A zászlók vörösek, a fák zöldek, a pázsit százszínű. A sziget orráról elnéztem Pest felé: balról a Váci út — hosszú, sűrű gyárkéménysor —, a jobboldali parton az ősrégi római város kiásott romjai. A Duna felől hűvös szél simogatott. A szigeten — a hátam mögött — egyszerre három zenekar is játszott, a Duna is énekelt és ott, a sziget orrán állva, egy pillanatra minden bajt, minden gondot elfelejtettem. Emlékszem, az forgott a fejemben, vajon álmodtak-e arról a római várost, Aquincumot építő rabszolgák, hogy egyszer... A kiásott romok fölött is vörös zászlót lobogtat a Duna szele.

Egy tisztáson deszkából épített emelvény.

Pojtek az ünnepi szónok. Legelőször látom Pojteket kiöltözködve. Bizonyosan még a háború előtt készült az ünnepi ruhája. A sötétkék szín bizony megfakult egy kissé és azt is leolvasni a ruháról, hogy a háború és a forradalom nem hízókúra, Pojtek majd elvész háborúelőtti ruhájában. Úgy áll az emelvényen, mintha birokra készülne.

— ...forró üdvözlet az orosz elvtársaknak... forró üdvözlet a Bajor Tanácsköztársaságnak... minden poklokon keresztül is megvédjük a dolgozók hatalmát... tovább kell vinni a forradalmat, hogy a vöröshadsereg minden katonája tudja: van miért verekednie.

— Éljen!!! Éljen! Éljen!

Zsákbanfutás. Rúdmászás. Lepényevés. Zene. Tánc.

— Na — megmondtam?

— Mit mondott meg, Fellner elvtárs?

— Megbuktunk. Megvertek minket! A vöröshadsereg egy csürhe. Szóval: a román átkelt a Tiszán, a cseh ágyúlövésnyire áll Pesttől. Mindnyájunkat fölakasztanak — minket ártatlan embereket éppúgy, mint magukat.

— Na, ahhoz mi is szólunk még pár szót, Fellner elvtárs. A fegyver a proli kezében van...

— Ne tegye magát nevetségessé, Kovács elvtárs! A proli... Én csak ismerem a prolit. Gerslilevesért és tökfőzelékért nem bolond a vágóhídra menni.

— A proletárforradalom magának gerslileves és tökfőzelék?

— Gyakorlatban — sajnos — nem sokkal több. Maradtunk volna a demokráciánál, elégedtünk volna meg...

Ma már másodszor történik meg velem, hogy nem ismerek a munkásra. Minden egyes ember tudja, hogy baj van és mintha senki sem gondolna erre. Ahogy az idő haladtával nőtt az árnyék — úgy nőtt a jókedv. A víg zene nem ütött el a hangulattól.

— A cseh légionáriusok? Fütyülök rájuk — táncoljunk!

— Éljen! Éljen! Éljen!

A Buda felé eső Dunaágon lassan, méltóságteljesen egy monitor halad Pest felé.

— Monitor! Vörös monitor!

Pojteket keresem, de, senki sem tudja, hol van. A tisztáson — ahol a tánc folyik — megállok. Azt hiszem, káprázik a szemem: Pojtekné táncol egy vöröskatonával. A két gyerek ott áll a közelükben, Lajcsi majd kibújik a bőréből örömében, hogy az anyját ilyen jókedvűnek látja. Amikor a tánc szünetel, odamegyek az asszonyhoz. Az arca piros a tánc izgalmától.

— Nem tudja, hova bújt Dani? — kérdem.

— Hát maga mért nem táncol?

— Danit keresem.

— Bement Pestre.

— Miért ment be?

— Kun Béla hivatta.

3.

Éjfélfelé nyolcan ülünk Pojtek dolgozószobájában. Nyolc kommunista.

— A helyzet nagyon komoly — mondja Pojtek. A vörös-hadsereg nem tud megállni és ami még ennél is nagyobb baj, a szociáldemokraták föl akarják adni a harcot. És minek tagadjuk — ők vannak többségben a pártvezetőségben. Kun és Landler azt is csak nehezen tudta kierőszakolni, hogy holnapra összehívják a vasasokat. Holnap a mieink fegyverbe szólítják a munkásságot — és most nevessetek, vagy káromkodjatok: a hadseregfőparancsnok, Böhm elvtárs pedig amellett fog beszélni, hogy tegyük le a fegyvert.

— Félek, hogy a proli rá fog hallgatni — véli a munkástanács elnöke.

— És visszaadja a gyárat?

— Hát...

— A proli fegyvert fog — szólok én.

— Nem is tehet mást — mondja keményen Pojtek. Holnap estére mi is összehívjuk az összbizalmi-testületet.

Kimegyek az erkélyre. Az ég kitisztult, tele van csillagokkal. Az utca csendes, üres. Csak az őrtálló vörösőr lépései konganak.

Tétlenül ültünk, beszélgettünk, látszólag minden komoly cél nélkül. Este tíz óra tájt valahonnét (nem tudom, ki hozta és honnét) egy nagy demizson bor került az asztalra, amely körül ültünk. Jó, fanyar vörös bor. Elég erős. De azért egyikünknek sem ártott meg, csak Fellnernek, aki pedig vízzel itta. Nem pohárból, hanem teáscsészékből ittunk, mintha egymás elől is titkolni szeretnénk, hogy megszegjük a Tanácskormány szesztilalmát.

És (tudtommal) először szegtem meg a forradalom egy törvényét és (tudtommal) utoljára. És különösképpen — mégsem éreztem lelkiismeretfurdalást. A bor felélénkített minket, de most is csak úgy beszéltünk, csak azért, hogy járjon a szánk. Valamivel éjfél után Fellner (a fáradtságtól, a bortól, vagy mindkettőtől) ülve elbóbiskolt. Lefektettük a szomszéd szobában, egy öreg bőrdíványra. A két szobát összekötő ajtót betettük, de időnként így is hallottuk Fellner horkolását.

Pojtek kezdeményezésére most az előttünk álló feladatokról vitatkoztunk, egész konkréten a holnapi nap (a már megkezdett nap) programjáról. Pojtek és Potyondi kiosztották a feladatokat: Te ebbe a gyárba mész, te abba. Te ezzel az elvtárssal beszélsz, te azzal. Már nyakig voltunk a munkában, mikor megértettem végre, hogy mit csinálunk. Az esetre, ha a bizalmi testület a mozgósítás ellen foglalna állást, mi mozgósítjuk a vörös munkásságot, a bizalmitestület feje fölött, a bizalmitestület akarata ellenére. A választott testületekben, a vezető rétegben nem tudunk bízni. De rendületlenül bíztunk a proletariátusban.

Ránkvirradt.

A szomszéd szobában megszakítás nélkül horkolt Fellner.

4.

Az akasztott ember vihart hoz.

A Tiszánál román királyi csendőr — Pesttől napi járóföldre cseh legionárius akasztja a kommunistákat.

Vihar.

Ordító szélvihar szaggatja a pesti bérkaszárnyák tetejét. A karmos kezű szél letépi a vörös díszítést a házak ormáról, toronymagasságra repül a letépett vörös vászon — aztán, hogy a vihar megúnja a játékot, ott fekszik az utca porában — majd újból a házak fölött lebeg.

Fjuh-hu-hu-fhju...

Egy leszakadt épületállvány négy munkást temet maga alá.

A Nemzeti Színház tetejéről hatalmas faragott kő — egy görög istennő lába esik egy asszony fejére.

Fjuh-hu-hu-fhju...

— Emlékszik? A hadüzenet napján volt ilyen vihar.

— Nem, az ultimátum napján.

— Igaz. Az ultimátum napján. Akkor is tövestől szakadtak ki a fák.

— A román két nap múlva itt lesz.

— A csehek előbb lesznek itt.

— A magyar nemzeti hadsereg a románokkal jön.

— Adja az úristen...

5.

A munkásotthonban jöttünk össze.

Még csak délután öt felé járt az idő, de mert az ég ólomszínű, félhomályos az alacsony, kopott, piszkos falú nagyterem, amelynek csak a neve nagy. A győzelem óta most először húzódtunk ide gyűlésezni.

— A mai ülésre elég nagy ez a terem is — mondja Pojtek — úgyis csak a bizalmitestület jön össze.

— Az is aligha teljes számban — véli Fellner. Ki bolond ilyen időben idejönni, ha nem muszáj? — folytatta savanyúan nevetve. Az „ilyen időben" úgy hangzik, hogy a bolondnak is tudnia kell, nem a záporral fenyegető felhőktől félti Fellner a munkásokat.

— Aki ma sem jön el...

— Maga még nagyon fiatal ember, Kovács elvtárs, még sok mindent másképpen lát, mint ahogy van. Én is ilyen voltam húsz esztendő előtt. Húsz év alatt aztán...

Hat óra felé együtt vagyunk. Nem jött el mindenki, akinek itt lenne a helye, de elegen vagyunk: százegynéhány munkás hallgatja Fellner megnyitó beszédét. Az emberek fáradtak a tegnapi ünneptől, a mai munkától, a vihartól és talán leginkább a nagy bizonytalanságtól. Halkan suttognak, mintha nagy-nagy titkokat árulnának el legbizalmasabb barátaiknak.

— Böhm azt mondja...

— Kun Béla... Szamuely... Stromfeld... Landler... Szántó Béla..

— A munkászászlóaljak...

— A vasasok...

— A cseh legionáriusok...

— A cseh munkásság...

Fellner beszél. Ő is fáradt. Ma nem cseng a hangja, inkább üresen kong. De azért nagyon forradalmas. Egyre Marxot és Lenint emlegeti. Meg a világforradalmat.

Néhány halk helyeslés.

Fellner rátér az értekezlet céljára.

— ...történelmi napok... történelmi felelősség... a román, a cseh... a vöröshadsereg csődje... béke vagy pusztulás... a béke ára a demokrácia... demokrácia... munkásdemokrácia... szakszervezeti kormány... béke... a magyar proletariátus forradalmi hagyományai... 1918 januárjában is a békéért sztrájkoltunk... béke... kenyér... az antant...

Csend.

Száznál többen ülünk a teremben, de olyan csend van, mintha egy élőlény sem lenne a közelben.

Száz munkás. A legtöbbje lesütött szemmel ül a helyén, mint aki szégyelli magát. Egy pár tekintetet mégis elfog a szemem: a tágra meresztett szemekből szégyen és rémület árad.

Szégyen és rémület.

...az antant... az antant...

Mikor Fellner kongó hangja elhal, úgy érzem, hogy

nekem is szégyellnem kell magam. Nem tettünk meg mindent. Nem. Gyalázat. Gyalázat! A rémület beleharap a hátgerincembe. A hátam mögött suttognak. Először hallom a szót: fehérterror.

— Pojtek elvtársé a szó!

Pojtek sápadt. Pár pillanatig szótlanul áll a dobogón. Zsebkendőjével kétszer is megtörli száraz homlokát — aztán elgondolkozva néz maga elé.

— Mi az? Nem tud, nem akar beszélni? Mi az?

A terem nehezen, hangosan liheg.

Pojtek egy lépést tesz előre. Most a dobogó legszélén áll. Pár lépéssel mögötte mozdulatlanul ül Fellner. E pillanatban látom meg legelőször, hogy Pojtek két halántékán ezüstszínű a haj.

— Pojtek elvtársé a szó! — ismétli Fellner.

— Elvtársak!

Pojtek hangja szokatlanul élesen cseng. A mereven ülő hallgatók úgy rezzennek föl, mintha áramütés érte volna őket. Minden szem Pojtekre mered.

Pojtek hangja élesen cseng, de a szava egyszerű.

Nem beszél a világforradalomról, nem emlegeti se Marxot, se Lenint.

— A kérdés ez — nevezzük végre nevén a gyereket —, a kérdés ez: visszaadjuk-e a gyárat, visszaadjuk-e a földet, visszaadjuk-e a hatalmat?

Elhallgat. Feleletet vár.

Csend.

Az emberek lesütött szemmel ülnek.

Csend. Pojtek is hallgat. Mozdulatlanul áll. Máskor oly meleg, apai szeme most lázasan lobog.

Csend. A proli gondolkozik. A kérdés váratlan. Hát persze — erről van szó —, de hát ki gondolt erre eddig? Kunfi eddig csak azt mondotta, hogy másképp kell csinálni a diktatúrát, de azt nem, hogy visszaadni a hatalmat. Böhm... Fellner... Mindegyik mindig csak azt mondotta, hogy másképp... Meg, arról volt szó, hogy az antant élelmiszert küld... Húst... zsírt, ruhát, cipőt... Hm. De hogy ez a másképp azt jelenti, hogy visszaadni... Hm. Visszaadni... Lemondani... Lemondani a jövendőről... Lemondani a szocializmusról... Visszaadni...

Pojtek megmozdul és ismét fölcseng a hangja. Semmi újat nem mond, csak megismétli a kérdést.

Csend. Mindenki Pojtekre néz. A terem már majdnem sötét. Az az érzésem, hogy csak a szemek világítanak.

— Visszaadjuk-e?...

— Nem!

Egy hang, utána még egy, aztán a tömeg beszél, a gyár, a proletariátus.

— Nem!

Pojtek kérdése választ adott arra a sok kínzó kérdésre, amivel a „régi vezérek" hetek óta egyre nagyobb és nagyobb zavart okoznak a proli fejében, amivel egyre nagyobb bizonytalanságot csempésztek be a forradalom hadseregébe.

„Mért kell háború?"

„Mért Oroszország és mért nem a művelt Nyugat?"

„Az uralkodó osztály tököt egyék?"

Pojtek kérdése mindent megmagyarázott.

— Nem! Nem! Nem!

Felcsavarom a villanyt.

Az egész terem áll — ordít, fenyeget.

Fellner sápadt-zöld. Egyedül maradt. A határozatot egyhangúlag fogadjuk el. Fegyverrel fogjuk megvédeni a proletárforradalmat! Fegyverrel. Terrorral. Vérrel.

— És maga valóban azt hiszi, hogy a proli kimegy a frontra? — kérdi kifelé menet Fellner.

— Jó lesz hallgatni! — felelem én.

— Mi akar ez lenni? Fenyegetés?

— Az!

Telefonon keresem Ottót. Nincs otthon — a vasasok ülésén van. Egy óra múlva otthon találom.

— A pesti munkásság fegyvert fog — újságolta Ottó. — Kun és Landler beszédei...

— Az újpesti is így döntött — vágtam a szavába.

— A forradalom legyőzte a jobboldali szociáldemokratákat!

Ottó kiabálva beszélt, azután hangosan nevetett. Azt mondtam neki, amit ő már annyiszor vágott a fejemhez:

— Olyan vagy, mint egy gyerek!

Ottó most még több jókedvvel nevetett. Most rajtam mulatott.

— Munkára, Péter!

Másnap:

A párt mozgósít.

A szakszervezetek mozgósítanak.

A munkástanácsok mozgósítanak.

Minden gyár mozgósít.

A hadifölszerelési cikkek rekvirálva.

Sűrű füstöt ont a gyárak kéménye: minden gyár a vörös-hadseregnek dolgozik: Budapest, Újpest, Csepel, Leninváros egy-egy óriási fegyverkovácsműhely.

— Mindent a hadseregnek!

— Fegyverbe, proletár!

— Fegyverbe! Fegyverbe!

Három nap múlva Újpest útnak indította az első munkásezredet. Újabb két nap múlva ismét egyet, aztán egy harmadikat. Én a harmadikkal mentem ki a frontra.

Amikor az első ezredet búcsúztattuk, bementem Pestre. Éppen jókor jöttem: a Forradalmi Kormányzótanács szemlét tartott a fegyveres munkásság fölött.

Az Andrássy úton végeláthatatlan sorokban vonult föl a proletárforradalom hadserege. Ócska, piszkos, elnyűtt munkásruhák — új fegyverek.

Az új katonák még nem léptek ütemre — de kezük görcsös keménységgel szorította a fegyvert. A díszes paloták remegtek.

*

Indulásom előestéjén még egyszer részt vettem a munkástanács ülésén. A munkástanács egyhangúlag elhatározta:

— Élelmet, lakást, ruhát, bútort, fát — mindent — soron kívül a vöröskatonák családjának.

Elsőül a munkás kap élelmet — csak legvégül a burzsoázia.

A forradalmi törvényszék munkája megszigorítandó.

A munkástanács tagjainak fele kimegy a frontra.

*

Katonák dalolnak az utcán:

De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még jobban, de még jobban szobájába bemenni,
Megmondanám Kun Bélának magának,
Nem lesz vége, sohasem lesz vége a kommunista világnak.

Katonák dalolnak az utcán.

A falakon óriási plakát:

— Fegyverbe! Fegyverbe!

A plakátról egy roppant erejű matróz hatalmas vörös kendőt lobogtat felénk.

— Fegyverbe! Fegyverbe!

— Vöröskatonák, előre!

— Az asszonyokért és a gyerekekért — előre!

— Előre! Előre! Előre!

Pályaudvar.

— Beszállás!

A katonák dalolnak:

De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni...

Mielőtt beszállok, Pojtek szájon csókol:

— A viszontlátásra, Péter!

...Nem lesz vége, sohasem lesz vége a kommunista világnak!

— Indulás! Mehet!

*

Mint lágy kenyérbe a kés — úgy vágott be a vörös-hadsereg a cseh frontba.

Mint gyerekkéz építette homokvár — a hegycsúcsról legördülő lavina alatt —, úgy morzsolódott szét a csehek frontja.

A nemzetköziség ünnepe: a szlovák munkás, a ruszin paraszt Kun Béla bakája — a magyar püspök meg Masaryk legionáriusainak győzelméért imádkozik.

És a vöröshadsereg fölhúzta a mesebeli hétmérföldes csizmákat.

A cseh legionáriusok farncia parancsnoka repülőgépen menekül Prágába.

A vöröskatonák követik a repülőgép jelölte utat.

Losonc.

Miskolc.

Kassa.
Bártfa.
— Előre! Előre! Előre!
— Szlovák Tanácsköztársaság.
— Ruszin vörösgárda.
— Előre! Előre! Előre!
— A vöröshadsereg elérte a cseh határt.
— Brünn munkássága sztrájkol! A cseh proletariátus szabotálja a Magyar Tanácsköztársaság ellen vezetett háborút. Nyitva az út Prága felé!
És akkor... Jaj, ha akkor...

KÖZJÁTÉK

Élettörténetemet, amelynek remélhetőleg — némi érdekességet ad az a körülmény, hogy szemtanúja voltam történelmi eseményeknek, sőt egyiknek-másiknak szerény szereplője is — élettörténetemet úgy mesélem el, hogy mindig igyekszem az átélt események elmondására szorítkozni és azokat nem mai szemmel, nem mai tudásommal és máig szerzett tapasztalataimmal értékelem, hanem lehetőleg úgy adom elő, ahogyan az elmondott események idején, az esemény hatása alatt, vagy az események sodrában láttam, értettem, vagy félreértettem azt, ami történt. Legalábbis igyekszem minden erőmmel erre az előadásmódra szorítkozni. Nevetségesnek találnám önmagamat, ha most — nagy bölcsen — az időktől kölcsönvett magas lóra ülve, nagy garral rámutatnék olyan mulasztásokra, hibákra és tévedésekre, amelyekről manapság már minden gyerek tudja, vagy legalábbis néhány könyvecske elolvasása után megtudhatja, hogy azok mulasztások, hibák és tévedések voltak, de amelyeknek értékelése azokban a történelmi időkben, amikor — nem ritkán — szinte másodpercek alatt kellett dönteni országok és népek sorsát érintő kérdésekben és már a döntés pillanatában cselekedni kellett... Igen, akkor valamicskével nehezebb volt bölcsnek lenni, mint ma, régmúlt nagy idők felett ítélkezve.

Alpári Gyulától hallottam egy ízben, fehér asztalnál ülve:

— Vannak helyzetek, amelyekben bármit is csinál az ember, hibát követ el és hibát követ el akkor is, ha semmit sem csinál. Igen, vannak ilyen helyzetek.

— És ilyen helyzetben mi a teendő, Alpári elvtárs? — kérdeztem én.

— Ilyenkor is, mint minden más esetben, bátran cselekedni kell! — felelte Alpári és nagy, szénfekete szeme csodálkozva nézett rám. Csodálkozott kérdésem naivitásán. Többet várt tőlem.

– Anélkül, hogy változtatni akarnék (és a továbbiakban változtatnék) a magam által, magam számára megszabott előadási módszeren, ideiktatok három epizódot, amelyek közül egyet átéltem, de kettőről csak hallottam — esztendőkkel a magyar proletárforradalom vérbefojtása után. A három epizód betoldásával regényemnek úgyis meglehetősen laza szerkezete ismét veszít kerekségéből, de véleményem szerint ez epizódok beiktatása mégis szükséges, mert segítségükkel, bizonyos mértékig, útját állom azoknak a bölcs bíráknak, akik mindent tudnak forradalmunkról, mindent megértenek, félreértve a kritika és önkritika céljait, mindenki és minden felett ítélkeznek, mindenkit hibásnak és bűnösnek találnak és közben eszükbe sem jut, hogy *csak* a kort nem ismerik, *csak* az események lényegét, a főszereplők jellemét és cselekményeik indító okait nem ismerik.

1.

1922-ben (már nem emlékszem, hogy milyen kérdéssel kapcsolatban) — heves, éles és nem kismértékben személyeskedő vita támadt Landler Jenő és Böhm Vilmos között. A személyeskedő vitatkozó Böhm Vilmos volt, a szenvedélyes Landler Jenő. A vita (mint minden vita, hosszú 25 esztendőn át, a magyar proletárforradalom részvevői között) érintette a magyar proletárforradalom eseményeit és több-kevesebb nyíltsággal felvetette a felelősség kérdését.

Akkortájt a magyar kommunista emigránsok Bécsben élő csoportja időnként egy külvárosi kávéház pincéjében,

úgynevezett szuterén helyiségében gyűlt össze. Ott vitattuk meg a magyar és a külföldi eseményeket.

Akkortájt Közép- és Nyugat-Európában, majd minden országban reakciós kormányok irányították a politikai életet és ezek a kormányok sűrűn megbuktak, hogy helyüket még reakciósabb kormányok foglalják el.

Sötétség egyre sűrűbb, vastagabb, áthatolhatatlanabb sötétség feküdt Európára és e sötétségen át csak keletről derengett némi fény és az olyan pincékből, amelyek egyikéről már mondottam, hogy ott a Bécsben élő magyar kommunisták tartották értekezleteiket. Egy ilyen értekezleten Landler Jenő (általánosan elfogadott nevén: az „Öreg") megemlékezett Böhmmel folyó vitájáról és szólott Böhm szerepéről a magyar proletárforradalomban. Az Öreg, aki a legszürkébb kérdésekről is nagy lendülettel és színesen, sok humorral beszélt, most tudatos, erőszakolt százazsággal szólott és csak jobbjának egy-egy lendületes mozdulata törte át az Öreghez nem illő szigorú stílust. Elmondotta, hogy a magyar vöröshadsereg észak felé irányuló offenzívája idején, miután a Münnich Ferenc vezette hadosztály elfoglalta Kassát, Stromfeld Aurél, a vezérkar főnöke, a hadseregfőparancsnok (Böhm Vilmos) és néhány hadtestparancsnok (többek között Landler Jenő) jelenlétében kifejtette a hadjárat kibontakozásának és dicsőséges befejezésének tervét. Stromfeld haditerve számolt mind a katonai erőviszonyokkal, mind a politikai helyzettel. Számított a magyar munkásság és parasztság szocialista hazafiságára, aktív támogatására és bízva a proletárnemzetköziségben, számolt a cseh és szlovák munkásság rokonszenvével is.

Stromfeld (Landler szerint) előadását így fejezte be: „Ha ezt a haditervet az elvtársak jóváhagyják, garantálom, hogy az ellenünk északról támadó, franciák vezette hadsereget nemcsak elfogom, hanem a szó szoros értelmében letartóztatom..." Mindnyájunkat meglepett — folytatta Landler —, hogy a nagyon meggyőző tervekkel szemben Böhm Vilmosnak aggályai támadtak és — (a főparancsnok) megakadályozta a terv azonnali elfogadását, sőt tiltakozott annak megvitatása ellen is. Az értekezletet félbeszakította és nyomban Budapestre utazott, az előnyomulásban levő hadsereget és annak vezérkarát a legnagyobb bizonytalanságban hagyva.

— Nyilvánvaló — folytatta Landler —, hogy Böhm nem értett egyet azzal, amit Stromfeld előadott. Ezt Böhm meg is mondotta. De azt nem mondotta meg, hogy azért nem ért-e egyet Stromfelddel, mert nem hisz a győzelemben, vagy azért nem fogadja el Stromfeld terveit, mert nem akarja a győzelmet. Pedig ez nyilvánvalóan fontos, nagyon is fontos kérdés — folytatta rövid szünet után Landler. Ha meg akarjuk érteni, hogy miért kellett megszakítani a vörös-hadsereg diadalmas előrenyomulását, akkor erre a kérdésre választ kell kapnunk. Van úgy néha, hogy a múlt eseményeinek alapos megismerése ad választ a ma kérdéseire. De az is megtörténik, hogy a ma lejátszódó események magyarázzák meg a múltat. Böhm mai magatartása — fejezte be előadását Landler — megmagyarázza azt, hogy miért volt ő akkor Stromfeld kitűnő terveinek megvalósítása ellen.

És ha így megkaptuk erre a kérdésre a választ, ez a válasz nemcsak felveti, de el is dönti a felelősség kérdését...

2.

1928-ban Kun Bélát Bécsben letartóztatták. Az akkori osztrák kormány remélte, hogy sikerül újabb államkölcsönt szereznie Franciaországtól, ha Kunt kiszolgáltatja Horthy-Magyarország vérbíráinak. De mikor ez a terv ismeretessé vált, szinte az egész világ munkássága megmozdult Kun Béla megmentésére. Franciaországban és Angliában is nagy tüntetések voltak az osztrák kormány ellen. Úgy látszott, hogy a pecér-szolgálat, amellyel pénzt akart az osztrák kormány szerezni, nagyon sok pénzébe fog kerülni Ausztriának és nemcsak pénzébe... Ezt megértve, háromhónapos magánzárka után Kunt szabadon engedték és kiutasították Ausztriából. Németországon át autón utazott Stettinbe és onnét hajón Leningrádba. Mikor hajója közeledett Leningrádhoz, üdvözlésére Kronstadtból kifutott a szovjet hadiflottának tizenkét hajója, a Kun Béla nevét viselő páncélos cirkáló vezetése alatt.

Kun Bélát, aki délelőtt érkezett Moszkvába, a pályaudvaron az egész magyar emigráció fogadta, felvirágozott zászlókkal. Este taggyűlés volt a moszkvai magyar klubnak

a Leontyevszkij utcában levő helyiségében, a nagyteremben. A taggyűlés előadója Kun Béla volt. Az előadás tárgya: A magyar proletárforradalom értékelése, a forradalom győzelmének közeledő tizedik évfordulója és a magyar munkásmozgalom új fellendülése alkalmából. Az előadáson ismét megjelent az egész moszkvai magyar emigráció. Sok száz öreg harcos, köztük olyanok, akik a Szovjetunió háromesztendős polgárháborújában ontottak vért s ezért nem vehettek részt a magyar proletárforradalomban: Varga Gyula, Zalka Máté és még sokan. Ott ültek a magyar proletárforradalom veteránjai: Bokányi Dezső, Hamburger Jenő, Nyisztor György, Rudas László, Kelen József, Hevesi Gyula, Szántó Béla, Jancsik Ferenc... És részt vettek a taggyűlésen olyan elvtársak is, akik a forradalom bukása után az illegális mozgalomban mentek át a tűzkeresztségen, akik a legnehezebb órákban álltak be a magyar proletárforradalom katonái közé...

Kun Béla akkor már 43 éves volt. Ha ült és hallgatott, idősebbnek látszott. Ha fölállt, és főleg ha megszólalt, fiatalabbnak. Hangja mit sem vesztett ércességéből, mozdulatai lendületesek voltak és szeme egy húszéves legényé. Nagy érzés lehetett számára néhány nappal azután, hogy az akasztófa árnyékában állott, újból Moszkva földjén vetni meg lábát és harcos társaihoz beszélni. De egy hanggal, egy mozdulattal sem árulta el meghatottságát. Ez az ő személyes ügye — gondolta — és most az egész magyar nép ügyéről kell beszélnie...

Jó két órán át tartó előadásának itt csak egyetlen pontjára tértek ki. Felvetette azt a kérdést, hogy a Magyar Tanácsköztársaság Kormányzótanácsa miért vonta vissza Szlovákiából a diadalmasan előrenyomuló vöröshadsereget. Felvetette a kérdést és választ is adott a kérdésre. Beszámolt arról, hogy az északi harctérről Budapestre érkező Böhm Vilmos a Kormányzótanácsot úgy informálta, hogy Stromfeld Aurél haditervei irreálisak, kalandortervek, amelyek megvalósíthatatlanok és megvalósításuknak már megkísérlése is feltétlenül katasztrófához vezet. Szamuely, Alpári, Korvin, Rudas, Szántó, Rákosi és Jancsik kétségbe vonták Böhm bírálatának helyességét, elfogadhatónak és megvalósíthatónak, tehát elfogadandónak ítélték Stromfeld merész terveit,

amelyek (számítva a cseh ipari munkásság szolidaritására) a vöröshadsereget északnyugatnak, Brünn felé akarják irányítani, elvágva ezzel a Szlovákiában levő egész francia és cseh hadsereget ipari és utánpótlási bázisától.

A vitában a szociáldemokrata pártból jött népbiztosok nagy többsége Böhm mögé állott, mellé állott a pártvezetőség volt szociáldemokrata tagjainak a többsége is és szinte az egész szakszervezeti bürokrácia. Tehát a többség... Többség alatt — fejtette ki Kun — természetesen nem a proletariátus többségét értem, hanem a vezetőség többségét. Mivel nem volt kommunista párt, önálló, igazi kommunista párt, az volt a helyzet, hogy a kormány, a pártvezetőség és a szakszervezetek határoztak az egész nép életét döntően befolyásoló kérdésekben, a nép nélkül, a munkásság nélkül. Persze állandóan a munkásságra és a népre hivatkozva. Pedig a munkásság már rég nem volt érzésben szociáldemokrata és a szociáldemokrata vezetők közül a legjobbak, mindenekelőtt a három Jenő: Landler, Hamburger és Varga, már szívvel-lélekkel mellettünk állottak és már hozzánk tartozott Bokányi és Nyisztor is. De a szakszervezeti bürokráciának sikerült bizonyos mértékben, sőt nem kis mértékben őket is elszigetelni azoktól a munkástömegektől, amelyek érzésben már velünk voltak, de ideológiájuk még jórészt a régiből táplálkozott. Szervezetileg csak azért nem állottak mögöttünk a régi szociáldemokrata munkások, mert nem volt módunkban a párt nevében szólani hozzájuk. Nehéz, nagyon nehéz helyzetben vívtuk a harcot...

— Nyilvánvaló lett — folytatta Kun —, hogy Böhm nemcsak Stromfeld terveinek megvalósítását akarja megakadályozni, hanem robbantani akar, szakadást akar kiprovokálni olyan pillanatban, amikor a szakadás a kommunisták és a szociáldemokraták között a Magyar Tanácsköztársaság azonnali bukását jelentette volna. Mi Böhmnek ezt a szándékát, a Tanácsköztársaság azonnali megdöntésére irányuló tervének megvalósítását csak úgy tudtuk meghiúsítani, hogy elfogadtuk a káros, veszélyes, de számunkra időnyereséget jelentő javaslatát: elejtettük Stromfeld terveit, bár tudtuk, hogy ezek a tervek mind katonai, mind politikai szempontból kitűnőek.

De azt is tudtuk, hogy e terv megvalósítását nemcsak

az a körülmény akadályozza, hogy Böhm szakítást akar kiprovokálni, hanem az is, hogy az északra küldött csapattestekben levő munkások között a jobboldali szociáldemokraták, főleg a szakszervezeti bürokraták rendszeres propagandát űznek a forradalmi háború folytatása ellen, a proletárdiktatúra ellen, nagyon tetszetős jelszavakkal: tiszta demokrácia, béke és az antanttól várható nagy élelmiszerszállítmányok... Ezek voltak a jobboldali szociáldemokraták jelszavai. Hitt nekik a munkásság? Részben hitt. Ha mi beszélhettünk volna hozzájuk nyíltan, más lett volna a helyzet, de ismétlem, mivel nem volt pártunk, meg volt kötve a kezünk, be volt kötve a szánk.

— Felmerül a kérdés, fel kell vetni a kérdést — beszélt tovább Kun —, hogy mire akartuk felhasználni, hogyan akartuk felhasználni azt az időt, amelyet azzal nyertünk, hogy elfogadtuk Böhmnek nyilvánvalóan forradalomellenes javaslatát, hogy hagytuk magunkat Böhmtől megzsarolni? Mi rendületlenül hittünk abban — folytatta Kun felemelt hangon —, hogy ha még néhány hétig, vagy éppen néhány hónapig életben tudjuk tartani a túlnyomó külső ellenség és rettenetesen sok belső ellenség ellen harcoló Magyar Tanácsköztársaságot, ha akármilyen áldozatok árán életben tartjuk, akkor néhány hét, vagy néhány hónap múlva a magyar vöröshadsereg csapatai egyik vagy másik harctéren, Kárpát-ukrajnán át vagy Románián át találkoznak Szovjet-Oroszország segítségünkre küldött csapataival — és akkor az erőviszonyok rögtön megváltoznak.

— Irreális, túlságosan optimista volt ez a reménykedés? Nem volt az! Lengyelországban polgárháború folyt és ugyanakkor háború az ukránok és lengyelek között. A lengyel burzsoáziának ebben a pillanatban igen-igen kicsiny volt az ellenálló ereje. A román király csapatainak jó része pedig Besszarábiában harcolt, az ottani, nagyon eleven, nagyon erős partizánmozgalom ellen. A forradalom és ellenforradalom harca a Magyar Tanácsköztársaság fennállásának hónapjaiban Kelet-Európában még sehol sem dőlt el. Ez a körülmény indokolta optimizmusunkat. A Magyar Tanácsköztársaság puszta léte az egész Kelet- és Délkelet-Európában lelkesítően hatott a proletariátusra, növelte annak harci erejét... Mi tehát, amikor a magyar pro-

letariátus, a magyar dolgozó nép érdekeiért harcoltunk, ugyanakkor nagy mértékben segítségére voltunk az egész nemzetközi proletariátusnak. Kötelességünk volt ilyen körülmények között meghoszabbítani a Tanácsköztársaság életét — mindenáron? Igen! Valljuk be — folytatta elég hosszú szünet után Kun és szemén látszott, hogy szinte fizikailag szenved —, valljuk be, hogy ezért a meghosszabbításért nagyon sokat, gyakran fájdalmas, sőt néha szégyenteljes árat kellett fizetnünk. Akkor hittem, hogy kötelességünk mindent vállalni, mindent, ha ezzel támogatjuk Délkelet-Európa és Kelet-Európa proletariátusát, amelynek győzelme véglegessé tette volna a mi győzelmünket is. Ma nemcsak hiszem, hanem tudom is, hogy ez helyes volt. Hogy hibáinkért, akkor elkövetett súlyos hibáinkért bírálnak minket, ez természetes. Ez a bírálat hasznos!

— De úgy érzem, elérkezett végre az idő, hogy ne csak hibáinkról beszéljünk, hanem a forradalom érdemeiről is, hisz elérkezett végre az idő, hogy ne csak mint álomról, hanem mint reális lehetőségről beszéljünk a magyar proletariátus harcának újból felfelé ívelő vonaláról és új győzelmeiről... Igen, elvtársak, most már nemcsak a múlt hibáinak bírálatára van jogunk, de jogunk van rámutatni forradalmi múltunk szépségére és nagyságára, hősiességére is és jogunk van indokolt derűlátással nézni a jövendőbe. Azt hiszem a jövendő, már a közeli jövendő...

Ekkor már tudtam, hogy Kunt nem hangjának csengése és szemének ragyogása teszi fiatallá, hanem fiatalos meggyőződése és megtörhetetlen forradalmi hite.

3.

1920-ban egy elvtárssal Szlovákián át Kárpátukrajnába utaztam. Vonatunk kora hajnalban érkezett Kassára és mi csak délután folytathattuk az utat, Csap és Munkács felé. Az állomásról gyalog mentunk a városba. Az üzletek vasredőnyei még le voltak eresztve. Az egyik vasredőnyön felfedeztük a magyar vöröshadsereg Kassát elfoglaló hadosztályának egy plakátját, amelyet elfelejtettek eltávolítani A plakáton olvasható parancsot Münnich Ferenc írta volt alá. Én

megdöbbenve, társam meghatottan nézett a plakátra, saját aláírására. Néhány percig szótlanul mentünk egymás mellett. Elsőül társam szólalt meg. Valami ilyesmit mondott: Tanulságos történet! A cseh és szlovák burzsoázia háborút vezetett Tanács-Magyarország ellen. A cseh és szlovák proletariátus menedékjogot biztosít a Magyar Tanácsköztársaság halálra szánt, halálra üldözött, az új forradalmat előkészítő harcosai számára ...

ÉG A TISZA

Én nem harcoltam végig az északi hadjáratot. A legelső ütközetben megsebesültem.

Századunk egy kis erdőben táborozott, puskalövésnyire az országúttól. Az országút túlsó partján cseh legionáriusok. Tőlünk jobbra csepeliek, balról pesti vasasok. A friss, zöld, nedves fűben hevertünk.

Nemrég szállottam le egy hatalmas tölgyfáról, ahonnét messzelátóval néztem a cseheket. Tüzérségünk halomra lőtte a cseh ágyukat. Az Ipoly hídján halott emberek, elnémult ágyúk és döglött lovak hevertek. Nyitva az út Losonc felé!

Gottesmann magyarázta a hadihelyzetet:

— Gyerekjáték, fiúk! Ide nézzetek — a térképre. Ez a kis petty itt Losonc — ugyanaz a Losonc, amelyik itt fekszik tőlünk egy kis félórányira. Szóval ez itt Losonc. Na, most idenézzetek! Losonctól Prágáig egy hajszálnyival sem több, mint egy arasz — bal kézzel mérve. Hát ennyi az egész — egy kis arasz Prágáig. Hát ez csak nem sok az újpesti prolinak?

— Attól függ, hogyan fűtünk.

— Gulyással fűtünk.

— Akkor Amerika sincs messzebb egy ugrásnál.

— Ez már beszéd!

Az országuton egy autó rohan — kis, vörös zászló lobog az autón. A csehek géppuskával lövik. Az autó lekanyarodik a mező felé, ami az erdő meg az országút között tarkállik. Az árokban áll meg. Landler száll ki belőle.

— Na, mi az elvtársak? Megéreztem a szagot — gulyást főztök.

— Azt. Velünk tart Landler elvtárs?

— Ne féljetek, nem vagyok én olyan rossz ember. Nem eszem el a tieteket. És gyáva is vagyok — félek, még kiátkoznátok a hasamból. Hova valósiak vagytok?

— Újpestiek.

— Az derék. Ki a parancsnok?

Gottesmann előáll.

— Hát a politikai megbízott?

— Jelentkezem.

— No, derék. Hát, amint látom, a gulyástok még nem kész. Amíg elkészül, csinálhatnátok egy kis sétát.

— Miről van szó, Landler elvtárs?

— A csehek erősen szorongatják a salgótarjániakat. Ha Losoncra besétálunk, Salgótarján felszabadul a sokszoros túlerő nyomása alól. A csepeliek, itt jobbra, meg két pesti század, már készen állanak a támadásra. Tíz perc alatt ti is fölkészülhettek.

— Parancs?

— Nem egészen. Böhm elvtárs, még nem adott parancsot a támadásra — de a jó vöröskatona parancs nélkül is verekszik. Az újpestiekről azt mondják, jó forradalmárok.

— Helyesen mondják.

— Nahát akkor ...

Míg nyolc fiú kisegítette Landler autóját az árokból, mi többiek fölszedelőzködtünk.

— El ne sózd a gulyást! — adja ki Gottesmann az utolsó utasítást a szakácsnak. Hosszú lére hagyd. Mikor kész, utánunk hozod Losoncra.

— Útközben kihűl.

— Majd fölmelegítjük a püspöki konyhán.

— Losoncon nincs püspök.

— Hát akkor ... A fontos az, hogy sok paprikát tégy bele, mert a hús zsíros — még megárt.

Landler autója már eltűnt. A csehek fölhagytak a lövöldözéssel. Abból, hogy az autóban nem esett kár, könnyű volt kitalálni: messzi fekszenek az országúttól.

— Kész! — ordítja Gottesmann, aki maga is szuronyos puskát vesz a kezébe.

Landler azt mondotta, hogy a csepeliek adják meg a jelt a támadásra — huszártrombitával. A jel késik. Az emberek türelmetlenül néznek egymásra — egyik-másik már ismét ül —, mindjárt lefekszik megint az egész banda — és ha a gulyás elkészül, akkor fújhatnak a csepeliek. Oldalba bököm Gottesmannt. Int, hogy megértett. Egy pillanat múlva kezéből tölcsért csinál a füléhez, aztán hátravágja a fejét, mintha most ütött volna fülébe a távoli trombitaszó.

— Készen lenni! Fiúk! Elvtársak! Tanács-Magyarországért, a világforradalomért, előre!

Gottesmann előreugrik. Roppant forróság fut végig a testemen, fegyvert szorító kezem megreszket egy pillanatra. Vadul elordítom magam és rohanok Gottesmann után.

— Rajta!

— Rajta! Rajta!

Bakancsos lábak kopogása, lihegés, fegyvercsörgés, elharapott káromkodások — rohanunk az országútnak. Néhány száz harcos... Akkor — a legnagyobb ügyért — ilyen kis csapatok harcoltak.

Az erdőtől az országútig egy szép virágos mezőn vezet az út. Milyen régen futunk már és még milyen messzi az országút.

Ki hitte volna... A csepeliek még mindig... Pedig...

— Rajta! Rajta!

Gottesmann most ugrik át az árkon — már fönn áll az országúton —, fiúk! — bal öklével dühösen fenyeget a csehek felé.

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta...

— Elvtársak!

— Kurva úristen... Korán ordítottunk.

— Rajta!

Most én is átugrom az árkot — a töltés...

Vagy tízen lehetnek előttem, többi lihegve, káromkodva mögöttem kapaszkodik.

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta...

— Az anyátok istenit!

Megbotlom. Mire föltápászkodom, a század már a túlsó mezőn rohan, csak páran maradnak fekve az országúton. Gyorsan — de csak egyet ugrom —, éles nyilalás a bal lábamban és legurulok az árokba.

— Meglőttek a bitangok!

Most már közelről szól a csepeliek trombitája.

Az árokban víz van — ki kell mászni. Csak... Hm. A lábamba lőttek és a fejem nehéz. Ha csak... Hm, az istenit, elfelejtettem megmondani, hogy a lakásom — a vörös asszony — né — na mégis...

A fejem már kint van az árokból — hm. Senkit sem látok. Itt felejtettek. Persze, ha Pojtek ott van... De Fellner...

Estefelé talál meg két szanitéc.

— Na? — kérdem, mikor már a hordágyon hintálnak — nincs erőm befejezni a kérdést. De nem is kell — a szanitécek értenek a hallgatásból is.

— Bementünk — mondják mindketten, majdnem egyszerre, mintha összetanultak volna. Egyidőben a csepeliekkel.

— Hanem a gulyást elsózta az a hülye szakács — mondja az egyik, a Wolfner-gyári Bodor. — Bizonyosan szerelmes a nyavalyás.

— Sok a halott?

— Akad. Sajnos, akad.

2.

Nyolc napig feküdtem a losonci kórházban. A bal combom ütötte át egy puskagolyó. A csontot horzsolta, de nem törte el. Nem volt hát semmi különös baj, de a nagy vérveszteség kutyául legyöngített. Kilencednap kórházvonatra tettek és másnap már az újpesti Károlyi-kórházban feküdtem. Ha én rendeztem volna a dolgot és nem a véletlenség, akkor sem sikerülhetett volna jobban. A szobában, ahova kerültem, két ágy volt. Az egyik az ablak melletti, az enyém; a másikban meg Kecskés bácsi feküdt, a volt Wenckheim-cseléd. Az öreg a román frontról hozott haza egy váll-lövést. Már három hete nyomja vele az ágyat. Az ő ágya lábtól állott az enyémnek, úgy, hogy nem láthattuk egymást, de — legalább is az öreg egyre erősítgette, hogy jobb is, ha nem lát — nem akar ő többé kommunistát látni, elég volt neki, még sok is.

— Amiatt a buta román golyóbis miatt a kommunistákra rúg ki?

— Hát taknyos kölyöknek tartasz, aki az asztallábra haragszik, amiben megütötte magát? Ha a román golyóbis nem

talált okosabb helyet magának — oda se neki... De a kommunistáknak az isten sem bocsátja meg az ő nagy bűnüket és én se vagyok jobb az istennél.

— De hát mi az a nagy bűn, Gyuri bátyám?

— Még kérdezed? Magadtól tán ki sem tanálod? Hisz rosszabbak vagytok tán még... Hisz nem is találok mán hozzátok mérhető gonoszt.

— Ha tudnám...

— Ha tudnád... Hát azt talán éntőlem hallod legelsőül, hogy a földet nem osztották szét és a zsellér ma is olyan koldus kutya, mint a császár idején volt? Oszt talán az se titok előtted, hogy az ispánok, meg a jegyzők asszonyai még ma sem özvegyek? Hány jegyzőt akasztottál föl, híres kommunista?

— Akasztani? Na, az igazán nem lenne nagy munka. Mi sokkal nagyobb fába vágtuk a fejszénket. Szocializmust csinálunk.

— Úgy? És hány szocializmust csináltál már, ha szabad kérdeznem?

— No, az nem megy olyan egyszerűen, Gyuri bátyám, azt...

— Úgy? — vágott szavamba az öreg. Na jól van. Az egyiket nem csináljátok, mert nagyon egyszerű — a másikat meg azért nem csináljátok, mert nem elég egyszerű — a vége meg az, hogy az urak haragszanak rátok, mert elvettétek tőlük a földet — a szegénység meg azért nem szível titeket, mert tőletek is hiába várja a jussát. Rossz vége lesz ennek, Péter, nagyon rossz vége lesz — én mondom neked, az öreg Kecskés — nekem elhiheted. Mert olyanok vagytok ti, mint a zalai legény, aki egy fenékkel két lovon akart ülni, oszt mind a kettő otthagyta a sárban...

Magyarázhattam a dolgot az öregnek, ahogy csak tudtam, minél többet magyaráztam, annál dühösebb lett. Ha azt mondottam, hogy okosnak kell lenni, akkor lehülyézett: ha meg azt bizonygattam, hogy a jobboldali szociáldemokrata vezetők az okai a tanácskormány felemás politikájának, erre is megvolt a válasza az öregnek.

— Ha valaki kurvát vesz feleségül, nekem ne panaszolja, hogy az asszonynak lógnak a csecsei.

Egy karcsú, szőke asszony gondozott minket. A forra-

dalom előtt apáca volt, most az egyik kórházi orvos felesége. Halkan lépett, halkan beszélt, mindig ott volt, ahol kellett, de az öreg vele is össze-összeakadt.

— Minden a miénk, oszt egy pipára való dohányt sem kap az ember.

— Nem szabad dohányozni, elvtárs — mondja csendes hangon a szőke asszony. — A tüdeje sérült meg.

— Ne tanítsd az öregapádat, hogy mit szabad, mit nem! — lármázott az öreg. — A börtönben sem volt szabad, oszt mégse jött ki a számból a pipa.

— A börtön az más — mondotta az ápolónő, de vesztére, mert az öregből most aztán igazán kitört a harag.

— Más? De ha más, hát jobb, mint ez a... Majd én megmondom neked, ha még eddig senki sem mondotta meg...

Az öregre rájött a köhögés. Orvost kellett hívni.

— Megölnek — szólt az öreg, amikor egyedül maradtunk.

— És ha olyan nagyon rossz a mi forradalmunk, miért állott be kend vöröskatonának?

— Nem a te gondod, hogy én mit mért csinálok — felelte Gyuri bátyám.

Mikor aztán, ha segítséggel is, de végre talpraállottam, legelsőül odaültem Kecskés bácsi ágyára. Hát bizony most már igazán öreg volt az öreg. Megfogyott, megsápadt, lelógó bajusza szinte hófehér lett — a szeme alatt két mély árok. A szeméből csorogtak a könnyek, amikor megcsókoltam.

— A vöröskatonák elfoglalták Kassát — olvastam neki az újságból.

— Hála annak a szentséges úristennek — fohászkodott föl Kecskés bácsi, a kommunisták halálos ellensége — mert azért csak ők, a kommunisták fogják megszerezni a szegény zsellér jussát — toldotta meg magyarázattal a fohászt.

Komiszul köhögött az öreg.

*

„Édes egytestvérem!

Legelünk. Idehoztak minket legelni a szerb határra, mondhatom, bele is pusztul a hadsereg a nagy pihenésbe. Még akkor sem akartam írni neked, amikor Kassát elfog-

laltuk, de most csak írok, pedig most már nincs mit írni. Amit elfoglaltunk, visszaadtuk — de ki a fene hiszi, hogy a román is visszaadja nekünk, amit ő vett el tőlünk, a rabló bojár. Hát ez a szakszervezeti vezetőcskék műve! Ahol ők vannak, ott nem nő fű, azért hát azt mondom neked, hogy nem is én vagyok a harctéren. hanem te vagy a harctéren, mert a legveszedelmesebb ellenség Pesten van és nem a Száván túl. Ha fölkelsz, menj be Testvérem Szamuelyhez és mondd meg neki, hogy tönkremegy a hadsereg és tönkremegy a forradalom és elpusztul a proli, ha így megy tovább is és mondd meg neki, hogy hol az ellenség.

Gyógyulj meg gyorsan — itt látja az ember igazán, hogy milyen nagyon nagy szükség van minden egyes bolsevikire. Pojteket, meg Potyondit, meg a többieket sokszor ölelem és neked minden jót kívánok,

hű elvtársad
Gottesmann."

Utóirat: Szappanos elesett Kassánál. Nagyon bátran halt meg.

3.

Pojtek gyakran meglátogatott. Míg az ágyat nyögtem, jókedvű volt, most, hogy már a mankót is eldobtam, egyre komorabb lett. A vak is láthatta: bajok vannak.

— Miért vontuk vissza északról a csapatokat?

— Kérdezd meg Böhmöt. Felőrölték, szándékosan felőrölték a hadsereget, aztán már nem volt mit tenni — úgy kell csinálni, mintha elhinnénk, hogy az antant visszaparancsolja a románt. Ha lesz erőnk, visszaverjük.

Megmutattam neki Gottesmann levelét. Bólogatott, de nem szólt egy szót sem.

— Te, a te Nemesed kitett magáért — kezdte pár pillanat múlva. Elküldték Bécsbe bevásárolni, a pénzt ellopta és bécsi lapokban cikkeket ír a bolsevikiek ellen.

— Sok pénzt lopott?

— Sokat. De ha itt marad, még többet lop.

— Hm. Csupa bitang!

— No, azért ne lógasd a fejed, tudok jó hírt is. Az oroszok verik Kolcsakot.

Az öreg Kecskés bácsi köhögött. Vizet kért. Megitattuk és odaültünk az ágya elé. Az öreg szeme lázban égett, az arca mintha kisebb lenne, mint még pár nap előtt volt, a keze csont és bőr.

— A földet kellene szétosztani — mondta majdnem suttogva.

— Arra is rákerül a sor — felelte határozottan Pojtek.

— Most, most, rögtön! — erőlködött az öreg. — Elkésünk, nincs idő — elkésünk...

— Nem késünk el, Kecskés elvtárs, mindent meg fogunk csinálni.

— De...

Pojtek, aki máskor mindig sietett, most nagy türelemmel magyarázta a helyzetet.

Nagy remények, nagy megpróbáltatások, országok, népek, osztályok — egyetlen széles, nagy összefüggő kép: a föltartóztathatatlan forradalom képe. Az oroszok, a németek — a gyarmatok népe... Ausztria — Németország — a cseh proletariátus, a Balkán — a magyarországi proletariátus... — minden élt, mozgott Pojtek szavában.

— És a paraszt? A paraszt persze az kutya!? — vágott bele a szóba Kecskés bácsi, aki Pojteket hallgatva, nagy erőlködéssel felült az ágyban.

— Nem értem, mit akar mondani, Kecskés elvtárs?

— Persze, maguk sohasem értik meg, amit mi akarunk mondani.

Pojtek zavartan mosolygott.

Nem felelt, nem tudott felelni, a haldokló paraszt lázadónak.

*

A kórházból június 24-én jöttem ki, két nappal Kecskés bácsi vörösvirágos, vörösszászlós, katonazenés temetése után.

Június 24-én volt a „nemzeti szociáldemokrata" ellenforradalom.

Az ellenforradalom leverése után pár napig a parasztok között dolgoztam — aztán kimentem a román frontra.

Részt vettem az átkelésben, aztán fejvesztetten futottam a megvert hadsereggel, csak a szolnoki hídnál állottam meg és csak akkor értettem, hogy mi történt, amikor láttam, szemtanúja voltam annak, hogy Kun Béla testével akarta feltartani a bomlást, a halált, az ellenforradalom győzelmét jelentő futást.

— Ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta.

A szolnoki parton lobogva ég egy zsindelyfedelű ház.

AUGUSZTUS

1.

Fejvesztetten futottunk.

A halottak, a sebesültek, az ágyúk, a géppuskák, a zászlók mind ottmaradtak a Tisza partján. Még rajtunk volt a vörösök egyenruhája, de már nem voltunk vöröskatonák. Már csak az életünkért futottunk. Mögöttünk égő falvak — a győztes román királyi hadsereg, a halál. Hogy mi van előttünk, mi van ott, ahova futunk — azt senki sem tudta. Fejvesztetten futottunk, arrafelé, ahol Pestet tudtuk.

Én még részt vettem az utolsó ütközetben: Szolnokot szuronyrohammal visszafoglaltuk. Közben a tőlünk északra álló román csapatok átkeltek a Tiszán és elvágták a Pest felé vezető egyenes utat. Most aztán nagy kerülőt kellett tennünk — ugyancsak szedni kellett a lábunkat, különben üldözőink előbb lesznek Pesten, mint mi.

A vöröshadsereg teljesen fölbomlott. Egy része román fogságban volt, más része pedig már Pest alatt járt, amikor mi végleg föladtuk Szolnokot. A románok ágyútűz alatt tartották a pályaudvart, senki sem gondolt mozdonyfűtésre.

— Add ide a kezed és ugorj föl! De a fegyvert dobd el! Annyi üres helyünk nincs. No, egy-kettő, ne gondolkozz, mert itthagyunk!

Antalfy kezet nyújtott és én egy jó ugrással fönt voltam a teherautón, ami már telis-tele volt menekülő vörösökkel.

Úgy látszott, egy gombostű sem fér fel az autóra. Pár lépésnyire mögöttünk a pocsolyába vágódott egy gránát — az autó elindult. Egy félórán belül még két embert szedtünk föl.

— Na, de most már igazán minden jegy elkelt — mondotta Antalfy, aki olyan tüskés volt, mint egy sündisznó. A szíve most sem esett a nadrágjába, ő vitte az autón az első szót. A zubbonyát ledobta, ingujjban játszott a világ legnagyobb színházában. Kezében egy kézigránátot tartott, azzal hadonászott.

— Gyerünk, gyerünk!

Porzott az országút. Gödör gödör után. Az autó úgy rázott mint a nyavalyatörés. Itt-ott fegyvertelen vöröskatonákat értünk utol, akik kétségbeesetten vonszolták magukat Pest felé.

— A románokkal magyar fehértisztek is jönnek. Megnyúzzák akit elfognak.

— Vegyetek föl, testvérek, vegyetek föl, az isten is megáld benneteket!

— Vegyetek föl, négy gyermekem van otthon!

— Nem tehetjük, testvér — látod —, egy bolhának való hely sincs az autón.

Antalfy válaszolt a könyörgésre. Sajnos, valóban nem volt hely. Mi többiek úgy hallgattunk, mintha a fegyverünkkel a nyelvünket is elvesztettük volna.

— Dögöljetek meg, kutyák! — ordították utánunk a hátramaradt katonák.

Egy falu szélén fegyveres parasztok állták el az utat. A legtöbbje csak vasvillával volt fölfegyverezve, de egyiknek-másiknak lőfegyver volt a kezében. Az úton keresztben egy ledöntött szilfa feküdt.

— Állj!

— Az apátok keserves úristenit!

Az autó megállott.

— Na mi baj, elvtársak? — kezdte Antalfy a szót.

— Vége már az elvtársi világnak — mondotta egy őszes bajúszú paraszt és a többi nevetett a szóra.

— Vége! — így Antalfy. — Nyakunkon a román.

— Ti hoztátok a nyakunkra!

— Istennyilát! Mi védtük velük szemben a Tiszát! A tiszt urak vezetik őket, hogy az öreg isten akárhová ...

— Na-na. Hát oszt mit visztek magatokkal?

— Tetűt. Az minden, ami még rajtunk van.

Honnét, honnét nem, Antalfy két kézigránátot húzott elő, az egyiket az én kezembe nyomta, a másikat egy mellettem álló vasas kezébe adta. Egynéhány revolver is előkerült.

— Ugyan dobjátok félre az útból azt a botocskát!

— Ha a fegyvereket leadjátok, tovább mehettek.

— Nem tehetjük, testvér! Rajtunk a román, elkél egy kis fegyver.

Négy fiú leugrott, hogy félredobják a szilfát, de a parasztok útjukat állták.

— No, mi lesz? — kiáltotta egy kistermetű parasztlegény és sofőrünkre fogta fegyverét.

— Balog Gergely! — ismertem föl hirtelen a legényt, akivel tíz hónap előtt együtt tanultam a kommunizmus ábécéjét. Balog Gergely!

— No-no — motyogta zavartan. — Hát te ki-fia bornya vagy? — kérdezte tettetett hetykeséggel, egy pillanatnyi szünet után.

— Ungvárott ültünk együtt, meg...

— No-no.

— Nagyon uralkodtatok! — mondta egy parasztasszony.

Egy vadászkalapos, csillagok nélkül is jól felismerhető tiszti egyenruhát viselő szőke, nyurga férfi, aki eddig szinte megbújt a tömegben, most előlépett.

— Elég! — kiáltotta. — Engedelmeskedtek, vagy...

— Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom — számolt ordítva Antalfy és megcsóválta feje fölött a kézigránátot.

A parasztok hirtelen hátrább húzódtak, sokan közülük elbújtak az országút melletti árokba, onnét fenyegetőztek, nagy ordítozással. Egy lövés dördült el. A tiszt lőtt. Antalfynak lerepült a sapkája. Három revolverlövés volt a felelet és a parasztok megint hátrább húzódtak. A négy vöröskatona félredobta az útban levő szilfát.

— Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom — üvöltötte Antalfy a kézigránátot lóbálva. — Gyorsan, gyorsan! No, ugorjatok föl! Így! Mehet!

A tiszt mégegyszer lőtt. Az a vöröskatona, aki utolsónak kapaszkodott föl az induló autóra, fölordított és biztosan visszaesik, ha időben meg nem fogom a karját.

— Gyorsan, gyorsan! — sürgette Antalfy a sofőrt.

— Meglőttek a disznók! No, megálljatok kutyák!

A tiszt még néhányszor átlyukasztotta a levegőt, de mi már túl voltunk a falun, kint a szabad országúton. Sehol senki. Kétoldalt — hatalmas kazlakba rakva — aranyszínű búzakévék. A sebesült ott nyögött bakancsaink között. Minden döccenésnél nagyokat káromkodott. Antalfy egy inguljal — úgy, ahogy — átkötötte a keresztüllőt combot.

Még naplemente előtt értünk a városba. A pestiek hamarosan lemaradtak az autóról, ki itt, ki ott. A sebesültet is leadtuk, valahol a Keleti-pályaudvar közelében: asszony várta és három gyerek. Estszürkületkor már csak négyen voltunk az autón, négy vidéki. Nem tudtuk, hova forduljunk, mihez kezdjünk.

— Gyerünk egy kaszárnyába — ajánlotta a sofőr.

— Azt nem! — felelte Antalfy. — A vörösöket becsülettel szolgáltam, a vörös világ elmúlt, most már az istennek sem leszek katonája. Nem. Egyetlenegy percre sem! Majd a második vörös köztársaságban.

— Valahova csak vinnem kell ezt az autót. Bemegyek vele egy kaszárnyába.

— Tedd azt, testvér, de én leszállok.

Antalfy és én leszállottunk. Az autó rögtön továbbindult.

— Minden jót, elvtársak!

— Minden jót!

— Nna! — Antalfy nagyot sóhajtott. — E perctől fogva nem vagyok vöröskatona, ismét Antalfy Géza színművész úr vagyok, a nyavalya törje ki. Csak ettől a ruhától kell még megszabadulnom, aztán szidhatom én is a bolsevikokat. Hát te mihez fogsz, testvér?

— Magam sem tudom. Senkim sincs Pesten.

— Neked is mindenekelőtt a ruhádtól kell megszabadulnod. Én szívesen magammal viszlek. Itt nőttem föl a pesti aszfalton — ezer barátom is van itt, a nyavalya törje ki őket. Szervusz, szervusz, kérlek alássan, kérlek alássan — ha pénzem van, az ülepem is kinyalják, most meg — úgy hiszem, rám se ismer egy se a gazemberek közül, és aki rám ismer, talán az is kidob, vagy még rosszabbat tesz. Na — mindegy! — Magammal viszlek. Ne félj, Antalfynak helyén van az esze.

Az utca telis-tele volt néppel. Belekaroltam Antalfyba,

nehogy a nagy tolongásban elszakadjak tőle. Megállottunk egy szerkesztőség hatalmas, kivilágított üvegablaka előtt, ahol sűrű embertömeg várta a legújabb híreket. Egy félöles papírra ökölnyi betűkkel volt kiírva az új kormány névsora.

— Csupa szociáldemokrata — mondtam. — Nagy baj nincs.

— Hülye vagy, testvér — kezdte a szót Antalfy, de tovább nem jutott.

— Hallja! Nem veszi le rögtön azt a piszkot?!

Egy fiatal önkénteskáplár állott előttem és kesztyűs kezével a mellemre tűzött vörös csillagra mutatott.

— Dobja le tüstént, ha jót akar!

— Hallja, önkéntes úr csinos — kezdte el mély, recsegő hangon Antalfy —, ha még sohasem rúgták magát valagon...

Bent állottunk a tömeg közepén és most egyszerre mindenki bennünket figyelt. Akik közel voltak, azok Antalfyt hallgatták, akik hátrább álltak, anélkül, hogy tudták volna, mi történt — egyszerre ordítani kezdtek:

— A zsidók szekerét tolták, a disznók!

— Mozit csináltak a templomból!

— Mi tököt zabáltunk, a Hungáriában meg pezsgőztek a zsidók!

— A nagyanyátok buta istenit — ordította Antalfy. — Aljas szolgák, hát olyan rossz volt, annyira fájt nektek az a kis szabadság...

Antalfy arcán egy pofon csattant el. Egy fehérnadrágos, monoklis úr ütötte pofon. Én ököllel a monoklis arcába vágtam. A következő pillanatban Antalfy már ordítva számolt:

— Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom...

A kézigránát láttára egyszerre hátrább húzódtak az emberek. A fehérnadrágos öklével hadonászva ráordított az önkéntesre, a nagy lármában nem hallottam, hogy mit ordít. Még csak azt láttam, hogy az önkéntes pofonvágja a fehérnadrágost — és mi már kint voltunk a veszettül ordítozó tömegből. Egy munkás engem is, Antalfyt is karonfogott és húzott maga után.

— Szedjék a lábukat, elvtársak!

Ahogy visszanéztem, láttam, hogy nagy verekedés támadt.

— Szedjék a lábukat, elvtársak!

Sietve mentünk. Az ismeretlen szólalt meg elsőnek.

— Vegye le, elvtárs, azt a vörös csillagot. Semmi értelme sincs utcai jeleneteket provokálni.

Engedelmeskedtem.

— Csak az a hiba, hogy szállásunk nincsen — mondotta Antalfy, félreérthetetlen célzatossággal. — Ma jöttünk meg a frontról és mire ideértünk, itt már vége az előadásnak.

— Nálam ellehetnek az elvtársak, ha ugyan van még lakásom. Eddig egy rekvirált szobában laktam — nézzünk oda, talán még ott lakom.

— Amíg a szocdemek vannak a kormányon, csak nem dobják ki az utcára a prolit — véltem én.

— Vagy ki tudja — felelte az idegen. — Mindenesetre jó lesz sietni.

— Kit tiszteljek az elvtársban? — kérdezte Antalfy, amikor már kint jártunk az Üllői úton.

— Kuszák Lászlónak hívnak, géplakatos vagyok. Tagja voltam az ötszázas munkástanácsnak.

— Ahá! Na persze...

Már erősen sötétedett, mire Kuszák lakására értünk. Még nem tették ki. Szép, tágas, kétablakos szobája volt a második emeleten. Az ablakokon át ki lehetett látni messzi a laktanya felé, ahol valamikor a császárt szolgáltam. Kuszák kinyitotta az egyik ablakot és kihajolt.

— Most vonulnak be az első román csapatok — mondotta halkan.

Sokáig szótlanul állottunk az ablak előtt. Antalfy akkorákat sóhajtott, mintha egy nagyon nagy színházban, sok ezer néző előtt játszana valami mélységesen megrázó tragédiát.

— Ezen pedig egyelőre nem segíthetünk — mondotta Kuszák, amikor az ablakot betette. — Egyelőre.

Fölgyújtotta a villanyt és leeresztette a függönyöket.

— Az elvtársak persze éhesek?

— Mi tagadás benne, éhesek vagyunk.

— Feketekávét főzhetek, meg kenyerem is van.

Meggyújtotta a spiritusz-gyorsforralót és egy kis fazék vizet állított föl rá.

Az ajtón kopogtak.

— Csak nem dobnak ki minket evés előtt — suttogta Antalfy, aki már csak úgy ruhástól leheveredett az ágyra s

most éppen azon fáradozott, hogy fekvő helyzetben szabaduljon meg a bakancsától.

— Tessék! — kiáltotta kissé túl erélyesen Kuszák.

Egy vörös bajuszú, alacsony termetű munkás-féle ember jött be.

— Attól tartottam, hogy már hűlt helyét találom, Kuszák elvtárs.

— Hová az istenbe mennék? — kérdezte vállvonogatva Kuszák. — Üljön le, Laufer elvtárs.

— Valahová menni kell kérem, az bizonyos, mert itt — amilyen indulatosak a népek — megnyúzzák magukat, az szent. És én sohasem csináltam titkot a véleményemből — most is kimondom nyíltan, meg is érdemlik, hogy megnyúzzák magukat.

— Igazán? Megérdemeljük? — kérdezte halkan, kissé mosolyogva Kuszák.

— Meg. Megérdemlik, mert valamennyien bolondok, vagy még annál is rosszabbak. A vezéreik — ha azok itt maradtak volna, legalább annyi öröme lenne a szegény embernek ebből az egész disznóságból, hogy azokat megtáncoltathatná egy kissé, mert azok — na azok igazán megérdemlik, hogy darabokra vágják őket. Hanem persze, a népbiztos uraknak van ám eszük. Jól megtömték a zsebeiket — na még egy kiló aranyat, na még egy marék gyémántot — és már túl is vannak a határon. Selyem-bársonyban fognak járni, felé sem néznek többé a munkásembernek, mi meg itt ülünk nyakig a szarban, hogy a rossz nehézség jöjjön a rühesekre!

Kuszák a kávéval volt elfoglalva. Antalfy intett, hogy fogjam a szám, úgy látszik, kíváncsi volt Kuszák válaszára. De Kuszák nem nagyon sietett a válaszadással.

— Na, kész a kávé — mondotta, mintha eddig is csak erről lett volna szó. Három csészém van, az elvtársak ihatnak, én majd megvárom, míg kiürül egy csésze.

— Köszönöm, nekem már elég volt a barnacukros fekete pótkávéból, gersliből, meg tökből. Nagyon köszönöm, nem kérek belőle.

— Jól van, Laufer elvtárs, jól van, azért nem kell úgy haragudni, igazán nem akartam megbántani. A maga segítsége nélkül is elkészülünk majd valahogy ezzel a kis löttyel. Lássanak hozzá, elvtársak!

A kávé kegyetlenül rossz volt, de azért elkészültünk vele. Közben nagyokat hallgattunk, csak Laufer kezdett mindig újból szóba.

— A csillagokat is ideígérték az égről, oszt mit adtak? Fürdővizet, színházjegyet, meg fehérpénzt — tessék, lakjál jól vele, öltözködj föl — nesze büdös proli. Persze a Hungáriában, meg a Várban, na, pfuj! A bolond proli meg csak tűrt, tűrt...

— Hát tulajdonképpen minek köszönhetem a szerencsét, Laufer elvtárs? — kérdezte Kuszák, amikor az evést befejeztük.

— Beszélhetek? — kérdezte Laufer és szemével ránk mutatott.

— Nyugodtan beszélhet, Laufer elvtárs.

— Hát. Hm, hm. Persze. A gyárat becsukták, ezt már bizonyára hallotta, Kuszák elvtárs. Tegnap reggel bementünk — az ördög se gondolt semmi rosszra —, dolgozni fogunk és hát, szóval, bejött a régi igazgató is. Isten hozta, igazgató úr, isten hozta. Ő meg csak mosolyog és köszönget mindenfelé. És — de hisz bizonyára hallotta már, Kuszák elvtárs — déltájban öszehív minket és kihirdeti, hogy egy hónapra becsukja a gyárat. Még tréfált is a büdös zsidója. — Most lehet sztrájkolni — mondta röhögve. Hát szóval, kirúgtak minket. Tegnap minden a mienk — ma meg éhen dögölhetek — egy csomó pénzzel a zsebemben.

Egy halom fehérpénzt húzott ki a zsebéből és odavágta az asztalra.

— Egy hét előtt még vazelint, vagy szagosvizet vehettem volna rajta, ma meg már szart sem adnak érte... Na. Hát szóval — hm — úgy gondoltam, hogy mivel tulajdonképpen én is a bolsevizmus áldozata vagyok — hisz Kuszak elvtárs tudja, az elején, amikor még azt hittem, hogy — szóval én is szolgáltam az elvtársaknak, most meg itt állok ezzel a ronggyal — igen. Ne értsenek félre, Kuszák elvtárs, én nem akarok osztozkodni, én nem akarom a másét, de azt elvárom, teljes joggal elvárom maguktól, hogy ettől a bolseviki pénztől szabadítsanak meg. Ezt cseréljék be nekem igazira. Magánál bizonyosan akad egy kis kékpénz, Kuszák elvtárs — talán több is, mint amennyire okvetlenül szüksége van. Hát szóval, csak azt kérem, cserélje be nekem ezt a fehérpénzt

kékre. Az egész, ami itt van, nem sokkal több kétezer koronánál, de nekem — hisz ismer, Kuszák elvtárs, öt évig dolgoztunk egy gyárban, egymás mellett — hát szóval...

Kuszák csodálkozva hallgatta Laufer szavait, előbb csak mosolygott, de a végin már hangosan nevetett.

— Na, Laufer elvtárs, ha maga is a bolsevizmus áldozata, hát megosztom magával minden kékpénzemet. Nem is megosztom, itt van, odaadom magának az egészet. Megérdemli, igazán megérdemli.

Előkotorta nadrágzsebéből a pénztárcáját és egy négyréthajtott tízkoronást halászott ki belőle.

— Tessék!

— Hm. Bolondot csinál belőlem, Kuszák elvtárs? Hát jó! Nekem így is jó. Én — őszintén szólva — nem is vártam jobbat magától. Nem én. Csak az asszony kedvéért jöttem ide, mert hogy az asszony — hosszú haj, rövid ész —, hát ő még mindig hisz egy kicsit a bolsevikieknek. Na, dicsérem az eszét. Jól van így is, Kuszák elvtárs, nagyon is jól van... Majd... Na — hát szóval, ha ez az utolsó szava, hát...

Az ablak alatt kemény léptekkel katonák menetelnek. Kuszák fölhúzta a függönyt és kinézett, oda sem hallgatva arra, amit Laufer mormogott. Kuszák háta mögül és is kinéztem az utcára és a hideg futott végig a hátamon.

— Románok!

Csak úgy hallottam Antalfy recsegő hangját, mintha nagy távolságból jönne.

— Hallja, elvtárs, Laufer elvtárs, jó lesz, ha megy innét. Nem azért mondom, hogy hordja el magát, mintha mi nem szívesen látnánk, hanem — tudja — minden pillanatban detektívek jöhetnek értünk.

— Én nem félek a detektívektől. Nekem semmi okom...

— Jól van, jól. Hiszen én nem is azért mondom, hogy megijesszem, csak éppen kötelességemnek tartottam figyelmeztetni. De ha nem fél, annál jobb. Én mindig nagyrabecsültem a bátor embereket.

Mire visszafordultam, már csak hárman voltunk a szobában. Laufer fehérpénze is eltűnt az asztalról.

— Az éjszakát talán még eltölthetjük itt, holnap azután valami jobb hely után kell néznünk — mondotta Kuszák.

— Külföldre kellene menni — vélte Antalfy.

Kuszák a vállát vonogatta.

— Nem mindenkinek — mondta halkan. — Az itteni munkára is kell ember. És ha az elvtársak bolsevikiek...

— Azok vagyunk testestől-lelkestől — vágott a szóba, kissé túlságosan ünnepélyesen Antalfy. — Csak ettől a ruhától tudnánk megszabadulni.

— Egy váltó ruhám van — mondotta Kuszák —, azt szívesen odaadom.

— Az elég is egyelőre — kapott a szón Antalfy. — Ha én egyszer ismét civil vagyok, a másikat játszva megszerzem.

Ebben maradtunk. Egy ládából előkerült Kuszák vasárnapija. Egy kicsit viseltes volt, egy kicsit szűk is Antalfynak, a nadrág meg különösképpen rövid.

— No, de majd annál jobb lesz a másik, amit én szerzek vigasztalta önmagát a vén komédiás.

Nem sok szó folyt közöttünk az este. Kutyául fáradtak voltunk. Kuszák rövidesen elkészítette a fekvőhelyeket. Antalfy az ágyra feküdt, Kuszák a díványra, nekem meg — egy kabátból meg egy pokrócból — a padlóra vetettünk ágyat. De alig oltottuk el a villanyt, kopogtak az ajtón.

— Ki az?

— Gyorsan nyiss ajtót! Én vagyok, Anna.

Kuszák ajtót nyitott. Egy fiatal, szőke diáklányféle jött be. Csinos lány lehetett, de most zöldes-sárga volt az arca és úgy reszketett, hogy rossz volt nézni. Egy szót sem szólt, amikor az ajtót betette maga mögött, csak tágra nyílt szemmel nézett hol rám, hol Antalfyra. Kezében egy összegyűrt újságot szorongatott.

— Mi baj, Anna? Ülj le! Rosszul érzed magad?

— Te még nem tudod, mi történt?

Kuszák egy pillanatig hallgatott. Most ő is zavartan nézett ránk.

— Talán...

A lány az újságot szorongató kezével legyintett.

— Ottót elfogták. Az utcán fogták el.

— Lehetetlen!

A lány leült az asztal mellé, az asztalra könyökölt és arcát kezére támasztva, nézett maga elé. Talán észre sem vette, hogy a lámpa egyenesen a szemébe világít Idegesen hunyorgatott, aztán becsukta a szemét.

— Az utcán fogták el. Ma délután.

— De hisz még a szociáldemokraták ...

— Ugyan hagyd! Látod, te is tévedtél, én is, Ottó is. Mindnyájan tévedtünk.

— Ki az az Ottó? — kérdezte Antalfy.

— Korvin.

Korvin Ottót elfogták. Most már én is értettem a helyzetet. A szociáldemokraták vannak a kormányon és az utcán fogják el a kommunistákat. Egyszerre rám is átragadt a diáklány reszketése. A fogaim hangosan vacogtak. Aki most lát, aligha hiszi el, hogy két nap előtt sűrű golyózáporban bátran állottam a sarat.

Pár pillanatig csend volt a szobában. Kuszák néhányszor végighúzta kezét a homlokán, mintha gonosz álmot akarna elriasztani.

— Gyerünk le az utcára — szólt rekedt hangon a lányhoz.

— Nem lehet. Ezen a környéken román járőrök cirkálnak, kis híja, hogy a kezükbe nem estem.

— Ha zavarjuk az elvtársakat, elmegyünk — szóltam én.

— Szó sincs róla! Csak aludjanak az elvtársak. Mi sem tehetünk okosabbat.

— Most minden összeköttetés megszakadt? — kérdezte Kuszák a lányt.

— Egyelőre igen.

Jó ideig ismét teljes csend volt a szobában.

— Feküdj le, Anna, ide a díványra. Én ülve is tudok aludni.

— Én ma nem tudok aludni — felelte a lány.

— Aludnod kell. Holnap jártányi erőd sem lesz, ha ezt az éjszakát is ébren töltöd.

— Maga meg feküdjék ide mellém, Kuszák elvtárs! — ajánlotta Antalfy. — A szociálrevolucionérek ellenforradalma utáni éjjel Szamuelyvel aludtam egy ágyban, Moszkvában, a Kremlben.

Kuszák eloltotta a lámpát és mintha csak a lámpafény okozta volna a reszketést, egyszerre úrrá lettem a félelem fölött. Pár pillanatig úgy éreztem magam, mintha künn lennék a fronton, nem tudom miért, az volt az érzésem, hogy egy nagy offenzíva előestéjén vagyunk — holnap, holnap meg-

verjük az ellenséget — holnap... Már félálomban voltam, amikor ismét megszólalt a lány:

— Te elhiszed, hogy Szamuely öngyilkos lett?

— Nem hiszem. Egész bizonyosan megölték a bitangok.

— Én azt sem hiszem el, hogy megölték. Él. meglásd él, bizonyosan él. Még szüksége van rá a pártnak. Meglásd...

A beszélgetés a lövészárok túlsó széléről szűrődött el hozzám. Körülöttem hangosan horkoltak az alvó vöröskatonák. Egyszerre fölsikoltottam. Az ellenség gyilkos gázt eresztett az alvó lövészárokra. Mindnyájan megfulladunk!

2.

Mikor reggel fölébredtem, a lány már elment. Kuszák és Antalfy az asztalnál ülve kávéztak. Gyorsan megmosakodtam és én is lehajtottam egy csésze feketekávét.

— Megyek, elvtársak és ide már nem jövök vissza. Maguknak sem ajánlom, hogy sokáig itt üljenek. Sajnos, a dolgok úgy alakultak, hogy semmivel sem lehetek segítségükre. Legföljebb valami fehérpénzt adhatok, ha szükségük van rá.

— Köszönjük, van pénzünk. Ami pedig a továbbiakat illeti — fordult hozzám Antalfy —, te itt vársz rám, amíg visszajövök. Sietni fogok, amennyire csak lehet és hozok neked ruhát, meg... No, a többit majd meglátjuk. Tehát, itt vársz rám.

— Ha valamit használhatnak az elvtársak abból, amim itt van, nyugodtan elvihetik.

Kuszák búcsúzóul keményen megszorította a kezem.

— Minden jót, elvtárs. A viszontlátásra!

— A viszontlátásra!

— Várj nyugodtan. Biztosan visszajövök — búcsúzott Antalfy.

Egyedül maradtam. Az utcán katonazene játszott. Román csapatok meneteltek a város szíve felé. Lehúztam a függönyt, semmit sem akartam látni, semmit sem akartam hallani. Órám nem volt, nem tudtam ellenőrizni, hogy múlik az idő. Rettenetesen hosszúra nyúlt a délelőtt. Föl és alá járkáltam a szobában. Megbotlottam egy székben, fölgyújtottam a villanyt. Mint valami börtönben — gondoltam —, öt lépés előre,

öt lépés hátra. Egy fél feketekenyér feküdt az asztalon. Inkább unalomból, mint éhségből enni kezdtem. Öt lépés előre, öt lépés hátra. Szinte észre sem vettem és már legyűrtem a nehéz, agyagszínű kenyeret.

— Kuszák úr itthon van?

Kopogtatás nélkül egy kövér, alacsonynövésű asszony nyitott a szobába.

— Azonnal jön — feleltem és magam sem tudtam, mért hazudok.

— Maga is itt lakik? — kérdezte a kövér asszonyság, aki az ajtónál állva, hol a szétszórt ágyneműt nézte, fejcsóválva, hol meg az arcomba nézett, gyanakodva.

— Nem. Én csak vendég vagyok, Kuszák unokaöccse — feleltem.

— Nem tudja, hová ment a bátyja?

— Nem tudom, hanem rövidesen itt lesz.

— Ha hazajön, küldje le hozzám. Mondja meg neki, hogy a házmesterné hívatja.

— Okvetlenül megmondom.

— Azonnal mondja meg neki, ahogy hazajött, mert még ma ki kell mennie innét. Holnap reggel megjönnek a Kertész nagyságos úrék és nekem addig rendbe kell hozni a lakást. Úgy néz ki minden, mintha nem is emberek, hanem disznók laktak volna itt. Nem tudom, mit szólna a nagyságos asszony, ha ezt látná.

— Bizony én sem tudom. Hát szóval, a bátyámat le fogom küldeni.

Délelőtt volt még, vagy már délután, nem tudtam. Az egyik sarokban méter magasságban hevertek a könyvek és röpiratok, de csak nagysokára jutott eszembe, hogy olvasni kellene. Egy röpiratot vettem a kezembe. Rögtön megismertem. Amikor Molodecsnóban voltam katona, ilyen röpiratok mentek a kezemen át Oroszországból Magyarország felé. Kinyitottam a füzetet, de rövidesen visszadobtam a sarokba. Hiába akartam, nem tudtam olvasni. Nem fogott a fejem.

— Nem várok tovább Antalfyra — határoztam el hirtelen. — Nem várok. Becsapott. Esze ágában sincs visszajönni. Hogy a fenébe lehettem olyan ostoba, hogy komolyan vettem. Nem. Nem várok tovább, hiába is várnék. Aztán mi történhet velem? Legfeljebb becsuknak pár hétre. Láttam már

ilyen csudát. Majd kibocsátanak. Főzök egy kávét, aztán megyek.

Meggyújtottam a gyorsforralót és a kis zománcos fazekat félig töltve vízzel, a tűz fölé állítottam. Aztán leültem.

— Mi az? Ülve alszol?

Antalfy állott előttem. A gyorsforraló még égett, csak pár percet alhattam.

— Gyorsan, gyorsan. Öltözz át, mennünk kell. Megkéstem. Rövidesen ránkesteledik. Nem tudtam előbb jönni. Nehezen ment a ruhaszerzés, a nyavalya törje ki a sok gazemberét. Na, siess, siess!

Antalfy fölbontotta az asztalon heverő, újságpapirosba burkolt csomagot és olyan kézmozdulattal, amilyennel a tapsot szokták a színészek megköszönni, táncmozdulatnak is beillő hajlongással szedte ki új ruhám egyes darabjait: egy kockás nadrágot, egy sötétkék kabátot, egy pár ferdére taposott sarkú, lakk félcipőt és egy széleskarimájú szalmakalapot. A kabátba ing, gallér és nyakkendő volt becsavarva.

— Na látod!

Míg a katonaruhát ledobtam magamról, Antalfy még egyszer, nagy szeretettel végignézte új fölszerelésemet.

— Minden van itt, minden, ami egy magára adó színésznek szükséges. Semmiről, de semmiről sem feledkeztem meg. Csak az a kár, hogy nem vagy megberetválva, de majd azon is segítünk holnap.

Amikor a kockás nadrágot kezembe vettem, egy kicsit megijedtem. Soha életemben nem volt rajtam hasonló maskara.

— Csak nem vagy elégedetlen? — kérdezte szemrehányóan Antalfy. — És azt is észrevehetnéd már végre, hogy én is kellőképp kicsíptem magam.

Valóban, csak most vettem észre, hogy Antalfy is átöltözködött. Világossárga félcipő volt rajta, barna nyári ruha és égszínkék selyemnyakkendő. Arca frissen volt beretválva. Kesztyűs bal kezében egy napszítta szalmakalapot tartott.

— Nna?

A nadrágot gyorsan magamra húztam. A gallért és nyakkendőt Antalfy igazította el rajtam. A kabát szűk volt, de valahogy följött, hanem a cipővel komoly baj volt. A kettő talán egy lábamra lett volna elég.

— Az anyja istenit a pimasz ripacsának — káromkodott Antalfy. — Hát nem női cipőket sózott rám a disznó? Majd szájába köpök a gazembernek! Hanem persze — na mindegy. Húzd föl a régi cipődet, a bakancsokat.

Tükör nem volt a szobában, de anélkül is tudtam, hogy nevetségesen festek. Antalfy azonban nagyon meg volt elégedve velem.

— Pompás! — kiáltotta. — Azt hiszem, lesz némi tehetséged a színészi pályára. Csak persze, ezek a cipők! Na majd teszünk róla. Annak a gazembernek pedig a szájába köpök.

Csak a pénzemet szedtem ki a zsebemből és az irataimat téptem apró darabokra, különben mindent a szobában hagytunk. Az ajtót szépen betettük magunk után és egy perc múlva már lent voltunk az utcán.

— Szedd a lábad!

Féltem, hogy mindenki engem fog bámulni, de úgy látszik, más gondjuk volt az embereknek. Rám sem nézett senki. Persze volt nálam érdekesebb néznivaló is. Nép most kevés járt az utcán, de annál sűrűbben jártak a román őrjáratok: négy román katona, egy-egy magyar altiszt kíséretében. Amikor az első őrjárat elment mellettünk, szívem hangosan dobogott. A harmadik, negyediket már föl se vettem. Velünk egyik sem törődött. A Körút táján szuronyos román cserepárok vagy kétszáz lefegyverzett vöröskatonát kísértek abba az irányba, ahonnét mi jöttünk. A menetet egy honvédhuszárfőhadnagy kísérte — egy fiatal, szőke fiú. Nem volt könnyű helyzetben: a románokkal szemben alázatosnak kellett lennie, de úgy, hogy magyar bámulói mégis benne tiszteljék a vezetőt, a parancsnokot.

— Igaz — mondotta suttogva Antalfy —, téged Bálint Emilnek hívnak. Jól jegyezd meg magadnak: Bálint Emil vagy, a kassai színház segédszínésze. Érted? Az igazolványod itt van a zsebemben, majd odaadom valami nyugodt helyen. Kitűnő, majdnem valódi papír.

— Hol az istenben szerezted?

— Van itt ész, ne félj. Van annyi, mint tíz mázsa püspöknek. Igaz, kesztyűt is hoztam neked, ott fönt elfelejtettem odaadni, de ezt útközben is nyugodtan fölhúzhatod.

A szürke cérnakesztyű szétrepedt, amikor két ujjam beledugtam.

— Nem tesz semmit. Csak szedd a lábad.

A város közepe táján már sokkal sűrűbben járt a nép és ritkábban az őrjáratok. Mintha senkinek sem lett volna dolga, mindenki sétált, mindenki úgy nézte az utcát, mintha mozit nézne — mindenki valami érdekesre várt, valami szenzációra. Ezt magamtól talán meg sem láttam volna, de Antalfy figyelmeztetett rá. A szerkesztőségek kirakatai előtt most is nagy tömegek álltak.

— Itt megvársz. Egy pillanatra bemegyek ebbe a kávéházba, de egy lépést se tégy, amíg vissza nem jövök, mert akkor ítéletnapig is kereshetjük egymást.

Egyedül maradtam az utcán. Olyan feszesen álltam egy helyütt, mintha vártán lennék. Pedig nehéz volt egy helyben állni, mert körülöttem úgy tülekedtek az emberek, mintha fizetnék őket érte. Mindenki saját szemével akarta látni az ökölnyi betűkkel teleírt lepedőt, amelyen a szerkesztőség a legújabb táviratot hozta köztudomásra: A magyar tanácskormány bukásának hírére az orosz tanácskormány is lemondott. Lenin Svédország felé menekül.

Nemigen törtem a fejem a dolog fölött, rögtön tudtam, hogy valamelyik pesti kávéházban írták meg az orosz tanácskormány lemondását. Karcsúra fűzött tisztek habzsolták a hírt, s kifestett szájú asszonyok olyan hangosan röhögtek, mintha csiklandoznák őket. A kocsiúton három román lovas négy összeláncolt munkást kísért. Egyik fogolynak vérzett a szája, a másik sántított a bal lábára, két társa támogatta.

— Na, mi az, elvtársak? — kiáltott oda a kávéház teraszáról egy fiatal zászlós —, mi az? Minden a miénk?

— Szesztilalom? — ordította rekedt hangon egy hatalmas termetű honvédfőhadnagy.

Körülöttem mindenki hangosan nevetett. Hirtelen olyan düh fogott el, hogy alighanem valami ostobaságot csinálok, ha ebben a pillanatban Antalfy belém nem karol.

— Minden rendben van, kolléga úr, holnap utazunk.

— Hová utazunk? — kérdeztem csodálkozva.

— Hát hová utaznánk? Ahová a szerződésünk kötelez. Salgótarjánba, aztán tovább a Felvidékre, Kassára, esetleg Pozsonyba — majd meglátjuk, hová. Én apaszínész vagyok — hiába, öreg vagyok már a szerelmes jelenetekre —, te azonban egyelőre csak segédszínész vagy.

— És játszani is fogok?

— Természetesen! De egyelőre — mondom — csak, mint segédszínész és természetesen, amikor operettet játszunk, a karban fogsz énekelni.

— De...

— Tudom, tudom. Az igazgató régi jó cimborám, még békeidőből való barátság. Szóval — no, de szedjük egy kissé gyorsabban a lábunkat, vagy várj csak egy pillanatra...

Megállított egy konflist. A kocsis hajlandó volt — duplán megszámítva — fehérpénzt elfogadni. Így hát kocsin mentünk vissza az Üllői út sarkáig. Ott Antalfy kifizette a kocsist és ismét az Üllői út járdáját tapostuk.

— Nem messzi megyünk — mondotta. — Itt a második utcasarkon lakik az a vén disznó sógorom. Kocsmáros a gazember, elvetemült méregkeverő. Nála szállunk meg az éjszakára. A te dolgod csak annyi, hogy akármit is mondok, te hallgatsz. Ne sokat törődj az igazsággal!

A kis sarki vendéglő zárva volt. Az udvaron át mentünk be a lakásba. Csak az asszonyt találtuk otthon, Antalfy nővérét. Schuhmacherné úgy hasonlított a bátyjához, mint egyik gránát a másikhoz. Neki is olyan meszelő alakja volt, mint a barátomnak és az ő szeme is olyan kék volt, mint egy csecsszopó gyereké. Csak éppen, hogy az asszony orra valamivel kisebb volt, mint Antalfyé és az arca is halványabb színű, bár ő sem volt éppen sápadt. Antalfy szőke haja már kissé őszes, az asszony haja fakó, de még nyoma sincs benne a fehér színnek.

Antalfy átölelte és megcsókolta a húgát.

— Holnap utazom — kezdte a beszédet.

— Az istenért, hova utazol? Én azt hittem, hogy te..

— A titkárom — mutatott be engem nagy hirtelen Antalfy. — Tudniillik színtársulatot szerveztem és holnap indulok vidéki körútra. Tulajdonképpen búcsúzni jöttem. Kedves kötelességemnek tartom szeretteimtől elbúcsúzni. Herman idehaza van?

— Nincs, de mindjárt itt lesz.

— Az baj! — mondotta Antalfy. — Én meg törhettem a fejem, hogy az-e a baj, hogy nincs itthon a gazda, vagy az, hogy rövidesen itt lesz.

Az asszony paprikásszalonnát, hagymát és kenyeret tett

elénk és Antalfy kérésére egy üveg bor is került az asztalra. Zabálni kezdtünk...

— Én azt hittem, hogy te... — fogott harmadszor is szóba Schuhmacherné, de Antalfy most is közbevágott. Úgy látszik, nem volt kíváncsi arra, hogy mit hisz a húga. Teliszájjal is olyan pergő nyelvvel tudott mesélni művészi terveiről, a vidéki körút ragyogó anyagi kilátásairól, a társulat kitűnő, fiatal színészeiről, hogy végül is az asszony megunta a hiábavaló kísérletezést és belenyugodott abba, hogy Antalfy nem fogja megtudni, hogy ő mit gondol. Ölbe tett kezekkel nézte, hogyan eszünk és megadással hallgatta bátyja szavait.

— Úgy csináltam a dolgot, minden tekintetben olyan tökéletes a társulatom, hogy nem egy rühes vidéki város, de Pest is megnyalhatná utána a száját. Én mondom neked és nekem elhiheted. Jó volt ez a fehér bor, habár — úgy hiszem — Herman egy kissé megkeresztelte.

Éppen kiürült az üveg, amikor megjött a gazda. Antalfy ölelésre tárt karokkal ugrott elébe, de Schuhmacher nem sok hajlandóságot mutatott az ölelkezésre.

— Na, mi az, vén gazember, téged még nem akasztottak föl? — kérdezte és egy lépést hátrált az ölelésre siető rokon elől.

— De Herman! — méltatlankodott Antalfy.

Herman az asztalon levő ételmaradékokra nézett, aztán az asszonyra, majd rám, végül ismét Antalfyra, aki még mindig kitárt karokkal állott előtte. Herman egy jó fejjel kisebb volt Antalfynál. Széles vállú, izmos, nagykezű, nagylábú ember. Szúrós, kicsi, zöldesszínű szeme állandóan mozgott.

— Tulajdonképpen búcsúzni jöttem — kezdett szóba Antalfy.

— Búcsúzni? — kapott a szón a gazda. — Na, isten veled! Eridj békével. Én nem bántalak, nem piszkolom be veled a kezem, de arra figyelmeztetlek, hogy még egyszer be ne tedd hozzám a lábad, mert letöröm a derekadat, arra mérget vehetsz.

— De Herman, az istenért, a sógorod! — sikoltotta az asszony.

— A sógorom? Köszönöm. Amikor a zsidók szekerét

tolta, végigrabolta az országot, gyújtogatott, gyilkolt — négy hónapon át ezt csinálta a drágalátos bátyád —, igen, amikor jól ment a sora, felénk se köpött, de most, hogy szorul a kapca, most megint idejön az én nyakamra. Köszönöm. Nagyon köszönöm, nem kérek ebből a sógorságból! Én tisztességes, keresztény magyar ember vagyok, egy percig sem tűröm tovább a házamban ezt a bitangot. Csak annyit mondok, eredj, takarodj innét, amíg mást nem gondolok.

Antalfy karba font kezekkel állott és semmi kedvet se mutatott a távozásra.

— A nap lement — mondotta szavalva —, idestova éj borul a meggyötört városra. Az utcán embervadászatot tartanak a román őrjáratok. Azt akarod, azon dolgozol, hogy román szuronyok döfjék át e szívet? Lelkedre vennéd?

— Én a világon semmit sem akarok, csak azt, hogy rögvest takarodj innét és az én házamba ebben az életben be ne tedd a lábad.

Az asszony hangosan sírt. Antalfy feléje fordult.

— Ne sírj, húgom! Ne alázd meg magadat ez előtt az ember előtt. Hát magyar ember ez? Ha-ha! Ez a híres magyar **vendégszeretet?! Ez az a híres magyar** lovagiasság: utcára **dobni a legyőzöttet**, az üldözöttet, a halálraszántat...

— A fene a hasadba, vén ripacs — mondotta a gazda, egy kissé már meglágyulva.

Antalfy nem játszhatta végig a jelenetet. Vendégek érkeztek. A két vendég egyikében — nem éppen nagy örömmel — Lauferre, Kuszák elvtárs tegnapi vendégére ismertem. Laufer is bizonyosan megismert minket, nagy szemeket meresztett, de nem árulta el, hogy már találkozott velünk. Barátságosan mosolygott, amikor Antalfy bemutatkozott neki.

— Antalfy vagyok, a felvidéki magyar színtársulat igazgatója. A titkárom — mutatott rám.

— A keresztény nemzeti munkáspárt szervezőbizottsága nevében jöttünk magához, Schuhmacher úr — kezdte Laufer a szót. Bizonyosak vagyunk abban, hogy az ön jó magyar szíve együtt dobog a megkínzott, megalázott nemzet szívével, bizonyosak vagyunk abban...

— Vigyél be asszony két üveg vöröset, meg valami harapnivalót az étkezőbe. Ezeknek meg vess ágyat a nappaliba. Holnap megszállott területre indul a sógorom, propa-

gandaútra — magyarázta a helyzetet vendégeinek Schuhmacher.

Az asszony a földre vetett fekhelyet. Annyi ágyneműt adott alánk, hogy tíz ágyra is elég lett volna. Az asztalra meg egy üveg bort állított.

— Reggel el kell menned innét, Miklós — mondotta pityergő hangon.

— Hát mit gondolsz, ha arany-marcipánnal marasztalnátok, maradnék egy percig is egy tető alatt egy ilyen emberrel?

— Na, fiú, értem a módját? — kérdezte, amikor magunkra maradtunk. — Ruhát szereztem, vacsorát is, éjjeli szállást is. Reggel aztán utazunk.

— Láttam már én ilyet Oroszországban — mondotta vetkőzés közben. — Most előbb a mensevikiek jönnek, de ők csak pár napig bírják szusszal, aztán a tisztek kezébe kerül a hatalom. Azok pedig nem tréfálnak! Azok tudják, hogy mi a diktatúra, a nehéz nyavalya jöjjön rájuk. Nekik aztán papolhatsz tiszta demokráciáról, azokat is kiherélik, akik a szállászcsinálóik voltak. Hej, de keserves napok jönnek most a prolira! Nem is jó rágondolni, mennyi vérbe kerül majd az, hogy ... No, de majd fizetünk pár hónap múlva. Három hónapot sem adok neki, fiú és megint mi leszünk hatalmon. Hanem akkor ... Egyelőre azonban menteni kell, amit lehet. Mi holnap reggel utazunk.

Másnap reggel azután beütött az istennyila. Egymásután kettő.

— A kormány lemondott! Hála istennek, már lakat alatt vannak a bitangok! — keltett fel minket kedves házigazdánk. — Na, de most aztán hordd el innét az irhád, mert az én türelmemnek is van határa!

Nem sokat kérettük magunkat, felöltözködtünk és mentünk.

— Tudtam, hogy így lesz — mondta Antalfy az utcán. — Mindig így van. A prolinak telebeszélik a fejét, nem kell terror, nem kell diktatúra és ha a proli elhiszi, hogy nincs szükség vörösterrorra — akkor jön a fehérterror. Láttam én már ilyet Szibériában. Elég volt. Még ma elutazom.

A színtársulatnak egy kávéházban kellett összegyűlnie. A kávéházban megtudtuk, hogy a románok pár napra be-

szüntették a vasúti közlekedést. Az utazás — legalább egyelőre — vízbeesett. A színigazgató — Antalfy régi komája — tudta, hogy minket hol szorít a cipő.

— Semmi baj — mondotta —, pár nap késedelemtől nem dől össze a világ. Budapest kultúrváros, itt senkinek sem történhet semmi baja és — mondom — az első vonattal indulunk. És különben is, ki az ördög törődik veled? Te igazán nem csináltál semmi különöset. Alapjában véve, te nem bolseviki vagy, hanem áldozata vagy a bolsevikieknek. Terrorizáltak, hogy állj be a hadseregbe. Mit tehettél? Féltél, hát engedtél a terrornak. Igazad volt. Megmentetted magad a haza javára. No látod, ennyi az egész. És különben is egy pár napon belül utazunk.

Amíg végigmentünk a Körúton, háromszor is találkoztunk fogoly munkásokat kísérő rendőrökkel. Román lovasok vöröskatonákat hajtottak maguk előtt.

— Az utca nem túlságosan biztonságos — vélte Antalfy. — Ha beülünk egy kávémérésbe, sokkal kisebb a valószínűség, hogy ismerősökbe botlunk.

— Fehérpénzért adnak kávét? — kérdeztük a kávémérés kiszolgálóját, egy kis púpos, vöröshajú lányt.

— Öt koronát egynek számítva, adunk feketekávét, barna cukorral — felelte éneklő hangon a kis púpos.

— Pont arra van étvágyam — mondotta Antalfy. — No, hozzon két csészével, húgom!

— Igenis.

Háttal ültem az ajtónak — Antalfy bámulta meg a jövő-menőket —, így én nem láthattam, hogy valaki közeledik felém és majd kiejtettem kezemből a kávéscsészét, amikor egy kéz nehezedett a vállamra.

— Maradj csendben, testvér.

Őrmesteri ruhába öltözve, két kitüntetéssel a mellén, Pojtek Dániel ült mellém.

— A hangodról ismerlek meg. Jó lesz, ha máskor halkabban beszélsz, ámbár ez egyszer nem haragszom érte, hogy hangos voltál.

— Még egy kávét, a vitéz úrnak — szólt Antalfy a púposra.

Sokáig ültünk a kávémérésben. Valahogy úgy éreztük magunkat, mintha ott bent biztonságban lennénk. Pojtek

töviről-hegyire kikérdezett mindenről, ami azóta történt velem, amióta elváltunk. Szó nélkül hallgatta a beszédet, csak a fejével bólogatott.

— Most már csak alvóhelyre volna szükségünk, néhány napra, aztán utazunk — toldotta meg előadásomat Antalfy.

— Én harmadnapja kint lakom a Hűvösvölgyben egy bokorban. Jó hely, nektek is ajánlhatom.

— Benne vagyunk!

Csinos séta a város közepétől a Hűvösvölgyig. Nékem egy órai gyaloglás után már nagyon akarózott villamoson folytatni az utat, de Antalfy és Pojtek nem voltak hajlandók villamosra ülni.

— Ha az utcán találkozom ismerőssel, mire valami roszszat gondol, már régen nyomomat veszítette. Villamoson menet nem ilyen egyszerű a dolog — mondotta Antalfy.

Mikor a város már mögöttünk volt, Pojtek csendesen, töviről-hegyire elmondotta, hogy mi történt. A szakszervezeti vezetők külön megbeszéléseket folytattak arról, hogyan kell megbuktatni a tanácskormányt — a jobboldali szocdem kormánytagok fedezték őket. A kommunisták tudták, hogy egyelőre ők a gyengébbek, mindenáron el akarták napolni az összeütközést, mindenáron tartani akarták a hatalmat, legalább addig, amíg magunkra vonjuk a Szovjet-Oroszország ellen útnak indított antantcsapatokat.

— Ilyen tudatosan ment a dolog?

— Pár elvtárs tudta, miről van szó. A nagy többség persze nem így látta a dolgot és most, hogy letörtek minket, azt hiszi... szóval nem látja, nem érti, hogy mit jelent az egész világ számára a mi forradalmunk. Az igazat megvallva, én is csak akkor értettem meg a dolgot, amikor alkalmam volt Szamuelyvel beszélni. Mi az istent csinálnak? — kérdem tőle. Meddig tűrjük még, hogy ezek a disznók a fejünkre csináljanak? Kerüljön, amibe kerül, le kell számolni velük! „Kerüljön, amibe kerül, tartanunk kell a hatalmat, amíg az oroszok erőre kapnak" — felelte ő. De, mondom, így nem sokáig tartjuk a hatalmat. — „A helyzet nem jó, az igaz" — feleli ő. — „A cseh szociáldemokrata kormány háborút vezet ellenünk, az osztrákok, a disznók — az antant beavatkozását sürgetik; a mieink — jobb nem is beszélni." — Hát szóval, tudta ő, hogy mi következik, de... térképen mutatta nekünk,

hogy: itt is magunkra vontunk olyan csapatokat, amelyek Szovjet-Oroszország ellen indultak, meg itt is, meg amott is. Szóval ez volt a mi egyik legfontosabb föladatunk és ezt megcsináltuk. Talán többet is csinálhattunk volna, de hát így történt. Másodszor jobban csináljuk.

A szó végén nagyot sóhajtott Pojtek.

— Te elhiszed, hogy Szamuely öngyilkos lett? — kérdeztem.

Pojtek úgy nézett rám, mintha azt kérdezném tőle, elhiszi-e, hogy a Duna vize visszafelé folyik.

— Ugyan! — felelte és elnevette magát. — Még hallunk Szamuelyről egy keveset. Egész biztos vagyok, tudta mit kell tennie. Szóval, légy nyugodt, ott lesz, amikor ismét munkára kerül a sor.

Kiértünk a Hűvösvölgybe.

— Erre — vágott be Pojtek egy erdei ösvényre. — Erre lakom. Szép hely, mi?

— Szép — felelte savanyúan Antalfy —, csak egy kissé szellős.

— Hát te hogy az istenbe nem gondoltál valami biztosabb helyre, mint Hűvösvölgyre? — kérdeztem én. — Te Pesten voltál, neked volt időd...

— Én éppen olyan szamár voltam, mint a többiek. Ennyi az egész. Tudtam, hogy kik ezek a rühes szakszervezeti vezetők, magyaráztam is mindenkinek, de valahogy mégis mindig úgy gondoltam: no de azért mégse lehetnek olyan utolsók, hogy... Egypáran itt maradtunk munkára. Persze, azt hittük, hogy legalább addig, amíg a szakszervezeti kormány van uralmon, legalább addig nyugodtan mozoghatunk. Hát, mondom, szamarak voltunk. Az első nap lefogták az összekötőinket, azokat, akik tudták, ki hol lapul. Most aztán kereshetem az elvtársakat, akik ugyanúgy, mint én, csak azokról tudnak, akik a Zrínyi utcában ülnek.

Három napot töltöttünk a Hűvösvölgyben. Szép, meleg augusztusi napok voltak. A Hűvösvölgyben nem sok nyoma volt annak, ami a városban történt. Csak itt-ott láttunk egy-egy embert hirtelen irányt változtatni, amikor minket meglátott. Pojtek katonaruhája ijesztette el őket. Nappal sétáltunk, vagy félmeztelenre vetkőzve napfürdőztünk, éjjel az erdő mélyén, a bokrok alá búvva, aludtunk. Egy nap Pojtek,

másnap én, harmadnap Antalfy ment be a városba ennivalóért, meg újságért. Az ennivaló kutyának való volt Az újságok? — Soha piszkosabb papír nem volt a kezemben. Körözések, letartóztatások, förtelmes rágalmak — és ami a legrettenetesebb volt: naponkénti cáfolása a híreknek, hogy a rendőrségen agyongyötrik a lefogott kommunistákat. Antalfy egyszer aztán mégis kapott valami jó hírt — nekünk, kettőnknek nagyon sokat jelentett a hír, hogy megindultak a vonatok. Késő délután jött ki azzal, hogy színtársulatunk másnap reggel indul, a csehek megszállta Salgótarjánba.

— A ruhádra bizony nem nagyon vigyáztál — mondta —, de szerencsére a többi segédszínész is eléggé rongyos. Hoztam neked egy pár cipőt, végre lerúghatod a bakancsaidat. Reggel aztán kapunk egy-egy váltó inget.

— Nekem van háromezer korona kékpénzem — mondotta hajnalban búcsúzáskor Pojtek. — Azt megosztom veletek. Útközben szükségtek lehet rá.

— Az bizony elkél — felelte Antalfy. — Nálam már a fehér is fogytán és talán az életünk függ majd attól, hogy van-e egy kis pénzünk.

A villamosvégállomásnál elváltunk Pojtektől. Keményen megráztuk egymás kezét, de egyikünk se szólt egyetlen szót sem. Most villamoson utaztunk be a városba.

Reggel hétkor a Keleti-pályaudvaron találkoztunk a színtársulattal. Minden simán ment. A direktor száz koronát adott egy román őrmesternek és az ránk se nézett, amikor a papirosainkat lepecsételte. Huszonháromtagú színtársulatra volt engedélyünk és huszonhárman szálltunk be a vonatba. Pojtek is nyugodtan velünk jöhetett volna. De ő még mindig valami csodát várt. Meg volt győződve arról, hogy valahogy össze fog találkozni azokkal, akikkel együtt kell dolgoznia.

A vonatunk valamivel nyolc óra előtt elindult és estefelé már Salgótarjánban voltunk. Útközben négy román és két cseh járőr vizsgálta át a vonatot. Mindegyik leszállított egy-két utast, de velünk egyiknek sem volt baja. A mi dolgunkat a salgótarjáni cseh állomásparancsnokság is rendbenlevőnek találta és mire az utcai lámpákat meggyújtották, mi már ott ültünk a Pannónia-szálloda éttermében.

Attól tartottam, hogy a vonaton a ruhám föl fog tűnni és az sem lesz valami jó ajánlólevél, hogy semmi csomagom

sincs. Az ellenkezője lett volna föltűnő. Azt már a pályaudvaron láttam, hogy a legtöbb színésztársam épp oly rongyos, mint én és alig egynéhánynak volt más csomagja, mint egy újságpapirosba csavart valami. Útközben aztán megtudtam, hogy színésztársaim azért olyan szegények, mert a bolsevikiek kirabolták őket. Mindenkit kiraboltak a bolsevikiek, aki ehhez a színtársulathoz tartozott! Hogy kirabolták őket, az még hagyján, de legtöbbjét csúnyán meg is kínozták, halálra ítélték és bizony csak különös lélekjelenlét, rendkívüli bátorság, vagy hallatlan szerencse mentette meg őket a kínhaláltól. Ha valaki végighallgatta beszélgetésünket Pesttől Salgótarjánig, az meggyőződhetett arról, hogy a bolsevikiek a vidéki színészekben látták a legfőbb ellenséget, mindenekelőtt azokkal akartak leszámolni.

Egyik legérdekesebb történet az volt, amit Antalfy mesélt el.

— Én magával Kun Bélával akadtam össze — kezdte. — Még az első napokban történt, április legelején, hogy levelet kaptam tőle. Magához hivatott. Na, gondoltam, megnézem közelről a pofáját és megmondom neki a véleményem. Hát, szóval elmentem hozzá. Azt tudjátok, hogy a Hungáriában lakott. A Hungáriáról nem fogok beszélni, azt bizonyára valamennyien ismeritek — annyit változott csak akkor a szálloda, hogy tele volt lopott holmikkal és lépten-nyomon egy-egy fegyveres Lenin-fiú állott. Hát mondom, bemegyek Kunhoz. Pezsgővel kínál, meg szivarral. Nem barátkozni jöttem — mondom —, azt hittem, valami komoly ügyben kéret. „Hát persze, hogy komoly ügyben kérettem, Antalfy elvtárs" — mondja ő. — „Arra akarom megkérni, hogy vegye át a Nemzeti Színház igazgatóságát." — Mindenekelőtt én nem vagyok magának elvtársa — feleltem én —, ezután pedig jobb lesz, ha nem is kér semmire. Én semmiképp sem vállalom a Nemzeti Színház vezetését, legalább is nem addig, amíg maguk bitorolják a hatalmat, mert — ezt jegyezze meg magának — én világéletemben tisztességes, keresztény, magyar ember voltam és az is maradok halálomig —, ha tetszik magának, ha nem. „Na — mondja Kun Béla —, ami a kereszténységet illeti, azon könnyű segíteni. Itt a szomszéd szobában van egy rabbinus, az majd körülmetéli. A magyarsággal se lesz sok bajunk — én megelégszem azzal, ha jelenlétem-

ben háromszor leköpi a szűzmáriás nemzeti lobogót." — Arra leshet — mondom nevetve —, majd magát fogom leköpni, amikor akasztani viszik. Kunnak erre a szóra fejébe szállt a vér. „Na, majd meglátjuk — mondja és kinyitja a szomszédos szoba ajtaját. Gyere ide, Adolf!" — kiáltja — és egy ronda, vörös, szeplős, taknyos zsidó jön ki a szomszédos szobából, mindkét kezében egy-egy hatalmas revolvert lóbalva. Vagy két percig beszélgetett Kunnal — nem tudom, mit beszéltek, mert hála istennek, nem konyítok a zsidó nyelvhez, de azt tudtam, hogy rólam van szó, mert Kun egyre rám mutogatott és azt is könnyű volt kitalálni, hogy mi sors vár rám, mert háromszor egymásután gajdeszt ordított a ronda, vörös Adolf. „Na, majd megmutatom én neked, büdös keresztény!" — fordult hozzám. — Megmutatod az öreganyádnak — feleltem és éppen képen akarom vágni a taknyost, amikor hátulról egy lasszót dobnak a nyakamba és földre rántanak. A következő pillanatban vagy tíz zsidó terrorista vetette rám magát és — minek szépítsem a dolgot — lefogtak, megkötöztek. „A gajdeszba vele!" — ordította a dühtől rekedten Kun. Fölemeltek és becipeltek a gajdeszba. A gajdesz — ezt bizonyosan tudjátok — egy sötét és nedves, rettenetesen büdös szoba. Nem mondom el, hogyan fest az a szoba, pfuj, ma is undorodom tőle. Két nap, két éjjel feküdtem étlen-szomjan ebben a rondaságban. Harmadnap nyílik az ajtó és nagy tállal a kezében, a szeplős Adolf jött be rajta. „Na, büdös keresztény — mondja —, megdöglesz. Halálod előtt azonban meg kell enned ezt a nagy tál sóletet." Zsidó ételt egyek? — felelem mélységes fölháborodással. — Azt nem éred meg, zsidó! Megölhetsz, de meg nem alázhatsz! „Na, majd meglátjuk" — feleli a zsidó. — Azt meglátod — feleltem nevetve —, de amit még jobban szeretnél meglátni, az elásott kincseimet sohasem fogod látni gazember, pedig ha csak negyedrészét adnám neked annak, amit elástam, abból is úr lennél holtodiglan, te bitang. „A nagyságos úr kincseket ásott el?" — kérdezte most mély meghajlással a szeplős betyár. Azt, te gazember — feleltem nevetve. — Kellene, mi? Egy óráig könyörgött a bitang, hogy áruljam el neki, hova ástam a kincseimet. Na — mondom egy óra után —, lehet beszélni a dologról, Adolf, de csak akkor, ha előbb jelenlétemben megeszel egy tenyérnyi paprikás szalonnát. „Jaj, csak azt ne kívánja

tőlem a nagyságos úr, hiszen tetszik tudni bizonyára, hogy a zsidó vallás tiltja a szalonnaevést." Na, már pedig, Adolf — mondom neki —, amíg szalonnát nem ettél, addig nem tárgyalok veled. — Sírt, könyörgött a zsidó, ígért fűt-fát, de hogy én hajthatatlan maradtam, végül is ráfanyalodott a szalonnaevésre. Amikor nagy sírás-rívás között elkészült a szalonnaevéssel, akkor meg ezt mondom neki: Oldd le rólam gyorsan ezeket a láncokat és gyerünk! Megmutatom neked, hol vannak a kincseim elásva, legyen egyszer neked is jó napod, te büdös. „Higgye el, nagyságos úr" — kezdte, mialatt a láncaimmal bajlódott, de belefojtottam a szót. Ha kincset akarsz, Adolf, akkor az én jelenlétemben ne jártasd a pofád! „Hallgatok nagyságos úr, már hogyne fognám a pofám, ha a nagyságos úr úgy parancsolja" — és már indultunk is. „A főgajdeszba viszem ezt a disznó magyar embert — mondta Adolf a Hungária kapujánál és az ott álló terroristák röhögve nyitottak utat nekünk.

— Minek szaporítsam a szót? — folytatta Antalfy, amikor már az ablakon át messziről láttuk Salgótarjánt. — Fölmentünk a Gellérthegyre és megmutattam Adolfnak a kincsek helyét. A belvárosi templom órája éppen akkor ütötte az éjfélt, amikor Adolf nekifogott az ásásnak. Ásott, ásott, hogy csakúgy szakadt róla a verejték, én meg a gyepen heverve cigarettáztam. Eltelt vagy két óra, a gödör is volt már vagy két méter mély, amikor egyszerre csak azt veszem észre, hogy kifogytak a cigarettáim. No, most már elég ebből a bolondságból — gondoltam — és bal lábbal olyat rúgtam Adolfba, hogy egyenesen fejest esett a magaásta gödörbe. A többi már gyerekjáték volt. Ráhantoltam a földet a bitangra és hazamentem aludni.

Lehet, hogy nem mindenki hitte el a történetet, de egy bizonyos: nem esett több szó a diktatúra rémtetteiről.

A vonat megállott.

— Salgótarján! — kiáltotta a kalauz.

Antalfy az első este összebarátkozott két cseh tiszttel. A tisztek eredetileg nem Antalfy barátságát keresték, de a színésznők nem beszéltek se németül, se csehül, a tiszt urak pedig nem tudtak magyarul, így Antalfy vállalkozott a tolmács szerepére. A tisztek vörös bort hozattak, Antalfy tolmácsolt, ivott és énekelt:

Az éjszaka a pártfogóm —
Zápor mossa a takaróm — fehérre,
Mégis ezer pengőforint van kitűzve fejemre...

Amikor már nem volt szükség tolmácsra, Antalfy átjött a szomszéd asztalhoz, ahol egy pohár szódavíz mellett hallgattam a bolsevikiek rémtetteinek történetét. Az első éjszakát egy szállodai szobában töltöttük.

— Ezek a csehek nem buták! — mondotta Antalfy vetkőzés közben. — Nem fogtak le senkit az itteni bolsevikiek közül, mind szabadon járnak még. Ez a jóság semmibe sem kerül nekik, de annál többet hoz a konyhára. A bányászok úgy dolgoznak, mint a barmok, csakhogy a cseh urak meg legyenek elégedve velük és ne engedjék ide a magyar fehéreket.

— Neked meg kell nősülnöd — folytatta a szót Antalfy, minden átmenet nélkül. — Okvetlenül meg kell nősülnöd. Választék van elég. Akármelyiket választod a négy kóristalány közül, mindegyik szívesen játssza pár hónapig a tisztességes asszonyt.

Másnap reggel Antalfy nógatására segítettem széthordani a röpcédulákat. Sarkadi Gusztáv színigazgató fordult röpcédulával a nagybecsű közönséghez, bejelentve, hogy ma este megkezdi, válogatott művészi erőkből álló társulatával, az egyelőre három hétre tervezett színi évadot és hazafias üdvözlettel szíves támogatást kér. Rám a föladat könnyebb része esett: nem lakásokba, hanem az üzletekbe hordtam szét a fölhívásokat. Az üzletekben — majd mindegyikben — zsidókat találtam, akik hangos örömmel fogadták a magyar színtársulatot. Mindenütt kikérdeztek — ki a primadonna, mit fogunk játszani, hány tagból áll a zenekar? Egy-két helyütt

cigarettával is megkínáltak. A legszívesebben mégis egy öreg, szeplős képű sváb borbélymester fogadott.

— Na végre! Hála istennek! Végre magyarok jönnek. Még az se baj, hogy csak színészek, az a fő, hogy magyarok. Majd jön — isten segítségével — a többi is. Mindenkit ingyen beretválok meg aznap, amikor az első magyar csendőrt meglátom.

És nehogy kérkedésnek lássam a szavát, előlegképp tüstént megberetvált és a hajamat is kopaszra nyírta, csupa barátságból.

Amikor az üzleteket végigjártam — bár erre nem volt utasításom —, kimentem a vasúti töltésen túlra a bányalejárat felé. A töltés mellett — a sorompótól balkézt — két magas, hegynek is beillő halomba rakva, feküdt a szén. Folyt a munka. A bánya felől, keskeny vágányon futó kocsik hozták a szenet. Egy-egy ló húzta a kocsikat. Egy-kettő és már ott feküdt a frissen hozott szén a többi között. Egymásután jöttek az egylovas kocsik, de a szénhegyek mégsem nőttek magasabbra, mert a másik oldalon egyre lapátolták a szenet. Amit az egyik oldalon a sok apró taliga hozott, azt a másik oldalon mind elnyelte egy nagy vasúti kocsi. Egy hosszú-hosszú teherkocsi állott a vaksínen. A vonatot szuronyos csehszlovák katonák őrizték.

A sorompó mellett állva, sokáig bámultam a munkát. Az emberek fáradtan mozogtak, a legtöbbje úgy fogta a szeneslapátot, mintha nem is ő adná az erőt, hanem a lapát húzná őt maga után. Semmi lendület sem volt a munkában és mintha azzal sem törődött volna senki, hogy a szomszédja mit csinál: ki-ki a saját kezére dolgozott.

Az egyik őrtálló cseh katona kiáltott valamit felém, csak persze én nem értem a cseh szót. Amikor az őr most már dühösen rám ordított, úgy gondoltam, hogy bizonyára tilos a töltés mellett állni és lassan megindultam vissza a város felé. De egy másik cseh katona elállta az utat. Egy pillanat múlva már két katona is állott mellettem, s amíg az egyik fegyvert fogott rám, a másik a röpcédulákat kapta ki a hónom alól. Gondosan megnézett egy cédulát, de persze, ő éppen annyit tudott magyarul, mint én csehül. Kérdezett valamit, amit ugyan nem értettem, de mert nem volt nehéz eltalálni, hogy mit akar, készségesen fölvilágosítottam. A cseh

azonban a magyar szót épp oly kevéssé értette meg, mint a magyar írást és most még dühösebben ordított rám. Amikor még két katona jött erősítésül — az egyik valami altiszt lehetett —, segítségem nélkül próbálták megállapítani, hogy mi lehet a röpcédulák tartalma. Csehül tárgyaltak, de a bolseviki szót majdnem úgy mondták ki, mint a mieink. Bekísértek a városparancsnokságra és ott tartottak délután ötig. Csak az ördög tudja, meddig ülök, ha Antalfy értem nem jön. Az ügyeletes tiszt tegnap estéről ismerte Antalfyt és mert a barátom magával hozta a röpcédulának azt a példányát, amelyiken rajta volt a katonai parancsnokság engedélye — az ügy el volt intézve.

— Minden embert, a legtisztességesebbet is, bolseviki agitátornak néznék a hülyék! — ordított a tiszt és másnapra kihallgatásra rendelte azt a két katonát, aki őrzött. Azok széles szóáradattal erősítgették, hogy ők azt sem tudták, ki vagyok és miért vagyok itt, ők nem tehetnek róla, hogy az ő kötelességük vigyázni a behozott foglyokra. De ez a csepp et sem katonás szóbeszéd még jobban felbőszítette a hadnagy urat, aki most már kurtavassal fenyegette a bakákat.

— Mars!

Másnap este, a megnyitó előadáson — együtt énekeltem négy másik kardalossal, sőt néhány szót egészen önállóan is mondottam. A második fölvonás után az igazgató csúnyán lemarházott, mert egy poharat elejtettem és a pohár — természetesen — összetörött. De, hogy Antalfy vállalta az okozott kár megtérítését, ismét szent volt a béke. A színpad — aminek összetákolásában én is részt vettem — a Pannónia nagytermében állott. A terem zsúfolásig megtelt: eljött a város színe-java. Az előadásnak nagy sikere volt.

4.

Ha a borbély, aki engem kopaszra nyírt, ura volt a szavának, akkor negyednap reggeltől estig ingyen beretválhatott. Negyednap ugyanis két magyar honvédtiszt és negyven magyar csendőr érkezett a városba. Antalfy és én ekkor már magánlakásban laktunk: a templomszolgánál béreltünk szobát. A házigazdánk felesége elmesélte nekünk, hogy a ma-

gyarokat két cseh tiszt fogadta az állomáson. A csendőröket egy iskolaépületben helyezték el. A két honvédtiszt reggelig együtt ivott a cseh tiszt urakkal, a cseh városparancsnok lakásán. Háziasszonyunk azért tudta mindezt olyan pontosan, mert a templomszolga hordta a bort egész éjjel a tiszt uraknak, a tisztelendő úr pincéjéből.

— A tiszt urak leginkább az édes vörös bort kedvelik — újságolta az asszony.

— Dicsérem az ízlésüket — felelte Antalfy.

Még aznap este mi is megismertük a tisztelendő úr édes vörös borát. Házigazdánk hívott meg minket egy pohárkára, viszonzásul a két színházi szabadjegyért, amivel mi ajándékoztuk meg a Nagy-családot. A „pohárka" söröskancsónak is beillett volna — és egy kis félóra után házigazdánk már kitárta előttünk a szívét.

— Az igazat megvallva — mondotta —, azelőtt soha semmi pénzért se engedtem volna komédiásokat a lakásomba, de ma, kérem, olyan világ járja, hogy magyarnak a magyarhoz kell tartania és bizony kérem — hízik a szívem, hogy magyar urakat láthatok a házamban, még akkor is, ha csak komédiások az urak. Na, még egy pohárkával, uraim!

— Mert könyörgöm — folytatta Nagy úr —, ha valahol, hát itt minálunk, ebben a szerencsétlen városban szorosan össze kell fogni a magyarszívű, magyarhitű embereknek — szokta mondani a tisztelendő úr és jómagam is ezen a véleményen vagyok. Mert úgy élünk mi kérem ebben a városban, mintha a mindenható csak azért teremtette volna az embert, hogy egymást marja, könyörgöm. Nemcsak a keze, meg az arca, meg a ruhája fekete ennek a töméntelen szénbányász népségnek, amelyik a mi városunkat lakja — a lelkük is olyan ezeknek, olyan fekete, mintha az is szénből volna. A tisztelendő urat is megkérdezhetik az urak, ha az én szavamat nem találják eléggé irányadónak.

— Amit magától hallunk, Nagy úr, az szentírás előttünk — mondotta Antalfy.

— Hát bizony, könyörgöm, az én számat még nem hagyta el hamis szó ebben az életben és ha én mondom, elhihetik a művész urak, hogy nem magyar ember az, aki csehnek dolgozik. Ha magyar ember volna a bányász, föld-

höz vágná a csákányt és azt mondaná: kutyának, cseléknak nem dolgozom, takarodjatok innét vissza oda, ahonnét jöttetek, ronda cselákok!

— Így beszélnének a bányászok, könyörgöm, ha magyarlelkű népek volnának, de ehelyett — no még egy pohárkával, művész urak, a magyar haza egészségére!

— Sok olyan fiat adjon a mindenható a magyar hazának, mint amilyet magában tisztelhetünk, Nagy uram — mondotta ünnepélyesen Antalfy.

— Hát bizony uraim, én ellenem aligha lehet valakinek is panasza — már ami a hazafias érzéseket és a magyar erkölcsöt illeti. De amondó vagyok — és a tisztelendő úr is ezt mondja —, hogy isten nem ver bottal és kit-kit elér érdeme szerint az ő jutalmazó és sújtó keze!

Itt a kis öreg ravaszul mosolygott és bal szemével Antalfy felé kacsintott.

— A bányászok is törököt fogtak a cselákban — folytatta suttogva.

— Na-na — kételkedett Antalfy. — Nagy huncut a cselák, egy követ fúj a bányásszal.

— A szájával uraim, a szájával — nevetett Nagy úr. Hanem amikor tettekre kerül a sor... Persze, bátorsága nem igen van a cseléknak, mert a bányászban is magyar embert lát, azt pedig már tudja a kutya, hogy a magyarral nem jó kikötni, hát lapul. Hanem suba alatt... Mert hát mit gondolnak az urak, miért hívja ide a cseh a magyar csendőröket? Talán azért, hogy nagyobb legyen a színházba járó közönség? He-he, nem azért, nem! Elhihetik az urak, nem ezért hívta ide őket. Egész más fő a cselák fejében, uraim, egészen más, elhihetik, ha én mondom .

— Na-na! — mondotta Antalfy. — A vak is látja, hogy Nagy uram jártas a politikában. Nekünk meg — magunkfajta művészembereknek — nem igen öntötték ezt a tudományt tölcsérrel a fejünkbe. Hát, hogy mi se úgy lássuk a világ folyását, mint a vak koldus a hamis hatost, mondja meg Nagy uram, mit gondol, miért hívta ide a cseh a magyar vitézeket?

— Nagy oka van annak, he-he-he! — nevetett a kis, keszeg ember, akiből már a tisztelendő úr vörös bora beszélt. — Elhihetik az urak, ha én mondom. Nem hiába vörös — ra-

vasz róka a cseh. Két nap se telik bele — két nap? Dehogy, talán már holnap reggel is tudni fogják az urak, milyen ravasz róka a cselák. Tudni fogják — ismételte szinte kiabálva. — De nem tőlem. Bennem jól el van temetve a titok. Mert nekem ugyanaz a szólásmondásom, mint a tisztelendő úré: ne tudja a jobb kéz, mit csinál a bal. He-he-he! Na még egy pohárral, uraim!

Többet aztán harapófogóval sem lehetett kihúzni Nagy úrból. Egyszer-kétszer megpróbált fölállni — a bor már fogytán volt az asztalon álló üvegekben —, de amikor látta, hogy nem úr a lábai felett, keresztényi türelemmel belenyugodott a változtathatatlanba és fejét — karjai felett — az asztalra hajtva, éles kappanhangon énekelni kezdett:

Keresztények sírjatok,
Mélyen szomorkodjatok.
Keseregjen minden szív,
Aki Jézusához hív.

Nagyné asszony ekkor már keményen horkolt. Nagy urat mi fektettük mellé az ágyba, persze úgy, ahogy volt, ruhástól, cipőstől.

— Itt csapjon beléd az istennyila, te ronda féreg — kívánta neki Antalfy.

5.

Antalfy leült az ágyára és arcát a tenyerébe hajtotta. Neki is nehéz volt a feje a tisztelendő úr édes vörös borától.

— Egész este az jár a fejemben — kezdte —, hogy olyan ez a disznó, ez a Nagy úr a felesége mellett, mint valami tüdőbajos kecske egy anyai örömök elé néző tehén árnyékában. Igazam van?

— Te — feleltem kérdéssel a kérdésre —, mi az istennyilát tud ez a vén gazember? Mi lehet az a gazság, amire a csehek készülnek?

— Azért nem fekszem le, mert én is ezen töröm a fejem. Sose lássak többé vörös lobogót, ha mellé hibázok: a magyarok azért jöttek, hogy lefogják az itteni kommunistákat. Tiszta dolog: a csehek továbbra is jó fiúk marad-

nak, az elvtársakat meg agyonkínozzák valahol Magyarországon. Egész bizonyos, hogy erről hallott valamit ez a tüdőbajos kecske. Ezt főzték ki tegnap a tiszt urak.

— Igen, ez valószínű.

Pár pillanat múlva ismét magamra rángattam ruháimat.

— Valahogy értesíteni kell az elvtársakat a veszedelemről.

— Hogyan? — kérdezte vállvonogatva Antalfy. — Nem ismerjük őket — még névről sem. A címüket még kevésbé tudjuk.

— Valamit mégis csak tennünk kell...

— Semmit sem tehetünk. Ma éjjel semmit. Talán holnap.

Fejemre tettem a kalapom és mintha Antalfy ellenvetését nem is hallanám, siettem ki az utcára. Pár pillanat múlva Antalfy is mellettem volt.

— Teljesen elment az eszed! — mondotta dühösen.

Nem feleltem és ő sem szólt többet. A katolikus templom mellett lekanyarodtunk a Pannóniához, onnét meg vissza a Fő utca felé. Úgy szedtük a lábunkat, mintha valami nagyon sürgős dolgunk lenne, pedig egyikünk sem tudta, hová igyekszünk. Az utcák üresek voltak, a házak mindenütt sötétek. Langyos szél fújt és ahogy a szél kifújta fejemből a borgőzt, az előbbi nagy rémületem is alábbhagyott. Megijedtünk egy fecsegő vénasszonytól — gondoltam szégyenkezve. A Fő utca közepén egyszerre visszafordultunk, de most már nem siettünk, inkább másztunk hazafelé.

— Bizonyosan csak fontoskodott a vén gazember, adta a beavatottat. Amire a foga fáj, azt jövendölgeti a disznó.

— Lehet, hogy igazad van, de lehet, hogy nincs igazad — felelte Antalfy. — Egy bizonyos: semmit sem tudunk csinálni.

— Állj!

Egy mellékutcából magyar csendőrőrjárat kanyarodott ki a Fő utcára. Olyan halkan jöttek, hogy csak akkor vettük észre őket, amikor már ők is megláttak minket.

— Állj! — ordított ránk az őrjáratot vezető tiszt.

Antalfy be sem várva a tiszt kérdéseit, rögtön szóba kezdett.

— Színművészek vagyunk — mondotta és nagyot neve-

tett a szóhoz. — Az éjszakai csendet élvezzük, könyörgöm. Itt az igazolványom, sajnos, cseh pecsét van rajta. Add elő fiam te is az igazolványod!

— Mit keresnek ilyen későn az utcán?

— Tulajdonképpen most már semmit sem keresünk, csak a fejünket szellőztetjük, könyörgöm, mert tudnillik idáig az igazságot kerestük és az igazságkeresésbe rendszerint belefájdul az ember feje.

— Az igazságot keresték? — kérdezte szigorúan a tiszt.

— Azt. Csakis azt. És mint jó magyar emberekhez illik, borban kerestük az igazságot, he-he. Vörös bor, fehér bor, savanyú bor, édes bor, újbor, óbor... Hol az igazság? Gyere elő, öreg! Hát szóval, könyörgöm, mi tagadás benne, megfájdult a fejünk.

A tiszt nevetett és visszaadta igazolványainkat.

— Jó lesz hazamenni — mondotta most már barátságos hangon. — Aki nem bírja az italt, az ne igyék. És különben is — szóval menjenek haza.

— Parancsára, főhadnagy úr.

— Csak hadnagy vagyok.

— Bocsánat. Úgylátszik, duplán látok.

— Na, elég volt. Indulj! Egy, kettő.

Egy csendőr hazáig kísért minket.

— Isten óvja nagy csapástól a mi magyar hazánkat — búcsúzott szívélyes kézszorítással Antalfy.

— He-he-he-he — nevetett a csendőr.

— Nem tévedtünk — mondotta Antalfy, amikor ismét a szobánkban voltunk. — A gazemberek!

Nem vetkőztem le, még mindig reméltem, hogy tudunk valamit csinálni. A legszörnyűbb kín gyötört: a tehetetlenség tudata. Fejemet a színes huzatú párnába fúrtam és fantasztikus terveket forgattam az agyamban. Reggel nagy fejfájással ébredtem.

Háziasszonyunk akkorra már megjött a piacról, sőt már a savanyú korhelylevest is megfőzte. A leves Nagy úrnak készült — a tisztelendő úr receptje szerint —, de azért mi is kaptunk belőle egy-egy tányérral.

— A városban azt beszélik, hogy az éjszaka...

— He-he-he, nekem meséled? — szakította félbe Nagy úr a felesége szavát. — Tudtam én már tegnapelőtt este! A

magyar csendőrrel nem lehet kukoricázni! He-he. Összefogták a gazembereket. No, most csináljanak a bitangok istállót az isten házából!

— Mi az? Mi az? Nem ízlik a leves?

Fölállottam és kimentem az udvarra. Ott, hogy el ne essek, nekitámaszkodtam egy öreg barackfának.

— Mi az? Csak nem a levesben van a hiba?

— Sosem ettem ennél jobb levest — sietett a segítségemre Antalfy. — Hanem túlságosan jó volt a tegnapi bor. A fiú még nem régen dolgozik a művészpályán és még a magamfajta vén világjárót is legyűri a Nagy úr bora. Na, fiú, most már elég, ne hozz szégyent a színtársulatra.

— Még egy tányérral, asszony! — kiáltott ki az ebédlőül szolgáló konyhából Nagy úr. — Az én természetem sem bírja el a keveset. He-he-he!

6.

Az utca egész délelőtt majdnem olyan üres volt, mint éjszaka. Az éles napfény aláhúzta a nagy ürességet. A színházba menet csak cseh katonákkal találkoztunk.

A próbára gyűlt színészek már mind tudták, hogy az éjszaka történt valami.

— A kommunisták föl akarták gyújtani a bányát — újságolta egy kóristalány. — De hál' istennek, a csendőrök még idején lefogták őket.

— Az utolsó pillanatban — mondotta egy színész. — Már kezükben volt a gyufa.

— Hetvenkettőt fogtak le közülük. A többi elmenekült Oroszországba.

— Nem hetvenkettőt fogtak le, csak harmincnyolcat.

— Én úgy tudom, hogy nyolcvanegyet. Pedig én jó helyről tudom, az én házigazdám járásbírósági végrehajtó és én a feleségétől tudom: pont nyolcvanegy kommunistát fogtak le a csendőrök. Az is köztük van, aki Tisza Istvánt keresztre feszítette.

— Tisza Istvánt nem feszítették keresztre, hanem felakasztották.

— Nekem mondod? Én a végrehajtótól tudom.

— Az ördög számolta őket — felelte Nagy úr, amikor az ebédnél megkérdeztem tőle, hogy mi az igazság. — Egy bizonyos: összesen tizenegyet lőttek főbe közülük, a többi megúszta egy kis veréssel.

— Egyelőre — tette hozzá kis hallgatás után. — A tizenegy főbűnöst azonban főbelőtték és ez a fontos.

— Osztán honnét tudták a tegnap jött csendőrök, hogy kik voltak a főbolsevikiek?

— Honnét tudták? Ne tessék félni, nem tévedtek. A tisztelendő úr, meg Nedeczky főbíró úr, meg — no, de nem beszélek, nem dicsekszem... Annyit azonban mondhatok, a magyar csendőr nem téved. Hej, nincs is párja a világon a magyar csendőrnek.

MOCSÁR

1.

Nem Salgótarjánban állottam szemben legelőször komoly veszedelemmel, sőt itt az én számomra nem is volt olyan komoly a helyzet, de most mégis elveszítettem a fejem. Féltem, nagyon-nagyon féltem. Annyira féltem, hogy az utcára sem mertem kimenni aznap ebéd után, amikor Nagy úr teleszájjal magasztalta a magyar csendőrt.

— Fiú, szedd össze magad! — szólt rám Antalfy, amikor egyedül maradtunk.

— Én magam sem értem, igazán nem értem, hogy mi történt velem. Azelőtt sohasem féltem így, pedig...

— Hát persze, akkor fölfelé ment a forradalom, most meg lefelé megy: a hátunk mögött van. De elhiheted nekem, én láttam már ilyent: megy az még fölfelé is, csak nem szabad mindjárt berezelni.

Estefelé aztán Antalfyra is rájött a félsz. Az esti előadáson belesült a szerepébe, pedig a súgó úgy ordított, mint egy részeg őrmester. Előadás után, négyszemközt megbeszélte a dolgot az igazgatóval. Megmagyarázta neki, hogy

itt nem maradhatunk tovább, ránk nézve is forró a hely, de meg az egész társulatot is bajba dönthetjük, ha a csendőrök megsejtik, hogy nincsenek rendben a dolgaink. Az igazgató — persze — még nálunk is jobban megrémült.

— Látod — mondotta szemrehányóan —, látod, milyen ronda helyzetbe hoztál. A legjobb lesz, ha azonnal, még az éjszakai gyorssal visszautaztok Pestre. Fizetem az útiköltséget.

— Pestre? Nem! Szlovákiába fogunk utazni. Te úgyis odatartasz, küldj minket előre szállascsinálónak.

— A csehek nem adnak beutazási engedélyt.

— Bízd rám. Megszerzem az engedélyt.

— Na, meg pénzem sincsen — mondotta savanyú arccal az igazgató. — Egy ilyen út sok pénzbe kerül. Igazán a legokosabb lesz, ha visszautaztok Pestre.

— Szlovákiába megyünk a magunk pénzén — fejezte be a vitát Antalfy.

Másnap délre kész volt az engedély. Az ügyeletes cseh tiszt még tanácsokkal is ellátta Antalfyt.

— Csak azt mondja meg a rimaszombati állomásparancsnoknak, Roedl százados úrnak, hogy szép színésznők vannak a társulatnál. Vigyen magával egy-két fényképet és meglátja, minden rendben lesz.

Az utazás Salgótarjántól Rimaszombatig nem volt éppen kényelmes. A rend fönntartására egy páncélvonat járt a két város között. A páncélvonathoz hozzácsatoltak három marhaszállító-kocsit. Akinek volt jegye, utazási igazolványa és elég ereje ahhoz, hogy helyet verekedjen ki magának, az beszállhatott az egyik marhakocsiba és utazhatott. Mivel a páncélvonat napjában csak egyszer tette meg az utat oda és egyszer vissza, a helyért való tülekedés nem volt minden veszedelem nélkül való. Amikor szerencsésen fölkapaszkodtam a középső marhakocsiba, a mögöttem álló parasztasszonynak olyan pofont mért le az őrtálló katona, hogy annak menten eleredt az orravére. Nem volt időm érdeklődni az iránt, hogy tulajdonképpen mi történt, de alkalmasint nem is lett volna nagyon tanácsos sokat kérdezgetni. Egy bizonyos: mi ketten Antalfyval bent voltunk a kocsiban, amikor a vonat elindult. Az utasok nagyobbik fele lemaradt, a kocsi azonban félig sem telt meg.

— Nincs az uraknak szükségük cseh pénzre?

— Hogyan méri? — kérdezte Antalfy a mozgékony, hegyes szakállú cseh vasutast, aki csak törve beszélt magyarul és úgy énekelte a szavakat, mintha ő is színi pályára készülne.

— Hivatalosan — mint az urak bizonyosan tudják, két magyar korona tesz ki egy cseh koronát. Én azonban még korábban szereztem be a cseh pénzt, olcsóbb árfolyamon, szóval módomban áll tíz cseh koronát adni az uraknak tizenöt magyar koronáért.

Antalfy pár pillanatig késett a válasszal.

— Nos, ha nem szükséges — mondta a vasutas és már ment is tovább.

— Mutassa csak azt a cseh pénzt — szólt utána Antalfy.

A cseh egy nagy köteg pénzt húzott ki a nadrágzsebéből.

— Tessék!

Antalfy kezébe vett egy százkoronást, megnézte, megforgatta és meg is szagolta a gyűrött bankót.

— És mitől cseh ez a pénz? — kérdezte gyanakodva. — Hiszen ez régi osztrák pénz, éppen olyan, mint az én magyar pénzem.

— Dehogyis olyan kérem, dehogyis! — méltatlankodott a cseh. — Tessék ide nézni, itt a lebélyegzés. Tessék: nézze az úr ezt a kétfarkú oroszlánt.

— Látom — mondotta most már valamivel több bizalommal Antalfy. — Valósággal két farka van a beste dögjének. Na, isten neki: tizenkét magyart adok tíz ilyenért.

— Az urak talán bolondnak néznek engem?

Egy jó negyedórai alkudozás után megkötöttük az üzletet. Az ezerötszáz kékért, amit búcsúzáskor kaptam Pojtektől, ezerszázötven cseh koronát adott a vasutas.

— Nézzék kérem — mutatott ki a cseh egy szétlőtt őrházra —, történelmi nevezetességű hely: itt verték tönkre a cseh légiók a bolseviki túlerőt. Úgy futottak a vörösök, de úgy futottak... Az igazi demokrácia erkölcsi fölénye győzte le őket. A demokrácia...

Délben indultunk el Salgótarjánból, este Rimaszombaton voltunk.

— Gyerünk valami szállodafélébe — ajánlotta Antalfy. — Az a legbiztosabb hely, mert a legbutább csendőr is tudja,

hogy szállodába nem megy olyan ember, akinek nincs rendben a dolga. Akinek valami titkolni valója van, akinek nincsenek kifogástalan papírjai, az nem megy olyan helyre, ahol bejelentőlapot kell kitölteni. Nem tudom, mi a vásárlóértéke a kétfarkú koronának, világéletemben először vagyok Csehországban, de mindenesetre, egyelőre menjünk valami rendes helyre. És — bár Csehországban nem jártam — Rimaszombatot elég jól ismertem. Szóval gyerünk a Hungáriába.

A régi Hungária-szállodát most már Hotel Szokolnak nevezték és távolról sem nézett ki olyan előkelőnek, mint Antalfy bevezetése után gondoltam. Az árak azonban elég drágák voltak: harminc koronába került egy napra egy kétágyas szoba. Gyorsan megmosakodtunk és lementünk az étterembe, vacsorázni.

Az étterem majdnem teljesen üres volt. Az egyik sarokban magyar cigánybanda húzta. Egy nagy asztalnál cseh tisztek ültek, erősen kifestett dámák társaságában. A tisztek pezsgőztek. Egy feketeruhás úr meg a terem másik végén egy pohár sör mellett, az asztalra könyökölve, hallgatta a muzsikát. A többi asztal hiába várt vendéget. A bejárattal szemben álló falról Masaryk és Wilson megkoszorúzott képei néztek le ránk.

— A cseh demokrácia tiszteletére befalok egy tucat gombócot — mondotta Antalfy, mikor az étlapot végigolvasta. — Neked sem ajánlhatok okosabbat. A csehek tudnak főzni. És hogy ivás közben is lojális cseh legyek, pilsenit iszom.

Ettünk, ittunk. Amikor fizetésre került a sor, Antalfy elővett egy százkoronást. A pincér megforgatta a pénzt, a mellényzsebéből egy nagyítóüveget vett elő és azon át nézte meg a kétfarkú oroszlánt, aztán megcsóválta a fejét és a pénzt letette az asztalra.

— Hamis — mondotta.

— Már hogy az istenbe volna hamis — méltatlankodott Antalfy. — Nem látja, hogy két farka van az oroszlánnak?

— Az urak külföldiek — mondotta a pincér. — A lebélyegzés hamis. Sokféle hamis bélyeg van forgalomban, de ilyen rosszat még keveset láttam. Magyarországi munka. A magyarok így akarják megrontani a cseh pénz hitelét.

— Egyéb gondom sincs, mint a cseh pénz hitele! No, mindegy. Itt egy másik százas. Ez csak nem hamis?

— De igen. Ez is hamis.

Pár perc múlva kiderült, hogy a szőke szakállú cseh vasutas csupa olyan pénzt sózott ránk, amilyennel a magyarok akarják a cseh pénz hitelét megrontani.

— Az urak velem jönnek — mondotta a feketeruhás úr, aki a pincér intésére otthagyta sörét és egy nagyítóüveggel ugyancsak végigvizsgálgatta a pénzünket.

— Kihez van szerencsém? — kérdezte Antalfy.

A feketeruhás megmutatta a rendőrigazolványát. Kocsin mentünk a rendőrségre. A detektív a mi egyik hamis százkoronásunkkal fizette ki a kocsist és amit a kocsis visszaadott, odatette a bűnjelként lefoglalt vagyonunkhoz. Mint később kiderült: teljes joggal, mert az a pénz, amit a kocsis adott vissza, éppoly hamis volt, mint az a százkoronás, amivel a detektív fizetett.

Az ügyeletes rendőrtiszt ingujjra vetkőzve kártyázott két katonatiszttel. Amikor a detektív bevitt minket a sűrű levegőjű, dohányfüstös szobába, a rendőrtiszt egy pillanatra fölnézett a kártyából, de nem hagyta magát zavarni, hanem nyugodtan végigjátszotta a játszmát. Nyert, beszedte a pénzt, megtöltött borral három poharat, koccintott két játszótársával, ivott, és csak akkor fordult ismét felénk.

— Na? — kérdezte a detektívtől.

— Pénzhamisítók — felelte az. — Ezeregyszázkorona van náluk.

— A közösbe! — felelte a rendőrtiszt. — Én osztok — fordult ismét a társasághoz.

A „közös" nagyon barátságtalan hely volt, de annál barátságosabbak az emberek, akik lakták. Négy szalmazsák, egy kübli és vagy húsz fogoly — asszonyok, férfiak vegyesen.

— Politikai, vagy pedig?... — kérdezte egy szőkére festett hajú asszony, aki a magasan fekvő ablakfélfán ült és selyemharisnyás lábát mutogatta.

— És ha politikai, milyen színű? — toldotta meg a kérdést egy sportruhás, szalmakalapos idősebb úr.

— Pénzhamisítók — felelte nyugodtan Antalfy.

— Cigarettát hoztak? — kérdezte az asszony.

— Elvették tőlünk. Milyen itt az élet?

— Semmilyen — felelte egy katonaruhás, civilkalapos,

kis fekete ember. — Ez a szoba átmeneti állomás, csak egy-két napra szól. A bolsevikieket visszaviszik Magyarországra, aki a magyar fehéreknek dolgozik, azt beviszik Csehországba, a hivatásosokat meg — legyen az betörő, zsebmetsző, vagy akár gyilkos, mondom, a szakma nem számít, a hivatásosokat elosszák Magyarország és Románia között. Ami magukat illeti: ha olyan hamis pénzt hoznak forgalomba, amit Kun Béla csinált, akkor visszaviszik magukat Magyarországra és azt írják be a levelükbe, hogy keresztre feszítették a nyitrai püspököt. Ha meg a magyar fehérektől kapták a hamis pénzt, akkor Romániába mennek és az lesz a levelükben, hogy egy Románia elleni háborúra akartak önkéntes hadsereget szervezni.

— Ugyan! — mondotta hidegen Antalfy. — Mi valódi pénzhamisítók vagyunk.

— Az nem tesz semmit — felelte a katonaruhás. — Csehországban ma mindenki pénzhamisító. Csak annyi a különbség, hogy az egyik kicsiben csinálja a dolgot, a másik meg nagyban. A legtöbbje a színén veszít rajta. Ha egyszer majd véletlenül valódi pénz kerül a kezükbe, nézzék meg jól a színét: az oroszlán sem nem narancssárga, sem nem citromsárga, hanem valami átmenet a kettő között. Azon a cseh pénzen, amit a magyar szovjet csináltatott, azon citromsárga volt az oroszlán, a magyar fehérekén narancssárga, a lengyelekén szalmaszínű, a románokén meg halványpiros. Nem mondom, hogy valami könnyű dolog az igazi színt eltalálni, de higgyék el nekem az urak, nem olyan nehéz, mint azt az idegen gondolja. Akarnak az urak egy cigarettavéget?

— Ha lesz olyan szíves ... Ön is pénzhamisító?

— Azzal vádolnak. De higgyék el az urak, teljesen komolytalan, alaptalan vád. A tárgyaláson egész bizonyosan rehabilitálni fognak. Tudni kell ugyanis, hogy egész tegnapelőttig főellenőr voltam a pénzváltóhivatalnál. Ha szabad kérdeznem, milyen színű volt az urak oroszlánja?

— A fene tudja. Csak annyit tudok, hogy két farka volt.

— Az semmit sem mond. A köztársaságban minden oroszlánnak két farka van.

— Kérem, forduljanak el egy percre — kiáltott felénk az ablakdeszkán ülő selyemharisnyás hölgy. — A küblire kell mennem.

Szorosan Antalfy mellett feküdtem, a puszta padlón. A politizálók már elcsendesedtek, csak a horkolás zavarta a csendet, és az egyik szalmazsákról a selyemharisnyás asszony sírása. Antalfy a fülemhez hajolt.

— Ha szorul a kapca — suttogta —, fehérek leszünk. Érted?

— Nem.

— Ide figyelj! Ha fehérek vagyunk, akkor bizonyosan nem adnak minket vissza a fehéreknek. És egyelőre ez a legfontosabb. Szóval, ha szorul a kapca . . .

— Értem.

— Én százados leszek, te meg hadnagy.

— Minek ez?

— Bízd rám!

— Én azt hiszem, legokosabb lenne megmondani, hogyan jutottunk a pénzhez.

— Az volna a legostobább védekezés. Olyan buta rendőrt még nem láttam, aki ezt elhinné nekünk, meg — az igazat megvallva — szégyellem is a dolgot. Hát szóval: magyar hadnagy vagy, én meg kapitány. Meglátod, egész jó dolgunk lesz.

— Nem szeretem az ilyesmit.

— Hja, az ellenforradalom nem disznótor. De majd . . . Hanem egyelőre próbáljunk meg aludni egy kicsit. Jó éjszakát!

Valamivel déli tizenkét óra után egy nagy üstben behozták a reggelit: a háború idejéről visszamaradt, büdös, keserű kávépótlékot. Egy félórával később ugyanabban az üstben hozták az ebédet. Ennek is olyan barna színe volt, mint a reggeli feketekávénak, de hogy milyen íze volt, azt nem tudom megmondani, mert még mielőtt hozzáláthattunk volna, ismét kinyílt az ajtó.

— Péterfy! Kihallgatásra. Bálint Emil! Kihallgatásra — ordította egy legionárius altiszt.

Amíg Antalfyt kihallgatták, én az előszobában vártam. Ülőhely nem volt: föl és alá járkáltam, majd — mert az álmatlan éjszaka után nagyon fáradt voltam — a falnak támaszkodva, bámultam Masaryk és a szabadító Wilson

egymással szemben fölakasztott képeit. Egy vörös arcú, mogorva cseh rendőr vigyázott rám, aki sehogy sem akart beszédbe elegyedni, ámbár lehet, hogy nem a jóakarat hiányzott, hanem egyszerűen nem értett magyarul.

Az ajtó, amely mögött Antalfyt vallatták, nem volt kipárnázva, időnként hallottam barátom érces hangját, de azt már nem tudtam kivenni, hogy miről folyik a szó. Végre — úgy egy jó óra múlva —, az ajtó kinyílott. Egy magas, karcsú csendőrszázados jött ki rajta.

— Jöjjön be, hadnagy úr! — mondta udvariasan.

— Jöjjön be! — ismételte meg a szót és felém biccentett a fejével.

— Én? — kérdeztem csodálkozva.

— Ön, hadnagy úr!

Körülnéztem, hogy kinek szólhat a meghívás. A százados most odajött mellém és kezét vállamra tette.

— Semmi értelme a tagadásnak, hadnagy úr. Mindent tudok.

Talán még ekkor sem mozdultam volna, de a csendőrszázados — szinte gyöngéd udvariassággal — betessékelt maga előtt a szomszédos szobába, ahol Antalfyt hallgatták ki.

Valamit mondott a csendőrkáplárnak, aki feszesen tisztelgett és visszalépett a küszöbről. A százados becsukta az ajtót.

A szobában egy puhafa íróasztal állott és néhány hajlított lábú szék. Az egyik, fehérre meszelt falon egy sokszínű Masaryk-kép lógott. Három falra térképek voltak kiszegezve: térképek a volt magyar—cseh, a magyar—román és a magyar—jugoszláv hadszintérről. Budapest fehér zászlóval volt megjelölve.

— Foglaljon helyet, hadnagy úr. Gyújtson rá egy cigarettára.

— Hozzám beszél, százados úr?

— Már mondottam, hadnagy úr: mindent tudok Péterfy őrnagy úr mindent őszintén bevallott. Az ön számára sem marad más hátra.

— Mindent bevallottam, hadnagy úr — fordult most hozzám Antalfy, aki eddig háttal állott felém és Szlovákia térképét bámulta. — A százados úr lesz szíves fölolvasni önnek a

vallomásomat és te — te is mindent őszintén be fogsz vallani, hadnagy úr. Hisz végeredményben magunk között vagyunk: három volt császári és királyi tiszt. Talán megkezdheti az olvasást, százados úr.

— Az nem lesz szabályos, őrnagy úr — habozott a százados.

— Ne ragaszkodjunk annyira a szabályokhoz, százados úr. A lényeg a fontos! És végeredményben magunk között vagyunk. Mindhárman a császár kabátját hordtuk.

Nem volt nehéz kitalálnom, hogy mit vallott Antalfy. Azzal is tisztában voltam, hogy most már nekem is ugyanazt kell hazudnom, amit ő hazudott, de mégis zavarban voltam. A csendőrtiszt olyan túlzottan udvarias volt hozzánk, hogy nem tudtam hinni az őszinteségében. Féltem, hogy átlátott a szitán, most játszik velünk és amikor jóllakott a tréfával, alaposan ellátja a bajunkat. Nem tudtam, mit mondjak: hallgattam.

— Ne sértsen meg hadnagy úr, gyújtson rá!

Igazán nem akartam megsérteni a századost, hát rágyújtottam egy aranyvégű, német cigarettára.

— Nos? — fordult Antalfy a századoshoz.

— Igen — felelte az és meghajolt Antalfy felé. — Igen, őrnagy úr! Tehát ...

Egy sűrűn teleírt papírlapot vett kezébe és felém fordulva olvasni kezdett. Mindenre el voltam készülve, de azért mégis meglepett az a sok zagyvaság, amit Antalfy mondott tollba a századosnak. Valami olyasmi jött ki a dologból, hogy Antalfy régi osztrák nemes, aki a bolsevikiek ellen harcolva került le Magyarországra és most azért jött a cseh földre, mert Magyarországon az a hír járja, hogy a csehek között szabadon garázdálkodnak a bolseviki agitátorok. Az őrnagy mindezt azért mondja el ilyen őszintén, mert a századossal való beszélgetés teljesen megnyugtatta, a százados személye elég garancia arra, hogy Csehországot nem kell félteni a bolsevikiektől, a cseh nép sorsa jó kezekben van.

Amikor a százados idáig ért az olvasásban, egy pillanatra megállott és kezet nyújtott Antalfynak. Antalfy keményen megrázta a felé nyújtott kezet és kis híja, hogy át nem ölelte a csendőrszázadost.

— Nem, ember olyan buta nem lehet, hogy mindezt el-

higgye! — gondoltam magamban, s szemrehányóan néztem Antalfyra, aki ezzel az ostoba tréfával bizonyosan kitörte a nyakunkat. Antalfy úgy nézett rám vissza, mintha ezt mondaná: várd meg a végét, te szamár!

Mikor a fölolvasás véget ért, Antalfy jegyzőkönyvbe mondotta az én vallomásomat is, ami nem volt olyan hosszú, mint az övé, de éppen oly cifra.

— Nagyon sajnálom, végtelenül sajnálom, igazán, kimondhatatlanul sajnálom, hogy szinte semmit sem tehetek az urak érdekében. De hiába — az előírás... Az urak bizonyára tudják, hogy a cseh hadseregben úgyis nagyon bizalmatlanok azokkal a tisztekkel szemben, akik a császár kabátját hordták. Az én helyzetemet még az is súlyosbítja, hogy magyarul is tudok, szóval...

A csendőrtiszt keményen megrázta a kezünket, aztán behívta a káplárt. A káplár bejött, de közben a százados mást gondolt és ismét kiküldötte. Amikor megint csak hárman voltunk a szobában, kezébe vette a telefonkagylót és csehül beszélt valakivel. A hangjáról ítélve, először kért valamit, aztán fenyegetőzött. Úgy ordított, mintha egy zászlóaljat vezényelne, de aztán ismét elcsendesedett: úgy látszik használt az ordítás. A hosszúra nyúló telefonbeszélgetés ideje alatt mi ketten békésen cigarettáztunk.

— A dolog rendben van, uraim — fordult hozzánk a százados, amikor a kagylót letette. — Amíg az urak itt lesznek, hogy úgy mondjam — szóval mindenesetre egyelőre rendes szobát és ehető kosztot fognak kapni — igen. Ami a pénzt illeti, hát...

— Az nem fontos! — szólt közbe Antalfy.

— Tudom, de mégis... szóval ez a kérdés még nincs elintézve. Arról azonban legyenek meggyőződve az urak, hogy én mindent elkövetek az érdekükben. Igen. Pár pillanatig azonban mindenesetre várniuk kell az uraknak, legalább is, amíg a szobájukat rendbehozzák, az ágyakat, szóval...

Négy napon át egy fehérre meszelt, tágas, kétablakos, kétágyas szobában laktunk, ahol csak a vasrostélyos ablak és a zárt ajtó emlékeztetett bennünket arra, hogy foglyok vagyunk. Naponta három órán át sétáltunk. Az étel, amit kaptunk, jó volt és elegendő. Dohányt a saját pénzünkön kellett hozatnunk. Pénzhez úgy jutottunk, hogy a hamis csehkoro-

nákat valódi magyar pénznek számították, kaptunk tehát értük ötszáz és egynéhány valódi csehkoronát.

Negyednap az ügyünket intéző cseh százados magához rendelte Antalfyt.

— Holnap utazunk — mondotta Antalfy, amikor visszajött. — A százados úr ostobaságánál csak a gyávasága nagyobb. Bármennyire is tiszteli bennünk a régi bajtársakat, fél a kutya. Nem mer minket szabadonbocsátani, hanem átkísértet Kassára. Na, nem tesz semmit. Kassán — remélhetőleg — jobb bajtársakra fogunk találni. A fontos az, hogy befelé utazunk és nem vissza, Magyarország felé.

Négyen ültünk a vasúti fülkében: mi ketten és a két kísérő altiszt. A díványról, amelyen ültünk, le volt vágva a bőrhuzat és a megviselt vászonhuzaton át mindenütt kikukucskáltak a rugók. Az ablak zárva — csak éppen az üvegtáblák hiányoztak a keretekből. A két kísérő altiszt jól összeillett: az egyik máramarosi fiú volt és csak ukránul és magyarul beszélt; a másik reichenbergi német, csak a maga anyanyelvét beszélte.

Antalfy, természetesen — rögtön összebarátkozott a ruszinnal. Orosszal kevert ukránul beszéltek. Én és a német nem értettünk egy kukkot sem szavaikból. Én kibámultam az ablakon: a Tátra messziről látható rozsdásodó oldalát csodáltam. A hegyen túl Galícia van, Galícián túl Ukrajna, azon túl pedig...

Nagyot, mélyet, keserveset sóhajtottam.

— Egy elvtárs — mondotta Antalfy hozzám fordulva. — Ruszin elvtárs.

— Az — mondotta magyarul a szőke, kék szemű káplár. — Magyarul is tudok. A szlatinai sóbányában magyarul beszélnek.

— És hogy az istenbe került maga a cseh hadseregbe?

— Besoroztak, kérem. Nem az én hibámból. Talán el se hinnék, ha elmondanám, hogyan húzták rám ezt a ruhát.

— Elvtársak szavában kételkednénk? — méltatlankodott Antalfy. — Mondja csak el testvér, igazán érdekel a sorsa.

A káplár bizalmatlankodva nézett Antalfyra, aztán rám tévedt a szeme. Nyílt tekintetű, becsületes arca volt: bal szeme fölött egy hosszú, mély sebhely. Farkasszemet néztünk.

— Hm Hát elmondhatom éppen. Nem titok, nem is szégyen. Az szégyellje magát, aki csinálta. Igen. Hát hogy is kezdjem? Igen... Hát Szlatinán már románok voltak, amikor hírét vettük, hogy Magyarországon vörösvilág járja. A román csendőrök — a kutyák! —, de hisz bizonyosan maguk is tudják, hogy mi az a román csendőr. A disznók letagadták volna a csillagokat az égről, de azért mi — honnét, honnét nem — tudtuk, hogy odaát szorul az urak kapcája! És egy este csak bejön hozzám Szederkényi, a géplakatos. Jó estét, szaktárs. Először csak a románokról beszélgettünk, azután meg az oroszokról — szóból szó lett és végül is azt kérdezi tőlem Szederkényi, hogy nem volna-e kedvem Budapestre menni, vörösnek. Már hogy a fenébe ne volna kedvem? — felelek én. Na hát, ha komolyan Budapestre akarsz menni, akkor szedd össze a betyárbútorod, mert holnap este tizenegy felé indulunk. De fogd ám a szád, mert a románok agyonbotoznak valamennyiünket, ha megsejtik a dolgot.

A ruszin fiú tősgyökeres magyar szólás-mondásokkal keverte a beszédét, de mégis idegenül hangzott a szava. A reichenbergi békésen horkolt.

— Nos? — sürgette Antalfy a ruszint, amikor az pár pillanatra elhallgatott.

— Másnap este ötvenketten összeszedelőzködtünk és elindultunk. Nehéz út volt. A román őrségen át, aztán a cseh őrségen át. Nappal az erdőben aludtunk, éjjel mentünk. Mondom, nehéz út volt és amikor végtére elértünk Beregbe, a vörösök már a Tisza túlsó partján voltak. És amikor a Tiszához értünk, akkor már a túlsó parton is románok voltak, a vörösök meg valahol Szolnok környékén verekedtek. Mit volt mit tenni — visszafordultunk. Odafelé nehéz volt az út, de hát még vissza! Odafelé semmibe se fáradtunk bele, visszafelé semmihez sem volt erőnk. Nem is csoda, hogy a csehek nyakoncsíptek minket. Mi tagadás benne: nagyon megijedtünk. De rövidesen kiderült, hogy a cseh csendőrök nem olyan veszedelmesek, mint a románok. Hármat találomra kiválasztottak közülünk, azokat agyonlőtték, egyet meg csak úgy puskatussal agyonvertek, ránk többiekre pedig katonaruhát adtak. Ennyi az egész! Vagy három hónapig fönt voltam a német határon és csak mostanság kerültem ide, amikor már úgyis minden mindegy.

— Na-na — mondotta Antalfy. — Még nincs vége a táncnak.

Egyszerre, magam sem tudom miért, rámjött a nevetés. Anélkül, hogy bármi okom is lett volna a nevetésre, úgy röhögtem, hogy a könnyeim csorogtak.

Antalfy csodálkozva nézett rám, a katona meg gyanakodva. Beszélgetés közben a fiú a fülke sarkába állította a fegyverét és — bár volt bőven hely a fülkében — olyan közel ült hozzám, hogy a vállunk összeért! Most egyszerre messzibb húzódott tőlem és — mintha veszedelem fenyegetné — keményen megmarkolta a puskát.

— Maguk tisztek! — mondotta ellenségesen.

— Tiszt a nehézség! — felelte Antalfy. — Ha tisztek lennénk, tisztekkel kísértetnének minket.

— Mikor volt az! De hát, ha nem tisztek, mivel tudják bizonyítani, hogy — hogy a mieink?

— Mivel?

Kezemet a szeme elé tartottam. Jó két hete Antalfy tanácsára minden nyavalyával kenegettem a kezemet, még a körmeimet is kipiszkáltam minden nap, de azért, akinek szeme van, az könnyen megláthatta, hogy nemcsak a fegyverfogástól kemény a tenyerem. A katona megnézte a kezemet; a jobb markomat még meg is tapogatta és hogy ezt megtehesse, ismét a sarokba állította a fegyvert.

— Na-na! — mondotta. — Egyszer már pórul jártam. Olyan két pofont kaptam egyszer egy román katonától — aki pedig égre-földre esküdözött, hogy elvtárs —, olyan két pofont kaptam tőle, hogy holtomiglan emlékezni fogok a tenyerére. Még a magáénál is keményebb keze volt! — intézte hozzám a szót. — Ez tehát nekem nem elégséges. Valami papirosfélét mutassanak, ha igazán elvtársak.

— Olyan papirost nem mutathatunk, mert nincs — mondotta Antalfy. — Hanem... hanem, majd mindjárt meglátom, hogy te igazi elvtárs vagy-e, vagy pedig csak a szádat jártatod? Hát nyisd ki a füled!

Nemcsak a ruszin káplár, én is csodálkozva és várakozóan néztem Antalfyra. Az öreg fiú pár pillanatig elgondolkozva nézett maga elé, aztán halk hangon beszélni kezdett. Moszkváról beszélt, a vörösgárdistákról, Lenin elvtársról, a Kremlről, munkásegyetemekről — a vörös Moszkváról.

Csendesen beszélt és mi némán hallgattuk. Ahogy Antalfy egyre jobban belejött a beszédbe, egyre pirosabb lett a ruszin elvtárs arca.

— Csak nem tán? Csak nem tán? — kérdezte időnként.

Antalfy beszélt, beszélt és minél tovább beszélt, annál érdekesebb lett a szava.

— Lenin elvtárs ugyancsak érti a módját! — mondotta ragyogó arccal a ruszin testvér, amikor végtére Antalfy elhallgatott. Közelebb húzódtunk egymáshoz és mindhárman sokáig, némán ültünk.

A másik padon elnyújtózkodva hangosan horkolt a reichenbergi német.

3.

A kassai rendőrségen hat hétig ültünk a közösben. Hogy irataink nem voltak, a kutya sem törődött velünk. Egyetlenegyszer sem hallgattak ki minket. Talán ítéletnapig is ott tetveskedtünk volna, ha egy napon Páris francia tábornoknak eszébe nem jut végiglátogatni a börtönöket. A magas látogatás vasárnapra volt bejelentve, szombatig tehát ki kellett dobni a fogdából mindenkit, aki nem alkalmas arra, hogy a kényes ízlésű nagyúr színe elé kerüljön. Egy legionárius főhadnagy vezette a börtöntisztítást.

— Maga miért került ide? — fordult Antalfyhoz.

— Én magyar állampolgár vagyok — kezdte Antalfy. — Pest környéki földbirtokos. Unokaöcsémmel — mutatott most rám — a bolsevikiek elől menekültünk ide Szlovákiába. Amikor a bolseviki veszedelem véget ért, haza akartunk utazni és valami útlevélféléért elmentünk a pozsonyi zsupánságra. Ott — isten látja lelkem, még ma sem tudom, miért — a pozsonyi zsupánságon letartóztattak minket, elvették tőlünk hatezer dollárnyi készpénzünket, elvették mindkettőnk aranyóráját, aztán csendőrfedezettel idehoztak minket. Azóta senki sem törődik velünk.

— Hm. Ezt jól kigondolta! Majd utánanézek az iratainak.

— Méltóztassék utánanézni — mondotta Antalfy hálásan.

Ez csütörtökön délelőtt történt. Pénteken reggel egy legionárius őrmester közölte velünk, hogy mindketten örök

időre ki vagyunk tiltva a koztársaság területéről. Azonnal indulnunk kell. Kitoloncolnak minket — Ausztriába.

— Miért nem Magyarországra? — méltatlankodott Antalfy.

A legionárius őrmester elnevette magát.

— Hm. Persze. No, majd legközelebb megrendelés szerint csináljuk a kitoloncolásokat. Majd legközelebb ...

Délelőtt tizenegy órakor már vonaton ültünk. Rajtunk kívül még egy foglyot indítottak útnak Ausztria felé: egy nyurga, szőke legényt. Egy alacsony, pocakos detektív kísért minket, egy öregedő bácsi, aki nem annyira attól tartott, hogy megszökünk tőle, mint inkább attól félt, hogy valami kárt teszünk benne.

— Hat gyerek vár odahaza és egy beteg aszony — mondotta el legalább százszor a másfél napig tartó utazás közben. — Hat gyerek maradna árván, ha hivatásomnak áldozatul esnék. A feleségem — az a szerencsétlen, beteg asszony — egyre mondogatja: Meglásd Richárd, egyszer még valami baj történik veled! Meglásd, még agyonüt valami gazember. Mert hát honnét tudnák azok a mindenféle népek, akikkel dolgod van, honnét is tudhatnák, hogy te semmi rosszat sem akarsz nekik, hogy te olyan jó ember vagy, mint egy falat kenyér, hogy csak a hivatásod tesz szigorúvá és nem a szíved. A hivatás, uraim, a hivatás! Hat gyerek, egy beteg asszony és ilyen hivatás! Hej! Cudar időket élünk. Békében tanító voltam és amikor tizenötben kimustráltak a hadseregből, tovább tanítottam, de most, hogy a csehek bezárták az iskolát, sehogy sem tudtam más munkát találni. És hiába! A hat gyereket csak nem hagyhatom éhen pusztulni? És a feleségem, az a szerencsétlen, beteg asszony ...

Az utazás azért tartott másfél napig, mert nem az egyenes úton, nem Pozsonyon keresztül mentünk, hanem — nagy kerülővel — előbb fölutaztunk Brünnbe, onnét meg le Znaimba, az osztrák határra. Hogy ne unatkozzunk, útközben Antalfy háromszor is elmesélte, hogyan vették el tőlünk Pozsonyban a hatezer dollárt és a két aranyórát. Ez a történet a szerencsétlen detektívet valósággal beteggé tette.

— Ha a magunkfajta szegényember csak rákacsint a máséra, már megvan a baj — mondotta siránkozó hangon. — Az urak meg mindent megengednek maguknak. Önök, természe-

tesen, azt gondolják, hogy a szegény csendőrök, vagy detektívek lopták el a hatezer dollárt? Szó sincs róla! Most hallok először a dologról, de meg merek rá esküdni, a lelki üdvösségemet teszem rá, hogy az egész pénzt a tiszt urak lopták el. Egy fillér se jutott belőle se a csendőröknek, se a detektíveknek. Csak éppen a zsupán kapta meg belőle a maga részét, a többit az utolsó fillérig a tisztek vágták zsebre.

— Nem tudom — felelte Antalfy —, de nem is érdekel különösebben. A fontos az, hogy végre — ha kerülő úton is — de egyszer mégis csak hazakerülünk.

— Persze odahaza . . .

— Lesz minden bőven! — mondotta büszkén Antalfy.

— Hát magával mi történt tulajdonképpen? — kérdezte a detektív a harmadik fogolytól.

Beszélgetésünk magyarul folyt, harmadik társunk azonban egy kukkot sem tudott magyarul. Csehül mondotta el a történetet. Antalfy — a detektív segítségével — kikérdezte. Aztán magyarul elmesélte nekem az esetet.

— Egyszerű történet. A fiú cseh legionárius volt, három évig verekedett Franciaországban a németek ellen. Mint rokkant jött haza és idehaza az a szerencsétlen ötlete támadt, hogy ugyanarra az adóvégrehajtói állásra pályázzon, amelyikre egy csendőrfőhadnagy unokaöccse vetett szemet. A csendőrfőhadnagy aztán kikutatta, hogy a fiú apja valahol Bécs mellett született (és bár a szerencsétlen egy betűt sem tud németül), ráfogták, hogy osztrák és most szépen kiviszik Ausztriába. Amikor azt mondotta, hogy nem tud németül, megnyugtatták, hogy nem nehéz nyelv, kis szorgalommal egy esztendő alatt megtanulhatja.

Znaimba, a határállomásra, kora reggel érkeztünk meg. Az állomás semmiben sem különbözött a többi cseh állomástól, csak éppen drótkerítéssel volt körülvéve és ahol az átjáró volt, ott spanyollovas szolgált ajtóul. Egy csendőrőrmester vett át minket a detektívtől. A csendőrőrmester egy káplárnak adott át, az meg valami istállófélébe vitt: egy sötét, nedves, büdös fabódéba. Ott leheveredtünk a trágyaszagú szalmára és cigarettázva beszélgettünk. Sok új mondanivalónk nemigen volt — unalmunkban hát rövidesen elaludtunk. Estszürkületkor a káplár ébresztett föl minket, egy-egy gyöngéd oldalba rúgással.

— Na! Gyerünk!

A káplár az őrmester elé kísért. Az őrmester most nem végzett velünk olyan kurtán, mint reggel, bár most is elég katonás rövidséggel adta ki utasításait.

— Megkerülik a második vágányon álló vonatot és fölmásznak a szeneskocsiba. A fűtő tudja, hogy ott lesznek, de más senki se tudja. Jó lesz hát csendben maradni. Vigyázzanak, hogy senki meg ne lássa magukat Bécsig. Ott aztán nem bánom, csinálhatnak amit akarnak. Megértették?

— Megértettük.

— Éhesek?

— Tegnap este ettünk utoljára.

— Pénzük van?

— Nekem van valamicske — mondotta Antalfy.

— Adja ide. Aztán szálljanak föl gyorsan, majd én veszek valamit és utánaküldöm maguknak.

Antalfy odaadott neki egy cseh húszkoronást.

— Na, siessenek!

Ez volt az utolsó kalandunk Masaryk köztársaságában. Az őrmestert — természetesen — sohasem láttuk viszont. A húsz koronát eltette emlékül.

Alig helyezkedtünk el a szeneskocsiban, már fütyült a vonat. Pár perc múlva elhaladtunk a határjelző őrtüzek mellett, amelyek mögött egy oldalról a cseh legionáriusok géppuskái, másik oldalról az osztrák csendőrök fegyverei őrizték a békét.

BÉCSBEN

1.

Az állomás csak nagyon gyéren volt megvilágítva, nem volt túlságosan nehéz a szeneskocsiról észrevétlenül lemászni. A kijáratokat sem őrizték valami különösen: minden nagyobb nehézség nélkül kijutottunk az utcára. A pályaudvar villanyórája pár perc híján éjfélutáni egyet mutatott.

Szép langyos, őszi éjszaka volt. A fogház, az istálló és

a szeneskocsi után szinte édes volt a bécsi utca levegője. Szótlanul vágtunk neki a városnak, csak a cseh bajtárs morgott valami káromkodásfélét. Széles utcák, magas házak, villamossinek, ívlámpák, de az utcák szinte üresek, a villamossínek elhagyatottak, az ívlámpák sötétek.

— Korán mennek aludni a bécsiek — mondtam én.

— Beteg város! — felelte Antalfy olyan halkan, mintha attól tartana, hogy a hangos szó fölébreszti az alvó beteget.

Cél nélkül, nagyon lassan tapostuk a járdát. Karonfogva mentünk: balról a cseh, középütt Antalfy, jobbszélt én. Mi ketten magyarul beszélgettünk, ami a csehet nagyon boszszantotta. Antalfy szerint azért bosszankodott, mert nem értette a szavunkat.

Az idő múlott és mi éhesek voltunk és fáradtak. Végül is meguntuk a sétát és valami parkfélében leültünk egy padra.

— Jó volna enni valamit. Akármit.

— Majd reggel!

A padon ülve nyomott el minket az álom. Amikor a hajnali, kissé csípős szél fölébresztett, már csak ketten voltunk. A legionárius búcsú nélkül otthagyott minket.

— Hát most mihez kezdünk?

— Mindenekelőtt megfürdünk. Hiába — vén csont vagyok már — ez a padon töltött éjszaka még jobban elgyöngített, mint a koplalás. A meleg víz majd felfrissít egy kissé — és talán a piszkot is lemossa rólunk.

Hosszas keresés után találtunk egy fürdőt, de hiába jöttünk, a fürdő szénhiány miatt zárva volt. Ugyanígy jártunk még két fürdővel.

— Hallod, Antalfy! Én tulajdonképpen inkább éhes vagyok, mint piszkos.

Antalfy csak fejével bólintott igent és pár perc múlva már egy kis kávémérésben ültünk. A kávémérés egyik oldalán még az asztalon álltak a székek, de a másik oldalán már két — újságpapírral letakart — asztal várta a vendégeket. Amikor benyitottunk, a fehér hajú, halálsápadt, hajlott hátú pincér falnak támasztotta a seprűt, a szemétlapátot ráborította a szoba közepére sepert szemétre és hogy letelepedtünk az egyik asztalhoz, ócska katonanadrágja zsebéből kis ollót vett elő és azt csattogtatva közeledett felénk.

— Kérem a kenyérjegyeket!

— Kenyérjegyeket? Miféle kenyérjegyeket? — kérdezte csodálkozva Antalfy.

— Az urak magyarok — mondotta szigorúan a pincér. — Persze, hogy magyarok. Rögtön gondoltam.

— A magyarok is csak kenyérjegyre ehetnek?

A pincér elmosolyodott. Mosolyogva még öregebbnek látszott, mint előbb.

— Nálunk egyenlőség van — felelte halkan. — Kivétel nincs. A magyarok sem ehetnek kenyérjegy nélkül.

— Nekünk pedig nincs kenyérjegyünk. De jól megfizetünk a kenyérért.

— Nem pénzkérdés ez kérem — méltatlankodott a pincér. — Ez a rend kérdése és rend nélkül nincs szocializmus. Ezt maguk saját tapasztalatból is tudják. A jegy, illetve a rend...

— Már közel két napja nem ettünk — vágott a pincér szavába Antalfy.

A pincér tetőtől talpig végignézett minket és félszegen megcsóválta a fejét, valahogy úgy, mintha dróton rángatnák. Aztán hirtelen mozdulattal zsebre vágta az ollót és közelebb lépett hozzánk.

— Az urak talán elvtársak? — kérdezte suttogva.

— Igen.

Eltűnt egy keskeny csapóajtó mögött, és kis idő múlva egy nagy fatálcával jött vissza. A tálcát, amelyen két parányi fekete kenyérszelet volt, odatette elénk.

— Kávét, vagy teát parancsolnak az elvtársak?

— Maga szocialista? — kérdezte elég barátságtalanul Antalfy.

— Az. Szervezett szociáldemokrata vagyok. Kávét vagy teát parancsolnak az elvtársak?

Én csak édeskeveset értettem a beszélgetésből, de hogy ideértünk, Antalfy rövid szóval elmondotta, amit a pincértől hallott.

— A fene tudja, mit tiszteljünk az osztrák szociáldemokratákban: barátot, vagy ellenséget?

A pincér bizonyosan félreértette tanácskozásunkat, ismét eltűnt pár pillanatra és egy kis könyvvel a kezében tért vissza.

— Ha bizalmatlanok az elvtársak, nagyon helyesen teszik — mondotta két karját kitárva és szinte ünnepélyes hangsúlyozással. — Nagyon, nagyon helyesen teszik. Wien telisteli van spiclikkel, provokátorokkal, mindenféle szemét népséggel. Hanem, ami engem illet, én könnyen igazolhatom magam. Íme, itt a pártkönyvem, éppen tegnap fizettem be a pártadót. Huszonhét év óta vagyok szervezett munkás! Huszonhét év óta!

Antalfy megnézte a pincér pártkönyvét, gondosan megvizsgálta az aláírásokat és a pecséteket, aztán helyeslő bólintással visszaadta a könyvet.

— Rendben van, Bergmann elvtárs. Az ön írásai teljesen rendben vannak. De — elvtárs — képzelje el, mi már közel két napja semmit sem ettünk. Egy pincér elvtársnak nem kell magyarázni, mit jelent kétnapi koplalás.

— Igen, tökéletesen megértem. És természetesen mindennel szolgálni fogok, amit jegy nélkül adhatok. Igen. Mi, szociáldemokraták, úgyis mint párt, de főleg mint magánszemélyek, mindenben a legmesszebbmenően segítségére vagyunk a menekült magyar elvtársaknak.

Antalfy erre a szóra elveszítette a türelmét.

— Akkor segítettetek volna — a fene a hasatokba —, amikor még használt volna a segítségtek! Most süssétek meg a messzemenő jóakaratotokat. De még most is csak szóval traktál, ahelyett, hogy zabálnivalót hozna!...

A jó, öreg pincér ijedten hőkölt vissza az ordító Antalfytól. Már a nyelvén volt a tiltakozás, de aztán meggondolta magát és otthagyott minket anélkül, hogy egy szót is szólt volna. Néhány perc múlva két csésze kávéval és egy kettévágott kenyérszelettel jött vissza. Az ételt elénk rakta, meghajtotta magát és aztán ismét kezébe vette a falhoz támasztott seprűt. A szemétlapátért is lehajolt, de aztán ahelyett, hogy fölvette volna, a seprűt is melléfektette és visszajött hozzánk.

— Az elvtársak bolsevikiek és a bolsevikiek igazságtalanul, vagy legalább is helytelenül ítélik meg Ausztria helyzetét — mondotta. — Nem szemrehányást akarok tenni, csak föl akarom világosítani az elvtársakat. Mi, osztrák szociáldemokraták, semmivel sem vagyunk rosszabb forradalmárok, mint az orosz bolsevikiek, csak éppen okosabbak, vagy legalább is képzettebbek vagyunk, mint azok. Remélem, azt az elvtársak

sem vonják kétségbe, hogy Bauer Ottó van olyan jó szocialista, mint a maguk Leninje és Bauer Ottó már megmondotta, sőt több ízben be is bizonyította, hogy Ausztria nem Oroszország. Nem! Ausztria — higgyék el, elvtársak — nem Oroszország. Ausztria, elvtársak, kicsi, gyönge, szegény, kiéhezett ország és körös-körül van véve nagy, hatalmas ellenségekkel. Mi, osztrákok, kényre-kedvre ki vagyunk szolgáltatva az antantnak. Ha az antant három napra leállítja az élelmiszervonatokat, megkezdődik ismét az éhség és éhező munkásokkal nem lehet forradalmat csinálni. Mert milyen szívvel menne a barikádra az a munkás, amelyik nem tudja, hogy míg ő verekszik, közben nem éhezik-e otthon a családja? Ha vége lesz ennek a rettenetes nyomorúságnak, ha ismét erőre kapunk, amikor minden munkásnak, vagy legalábbis a nagy többségnek, ha nem is bőséges, de mégis elegendő készletei lesznek, akkor az elvtársak látni fogják, hogy már a legközelebbi választások...

— Kaphatnék kenyérjegy nélkül még egy csésze kávét? — vágott a szóba Antalfy. — A többiről majd azután nyugodtabban beszélhetünk — tette hozzá, amikor látta, milyen rossz néven veszi tőlünk a pincér, hogy minket egyelőre nem Ausztria útja, hanem a gyomrunk érdekel.

— Kávéhoz nem kell kenyérjegy — mondotta a pincér. — Ami pedig a többit illeti, az elvtársak rövidesen tapasztalni fogják, hogy nekünk van igazunk.

Mikor teleittuk magunkat, Antalfy előkaparta a pénzt. A pincér nem túlságosan örült a cseh pénznek, bizalmatlanul nézett a kétfarkú oroszlánra, de aztán megemberelte magát és az asztalt borító fehér papíron kiszámította, hány csehkoronával tartozunk és mennyi osztrákot kell neki visszaadnia.

— Nagyon megsértenek az elvtársak — mondotta búcsúzóul —, ha olyan messzire megy kommunista előítéletük, hogy nem fogadják el a segítségemet. Két dologgal lehetek a segítségükre az elvtársaknak. Az első — tessék.

Két apró cédulát nyomott Antalfy kezébe.

— Mi ez? — kérdezte Antalfy.

— Kenyérjegy. Száz gramm kenyeret vehetnek rajta az elvtársak.

— Köszönjük.

— A másik dolog, amivel szolgálatukra lehetek az elv-

társaknak — megadhatom a Magyar Menekültek Segélyező Bizottságának címét. Fölírom egy papirosra a címet, menjenek el oda, ott majd ellátják tanáccsal az elvtársakat, sőt nemcsak tanáccsal. Mert a mi pártunk — természetesen — nem csak tanáccsal támogatja a menekülteket.

2.

A pincér elvtárstól kapott cím segítségével, sok kérdezősködés meg jó órai gyalogolás után megtaláltuk a segítőbizottság helyiségét. Ott mindenekelőtt az igazolóbizottság elé kerültünk. Kikérdeztek minket mindenről: kik vagyunk, mik vagyunk, honnét jöttünk és mert Antalfynak két régi ismerőse volt az igazolóbizottság tagjai között, másfélóra után hivatalosan is magyarországi menekültek lettünk, és a segítőbizottság adta kenyérre vártunk. A várakozók között több ismerőst találtunk. Egyik-másik megkérdezte tőlünk, hogy mikor jöttünk és milyen úton, de többet aztán, egyelőre nem törődtek velünk. Fáradtak voltak az emberek. Akik már előttünk Bécsbe érkeztek, talán még nálunknál is fáradtabbak. A levegő ugyan nagyon rossz volt a famunkások helyiségében, ahol a kenyérosztás folyt, de azért elég hűvös. Kabátot nagyon keveset láttam a várakozókon. A legtöbben, éppúgy, mint mi, nyári ruhát hordtak. Az egyik sarokban egy borbély ütötte föl a sátorfát. Öten-hatan is ácsorogtak a műhelyül szolgáló szék körül, türelmesen várva, mikor kerül rájuk a sor.

— Van idő a világforradalomig! — vigasztalta magát egy elvtárs, aki fehér nyári nadrágot viselt és az idejétmúlott nyáriasságot azzal igyekezett ellensúlyozni, hogy mélyen a fülébe húzott egy kopott prémes sapkát, amit bizonyosan valami volt orosz hadifogolytól szerzett.

— Van idő a világforradalomig!

— A világforradalomig? Jó lesz munka után nézni, ahelyett, hogy egyre ezt a szamárságot papolják az elvtársak!

— Ez Schwarcz elvtárs, a bizottság titkára.

— Mi az, engem már meg sem ismer. Schwarcz elvtárs? Csak úgy elmegy a szegény ember mellett? — szólalt meg Antalfy.

A kicsi, köpcös, kerek, és kopaszfejű Schwarcz elvtárs

megállott és apró disznószemével pár pillanatig zavartan nézett Antalfyra. Látszott rajta, nem tudja, kivel beszél.

— Látom, elfelejtett! Pedig féléjszakán át vitatkoztunk a tanácskongresszus megnyitása után.

— No persze, maga az?! — kiáltott Schwarcz elvtárs, tenyerével csattanósat ütve a homlokára. — Hát persze, persze. A tanácskongresszus megnyitása után... Hm. Na, remélem, most már eldőlt a vita? Hát mondja, kinek volt igaza: Leninnek, vagy Schwarcznak?

— Hát az igazat megvallva, én ma is azon a véleményen vagyok, hogy Leninnek van igaza és nem magának, Schwarcz elvtárs.

— Úgy? Leninnek van igaza? — kérdezte nevetve Schwarcz elvtárs. — Hát szóval világforradalom van? Felszámoljuk a magyar feudális maradványokat? Szocializáljuk a gyárakat, bányákat és bankokat? Tudja mikor lesz mindez — ha egyáltalán lesz? Ezer év múlva — a legjobb esetben! Nem, elvtárs, azt minden józaneszű ember tudja és minden okos ember tudhatta már akkor is, amikor legelőször találkoztunk, hogy Leninnek nincs és nem lehet igaza. Én — mondom — már akkor is tisztában voltam ezzel. De most már ennél is többet tudok. Ma már tudom azt is, hogy nemcsak Leninnek nem volt igaza, hanem még én is tévedtem, én, Schwarcz Richárd. Igen, az én álláspontom akkor: a semlegesség volt. De azóta bebizonyosodott, hogy az is rossz, az is megalkuvó, az is tarthatatlan álláspont. Nem nekem, hanem Renner elvtársnak, az osztrák kancellárnak van igaza. Neki volt igaza, mert egy igazi szocialista egy pillanatig sem maradhat semleges, amikor látja, hogy a bolsevikiek kompromittálják a forradalmat és útját állják a szocializmusnak. Renner elvtársnak volt igaza, amikor a nagy nyugati demokráciák fegyveres beavatkozását kérte, a magyar kommunisták lelkiismeretlen kalandorsága ellen. Igen, ma már minden józaneszű ember tudja, hogy a bolsevizmus a legveszedelmesebb, az igazi ellenség...

Schwarcz elvtárs kitárt karokkal hangosan szavalt, nemcsak Antalfynak szánva az oktatást, hanem az egész — kenyérre várakozó — embercsoportnak. Szavait pár halk ellentmondás kísérte, de a helyeslő hangok, bár nem voltak sűrűbbek, bátrabban hallatszottak. Végül is, amikor Schwarcz elhallgatott, én nyitottam ki a szám.

— Odáig még nem jutottunk el, Schwarcz elvtárs, hogy az árulást tartsuk a legfőbb szocialista kötelességnek.

— Sokat kell még tanulni magának, fiatal barátom, ha velem akar vitatkozni! — felelte Schwarcz elvtárs mosolyogva. De a mosolygással sem tudta eltakarni hirtelen támadt dühét. Szája szélén kicsurrant a nyál. Olyan, mint a tajték. — Ha akarja — folytatta mézédesen —, összeírom a könyveket, amelyeket el kell olvasnia, ha meg akarja ismerni a kérdést: Demokrácia vagy diktatúra? Olvasni — remélem — megtanult?

Már magam sem tudom, mit válaszoltam. Egy bizonyos: valami nagy gorombaságot mondtam. Schwarcz elvtárs kerek, kövér arca vörös lett a dühtől. Mély lélegzetet vett, hogy teljes tüdővel kezdhesse meg az ordítást, de mielőtt egy szót is szólhatott volna, új hang szólt bele a vitába.

— Igazad van, Péter! Teljesen igazad van. De azért nem kell gorombáskodni.

Hátrafordultam. Pojtek állott mögöttem.

— Pojtek!

Schwarczot, Rennert, mindent elfelejtettem, amikor Pojtek nyakába ugrottam. Kis híja, hogy el nem sírtam magam.

Schwarcz elvtárs ekkor már fönn állott a dobogón, ahol a kenyérosztás folyt.

— Elvtársak — mondotta, nagyon erőlködve, hogy halkan, nyugodtan beszéljen —, semmi sem áll távolabb tőlem, mint az, hogy bírónak toljam föl magam a saját ügyemben. Egy fiatal elvtárs itt súlyosan megfeledkezett magáról és minősíthetetlenül megsértett engem a segélyzőbizottság képviselőjét, vagyis az én személyemen keresztül súlyosan megsértette magát a segélyzőbizottságot. Ismétlem, semmi sem áll távolabb tőlem ...

— Jól van már, jól! Mi lesz a kenyérosztással?

— Meddig várjunk még arra a darabka kenyérre?

— Elvtársak!

— Jól van, jól! Kezdje el a kenyérosztást!

— Elvtársak! — ordította túl Schwarcz elvtárs a türelmetlen közbeszólókat. — Én csak annyit akarok mondani, hogy én tiszta szívből megbocsátok az ellenem vétkező elvtársnak ...

— Adjon neki két darab kenyeret, ha megbocsát neki!

— De kezdjük már egyszer!

— Több tisztelettel beszélhetnének az elvtársak Schwarcz elvtárssal. Minden idejét nekünk áldozza!

— Azért fizetik!

— Kezdjük már! Ne lopjuk az időt!

Schwarcz elvtárs karját szélesre kitárta, látszott rajta, hogy beszélni akar, de hogy erre a jelre még hangosabbak, még dühösebbek lettek a közbeszólások, hirtelen meggondolta magát. Leeresztette a karját és vállát rángatva, rosszalló fejcsóválással belenyúlt az asztal mellett álló hatalmas kosárba.

— Kezdjük! — ordította és a ládából kiemelt kenyérdarabot odanyomta a sor legelején álló kezébe. — Következő!

— Gyerünk innen — fordultam Pojtekhez. — Nincs szükségem erre a támogatásra.

— Dehogyis nincs, Péter — csendesített Pojtek. — Vedd el szépen a kenyeret, amit adnak, én is elveszem a nekem járó darabot, aztán majd beszélhetünk a továbbiakról.

— Én nem haragszom magára, fiatal barátom — mondotta Schwarcz elvtárs, amikor rám került a sor —, nem haragszom magára, fogja, itt a kenyere. Mondom, én nem haragszom magára, én senkire sem haragszom. Egy jó szocialista, marxista, antialkoholista, vegetáriánus, antinikotinista soha senkire nem haragszik, mindig mindenkinek a legjobbat akarja. Egyszer még maga is nagyon hálás lesz nekem, hogy olyan erélyesen kioktattam, amikor szamárságot beszélt. Sohasem fogja megbánni, ha az öreg Schwarczra hallgat. Az öreg Schwarcztól csak jót tanulhat. Holnap legyen itt pontosan. Holnap pénzt is osztunk.

Míg ő beszélt, én már a kenyeret rágtam. Az első falat majd kifordult a számból, de valahogy mégis sikerült legyűrnöm. Mind később megtudtam, a kenyérbe sütött gesztenyelisztnek volt olyan émelyítő íze.

— Gyerünk! — mondotta Pojtek, amikor ő is megkapta a maga kenyéradagját. — Gyere hozzám, nálam lakhatsz.

— És Antalfy?

— Annyi helyem, sajnos, nincsen. Egy keskeny vaságy a lakásom, két embernek is szűk lesz, hárman el sem férünk benne. És ahhoz már nagyon hűvös van, hogy ágynemű

nélkül a földön aludjunk. Varga elvtárs! Nem tudna helyet adni egy most érkezett elvtársnak?

— Ha jobb helyet nem talál, el lehet nálam. Csak úgy kell be- és kijárnia nálam, hogy a lakásadóim észre ne vegyék.

— Rámbízhatja! — mondotta Antalfy.

Elváltam Antalfytól és Pojtekkel mentem. Majd holnap a kenyérosztásnál ismét találkozunk. Még ki sem értem az utcára és már végeztem a kenyérrel. Pojtek zsebre vágta a magáét.

— Hogyan jöttél ki? — kérdeztem.

— Itt vagyok és egyelőre ez a fontos.

— Nekem elég nehéz utam volt.

— Te is itt vagy, Péter. Hogy hogyan jöttél, az most igazán mellékes. Mióta nem láttuk egymást, jó néhány ezer munkást és parasztot agyonkínoztak otthon. A románok valóságos angyalok a magyar tisztekhez képest. Hogy fogunk hazamenni és mikor? Ez most a fontos kérdés.

— Mit gondolsz, mikor mehetünk haza?

— Valószínűleg csak a második forradalom után, arra pedig várnunk kell öt-hat hónapig, vagy talán még valamivel tovább is. Hamarább csak akkor lehet forradalom Magyarországon, ha Olaszországban, vagy Csehországban győznek a mieink. A helyzet megfordult: pár hónappal ezelőtt még mi vittünk fegyveres segítséget a külföldi elvtársaknak, most majd azok hoznak nekünk.

— Oroszország?

— Ott sem rózsás a helyzet! De persze az orosz elvtársakat nem kell félteni. Azok értik a dolgukat.

— Messzi laksz?

— Egy kis órányira. Remélem, a cipőd nem rongyos?

— Nem nagyon.

— Akkor lépjünk ki.

Az idő egyik napról a másikra hidegre fordult. Éles szél fújt. Törődött voltam, fáradt és éhes — fáztam. Pojtek kérdezgetett, én meg egyre fáradtabban felelgettem. A lábam olyan nehéz volt, mint egy-egy malomkő. Kis híja, hogy útközben el nem aludtam. Pojtek, hogy valahogy lelket tartson bennem, előhúzta zsebéből a segély-kenyeret, kettétörte és az egyik felét a kezembe nyomta, majd — hogy az

evéssel fáradtságom ellenére is hamar elkészültem — a másik felét is nekem adta. A fejem zúgott. Csak homályosan láttam, hogy sok, nagyon sok ember tolong az utcán. A lárma egybefolyt a fülem zúgásával. Pojtek a karom alá nyúlt és nyugodt, egyenletes hangon magyarázott valamit. Egyetlen szavát sem értettem.

Úgy, ahogy voltam, cipőstől, ruhástól dobtam magam Pojtek ágyára és már aludtam is. Mélyen, álom nélkül. Sötét este volt, amikor fölébredtem. Hirtelenében nem tudtam, hogy hol vagyok. Nagyon óvatosan mozdultam meg és gyanakodva néztem körül. Két keskeny ablakon át valami gyönge világosság szűrődött be, alig elég ahhoz, hogy az ágyamtól pár lépésnyire levő másik ágyat lássam. Föltápászkodtam és tapogatózva kerestem a kijáratot. Végigtapogattam egy falat, aztán egy másikat, a fejem még mindig kábult volt az alvástól — nem voltam egészen bizonyos abban, hogy valóban Bécsben vagyok.

— Fölkeltél?

Hátam mögött, azon a falon, amelyet én már végigtapogattam, kinyílott egy ajtó és Pojtek jött be a szobába. Fölcsavarta a villanyt, és egyszerre világossá lett a fehérre meszelt, kétablakos, négyágyas szoba. Ahogy körülnéztem, az volt a legelső érzésem, hogy egy kórházszobában vagyok és — mint később kiderült — nem tévedtem. A barakk, amelyben laktunk, a háború idején katonai elmegyógyintézet volt. A háború befejeztekor a betegek szétszaladtak és az üresen maradt barakkokat szükséglakásokká alakították át. Átalakítás alatt azt kell érteni, hogy aki hozzáfért, elhordott a szobából minden elhordhatót. A lakók dolga volt a legszükségesebb dolgok visszaszerzése.

— Fölébredtél? Ördögöd van. Éppen vacsorát főzünk.

A másik szoba, ahová Pojtek vezetett, ugyanolyan volt, mint az, amelyikben aludtam. Az első dolog, ami szemembe tűnt, egy égő primuszra állított fazék volt. A fazékból meleg ételszag áradt. Rajtunk kívül még öten voltak a szobában: ketten feküdtek, hárman a primusz körül tevékenykedtek. Ahogy bejöttem, egy vöröshajú, sápadt, szeplős, nálam nem sokkal idősebbnek látszó ember keményen megmarkolta a kezem.

— Péter! Na, mi az? Már meg sem ismersz?

Persze, hogy láttam már valahol ezt az arcot. Egészen bi-

zonyosan láttam. De ha agyonütnek, akkor sem jutott az eszembe, hogy hol.

— Az igazat megvallva...

— Nem emlékszel? Na, nem baj! Fontosabb az, hogy amire tanítottalak, azt nem felejtetted el.

— Amire tanított?

Egyszerre minden eszembe jutott: a munkásotthon, a helyesírási tanfolyam, az első sztrájk...

— Szekeres elvtárs!

Szekeres megölelt.

— Idestova két esztendeje, hogy utoljára találkoztunk.

— A legelején voltunk együtt, Szekeres elvtárs és most találkoztunk újra össze, amikor már mindennek vége van.

— Ugyan minek van vége? — kérdezte Szekeres és olyan jókedvűen nevetett, mint egy játszó gyerek. — Minek van vége, Péter?

Megértettem, hogy szamárságot mondottam. Az arcom egyszerre tűzbe borult. Elhallgattam. Lehajtottam a fejem, hogy ne kelljen Szekeres szemébe néznem. De ő az állam alá nyúlt, hogy szembenézzek vele.

— Hát áruld el már, Péter, hogy minek van vége?

— Péternek igaza van — jött segítségemre Pojtek. — Vége van, kétségtelenül vége van az első magyar proletárforradalomnak. Ami most folyik, az már a második történetéhez tartozik.

— Igen, igen — bólintott Szekeres. — Az elsőnek vége. Ez igaz.

— Ugyan, ne verklizzétek már folyton ezt a marhaságot! Első forradalom, második forradalom... Úgy beszéltek, mintha csak azt mondanátok: első Vilmos, második Vilmos. Április elseje, április második. Első vagy második: a bolsevizmus marhaság! Punktum. A forradalomnak azonban — akármilyen buta is ez a forradalom — az okos ember számára mégis megvan a maga tanulsága: megtanultuk, hogy vérrel, tűzzel nem lehet véget vetni a zsarnokságnak. Föl kel robbantani az egész disznóólat és le kell köpni!

— Főleg leköpni, Willner apám. Az bizonyosan használ! — nevetett Szekeres.

— Marhák! — folytatta Willner zavartalanul, beszéd közben az ételt kavargatta. — Olyanok, egészen olyanok, mint a

tormába került féreg. A tormát tartják a hülyék a legédesebb gyümölcsnek. Első forradalom, második forradalom... őrültekháza! Nincs valakinek egy cigarettája? — folytatta valamivel csendesebben, de még mindig elég erélyes hangon.

— Látja, Willner testvérem — szólalt most meg egy magas, majdnem vállig érő hajat viselő fiatalember, aki az egyik ágyon feküdt és beszéd közben a mennyezet felé hadonászott —, látja testvérem, maga elítéli a bolsevikiek tévedését és maga sem ment az eltévelyedésektől. Vagy azt gondolja talán testvérem, hogy az alkoholtól, nikotintól megmételyezett testben helyet találhat az a lélek, amelyik elég erős és elég tiszta ahhoz, hogy sikerrel vegye fel a harcot a gonosz ellen?...

— Eridj az anyádba, te nyálas!...

— Egyedül a krisztusi önmegtartóztatáson nyugvó...

Willner dühösen a beszélőhöz ugrott, tüntetően hátat mutatott a hosszúhajúnak és arccal a falnak fordulva ordítani kezdett.

— A valagamba beszélj, te állat. Azt még el tudom viselni, de ha szemtől szembe látlak, rögtön antiszemita leszek! Nekem igazán nincsenek előítéleteim, minden kurvát, minden gyilkost kész vagyok testvéremül fogadni, de azt már semmiképp sem veszi be a gyomrom, hogy egy zsidóhitközségi pénzbeszedő agyalágyult fia egyre Krisztusról prédikáljon nekem...

— Szegény testvérem! — felelte a hosszúhajú és nagyot nyújtózkodva föltápászkodott.

— Testvérednek nevezel, te rühes? Na hát, ha testvérem vagy, eridj és hozz egy kis sót. A tizenkettesek ma vettek egy félkilót, eridj, kérj tőlük egy marékra valót.

A hosszúhajú kiment. Én leültem Szekeres mellé egy ágyra. Pojtek egy csorba tányért és egy villát nyomott a kezembe.

— Ez az emigráció? — kérdeztem Szekerest.

— Ez is emigráció — felelte Szekeres. — Trágya is kell a szántóföldnek, különben nem terem.

— Ne hallgas ezekre a hülyékre — folytatta pár pillanatnyi hallgatás után. — Jó fiúk, csak épp az eszük ment el. Egyiknek-másiknak talán még visszajön.

A velem szemben levő falra e pár szó volt szénnel fölmázolva:

„Éhen dögleni nem szégyen!"

— Biztató! — fordultam Szekereshez.

— Ne félj semmit, nem fogunk éhen dögleni. Nem lesz időnk az éhen dögléshez. Mert csak a vak nem látja, hogy közvetlenül győzelem előtt állunk.

Az ágy, amelyben aludtunk, szűk volt kettőnk számára. Ha egyikünk megmozdult, a másiknak vigyáznia kellett, hogy ki ne essék. Délután alaposan kialudtam magam, most semmi kedvem sem volt az alváshoz. Három lakótársunk már régen versenyt horkolt, de Pojtek és én még beszélgettünk.

— Mindenekelőtt németül kell megtanulnod. Ha németül tudsz, akkor mindent elolvashatsz és talán az osztrák mozgalomba is bekapcsolódhatsz. Nem olyan nehéz nyelvet tanulni, mint gondolod. Körülbelül olyan idős lehettem, mint te, amikor először jártam itt Bécsben. Hat hónapig dolgoztam egy gyárban, két hónapot csavarogtam, gyalogszerrel Tirolban meg Stájerban, és úgy rámragadt a német, hogy amikor a katonáékhoz kerültem ... hisz különben ezt már tudod.

— Könyvből tanultál?

— Nyavalyát! Gyűlésekre jártam, színházban is voltam néhányszor, aztán — asszonyoktól is tanultam. Majd rájössz te is, hogyan kell tanulni. Itt a barakkban lakik egy csomó lengyel, meg jugoszláv elvtárs, a szomszéd barakkban meg osztrákok laknak. Aztán próbálj újságot olvasni.

— Tulajdonképpen miből fogunk élni?

— Ezt én sem tudom. Munkához jutni majdnem lehetetlen. Négy hete vagyok itt. Egy hétig fát vágtam az erdőn, de olyan keveset kerestem, hogy jól sem lakhattam a bérből, már pedig kiéhezve nemigen tud az ember fát vágni. Pár napig újságot árultam, de szovjetellenes cikkek voltak a lapokban, szóval azt sem lehetett csinálni. Csomaghordással is megpróbálkoztam... Schwarcztól kapunk valami kis segélyt. Aztán majd meglátjuk ... Nagy baj, hogy nincs kabátod. Rövidesen ránk szakad a tél.

— Azt hiszed itt töltjük a telet?

— Úgy gondolom. Tavasz előtt nemigen lehet új forradalomra számítani. Nem lehet és nem is szabad erőszakolni a dolgot. Meg kell várni, amíg megérik. A fehérek most megmutatják, hogy mi az a terror ... Nehéz, nagyon nehéz a mai viszonyok között újraszervezni a pártot Magyarországon.

— Én nem is tudom elképzelni, hogyan kell, hogyan lehet újrakezdeni a munkát. Ki csinálja?...

— Segítség! Segítség!

Pojtek kiugrott az ágyból és fölcsavarta a villanyt. A mellettünk levő ágyban rémülettől tágra nyílt szemmel ült Willner és torkaszakadtából ordított:

— Segítség! Segítség!

Mire én is talpra ugrottam, Pojtek már hozott egy pohár vizet és Willnert szinte erőszakkal megitatta. Szekeres és én lefogtuk Willner lábát, hogy ne rúghasson. A hosszú hajú a fejét tartotta. Pár pillanatig tartott az egész. Willner éppoly hirtelen, mint ahogy elkezdte, abba is hagyta az ordítozást és olyan csodálkozva nézett ránk, mintha most látna minket legelőször. Nem szólt egy szót sem, visszafeküdt és fejére húzta a takarót. Pojtek lecsavarta a villanyt és mi is visszafeküdtünk. Minden elcsendesedett, csak Willner sírt a takaró alatt. Olyan keservesen sírt, mint egy megvert gyerek.

— A szerencsétlen hat hétig volt a Zrínyi utcában — súgta a fülembe Pojtek. — Siófokra akarták vinni, Horthy főhadiszállására. A robogó vonatról ugrott le, úgy menekült meg.

Reggel Szekeressel kimentem az udvarra. Katonás sorban állnak egymás mellett a barakkok. Hirtelen meg sem tudtam számolni őket: amerre néztem, mindenütt barakk — egy egész barakkváros. A kavicsos utakat fiatal gesztenyefák szegélyezték: rozsdavörös leveleiket összezsugorította a fagyos északi szél. A tábor közepén, egy alacsony dombon, karcsú tornyú templom. Fölmentünk a dombra és leültünk a lakattal lezárt templomajtó előtti padra.

— Én ma elutazom — mondotta halkan Szekeres. — Vidékre megyek. Nem kell beszélni a dologról. Ha este nem jövök haza, a kutya sem fog keresni. Pojtekkel megbeszéltem, hogy te kerülsz a helyemre. Van egy felesleges pár cipőm, meg egy felesleges nadrágom, azt itthagyom neked. Kabátom, sajnos, csak egy van, pedig arra lenne legnagyobb szükséged.

— Hová utazol?

— Vidékre. Ne beszélj senkinek arról, hogy elutaztam. Még azt akartam mondani, hogy ezekkel a szerencsétlenekkel, a lakótársainkkal ne sokat légy együtt. Pojtek összehoz elvtársakkal — igaziakkal —, akik nem mentek tönkre az első

vereségtől. Sőt, megacélozódtak. Nagyon sok jó elvtárs van itt Bécsben. Különben pedig igyekezz minél többet tanulni. Rövidesen ismét szüksége lesz a pártnak minden emberre. Tudod...

Willner csatlakozott hozzánk. Szekeres minden átmenet nélkül az időjárásról kezdett beszélni. Pár pillanat múlva Pojtek behívott minket teázni.

Pojtekkel gyalogszer mentünk be a városba. Willner és a hosszú hajú krisztiánus villamosra ültek, a többiek még ágyban voltak, amikor mi fölkerekedtünk. Szél fújt, hideg volt, pedig a nap szépen ragyogott. Hogy ne nagyon fázzam, sietve szedtük a lábunkat. Útközben különös menettel találkoztunk.

Úgy ezren lehettek, vagy talán még valamivel többen. Nyolcas sorokban, szinte katonás rendben mentek, de a járásuk egy cseppet sem volt katonás: mintha parancsszóra tennék, valamennyien fáradtan húzták a lábukat és mellükre horgasztották a fejüket. Mindannyian rongyosak voltak — azok is, akik civilruhát hordtak és azok is, akiken katonaruha volt. Sem tábla, sem zászló, sem egy hang — mintha árnyékok menetelnének.

— Munkanélküli-tüntetés! — mondotta halkan Pojtek.

— Ezek így tüntetnek? Hangtalanul?

— Hát mit kiabáljanak? Akkor is hallgattak, amikor még nem hiába kiabáltak volna. Ezek arra se jártak, ahol harc volt, mégis megverték őket. Százötvenezernél több munkanélküli van Bécsben és aki dolgozik is, na — az a szentséges úristen áldja meg ezt a tiszta demokráciát!

A segítőbizottság helyisége ma ugyanolyan volt, mint tegnap. Borbélyműhely, hosszú sor várakozó, néhány új jövevény, néhány búcsúzkodó. Az egyik Csehországba indul gyalogszerrel. Ott pompásak a viszonyok — meséli lelkesen. A másik Dél-Amerikába megy, valami munkaközvetítő költségén. Ott, Dél-Amerikában olyan nagy a bőség, hogy még a mozdonyokat is kávéval fűtik. Egy magyar újságot darabokra szedve olvasnak az elvtársak. Fehérterror, fehérterror — suttogják itt is, ott is. Ezt a két szót mindenki suttogva mondja ki.

— Mi az istennyilát suttogtok? Ordítsatok! — mondja dühösen Antalfy.

— Csendesebben, elvtárs. Az egész Bécs tele van magyar detektívekkel.

— Na és?

— Tegnapelőtt elraboltak három elvtársat. Autón átvitték őket a magyar határon. Az osztrákok meg tegnap reggel négy emigránst fogtak el. Azzal vádolják őket, hogy rablóbandát szerveztek. Valószínűleg visszatoloncolják őket Magyarországra.

— Figyelem! Figyelem! Elvtársak!

Schwarcz elvtárs a kenyérkiosztás megkezdése előtt fölolvasta a Vegetáriánus Egyesület egy levelét. A Vegetáriánus Egyesület előadást rendez a magyar menekültek részére. Az előadó egy fiatal egyetemi magántanár lesz. Az előadás címe: A húsevés káros következményei.

3.

Mire az első hó leesett, már én is végigcsináltam azt az iskolát, amelyben Pojtek tanulta meg, hogy Bécsben nincs munka számunkra. Először fát vágtam egy Bécs alatti erdőben. Nem én hagytam ott a munkát, hanem elküldtek. De az újságárusítást én magam adtam föl. Összesen hat napon át árultam újságot. Reggeltől estig ott állottam a Graben és a Kärtner utca sarkán és torkom szakadtából ordítottam:

— Neue Freie Presse! Arbeiter-Zeitung! Bécsi Magyar Újság!

Fáztam nagyon, de az ordítozás jövedelmezett annyit, hogy majdnem rendesen ehettem, sőt minden este Pojteknek is vittem valami harapnivalót. Alkalmasint egy ócska kabátot is szereztem volna az újságárusítással, ha az orosz elvtársak Petrográd alatt nem verik tönkre Jugyenyics fehérbandáit. Ez a győzelem tett engem és még néhány emigránst munkanélkülivé. A dolog úgy esett, hogy az orosz elvtársak győzelmének hírére az osztrák sajtó ismét fölordított: Vörösterror, vörösterror! A bolsevikiek rémtettei! Elevenen eltemetett tízezrek! Lassú kínhalálra ítélt gyerekek!

— Az ördög terjessze ezt a piszkot!

— Ahogy tetszik! Legyen nyugodt, maga nélkül is megleszünk. Nincs annyi utcasarok, ahány munkanélküli töri ma-

gat újságárusítói megbízásért. A maga helye meg éppen aranybánya.

Most heteken át semmi mást sem csináltam, csak reménykedtem, hogy a holnap jobb lesz, mint a ma. Naponta bementem a segítőbizottsághoz, naponta fölírták a nevemet azok nevei közé, akik munkát keresnek. És Schwarcz elvtárs mindennap megnyugtatott:

— Holnap, legkésőbb holnapután... Mi a magunk részéről mindent elkövetünk...

Otthon söpörtem, edényt mosogattam, vagy az ágyon heverve olvastam. Amikor szenünk volt, fűtöttem. Amikor nem volt, beültem valamelyik szobába, ahol egészek voltak az ablakok és nem fújt be a szél.

— Ha fázik, üljön be az én szobámba. Nálam fűtve van.

— Nem akarom zavarni, elvtársnő.

— Nem fog zavarni. Én nem hagyom magam zavarni. Olvasni fogok, hozzon maga is egy könyvet magával.

Pojtek könyvei közül találomra magamhoz vettem egyet és beültem Rája szobájába. Rája az asztalnál ült, egy vastag könyv mellett, olvasott, és egy füzetbe jegyzeteket csinált. Én odahúztam a széket a kis vaskályhához, és kezemben a könyvvel, a semmibe bámultam. Rája időnként rám-rám nézett, de mintha meg sem látott volna, sokáig egy szót sem szólt hozzám. Nagyon lassan olvasott. Amikor azt hittem — na, most már biztosan lapozni fog — ő még sokáig ugyanazt az oldalt nézte. A nagy könyv mellett még soványabbnak, még kisebbnek látszott, mint máskor. Az ablaküvegen átszűrődő gyönge napfénytől aranyszínben csillogott a haja.

— Miért nem olvas, elvtárs?

— Nem fog a fejem. Egészen elbutultam.

Rája becsukta a könyvét.

— Beszélgessünk egy kicsit.

— Velem nagyon nehéz beszélgetni, elvtársnő. Amint hallja, én csak nyögök németül.

Rája elmosolyodott. Talán mert odakint felhő takarta el a napot és ilyenkor félhomályos volt a szoba, vagy talán azért, mert a semmittevés ellenére is nagyon fáradt voltam, úgy láttam, mintha Rája nevető, szürke szeme nagyobb lenne, mint az egész keskeny, sápadt arca. Szerettem volna ezt megmondani neki, de német tudományom nem tellett idáig.

— Valahogy csak megértjük egymást! — mondotta Rája.

Ő kérdezgetett, én meg — a kérdésekre felelve — elmondottam neki forradalmunk történetét. Ahol nem jött a nyelvemre a szükséges szó, ott elhallgattam, rábíztam, találja ki a többit. Olyan figyelemmel hallgatta nyögdécselésemet, mintha komoly, tudományos előadást hallana. sőt itt-ott jegyzeteket is csinált arról, amit mondottam.

— Na lássa, itt csináltak hibát. Lássa, ezt is rosszul csinálták — vágott időnként a szavamba.

Egy ideig csak hallgattam az ellenvetéseket, de végül is kitört belőlem a magunk igaza.

— Hát persze, hogy csináltunk hibákat! Mindenki csinál hibát, aki cselekszik. Hát maguk mit csináltak?

Rája most nem nevetett, de a szeme ismét nagyobb volt, mint az arca.

— Igaz, igaz. Mi még sokkal kevésbé tudtuk, mint maguk, hogy mit kell csinálni. Ahogy most látom, azt sem igen tudtuk, hogy miről van szó. Mire megértettük, már késő volt.

— Na látja! Hát akkor igazán nincs sok joguk minket kritizálni.

Rája elnevette magát, fölállott. odajött hozzám és kezet nyújtott.

— Menjek el? — kérdeztem.

— Miért menne el? Teát főzök.

Meggyújtotta a primuszt, vizet tett fel, aztán elővett egy nagy fadobozt. Dohány és cigarettahüvely volt a dobozban. Fürge ujjakkal töltötte a cigarettákat. A primusz dorombolt és kint élesen fütyült a szél.

— Hány éves maga, Péter?

— Húsz múltam.

— Én már írni tanultam abban az évben, amikor maga született — mondotta halkan. — Marx A tőke című művét olvasta már? — kérdezte, amikor a teát betöltötte.

Az irodában, ahova kenyérért jártunk, Schwarcz elvtárs mindennap másnapra ígért munkát.

— Az a fontos, hogy ne válogassanak az elvtársak — mondogatta. — El kell fogadni, amit ajánlanak.

A tanács jó volt, azonban nehéz megfogadni, mert semmi, de semmi munkát nem ajánlottak.

Egy reggel titokzatosan félrehúzott az egyik sarokba az újpesti Gottesmann.

— Illegális! — mondotta és annak jeléül, hogy hallgatnom kell, a szájához szorította a mutatóujját.

— Te becsületes kommunista vagy? — kérdezte és keményen a szemembe nézett.

— Az vagyok — feleltem kissé megsértődve. — Hogy lehet ilyesmit kérdezni? Nem magától értetődő ez?

— Schwarcz még úgy sincs itt, van időnk. Gyere ki az utcára. Komoly, nagyon komoly ügyben kell beszélnem veled.

Az utcán gondosan kikerültük az irodába igyekvő ismerősöket. Ha valaki mégis csatlakozott hozzánk, Gottesmann épp oly titokzatosan, mint bent az irodában, szájához szorította a mutatóujját:

— Illegális!

Ha ez sem használt, akkor erélyes lett:

— Kérlek, hagyj magunkra! Fontos politikai megbeszélni valónk van.

— Azt hiszem — kezdte hozzámfordulva —, azt hiszem — ismételte suttogva az első szavakat —, remélem, hogy azzal te is éppúgy tisztában vagy, mint én, hogy a párt vezetői elárulták a forradalmat.

— Mivel árulták el? — kérdeztem csodálkozva.

Gottesmann rosszalló fejcsóválással nézett rám. Pár pillanatig gondolkozott — valószínűleg azon, hogy érdemes-e velem tovább beszélnie.

— Hát — döntött végül is amellett, hogy tovább beszél —, hát nem mondom, hogy elküldötték a pesti rendőrségnek a becsületes kommunisták névsorát, és azt sem mondom, hogy fegyvert szállítanak a fehérhadseregnek, de elkövetik azt, ami egy bolsevista szemében a legfőbb árulás: nem csi-

nálnak semmit a forradalom érdekében. Pedig — folytatta — sohasem volt könnyebb a munka, mint ma. A helyzet érett. Az elnyomás rettenetes, az elkeseredés határtalan, elég egy szikra és minden lángba borul. Azt hiszem, ebben is egyetértesz velem. Remélem, nem vonod kétségbe, hogy elég egy lökés és ismét fellángol a forradalom.

— Világosabban beszélj, kérlek.

— Egészen világosan fogok beszélni. Elhatároztam, jobban mondva egynéhányan elhatároztuk, hogy magunk veszszük kézbe a dolgot — a forradalom ügyének vezetését. Igen. Elég volt a habozásból! Tettekre van szükség! Kész vagy cselekedni, kész vagy áldozni a forradalomért?

— Természetesen.

— Nos, ha akarod, e perctől fogva tagja vagy a Vörös Hadseregnek. Nem titkolom tovább, arról van szó, hogy itt Ausztriában a menekültekből egy magyar vöröshadsereget fogunk szervezni. Ezer, sőt ötszáz meggyőződéses, elszánt ember elég. Megkezdhetjük a támadást. A falu szegénysége mindenütt hozzánk csatlakozik — ütközet nélkül érünk el Győrig. — Ott munkásokat találunk és fegyvert és mire Pestre érünk, már százezerre menő hadseregünk van. Pest puskalövés nélkül esik a kezünkbe. Nos? Aki mer, az nyer! A terv komoly. Azt sem lehet ráfogni, hogy túlzottan optimista... Nos?

Egy pillanatig haboztam. A terv nagyon valószínűtlen, de mégis van benne valami. Otthon most bizonyosan határtalan az elkeseredés, a fehérek rettenetes dolgokat csinálnak, mindenki vár valamit... Amíg így önmagammal vitatkoztam, Gottesmann keményen a vállamra csapott. Ahogy az arcába néztem, a szeme lobogott, az arca olyan piros volt, mintha már ott menetelnénk az Andrássy úton. Talán — ő is valami ilyesmire gondolt. A sapkáját levette, mintha köszönne valakinek és észre sem vette, hogy a szél keményen belemarkol fölfelé fésült hosszú rendetlen fekete hajába.

— Lenin ilyen helyzetben sohasem habozna — mondotta és ismét fejére tette kopott, szürke sapkáját.

Amikor a segélyzőbizottság helyiségébe visszamentünk, Gottesmann félrehívta a borbélyt, Kemény Gábort.

— Kovács Pétert beírhatod a listába. Minden tekintetben felelősséget vállalok érte.

Kemény a kezembe nyomta a beretvát: — Tartsa, elvtárs egy pillanatra! — Ő maga előkotort a zsebéből egy papírlapot és egy kis ceruzadarabot.

— Kovács Péter. Rendben van, fölírtam. Hol lakik elvtárs? A lakáscímére okvetlenül szükségünk van. Megtörténhet, hogy éjjel lesz az első gyülekezés és akkor mindenkit a lakásán fogunk értesíteni.

Megmondom a címem.

— Fegyvere van?

— Nincs. Honnét lenne?

— Na, nem tesz semmit. Mi majd szerzünk. A legfontosabb a föltétlen titoktartás. Ha valakit föltétlenül megbízható elvtársnak tart és be akarja vonni az akcióba, akkor szóljon nekem, vagy Gottesmann elvtársnak. Egyéni akciót semmi körülmények között sem tűrünk el.

A félarcán simára beretvált, félarcán vastagon szappanhabos elvtárs, akit Kemény, amikor Gottesmann szólította, otthagyott a beretválkozó-széken, végtére is megúnta a várakozást.

— Azonnal! — felelte sürgetésére ingerülten Kemény. — Annyit mégis csak tudhatnának az elvtársak, hogy az első a forradalom ügye és csak messzi mögötte következnek az olyan apróságok, mint a beretválkozás. Na, jövök már!

Zsebre vágta a papirost, amire a nevemet írta és elvette tőlem a beretvát.

— A legfontosabb a titoktartás! — búcsúzott.

— Hogy gondoljátok a dolgot? — kérdeztem Gottesmannt.

— A maga idején mindent megtudsz.

5.

A segélykenyeret gyorsan legyűrtem és mivel Schwarcz elvtárs ismét csak holnapra ígért munkát, indultam hazafelé. A kapuban Antalfyba botlottam.

— Téged kereslek — mondotta. — Gyere, elviszlek egy vendéglőbe ebédelni.

— Ebédelni? Van pénzed?

— Már hogyne volna!

Csak most vettem észre, hogy Antalfyn új télikabát van, olyan, amit még senki sem hordott őelőtte és a kalapja is új, meg a cipője is.

— Mi történt veled?

— Légy nyugodt, nem dolgozom. Ha dolgoznék — ezt egy pillanatra sem felejtem el —, munkámmal támogatnám az ellenséget, elősegíteném a kapitalizmus újraépítését. Nem, erre nem vagyok kapható! Ellenben a jó szerencse kezembe játszott egy fegyvert, amivel — szerény erőmhöz képest — elősegíthetem a rothadást. A kapitalizmus rothadását. Igen. Sorjában mindent elmondok. Egyelőre azonban, menjünk ebédelni.

Beültünk egy vendéglőbe és azt ehettem, amihez kedvem volt és annyit, amennyi csak belém fért. Antalfy mindent kifizetett.

— Jóllaktál? — kérdezte a végén.

— Jóllaktam.

— Nem fér több beléd?

— Nem.

— Akkor gyerünk! Veszek neked egy télikabátot. Mégis csak buta dolog, télen télikabát nélkül járni.

— Komolyan beszélsz? Annyi pénzed van, hogy télikabátra is telik?

— Van. Mindenre van pénzem és ami a fő, becsületes pénz: nyugodt lelkiismerettel mondhatom, semmit sem adtam érte. Nem — mondotta kissé túlhangosan —, engem már ebben az életben senki emberfia nem fog kizsákmányolni!

Megvettük a kabátot, egy olyan kabátot, amit még senki sem hordott. Szép, szürke, nagyon jó, meleg kabát volt.

— Na, most elmegyünk egy kávéházba. Oda fog jönni a cégtársam is.

— A cégtársad? Nem értelek.

— Hát persze, hogy nem értesz. De ha elmondom a dolgot a maga sorján, akkor mindent megértesz: a pénzt is, a kabátot is, a cégtársat is. Na, foglalj helyet és igyunk egy mokkát. Pincér, két mokkát és két Britannikát!

A kávéház telis-teli volt jól öltözött, jól táplált emberekkel. Mindenki egyszerre beszélt, nevetett, evett. Ott biliárdoztak, itt egy kanállal kocogtak: olyan lárma volt, hogy alig hallottam a mellettem ülő Antalfy szavát.

— Na igen, hát elkezdem. Ott kezdődik, hogy úgy két héttel ezelőtt beültem ebbe a kávéházba. Pénzem nem volt: nem ettem, nem ittam, nem dohányoztam: csak ültem — ott a sarokban — és néztem a kártyázókat. Kártyázás közben a játékosok mindenféléről beszélgettek: a frank esik, a lira esik, a német márka így áll, az angol font... Valamennyien spekulánsok voltak és mindegyik azt szerette volna megtudni, hogyan lehet a leggyorsabban meggazdagodni.

— Na, én adok az uraknak egy tanácsot — szóltam kérdezetlenül. — Vegyenek dollárt. Aki dollárt vesz, az gyorsan és minden kockázat nélkül meggazdagszik.

— Ezt Wilson táviratozta magának? — kérdezte nevetve egy kerek arcú, veres hajú, szeplős, kis köpcös ember és a többiek még nála is jobbízűen nevettek a szóra.

— Följebb — feleltem nyugodtan. — Nem Wilson adta a tanácsot, hanem Karl Marx.

A kártyázók nem törődtek többet velem. Az egyik valami új kaszinóról kezdett beszélni. Elég érdekesen beszélgettek, de sajnos, nem hallgathattam végig őket, mert a pincér már harmadszor kérdezte meg tőlem, hogy mit parancsolok, és mivel nem állott módomban parancsolni — már mondottam, egy kutya vas sem volt a zsebemben —, mit volt mit tenni, szedtem a sátorfám és mentem. Mondom, itt kezdődik. No, gyújts rá, Péter!

— Egy héttel ezelőtt ismét idejöttem melegedni és lapot olvasni. Leülök egy asztalhoz és elkezdek olvasni. Később! — mondom a pincérnek, aki megint csak azt akarta, hogy rendeljek valamit. Nekifogok az olvasásnak, de megint megzavarnak. Egy veres hajú, szeplős, kis köpcös ember ül le az asztalomhoz.

— Ha megengedi uram, bemutatkozom. Weisz vagyok.

— Antalfy vagyok. Miben lehetek szolgálatára?

— Tessék!

Weisz úr két dollárt nyomott a kezembe. Először azt hittem, hogy valami reklámpénzt kaptam, de nem! — Valódi pénz volt, két darab valódi egydolláros bankjegy. Ez az ember őrült! — gondoltam.

— Az egyik dollár a tanácsért, amit adott, a másik dollár a fölvilágosításért, amit adni fog — mondotta Weisz úr, még mielőtt a meglepetéstől szóhoz jutottam volna.

— Egész biztosan őrult — gondoltam. Remélhetőleg nincs nála fegyver. Mindenesetre óvatosan fogok beszélni vele és a legrosszabb esetben...

— Milyen fölvilágosítással szolgálhatok, Weisz úr?

Weisz úr két szivart vett elő. Az egyiket elém tette, a másiknak leharapta a végét, amit aztán az asztal alá köpött.

— Mindenekelőtt gyújtsunk rá Így. Nos: hát hogy milyen fölvilágosításra van szükségem? Látom, ön már nem emlékszik rám. Pár nappal ezelőtt, ott a kártyaszobában azt tanácsolta nekem, hogy vegyek dollárt. Tanácsot a mi időnkben mindenki tud adni — gondoltuk —, s az igazat megvallva, nem sokat törődtünk a tanácsával. De — hogy, hogy nem, magam sem tudom bizonyosan miért — este, amikor már az ágyban feküdtem, eszembe jutott a tanács, de az sehogy sem akart az eszembe jutni, hogy hogyan hívják azt az urat, akire maga hivatkozott. Úgy emlékeztem, hogy valahol már hallottam azt a nevet, de hogy hol hallottam... Szóval másnap lemondtam a tervbe vett nagyobb angol font-kötést és csináltam egy csinos kis kötést dollárban. És mit tesz isten? A font esett, a dollár emelkedett. Nyertem! És mert én egy igazságos ember vagyok, a neve mellé elkönyveltem — nézze, itt a jegyzőkönyvem, beírtam: a nagyorrú — bocsánat, a nevét nem tudtam, de láthatja, ideírtam: a nagyorrú tanácsa. Ez tehát az első dollár. A tanácsért. Ami pedig a második dollárt illeti, maga akkor megmondotta, hogy ki adta önnek a tanácsot a dollárra vonatkozólag. Nos, Weisz senkitől sem kíván ingyen szolgálatot. A második dollárt azért fizettem, mert ön most meg fogja nekem mondani a nevét és címét annak az úrnak, aki önnek a tanácsot adta. Remélem...

— Kérem, kérem. Akkor is megmondtam, ki a tanácsadóm. Most sincs okom eltitkolni. Én doktor Marx Károlytól tudom, hogy a dollárnak a mai körülmények között emelkednie kell.

Weisz feljegyezte a nevet: doktor Marx Károly.

— Hm — mondotta a fejét vakarva —, hallottam, egész bizonyosan hallottam már valahol ezt a nevet, de ha fölakasztom magam, akkor sem tudnám megmondani, hogy hol hallottam. Talán lenne szíves megmondani Marx úr címét?

— Készségesen. Marx Károly egy londoni temetőben fekszik. Jó harmincöt esztendeje már annak, hogy meghalt.

Weisz úr tágra nyílt szemmel nézett a képembe. Egész bizonyosan most ő gondolta azt, hogy bolonddal van dolga. A túlfeszített gondolkodás jeléül behunyta a szemét és megvakarta a fejét, aztán hirtelen a homlokára csapott.

— Megvan! — mondotta fölcsillanó szemmel. — Már hallottam egyszer ilyesmit egy orfeumban: ön lélekidéző!

— Nyavalyát!

Leszakítottam egy újság szélét és fölírtam rá A tőke címét. A cédulát odaadtam Weisz úrnak és azt a tanácsot adtam neki, hogy vegye meg a könyvet és olvassa el.

— Ez a könyv a valuta értékhullámzásáról szól? — kérdezte bizalmatlanul.

— Nem egészen, de mindenesetre arról is szó van benne. Ha ezt a könyvet alaposan elolvassa, sok mindent meg fog érteni, ami most kínaiul hangzik önnek.

Másnap ismét bejöttem a kávéházba.

— Az igazat megvallva, azt kell hinnem — fogadott szemrehányó pofával Weisz úr —, azt kell hinnem, hogy ön bolondot csinál belőlem. Ezt igazán nem érdemeltem meg öntől! De meg maga is rossz üzletet csinál, ha eljátssza Weisz barátságát. Megvettem a könyvet, aminek a címét felírta — nem is egy könyv az, hanem egy egész könyvtár. Hm. Féléjszakán át lapozgattam benne, de egy betűt sem találtam arról, ami engem érdekel. Hát mondja, megérdemlem én ezt magától? Olyan ember Weisz, akit így eldob magától az ember?

— Üljön le, Weisz úr! Adjon egy szivart. Így! Köszönöm. És most nyissa ki a fülét. Mindent meg fogok önnek magyarázni.

Egy órán át magyaráztam neki. Mindent elmondottam, ami még a fejemben van abból, amit a moszkvai pártiskolában tanultam. Tőke — pénz — kapitalizmus — válság... Azt hiszem, egy kissé, vagy talán nagyon is összezavartam a fogalmakat, de ez igazán semmit sem jelentett. Weisz úr úgysem értett egy szót sem az egészből. A fejét vakarta, a körmeit rágta, egyik pohár vizet a másik után itta és végül is, amikor látta, hogy belőlem sehogy sem fogy ki a szó, megállított.

— Elég! — mondotta fejcsóválva. — Már látom, ön ért a dologhoz. Nagyon köszönöm a bizalmát. És hogy lássa, kivel van dolga, nem adom a bölcset, megmondom őszintén: egy betűt sem értettem abból, amit mondott. De ez nem tesz semmit! A fő dolog az, hogy ön értsen a dologhoz. A többire vonatkozólag könnyen megállapodhatunk. Weisszel lehet üzletet csinálni. Nos, beszéljünk őszintén. Ön pénzt akar keresni és én is pénzt akarok keresni. Ez azt mutatja, hogy mindketten okos emberek vagyunk és két okos ember könnyen megérti egymást. Igen. Beszéljünk őszintén. Hogyan áll a helyzet? Nekem van pénzem, ez a legelső, ami az üzlethez kell. Ön meg tudja, hogyan kell pénzt csinálni, vagy legalább is azt állítja, hogy tudja. Egyszer igaza volt: a dollár emelkedett, ahogy ön és az ön Marx barátja előre megérezték. Jól van. Megpróbálhatjuk a dolgot másodszor is. Ön megmondja: mit vegyek — mennyit vegyek és megmondja azt is, hogy mikor kell eladni. Mondom, megpróbálom még egyszer a dolgot. Ha az üzlet bevág, én fizetek önnek, fizetek önnek...

— A haszon tíz százalékát — szóltam közbe...

— Öt százalékát — felelte Weisz úr.

— Nyolc százalékát.

— Hat!

— Hét!

Hat és fél százalékban megegyeztünk. Azóta lebonyolítottunk néhány nagyobb üzletet és amint látod, úgy élek, mint egy úr. Rothasztom a kapitalizmust. Dögöljön az osztályellenség! Látod — folytatta Antalfy, rövid szünet után —, ez a mi igazi feladatunk: befurakodni az ellenség közé és belülről rothasztani. Így lehet a legjobban előkészíteni a forradalmat!

Amikor hazaérkeztem, Pojtek majdnem kibújt a bőréből kabátom láttára. De jókedve azonnal elmúlt, amikor Antalfy dolgát elmondtam neki.

— Egyre nő a veszteséglista! — mondotta elgondolkodva. — Otthon százával akasztják a legjobb elvtársakat, itt kint meg az egyik Krisztus-imádó lesz, a másik rendőrkém, a harmadik úgy tesz, mint Antalfy barátod, a negyedik meg... Na mindegy! Csak erősebbek leszünk, ha a férgese elhull!

— Antalfy nem férges.

— Ma kint voltam az internált elvtársaknál — kezdte Pojtek újra a szót, anélkül, hogy ellenvetésemre egy hangot is felelt volna —, sajnos, Kunnal és Landlerrel nem tudtam beszélni...

— Igaz, erről jut eszembe! Majd elfelejtettem elmondani. Nem szabad beszélnem róla, de neked...

Töviről-hegyire elmondottam a Gottesmann-féle tervet, a vöröshadsereggel és a lajstromkészítő borbéllyal. Pojtek tátott szájjal figyelt a szavamra. Eleinte csak nevetett, de aztán hirtelen dühbe gurult.

— Remélem, hogy az egész dolog csak ostobaság! — mondotta. — De az sem lehetetlen, hogy valami disznóság van mögötte. Hm. Annyi itt a provokátor, hogy azokból lehetne hadsereget csinálni, az anyjuk keserves úristenit... Hm. Gottesmann nagyszerű fiú, jó elvtárs, az bizonyos. Odahaza kidobta volna azt, aki ilyen ostobasággal jön hozzá, itt meg talajt vesztetten... És te is, Péter... Na, reméljük, hogy semmi baj sem lesz ebből a szamárságból.

Még sokáig elbeszélgettünk. Csak ketten voltunk odahaza, a többiek átmentek a szomszédos barakkba, ahol valami hosszú hajú gnosztikus tartott előadást. Pojteknek nagyon rossz kedve volt. Levelet kapott hazulról a feleségétől. Az asszonyt kidobták a lakásából és két ízben bevitték a rendőrségre.

— Azt írja: „Azóta éhezünk csak igazán, amióta a kirakatok ismét tele vannak minden jófélével. Még a háború alatt is jobb volt, mint ma. Talán még a börtönben is jobb, mint így élni. Még ha gyalog kell kimennem, ha karomon a két gyerekkel kell Bécsig gyalogolnom, akkor is kimegyek, csak írd, hogy mehetek és már indulok is."

— A két gyerek koplal. A Lajcsi beteg, se orvos, se gyógyszer, a lábbelivel is baj van — mondotta szomorúan Pojtek.

— Kihozatod őket?

— Hová hozassam?

Mélyet sóhajtott, aztán — kis szünet után — megint a Gottesmann-féle hadseregszervezésről kezdett beszélni.

— Én megértem, hogy a fiúk el vannak keseredve... Ronda helyzet!... De hogy éppen a pártot szidják... Hm...

En már kétszer is kint jártam Karlsteinben. Ugy vigyáznak ott a mieinkre, hogy alig lehet hozzájuk férni. Csinálni kellene valamit, az igaz, de a foglyok semmit sem csinálhatnak. Itt meg annyi a spicli, hogy ha valamit kezdünk, a rendőrség előbb fog tudni róla, mint mi magunk. És mégis... Abban igazuk van a fiúknak, hogy valamit csinálni kell...

*

Másnap, harmadnap, egy héten keresztül mindennap megkérdeztem Gottesmannt, hogy van-e valami újság?

— Egyelőre semmi. Hallgass és várj.

Egy hét múlva azonban ő maga is megunta a várakozást.

— Te, Péter — mondotta — te, én azt hiszem, attól tartok, hogy Keménynek elfogyott a mersze. Semmit sem csinál, egyre csak hiteget. Arra gondolok, hogy nekünk magunknak kellene a kezünkbe venni a dolgot. Mit gondolsz?

Elmondottam neki Pojtek véleményét. És azt sem hallgattam el, hogy most már magam sem tartom túlságosan komolynak a tervet. Szó nélkül végighallgatott, csak az alsó ajkát tolta előre és a fejét csóválta.

— Szégyelld magadat! — mondotta rekedt hangon, amikor befejeztem a magam mondókáját és szó nélkül, búcsú nélkül otthagyott az utcán.

6.

Ha a ruhája után akarná valaki Ráját megítélni, nagyon tévedne. A külseje egészen olyan, mint egy burzsoá diákkisasszonyé: a ruhája, cipője, kalapja mindig rendes, tiszta. Azt hiszem, a ruhái nagyon finom szövetből készültek és a keze olyan ápolt, mint egy színésznőé.

— Ugye te burzsoáktól származol, Rája?

— Igen. Miért kérdezed?

— Azon gondolkoztam, hogyan lettél te kommunista?

Rája nevetett és megsimogatta a fejem. Ezért a mozdulatáért eleinte kissé haragudtam rá, de később ezzel is megbarátkoztam. Rájában volt valami anyás, de ez — ha az ember megszokta — semmit sem rontott az elvtársi, a baráti viszonyon.

— Hát te hogy lettél kommunista, Péter?

— Meggyőződésből! — feleltem habozás nélkül.

— Nos, én is. De én természetesen más utat futottam be, mint te, mert máshol kezdtem. És ma éppoly kevéssé vagyok teljesen kommunista, mint ahogy te nem vagy, nem lehetsz az.

Erre a szóra fölugrottam, de Rája keményen a vállamra tette a kezét. Nem is hittem volna, hogy ilyen erős.

— Hallgass nyugodtan végig. Te gyerekkorod óta dolgozol, aztán jött a háború, a forradalom, nem a te hibád, hogy nem volt időd, nem volt alkalmad tanulni. Én meg — még egypár esztendő előtt is — na, szóval, amint te is tudod, semmi közöm sem volt a munkásmozgalomhoz. De viszont sokat tanultam és ma is tanulok. Nagyon jól tudom, hogy mi hiányzik nekem, de neked is tudnod kell, hogy még sokat kell tanulnod. Még nagyon sok munka vár ránk. Ebben a kényszerpihenőben készülj föl egy kissé a munkára. Ha úgy könnyebben megy, nagyon szívesen olvasok veled együtt. Próbáljuk meg talán együtt olvasni Marxot. Akarod?

Az olvasásból nem tanultam annyit, mint Rája magyarázataiból, bár magyarázás közben sokszor összekaptunk. Azt hiszem, a legtöbbször nekem volt igazam, de én nem tudtam magam olyan jól kifejezni, mint Rája. A német szóval is sok bajom volt, de magyarul sem voltam olyan gyakorlott vitatkozó, mint ő.

— Nagyon sokat tanulok, ha veled beszélek — mondotta Rája, amikor a könyvet becsukta.

Fölállottam és megsimogattam szép, aranyos haját, úgy, ahogy ő szokta végigsimítani az én hajamat. Csakhogy az én kezem nem volt olyan finom és könnyű, mint az övé és megreszketett a haj érintésétől. Rája elnevette magát és éreztem, hogy az arcom egyszerre forró-piros lesz. Mintha csak elvágták volna a jókedvét — hirtelen elkomolyodott és most ő simogatta meg az én égő arcom.

— Mondd — kérdezte olyan egyszerűen, mintha most is a bérről vagy értéktöbbletről beszélne — csak pajtáskodás volt ez a simogatás, vagy több?

Semmit sem feleltem, nem tudtam felelni. Szégyelltem magamat, hogy olyan után, tehetetlenül állok egy elvtársnő — Rája előtt.

— Nem akarsz felelni, Péter?

Nem tudtam felelni. Lesütött szemmel álltam, aztán anélkül, hogy meggondoltam volna, mit teszek, hirtelen átöleltem Ráját és olyan erővel szorítottam magamhoz, hogy ő halkan fölsikoltott.

7.

Három héten át minden délutánt együtt töltöttünk és majd minden estét. Olvastunk és vitatkoztunk. Rája olyan szigorúan ellenőrizte, hogy mennyit olvasok és mit tartok meg a fejemben abból, amit olvastam, mintha semmi más dolga, semmi más kötelessége sem lenne, csak az, hogy belőlem tudóst neveljen.

— Csak addig van szükséged az ellenőrzésemre, amíg megérted, hogy nem lehetsz jó kommunista, ha nem tanulsz rendszeresen és szorgalmasan. A többit aztán rád lehet bízni. Neked sokkal könnyebb lesz tanulnod, mint nékem, mert te már gyakorlatból is tudod, hogy mi az a munkásmozgalom, mi az a forradalom.

Egy este Rája szobájában mindent fejtetőre állítva találtam. Nemcsak az asztalon és ágyon, a padlón is, nagy rendetlenségben hevertek mindenféle füzetek, levelek és kéziratok. Az asztalfiók a falnak volt támasztva.

— Mi az? Mi történt?

— Rendet csinálok! — felelte Rája és egy iratcsomót bedobott a kis vaskályha nyitott szájába. Ülj le, Péter.

Leültem, ő meg ismét munkához látott. Marokszám szórta a kályhába az összetépett írásokat, másokat meg kis csomagba kötött és a csomagokat az ablakpárkányra rakta. Amikor bejöttem, alig ismertem a rendes kis szobára, de egy kis félóra múlva ismét minden rendben volt, csak a kályha füstölt. Rája kinyitotta az ablakot, én meg a kályhát piszkáltam meg, aztán föltettük a teavizet.

— Míg a víz fölforr, fölolvasok neked egy levelet, amelyet ma kaptam az anyámtól.

— Én nem értek horvátul.

— Tudom. Lefordítom a levelet németre és olyan egyszerű szavakkal mondom el, hogy mindent meg fogsz érteni. Nos, idefigyelj!

Rája egy levelet vett elő aktatáskájából és olyan folyékonyan olvasta, mintha a levél németül volna írva és nem olvasás közben kellene németre fordítania.

— „Kedves Leányom! Több, Bécsben élő ismerősünk azzal a hihetetlennek hangzó hírrel döbbentett meg minket, hogy te — pap, anyakönyvvezető és szülői áldás nélkül — együtt élsz egy Magyarországból a törvény keze elől Bécsbe szökött lakatoslegénnyel. Azt mondom, hogy a hír hihetetlennek hangzik, de ha egészen őszinte akarok lenni, te szegény, megtévedt gyermekem, annyi sok szomorúságot okoztál már szerencsétlen szüleidnek, hogy én — anyád — erre a rettenetes lépésre is képesnek tartalak. Szegény atyáddal együtt kimondhatatlanul szenvedünk. Hogy ne kelljen sorsodat illetőleg hónapokon át bizonytalanságban élnünk, Ilona holnapután Bécsbe utazik és azonnal föl fog keresni. Fogadd nagy szeretettel. Értsd meg végre, hogy ő jó testvéred neked, aki igen nagy áldozatot hoz, amikor elmegy érted abba az átkozott városba, ahol szabadlábon járnak a rablók és gyilkosok. Minden reményünk megvan arra, hogy itt a hatóságoknál rövidesen elintéződik az ügyed és minden bántódás nélkül hazajöhetsz."

— Nos, a többit már nem olvasom. Minden valószínűség szerint vendégem lesz: a testvérnéném.

— Eddig nem is mondottad, hogy testvéred van.

— Nem tartottam szükségesnek beszámolni róla. Azt hiszem, ő sem igen dicsekszik velem. Kölcsönösen szégyelljük egymást. Különben Ilona néném egy csendőrőrnagy felesége. Utoljára akkor láttam, amikor a zágrábi rendőrségen ültem és ő bejött hozzám a börtönbe — veszekedni. Tudod, amikor azért fogtak le, mert röpiratokat osztogattam a magyar vörösök ellen mozgósított katonák között.

— Hm. És az őrnagyné asszony számára csináltál rendet a szobában?

— Igen. Az őrnagyné asszony ugyanis mindenre, de mindenre képes. És nem akarom, hogy a testvérem iránt való szeretete rajtam kívül másoknak is kellemetlenséget okozzon. Megsemmisítettem mindent, ami — ha idegen kezébe kerül — bajt hozhatna az elvtársakra. Ezt meg, amit itt összeraktam, még ma este elviszem valami biztosabb helyre.

Eddig az én szobám volt ilyen „biztosabb hely". Elkísérsz Hitzingbe?

— Természetesen.

8.

Másnap délután az udvaron menet láttam Rája nővérét. Nagyon hasonlított Rájához, de mégis utálatos volt: az arca mintha porcelánból lenne és olyan ruhát hordott, mint az utcalányok. Már messziről észrevettem őket és ügyesen kitértem az útjukból. hogy ne kelljen köszönni. Este két ízben is bekopogtam Rájához. Nem volt odahaza.

Reggel fölkerestem Antalfyt. Vele ebédeltem, vele töltöttem a délutánt, sőt este moziba is elmentünk. Már éjfél felé járt, amikor hazaérkeztem, mert most, hogy Antalfynak fölvitte isten a dolgát, valahogy szégyelltem tőle villamosra pénzt kérni, neki meg — mióta pénze volt — nem jutott eszébe megkérdezni, hogy van-e pénzem.

— Hol a fenében jársz ilyen későn? — dörmögött Pojtek.

— Antalfyval voltam.

— Antalfyval? Nna! Majd holnap reggel beszélünk a dologról.

Nagyon fáradt voltam, alig húztam a takarót magamra és már aludtam. Pedig kár volt olyan nagyon sietni: alighogy elaludtam, máris fölkeltettek.

— A törvény nevében!

— Házkutatás, a nyavalya törje ki a disznókat! — mondotta Willner.

Két detektív — a törvény nevében — fölszólított minket, hogy mutassuk meg az irataink at. Két szobatárs írásait rendben levőnek találták. Harmadiknak rám került a sor. A legnagyobb nyugalommal adtam oda a nyurga hekusnak a tartózkodási engedélyt, melyet a segélyzőbizottság közbenjárására adott ki a bécsi rendőrség — egészen biztos voltam, hogy rögtön visszafekhetek. De tévedtem.

— Kovács Péter? — kérdezte társától az a hekus, aki az ajtónál maradt.

— Azonos azzal a Kovács Péterrel, akié ez az igazolvány? — vette át ismét a nyurga hekus a szót.

— Igen.

— Öltözzék föl! Velünk jön.

— Hová? — kérdeztem inkább csodálkozva, mint ijedten.

— Ne kérdezősködjék, hanem öltözzön! Velünk jön.

Pojtek persze rögtön a segítségemre sietett.

— Itt csak valami félreértésről lehet szó — mondotta. — Kovács politikai menekültnek szabályszerűen kiállított...

— Nem a maga dolga! — vágott Pojtek szavába a detektív. — Kovács Péter velünk jön, maga pedig feküdjön le és ne üsse más dolgába az orrát.

Pojtek elhallgatott, de nem feküdt vissza. Amíg öltözködtem, ott állott mellettem, mezítláb, egy rongyos, piszkos ingben.

Beretválatlan arca sápadt volt, okos barna szeme hol a detektíveket vizsgálta, hol rajtam nyugodott. Hideg volt a szobában, Pojtek reszketett, de csak akkor búját vissza az ágyba, amikor a nyurga detektív ráordított.

— Menjen már a pokolba! Mit áll itt díszőrséget?

Amíg öltözködtem, a hekusok megnézték a negyedik szobatárs igazolványát is, ami semmiben sem különbözött az enyémtől. Azt rendben levőnek találták, tehát egész bizonyos volt, hogy a detektívek látogatása egyes-egyedül nekem szólt. Mi a fenét akarhatnak tőlem a disznók?

Mielőtt elindultunk, az egyik detektív — csakúgy fölületesen — megnézte, hogy nem dugtam-e el valamit a lepedőm alá, a másik meg a csomagom után tudakozódott és rosszallóan csóválta a fejét, amikor meghallotta, hogy nincs csomagom.

— Gyerünk!

Egyfogatú kocsin vittek be a központi rendőrigazgatóság épületébe. Ott — kihallgatás nélkül — betettek egy magánzárkába. A zárka — a viszonyokhoz képest — nagyon barátságos volt: az ágy, ami ott várt rám, mindenesetre sokkal kényelmesebb, mint a barakkbeli ágyam. Istentelenül álmos voltam, az ágy jó, minden csendes körülöttem, de mégsem tudtam elaludni. Mi a fenének hozhattak ide? A Gottesmann-féle vöröshadsereg? Az igazán nem komoly ügy. Rája nővére? Mit mondhat rólam az őrnagyné asszony? Vagy talán Antalfy körül van valami baj és mert én is kaptam az ő pénzéből... hm...

Már hajnalodott, amikor végre elnyomott a fáradtság. Nagyon álmos voltam még, amikor az őr — kezében egy tányérral — fölvert az alvásból. A rántottlevest megettem, azután megmosakodtam, fölöltözködtem és ruhástul visszafekve az ágyra, ismét elaludtam. Most is az őr rázott fel.

— Kihallgatásra!

Egy rendőrtiszt elé vezettek. Még soha életemben nem láttam ilyen barátságos rendőrtisztet.

— Foglaljon helyet! Cigarettázik?

— Köszönöm, nem kérek.

— Ahogy gondolja. De ha csak azért nem akar rágyújtani, mert a letartóztatás miatt neheztel rám, akkor nincs igaza. A letartóztatás ugyanis nem az én munkám volt — viszont talán én fogom szabadonbocsátani. De természetesen — azt egy pillanatig sem vonom kétségbe — magának is, mint minden letartóztatásban levőnek, jogában áll igazságtalannak lenni velem szemben. Ehhez mindenkinek jogot ad az önök híres demokráciája.

A jobb kezével a cigarettáját tartotta a szája elé és a cigaretta parazsára fújta a füstöt, bal kezében egy papírlap volt, alkalmasint rám vonatkozó följegyzésekkel — gondoltam.

Pár pillanatig szótlanul vizsgálgattuk egymást. A rendőrtisztnek széles, kövér, igen barátságos arca volt, amit még békésebbé tett a rövidre vágott, már majdnem egészen fehérre őszült haj.

— Az önök híres demokráciája — ismételte a szót, amikor látta, hogy tőlem hiába vár választ. Ön nem ért németül? — kérdezte kis szünet után.

— Rosszul.

— Nos, majd megpróbálok egyszerű szavakkal beszélni. Ön ugye munkanélküli?

— Igen.

— Munkanélküli-segélyt kap?

— Nem kapok.

— Hm. Akkor alkalmasint nagyon rossz anyagi viszonyok között él. Nos, kérem — a szegénység nem szégyen —, mondja meg őszintén: ugye nagyon rossz viszonyok között él?

— Igen.

— Ha nem sértem meg a kérdéssel: miből él tulajdonképpen?

— Igazán, magam se tudom, hogy miből élek.

— Nos, nem akarok tolakodó lenni, bocsásson meg, ha olyan dolgot kérdeztem, ami kellemetlen önnek. Abban azonban megállapodtunk, hogy ön igen rossz anyagi viszonyok között él. Így tehát szinte magától értetődő, hogy ön szeretne valami munkát kapni?

— Természetesen.

A rendőrtiszt most hosszan elgondolkozott. Az ablaknak hátat fordítva ült, úgy, hogy a világosság az arcomba esett, az ő arca meg csak homályosan volt megvilágítva. A leégett cigaretta tüzén gondosan új cigarettára gyújtott, azután elővette a zsebóráját és hosszasan vizsgálta. Sokáig hallgattunk.

— Nos, szóval ön munkát keres? Remélem, nem válogatós?

— Nem, nem vagyok válogatós.

— Nagyon helyes. A mai nehéz időkben nem szabad válogatósnak lenni. Különben az a munka, amit én fogok önnek ajánlani, a mai viszonyok között egyike a legjobb munkáknak. És azt sem lehetne ráfogni, hogy valami nagyon nehéz munka lenne. Egy kis emberismeret kell hozzá, föltétlen tisztességtudás és akkor magának is, a társadalomnak is csak becsületére fog szolgálni, amit végez. És amellett egészen rendesen meg fogjuk fizetni.

Ismét szünetet tartott, de most nem vártam a folytatást.

— Ha jól értettem, azt akarja, hogy rendőrkém legyek?

— Rendőrkém? Ilyen csúnya szavakat én nem használok, ámbár a „kém" szó becsületsértő mellékíze már a régmúlté. A háborúban a kémek végezték a leghősiesebb munkát. Abban azonban igaza van, az irányban akarok közbenjárni, hogy az államrendőrség fölvegye magát az alkalmazottai közé. Nálunk dolgozni kényelmesebb és jövedelmezőbb is, mint a gyári munka, nem is szólva arról, hogy gyári munkát nálunk, Ausztriában nemigen tud kapni. Amióta kitört a demokrácia, annyi itt a munkanélküli... Szóval arra nemigen számíthat, hogy a legközelebbi egy-két évben bejusson egy gyárba. Márpedig esztendőkig nem lehet baráti támogatásból élni és különösen akkor nem, amikor a barátok maguk sem milliomosok. Arra pedig — remélem — okos

ember létére nem gondol, hogy ismét a bolsevizmusból éljen. A bolsevizmus a múlté. A magyar kommunisták egyszer és mindenkorra kompromittálták Európában a forradalmat. Az orosz forradalom is a végét járja már. Szóval nem túlzok, amikor azt mondom: az egyetlen komoly lehetőség arra, hogy ismét emberi sorba jusson, a mi szolgálatunkba lépni. Ami a részleteket illeti ...

— Nem vagyok kíváncsi a részletekre. Én becsületes ember vagyok.

— Tudom. Éppen azért hívom magunk közé. Hm. Vagy úgy gondolja, hogy a mi munkánk megbecstelenítő? Igen? Hm. Na jól van, nekem így is jó. Ez a demokrácia. A demokrácia jogot ad önnek ahhoz, hogy az én mesterségemet megbecstelenítőnek nevezze, tőlem meg elveszi azt a jogot, hogy a sértésért elégtételt szerezzek magamnak. Nos, az adott esetben nem is akarok elégtételt. Tudom, hogy igazam van és ez a legszebb elégtétel.

A rendőrtiszt most elmosolyodott. Már tudtam, hogy játszik velem a disznó. Barátságos és közben úgy csavar az ujjai köré, ahogy neki tetszik. Szerettem volna valamit a fejéhez vágni.

— Ön még nagyon fiatal ember, kedves barátom és sok mindent komolyan vesz, amit érettebb emberek már nem tudnak és nem is akarnak komolyan venni. A férfikorban levő kommunisták közül már egész csomó ajánlotta föl nekünk a szolgálatait ...

— Nem igaz! Rágalom! Hazugság!

— Hm. Hazugság? Ahogy gondolja. Én csak jót akartam magának, de ha maga másképp gondolja ... Nos, nem tesz semmit. Tudja, én csak azért fogadtam olyan szeretettel, mert amikor megláttam, a fiam jutott az eszembe. A fiam körülbelül egyidős magával — orosz hadifogoly, valahol Szibériában van a szerencsétlen. Amikor magát megláttam, arra gondoltam: talán az én szegény Kurtom is rászorul az emberbaráti segítségre — én segíteni fogok magán és akkor majd a mindenható úgy intézi a dolgot, hogy az én fiamnak is akad pártfogója. De maga eldobja magától a segítő kezet és — hiába — erőszakkal nem kényszeríthetem magára a segítségemet.

Egy pillanatra azt hittem, hogy igazságtalanul ítéltem

és ez az ember tényleg azt hiszi, hagy valójában jó az, amit nekem ajánlott. De csak egy pillanatig gondolhattam erre, mert a rendőrtiszt már folytatta is a szót.

— Persze, egy kissé igazságtalan voltam a fiammal szemben, amikor összehasonlítottam magukat. Az én fiam ugyanis sohasem fog odaig süllyedni — semmi körülmények között sem fog odáig süllyedni —, hogy kitartassa magát, hogy a szeretője pénzéből éljen, mint ön.

— Mint én?

— A rendőrség mindent tud, fiatalember! Legyen nyugodt, mi mindent tudunk. Azt is tudjuk, hogy maga visszaél a menedékjoggal és itt vöröshadsereget toboroz, de azt is tudjuk, hogy egy jugoszláv kisasszony télikabátot vett önnek. Nos — üljön csak le, fiatalember, ne izgassa föl magát fölöslegesen. Legyen nyugodt, nem beszélek többet ezekről a kellemetlen dolgokról. Nem — nem akarom megszégyeníteni magát. De ha segítséget nem akart elfogadni tőlem, fogadjon el búcsúzóul egy tanácsot: soha, semmi körülmények között, egyetlen pillanatra se feledkezzék meg az emberi méltóságáról. Ami történt, megtörtént: a jövőben azonban jobban vigyázzon emberi méltóságára. Ezt tiszta szívből, apailag ajánlom önnek. Igen. Nos — ami pedig a továbbiakat illeti, ha ön mindenáron gyárban akar dolgozni — különös ízlés — és ha ragaszkodik ehhez, megpróbálom, talán ebben is segítségére lehetek valahogy, bár nem úgy viselkedett velem szemben, hogy megérdemelné a segítséget. Nos, mindegy! Ön tehát gyári munkát akar? Helyes. Gyári munka azonban nálunk, Ausztriában nem kapható — nincs. Akármit csinálunk — nincs. Gyári munkához tehát csak úgy segíthetem, ha eljuttatom oda, ahol könnyebben kapni gyári munkát, ahol szükség van gyári munkásokra. Hova akar menni? Csehországba, vagy Jugoszláviába?

— Én itt akarok maradni Ausztriában. Bécsben.

— Kérem, ne szeszélyeskedjék. Néhány perc előtt még azt mondotta, hogy gyári munkát akar. Én megpróbáltam lebeszélni erről a kívánságáról, maga azonban ragaszkodott hozzá. Gyári munkát nálunk nem kap, el kell tehát utaznia oda, ahol szükség van gyári munkásokra. Nos — Jugoszlávia, vagy Csehország? Vagy talán Magyarország?

— Itt akarok maradni Bécsben.

— A mi szolgálatunkban? A rendőrség szolgálatában?

A papírlap, amit a rendőrtiszt a kihallgatás egész ideje alatt a kezében tartott, egy kiutasítási végzés volt. Amikor a tárgyalás megszakadt, kezembe adta a végzést és szóval is megmondotta, hogy azonnal el kell hagynom Ausztriát. Mire megértettem, hogy miről van szó, már ott állott mellettem a detektív, aki a parancsot végrehajtja, kivisz az állomásra és gondoskodik arról, hogy azonnal továbbutazzam.

— Gyorsan, gyorsan, lekésünk!

— Föllebbezek! Tiltakozom! — kiáltottam.

— Jó, jó, csak siessen, fiatal barátom — felelte a rendőrtiszt.

Villamoson mentünk a pályaudvarig. Ugyanaz a pályaudvar, amelyikre érkeztem — jutott eszembe. Amikor beértünk az előcsarnokba, a detektív karonfogott és egy sarokba húzott.

— Szociáldemokrata vagyok — mondta suttogó hangon. Szervezett, nemzetközi szociáldemokrata.

Nem tudtam, mit akar mondani ezzel a bemutatkozással és nem válaszoltam.

— Nézze, elvtárs — folytatta a detektív —, semmi értelme sincs annak, hogy maga elutazzék. Mért utazna el és hová? A csehek útlevél nélkül semmiesetre sem eresztik be, a mieink meg, ha egyszer túl van a határon, semmiesetre sem engedik vissza. Az ilyen feketeutazás a legtöbbször Magyarországon végződik. Ott pedig — nos, hogy ott mi van, azt maga bizonyosan még sokkal jobban tudja, mint én. Szóval — a napnál is világosabb, hogy semmi értelme sincs az utazásnak.

Csodálkozva néztem a detektív kissé kidülledt szemébe.

— Hát mit tanácsol, elvtárs?

— Mit? Azt, hogy mindenekelőtt tépje össze a kiutasítási végzést és dobja be ide a papírkosárba. Azután pedig írja alá ezt a nyugtát.

Egy gépírásos papírszeletet adott a kezembe. Az írást a detektív-elvtárs segítségével elolvastam, az állott benne, hogy egy Znaimbe szóló III. osztályú vasúti jegyet és egy kenyeret Huber Venzel államrendőrségi hivatalnoktól átvettem.

— Írja alá — sürgetett a detektív —, nekem sietnem

kell haza. Ön egy negyedóráig még itt marad, azután mehet, ahová akar, csak a régi lakására ne menjen vissza. És — természetesen — a régi nevét sem szabad tovább használnia. A Habsburg-kávéházban — aránylag olcsó pénzen — vehet személyazonossági igazolványt és tartózkodási engedélyt, amilyen névre csak akar. Forduljon Jellinek pincérhez. Jól jegyezze meg a nevet: Jellinek. — Az majd útbaigazítja. Nos, siessünk, nekem nincs több időm.

Aláírtam a nyugtát és melegen elbúcsúztam a szociáldemokrata detektívtől, aki a pénzből, amit vasúti jegyre kapott, nekem is adott annyit, hogy villamoson mehettem vissza a városba. Egy jó negyedórát sétáltam a pályaudvar előtt — még ma sem tudom, mire volt jó ez a séta —, azután villamosra ültem. Egyenesen abba a kávéházba mentem, ahol Antalfy tanyázott. Antalfynak töviről hegyire elmondottam az egész kalandot. Vakarta a fejét, de hiába vakarta, sehogy se tudta kisütni, hogy a rendőrség miért éppen énrám vetett szemet.

— Na, egyelőre ez nem is fontos — mondotta végül. A fontos az, hogy Kovács Péter elutazott, neked meg szükséged van új igazolóírásokra. Várj meg, míg itt elvégzem a dolgom — igyál egy kávét —, aztán együtt megyünk a Habsburgba. Éjszaka — természetesen — nálam alszol.

9.

A Habsburg-kávéházban leültünk egy sarokasztalhoz. Körülöttünk a drága, színes ruhákba öltözött hölgyek és urak úgy lármáztak, mintha fizetnék őket érte. Itt-ott éles ellentétül suttogó párok, esetleg hárman is, összehajtották a fejüket úgy, hogy senkinek sem lehetett kétsége: nem szerelemről suttognak, hanem üzletről. A mellettünk levő asztalnál egy nagyhasú úr pezsgőt ivott lágytojásból álló ebédjéhez. Míg én a kávéház falát díszítő színes képeket bámultam, Antalfy rendelt és csak úgy odavetőleg megkérdezte a minket kiszolgáló pincért, hogy beszélhetne-e Jellinek úrral, földijével, régi barátjával.

— Én vagyok Jellinek — felelte az őszbecsavarodott, hajlott hátú pincér.

— Úgy, ön az? Jól van.

Antalfy hunyorgatni kezdett a bal szemével és pénzt nyomott Jellinek kezébe. Jellinek megnézte a pénzt, bólintott a fejével, egy kissé ő is hunyorgatott, aztán elsietett.

Pár perc múlva egy kopasz, szemüveges, mosolygós úrral jött vissza, aki kockás ruhát és fehér mellényt viselt.

— Stein úr — mutatta be Jellinek a mosolygós urat.

— Állok az urak rendelkezésére — mondotta Stein úr, jobb kezével egy félkört írva a levegőbe, baljával a hasán csüngő vastag óraláncc al játszva.

Amikor Jellinek elment, Antalfy rövid szóval elmondotta Steinnek, hogy mire volna szükségük. Stein úr összeráncolta a homlokát és baljával megveregette fehérmellényes hasát.

— Hm — mondotta. — És hogy jönnek az urak arra a gondolatra, hogy én ilyesmivel foglalkozom? Az urak — nemde — politikai menekültek?

— Én valutaüzletekkel foglalkozom. Talán ismeri Weisz Jenő urat?

— Ühüm. Na jó, tudom már. Az urak azonban ennek ellenére is tévedésben vannak. Én nem foglalkozom iratok szerzésével, én semmi olyasmivel nem foglalkozom, amit a törvény tilt. Mondom, nem foglalkozom ilyesmivel és csak merő véletlenség, hogy van nálam egy Ausztriához csatolt nyugat-magyarországi faluba szóló illetőségi bizonyítvány és egy hathónapi érvényességre kiállított bécsi tartózkodási engedély. Merő véletlenség, mert...

— No és mennyiért kaphatnánk meg ezt a papirost?

— Ezt a papirost hajlandó vagyok tiszta barátságból átengedni az uraknak, de ez a papír aligha lesz az önök számára használható, tudniillik egy ötvenkétesztendős asszony számára lett kiállítva.

— Hm. És más igazolvány nincs véletlenül Stein úrnál?

— Nincs, mert mint már mondottam, nem foglalkozom tiltott ügyletekkel. Hanem talán valamelyik ismerősöm...

— Lenne szíves bemutatni annak az ismerősének?

— Hm. Megtehetem. De az az ismerősöm, akire gondolok... Szerencse, hogy az urak teli vannak pénzzel...

— Dehogy is vagyunk teli. Két szegény politikai menekült.

— De hisz ön Weisz Jenővel dolgozik együtt?! És ahogy én a Weisz urat ismerem... Húsz dollárért megszámítok az uraknak egy megfelelő kollekciót: születési és illetőségi bizonyítványokat, a hozzátartozó tartózkodási engedéllyel.

— Méregdrága! — felelte Antalfy.

— Sajnálom. Olcsóbban nem adhatom.

— Na nem tesz semmit. Majd megpróbálom, talán másutt olcsóbban hozzájutok és talán, hm... hisz még az sem tudom, hogy valóban jók-e az ön által ajánlott papirok?

— Úgy? Már látom, hogy az urak egyáltalán nem értenek a dologhoz. Az egész világ — minden értelmes ember — tudja, hogy Stein szállítja a legjobb és legolcsóbb papirokat. Ami a jóságot, a minőséget illeti: szeretném én azt a rendőrséget látni, amelyiknek jobb, hitelesebb papírjai vannak, mint nekem. Tessék, nézzék meg az urak ezt a papírt!

10.

Amikor egy negyedóra múlva ismét az utcán voltunk, már Herman Gézának hívtak, Nyugat-Magyarországon születtem és foglalkozásnélküli kereskedősegéd voltam. Antalfy kilenc dollárt fizetett az igazolópapirokért.

Az éjszaka egy szállodában aludtam, másnap úgy lődörögtem a kávéházakban és az utcán, mint egy gazdátlan kutya. Harmadnap rávettem Antalfyt, hogy menjen el a segítőbizottsághoz, talán ott találja Pojteket és hogy ott nem találta meg, addig rágtam a fülét, míg autóba ült és kiment a barakktáborba.

— A barátod már három napja nem lakik a barakkban — újságolta, amikor visszajött. Senki sem tudja, hová lett. Valószínűleg őt is lefogták. Azt a jugoszláv diáklányt pedig akkor éjjel vitték el a detektívek, amikor téged. Róla sem tud senki többet mondani.

— Segíts! Te olyan ügyes vagy és olyan jó...

— Na-na. Már gondolkoztam a dologról, az egész úton hazafelé ezen gondolkoztam. Semmit sem tehetünk. Ha sokat érdeklődünk, azokon ugyan nem segítünk, de magunk is bajba kerülnénk. Semmi mást nem tehetünk — várnunk kell. Pojtek nem mai gyerek, őt igazán nem kell félteni...

— És Rája?...

Antalfy válasz helyett fölrántotta a vállát. Másnap aztán mégis elment még egyszer a segítőbizottsághoz; talán Schwarcz elvtárs tud valamit Pojtekről. Csak úgy fújt a dühtől, amikor visszajött.

— Nem engedlek többé a gazemberek közé. Pfuj, aljas, képmutató disznók!

Akárhogy faggattam, semmiképp sem volt hajlandó elmondani, hogy mi történt vele a segítőbizottságnál.

— Hagyd! — mordult rám végül dühösen. Mától fogva nem vagy emigráns, hanem az én titkárom vagy. Megértetted? Azokhoz a gazemberekhez pedig semmi közöd többé.

— Őszintén szólva, nem értelek. Hogy Schwarcz rongy ember, azt tudom. Hogy egy csomó ember áruló lett — az is igaz. De azért nem mindenki gazember és ha mi nem vagyunk azok, annál nagyobb szükség van ránk, minél többen maradtak el tőlünk.

— Hagyd ezeket a marhaságokat. Mától fogva a titkárom vagy és felé sem nézel többé az emigrációnak.

— Nem! — mondottam csendesen, de határozottan. — Én nem leszek áruló.

Antalfy öklével olyat csapott az asztalra, hogy azt hittem, rögtön kettéreped a fényezett tölgyfalap.

— Áruló? Nem leszel áruló? Hát én áruló vagyok? Igen? Tévedsz kedvesem! Én nem vagyok áruló, de sajnos — talán én vagyok az egyetlen — na, de hagyjuk! Régi barátok vagyunk, nem kapaszkodom a szavakba — folytatta most már csendesebben. — A lényeg pedig az — és ezt már nem először magyarázom el neked — aki dolgozik, az áruló, mert aki dolgozik, az segíti újraépíteni a kapitalizmust. A burzsoázia igazi ellensége azt csinálja, amit én — rothasztja a kapitalizmust.

— Aki elszakad a munkásosztálytól...

— Tudom, tudom — vágott Antalfy a szavamba. Túlontúl jól ismerem már ezeket a frázisokat. A munkásosztály... Hm. Én még kint verekedtem a fronton a románok ellen, amikor a pesti munkások már az antant élelmiszervonatjai után sírtak...

— Ez részben, sajnos, igaz. Csak éppen hogy azok a munkások, akik akkor az antant segítsége után sírtak, még

nem tudtak annyit, mit te. Most már tudják, mit jelent az antant demokráciája és segítsége, és azért ma sokkal könnyebb megértetni velük...

— Ostobaság! Nem ismerek rád, Péter. Nagyon megváltoztál.

— Te is.

Antalfy dühösen a földhöz vágta a szivarját, rátaposott, a fogait vicsorgatta, mintha harapni akarna, aztán nagy lépésekkel föl és alá mérte a szobát. Én ülve maradtam és fejemet a könyökömre támasztva, bámultam magam elé. Sokáig hallgattunk. Végül is Antalfy kezdett újra szóba.

— Nézd Péter, én megértelek téged, de neked is meg kell értened engem. A különbség közöttünk nem az, amit te gondolsz, hogy én áruló vagyok, te pedig becsületes forradalmár, hanem az, hogy én idősebb, tapasztaltabb és tanultabb vagyok, mint te. A forradalom ügye... hm. Hát hol az a híres forradalom? Elmúlt. Ne félj kimondani: elmúlt. Ha nem akarunk önmagunknak hazudni, akkor csak ezt mondhatjuk: a forradalom elmúlott. Keserű tény, nagyon keserű tény — de tény. Most már hogyan kívánhatod tőlem, hogy tapasztalt, tanult ember létemre új áldozatokat hozzak és másoktól is áldozatokat követeljek egy vesztett ügy számára?

— Az új forradalmat csak úgy...

— Az új forradalom? Ugyan! Nézd — már mondottam egyszer —, én művelt ember vagyok, én ismerem a történelmet. Én tudom, hogy minden emigráció eleinte csak a hónapokat számolta, mindegyik bizonyos volt abban, hogy pár hónap múlva győztesen megy haza. Azután már az éveket számolta és aztán... Végül is mindegyik elpusztult...

— Az orosz emigráció...

— Egészen más történelmi helyzet, te ehhez nem értesz. Nem. Akármit is mondasz, céltalan ostobaság innét a határon túlról fenyegetőzni. Nem, én nem teszem magamat nevetségessé.

— Van más lehetőség is. Hazamenni és ott dolgozni.

— Köszönöm. A veszett fejsze nyeléért az oroszlán torkába nyúlni. Köszönöm. Megdögleni csak azért, hogy az akasztófa alatt azt mondhassam magamnak: na, te vén hülye Antalfy, következetes maradtál, mint egy ökör. Nem, erre

sem vagyok kapható. Amit itt, a mai helyemen megtehetek, azt megteszem. A többi az mind szamárság. Az új forradalom — az új forradalom... Hát ki csinálja azt az új forradalmat? A munkás, aki eldobta a fegyvert? Vagy a paraszt, aki kiéheztette a várost? Vagy ki az istennyila?

Tudtam, hogy Antalfynak nincs igaza és most éreztem csak, hogy milyen igazat beszélt Rája. A harc nem lesz mindig olyan egyszerű, mint amikor fegyverrel a kézben álltunk szemben az ellenséggel, amikor pontosan tudtuk: ki barát, ki ellenség. Vajon Rája...

— Nos? Ugye nem tudsz felelni? Beszélj, ha tudsz: ki fogja életre támasztani a forradalmat?

— Ki fogja életre támasztani? — ismételtem meg a kérdést. — A kommunista párt.

— A kommunista párt? Még a győztes forradalom idején sem volt kommunista pártunk, hát hogy lenne most? Ugyanilyen joggal a holdfogyatkozástól várhatnád a segítséget, vagy a napfelkeltétől. Hol az a híres kommunista párt, ha szabad kérdeznem?

— Hol? Magyarországon, itt Ausztriában, aztán Csehországban, Romániában, ahol a vöröshadsereg járt...

— Tisztára megőrültél, Péter! Elég! Nem akarok elmegyógyintézetbe kerülni. Ha te a csehektől, a románoktól, azoktól a munkásoktól várasz segítséget, akik fegyverrel jöttek a Magyar Tanácsköztársaság ellen... Tisztára megőrültél!

— Bizonyos, hogy a cseh, meg a román munkás, a világ minden munkása tanult a mi forradalmunk sorsából...

— Tanult? Nos, Péter — én is tanultam. És most beszélhet nekem, ki mit akar, engem nem lehet még egyszer elbolondítani. A munkás nem érdemli meg, hogy mindent feláldozzunk érte. Nem.

Az este nem beszéltünk többet.

Másnap reggel megmondottam Antalfynak, hogy elköltözöm tőle.

— Hová mész?

— Nem tudom.

— Menthetetlen vagy! — mondotta Antalfy nagyon szomorúan. Na, jól van, költözz el. Csinálj, amit akarsz. De hogy én ne legyek felelős a pusztulásodért, tedd meg nekem azt

a szívességet, maradj még egy napot nálam, holnapig szerzek neked valami munkát, hogy legalább éhen el ne pusztulj.

Másnap valóban kaptam munkát. Éjjeli őr lettem egy fatelepen.

Nyolc napig voltam éjjeli őr. Este kilenctől reggel hatig sétáltam egy nagy fatelep udvarán. Nappal aludtam. A fatelepen kaptam alvóhelyet, a portás fülkéjében. A nyolc nap alatt semmi különös nem történt velem. Ha éjszaka valami gyanús neszt hallottam, mindig arra gondoltam, hogy nem püspökök és nem bankárok járnak fát lopni — és bementem a portásfülkébe. De reggel őrváltáskor mindig a helyemen voltam és így minden a legjobb rendben volt.

Nyolcadnap, úgy délfelé, fölráznak az álomból. Gottesmann jött ki hozzám látogatóba.

— Honnét tudtad, hogy itt lakom?

— Antalfytól. Öltözz föl, gyerünk ki sétálni. Vagy ha van pénzed, üljünk be egy kávémérésbe.

— Van pénzem.

— Na, akkor siess!

— Van valami újság?

— Van.

— Nos?

— Majd kint.

A ruhám gyorsan magamra rángattam és pár perc múlva már bent ültünk egy zug-kávémérésben.

— Csak rendelj nyugodtan — mondottam Gottesmannak, aki olyan zavartan ült velem szemben, hogy rögtön tudtam: bizonyosan nincs pénze és nagyon éhes. Egyél valamit — nógattam —, de Gottesmann nem kapott a szón, hanem csak a kezével legyintett.

— Nem fontos.

— Azt mondtad, valami újságot hoztál.

— Igen. Magyar lapokat nem olvasol?

— Nem. Nyolc napja már, hogy semmit sem olvastam és nem is beszéltem senkivel a mieink közül.

— Hm. Pojtekről van szó. Magyarországra utazott, illegális munkára. Lefogták.

Nem tudom elmondani, mit éreztem, amikor ezt hallottam. A kávémérés forgott körülöttem és én mintha részeg lennék, vagy mintha mérget ittam volna... Gottesmann

mozdulatlanul ült, hallgatott. Láttam rajta, rögtön tudtam, hogy még nem mondott el mindent. De nem mertem kérdezni.

— Szegény Pojtek! — szólalt meg végül.

— Meghalt?

Gottesmann szótlanul igent intett.

— Két napig kínozták, aztán ledobták a második emeletről — mondta nagyon hosszú hallgatás után.

Mikor egy félóra múlva kimentünk az utcára, már nem beszéltünk Pojtekről. Csak sóhajtottam még egyet-egyet.

— Te mióta használsz új nevet?

— Amióta kiutasítottak. Tudod, ki is vittek a vonathoz.

— Engem is. A vöröshadsereg miatt fogtak le. Az a bitang Kemény a rendőrségnek dolgozott.

Már esteledett, amikor elváltunk. Elválás előtt Gottesmann megmondotta, hogy Landler másnap délelőttre magához rendelt. Megadta a címet, ahol találkozni fogunk, de nem engedte meg, hogy fölírjam. Tízszer egymásután elmondatta velem, nehogy elfelejtsem, de fölírni — azt semmi esetre sem szabad — mondotta.

*

Az Öreg nagyon barátságosan fogadott.

— Pojtek beszélt magáról, fiam — mondotta. Jobb ajánlólevél igazán nem kell. Szegény Pojtek! Igazi bolseviki volt.

— Az.

Landler levette szemüvegét és egy színes zsebkendővel gondosan megtörölte a két üveget, aztán a szemüvegét ismét az orrára ültette és egész közelről hosszan az arcomba nézett. Most láttam csak, hogy pár hónap alatt mennyire megöregedett. Most már nemcsak a neve volt „Öreg", hanem ő maga is az lett. Az arcán ezer ránc, színe sárgás, sápadt. A szeme fáradt, csak hangja és mozdulatai maradtak fiatalosak.

— Az asszony, Pojtek felesége — kezdett ismét a szóba az Öreg, föl és alá járkálva a szobában —, Pojtekné, meg a két gyerek már úton vannak ide, Bécs felé. Kiküldjük őket Oroszországba. Ott majd embert nevelnek a Lajcsiból. Nos — azt hiszem, eltaláltam a gondolatát, fiam. Ugye Pojtek családjáról akart beszélni?

— Igen. Honnét tudja, Landler elvtárs?

— Nem volt nehéz kitalálni. No, de — természetesen — nem ezért hivattam, hanem...

Most alaposan kikérdezett: hogy élek, mit dolgozom, mit olvasok, kikkel jövök össze. A feleleteimen el-elgondolkozott és időnként helyeslőleg bólintott nagy, kissé fáradtan a bal vállára hajló fejével. Én nem említettem, ő maga hozta szóba, hogy Losonc alatt találkoztunk.

— Azért hivattam fiam, hogy megkérdezzem, akar-e munkát?

— Pártmunkát?

— Magától értetődik, hogy pártmunkáról beszélek és nem női bokszversenyek rendezéséről.

— Nagyon szeretnék munkára menni, Landler elvtárs.

— Elküldjük, fiam. Nagyon komoly munkára küldjük. Nagyon veszedelmes helyre. Ámbár a legnagyobb veszedelmen már túlesett. Az utolsó két hónapban megtanultam, hogy egy fiatal forradalmár számára az a legveszedelmesebb hely, ahol tétlenségre van ítélve. Azt hiszem, a fehérterror sem pusztított annyit, mint ez a nyomorult tétlenség.

— Inkább a vereség pusztított, Landler elvtárs.

— Téved fiam. Akik odahaza maradtak Magyarországon, azok sokkal közelebbről érzik és sokkal keservesebben érzik a vereséget és mégis... Tegnap ittjárt nálam egy elvtárs, kipróbált, komoly elvtárs, aki két nap előtt még Budapesten volt. Sok, nagyon-nagyon keserves hírt hozott — de mást is. Persze, azt tudja, fiam, hogy Korvin Ottót fölakasztották? Bátran, gyönyörűen halt meg. Hajnalban halt meg és estefelé a Váci úton, Újpesten, meg Csepelen már mindenütt úgy tudták, szájról szájra adták a munkások, hogy Ottó nem halt meg, egy újpesti gyárban van elrejtve és már újra hozzálátott a szervezéshez. Azt is beszélik, hogy Szamuely a Váci úton él. A munkás, a paraszt — a nagybirtokok cselédsége — pontosan tudja, esküszik rá, hogy Kun Béla Moszkvába utazott, Lenintől tanácsot és segítséget kérni és már csak hetek, vagy talán csak napok kérdése... Tudja, fiam, én nem szeretem a babonát, még a vörös babonát sem szeretem, de ezekből a legendákból érteni kell. Ezek többet mondanak, mint egy mázsa statisztika, mint egy könyvtárra való helyzetanalízis. Akinek szeme van, annak látnia kell: a paraszt tudja, hogy a

kommunisták győzelméig nem lesz igazi földosztás, a proli tudja, hogy a mai rettenetes helyzetből csak egyetlenegy kivezető út van — a kommunista párt útja. Nem fognak csalódni bennünk.

Landler, amikor ezt mondotta, kiegyenesedett és mintha egyszerre megfiatalodott volna. Egy pillanatra fiatal volt, erős és élénkpiros. A szeme ragyogott, a hangja tiszta volt, mint az acélhoz vert acél csengése.

*

Landler Gyulaihoz küldött. Gyulaitól tudtam meg, hová utazom, mikor és hogyan. Két órán keresztül beszélgettünk. Gyulaitól Gajdoshoz mentem. Hét esztendő előtt ő vezetett be a mozgalomba — most tőle kaptam meg az utazáshoz szükséges okmányokat.

— Az inaséveket becsülettel letöltötted, fiú. Ami most következik, ott már segédszámba mész — mondotta búcsúzóul. Becsüld meg magad továbbra is.

A villamos, amelyiken a pályaudvarra mentem, útközben pár pillanatra megállott: egy tüntető csapat vonult föl az utcán, az zárta el a villamos útját.

Elöl, lehorgasztott fejjel, halálos csendben néhány száz osztrák munkás.

Utánuk, hatalmas vörös zászlókkal az élen — egy maroknyi bolgár diák.

A bolgárok után hangos énekszóval — olaszok jöttek.

Leghátul: magyarok. Magyar menekültek ordítozó, káromkodó kis csoportja.

— Halál a burzsoáziára!

A nagy lármából is kihangzott Gottesmann visító hangja.

II.
KÖTET

1.

Podkarpatska Russ kormányzósága Népjóléti osztályának — Uzhorod város rendőrkapitányától.

Bizalmas.

Sürgős.

Folyó hó 9-e óta tiltott határátlépés miatt letartóztatásban van Kovács Péter naményi születésű és illetőségű lakatossegéd, aki a Károlyi-kormány idején részt vett a naményi parasztlázadás megszervezésében és az úgynevezett tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben szolgált. Magyarországon a pestvidéki ügyészség gyilkosság és rablás bűntette miatt adott ki ellene körözőlevelet. Mivel nevezett Kovács Péter nemcsak a namény-környéki parasztság, hanem részben a beregszászi és a munkácsi munkásság előtt is ismeretes, és bizonyosfokú politikai befolyással bír, a rendőrkapitányság célszerűnek látja a nevezett Kovács Péter által a Podkarpatska Russ területén elkövetett büntetendő cselekmények miatt ellene folyamatban levő eljárás felfüggesztését, valamint az esetleges kiadatási kérelemnek, nevezett Kovács Péter csehszlovák állampolgárságára való

hivatkozással elutasítását — amennyiben nevezett Kovács Péter a bolseviki elemekkel való kapcsolatát megszakítja és a csehszlovákiai szociáldemokrata párt podkarpatska russi szervezetének tagjai közé való fölvételét kéri —, amit különben az a tény is indokolttá tesz, hogy nevezett Kovács Péter az úgynevezett magyarországi tanácsköztársaság idején, a rendőrkapitányság által, a legmegbízhatóbb forrásból beszerzett információk szerint, állandóan mérsékelt magatartást tanúsított és a munkásság körében a demokratikus kibontakozást propagálta.

Mivel nevezett Kovács Péternek a szociáldemokrata pártban való aktív működése nem lebecsülendő politikai előnyökkel járna — ama sürgős kérelemmel fordulok a kormányzóság népjóléti osztályához:

méltóztassék a rendőrkapitányságnak Rozsos őrnagy úrhoz intézett ama javaslatát, amelyben nevezett Kovács Péternek a szociáldemokrata párt helyi szervezetében való fizetéses alkalmazását javasolja — sürgősen és hatályosan alátámasztani.

Uzhorod, 1920. február 12-én.

Okolicsányi
rendőrkapitány.

2.

Részlet:
Páris generális, Podkarpatska Russ katonai diktátorának a francia hadseregfőparancsnoksághoz küldött bizalmas jelentéséből.

A 172. számú titkos parancs 4. pontjának rendelkező részére vonatkozólag van szerencsém a következőket jelenteni:

Egyetlen pillanatra sem feledkeztem meg a munkásmozgalom katonai jellegű jelentőségéről és valamennyi rendelkezésemre álló politikai, anyagi és erkölcsi eszközt igénybe vettem, hogy a parancsnokságom alatt álló tartomány munkásmozgalmát a helyes irányba tereljem. Jelentem, hogy fá-

radozásomat teljes siker koronázta. A Kun Béla által alapított, úgynevezett kommunista párt utolsó töredékei is teljesen likvidáltattak, a munkásság egyetlen pártjának, a csehszlovák szociáldemokrata pártnak a parancsnokságom alatt álló tartományban működő szervezete Rozsos őrnagy úr, egy minden tekintetben föltétlenül megbízható volt katonatiszt vezetése alatt áll. Amennyiben a parancsnokságom alatt álló tartomány hadtápterületté válnék — a szociáldemokrata párt vezetősége és a parancsnokságom alatt álló csendőrség a legteljesebb mértékben biztosítják a munkásságnak az átvonuló csapatokkal és hadiszállítmányokkal szembeni lojális magatartását.

Szükségesnek tartom, hogy rendelkezési alapomnak a munkásmozgalom támogatására szánt tételét, még a hadiállapotok beállta előtt havi 7500 koronával fölemeljék.

Uzhorod, 1920. február 13-án.

3.

Részlet Sz. elvtársnak L. elvtárshoz küldött leveléből.

Spanyol Pál szerencsésen megérkezett. Ötnapos pihenés után ma munkába állott. Az építőipar nagy föllendülésére való tekintettel szükségesnek tartom újabb szakmunkások sürgős útnakindítását.

Lengyel részvények jegyzéséhez anyagi erőink túlságosan kicsinyek.

Uzhorod, 1920. február 14.

ÚJ TAKTIKA

1.

Péter még egyszer alaposan megnézte a kezébe adott útlevelet. Egy kissé még mindig kételkedett abban, hogy jól lát. Zavartan fordult Gajdoshoz.

— Csak nem gondolod komolyan?

— Már mért ne? A legkomolyabban!

— Hát hogy a fenébe utazzam spanyol útlevéllel, amikor egy kutya betűt sem tudok spanyolul?

— Légy nyugodt — nevetett Gajdos —, a cseh határőrök egy betűvel sem tudnak többet spanyolul, mint te. Csak este kell utaznod — estig a nevedet megtanulod — és ez már valami. Barna hajad van, ha bekened diófaolajjal, fekete lesz, a szemed is barna, veszel egy széleskarimájú kalapot — ennyi elég egy spanyolnak. Beszélj németül!

— De hisz németül is csak úgy — ahogy tudok . . .

— Az jó! A rossz németség nagy segítségedre lesz. A spanyolok általában nagyon rosszul beszélnek németül.

Péter fölrántotta a vállát — nem vitatkozott tovább. Zsebre vágta az útlevelet és az útiköltséget.

Két napig tartó utazása idején vagy hússzor vizsgálták meg a papírjait — a bécsi Habsburg-kávéházban gyártott spanyol útlevelet mindannyiszor teljesen rendbenlevőnek találták.

— Maguknál, Spanyolországban, jegy nélkül lehet szivart venni ugye? — kérdezte egy vöröshajú, nagyon pisze csendőrőrmester.

— Úhüm.

— Boldog Spanyolország! Bikaviadalok! Hja-hja!

Az őrmester keservesen sóhajtott és hálásan megköszönte a falevéllel töltött osztrák cigarettát, amellyel Péter megkínálta.

Az utazás másodnapján Péter már olyan nyugodt volt, hogy le merte venni fejéről legspanyolabb ruhadarabját — a széleskarimájú, fekete kalapot.

— Ungvár — Uzhorod.

Ungvár jelentéktelen magyar kisváros volt — Uzhorod

főváros: Podkarpatska Russ fővárosa. A ruszin főváros utcái azonban éppoly rendetlenek és piszkosak, mint a magyar időkben voltak — a különbség csak az, hogy most valamivel több katona koptatja a járdát. A tisztek olasz sapkát hordanak és csehül beszélnek. A középületeken magyar korona helyett cseh oroszlán.

Péter tudta Szekeres lakáscímét. Kocsira ült, egy rozoga, piszkos, egylovas csézára. Szekeres otthon várta. Nadrágot vasalt, amikor Péter belépett.

— Miért nem vártál a vonatnál?

— Miért lássanak minket együtt az utcán?

Szekeres alsónadrágban volt, de még így is föltűnően elegáns. Betétes lakkcipő, keményre vasalt ing, selyem nyakkendő... A keménygallérral különben nemigen lehetett megelégedve, beszédközben két ujját be-bedugta a számára szokatlan nyakdíszbe és dühösen rántott rajta egyet-egyet.

— Vetkőzz neki Péter, és mosakodj meg! — Azt Gajdos valószínűleg megmondta neked, hogy polgári újságíró vagyok? Tudnod kell azt is, már ezerszer megbántam, hogy részben fiatalos elhamarkodásból, részben nyomás alatt a bolsevikokat szolgáltam. Egy nyilatkozatot tettem közzé az Ungvári Újságban, ha azt elolvasod, nem kell több szó.

Szekeres fölolvasta a nyilatkozatot.

— A bolsevikok... megtévesztés... fiatalos hiszékenység... terror.. megbánás... jóvátétel...

— És bevették ezt a hülyeséget? — kérdezte Péter elcsodálkozva.

— Amint látod! A cseh kormányt támogató magyar nyelvű lap munkatársa vagyok, vagyis hisznek nekem. Különös viszonyok vannak itt. Ha olvasnám, nem hinném el.

— És én? Nekem is nyilatkoznom kell?

— Nem, dehogy. A te dolgod nehezebb lesz.

— Csak nem kell tovább játszanom a spanyolt?

— Ugyan! Ez az egész spanyol dolog nagyon ostoba volt. Sikerült — hát jó. De folytatni vagy megismételni nem szabad. Igaz, hogy ebben a köztársaságban mindenkinek égig ér a becsülete, aki győztes vagy semleges — jóvalutájú — állam polgára, de azért mégsem szabad pesti vasasokat néger törzsfőnökök kosztümjében és iratraival utaztatni. A bécsi elvtársakban túlsok a humor.

Dühöset rántott a gallérján, tiszta inget adott Péternek, ő maga meg fölhúzta a nadrágját. Egy vizes kefével simára fésülte vöröses-szőke haját — a tükörbe nézett, elégedetten biccentett —, aztán hirtelen ismét Péterhez fordult.

— Ne húzd föl a tiszta inget, Péter!

— Mért ne?

— Kár, hogy megmosakodtál. Vedd föl újra a piszkos inget és mindenekelőtt add ide az útleveled.

A Habsburg-kávéházban készült, szép, spanyol útlevél, melyet Gajdos olyan büszkén nyomott Péter kezébe és amely előtt teljes tisztelettel hajoltak meg a cseh határőrök — a szép spanyol útlevél, rövid félperc alatt hamuvá lett Szekeres vaskályhájában.

Péter ledőlt az ágyra. Most érezte csak, hogy milyen fáradt. Szekeres egy teáskannával babrált, a teavíz már régen forrott a kis vaskályhán álló zománcos fazékban.

Két ablak. A fehérre meszelt falakon Masaryk és Wilson képei. Asztal, két szék, egy apró könyvállvány, egy otromba ruhásszekrény, ami úgy illett a parányi kis szobába, mint férficsizma a gyereklábra. A törpe vaskályhában frissen lobogott az apróra vágott puhafa — a lángok vörös lázfoltokat nyaltak a kályha oldalára.

— Kész a tea! — szólt Szekeres. — Igyál. Szalonnám is van. Maradj az ágyon, mindent odaviszek... Ha jóllaktál és egy kissé kipihented magad — folytatta Szekeres, pár pillanatnyi szünet után — jelentkezel a rendőrségen.

— Ilyen egyszerű a dolog? — csodálkozott Péter. Rögtön megkapom a tartózkodási engedélyt?

— Azoktól a disznóktól? Ez a szemét banda minden tisztességes embert kimar innét.

— Hát akkor?

— Egyél, Péter! Sorjával mindent megtudsz. Ha jóllaktál, jelentkezni fogsz a rendőrségen és elmondod, hogy magyar bolseviki vagy és most szöktél meg valamelyik, mondjuk: a miskolci fegyházból. Lefognak. Aztán majd érdeklődnek utánad — lesz rá gondom, hogy nálam is érdeklődjenek —, és amikor Okolicsányi kapitány úr megtudja, hogy te igen fontos politikai személyiség vagy, rögtön tervei lesznek veled. Először azt fogja neked ajánlani, hogy lépj a rendőrség szolgálatába, kér, ígér, fenyeget, de amikor látja,

hogy te hajthatatlan vagy, azzal is megelégszik, ha belépsz a Rozsos-pártba. Ebben fogtok megállapodni.

— Milyen pártba — mi? — kérdezte Péter csodálkozva.

— A Rozsos-pártba. A Rozsos őrnagy vezetése alatt álló szociáldemokrata munkáspártba.

— Nem értelek.

Szekeres megnézte az óráját és elégedetten bólintott. Néhány cigarettát és egy gyufaskatulyát tett az ágy mellé tolt székre, újratöltötte Péter teáscsészéjét — aztán szótlanul járkált a szobában. Hat lépés előre — hat lépés hátra. Mosolyog, csóválja a fejét, akkorákat ránt a gallérján, hogy az majd leszakad. Péter fáradt és nem tudja rendbehozni a gondolatait. Két nap előtt még Bécsben — két napig, mint spanyol útközben —, most itt, pár órányira szülőfalujától... Szekeres — legelső bolseviki tanítója — olyan dolgokat mond, hogy tréfának is sok, de ezt a tréfát halálos komolyan veszi. A párttól Péter azt a parancsot kapta, hogy mindenben kövesse Szekeres utasításait, Szekeres pedig...

— Becsületemre! — kezdi most Szekeres. — Nem merek nekifogni a magyarázkodásnak. Nem fogod elhinni amit mondok, de mégis el kell mondanom, hogy mit csinálunk és mit tervezünk, mert amíg ezt nem tudod, nem érted és nem tetted magadévá, addig semmit sem értesz, ami körülötted történik és nem tudod, hogy mi a kötelességed. Becsületemre!... A helyzetünkről vagy a taktikánkról előadást tartani — hm —, sem ez, sem az nem egyszerű. Sőt! Katonai diktatúra. A katonai diktatúra éle ellenünk, bolsevikiek ellen irányul. Ez a kis terület pillanatnyilag nagyon fontos a nyugati hatalmak számára, mert ezen a földön át kell — ezen át is kell — fegyvert és lőszert szállítaniok a lengyel fehérhadsereg számára, ha azt akarják, hogy az a hadsereg, legalább rövid időre, használható legyen és ezt — úgy látszik — nagyon is akarják. Ezért készek messzemenő áldozatokra és minket ravaszkodással, csalással, látszatengedményekkel akarnak megnyerni és természetesen pénzzel. Ilyen körülmények között nekünk is ravaszkodnunk kell, színészkedni. Az ellenfeleink komédiázása nagyon kezdetleges, nagyon átlátszó. Remélem, mi ügyesebbek leszünk náluk. Az adott körülmények között, a párt legális megszervezéséről természetesen szó sem lehet. Egy kis illegális szervezetünk dolgozik, de ez

kicsi és gyenge arra, hogy irányítsa mindazokat, akik velünk éreznek, sőt nemcsak velünk éreznek, hanem készek és nagyon is akarnak részt venni a munkánkban. Podkarpatska Russ lakosságának döntő többsége velünk érez! Becsületemre! Mi tehát a teendő? A taktikánk, mint már mondottam, nem egészen egyszerű. De ha jól dolgozunk, célhoz vezet. A mieinket — ismétlem a lakosság döntő többségéről van szó — beléptetjük az egyetlen legális munkáspártba. Így meg lehet őket szervezni és így egy helyütt, egy szervezetben lesznek, készen a cselekvésre.

— Különös taktika! — szólalt meg Péter. Ha jól értettelek, magunk ellen, a mi pártunk ellen szervezzük meg azokat, akik velünk éreznek.

— Egy kis türelmet! — vette át a szót ismét Szekeres — aki eddig fel s alá járkált a szobában, de most megállt Péter előtt. — Mind tudod, Péter, a Csehszlovák Köztársaságban (és mi most ott élünk), nincs legális kommunista párt, a kommunisták belépnek a szociáldemokrata pártba. A szociáldemokrata párton belül dolgozva akarják és fogják megnyerni a munkásság többségét. A mi taktikánk annyiban különbözik a cseh elvtársak taktikájától, amennyiben a mi helyzetünk különbözik a csehországi helyzettől. Tehát elsősorban abban, hogy nálunk már most mienk a többség. A második különbség az, hogy az itteni szociáldemokrata párt, nem szociáldemokrata párt, sőt nem is párt, csak fikció. A vezetője, vagy ha úgy tetszik, diktátora, Rozsos őrnagy pedig nem őrnagy és nem szociáldemokrata. Becsületemre!

— Minél tovább magyarázol, annál kevésbé értem a dolgot.

— Egy kis türelmet, Péter! Becsületemre, a te helyedben én is idegeskednék. De azért, ha egyelőre nem is érted, amit mondok, meg kell hallgatnod, türelmesen végig kell hallgatnod. Azt mondottam, hogy az itteni szociáldemokrata párt nem szociáldemokrata párt. Ez igaz! A háború előtt ezen a területen, amely 1919 áprilisáig Magyarországhoz tartozott, csak néhány kis szociáldemokrata szervezet volt. Ezeknek tagsága 1919 márciusában belépett a közös pártszervezetbe és csak keveset túlzok, azt állítva, hogy bár most szociáldemokratáknak vallják magukat, kommunista módon gondolkoznak. Az a párt, amelyik magát itt, ezen a területen

szociáldemokrata pártnak nevezi, nemcsak hogy nem szociáldemokrata párt, de nem is létezik. Lényegében a katonai diktatúra szervei hozták létre. Parancsnoka vagy vezetője egy volt osztrák—magyar tiszt és a tagjai... Ha leszámítjuk azokat a cseh hivatalnokokat, akiket az anyaországból vezényeltek ide és akik felső parancsra léptek be az úgynevezett pártba, akkor az itteni szociáldemokrata pártnak nincsenek tagjai. Világos? Na, ha nem érted, ha még mindig nem érted a helyzetet, akkor folytatom.

— Rozsos őrnagy, mint már mondottam, osztrák—magyar tiszt volt. Azt hiszem főhadnagy, de lehet, hogy százados. Most azt állítja magáról, hogy őrnagy volt. 1919 márciusában belépett a Magyar Tanácsköztársaság vöröshadseregébe és amikor megkezdődött az intervenció, egy századdal, vagy zászlóaljjal (ő azt állítja, hogy egy ezreddel, akik utálják, azt terjesztik, hogy egy szakasszal) átállott a csehekhez. Azt hitte, tárt karokkal fogadják. Tévedett. Letartóztatták és internálták Illavára. A Tanácsköztársaság bukása után egy bizottság utazott Illavára s az internáltak közül néhány százat vagy néhány ezret szélnek eresztett. Egypár internáltat Magyarországra toloncoltak, másokat Romániába, néhányat a Propaganda-kancellária vett szolgálatába. Ez a Propaganda-kancellária részben valóban propagandát űz, részben kémszolgálatot szervez, részben kémelhárító. Van még néhány funkciója és nagyon sok pénze van: veszi, vásárolja az embereket. Rozsost, azt hiszem, könnyű volt megvásárolnia. Igazolták — a Propaganda-kancellária igazolta —, hogy őrnagy. Igazolták, hogy régi demokrata és republikánus, majd később azt igazolták, hogy régi szociáldemokrata. És mivel ungvári születésű, idevezényelték Podkarpatskába, a szociáldemokrata párt megszervezésére és vezetésére. Nagyon okos ember. Sokat tud. De két dolgot nem tud: nem tudja, hogy tulajdonképpen mi a meggyőződése és nem tudja, hogy milyen állásra vagy méltóságra tör. Viszont nagyon jól tudja, hogy karriert akar csinálni és azt is nagyon jól tudja, hogy nem lehet válogatós az eszközökben. A cél szentesíti az eszközt és a nagy karrier olyan cél, amely minden eszközt szentesít. Becsületemre, ronda féreg! Még most sem érted a helyzetet, Péter?

— Rozsos teljesen tisztában van azzal, hogy a pozíciója

nem valami szilárd, mert a párt, amelyet vezet, nem létezik. Hogy pártja csak papiroson él, az nem lenne baj, ha a csehek nem tudnák, hogy a Rozsos-féle párt fikció, sőt csalás vagy öncsalás — olyan csalás, amelynek sem a csaló nem dől be, sem az, akit meg akarnak csalni. Világos, hogy Rozsos nem holmi szociáldemokrata célokat kergetve, hanem helyzetének megerősítésére nagyon igyekszik kiépíteni a pártot. Már mondottam róla, hogy okos ember, most helyesbítek: nem okos, hanem ravasz. Kiravaszkodta, hogy egy munkáspártot csak úgy lehet megerősíteni, ha a munkások belépnek ebbe a pártba, hisznek ebben a pártban és ami számára a legfontosabb, hisznek a vezérben, benne. Rozsos már tapasztalta, tudja, hogy az ő hívására a munkások nem jönnek, de azt reméli, hogy ha mi hívjuk, pontosabban szólva ti hívjátok, akiknek kommunista múltotok van és ezért hiteletek is van, reméli, hogy akkor jönnek. A terv — Rozsos terve — az, hogy mikor a párt ilyen módon megszületik, titeket, akik segítségére vagytok abban, hogy a pártot megszervezze, kirúg. Bizonyára nagyon fog csodálkozni, ha a párt, amelynek megszervezésére ő adja a legalitást és pénzt, őt fogja kirúgni. Remélem most már érted a helyzetet, érted a taktikánkat és tudod, hogy mi a teendőd. Szóval, Rozsos őrnagy — Rozsos elvtárs mellett fogsz dolgozni. Nagyon kedves, nagyon kellemes ember az őrnagy. Nagyon jó, majdnem baráti viszonyban vagyok vele. Kebelbarátom: Okolicsányi rendőrkapitány útján ismerkedtünk össze. Okolicsányi külön fejezet. De erről majd máskor... Most éppen hozzá kell mennem. Te pedig látom, kutya fáradt vagy, pihend ki magad, és majd este jelentkezel a rendőrségen. Míg oda vagyok, ki ne lépj a házból. Rajtad kívül senki sincs itthon. A házigazdánk Illaván ül. A háziasszony rőföskereskedő. Csak késő este jön haza...

Az utolsó szavaknál Szekeres a tükör előtt állva, a nyakkendőjét igazgatta, aztán a kalapja után nyúlt. A következő pillanatban úgy vágta a földhöz, mintha az megharapta volna.

— Mi az, mi történt? — ugrott talpra Péter.

— Ostobák! — ordította Szekeres. Ostobák — ismételte valamivel csendesebben és egy papírszeletet nyújtott Péternek. Egy hét óta a negyedik — mondotta most már csendesen, panaszos hangon, rosszalló fejcsóválással.

Péter kézbe vette a papírszeletet.
Három sor, három gépírásos sor.

Világ proletárjai egyesüljetek!
Éljen a proletárdiktatúra!
Az áruló büntetése halál!

— Nem értem. Mit jelent ez? Mit dühöngsz?

— Hogy mit jelent ez? — ismételte meg Szekeres a kérdést nyugodtan, oktató hangsúlyozással. Azt jelenti, testvér, hogy a mienken kívül még egy illegális szervezet dolgozik a városban, ami természetesen nagyon kellemes. Az ellenben már nagyon kellemetlen, hogy engem árulónak néznek és fenyegetnek... És ami még kellemetlenebb — semmiképp se tudok a nyomukba jutni. Nna! Majd — na majd meglátjuk — nyugtatta meg önmagát. Egyelőre rakj a tűzre, feküdj le és várj türelemmel.

Péter este jelentkezett a rendőrségen és ötödnap megismerkedett Rozsos Ivánnal.

2.

A Rozsos-villa az ungparton áll. Piros cserépfedele messzire kivirít a még mezítelen gyümölcsfák közül. Körös-körül fehérre mázolt vasrács, amely felfelé néző hosszú szegekkel van díszítve.

Péter csenget. A csengetésre hangos kutyaugatás a válasz. Két hatalmas farkaskutya, mintha a föld köpte volna ki őket, oly hirtelen terem elő. Teli torokkal ugatnak.

— Kuss, Kun! Coki, Szamuely!

Szamuely és Kun — a két farkaskutya — farkcsóválva hizeleg a parancsot adó szép kisasszonynak, de az nem sokat törődik velük, hanem a vasrácson át Pétert veszi szemügyre.

— A bátyámat keresi?

— Rozsos elvtársat keresem.

— Nincs idehaza.

— Talán megvárhatnám.

A lány még egyszer tetőtől talpig végignézi Pétert. Péter

is jól megnézi a karcsú, magas, fekete hajú, fekete szemű lányt, aki félcipőben, kalap és kabát nélkül, vékonyszövetű, világosszürke ruhában áll előtte. Rövidre vágott haja kékesen fénylik.

— Meg fog hűlni! — mondja Péter, mikor már kissé túlhosszúra nyúlik a kölcsönös bámulás.

A lány elpirul, de nem haragszik. Mosolyog, kinyitja a kaput és két kezét a kutyák nyakörvére teszi.

— Hallgas, Kun, hallgass!

— Maga persze elvtárs? — kérdi a kisasszony, mikor már bent vannak a szarvasagancsokkal díszített előszobában.

— Az. Kovács Péter, magyarországi menekült vagyok.

— Rozsos Mária. Tegye le a kabátját és kerüljön beljebb. Mi újság van Magyarországon?

— Hát...

A dolgozószoba két hatalmas, nyitott ablakán át ömlik be a kora tavaszi napsütés. A kandallóban ropog a tűz. Rozsdaszín szőnyeg, vörös bőrkarosszék, széles, egyszerű íróasztal, magas, hatalmas könyvszekrény. A falon Masaryk, Wilson, Marx és egy nagy, lelógó bajúszú ukrán képei. Péter szeme ezen az előtte ismeretlen ukránon akad meg.

— Üljön le, elvtárs!

Péter leül, a kisasszony állva marad.

— Mit csinált a tanácsuralom idején? — kérdi olyan hangon, mint valami vizsgálóbíró.

— Dolgoztam.

— Azt tudom. De mit dolgozott?

— Hát — hogy mondjam?...

Szekeres figyelmeztette Pétert, hogy minél barátságosabban kérdezgetik, annál szemtelenebbül kell hazudnia. A kisasszony kérdései nem voltak valami barátságosak, de azért Péter bátran hazudott volna neki, ha a kisasszony várt volna a válaszra. De még mielőtt Péter kinyithatná a száját, már jött a következő kérdés.

— Szamuelyt ismerte?

— Láttam.

— Nem beszélt vele?

— Nem. Mit beszéltem volna?

A kisasszony felrántotta a vállát és alsó ajkát megvetően előrebiggyesztette. Nem szólt, de érthetően megmu-

tatta, hogy a választ butának találja. Péter zavarba jött a kisasszony tekintete alatt. Szép lány — gondolta. De nem a kisasszony szépsége hozta zavarba, nem is a megvető ajkbiggyesztés, hanem az a különös érzés, hogy az előtte álló, villogó szemű, fekete lány hasonlít, nagyon hasonlít valakire — rendkívül hasonlít —, csak éppen az nem jutott Péternek eszébe, akárhogy is erőltette, nem akart az eszébe jutni, hogy kire hasonlít.

A kisaszony leült az íróasztal mögé. Pár pillanatig hallgatott. Péter, hogy ne kelljen a lányra néznie, a nagybajuszú ukránt bámulta, míg a lány rövidesen megunva a hallgatást újrakezdte a vallatást.

— Kun Bélát ismerte?

— Egyszer láttam.

— Milyen ember?

— Hát, hogy mondjam... Egy cseppet sem hasonlít a maguk kutyájára, pedig azt, amint hallom, róla keresztelték el.

Mária felpattant. Az arca sötétpiros. Úgy ugrott Péter elé, hogy a fiú azt hitte, pofon akarja ütni. De nem, Mária már nem is dühös. Az arca még piros, de már halaványul. Már barátságosan néz Péterre. Hátrahajol és az íróasztalról egy dobozt vesz kézbe.

— Gyújtson rá, elvtárs.

— Köszönöm.

Péter cigarettára gyújtott. Nagyon igyekezett nyugodt nak látszani, de az aranyvégű cigarettát mégis kettéharapta.

— Milyen marha vagyok — gondolta —, megérdemelném, hogy pofonvágjanak. Elárulom magamat, rögtön ellenséget szerzek... Elrontom, amit Szekeres csinál. Nna.

Lopva a kisasszonyra pislogott.

Mária már ismét az íróasztal mögött állott. Nem nézett Péterre — az asztalt nézte és két fehér, kissé hosszúra nőtt felső fogával élénkpiros, telt alsó ajkát harapdálta.

Csend. A nyitott ablakokon át sem jött semmi hang a szobába. A kisváros, a tenyérnyi ország apró fővárosa is hallgat. Talán ítéletnapig is eltart a kellemetlen hallgatás, ha Rozsos Iván nem nyit a szobába.

— Jónapot kívánok!

Hatalmas szál, széles mellű, nagyon szép férfi. Beret-

vált arca cigánybarna, nagy fekete szeme mintha lángolna —, gondosan hátrafésült, sűrű fekete hajában csillognak az ezüstszálak. Csizmát és szürke lovaglónadrágot hord. Zekéje olyan szabású, mint a francia tiszteké.

— Jónapot kívánok, Kovács elvtárs — ugye? Tudtam, hogy jön — bocsássa meg a késésemet, Páris generálisnál voltam. Mária, adj konyakot az elvtársnak. Engedje meg, kedves elvtárs, hogy katonásan, egyenesen a tárgyra térjek. Azért kérettem magamhoz, hogy felszólítsam: vegyen részt pártom munkájában. Azt is katonás őszinteséggel mondom meg — tessék, igyék egy pohárkával —, igen, azt is meg kell mondanom, hogy nagyon nehéz dolog a szociáldemokrata pártban dolgozni, hisz tudja, katonai diktatúra alatt élünk és a mi pártunk az egyetlen párt, amely legálisan dolgozhat. Töméntelen sok az ellenségünk — még egy pohárral elvtárs! Az ember el se hinné, hogy ebben az apró országban annyi ellenség fér el. Mindenekelőtt — természetesen — a magyar urak. Nem, azok nem tudnak belenyugodni abba, hogy a ruszin föld végre fölszabadult az ezeréves elnyomás alól... Még egy pohárkával, elvtárs! Nem iszik? Na, akkor egy cigarettát. Igen. Hát a magyar urak. De ami még rosszabb — a munkások nem jönnek a segítségünkre. Bizalmatlanok. Sőt, a parasztság is bizalmatlan. A ruszin munkás — láthatja, őszinte vagyok — és a ruszin paraszt nagyon-nagyon kultúrátlan, nagyon-nagyon visszamaradt. Ezért bizalmatlan, no meg — a bolseviki propaganda mételyezi meg őket. A bolseviki propaganda. Igen. A lelkiismeretlen bolseviki propaganda. Igen.

— Ugyan! Hol vannak már a bolsevikok. Illaván...

Rozsos a húga szavára úgy vágta föl a fejét, mintha revolvert sütöttek volna el a füle mellett. Arca sötétvörös lett, mint előbb Máriáé.

— Amihez nem értesz, ahhoz ne szólj, kisasszony! — mondotta, ha nem is éppen durván, de nagyon erélyesen.

Mária nem felelt. Alsó ajkát előrebiggyesztve, mozdulatlanul állt az íróasztal mögött.

Rozsos pár pillanatig szótlanul járkált föl és alá a szobában.

— Ha a bolsevikok Illaván lennének!... De — az ördög tudja, honnét — mindig újból és újból itt vannak és támo-

gatják a reakciót azzal, hogy akadályozzák a mi munkánkat. Igen. Egyenesen Horthy, egyenesen a monarchisták kezére dolgoznak. Igen. Te azt mondod, Mária, hogy a bolsevikok Illaván vannak. Szép! Már idestova tíz hónapja annak, hogy a magyar vörösök kitakarodtak a ruszin földről, és nincs hét, hogy ne lenne újból és újból baj velük. Egyszer a parasztok, egyszer — igen, ma megint négy bolsevikot fogott le a rendőrség. Litografált röpiratokat terjesztettek. Tessék — Illaván vannak!

Rozsos gyors egymásutánban két pohár konyakot hajtott fel. A szobában csend. Péter Máriára nézett. A kisasszony megint az ajkát harapdálta.

— Igen. Ma megint négy bolsevikot fogott el Okolicsányi. Kezdetlegesen litografált bolsevik röpiratokat terjesztettek. A köztársaságot szidják, meg minket, szociáldemokratákat. Igen. Ostoba provokáció. A magyar példa után igazán nem veszedelmes — de mégis kellemetlen. Különösen nekünk, szociáldemokratáknak. Na — majd megmutatjuk nekik. Korán keljen fel, aki velünk akar kikötni.

Most Péter fogott szóba. A múltjáról beszélt, arról az időről, amikor még ő is a bolsevikok szekerét tolta... Ő tudja a legjobban, hogy mi az a bolsevizmus. És azt is tudja, hogy e naptól fogva, mikor a szociáldemokrata párt szolgálatába lép, minden bolseviki halálos ellensége lesz. Hát csak hadd jöjjenek! Kösse fel a gatyáját, aki...

Rozsos keményen megrázta Péter kezét.

Mária szótlanul állott az íróasztal mögött. Alsó ajkát kissé előrebiggyesztette.

3.

Szekeres nyugodtan végighallgatta Pétert.

— Jól csináltad! — mondotta. — Csak a kisasszonyra vigyázz! Az — magam sem tudom, miért —, az a némber, az a bestia sehogy se tetszik nekem. Mindenbe beleüti az orrát.

— A fenyegető cédulák gazdái is előkerültek! — mondotta Péter, akinek valahogy rosszul esett Szekeres hangja. Némber, bestia. Hogy lehet így beszélni egy emberről?

— A fenyegető cédulák gazdái is előkerültek. Négy elvtársat fogott le a rendőrség.

— Tudom, Holnap átkísérik őket a kassai ügyészségre. Nem sikerült beszélnem velük. Azt azonban tudom, hogy nem ők fenyegettek... Okolicsányi megmutatta a röpcédulákat. Komoly munka.

— Hát akkor?

— Még egy harmadik szervezet is dolgozik.

Szekeres pár pillanatig szótlanul nézett maga elé, aztán hevesen Péter sapkája után kapott. A sapkában egy cédulát talált, amit gondosan összehasonlított azokkal a cédulákkal, melyeket a pénztárcájában őrzött.

— Ugyanaz. Tessék! Nézd meg. Ugyanaz. Világos!

— Mi világos? — kérdezte Péter egész elképedve.

— Te másutt nem voltál, csak Rozsoséknál?

— Csak ott.

— Rozsos Mária — mondotta Szekeres. Ő fenyeget. Ő — egész biztosan ő.

— Provokáció? — kérdezte a meglepetéstől dadogva Péter.

— Nem tudom. Talán. De talán meggyőződés. Ilyen buta provokációt — nem, a Rozsos-családban ilyesmi nem fordulhat elő. Nem, ilyen buta valaki csak meggyőződésből lehet. Viszont meggyőződés a Rozsos-családban? Az ördög se ismeri itt ki magát. Vigyázni kell!

Pétert a hideg borzongatta. Rozsos, a szociáldemokrata vezér — Szekeres tervei — az egész buta helyzet. — Rozsos Mária — nem, ezek lehetetlen viszonyok...

— A kisasszony Pesten volt diák, ott érte a forradalom. Az ördög tudja... Csak asszonyok ne volnának. — Becsületemre. A legügyesebb rendőrkém sem csap be. Okolicsányival úgy játszom, mint egy gyerekkel. De mihelyt asszonynyal kerülök szembe... Fene nehéz, fene ronda dolog ez az illegális munka. Nyílt harc, tömeg — ha kiállhatnék a városháza erkélyére, ha fegyverre mennénk... de asszonyok, újból és újból asszonyok...

Péter ledőlt az ágyra. Komiszul elfáradt a Rozsoséknál tett látogatástól. Szekeres fel és alá járkált a szobában. Az ablakot kinyitotta és fát dobott a kályhába. Nagyon ideges volt. Már nem is járkált, hanem szinte szaladt. Ledobta a

nyakkendőjét és gallérját, aztán a kabátját is lehúzta — és közben futott. A kis vaskályha vörösen izzott.

— Buta élet! Ha egyszer, ha még egyszer kiállhatnék a munkásság elé — nyíltan . . .

Szekeres József egy református kántortanító negyedik fia. Még három jött utána. Gyerekkorától kezdve orvosnak készült. Álmában olyannak látta magát, amilyen a szolyvai bőrkabátos orvos bácsi. Az apjának a hét gyermekhez évi kilencszáz forint jövedelme volt. Jóskát tízesztendős korában beadták Beregszászra tanulni. Könyörületes embereknél evett, anyja szépen megfoltozta számára bátyjai elnyütt ruháit — így végzett el öt gimnáziumot. Ő volt az osztályban a legjobb tanuló. Most már nem orvosnak, hanem pesti orvosprofesszornak álmodta magát. A halál azonban megtudta, hogy a kis Szekeres-fiú ellene készül olyan vasszorgalommal és alattomosan gáncsot vetett neki. Mikor Jóska az ötödosztályos bizonyítványával együtt egy tízkoronás aranyból álló iskolai jutalmat kapott, az anyja hazatáviratozta — az apja temetésére. A tanulásnak vége volt. Eddig sem kapott hazulról pénzt, de most már neki kellett hozzájárulni három öccse nevelésének költségeihez. Három bátyja közül kettőt már elvitt a tüdővész, a harmadik épp a császár kenyerét ette, Jóskát felküldték Pestre egy háromhónapos könyvelői tanfolyamra. A tanfolyam elvégzése után Beregszászon kapott munkát — negyven forint havi fizetéssel. Napi tíz órát dolgozott, éjjel tanult. Magánúton elvégezte a hátralevő három gimnáziumot — azután ismét Pestre ment. Hat hónapon át óraadásból élt. Ez a munka nemigen hagyott időt a tanulásra és mert otthon három fiúnak kellett a pénz, nagyon sokat koplalt, és hat hónap után ágynak esett. Neki nem a tüdejével, a szívével volt baja. Ott kellett hagynia az egyetemet és visszamenni Beregszászra, könyvelőnek. Most már havi hetven forintot keresett.

Pestről egypár szocialista könyvet hozott magával. Valószínűleg ő volt akkor Beregszászon az egyetlen ember, aki rendszeresen olvasta a német szocialista folyóiratokat. Cége egy esztendőre felküldötte Oszatelepre dolgozni, ott megtanult ruszinul és megismerkedett Korvin Ottóval. Ez a háború harmadik esztendejében történt. Korvin Ottóval együtt olvasta el a zimmerwaldi programot.

Kilencszáztizenhétben, úgy ahogy pontosan egyéves időközökben született, szinte pontosan háromhónapos időközben elesett az Isonzónál a három legfiatalabb Szekeres-fiú. Szekeres Józsefet a bresztlitovszki béketárgyalások idején letartóztatták. A forradalom kiszabadította. A diktatúra idején a párttitkárságon dolgozott.

Sápadt, vörösszőke, szeplős fiú. A szemealja mindig lilás. Huszonhat esztendős, de alig látszik többnek húsznál.

— Mi van veled, Jóska?

— Semmi. Ideges vagyok.

— A fődologról még nem is beszéltem — mondta Péter. Rozsos elmagyarázta nekem a szociáldemokrata párt helyzetét. Persze, sokat szépített a dolgon, de így is csak az jött ki belőle, amit tőled már hallottam, hogy a szociáldemokrata párt tulajdonképpen nem létezik.

— Majd mi megszervezzük! — felelte Szekeres. Csak ránk kell bízni, megszervezzük — ismételte meg a szót és hangosan nevetett.

4.

Péter hajnalban ült vonatra és Munkács még csak ébredezett, amikor ő már az állomásról a Zrínyi Ilona utcán át a Fő térnek tartott. A „Csillag"-ban fűtött szoba várta. Gyorsan megmosakodott és sietett le az utcára — körülnézni.

A hó már elolvadt. A levegő nedves. A járda csupa sár. Ember alig lézeng az utcán. Két-három nehézsubás ukrán parasztot látott Péter — odébb párosával, izgatottan suttogó, kaftános zsidókat és egy katonai őrjáratot. Az üzletek nyitva — de mintha csak összebeszéltek volna az emberek, hogy ma semmit se vásárolnak. Annál meglepőbb a városház előtti tér élénksége. Hangos, hadonászó embercsoportok. Kaftános, prémmel szegélyezett bársonysapkát hordó zsidók.

— Mi történik itt? — szólít meg Péter egy kaftánost.

— Száztizenkettő — feleli a zsidó.

— Micsoda?

— Ja, ja! Legújabb zürichi... Dollár száztizenkettő, font ötszázhét...

Péter átvág a téren és kikanyarodik a vasúti töltés felé. A töltésen túl barna mezők — itt-ott még piszkos hófoltok.

A töltés és az országút között, egy kis mező közepén, magános dombon áll a vár: a Rákócziak történelmi vára.

A zsupán* délelőtt tízkor fogadta Pétert. Tudta, hogy jön. — Mi mindent tudunk! — mondotta nevetve. Alacsony növésű, világosszőke, jól öltözött fürge ember a zsupán, pisze orrán csontkeretes pápaszem. Nagy, szürkészöld szemével kutatóan és egy kissé bizalmatlanul vizsgálgatta Péter arcát, ruháját, de közben melegen beszélt Péterhez és úgy örült a látogatásnak, mint egy rég nem látott kedves barát váratlan visszaérkeztének. Ezek a zsupán szavai. És a zsupán azt is őszintén megmondotta, hogy a nagy öröm nem Péternek szól, hanem a szociáldemokrata pártnak.

— Végre! Végre munkához látunk. Azért mondom, hogy látunk, mi látunk, mert tudnia kell, fiatal barátom, hogy magam is szociáldemokrata vagyok. Igen, még a régi világból való szociáldemokrata. Jó, háború előtti áru, he-he-he... Hát szóval népgyűlést akarnak? Helyes, nagyon helyes. A jövő vasárnapra gondolják? Helyes. Szóval még tizenegy napunk van a népgyűlésig. Helyes. Nem fogom hiába tölteni az időt, nem, előre is megígérhetem: a zsupánátus valamennyi alkalmazottja, ötvenkét ember — igen, valamennyien, mind az ötvenketten belépnek a szociáldemokrata pártba. Igen. Ez lesz az ércalap. Hej, milyen boldogok maguk, drága elvtárs, milyen boldog az új generáció! Maguk mindent, de mindent készen kapnak, ötvenkét embert egyszerre. Istenem, ha elgondolom, mennyit kellett nekünk annak idején dolgozni, míg ötvenkét embert összetoboroztunk. Kérem, adja át az őrnagy elvtársnak legőszintébb nagyrabecsülésem kifejezését. Közölje vele, hogy én mindent, de mindent előkészítek...

Az utcák már valamivel élénkebbek voltak. Főleg katonatisztek sétáltak.

* zsupán: megyefőnök, zsupánátus: megyefőnökség.

Péter — ahogy Szekeressel megbeszélte, ebéd után nem ment el hazulról, a szállodai szobájában várt. Úgy három óra körül kopogtak az ajtaján.

— Tessék!

— Kovács elvtárs?

— Igen.

— Lakata Miklós vagyok. Valószínűleg tudja elvtárs... azaz, hogy... A vendég nagy zavarba jött. Szigorú utasítást kapott arra vonatkozólag, hogyan kell viselkednie, mikor benyit és mit kell mondania. Ezt: „A bortermelők kárpát-aljai szövetségének alelnöke küldött önhöz." És csak akkor szabad (és kell) bemutatkoznia, amikor az, akit a szobában talált, így válaszol: „A bor mindenre jó — minden baj ellen használ." Lakata úton a szálloda felé, gondolatban tízszer is elismételte az előírt párbeszédet, de mikor benyitott, mégis elfelejtette.

A látogató pontosan olyan, ahogy Szekeres leírta. Igaz, a jelmondatot elhagyta. Ez baj — talán. De Péternek úgy tetszett, hogy nemcsak Szekeres leírásából ismeri vendégét, hanem egészen bizonyosan látta már valahol — igen! — egész bizonyosan. A látogató pár pillanatig nyitva felejtette a száját, még ő sem volt teljesen biztos a dolgában, de végül is ő ismerte meg elsőül Pétert.

— Elvtárs — tört ki lelkendezve —, elvtárs, hát meg sem ismer?

Így látta viszont Péter azt a ruszin bakát, aki hat hónap előtt a rimaszombati börtönből a kassai börtönbe kísérte őt és Antalfyt.

— Ha akkor el nem dobod a papírjainkat — mondotta Péter, Lakata jobbját szorongatva —, akkor ma aligha vagyok itt...

— Hát a másik elvtárs, a nagyorrú, aki Moszkvában is járt, hol van?

Péter mormogott valamit. Lakata nem kérdezett többet. Már megtanulta a mozgalomban, hogy az ilyesmit nem szabad kétszer kérdezni.

Péter szélesen — bár óvatosan cenzurázva — elmondta neki Szekeres terveit.

— Már erről volt szó! — így Lakata. Én akkor is megmondottam, attól tartok, hogy a népek nem fogják megérteni a dolgot.

— Mit nem értenek meg?

— Mit? A szociáldemokraták buktatták meg a magyar diktatúrát — tanítjuk őket. És ugyanekkor ezt mondjuk nekik: ha új diktatúrát akartok, lépjetek be a szociáldemokrata pártba! Hát hogy lehet ezt megérteni?

— Ez ma, a mai helyzetben az egyetlen lehetősége annak, hogy a tömegekhez férjünk, hogy megszervezzük a tömegeket — ismételte el Péter Szekeres érvét.

— Talán így van. Lehet, hogy így van. Lehet! De az meg bizonyos, hogy a népek sohasem fogják megérteni, miért kell a viszkető bal fület a jobb kézzel megvakarni. A mi népünk csak az egyszerű szót érti. Üsd, azt érti. Vedd el, azt is érti. Tűrj — ezt is. De amit most kell mondanunk neki...

Lakata nem szégyellte magát — Péter is elmondotta a magáét, de sehogy sem sikerült meggyőznie a ruszint arról, hogy Szekeres terve az egyedüli lehetséges munkaterv.

— A mi népünk csak az egyenes szót szereti — ismételgette Lakata.

Péter átadta neki az üzeneteket. Lakata vállalta, hogy mindent eljuttat oda, ahová kell.

— Mit gondolsz? Meg tudjuk csinálni úgy, hogy rajta ne vesszünk? Tudnak hallgatni a mieink?

Lakata csak egy kézmozdulattal felelt. A kézmozdulat nemcsak azt jelentette, hogy ez rendben lesz, hanem ezt is: hogyan lehet ilyet kérdezni?

— Hol dolgozol? — kérdezte Péter, az indulásra készülődő Lakatát.

— Szolyván.

— A fűrésztelepen?

— Nem a vegyigyár újraszerelésénél. Katonatisztek vezetik a munkát.

A beregszászi állomástól kőhajításnyira áll a Kont-féle téglagyár. Három kéménye némán nézi a világoskék eget — ami egy jó kilométerrel délebbre már magyar földet takar. A gyár nem dolgozik, csak az igazgatósági épülete él: ott van beszállásolva a határőrség parancsnoka. Az állomáson szigorú ellenőrzés — minden lépésnél katonák, csendőrök... Beljebb, a város szívéhez vezető út, Beregszász büszkesége, az aszfaltozott Andrássy út — halott.

Az üres utca nyomasztóan hat. Péter lassan szedi a lábát. De talán nem is az utca csendje nyomja, hanem a gyerekkori emlékek. Minden házról tudja, hogy ki lakik, vagy ki lakott benne. Itt, az állomásfőnök villájában segített a fürdőszoba felszerelésénél, húsz krajcárt meg egy darab vajaskenyeret kapott határai munkáért, ott lakott Nemes, a mellette levő villa a rendőrkapitányé volt.

A megyeháza épületén semmi, de semmi változás, csak most nem magyar huszár, hanem olasz egyenruhába öltözött cseh legionárius áll őrt a kapu előtt. Annak hosszú, kipödrött bajusza volt, ez csupaszra beretválja az arcát.

A zsupán — Vlagyimir Kirilov — magas, karcsú úr. Kis szőke bajusza van, élénk világoskék szeme. Kicsit kopasz, vagy legalábbis igen-igen ritka a haja, de különben olyan fiatalos, mint valami gimnazista fiú. Fürgén mozog, pattogó hangon beszél. Beszéd közben hol szemébe csapja, hol meg a fekete selyemzsinóron himbálja keretes monokliját. Ugyanabban a szobában ül, amelyben ötnegyed esztendő előtt Nemes kormánybiztossal tárgyalt Péter. Talán a nagy karosszék is ugyanaz, amelyben akkor ült.

A zsupán udvarias, de távolról sem olyan barátságos, mint munkácsi kartársa.

— Hm — mondja, miután türelmesen végighallgatta Péter hiányos németségű előadását —, veszedelmes játék...

— Nem is játék, nem is veszedelmes — véli Péter.

— Lehet, hogy nem játék, de ami a veszedelmet illeti... Tisztelet, becsület Páris generálisnak, de higgye el nekem uram, én nem vagyok újonc, én tudom, mi a politika. A cári gárdában szolgáltam és Kerenszki idején sem tettem ölbe a kezem. Ezelőtt hat hónappal még Oroszországban voltam.

Elhiheti nekem — én tudom, mi a munkásmozgalom. Önök szociáldemokraták — tudom. Hívei a köztársaságnak — elhiszem. Én már dolgoztam együtt mensevikekkel, orosz szociáldemokratákkal. Becsületes, okos, jószándékú emberek voltak, őszinte ellenségei a szovjeturalomnak. De mit ért minden becsületességük? Összetoboroztak néhány száz vagy néhány ezer munkást — így lehet legjobban küzdeni a bolsevizmus ellen, demokráciával — hangoztatták egyre —, és mi lett? A munkások szépen, legálisan — a szemünk láttára, sőt, a mi segítségünkkel szervezkedtek és amikor már elég erősek voltak — hiábavaló volt a vezetők minden becsületessége —, elkergették őket és... A többit tudja. Nincs nagyobb butaság, nincs nagyobb szélhámosság a demokráciánál — ezt én mondom magának, a beregi zsupán. A munkás, hiába, munkás marad. Ön is munkás? Bocsánat, semmi rosszat sem mondottam. Szóval: végtelenül sajnálom, itt, a határ közvetlen közelében nem áll módomban népgyűlést engedélyezni.

— Páris generális...

— Ne vitatkozzunk, uram. Az engedélyt nem adom meg.

— Megfellebbezzük a határozatot.

— Ehhez joguk van — tessék. De ha önök őszinte hívei a köztársaságnak, akkor nem sokat fellebbezgetnek. Ön azt mondja, hogy a népgyűlés a legjobb fegyver a magyar irredenta ellen. Kijelentem és ha kívánja, tiszti becsületszavam is adom rá, kijelentem, hogy az irredenta ellen a világ minden népgyűlésénél jobb fegyver egy század csendőr. Igen. A csendőrök — azokra lehet építeni. De Önökre... bocsásson meg, senkit sem akarok megsérteni. De... Ön nem ismer engem? Nem? Nos, honnét tudja, hogy én őszinte híve vagyok a köztársaságnak, és nem titkos monarchista? Nos, én sem ismerem önt, illetőleg csak annyit tudok önről, hogy nyolc hónap előtt még aktív bolseviki volt. Hát döntse el ön: becsületes szolgája lennék a köztársaságnak, ha önre bíznám a demokrácia védelmét?

Okos ember, gondolta Péter. — A nyavalya törje ki.

— Kérem, zsupán úr — mondotta és fölállott —, a határozatot megfellebbezem. Lesz szíves írásban kiadni.

— Téved. Nem leszek szíves — felelte a zsupán és ő is fölállott. Mikor utazik? — kérdezte éles hangon.

— Természetesen még ma.
— A vonat délután négykor megy. Mit csinál addig?
— Fogoly vagyok? — kérdezte Péter.
— Nem. De meg akarom önt kímélni attól, hogy délután négyig őrizet alatt álljon.
— Az anyámat fogom meglátogatni.
A zsupán megbiccentette a fejét és elfelejtett kezet nyújtani.

7.

Péter a kapu alatt majd beleütközött egy jól megtermett, elegáns úrba. Az úr befelé igyekezett.
— Péter!
Pillanatokig tartott, amíg Péter ráismert Antalfyra, aki keményen magához ölelte.
— Hát te hogy kerülsz ide? — kérdezték mindketten, szinte egyszerre.
— Hát... — Péter felelet helyett csak a vállát rángatta.
Antalfy az órájára nézett.
— Sajnos, most egy pillanatnyi időm sincsen. A zsupán vár, nem szabad elkésnem. Most tizenkét óra tíz perc — egykor, pontosan egy órakor találkozunk az Emke-kávéházban. Rendben van?
— Ott leszek — felelte kissé bizonytalan hangon Péter. Hát ezt miszél hozta ide? — kérdezte önmagát. De nem sokáig bajlódott a kérdéssel — a zsupán viselkedése nagy fejbevágás volt. Lehorgasztott fejjel haladt a jól ismert úton, át a Vérke-hídon, aztán balra és a görögkatolikus templomtól jobbra.
Nagyon örült, hogy viszontlátja az édesanyját, de valami félelemféle keveredett az örömébe. Tizenöt hónapja nem látta az öregasszonyt, hírt sem kapott tőle, hírt sem adott neki. És milyen tizenöt hónap volt ez...
Péter nagybátyja házának kapuja zárva. Sokáig kell dörömbölni, míg végre nyitnak. Egy katona nyit kaput. Péter rémetül szól, a nagybátyját kérdi. A katona csak néz, elgondolkozik, de nem felel. Amikor Péter megismétli a kérdést, a katona becsukja a kaput.

Tanácstalanul áll a kapu előtt.

A szomszédos házban Hartman lakik, a cukrász. A Hartman-ház csukott ablakai mögül integet valaki neki. Péter odamegy az ablakhoz, az ablak nem nyílik ki, s így csak nagy nehezen ismeri meg Hartman nénit, akitől gyerekkorában jó néhányszor kapott „törmelék süteményt". Péter hiába integet — az ablak nem nyílik ki. Az öregasszony mond valamit —, nem hallani a szavát, de hogy párszor elismétli a szót, Péter leolvassa a szájáról.

— Illava. — Illava.

— A bátyám?

Az öregasszony igent bólint.

— Miért?

— Bolseviki!

— A bátyám? — csodálkozik Péter.

Igenlő fejbólintás.

Péter int, hogy be akar menni a házba.

— Nem — nem — nem — nem — bólogatott az öregasszony.

— És az anyám? Hol az anyám?

Csak nehezen érti meg a feleletet.

— Blau Sólinál.

— A pálinkásnál?

— Igen.

Blau Sóli Andrássy utcai házán tárva-nyitva a kapu. Két sörösszekér jön kifelé. A kövezet csattog a kövér mecklenburgiak roppant patái alatt. Amikor a második szekér mögött becsapódik a kapu — Péter már bent van az udvaron.

Hordók, egy üres boroskád — egy nagy halom ittfelejtett, töredezett tégla.

— Hová? — kérdi egy sánta öregember, valami kocsisféle.

Péter megmondja, hogy az anyját keresi.

A sánta egykedvűen néz Péterre. Vörösszegélyes, barna szeme zavaros, olyan, mintha semmi értelem sem élne mögötte. Péter megismétli a szót, a sánta biccent és bemegy a házba. Péter pár percig magára marad az udvaron. Valami szorongó félelemérzés fogja el — egy téglát vesz a kezébe. Mintha fegyver volna, úgy szorítja magához — aztán hirtelen elhajítja.

— Péter! Péter!

A kicsi, összetöpörödött öregasszony hangosan sír. Péter magához öleli, megcsókolja — aztán zavartan áll, nem tud szóba kezdeni. Húsz évet öregedett — gondolja, és érzi, hogy a szeme nedves. Az öregasszony a kezét tördeli, sír, lehajtja a fejét, mintha nem merne a fiára nézni.

A konyhában ülve megered a fiú szava — kissé zavarosan fogja össze az eseményeket —, mit csinált, hogyan élt, hogyan él most — beszél, beszél, s csak akkor hallgat el, amikor már bizonyos benne, hogy az anyja nem figyel a szavára.

— Elvitték a csendőrök — mondja az öregasszony.

Péter a torkában érzi a szívét.

— Kit vittek el? — kérdi.

— Blau urat, a jó Blau urat. Éjjel jöttek érte.

Péter zavartan néz maga elé. Zavarából egy kis, tán tizenötesztendős cselédlány menti ki.

— Nem ismer? — kérdi a kislány.

Péter csodálkozva néz rá. Világoskék szem, rövid, szőke hajfonat, bizonytalanul nevető friss száj, igazán nem emlékszik rá. A kislány magyaráz valamit — Naményről beszél —, Péter nem emlékszik, egykedvűen néz a lány hidegtől rákvörös, mezítelen lábára. Hogy véget vessen a magyarázatnak, biccent a fejével.

— Persze — persze. Blau urat tényleg elvitték a csendőrök? — kérdi.

— Elvitték — feleli suttogva a kislány.

— Miért vitték el? — csodálkozik Péter.

— Azt mondják, Horthynak dolgozott.

— És a nagybátyám? Az is Horthynak dolgozott?

— Nem. Ő Leninnel levelezett.

— Úgy? Leninnel?

Péter — anélkül, hogy akarná — nevet.

A lány egy tányér levest tesz elébe. Péter észre sem veszi, hogy eszik — agya szinte megbénult a fantasztikusan ostoba hírektől —, de azért sietve forgatja a kanalat.

Amikor a tányér kiürült, felállt. Az anyja egy nagy, kockás zsebkendőt húz elő a szoknyája zsebéből. A zsebkendő sarkába csomó van kötve. Reszkető kézzel kibogozza, és búcsúzóul egy papírkoronát nyom Péter kezébe.

— Mikor fogták el a nagybátyámat? — kérdi Péter a kislányt, aki kaput nyit neki.

— Már régen — még ősszel... Akkor még én is ott dolgoztam... A Naményi úr, az öreglegény jelentette föl. Naményi úr most a rendőrségen dolgozik.

— Úgy? És a házban ki lakik?

— Legionáriusok.

Péter céltalanul sétál az üres utcákon. Úgy húsz lépésnyi távolságból állandóan követi egy katonás tartású, fekete ruhába öltözött, keménykalapos úr. Ha Péter megáll, ő is megáll, ha nekiindul, ő is szedi a lábát.

Péter kimegy az állomásra és ott ténfereg a katonák között. A két óra alatt, míg a vonatra vár, négyszer igazoltatják. Amikor már a vonat lépcsőjén áll, valaki keményen a vállára csap.

— Becsaptál! — mondja szemrehányóan Antalfy.

— Jaj — igazán...

Péter nem tudja, mit mondjon.

— Hozza ide a csomagom a harmadik osztályba — parancsol Antalfy a hordárra és leül Péter mellé. Az egész fülkében csak ők ketten ülnek.

— Hát becsaptál! — kezdi újra Antalfy. Semmivel sem vagy különb az elvtársaidnál. Még apró ügyekben sem lehet hinni nektek.

— Hm.

Péternek megered a nyelve. Elmondja, hogyan él, mit csinál, mik a tervei. Hazudik, folyékonyan hazudik. Antalfy nagy szemeket mereszt. Előbb csak szótlanul hallgat, később ragyogó arccal helyesel.

— Lám — lám. Nna — helyes. Igen-igen.

— És te? — kérdi Péter.

— Én természetesen — ma is a világforradalomban utazom.

— Éspedig?

— Fegyvert, muníciót és lőszert szállítok a lengyel hadseregnek — suttogja Antalfy.

Péter elképedve néz Antalfyra. Ösztönösen elhúzódik tőle —, nem, azt még sem tételezte volna föl, hogy Antalfy idáig süllyed. Antalfy arca ragyog.

— Csodálkozol? Sőt, tán el is ítélsz? Igen, ez hason-

lítana hozzátok, azaz, hogy remélhetőleg te már nem osztod azt a buta meggyőződést, hogy a világforradalom ügyét csak egy módon: csak rosszul szabad szolgálni. Amit én csinálok — nos igen, az szokatlan, új, zseniális — igen, többet használok vele a forradalomnak, mint az egész híres magyar kommunista párt cakkompakk, mindent és mindenkit beleszámítva. Igen, amint már mondottam, fegyvert szállítok a lengyel hadseregnek. De milyen fegyvert? Milyet?

Antalfy elővette zsebkendőjét, hogy megtörölje izzadságtól kipirult arcát. A zsebkendőből erős rezedaillat áradt.

— Fene meleg van. Télen nem fűtöttek, most meg fűtenek. És ez a bűz... no, de maradjunk a tárgynál. Szóval fegyvert szállítok a lengyel hadseregnek. De milyen fegyvert? Muníciót. De milyen muníciót? Amint már mondottam, legjobb tudásom és meggyőződésem szerint szolgálom a világforradalmat — ami jelent valamicskét, mert az én eszemen ugyan sem Wilson, sem Clemenceau urak nem járnak túl —, én nem vagyok Kun Béla. A lengyel hadsereg az ellenforradalmat szolgálja — ez tény. Úgy, lengyel urak? Na, majd Antalfy segít a bajotokon. Szállítok nektek fegyvert, muníciót, ruhát — rossz fegyvert, használhatatlan muníciót, rossz, két napig tartó bakancsot. Nna?

— Nem egészen értem a dolgot.

— Nem érted, vagy nem akarod megérteni?

Antalfy keményen Péter arcába nézett.

— Én megbízom benned, Péter — kezdte lassan, majdnem tagolva. De — és, bár még mindig csak ők ketten voltak a fülkében, itt suttogóra fogta a szót —, de egy pillanatra se felejtsd el, hogy az én titkom a világforradalom titka. — Ezért hát...

Jobbkeze mutatóujját, hallgatás jeléül, a szájára illesztette és közelebb húzódott Péterhez. Pár pillantig gondolkozott.

— Hát igen — kezdett végre szóba. Igen. Azt tudod, tudnod kell, hogy a hadseregszállítók gazemberek, nagy gazemberek voltak. Ha tisztességesek maradnak, akkor is óriási vagyonokat kerestek volna —, de a becsület persze eszükbe se jutott a bitangoknak, mindegyik egyszerre, egy hét alatt akart milliomos lenni. Igen. Először csak azt csinálták, hogy rosszabb minőségű anyagot szállítottak, mint amiért fizették

őket és hogy ez (egy kis kenéssel) elcsúszott, rövidesen rákerült a sor a papírtalpú bakancsra, az ágyúra, amelyik nem lő, hanem robban, a dinamitra, ami nem robban, hanem sír — és így tovább. Ausztriában már igazán lehetett lopni, istenem, hogy lehetett lopni a régi jó világban — de ezek a bitangok még az osztrák méreteket is túllépték. Az osztrák hadsereget — mi tagadás benne — egynéhányszor csúnyán elpáholták. És mert a leghülyébb osztrák tábornoknak is volt annyi esze, hogy a hibáját másra tolja — egyszer csak lefogtak egy tucat hadseregszállítót. Tíz év, tizenöt év — könnyen osztották akkor a fegyházat. A papírbakancsokat, a fűrészporból készült dinamitot, az agyagból főtt húskonzervet meg elkobozták. Hogy, hogy nem, kutya legyek, ha nem valami jó üzletember volt a dolog mögött — de akárki csinálta, egy tény: az elkobzott holmit nem semmisítették meg, hanem Bécs mellett szépen összegyűjtötték. A háború végéig egy népfölkelő század vigyázott a különös raktárra. A többit, persze, már könnyű eltalálni. Antalfynak — hál istennek — nemcsak nagy orra van, hanem a szaglása sem utolsó. Kiszimatolta a dolgot, megnézte a raktárt, olcsó pénzen mindent fölvásárolt és most az egész szemetet a lengyel hadsereg nyakába varrja. Néhány tábornok és jónéhány őrmester meggazdagszik — Lenin meg nyugodtan alhat, az öreg Antalfy gondoskodott arról, hogy a lengyel hadsereg ne sokat ártson a vörösöknek. Antalfy-féle ágyúk, Antalfy-muníció — sapkával is megverik a vörösök a lengyeleket. Úgy! Hanem, fiú — ez aztán igazán nem tréfa. Én bízom benned, de ez titok...

— Gondolod, hogy a lengyelek megtámadják a szovjetet?

— Gondolom? Tudom. Bécsben, a tőzsdén, meg a Habsburg-kávéházban minden veréb ezt csiripeli. Grünberger, Weisz sógora, hármat fizet egyre, hogy május elsejéig megkezdődik a háború.

— Érdekes. És mondd — kérdezte Péter egy kis szünet után — mondd, tud valaki a te munkádról?

— Már hogyne tudna! Azt hiszed, én egyéni akciókat csinálok? Eszembe sem jut. Ismeri a tervet a társam, Weisz, tud róla lovag Hirsch és két volt osztrák tiszt. Na, meg természetesen két lengyel tábornok is bent van a dologban.

Attól persze nem kell félnem, hogy a lengyeleknek eljár a szájuk — a fejükbe kerülne a fecsegés, Weisz felől is egész nyugodt vagyok, hanem az igazat megvallva, Grünberger nem túlságosan tetszik nekem. Ilyen nagy üzlet mellett tovább folytatni a kávéházi fogadásokat...

Péter mindent tudott már.

— Hová utazol? — kérdezte.

— Munkácsra. Csapig egy útunk van. Mondd, fiú — van még itt a környéken valaki a mieink közül? Azért kérdem, mert ha valakinek pénzre van szüksége... És te valóban mindennel el vagy látva?

— Természetesen — sietett Péter a válasszal. Más senki sem él ezen a vidéken a mieink közül.

— Tudod, fiú — tulajdonképpen neked se itt a helyed. Hagyd az egész buta szociádemokráciát és gyere el hozzám titkárnak. Urat csinálok belőled. Garantálom neked a havi százötvenet — dollárt természetesen —, és később, ha csak a háború megkezdődik, a kétszeresét. Összekötő leszel Bécs, Ungvár, Beregszász és Munkács között. A szállítás ugyanis a munkács—lavocsne—lembergi vonalon történik... Állom a szavam: százötven dollár kezdőfizetés. Nos?

— Nem, nem vagyok alkalmas erre a munkára.

— Beletanulsz! — bíztatta Antalfy. De minden ékesszólása kárba veszett. Péter hű maradt a szociáldemokráciához.

Csapon egy jó órát kellett várniuk.

— Nézzük meg a határt — indítványozta Antalfy.

— Nem bánom.

A magyar határ vagy másfél kilométernyire van az állomástól. De száz lépés után már megállították őket.

— Hová?

Antalfy felelet helyett felmutatta az útlevelét. Francia útlevéllel utazott.

A cseh őrmester feszesen tisztelgett.

1.

Mária jobb arcát megvilágítja az ablakon át beáradó napfény.

Rozsos szétvetett lábakkal áll a kandalló előtt. Szájában minden pillanatban kialszik a félig elszívott szivar. Egymásután gyújtja a gyufát — és eldobja őket anélkül, hogy egy másodpercig is gondolna a szivarjára. Mikor egy tövig égett gyufaszál kissé megperzseli az ujjahegyét, az egész gyufaskatulyát a kandallóba dobja, de a hideg szivarvéget továbbra is harapdálja.

Péter — miközben beszél — hol Máriára, hol Rozsosra néz.

— Véleményem szerint okvetlenül, és igen erélyesen föl kell lépnünk a beregi zsupán ellen.

— Nyisd ki az ablakokat, Mária. Tulajdonképpen már nem is kellene fűteni.

— Te fűttettél be — feleli Mária.

Rozsos csak kezével int, hogy nem fontos.

A márciusi levegő egyszerre elönti a szobát.

— Ez a kérdés — kezdi Péter újra a szót — minden tekintetben rendkívül fontos. Mindenekelőtt elvi szempontból: a demokrácia kérdése. Ami pedig a gyakorlati szempontokat illeti...

— Nem szabad magunkat vereségnek kitenni — vág Rozsos a szóba.

— Vereségnek? — csodálkozik Péter. Az ki van zárva. Demokrata köztársaság — szociáldemokrata miniszterelnök, Tusár elvtárs...

— Nézze, kérem — vág ismét szóba Rozsos —, maga ismeri a munkásmozgalmat, de a nagypolitikához nem ért. Minduntalan elfelejti, hogy mi Páris generálistól függünk.

— Addig, amíg gyengék vagyunk — így Péter.

— Ha erősek leszünk, Páris függ tőlünk — fejezi be a gondolatot szokatlanul éles hangon Mária.

— Ugyan! — feleli Rozsos és dobbant a lábával.

— Azonnal elhallgatok — szól Mária. Azonnal. De azt

még meg kell mondanom, hogy Párisnak csak addig vagy fontos, amíg azt hiszi, hogy a pártod hatalom. Ha észreveszi, hogy gyönge vagy, kidob, mint egy rossz cselédet.

Péter azt várja, hogy Rozsos ordítani fog dühében, de Rozsos hallgat, csak szivarját harapja ketté. Mária kimondta azt a gondolatot, ami már annyi fejfájást okozott neki. Ha a párt nem a munkások pártja — mit használ akkor Párisnak? Viszont, ha munkáspárt lesz — megmarad-e akkor Rozsos-pártnak? És ha ő, Rozsos nem fog hozzá igazán a munkások megszervezéséhez, vajon...

— A fejem fáj — mondja Rozsos és baljával végigsimítja homlokát. És ha nem fájna a fejem — akkor sem szabadna csak így kutyafuttában dönteni ilyen nagyfontosságú kérdésekben. Ismerem jól a beregszászi zsupánt. Kemény ember. Vele kikezdeni — nagy háborút jelent. Már pedig mi, szociáldemokraták, pacifisták vagyunk — vagy nem? — kérdi erőltetett mosollyal.

Mária az alsó ajkát előrebiggyeszti.

Péter a vállát vonogatja.

— Majd holnap még egyszer beszélünk a dologról — mondja Rozsos és kezet nyújt Péternek. Most föl kell mennem a kormányzóságra.

— Iván nem munkásvezér — kezd szóba Mária, amikor Péterrel egyedül marad. Ha minden utógondolat nélkül csinálná a dolgát, akkor is rosszul csinálná. Idegen neki a munkásmozgalom. Nem hiszi, hogy a munkásosztály valóban hatalmat jelent. Meg van győződve arról, hogy az egész munkásmozgalom az ő szerencsés — de nem egészen becsületes — ötlete. Ha lesz Ruszinszkóban munkásmozgalom, az nem Ivánnal az élén, hanem Iván ellen fog kialakulni.

Péter elképedve néz Máriára. Az az érzése, hogy nagy veszedelemben van. Mintha attól félne, hogy akarata ellenére röppen ki egy áruló szó — ajkát keményen bezárja.

— Nos? — fordul feléje Mária.

Péter csak a vállát vonogatja.

— Elvesztette a nyelvét? — kérdi Mária. Vagy magának is megfájdult a feje?

— Nézze, kérem — szólal meg végre Péter, lassan, minden szavát mérlegelve —, nézze. nekem kellemetlen ez a beszélgetés. Én nem mondhatom magának azt, amit a bátyja

mond — hm —, de tulajdonképpen tiltakoznom kellene az ellen, hogy maga ilyen hangon beszéljen pártunk vezéréről.

Mária éles hangon nevet. Talán — Péternek úgy tetszett — egy kissé színészkedett is, amikor a nevetéstől rázva, egy karosszékbe dobta magát.

— Iván a maga vezére? — kérdezte, mikor végre fölhagyott a nevetéssel.

— Igen.

— Szóval maga szociáldemokrata és hisz a szociáldemokrata pártban?

— Természetesen.

— Vagy hülye, vagy hazudik! — tört ki Máriából.

Péter nem felelt, kiment a szobából. Az előszobában — mielőtt a sapkáját a fejére teszi — egy cédulát vesz ki belőle. Meg se nézi, úgy gyűri zsebre.

Az udvarban utóléri Mária.

— Bocsásson meg, elvtárs. Igazán nem akartam megsérteni.

Kezet nyújt.

Péter egy pillanatig habozik — aztán odateszi Mária szép, hosszúujjú, ápolt kezébe a sapkájában talált cédulát.

Mária arca lángba borul. Visszafut a házba.

Másnap Rozsos közölte Péterrel, hogy a beregszászi zsupán határozatát nem fogja megfellebbezni.

2.

Péter három nappal a népgyűlés előtt Munkácsra utazott. A forradalom előtti szociáldemokrata párt tagjai közül összeszedett egy marékra valót — a többi elkallódott, ki ide, ki oda.

— Ott leszünk, elvtárs. Aztán majd meglátjuk...

Vasárnap délelőtt lesz a népgyűlés — pénteken délután már Szekeres is Munkácson van.

A népgyűlés híre nagy port vert föl.

A magyarok a cseheket szidták — Masaryk bolseviki, Párist megfizette Lenin, a zsupán meg éppen zsidó. A csehek, akik mind állami vagy városi hivatalnokok, a munkácsi

csehek tehát mind hivatalból demokraták — a csehek zavarban voltak.

A gyárakban csend. A munkások bizalmatlanok. De a szerencse Péter kezére játszik.

Két dohánygyári munkásnőt lefogtak a rendőrök. Állítólag azt a hírt terjesztették, hogy az oroszok Galíciában vannak. A zsupán a két lányt szabadon engedi és most az a hír járta, hogy a magyar fehérek megtámadják a cseheket és a csehek a munkásságot akarják fölfegyverezni. Nyolckilenc hónap óta először folyt a szó munkaközben is politikáról.

A bútorgyárban valaki bolsevik röpiratokat osztott szét. Hét embert előállítottak, de hogy mind egyformán vallott, mind tagadott — még aznap este kiengedték őket. Senki sem tudta, ki csempészte be a gyárba a röpiratokat. A letartóztatások után csend volt. A szabadlábra engedő parancs megoldotta a nyelveket.

— Majd meglátjuk...

Pénteken reggel két század rohamsisakos legionárius jött át Ungvárról Munkácsra.

— Aha — félnek a csehek?!

Pénteken este az egész városban razzia volt. Az utcán lovasjárőrök cirkáltak.

Szombaton reggel magyar urak azt a hírt terjesztették el, hogy a zsupán betiltotta a népgyűlést. A vasúti műhelyben összeverődtek a munkások és tiltakozó küldöttséget menesztettek a zsupánhoz. A küldöttség az utcán találkozott tizenegy dohánygyári munkással. Azok épp a zsupántól jöttek.

— Minden rendben van. Szó sincs betiltásról.

— Nem is tudtuk, hogy a dohánygyár is...

A dohánygyáriak meg voltak sértve.

— Majd meglátjuk, hogy ki az igazi!

Pénteken este majdnem teljesen üres a Csillag-kávéház nagyterme. Csak két asztalnál ülnek. Az egyiknél néhány ügyvéd és ügyvédjelölt, a másiknál — hátul a sarokban — Péter ül Szekeressel. Péternek nem nagy kedve volt a kávéházhoz, de Szekeres fontosnak tartotta megmutatni, hogy őket — egy polgári újságírót és egy szociáldemokrata pártalkalmazottat — sem a razzia, sem a járőrök nem zavarják.

A szürkülő hajú, sovány, kissé görnyedt hátú pincér az ajtófélfának támaszkodva ásítozott. Olyan kopott és piszkos volt, mint a kávéház, amelyben dolgozik: a Csillag. — Ha egy rendes szálloda, egy rendes vendéglő lenne a városban, a poloskákon kívül senki se lakna a Csillagban és senki se enné a főztjét. De mert a Csillag a Schönborn grófé és a porosz gróf a cseh Munkácson éppen olyan nagyúr, mint a magyar Munkácson volt (félmillió hold föld a demokratikus köztársaságban is félmillió marad) — szó, ami szó, a város nem adott engedélyt egy rendes szálloda, egy rendes vendéglő építésére. Akinek nem tetszik a Csillag, az ne jöjjön Munkácsra.

Félhomály, rossz szag.

— Te nem vagy tárgyilagos ebben a dologban, Jóska — mondja Péter. Én sem mondom, hogy rá kell bízni minden titkunkat, de nem tudom megérteni, miért ne szabadna egyáltalán fölhasználni. Okos, képzett lány, Pesten is részt vett a radikális diákmozgalomban, és nem rajta múlott, hogy a pártba nem vették föl.

— És neked nagyon tetszik! — vágott a szóba Szekeres.

— Ez megint más kérdés — felelt Péter. Tény az, hogy még mielőtt összeismerkedtünk — saját kezére —, kommunista röpcédulákat készített. A cédulák nem voltak valami komolyak, de a becsületes szándékot nem lehet elvitatni tőlük. Nézd, egy egész csomó jó elvtársat ismerek, akik burzsoá családból származnak. Nem tudom megérteni, mért éppen vele szemben vagy olyan határtalanul bizalmatlan.

— Hozzá semmi közöm — felelte Szekeres —, de a Rozsos-családdal szembeni bizalmatlanság — hogy úgy mondjam — pártkötelesség. Ezen még az sem változtat, hogy Mária kisasszony valóban nagyon szép és kedves lány. Gyerünk aludni, Péter. Pincér — fizetni!

A bóbiskoló pincér szemrehányóan néz Szekeresre. Roszszallóan csóválja a fejét, nagyon rühelli, hogy fölzavarták. Hosszan elgondolkozik — hallja-e meg a hívó szót, vagy sem — és nem lehessen tudni, hogyan dönti el a kérdést, ha elegendő ideje maradna az alapos megfontolásra. De mikor az utcára nyíló ajtó váratlanul, nagy zajjal kinyílik — elfelejtette, hogy min gondolkozott.

Az ajtón két cigány jött be. Sötétvörös ezüstsújtásos

huszárruhába vannak öltözve, kezükben hegedű. Menetközben is játszanak és ahogy beérnek a terembe — az ajtó két oldalán úgy állnak meg, mint két oszlop. A játékot egy pillanatra sem hagyják abba. A pincér már az ajtó előtt hajlong, amikor a cigányok után a gazdájuk is bejön.

A sárgacsizmás, sárga-bőrkabátos, zöldszínű vadászkalapot viselő úr a lovát is behozza a kávéházba. A szép, ápolt pejkancát odaköti az ajtó sarkához.

— Cukrot a Rózsinak — szól a pincérre és csak most néz körül a kávéházban. Nem valami szilárdan áll kissé görbe lábán. Nagy, széles felső teste nehéz a rövid lábnak, vagy talán túl sok bort ivott a különös vendég. Amikor először megsuhogtatja a jobbjában tartott kutyakorbácsot — az ügyvédek asztala már üresen áll. Akik pár pillanat előtt még ott ültek, oly gyorsan kotródtak ki a hátsó ajtón keresztül, hogy kabátjukat is csak kint húzták magukra.

A vadászkalapos körülnéz és pár lépést tesz a kávéház közepe felé. A lámpafény most megvilágítja. Bronzszínű arc, apró, kipödört bajusz, fekete haj, fekete szem — élénkpiros, húsos ajkak. Egy hajfürt kilóg a kalapja alól és a balszemére esik. Félszemmel fölpislant a falon lógó Masaryk-képre, köp egyet, aztán balját zsebre vágva, a korbácsot suhogtatva, Szekerest mustrálja. A pincér üvegtányéron kockacukrot tesz egy álmárvány asztalra és az asztalt — kissé félve — odatolja a ló szája elé.

— Zsidók ki! — ordítja el magát a vadászkalapos.

— Zsidók ki! — ordítja másodszor is és ingatag léptekkel Szekeresnek tart. Öt-hat lépésnyire Szekerestől megáll.

— Zsidó vagy? — kérdi és a korbáccsal Szekeresre mutat.

— Mi közöd hozzá?

Szekeres föláll.

Pár pillanatnyi hallgatás. Csak a két hegedű cincog.

— Mars! — vet véget a hallgatásnak a vadászkalapos és korbácsos kezével az ajtó felé mutat.

Mire Szekeres megmozdult, már nem volt szükség az ő öklére. Péter egyet ugrott, baljával megkapta a korbácsot és jobb öklével, teljes erővel a hangos úr arcába vágott. A bőrkabátos megtántorodott. Ha egy asztalba nem kapaszkodik,

biztosan elvágódik. A korbács Péter kezében maradt. A cigányok tovább játszottak. A pincér eltűnt.

A bőrkabátos nagy nehezen úrrá lett akaratoskodó lába fölött. Csodálkozó, tágra meresztett szemmel nézett Szekeresre. Fejét rosszallólag csóválta.

— Hát mért nem mondtad, hogy úr vagy? — szólt akadozó hangon. Pincér! Bort! Tíz üveg bort! A hátadon legyen a sarkad.

— Megengeditek, hogy bemutatkozzam? — fordult most a bőrkabátos Szekeres felé. Csiky Dániel a becsületes nevem.

A következő pillanatban már az asztalnál ült.

— Tulajdonképpen valami magyarázatfélével tartozom — kezd szóba —, de magyar urak sok szóbeszéd nélkül is megértik, hogy Csiky Dániel nem ülhet zsidóval, csehvel egy teremben.

Péter föl akar állni, de Szekeres a szemével maradásra inti.

— Hej — mondja Szekeres —, nagy úr a cseh!

— A nyavalyát — így Csiky Dani. Szolga. Alázatos szolga. Én vagyok úr — Csiky Dani az úr, a Schönborn-birodalom kormányzója. Én. Én fizetek — a cseh engedelmeskedik. Csendőr kell — megfizetem a zsupánt. Katona kell — megfizetem Páris generálist. Aranyat kap, ha úgy táncol, ahogy én fütyülök. Ha húzódozik, akkor ezt.

Csiky Dani fölállott — háttal fordult az asztalnak, előrehajolt, az ülepét mutatva Szekeresnek.

— Akkor ezt! — ismételte.

— Na — egészségtekre! — emelte föl poharát. Húzzad ácsi!

A két cigány már ott húzta az asztal közelében. Nyomorult, sovány, aprónövésű alakok. Vörös ruhájukban kissé hasonlítottak a verkliző majmokhoz.

— Húzzad, ácsi!

A cigányok húzták — Csiky Dani énekelt.

Szegény legénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére,
Azt sem tudja elkölteni mégis végtére . . .

— Elég! — vetett véget Csiky hirtelen a muzsikának. Most eridjetek, húzzátok a Rózsinak. Bort a cigánynak!

— A cseh lenne úr? — fordult Szekeres felé. Nem úr az, hanem — demokrata. Ki demokrata? Akinek nincs ereje, vagy akinek a mersze nem futja. Az. Meddig demokrata a cseh? Amíg tűrjük. Nem sokáig. Vagy a magyarok vagy az oroszok kergetik vissza az anyjába — de itt nem marad. Az. Vagy az oroszok vagy a magyarok, igyatok testvérek. És hogy orosz-e vagy magyar, azt — hogy mondjam — a kultúra, a kultúrfölény dönti el. Az. Kul-túr-fölény. A mi kultúrfölényünk. Az.

Pár perc múlva arccal az asztalra borulva horkolt.

— Szamárság volt ott maradni — mondotta Péter, amikor már fönt voltak szállodai szobájukban.

— Igazad van — felelte Szekeres. Engem épp úgy kitanítottak, mint téged: aki illegális munkán van, annak nem szabad nagy pénzt váltania, nem szabad fekete szemüveget hordania — és tilos az utcán vizelnie. De Csiky Dani nincs benne a programban és örülök, hogy egyszer ilyet is láttam. Egy darab hamisítatlan középkor — nem egészen háromszáz kilométernyire a szovjet határtól. Na, de most ágyba. Holnap nehéz napunk lesz.

— Holnap is, holnapután is.

— A holnapi naptól egy kissé félek — mondotta Szekeres — már az ágyban fekve. Ha a kis Lakata valami szamárságot csinált...

Péter nem felelt. Ahogy lefeküdt, rögtön elaludt.

3.

Szombaton ebéd után Szekeres gondosan megberetválkozott és elment sétálni.

Péter még egy órácskát olvasott, jobban mondva egy könyv mellett ült, de nem tudott olvasni. Nagyon izgatott volt. Úgy három óra tájban magára húzta a kabátját. Lassan végigsétált a Fő utcán, megállott egy-két kirakat előtt, vett egy Ungvári Újságot és a lapot olvasva lassan átvágott a városháza előtti téren. Elgondolkozva ment — hol az egyik, hol a másik oldalon bámult meg valamit. A vak is láthatta,

hogy nem tudja, mivel lehetne az időt agyonütni. Beletelt egy jó félórába, míg a vasúti töltéshez vezető tízperces utat megtette.

Az országút nedves volt. Súlyos sárdarabok ragadtak a cipőjére. Nagyokat rúgott: a sárdarabok a magasba repültek és cuppanva estek vissza. Jobb kéz felől szőlőhegyek keretezték a zöldülni kezdő mezőt, balkézt — amerre a Kárpátok meredeznek — szokatlan sűrű köd ereszkedett a földekre. A köd elnyelte a várdombot — de csak a dombot —, a Rákóczi-vár kiemelkedett a ködtenger fölé. Teljes szélcsend. A köd szinte mozdulatlanul feküdt.

Az út a várnak fordult.

Szegény legénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére

— dúdolta Péter és a Rákócziakra gondolt.

A Rákócziak. Rákóczi Ferenc...

Rákóczi Ferenc bátran, becsületesen harcolt a Habsburgok ellen. Magyar urak, magyar, ukrán, román meg szlovák parasztok voltak a katonái. Az urak eladták — ez itt mind Rákóczi-föld volt, és ma azok unokáié, akik Rákóczit eladták. A parasztok meg ... Péter soha senkitől nem hallotta, soha sehol nem olvasta — de most már tudta, nagyon jól tudta, mi történt Rákóczi rongyos, mezítlábas, vitéz parasztkatonáival. Az urak kétszáz esztendő előtt sem voltak különbek, jobbak, mint ma...

— *Szegény legénynek olcsó a vére...*

Még a nótát is ellopták tőlük az urak. Rákóczi rongyosgárdájának keserves panaszát ma azok az urak húzatják, akik fegyházra vetik, vérét veszik a Rákóczi-katonák unokáinak: a vöröskatonáknak...

Szegény legénynek olcsó a vére...

A Rákócziak vára komoran mered az égnek. A Habsburgok ugyan megcsúfolták: a Sasfészekből fegyházat csináltak. Most üresen áll, csak kísértetek laknak benne. Igen, mióta a csehek az urak Munkácson — kísértetek lakják a várat. Bizonyára bársonykucsmás, sárgacizmás kuruc daliák járják a körmagyart patyolat selyembe öltözött kuruc asszonyokkal... A kísértetek muzsikálnak. Csendes időben,

hajnaltájt Munkácsig hallik a tárogató sírása. Rákóczi vitézei siratják a szegény Magyarországot.

Szegény legénynek olcsó a vére...

A hídon túl, a bejárat boltíve alatt Lakata áll.

— Minden rendben van.

A lépcső lejáratánál egy öles férfi nyújtja roppant kezét Péter elé.

— Meg sem ismersz?

Péter a félhomályban nem látja, kivel beszél. Csak amikor a hatalmas legény nagyot szív a cigarettáján, világít meg a tűz pár pillanatra egy lelógó szőke bajuszt és egy széles, nagy, piros szájat.

— Nem, nem tudom...

— Timkó Mihály. Még most se emlékszel? Én vagyok a Misu. A nagybátyád kidobott, mert veled mentem a munkásotthonba.

— Misu!

Timkó — míg a lépcsőn lemennek — néhány szóval kilenc esztendőt hidal át. A szolyvai gyár — katonaság — Galícia... front — hadifogság — Krasznojar — vörösgárda.

— Két hónappal ezelőtt kerültem haza. Asszonyt is hoztam magammal.

A kút kávájára állított bányászlámpa világot vet Timkó arcára. Tíz esztendő előtt Misu csak egy évvel volt idősebb Péternél, ma Timkó Mihály jó tíz esztendővel látszik idősebbnek.

— Hja, nem rózsákon aludtam.

— Én sem — feleli kissé sértett hangon Péter.

— Tudom, Péter, mindent tudok rólad. De látod — egyik ember jobban bírja a táncot, a másik rosszabbul. Én rosszabbul bírom.

Péter körülnéz. Pár pillanatig csak a híres kút érdekli, a félelmetes mélységű kút. Százhetvenig számolhatsz, míg a kútba dobott kavics vizet ér. Gyerekkorában egyszer látta a kutat Péter, kavicsot is dobott belé, aztán sokáig álmodott róla és olyankor mindig sírva ébredt. Most már nem olyan félelmetes a kút. A vasrácsos, apró ablakokra ruhát akasztottak — a kút kávájára tett két bányászlámpa csak homályosan világítja meg a hatalmas pinceszobát. A falak nedvessége tompán csillog.

Húszegynéhányan gyűltek össze. Munkások, parasztok. Szekeres a kávának támaszkodik.

— Maga kezdi, Fjodor bátyám.

— Ühüm.

Az öreg Bocskaj olyan görnyedten áll, mintha attól tartana, hogy fejét a sötétbe vesző mennyezetbe üti. Baljával összefogja vállára vetett bozontos szőrű subáját, jobbjával állig lógó bajusza egy varkocsát rángatja. A nedvesen csillogó falon magasba nyúlik az árnyéka. Csak vállig látni az árnyékot — a többi belevész a sötétbe. Húszegynéhány fej fordul az öreg felé: egyszerű, paraszti fejek — csak olyikon van nyoma annak, hogy a kéz, amelynek ez a fej parancsol, nem a földet túrja, hanem a gépet szolgálja.

— Maga kezdi, Fjodor bátyám.

— Ühüm. Hát — elvtársak — az én mondanivalóm se több, se kevesebb, csak annyi, hogy ma legelsőül jöttünk össze Kárpátalja ország minden szegletéből, hogy nyélbeüssük az Internacionálé — jól értsük meg, a Harmadik Internacionálé kommunista pártot, ami egyszer, de már többször is megalakult, megszületett, de még mindig nem él. A szegénység jóságos apja — a Moszkvában élő Lenin, azt mondotta, hogy vegyétek el az uraktól a földet. Ezt mondotta, igen. Jól értsük meg, nem kérjük, hanem elvesszük. Így üzente Lenin — így csinálták Moszkvában. Adja isten...

Itt hirtelen elvágta a szót az öreg Bocskaj. Egy pillanatig tanácstalanul nézett a körülállókra, aztán, mintha csak most látná meg, felderült arccal fordult Szekeres felé. Baljját Szekeres vállára tette — aztán büszkén hátravetette hosszú, fehér hajjal övezett fejét.

— Ihol van a mi Szekeres elvtársunk, Lenin küldöttje. Majd ő megmondja, mikor és hogyan...

Szekeres magyarul beszél, Timkó fordítja a szavait orosszal kevert ukrán nyelvre. Mondatot mondat után fordít. Az emberek bólogatnak. Értik, helyeslik a szót.

— Szovjet-Oroszország — Harmadik Internacionálé — a bolseviki földprogram... Lenin... világforradalom...

Hanem, amikor a közvetlen feladatokról beszél Szekeres — vége a nagy egyetértésnek. Timkó lefordítja a szót, de rögtön a magáét is hozzáfűzi.

— Ha a népet bevisszük a szociáldemokrata pártba,

hogy értetjük majd meg veluk mi az a Harmadik Internacionálé, mi az a proletárdiktatúra? — kérdi Timkó.

— Az egyetlen lehetőség a tömegekhez férni, bevinni őket a szociáldemokrata pártba. Ha majd együtt leszünk, nyíltan beszélhetünk. Addig is a földalatti párt folytatja a tanítómunkát.

— Ha megszervezzük a szociáldemokrata pártot, minket kidobnak belőle és akkor igazán el leszünk vágva a tömegektől. Nem hiszem, hogy Rozsos ne tudná, ki fia-bornya vagyunk.

— Alkalmasint tudja és azt hiszi, hogy ki tud használni minket a maga céljaira. Valószínűleg úgy tervezi, ahogy te mondod: ha elvégeztük a munkát, kidob — gondolja. — A mi dolgunk, hogy ne dobhasson ki. Mi szervezünk — a kezünkben lesznek a legfontosabb pontok.

— Hát ha nem dobnak ki, akkor se megyünk majd sokra. Az egyik fülbe azt ordítjuk: be a szociáldemokrata pártba, a másikba meg azt: le a szociáldemokrata párttal. Hogy értse ezt meg az egyszerű munkás, meg paraszti ember?

Az emberek legtöbbje csak nehezen fogta fel, miről folyik a vita. Csodálkozva néztek Timkóra, aki türelmét veszítve az öklével hadonászott. Lakata segített neki a vitában.

Lassanként aztán a többieknek is megoldódott a nyelve. Ki így, ki úgy látta a dolgokat. A legtöbbje úgy látta, hogy Timkó sok igazat beszél, de Szekeres igazsága mégis kiadósabb, mert ha véglegesen rendet akarunk csinálni Kárpátalján, akkor nem néhány száz emberre van szükség, hanem ezrekre, tízezrekre. Sok ezret, sok tízezret meg nem lehet fülbesúgással összetoborozni — tán ítéletnapig sem. Aztán meg Szekeres úgy mondja, hogy a nagy szociáldemokrata párt mellett lesz még egy kicsi párt — a mienk. Majd ez mondja meg a sok ezer népnek, hogy mikor kell ütni és hová kell ütni.

— Aztán meg azt is mondja Szekeres elvtárs, hogy Oroszországban is így csinálták.

A nagy többség Szekeres igaza mellett szavazott...

— Nem lesz ez jó dolog — mondotta Lakata a szavazás után.

— Beszéltél, mi is beszéltünk. Most már hallgass a neved — szólt rá keményen Bocskaj.

Héttagú központi bizottságot választanak. Pétert és Szekerest egyhangúlag választották meg. Szekeres lesz a párttitkár. Timkót Szekeres indítványára vették be.

Az ülés véget ér.

A lámpákat eloltják — sötétben botorkálnak fel a várudvarra. Világos este. Szép, csillagos az égbolt. Kettesével, hármasával kerülnek le az országútra.

— Az istent elhagyhatta volna, Fjodor bátya — évődik Szekeres.

— Sorjával — feleli az öreg csendes hangon.

Szekeres, Timkó és Péter maradnak sereghajtóknak. Még sokáig sétálnak a bástyán. Szekeres bőbeszédűen magyaráz, Timkó csak itt-ott hümmög egyet.

— Szolyván teljes gőzzel dolgozik a vegyigyár — újságolja Timkó, amikor már az országúton botorkálnak.

— Mérges gáz? — kérdi Szekeres.

— Az. De nem sok öröme lesz benne annak a hadseregnek, amelyik használni fogja.

A holdsütésben úgy csillog Munkács vára, mint valami kacsalábon forgó mesebeli kastély.

4.

Volóc felől reggel négykor fut be a vonat. Szürkület. Az utcák üresek, a város még alszik. A sok befüggönyözött ablak, mint megannyi becsukott szem. Hűvös van. Fázósan, álmosan lódulnak a népek a Zrínyi Ilona utcán át a Fő tér felé. A lassú, nehéz lépések lármája felveri az utcák csendjét. Egy-egy ablakról félrehúzzák a függönyt, de a kíváncsi fejek gyorsan visszahúzódnak.

Öt-hatszázan igyekeznek a Fő tér felé. Parasztok, munkások. Férfiak, asszonyok, gyerekek. A legtöbben Szolyváról meg Polenáról jöttek. Timkó és Lakata azon dolgoznak, hogy együtt tartsák a szolyvaiakat — de nemigen tudnak rendet teremteni. Hosszúszőrű subát, bocskort hordanak a ruszinok. Fekete ruha és csizma a magyarokon. A hiba csak ott van, hogy itt-ott magyar csizma párul a ruszin subához, vagy bocskor a pörge kalaphoz. A zsidó parasztok hosszú, városi nadrágot hordanak — a fejükön régimódi, prémes len-

gyel sapka. A gyári munkások a városiakhoz hasonlítanak. Az asszonyok nagy kendőbe burkolóznak, a gyerekek meg — kinek hogy telik. Aki régi katonaruhát hord, arról csak a szavajárása árulja el, ruszin-e, magyar-e, vagy zsidó — néha meg éppen a szó vezet hamis nyomra, mert egyik-másik favágó úgy megkeveri a három nyelvet, ráadásul orosz és szlovák szóval is megtűzdelve a beszédet, hogy tán maga az úristen sem tudná megmondani, kit hová teremtett. Az úristen, akit különösképp a magyarok emlegetnek sokat, az anyját, meg legtávolabbi rokonságát is felsorolva, amiért a hűvös, nedves reggeleket kitalálta.

Rendet nem lehet csinálni, de a fejekben olyasvalami kóválygog, ami felér a renddel. Akármilyen subát hord, akármilyen nyelvet beszél — mindenkit ugyanaz a vágy hajt, fűt. A népgyűlés összefogta a vágyakat. Akinek föld kéne — jut a grófi földből. Lenin!... Akit a gyáros nyúz — az is a vörös időkre emlékszik. Volt itt már népgyűlés! Akkor is a földről folyt a szó, meg a gyárról, meg a pártról... A pártot Kun Béla hozta magával Oroszországból. Egyszer szociáldemokratának hívták — aztán kommunista —, most megint szociáldemokrata. Mi lesz — ki tudná megmondani? Talán senki. Külön-külön senki. Hanem a nehézkesen botorkáló tömeg tudja, biztosan tudja, hogy mit akar. Mert így, ahogy most van — nem, így nem maradhat tovább... Magyarországon úgy volt, Oroszországban úgy van — és talán már holnap... de ha nem, akkor holnapután...

Kivilágosodik.

— Szép nap lesz.

— Az!

Mire a tömeg a Fő térre ér — már jónéhány parasztszekér ácsorog a városháza előtt. A tér közepén épp rakják a tüzet — melegedni, szalonnát pirítani, de főképp, hogy nagyobb füstje legyen a dolognak. A térre néző ablakok sorra kinyílnak, aztán gyorsan becsukódnak. A leeresztett függönyök mögött Lenint meg Páris generálist szidják. Kun Béla is sokat csuklott e reggel.

Kilenc óra táit már szekérlánc fogja körül a teret. Csak két helyet hagynak — be- és kiutat. A várpalánkai rezesbanda játszik — magyar, ukrán meg szlovák népdalok váltják egymást — egypár ütem az Internacionáléból —, aztán

megint valami szomorú szlovák nóta. A tér zsúfolva van néppel. Aki későn jött, az a szekereken kívül maradt.

Bent a városházán is nagy az élénkség.

A polgármester szobájában Kirilov, a beregszászi zsupán vitatkozik a munkácsi zsupánnal. A rendőrkapitány — volt osztrák ulánus főhadnagy — Kirilovnak helyesel. A házigazda, hol egyik, hol másik ellenfelére néz, igyekszik nagyon jóságos arcot vágni — és konyakkal kínálja vendégeit.

— Nem — mondta Kirilov —, ezeket a vadmagyarokat én nem küldeném Illavára. Ártatlan bolondok. Nem komoly ellenség. Itt lent — intett a fejével az ablak felé — az más. Ez ellenség. De azok...

A szomszéd szobában a szociáldemokrata párt vezérkara ütött tábort. Rozsos Iván a húgát is magával hozta, Beregszászról egy Tamás nevű famunkás jött el, Kassáról is küldtek valami szerkesztőt, egy alacsony, kövér szőke embert, régi, kipróbált szociáldemokrata vezért. Ezt Szekeres tartja szóval. Péter Tamással beszélget, Rozsos Mária az ablaknál a tömeget nézi. Nagyon izgatott. A szeme ég. Tamás a jegyzeteit olvasgatja.

— Képzelje — fordul Rozsos hirtelen Szekereshez —, a rendőrség ma éjjel megint összeesküvőket fogott, huszonhárom embert. A várban tartottak valami megbeszélést...

Szekeresnek tátva maradt a szája.

— Mi-i?

Péter azt hitte, rosszul hall. Egyszerre lángba borult az arca.

— Mi-i?

— Mit csodálkoznak annyira az elvtársak? A rendőrségünk igazán kitünő — és azok az ostobák, szinte hihetetlen... Tárogatószó mellett gyűléseztek. Ez biztos Csiky Dani ötlete volt: hadd higgye a „buta cselák", hogy kísértetek járnak a várban. De ez egyszer rajtavesztettek. Két magyar tiszt, a volt munkácsi polgármester, a beregszászi patikus, néhány földbirtokos — magyar urak. Zeneszó mellett csinálnak összeesküvést — éjjel — a várban... És persze ittak is. Csiky Danit részegen hozták be. Na, majd Illaván kijózanodik. Buta romantika.

— Hallatlan ostobaság! — így Szekeres. — A várban gyűlésezni.

— Nekünk nagyszerűen jön a dolog — mondja önelégülten Rozsos. A mai gyűlést a magyar irredenta ellen fogom kiélezni. Demokrácia a fehérterror ellen. A munkástömegek a köztársaság mellett. A hülye Csiky alánk játszott, Prágában meg lesznek elégedve velünk.

— És a munkások? kérdezte — Péter.

— A munkásokat máris megnyertük. Nézzen ki — az első hívó szóra egész hadsereg gyűlt össze. A párt a mai naptól komoly hatalom.

— A munkások azért jöttek, mert várnak valamit.

— Többet kapnak, mint amit várnak. Követelni fogom a magyar urak internálását, erélyes tiltakozást a magyar fehérterror ellen. Darabokra szedem Horthyt és az egész magyar ellenforradalmat.

— Na és az itthoni dolgokat illetőleg?...

— Tiszta demokrácia — ez a jelszó. Tombolni fognak a lelkesedéstől.

5.

A népgyűlést a városháza erkélyéről a beregszászi Tamás nyitotta meg. Mögötte Rozsos állott. Az erkély rácsára támaszkodva a kassai vendég. Mária és Péter az erkély bal hátsó sarkában húzódtak meg. Az ajtó nyitva volt, a belső szobából a városi urak, néhány csendőrtiszt és pár újságíró hallgatta a szónokot. A tér annyira tele volt, hogy felülről nézve nem lehetett egyes embereket megkülönböztetni. Mintha egy óriás ruszin pokróccal takarták volna be a teret. Sok, sokféle, más-más színű, más és más anyagú darabból készül a ruszin pokróc, de amikor készen van, egységes egészet ad.

Tamás csak egy-két percig beszélt.

— Átadom a szót Rozsos Iván elvtársnak.

Rozsos előrelép. A kalapját leveszi. Világosszín kabát van rajta és messzire rikító bordó-vörös nyakkendő. A korlát csak csípőig fedi magas, izmos alakját. Még mielőtt egy szót szólna, kitárja a karját, mintha az egész tömeget, az egész szegénységet magához akarná ölelni. A tömeg érzi, a tömeg úgy érzi, hogy a vezér áll előtte, a szegénység vezére.

Rozsos még egy szót sem szólt és a tömeget már magá-

val ragadta. Előbb csak halk morgást hallat a tér, majd egy-két éles éljen szó hallik és már az egész tér ordít, ujjong. Sapkát lengető kezek ezrei emelkednek a levegőbe.

— Rozsos! Rozsos! Rozsos!

A percekig tartó ujjongás megrészegíti Rozsost. Kipirult arccal, csillogó szemmel néz maga elé. Egy gondolatot keres, egy szót — és ha az ujjongás nem nyúlna oly hosszúra, talán ki is mondja ezt a szót. De míg a tömeg lassan elcsendesül, Rozsos visszanyeri hidegvérét és legyőzi a kísértést. Már ismét erősen kézben tartja magát. Nem, ő nem fogja megcsalni azokat, akik ideküldték.

— Rozsos! Rozsos! Rozsos!

Még néhány elkésett éljen szó, aztán csend. Feszült várakozás.

— Tisztelt elvtársak!

Rozsos hangja élesen vágja a levegőt.

— A csehszlovák köztársasági demokrácia .... a szociáldemokrácia ... a csehszlovák demokrácia ... a magyar urak provokációja ... a bolsevikok aknamunkája ...

Rozsos még csak tíz perce beszélt, amikor a tér balsarkán morgás támadt, nem erősebb, mint a fiatal fák lombzúgása csendes, délről jövő szélfúváskor.

— A csehszlovák köztársasági demokrácia ... a magyar-zsidó bolseviki rémuralom szomorú emlékei ...

A morgás erősödik és átragad az egész térre. Úgy kíséri Rozsos csengő hangját, mint nagybőgő a prímás hegedűjét.

— A csehszlovák köztársasági demokrácia — az orosz forradalom csődje ...

— A földdel mi lesz? — kiáltja egy hang a tér közepéről.

— A csehszlovák demokrácia ...

— A bolsevikok földet adnak! — visítja egy asszonytorok.

— Földet! Földet! Földet!

Az egész tér harsog.

Rozsos halálsápadt. Úgy kapja vissza fejét, mint a katona, ha a gránát vijjogását hallja. Az ajkába harap — aztán ismét kitárja a karját.

— Elvtársak! — igyekszik túlkiabálni a tömegzúgást — testvérek — a bolseviki provokáció ...

Tovább nem jut. Talán értették a szót, talán csak megérezték, a tömeg nem akar, nem hajlandó tovább hallgatni.

— Földet! Földet! Földet! — kiáltja egyetlen óriási száj, amelyről egy esztendő óta először szedték le a lakatot. Öklök emelkednek a levegőbe.

— Lenin! Lenin!

Magyar urak évszázadokon át űzött gazságai, a román felszabadítók bitófái, a cseh csendőrök börtönei megedzették a tömeg hangját.

— Lenin! Lenin!

Rozsos még erőlködik — de a hátsó szobában a beregi zsupán és a katonarendőrök parancsnoka már cselekszik.

— Lenin! Lenin!

Mintha a földből nőttek volna ki — két oldalról, hosszú vonalba fejlődve —, rohamsisakos, szuronyos csendőrök jönnek.

— Lenin! Lenin!

Mire a tömeg észreveszi a csendőröket, már a szekereken csillognak a szuronyok. A csendőrök mögött második sorban gumibotos rendőrök. Elöl a városháza zárt kapujával, leeresztett vasredőkkel, hátul a Csillag-szálló, kétoldalt csendőrök.

— Jaaaj!

A puskatus zúz, csontot tör. A gumibot tompán puffan.

— Jaaaj! Jaaaj!

Az erkélyen már csak hárman állanak. Elöl a beregi zsupán, a háta mögött Rozsos Mária és Péter.

A zsupán karba font kézzel, mozdulatlanul áll. Arca merev, mozdulatlan, csak a szeme él.

Mária a falnak támaszkodik. Szédül; úgy érzi, hogy mindjárt összeesik. A szédülés csak egy pillanatig tart, aztán már ugrani akar, a zsupán mellé vagy a zsupán elé — de Péter bal karja derékon fogva visszatartja. Mária ordításra nyitja a száját, ajkára keményen rátapad Péter jobb tenyere. Mária belélharap Péter kezébe, olyan erősen, hogy vér senken a harapás nyomán, de Péter kezének szorítása nem enged.

— Jaaaj!

A tér kétségbeesett ordítása mellbevágja Pétert is. Mit Mária, mikor...

Elereszti a lányt és bemegy a szobába.

Mária utána.

Rozsos Iván csukott szemmel fekszik a díványon. Halálsápadt. Szekeres hideg vízzel dörzsöli az őrnagy homlokát és halkan beszél hozzá. Mária odamegy a bátyjához, de nem szól, hanem hirtelen visszafordul és a mozdulatlanul álló Péterhez lép.

— Most mi lesz? — kérdi halkan.

— Ők kezdték, mi folytatjuk — feleli suttogva Péter. Hogy kiket ért „ők" alatt és kik azok, kiket „mi"-nek nevez — azt nem mondja meg.

A szoba telis-teli van. Néhányon Rozsos körül sürgölődnek, a többiek apró csoportokba verődve, beszélgetnek.

— A tér kiürült — szólt hangosan Kirilov —, aki utolsónak hagyta ott az erkélyt. — A legutolsó népgyűlés, melyet ebben az országban tartottak, befejeződött. Remélem, a tegnap éjjeli és a ma délelőtti tapasztalatok után végre törvénybe iktatják, hogy *mindenki gyanús,* ki így, ki úgy — de mindenki, rangra és vagyonra való tekintet nélkül — gyanús.

— Ön is, zsupán úr — így Rozsos Mária.

— Én is — felelte nyugodtan a beregi zsupán.

A munkácsi zsupán lesütött szemmel áll a szoba közepén. Zavarában körmeit harapdálja. A beregi zsupán, monoklival játszva, mosolyogva nézi beijedt társát — majd Kovács Péter felé fordul. De még mielőtt megszólíthatta volna Pétert, Szekeres áll az útjába.

— Ha megengedi, zsupán úr... Az Ungvári Újság nevében kérem. A nagyközönséget bizonyára rendkívül érdekelni fogja, mi az ön véleménye a legutóbbi huszonnégy óra eseményeiről. Az erős kéz emberének véleménye — ha megengedi, ezzel a címmel szeretném leadni az interjút.

— A nagyközönség, hm — játssza a zsupán a közönyöst. De hiába ásít, látszik rajta, hogy örül Szekeres szavainak. A nagyközönség... Hát amennyiben ez is hozzátartozik a demokráciához, nem bánom.

Még nem fejezte be mondókáját, amikor a katonaőrség parancsnoka kemény hangon jelenti a munkácsi zsupánnak, hogy gyűlésfeloszlatás közben huszonkilencen sebesültek meg. Tizennégy embert kellett kórházba szállítani.

6.

Az utcák üresek. A sarkokon lovascsendőrök. Sűrűn látni legionárius őrjáratokat. A városházától a Csillagig hatvan-hetven lépés. Szekerest és Pétert útközben kétszer igazoltatják. A szállodaszobába érve, Szekerest elhagyja nyugalma. Az ágyra dobja magát, arcát a párnákba temeti. Péter föl s alá járkál. Szekeres teste úgy vonaglik, mintha sírna. Peter megfogja, s mint valami gyereket, a hátára fordítja. Szekeres felül.

— Rettenetes — mondja —, rettenetes!

— Rossz úton járunk, Jóska? — kérdi Péter.

— Nincs más út. Nincs, nincs! Minden jel arra mutat, hogy a lengyelek rövidesen rámennek a Szovjetre. A mi kis országunkon át három stratégiai vonal vezet Galíciába, fölbecsülhetetlen fontosságú utak. Mindenáron mozgósítanunk kell a tömegeket.

— Szóval nincs más út? — kérdi keményen, majdnem kiabálva Péter.

Szekeres csodálkozva néz rá.

— Mit ordítasz? Már mondottam, nincs más út.

— Nahát, ha nincs, akkor ne légy vénasszony. Csináld a dolgod és ne siránkozz.

— Hm.

Szekeres olyan arcot vág, mint aki bor helyett ecetbe kóstol. Rosszallólag csóválja a fejét, aztán hirtelen fölugrik.

— Igazad van, testvér. Nagyon köszönöm. Uralkodni fogok az idegeimen. Ha tudok...

7.

Egy pincér jön Péterért, Rozsos hívatja az étterembe. A folyosón már égnek a villanylámpák.

Az étterem üres, csak egyetlen asztalnál ülnek. Rozsos és a húga, a beregi zsupán, meg néhány tiszt. Rozsos arca sötétpiros. Látszik rajta, többet ivott, mint amennyit elbír. Akkor is teli pohár van a kezében, amikor Péterhez beszél.

— Én átmegyek Beregszászra — mondja, de holnap délben már odahaza leszek. Kérem, várjon meg a lakásomon.

Megérkeztemig semmit se csináljon. A mai tapasztalatok után óvatosnak kell lennünk. Mindent magam akarok, mindent magam fogok csinálni.

Péter fejével biccent, hogy érti.

— Szeretném, ha Szekeres úr velünk tartana — így a beregi zsupán.

Rozsos helyeslőleg bólint.

— Ma már nem megy vonat Ungvárra. Magammal viszem az autón Kovács elvtársat — mondta Rozsos Mária.

8.

Dombnak föl, dombról le.

Az autó simán gördül, az országút katonai útnak készült, a csehek jókarban tartják. Az ég felhős, körös-körül sötétség, csak az autó két lámpája lövell fényt az útra.

Ötven kilométer, hatvan, hetven ...

Mária és Péter hátradőlnek a bőrülésen. Hallgatnak.

— Péter — szólal meg elsőnek Mária.

Péter csodálkozva figyel föl. Mária mindeddig Kovács elvtársnak szólította.

— Látja, Péter, igazam van. A nép az bolseviki, csak vezére nincsen. A hatóság tudja magukról, hogy bolsevikok, de a tömeg nem.

— Hátha a hatóság tudja, miért tűr minket?

— Eddig tűrte, mert azt hitte, hogy nem veszélyesek. A magyar fehérektől jobban féltek, mint a bolsevikoktól és magukat kihasználják az irredenta ellen. De hogy a mai tapasztalatok után mit fognak csinálni, azt nem tudom. A beregi zsupán magát tartja a bolsevikok főmegbízottjának. Szekeresnek hisz. Érdekes, sokáig én is azt hittem, hogy Szekeres valóban áruló. Olyan a külseje, hogy az ember minden rosszat föltételez róla.

Péter nevetett.

— Ne haragudjon az őszinteségért — szólt Mária és közelebb húzódott hozzá. — Azért kértem, hogy velem utazzon, igen ... a beregi zsupán le akarja fogatni magát és kitoloncoltatni Magyarországra. Szekerest szeretné a maga helyére. Nem tudom, mit kell tennünk a maga megmentésére.

Péter hallgatott.

— Egyenesen ki kell állni a tömegek elé — kezdett Mária újból szóba. Vegyétek el a földet! Ki áll az utunkba? Talán a katonák? Alig várják, hogy leüthessék a tisztjeiket. Igaz, tudja a legújabb hírt? Berlinben ellenforradalom van. Fehérezredek vonultak be. Nagyszerű! Ez lesz a jel a forradalomra. És tudja maga, mit jelent a német forradalom? Járt már Németországban? Órákon át utazhat és mindenütt gyárkémények szegik az utat. Az lesz az offenziva, amikor a húszmillió német munkás átlépi a Rajnát! Húszmillió munkás! És maguk alszanak! Sokszor úgy vagyok, hogy tudom kik maguk, mégis azt kell hinnem, hogy árulók. Gyávák!

— Maga itthon van, Mária elvtársnő. Az autót elküldheti, én gyalog is hazatalálok.

— Ne menjen még haza, Péter — szólt Mária, mikor az autó már elment. Jöjjön be, beszélgessünk még egy kicsit.

— Tovább akar szidni?

— Nem fogom szidni!

9.

— Téved, Péter. Én nem azért vagyok bolseviki, mert a bátyámat gyűlölöm. Egyáltalán nem gyűlölöm a bátyámat. Mi van rajta gyűlölni való? Jelentéktelen, meggyőződés nélküli báb. Nem fontos. Én forradalmárnak születtem és mert most a proletárforradalom korában élünk, ma minden forradalmárnak bolsevikivé kell fejlődnie. Főzzek teát?

Míg Mária a teával babrált, Péter mozdulatlanul, szótlanul ült és a lány kipirult arcát bámulta. Csak most vette észre, hogy Mária két fekete szemöldöke az orrtő fölött teljesen összeér. Ez teszi az arcát olyan erélyessé. Igazán érthetetlen — gondolta —, hogyan hasonlíthat ez a fekete, erélyes arc Rája lágy, kékszemű arcához.

— Mi lesz magával, Péter, ha ki akarják adni a magyar fehéreknek? Szöknie kell!

*

Már hajnalodott, amikor Mária kikísérte Pétert a kapuig. Péter, ahogy hazaért, ruhástól dobta magát az ágyra.

BEKESCH, A SPECIALISTA

1.

Páris generális dühösen vágta földhöz a Franciaországból frissen érkezett újságot.

— Ha az a hülye is zseni...

Podkarpatska Russ katonai diktátorának dühe teljesen érthető. A világháború négy esztendeje alatt egyik francia generális a másik után szerzett világhírt, mentette meg a hazát és az elnyomott nemzetek ügyét — csak az ő számára nem nyílott alkalom, hogy valami egyszeru, de még sohasem látott merészségű cselekedettel beírja nevét a világtörténelembe. És tessék... A háború befejeződött — ő meg itt ül ebben a rühes kis országban és az a vén hülye Kis-Ázsiában újra megmenti Franciaországot. Tessék...

A tábornok lehajolt és fölemelte az újságot, de ahogy rápillantott az első oldalra, újból földhöz vágta. Pár pillanatig mozdulatlanul állt, szemben a földig érő tükörrel. A tükörből egy karcsú, izmos, már kissé őszes fejű, nagyon elegáns katona nézett rá vissza, bal kezét zsebre vágva, jobbját kabátja első és második gombja közé téve — ahogy a nagy Napóleon képein láthatni.

— A bitang! — mondotta a tábornok végtelen megvetéssel, anélkül, hogy maga is tudta volna kire gondol. Nagyonnagyon boldogtalannak érezte magát. Talán nemcsak azért, mert a világtörténelem megfeledkezett róla és a háború, a béke — az egész világ, minden, minden másképpen alakult, mint ahogy ő várta. Igen, a nemzeti indulót, a nagy forradalom indulóját naponta játssza a cseh katonazenekar, a francia trikolor is lobog a ruszin kormányzóság épületén, de a tábornok mégis érezte, hogy a nagy forradalom, vagy a császár katonái másképp állottak a meghódított vagy fölszabadított földön, mint ő. Nem tudta, hol a hiba, de hogy valahol hiba van — az egészen bizonyos.

— A világtörténelem...

Kettőt csengetett.

Az ajtó hangtalanul kinyílt, azután ugyanúgy becsukódott. Háttal a bezárt ajtónak, feszes vigyázzban állott a tá-

bornok hadsegéde — egy alacsony, széles vállú százados. Mellén kitüntetések színes szalagjai, cigánybarna arcán széles sebhely.

A tábornok pár pillanatig kedvetlenül nézett a százados arcába. Szeretett volna valami kellemetlent mondani, de hogy semmi megfelelő nem jutott eszébe, odalépett a századoshoz és mosolyogva kezet nyújtott neki.

— Jó reggelt, százados úr. Azért kérettem, hogy keresse ki számomra a titkosból a Bekesch-féle aktákat.

— Parancsára, kegyelmes úr.

A tábornok türelmetlenül bontotta föl a nagy, de nem túlságosan vastag borítékot és kivette belőle a Bekesch-féle memorandumot. Megszámolta: tizenhét oldal. Most már semmi kedve sem volt az olvasáshoz.

Már harmadszor jár így. Harmadszor bontja föl és ragasztja le újból olvasatlanul doktor Bekesch beadványát. Az ungvári politikai rendőrség jelentése mindig elrontja a tábornok olvasókedvét. Most is, negyedszer, a rendőri jelentést kezdte olvasni.

„Az állítólagos doktor Bekesch előéletéről a következő adatokat sikerült — teljes bizonyossággal — megállapítani:

Az állítólagos doktor Bekesch 1918. év decemberétől 1919. áprilisáig Ivan Boncsuk néven ezredes a Petrusevics-féle galíciai ukrán népköztársaság hadseregében.

1915. év februárjától 1916. novemberéig Tade Tatazsinszki néven, mint élelmezési őrmester, később mint élelmezési hadnagy szolgált a Pilsudszky ezredes parancsnoksága alatt álló, az osztrák—magyar hadsereg kötelékéhez tartozó lengyel légióban.

1912-től 1915-ig, ugyancsak Tatazsinszki néven, ápoló volt a lembergi Kőnig-féle magánkórházban.

1908-tól 1912-ig az Északamerikai Egyesült Államokban tartózkodott. Ottani életéről mindeddig nem sikerült megbízható adatokat szereznünk.

Amerikába utazta előtt, tehát 1908-ig borbélysegéd volt Csernovitzban . . ."

— Hm!

A tábornok csak egyetlenegyszer beszélt Bekesch doktorral. Hat héttel ezelőtt fogadta a kassai katonarendőrség parancsnokának ajánlólevelével jelentkező ukránt. A pár

percre tervezett kihallgatás — pár óráig tartott. A tábornok hosszú órákon át beszélt Bekeschsel, jobban mondva, Bekesch órákon át beszélt a tábornokhoz és amit mondott és ahogy beszélt... Az egész terv élt. Láthatóvá lett egy egész negyvenmilliós nép... Hm, bizonyos, hogy Bekesch ma már egyik bizalmasa, talán jobb keze lenne a tábornoknak, ha ez a buta rendőri jelentés bele nem köp a levesbe. Így persze kissé kényes a dolog. Ezredes, őrmester — borbélylegény...

Mikor a tábornok idáig jutott a gondolkozásban, önkéntelenül a kezére nézett, a jobbjára, amellyel megszorította volt a borbélylegény kezét. Bizonyára azt nézte meg, hogy nem tapad-e szappanhab a gondosan ápolt, elegáns vágású, hosszúkás kézhez.

Nagy léptekkel föl s alá járkált a vastag, rozsdaszín szőnyegen, aztán hirtelen az íróasztalhoz lépett — a Bekeschféle aktákat ideges kézzel visszatette a borítékba. Csengetni akart, de nem volt rá szükség, a szárnysegéd éppen bejött és Rozsos őrnagyot jelentette.

Páris rosszkedvében elfelejtett vendégének széket mutatni. Rozsos zavartan állott a hatalmas íróasztal előtt, szemben a bársonyszékében hátradőlő tábornokkal.

— Már közöltem önnel a véleményemet tegnap este — kezdte Páris generális. — Most sem mondhatok mást, mint amit Beregszászon mondottam. Elégedetlen, nagyon elégedetlen vagyok a szociáldemokrata párttal. Önök — hm —, igen, önök semmivel, de semmivel sem jobbak a bolsevikoknál.

— Tábornok úr sérteget — szólt közbe Rozsos, a szokottnál kissé hangosabban.

— Csak tényeket állapítok meg. Igaz, hogy népgyűlést hívtak össze? Igaz, hogy ezen a népgyűlésen Lenint éltették? Igaz, hogy fegyverhasználatra kényszerítették a csendőrséget? Igaz, igaz, igaz! Nos? Mit kíván még? Azt csak nem kívánja, hogy tűrjem, vagy éppen pénzzel támogassam egy bolseviki párt garázdálkodását? Nos? Nos?

Rozsos összeszorított ajakkal állott a tábornok előtt. A vér az arcába szökött. Csak nyugodtan, csak most nyugodtan — biztatta magát és gyorsan még egyszer átgondolta az érvelést, amit az autóban — Beregszász és Ungvár között — Szekeres háromszor is elismételt neki.

— Nos? Nos?

— Kegyelmes uram — kezdte, de a tábornok a szavába vágott.

— Mért nem ül le, őrnagy úr? — kérdezte nagyon kedvesen Páris. — Kérem, gyújtson rá egy cigarettára. Vagy talán szivart parancsol?

Rozsos egy ezüst végű francia cigarettát választott ki és míg a gyufával bajlódott — átkozottul rosszak ezek a cseh gyufák —, míg a cigarettáját meggyújtotta, át kellett csoportosítani az érveit. Ha a tábornok ezt a hangot veszi elő... A tábornokra, majd a falon lógó hatalmas Masaryk-képre nézett, egy hosszút szívott a cigarettából, kieresztette a füstöt és csak most fogott szóba.

— Teljesen megértem és nem kis részben osztom kegyelmes uram aggodalmait. A munkásság és parasztság agresszivitása valóban ijesztő méreteket ölt. Tenni kell valamit, kötelességünk megragadni az iniciatívát. Mit kell tennünk, kegyelmes uram? Két lehetőség áll előttünk: az orosz út és a német út. Az orosz út, a munkásmozgalom brutális elnyomása. Az eredmény: proletárdiktatúra, cseka, az orosz nemesség és polgárság kiirtása, az orosz kultúra pusztulása. A német út: legális, demokratikus munkásmozgalom. A munkás a büntetés veszélye nélkül szervezkedhet, nyíltan is szervezkedhet, nem hat rá tehát olyan nagy vonzóerővel a titkos szervezkedés. Az eredmény: egy olyan német köztársaság, ami ellen alig lehet kifogást emelni — sőt talán... Hisz, amint tábornok úr tudja, Berlinbe megbízható csapatok vonultak be... A bolsevizmus elleni legbiztosabb, leghatalmasabb fegyver, az egyedüli fegyver kegyelmes uram: a hatóság által kijelölt vezetők irányította szociáldemokrácia.

Rozsos szép, választékos francia nyelven beszélt, ami a tábornokot mindig újból meglepte, lefegyverezte. De ma a tábornok különösen ideges volt — ma az is idegesítette, hogy ez a félparaszt mer ilyen szépen franciául beszélni.

— ...s végül egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar és lengyel irredentával szemben is a legjobb fegyver a szociáldemokrácia. Ott fehérterror — itt szabadság, szociáldemokrácia. Prágában is ezért ül szociáldemokrata kormány. Ezért miniszterelnök Tusar elvtárs. Kegyelmes uram, önnek tudni — kell...

— Tudom — vágott a szavába a tábornok. — Tudom — magának, a pártjának megint pénz kell!

Rozsosnak ismét arcába szökött a vér. Fölállott. A tábornok csodálkozva nézett reá.

— Még azt sem mondotta meg, hogy mennyi szükséges — és már menni készül, őrnagy úr?

Rozsos ismét leült. Nem nézett a tábornokra és kínálás nélkül új cigaretta után nyúlt.

— Kormányom engedélyével fölemelem a ruszin szociáldemokrata pártnak fizetett havi támogatást, de önnek tudnia kell, őrnagy úr — hogy a bolsevizmus, minden bolseviki ízű megmozdulás bűn, lázadás és tudnia kell, hogy én minden lázító szóért önt teszem felelőssé. Én fizetek, jól fizetek, de a jó pénzért jó munkát követelek. Megértettük egymást, őrnagy úr?

A generális búcsúzáskor ismét elfelejtett kezet nyújtani

Mikor Rozsos elment, Páris újból fölbontotta a Bekesch-féle iratok borítékát — és egy jó órán át olvasott. Az elolvasott iratokat bezárta íróasztala fiókjába, azután kettőt nyomott az asztali csengő elefáncsont gombján.

— Kérem, százados úr, hozza be az Antalfyra vonatkozó rendőri jelentést — szólt szárnysegédjéhez.

Míg az Antalfyra vonatkozó rendőri jelentésre várt, idegesen dobolt egy tollszárral.

— Negyvenmillió ember — morogta. — Komoly mozgósítás esetén több, mint négymillió katona.

2.

— Megállj, megállj, majd megmutatom neked — biztatta önmagát, a lépcsőn lefelémenet Rozsos őrnagy. De hogy az utcára ért, a napsütés, a tavaszi szél egyszerre kijózanította. Mit mutatsz meg? Hogyan? A tábornok tényleges hatalom, te pedig... Megállj, megállj! — ismételte mégis, újból és újból.

— Nézze, Kovács elvtárs, őszinte leszek magához, de magától is őszinte szót kívánok. A tegnapi népgyűlés után az volt a tervem, hogy magát — hogy mondjam —, hogy magát felmentem a további munkától. Én meg vagyok győződve a

maga teljes jóhiszeműségéről, de az eredmény — no az eredmény erősen kompromittál minket. Kis híja, hogy nyakát nem szegte a pártnak. Ennek nem szabad megismétlődnie. Mondom, az első gondolatom az volt — és a beregszászi zsupán is figyelmeztetett annak szükségességére —, hogy önt fölmentsem a további munkától. De — meggondoltam magam. Nem leszek igazságtalan sem önnel, sem a párttal szemben. Ön becsületes munkás — és önre szüksége van a pártnak. De az eddigi — túlságosan exponált helyen nem maradhat meg. Szolyván — a hegyvidéken szükség volna egy kerületi titkárra. Ha megígéri, hogy nem kezd semmi önálló politikai akciót, ha megígéri, hogy csak gazdasági harcra, bérharcra szervezi meg az ottani munkásságot ...

— Ki lesz itt az utódom?

— Szekeres, az újságíró. Ismeri, ugye? Na, persze, hisz maguk régi barátok. Szekeres ma reggel belépett a pártba és ... Nos, vállalja a szolyvai titkárságot?

— Vállalom — felelte Péter, rövid gondolkozás után.

— Nagyon okos, nagyon derék. Köszönöm, Kovács elvtárs.

Rozsos melegen megrázta Péter kezét.

— Remélem, jó munkát fog végezni. A pártnak komoly tömegpárttá kell lennie. Hatalommá. Komoly hatalommá.

3.

— Nehéz dolgom volt — mondotta Szekeres. — Rozsost órákon át főztem — de még nehezebb volt a dolog a beregi zsupánnal. Annak a gazembernek van ám esze! A fene tudja mért, de terád különösen gyanakszik. A szó legszorosabb értelmében meg kellett vásárolnom.

— Megvásároltad? — tátotta ki a száját Péter.

— Na — természetesen — nem pénzért. Nagy fiút csinálok belőle. Reklám kell neki, újságreklám. Ország-világ előtt az „erős kéz embere" akar lenni — a szamár. Azt hiszi, hogy Páris megtűr maga mellett még egy nagyságot. Addig dicsérem, amíg Páris féltékeny lesz rá. Veszélyesebb, mint Páris. Nem felejti el, amit látott, tudja, hogy mi az a bolsevizmus. Addig dicsérem, míg beledöglik.

A völgy már zöldülni kezd. A hegyoldal barna. Feljebb a nagy sötétzöld foltok — fenyőerdők. A hegycsúcsok fehérek — de a csillogó havat itt-ott szürkés foltok éktelenítik. A szolyvai gyárkémények füstje csúfolja így meg a járhatatlan magaslatok havát. Három gyárkémény ontja egyre a füstöt.

A gyárat magas deszkakerítés fogja körül, ami csak közvetlenül a vasútállomásnál szakad meg, ahol egy sínpár vezet a gyárudvarra. Ezt a sínpárt a világháború idején építették. Az állomás is akkor nőtt ilyen nagyra. A sok kitérő, a használatlanul rozsdásodó nyolc párhuzamos sínpár, mind háborús termék. De a kávédaráló, ami a hegyek közé, a Polenára vezet, még a háború előtt épült. Azon szállítják le a telepre a megkopasztott faóriásokat.

Timkó a vasútállomásnál várja Pétert. Egyelőre ő ad neki szállást. Egy ágyat, az lesz a lakás és egy asztalt, az lesz a párttitkárság. Pétert útközben mindenki megnézi. Városi ruha, Timkóval megy — ugyan ki lehet? Péter is tágra nyitja szemét.

Szolyva olyan, mintha még ma is háborúban élnénk. A férfiak legtöbbje rongyos katonaruhát hord, az asszonyok lábát is katonabakancs töri, már akinél nem a lábfejre csavart zsákrongy pótolja a cipőt.

Szegénység. Piszok.

— Hát mit vártál? — kérdi Timkó. A háború paradicsom volt a mai viszonyokhoz képest. A pénz meg a tizedét sem éri annak, amit a háború idején ért — és itt még ma is a tizennyolcbeli béreket fizetik, minden átszámítás, minden megtoldás nélkül.

— Hát akkor miből éltek?

— A jó reménységből.

Egy magánosan álló zsindelyfedeles vályogház, agyagpados szoba-konyha Timkó lakása. Nehezen jutott hozzá. A szolgabíró írnoka hordja a bundát, amit Timkó Moszkvából hozott magával — de az írnok éppúgy hallgat a dologról, mint a bunda, és ami a fő, megvan a lakás.

Az asszony — Olga — az Urálból való. A hatalmas szál, pirosképű, szőke asszony egy hathónapos gyerekkel tette meg

az utat az Úráltól a Kárpátokig. A gyerek már kanállal eszik és Olga egy hét óta a vegyigyárban dolgozik. A gyerekre Natasa vigyáz.

Natasa ugyancsak Oroszországból került Szolyvára. Neki is hadifogoly volt a férje, az hozta magával — Szaratovtól Munkácsig. A munkácsi állomáson egy pillanatra magára hagyta a kicsi asszonyt. — Várj — mondotta —, rögtön hozok kocsit. Az asszony várt egy órát, két órát, várt, várt, de a férje még máig sem jött vissza. A munkácsi rendőrkapitány a magára hagyott asszonyt kitoloncoltatta a határig, de hogy a lengyelek nem vették át és Natasa elárverezett holmijainak árából nem futott arra, hogy Németországon át utazzék haza, itt maradt. Timkóné magához vette és nagy nehezen beszerezték munkára a gyárba. Odahaza kalapkészítő volt Natasa, a szolyvai gyárban meg erős kezekre van szükség, és rövidesen kidőlt. Napokon át maga alá húzott lábakkal, fázósan ült a kályha előtt. Apró, vékonydongájú teremtés. Keskeny kis arca van, nagy, ijedt fekete szeme. Csillogó, kékes fényű fekete haját középen kettéválasztva hátrafésüli.

Olga feketekávét és teát főzött. A gyerek — Vlagyimír — nagyon nyugtalan volt. Az első fogak kínozták. Olga főzés közben is babusgatta.

— Öntsd be a teát, Natasa!

Négy cserépcsésze került a terítőnélküli puhafa-asztalra. A kis petróleumlámpa csak egy apró kört világított meg. A gyereknek dúdolgató asszonyt csak hallani lehetett — látni nem. Gonda, a kisvasúti mozdonyvezető, aki épp a teához botlott be, kissé túlhangos volt, egyre a burzsujt szidta. Majd felfordította a padot, amelyen rajta kívül Péter és Natasa ült. Olyan az ökle, mint egy buzogány. Minden mondata végén hatalmasat vág az asztalra. A cserépedények nagyokat ugranak.

— Csendesebben, Pista — inti Timkó. Csendőr is van a világon.

— Ugyan! Demokráciában élünk, mindenkinek szabad teát innia — ha van miből. És az asztalt is szabad ütni — ha még nem vitte el a végrehajtó.

Gondának rövidre vágott, tüskés fekete haja van és olyan tiszta világoskék a szeme, mint egy csecsszopó gyereké. Katonanadrágot és kékszínű munkászubbonyt hord. Is-

meretes róla, hogy újságot, de még könyveket is olvas és csak azért hangoskodik időnként, hogy tudósnak ne gúnyolják.

— Forralj még egy kannára való vizet, Natasa!

Mikor az öreg Bocskaj beállított, komolyra fordult a beszéd.

— Bér — szervezet — sztrájk...

— Bér — éhség — az erdeiek — a gyáriak — fatelep — a kisvasút — vegyiüzem — magyar korona — cseh korona — dohos liszt — adósság — bér — szervezet.

Bocskaj, a polenai favágó már kétszer is ült börtönben. Egyszer még a magyar időkben, azért, mert orosz imakönyve volt. A csehek alatt azért ült, mert egyre jártatta a száját, hogy a cseh testvérek még a magyar uraknál is nagyobb gazemberek. Özvegy. Három fia a harctéren maradt, egy Szerbiában, kettő Isonzónál. Jól megtermett ember, széles vállal, óriási fejjel. A hatalmas felsőtesthez mérten a lába kicsit rövid, a lépései peckesek, túlságosan katonásak. Vasárnap, a munkácsi népgyűlés óta be van kötve a feje. Gyengébb koponya aligha bírta volna ki azt a puskatusütést, amely az öreg fehér tarkóján csak egy daganatot hagyott.

— Azelőtt csak úrfélének volt annyi adósága, mint amennyit én összegyűjtöttem — mondja az öreg és csúnya káromkodással adja meg a módját. Tizennégy órát dolgozom naponta — tizennégy órát! — De hogy a lisztet a telep raktárából kapom, egy kis babot, petróleumot, meg azt a kis dohányt — na... Bérfizetéskor egy fillért se látok, csak azt tudom meg, hogy egyheti munka után mennyit nőtt az adósságom. Eleinte csak számoltam, de most már — számolja az öregisten. Úgyis ő fogja megfizetni.

— Az egész Polena így él?

— Polena? Csak Polena? Hát Szolyva, hát Dombostelek, Osza, Hidvég, Volóc? Pénzt csak akkor látunk, ha az utcán találunk...

— Vagy ha vadorzásért kerül valamicske — szólt közbe mosolyogva Gonda.

— Na-na. Az is munka — feleli sértődötten Bocskaj és olyan piros lett az arca, mint egy süldő lányé. A vadorzás is munka. Az. Nehéz munka.

Mikor a vendégek elmentek, a két asszony a gyerekkel a konyhába húzódott. A szoba a két férfié. Alvóhelyül egy suba szolgált és egy másik suba, melyet Bocskaj hagyott itt, ami valamikor a legidősebb Bocskaj-fiút szolgálta, ez a suba a takaró. Péternek még sehogy sem akarózott lefeküdni. Sokáig elültek a lócán, halkan beszélgetve, csak a lámpát oltották el. A petróleum drága és nehéz hozzájutni.

— Hogy az istenbe jutottatok idáig?

— Ugyanúgy, ahogy a többiek. Román megszálláskor csúnyán botoztak, a csehek meg rögtön internálnak. A csehek nem botoztatnak, de a legionáriusok két embert vertek agyon hat hét alatt. Azt mán nem számoljuk, hogy hányat simogattak véresre. Sokat átélt ez a kis ország.

5.

Az első nap rosszul kezdődik. Timkó meg a felesége korán reggel munkába mentek, Natasa pedig, aki átvette a háziasszony szerepét, hirtelen megbetegedett. A szíve fájdult meg és a feje szédült. Összehúzódott, mint egy macska és úgy sírt, mint egy megvert gyerek. A sírásra Timkó Vlagyimir is felébredt és ő is nekifogott. Péter tanácstalanul állott. Jó szerencsére a nagy sírásra bejött a szomszédasszony — egy jóhúsban levő negyven esztendő körüli asszonyság. Katonaposztóból varrt szoknya, otthonszőtt ing és menyecskésen felkötött, virágos kendő volt rajta.

— Na-na, lelkem — na-na! — biztatta magyarul Natasát. Sose sírjon lelkem. Elment a bitang, nem kell sírni utána. Ha volt szíve itthagyni, magárahagyni, nem érdemli meg a gazember, hogy egy ilyen szép asszonyka sírjon utána... Na-na, lelkem. Na-na!

A gyereket ölbe kapta — Péterre meg rákiáltott.

— Ne tátsa a száját, galambom. Inkább segítene talán a bajban.

— Ha tudnám...

— Ha tudnám — ha tudnám... Hát vagy a javasasszonyt kell elhívni, vagy a doktort. Kinek ki van a kedve szerint.

— Jobb lesz az orvos — véli Péter.

— Hát akkor szedje a labát Az új doktor itt lakik a negyedik házban, megismeri a veres bádogfedeléről. Na meg írás is van a házon.

A vörös bádoggal fedett, fehérre meszelt barátságos kis ház kapuján valóban írás van. Apró réztábla. A réztáblán ukrán és magyar nyelvű felírás:

DOKTOR BEKESCH — SPECIALISTA

A doktor éppen a reggeli kávéját issza.

— Megyek, hogyne mennék — mondja. Barátságosan mosolyog és kezet ad Péternek. Megyek, rögtön megyek.

Lehörpinti a kávét és már készen is van. Sima, beretvált, széles, kissé húsos arca van a doktornak. Szőke haja már őszbevegyült. Sötétkék, városi szabású ruhát hord, fehércsíkos fekete selyemnyakkendőt és barna cipőt. Bőszabású kabátot húz magára és fekete kemény kalapot tesz a fejére. Sétapálcáján ezüst fogantyú van. Orrán nagykeretű szemüveg. A vastag üvegeken keresztül két nagy szürke szem néz Péterre.

— Mehetünk!

Péter kemény lépésére térdig fröccsen a sár. A doktor szemrehányóan néz rá, de hallgat.

Natasához oroszul beszél. Babusgatja, mint egy gyereket. Hideg vízzel itatja — a homlokára hideg vizes ruhát rak. Vologyát ölbe veszi. Játszik vele, úgy beszél hozzá, mint egy felnőtthöz.

— Lesz még jobb világ, fiú, elhiheted. Sokkal jobb világban fogsz élni, mint amilyenben születtél. Elhiheted, ha Bekesch doktor bácsi mondja.

— Tulajdonképpen mi a baj? — kérdi Péter.

— Férfi kéne az aszonykának — feleli Bekesch. Férfi. Egy jó szálas orosz, vagy ukrán. De magyarral is beéri.

Péter fizetni akar. A doktor nem fogad el pénzt.

— Nem írtam receptet — mondja nevetve.

Mikor Timkóék hazajönnek ebédelni, még hideg a tűzhely. Olga keze alatt ég a munka. A hatalmas szál szőke asszony csoda fürgén mozog. Tüzet rak, krumplit hámoz, friss borogatást tesz Natasa homlokára, megeteti a gyereket — közben Péterhez beszél. Magyarul.

— Hol tanulta a magyar szót? — kérdezte Péter.

— Az internacionalistáknál.

— Hol?

— Hát az Urálban, meg Szibériában a magyar vörös-katonák között. Ott szolgáltam. Vologya is ott szolgált — mondja nevetve és magához szorítja a kölyköt. Már hetedik hónapja hordtam, de még nem szálltam le a lóról. Minden fegyver kellett Kolcsak ellen. Ugye Mihály? Nna — kész az ebéd. Te nem vagy éhes, Natasa? Egyél, egyél. Jó paprikás-krumpli. Ha nem eszel, sohasem gyógyulsz meg.

7.

A fahíd előtt a keskeny vágányú lassít. A túlsó parton nagyot fordul a sín, azon túlról már nem látni Szolyvát. A sínpár két magas hegy között keskeny völgyben szalad. A géppel kevés baj van, Gonda cigarettára gyújt.

— Nézd — mutat ki bal kezével —, ott állottak a magyar vörösök. Onnét fentről jöttek a románok, meg onnét balról is románok jöttek.

— Itt kötötték fel a románok az öreg Osszait — mutat valamivel odébb egy hatalmas tölgyfára.

— Az alatt a domb alatt huszonnégyen feküsznek. Huszonnégy ukrán paraszt. Tizennégyben köttette föl őket Hadfy generális, mert hogy az oroszokat várták.

— Azt a nagy, féloldalt dőlt keresztet látod? — Katonasír van alatta. Tizenötben itt égették el azokat a bajor katonákat, akik kolerában pusztultak el.

— Azt a nagy, kopasz dombot látod? Az is — katonasír. Háromezer ukrán katona fekszik benne. Tizenkilenc májusában menekültek ide a lengyelek elől. Úgy tudták, hogy itt még magyar vörösök vannak és úgy jöttek, mintha otthon

járnának. A románok lőtávolba engedték őket, aztán közvetlen közelről nyitottak rájuk géppuskatüzet. Két hétig feküdtek az ukránok temetetlenül. A román ezredes csak akkor hajtotta ki a népet temetni, amikor a szél már Szolyváig vitte a hullabűzt.

Péter hallgat. Tágranyílt szemekkel néz oda, ahova Gonda mutat.

Dombok, keresztek, fák.

Péter nagyokat szív a cigarettáján. Egyikről a másikra gyújt.

Polenán Gondához mennek, ott várják be Timkót, aki a következő vonattal jön. Gonda felesége — kicsi, fürge, lenszőke lengyel asszony — sült tökmaggal vendégeli Pétert.

— Más nincs a házban — mentegetőzik Gonda.

Az asszony lengyelül szól és kedvesen nevet, amikor Péter magyarul válaszol. Egy kukkot sem értenek egymás szavából.

A kis asszonynak mandulaszaga van a szappantól, szőke hajában világoskék szalag, apró lábán hatalmas szeges katonabakancsok. Valami vidám lengyel dalt dúdol és a bakancsokkal kopogja ki a taktust.

A falon katolikus szentképek.

— Lenin képe ott van — mutat egy zárt ládára Gonda és bocsánatkérően mosolyog.

— Majd előkerül — feleli ugyancsak nevetve Péter.

Az asszony jókedve a két férfire is átragadt. Péter maga se tudja, miért, egyre nevetnie kellett. Az út nyomasztó képeit szinte teljesen elfelejtette. Az ütött-kopott bútorzatú szoba örökzöld fenyődíszítése különösen frissítően hatott rá.

Már sötétedett, amikor Timkó megjött. Még egy szolyvait kellett bevárni. A többiek egyenesen Bocskajhoz mennek. Bocskaj viskója jó hely az összejövetelre. Mélyen bent van az erdőben. A kutya se jár arra.

Péteren kívül nyolc ember jött össze Bocskajnál. Négyen Szolyváról, ketten Polenáról és két erdei munkás. Valami különös buzgalom fűtötte az embereket. Mintha máris győzelmi lakomán ülnének... Annyiszor megverték őket az utolsó esztendőkben, annyit szenvedtek, hogy már nem mernek bízni a saját erejükben, egyre csodát, egyre valami külső segítséget várnak. De a csodában rendületlenül hisz-

nek. A magyar vörösök... Az oroszok... És, hogy az egyik elment, a másik meg még nem jött meg, senki sem hozta el a szegénység igazát, a nyomorúság meg már olyan nagyra nőtt, hogy tovább már nem lehet várni — hát ezt az egyetlen egy messziről jött elvtársat is elfogadják külső segítségnek. De most aztán...

— Hát hogy leszünk, emberek?

— Nehéz sor. Az ember azt sem tudja, hol kezdje. Ha minden bajunkat elsírnánk...

— Sorjával — sorjával.

— Osszán sztrájkra készülnek.

— Elvesztik — vág rá Gonda.

— Ha elvesztik — felgyújtják a telepet.

— Aztán majd hamugyűjtésből élnek — mi?

— Legalább háromannyi bér kell, mint amennyit eddig adtak — és még azzal sem megyünk messzire. Az adósságokat engedjék el.

— Kidobnak, ha ilyet kérünk.

— Ha kidobnak, hát kidobnak. Puszta kézzel fojtom meg Stein igazgatót, azt a büdös disznót — így Bocskaj.

— Na-na-na — csendesíti Gonda. Okos szóra jöttünk össze, öreg.

Bocskaj elhallgatott. Fejét az asztalon könyöklő két kezére engedte — hosszú fehér haja előre hullott.

Péter hallgatott. Tágra nyílt szemekkel nézte a nyolc lázasan vitatkozó embert, hol megdöbbenve, hol meghatottan, hol meg fellelkesülve hallgatta szavukat. A jókedv már elröpült. Az öklükkel csapkodtak, a fogukat csikorgatták — sehogy sem lelték a zsákutcából kivezető utat. A meggyfaszárú cseréppipák füstje szinte teljesen elnyelte a kis petróleumlámpa fényét. A sűrű füstön át Péter alig tudta megkülönböztetni új ismerőseit.

— Ha csak úgy szárazon követelünk — kinevetnek minket. A sztrájkba meg belegebedünk, éhen döglünk — mondta Timkó. A kutyaúristenit, ha bírtam volna üleppel a moszkvai pártiskolát, most biztosan tudnám, hol kell elkezdeni. A fene azt a buta fejemet.

— Nem fej kell ide — vágott szóba az egyik favágó. Meghajtjuk az erdőt, annyi abba a vad, hogy esztendőig elélünk vadhúson.

A másik favágó előbb az asztalra vágott, csak azután nyitotta ki a száját.

— Rájuk gyújtjuk az erdőt.

— Oszt a leégett erdőben nagyobb lesz a bér?

Az öreg Bocskaj felemelte a fejét, nagyot fújt és súlyos jobbját az asztalra engedte.

— Hát szóljon már maga is, elvtárs — fordult Péterhez.

Péter valami félig elfelejtett emlékkel küszködött. Nem tudta, hol — nem tudta, kitől hallotta... Talán a börtönben, vagy talán Pojtektől. Hogy is volt? Valahol ezen a környéken csinálták meg egyszer ukrán és szlovák erdei munkások. Hogy is volt? Nehezen bogozta ki az emléket. Az is zavarta, amit Rozsos Mária mondogat állandóan, hogy a nyomort nem szabad enyhíteni, mert a nyomor enyhítése gyöngíti a forradalom hajtóerejét. Mária... Hm. De hát szabad nem enyhíteni a nyomort, ha lehet enyhíteni? Gyengébb lesz a forradalom ereje, ha ezek az emberek visszakapják hitüket, hogy a harcban lehet győzni is? És különben is: *nem a nép van a forradalomért, hanem a forradalom a népért.* Vagyis... Pojtek mesélte el azt a dolgot — döntötte el magában Péter. A vonaton mesélte, amikor az orosz front felé utaztak. Igen. Pojtek...

— Hát szóljon már maga is valamit, elvtárs!

— Igen! — kezdte Péter elgondolkozva. — Igen. A sztárjkba belebuknánk. Igen. A gyárat nem szabad felgyújtani, nem, semmiképp sem szabad. Hanem szabotázst kell szervezni — tömegszabotázst.

— Mit?

Aki nem értett magyarul, annak egyszerre hárman is fordították Péter szavait. A szabotázs szót Timkón és Gondán kívül senki sem értette, de ez a szó mégis erősen hatott. Ez lesz az, futott át a megkínzott agyakon, itt a segítség. Ez a szab... — no, hogy is mondotta?

— Mit? Hogyan?

— Szabotázst, tömegszabotázst. Nem fogunk sztrájkolni. Mindenki a helyén marad, mindenki dolgozni fog, csak éppen — a gép kereke lassabban forog, a vonat csendesebben megy, a fejsze gyengébben csap le és a kivágott fa lassabban dől ki.

— Na és aztán?

Az emberek csalódtak. Valami nagyobb, sokkal nagyobb szót vártak a segítségükre küldött bolseviktól.

— No és aztán?

— Aztán? Ez az egész. Az igazgatóság minden követelést teljesíteni fog, ha egy hónapon át minden kerék félannyit forog, mint azelőtt, vagy még kevesebbet...

— Igen, ha ezt a kerék felérné ésszel — így az öreg Bocskaj.

— Ember áll a kerék mellett. Ember.

— Ember. De az embernek is kiszárad ám az esze a sok nyomorúságtól. Odaütni — azt még tud. De így számolgatni, mérlegelni... Nem, ez nem nekünk való mesterség.

— Meg kell csinálni — mondotta Gonda, aki míg az öreg beszélt, baljával idegesen simogatta a homlokát. Megcsináljuk — mondotta aztán majdnem kiabálva.

— Ha addig élünk, akkor is megcsináljuk — ébredt fel végre Timkó is.

— A mi népünkkel? — kételkedett Bocskaj.

— A mi népünkkel.

— Mondd csak el még egyszer, testvér — hogy is gondolod hát azt a dolgot?

A füst teljesen elnyelte a kis lámpa fényét. A homlokokat verejték verte ki. Az izgalomtól rekedtté vált a hang. Az idő már éjfélfelé járt, amikor Bocskaj mélyet sóhajtva fölállott.

— Megcsináljuk! — mondotta — Megcsináljuk. Hisz... Ha hiszi az elvtárs, ha nem — tíz esztendő előtt már csináltuk azt, amire most maga tanít. Ezt — és ugyanígy.

— Tudom — felelte Péter csendesen. Nem én tanítom magukat elvtárs, hanem én tanultam ezt a harcomodort maguktól.

— Indulnunk kell — fordult Péterhez Timkó. jó két óra gyaloglás Szolyváig.

— Erő kell ám a gyaloglóshoz — mondotta Bocskaj. Oszt tudnivaló, hogy az erőt a jó étel adja. Kenyerem nincs, hanem egy kis hideg húst...

— Vadhús? — kérdezte Gonda.

— Az. Szarvas. A grófi vadasból kérezkedett ki a mihaszna.

1.

A keskeny vágányú vasút mozdonya a Szolyva előtti kanyarulatnál kiugrott a sínről. Nagyobb baj nem történt, de a pálya rendbehozása jó néhány órát megevett. Három hosszú, megrakott vonat tétlenül állott. A felügyelők előbb ígérgettek, aztán ordítva fenyegetőztek. Az emberek dolgoztak, hogy csakúgy szakadt róluk a verejték, de minden igyekezet hiába való: a nap nagyobb része az ördögé lett.

A fűrésztelepen elszakadt egy szíj. A gép megállott. A kulcs, ami ahhoz kellett, hogy új szíjat hozzanak, épp annál a segédraktárosnál volt, aki ma reggel Munkácsra utazott. Az ördög tudja, hová tette a kulcsot a szamár, miért nem adja oda valakinek, ha tudja, hogy el kell utaznia. Mire véglegesen megállapították, hogy a kulcsot hiába keresik, az ajtót fel kell feszíteni — már három másik gép is állott.

Azt a vasúti kocsit, ami *„Nagyon sürgős! Vigyázz! Tűzveszélyes!"* felírással érkezett Prágából, az igazgató úr parancsára egyenesen a vegyigyár elé kell tolni. Ott fogják kirakni. Hogy-hogy nem — a vegyigyárhoz egy vagon kukoricát toltak, a prágai szállítmányt meg átrakták a polenai kisvonatra. Mire a hibát észrevették a kávédaráló már elment és nem is lehetett visszahozni, mert a kisiklott mozdony elzárta az utat. A vegyigyárhoz kirendelt cseh tüzérfőhadnagy üvöltött, ország-világ hallatára följelentéssel fenyegette az igazgatót. Az igazgató bár halkabban, de teljes határozottsággal följelentéssel fenyegette a főhadnagyot.

Másnap nem ugrott ki a mozdony, de a jól megrakott vonat túl nehéz volt a kis gépnek. Négy kocsit le kellett kapcsolni. A mozdony egy félórai idővesztéssel visszatolta őket egy kitérőig. Az első vonat jó másfél óra késéssel érkezett Szolyvára. A második már három órát késett.

A szíj nem esett le a gépről, de a gépésznek hasmenése támadt, és ahányszor kifutott, mindannyiszor leállította a motort. Hiába mondották neki, hogy menjen haza, nem ment, nem akarta másra bízni a gépet. A tegnapi sorozatos gépromlás óvatossá tette. Délután már négy gép akadozott.

Az erdőből egész nap hiába várták a fát. Valami félreértés következtében a túlsó völgybe gurították a lombjukvesztett tölgyóriásokat.

Harmadnap kora reggel a gyár főkönyvelője fölkereste Pétert.

— Fontos beszélni valóm van önnel, Kovács úr.

— Tessék.

— Négyszem között — mondotta a főkönyvelő és Natasa felé intett bal szemével.

— Nyugodtan beszélhet, ez az asszony egy kutya betűt sem ért magyarul.

— Hm. Mégis...

Péter kiküldte Natasát a konyhába.

— Tessék.

— Rövid leszek és egyszerű — mondotta a könyvelő. A gyárigazgatóság fizet önnek húszezer csehkoronát, ha még ma elutazik és kötelezi magát, hogy többé nem jön vissza Szolyvára.

Péter is rövid volt. Egy szót sem szólt, csak úgy vágta képen a főkönyvelő urat, hogy annak rögvest eleredt az orravére.

Este a főszolgabíró lefogatta Pétert. Éjjel — ismeretlen okokból — kigyulladt az egyik aligazgató villája. A tüzet reggelre eloltották, de oltás közben, amit a tűz nem tett tönkre az a víz áldozata lett. Reggel Pétert szabadon bocsátották. A lakásán az egyik mérnök várta. A gyárigazgatóság kéreti, jöjjön el tárgyalni. A gyárigazgatóság maga ajánl általános béremelést.

— Ott leszünk.

Péter és a munkásság küldöttei, nyolcan leültek az igazgatóság asztalához. Szembe velük három úr ült és mint pártatlan megfigyelő — egy csendőrfőhadnagy.

Timkó vitte a szót.

— Nyolcórai munkaidő: Az eddigi bérek háromszorosa — visszamenőleg hat hónapra. Az adósságok törlése.

Az igazgató reszketett dühében.

— Maga részeg! — tört ki belőle.

A tárgyalás megszakadt.

Az igazgató még aznap este Ungvárra utazott.

Másnap Rozsos és Szekeres Szolyvára érkeztek.

Rozsos értekezletet hívott össze. Az értekezletre minden üzemből tíz-tizenkét embert hívtak meg. Timkó és Gonda válogatták ki őket. Egy üres raktárban jöttek össze — ötvenegynéhány ember.

Rozsos azt ajánlotta, hogy szállítsák le a követeléseket.

— Ha a gyár becsuk, az egész környék munka nélkül marad. Nem szabad csődbe kergetni a gyárat!

— Éhendögleni szabad?

— A bőrt lenyúzni rólunk szabad?

— Te, te... hát te is?...

Állati düh tört ki az emberekből. Ha Péter és Gonda nem olyan fürgék, alighanem jól helybenhagyják Rozsost.

Rozsos még egyszer szót kért. Nehéz sor volt csendet csinálni, de végül mégis csak sikerült.

Halálsápadt volt.

Lázas, gyűlölettől izzó, vérben forgó szemek néztek rá. Az emberek lihegtek az izgalomtól, a dühtől.

— Én csak azért ajánlottam a mérsékletet, mert attól féltem, hogy nem lesztek elég erősek a harcot végigvinni. Látom, örömmel látom, hogy tévedtem. Tartsatok ki, elvtársak, az igazatok mellett.

A megbeszélés után Rozsos, mint minden balsiker után, mint mindig, amikor tanácstalan volt, megbetegedett. Olyan rosszul érezte magát, hogy nem tudott hazautazni. Az éjszakát Szolyván kellett töltenie. Az igazgatóság épületében kapott szobát. Péter elhívta hozzá Bekescht.

A doktor gondosan megvizsgálta a beteget és elrendelte, hogy azonnal feküdjön ágyba. A baj nem veszélyes, de mindenesetre komoly, vagy legalább is elhanyagolás esetén komollyá válhat — mondotta. Bekesch segített Rozsosnak a vetkőzésnél és amikor az őrnagy nagyokat nyögve lefeküdt, gondosan betakarta. Felajánlotta, hogy ott marad a beteg mellett, nem meri másra bízni az ápolást. Majd ő maga rak félóránként friss, hidegvizes borogatást Rozsos fájó homlokára.

Besötétedett. Bekesch felcsavarta a villanyt, de előbb egy zsebkendővel bekötötte a villanylámpát, nehogy az éles fény zavarja a beteg nyugalmát. A függönyöket leeresztette. Tompa félhomály volt az igazgatóság nagy, háromablakos vendégszobájában, amelynek meglepően egyszerű, majdnem

kopott bútorzatához sehogy sem illett a falon lógó hatalmas Masaryk-kép ordító aranykerete.

Bekesch széke közvetlen a betegágy mellett állott.

— Fáj? — kérdezte halkan a doktor.

— Fáj.

— Nem tart sokáig! Ezek az ideges fejfájások nagyon komiszak, de gyorsan elmúlnak. Csak jól ki kell pihennie magát. Ne nevessen ki, őrnagy úr, magam is tudom, hogy önnek nincs ideje a tétlen pihenéshez. Mégis, mint orvos, kötelességem önnek pihenést ajánlani. Mint ukrán hazafi, inkább azt kívánom, hogy dolgozzék sokat, minél többet. Az ukrán ügyért nem lehet elég sokat dolgozni, huszonnégy órát naponta — igen, minden becsületes ukránnak annyit kellene dolgozni a nagy ügyért.

A beteg felült és tágrameresztett szemmel bámult a doktorra. Bekesch gyöngéd erőszakkal visszafektette, újból betakarta és megigazította a lecsúszott borogatást.

— Ha nem akar napokon át feküdni, akkor most ne mozogjon. Sem mozognia, sem beszélnie nem szabad. Ne felejtse el, hogy beteg és ne felejtse el, hogy az ön egészsége, az ön munkaereje — igen, az ön munkaereje nem az öné, hanem az egész ukrán népé.

Tompa nyögés volt Rozsos válasza.

— Hja — hja! — sóhajtozott Bekesch. Bizony sok nemes ember egészségébe, sok szép fiatal életbe kerül a nagy mű. De az áldozatot nem hiába hozzuk, nem. Ukrajna szabad lesz, nagy és hatalmas. Gazdag. Egy negyvenmilliós nép. Fekete, búzatermő föld, vas, szén, petróleum. Ősrégi kultúra. A legrégibb kultúrnép Európa keletén. — Az istenért, ne mozogjon. Az életébe kerülhet, ha fölül. Tegye a paplan alá a kezét. Így. Ha jól értettem, az ön be nem fejezett mondatát, őrnagy úr, ön azt kérdezi, hogy mi köze önnek az ukrán ügyhöz? Különös kérdés. Bocsásson meg — ez a kérdés minden hőmérőnél világosabban mutatja, hogy önnek láza van. Ne feleljen — nem várok választ a kérdésemre. A kérdésem ez: ugye ön a ruszinszkói szociáldemokrata párt vezére? Nos — mit szolgálhat mást a ruszinszkói szociáldemokrata párt, mint az ukrán fölszabadulás ügyét? A ruszinok — ugye ukránok? Azok! Lehetnek ukrán értelmiségiek, munkások és parasztok cseh nacionalisták? Vagy lehetnek

magyar nacionalisták? Mi marad még hátra? A nemzetköziség, más szóval bolsevizmus — vagy az ukrán nép ügye. A negyvenmilliós ukrán nép ügye. Tessék választani!

A beteg nagyokat nyög.

Bekesch basszus hangja, amikor lehalkítja, olyan, mint a távoli orgonazúgás. Szürke szeme most lázasan csillog. Lomha, húsos arca megelevenedik.

— A cseh testvérek fölszabadították a kárpátaljai ukránokat és mi az eredmény? A legnagyobb földesúr — porosz. A jószágkormányzó — magyar. A zsupán — cseh. A gyárigazgató — zsidó. Minek folytassam? Az ukrán parasztnak semmit sem adott a fölszabadulás. Ma is ő húzza az igát, ma is mindenki az ő verejtékén hízik. Odaát Galíciában — a lengyel urak. Odébb a szovjet... Nincs, nincs árvább a szegény ukrán népnél.

A beteg nagyokat nyög.

— Nincs árvább nála és mégis az övé a jövendő. A közeljövendő. A legközelebbi jövendő. A lengyelek rámennek a szovjetre. Ez már csak hetek, sőt talán csak napok kérdése. Ha győznek, leszakítják az ukrán földet. De a húszmillió lengyel nem lesz, nem lehet úr a negyvenmillió ukrán fölött. Ha a lengyel győz — jön az ukrán—lengyel háború és ebben nem győzhet a lengyel. Ha meg a bolsevikok győznek és Lengyelország omlik össze, akkor az antant végre kénytelen megérteni, hogy nem a kis lengyel hadsereg Európa őre, hogy nem Lengyelországot kell a bolsevizmus útjába állítani, hanem a negyvenmilliós ukrán népet.

— Aludni szeretnék — nyögte panaszos hangon Rozsos. Úgy érzem, most el tudnék aludni.

— Még nem szabad aludnia! Előbb ennie kell valamit, úgyis túlságosan le van gyöngülve. Egy félóra múlva kap két lágytojást és egy pohár tejet. Akkor majd alhat. Hogy addig is töltsük valamivel az időt — bizonyára érdekelni fogja őrnagy urat, hogy Páris generális, a tettek embere, hajlandó pénzzel is támogatni, sőt, bizonyos mértékig már most is támogatja pénzzel az ukrán nép ügyét. Igen. És ha számításba vesszük, hogy a mi kis országunkon át vezet a Délkelet-Európát Galíciával összekötő három vasútvonal és ha tudjuk, hogy a lengyel—orosz háborúnak Galíciában kell eldőlnie és a mi országunkban egyedül az ön pá'tja alkalmas

a tömegek mozgósítására — igen Rozsos Iván, a következő szó a tied. Az ukrán nemzet tőled várja a döntő szót. A mi kis országunk azt a szerepet játssza az ukrán nép fölszabadításánál, amit Piemont játszott az olasz egységért folyó harcban. És te, Rozsos Iván...

Bekesch hosszú szünetet tart.

A beteg nagyokat nyög.

Bekesch az ágy fölé hajol — egész közel Rozsos füléhez.

— A Páristól kapott pénzen — suttogja — fegyvereket vásároltam. A fegyverek bármely pillanatban rendelkezésedre állnak. A szabadságharcra készülő ukrán nép eljött hozzád, vezér...

A beteg nagyot nézett e szóra és egy pillanat alatt talpraugrott.

— Mars! — ordította a doktor felé. Takarodj, takarodj — azonnal!

— De az istenért, őrnagy, az egészsége...

— Egészséges vagyok! Takarodj azonnal! És ha még egyszer a szemem elé kerülsz...

A dühtől elfulladt a hangja.

Ököllel fenyegette az ijedten hátráló Bekescht — ingben, gatyában, mezítláb ugrott le az ágyról, s tán megfojtja a doktort, ha az idején el nem szelel.

2.

Korán reggel automobilon érkezett Szolyvára Rozsos Mária. Bár nagyon korán kelt, mégis elkésett. A beteg a hajnali vonattal hazautazott Ungvárra.

Amikor Mária Péter lakására ért, ott éppen nagy tanácskozás folyt. Péter népgyűlést akart összehívni, de a főszolgabíró megtagadta az engedélyt. Az öreg Bocskaj kivételével az értekezlet részvevői mindnyájan Gonda véleményén voltak — el kell halasztani a népgyűlést. Bocskaj beletörődött a határozatba, de Mária nem.

Estefelé kiment a gyárkapuhoz és egy magas deszkarakáson állva várta a munkásokat. Angolszabású, sötétszürke ruha volt rajta, fején menyecskésen kötött, messzire virító vörös kendő.

— Elvtársak! Munkások! Munkásasszonyok!

A gyárból özönlő munkásokból rövidesen hatalmas csődület támadt körülötte.

— Elvtársak — elég volt a nyomorúságból. Egy percig sem szabad tovább éhezni. Aki tétlenül tűri a nyomorúságot, az aljas áruló.

Lelkes éljenzés. Mária arca ragyogott.

— Ha az igazgatóság továbbra is ujjat húz velünk — fölgyújtjuk a gyárat!

Csend.

És most már kárba veszett Mária minden szava, erőlködése: a tömeg szótlanul, mozdulatlanul, bizalmatlanul hallgatta, majd itt-ott valami ellenséges morgás is hallatszott. És a tömeg szótlan, mozdulatlan maradt akkor is, amikor hat legionárius a kézzel-lábbal, körömmel-foggal való tiltakozása ellenére leemelte Máriát a farakásról.

Mária visított, rúgott, karmolt, harapott.

A legionáriusok hátrakötötték a kezét, szájába piszkos zsebkendőt tömtek.

Mire Péter futva megérkezett a rögtönzött népgyűlés helyére, Máriát már bevitték a főszolgabíróságra. A főbíró még az éjjel bekísértette Munkácsra, ahol a zsupán azonnal szabadlábra helyezte. Egy-két hét alatt a legionáriusok öklei nyomán támadt kék foltok is eltűntek.

A szolyvai nagy harc tovább folyt.

Egy Csapról jött fakereskedőt, aki Pétert magyar ügynöknek nevezte, Polenán véresre vertek. A csendőrök lefogtak négy favágót, de azok útközben kereket oldottak. Egy csendőrt másnap este félholtra csépeltek. Hátulról zsákot dobtak a fejére. A fegyverét, persze, elvették.

Másnap ismét megkezdődtek a tárgyalások, de a tárgyaló felek egy félóra múlva már nem tárgyaltak, hanem ordítozva fenyegetőztek.

Az igazgató beköltözött Munkácsra.

Péter felköltözött a polenai erdőbe.

A gépek akkor már alig-alig mozogtak. A kisvonat lassabban járt, mint a gyalog-ember.

Az asszonyok bejöttek a gyárba.

— Meddig kell még várni arra a pénzre? Most is hagyjátok magatokat csúffá tenni?

A gyerekek az utcán követ dobtak a főmérnök után:

Megállj büdös burzsuj kutya,
Vissza jön még a Kun Béla

— dalolták kórusban.

Három hétig tartott a harc. A huszonkettedik napon aláírták a kollektív szerződést.

Nyolcórai munkaidő. Az eddigi bérek háromszorosa. Az adósságok törlése.

Ekkor már az Erdős-Kárpátok valamennyi fatelepén folyt a tömegszabotázs. Szolyva jelszó lett.

A roppant Schönborn-uradalom cselédsége is megmozdult. Azok is Szolyvát emlegették.

KERESZTELŐ

1.

Este hat óra. A pemétei fűrésztelepen vége a munkának.

A kijárat előtt magas deszkarakás. Szépen legyalult, szállításra kész deszkák. A legfelső deszkán szétvetett lábakkal egy lobogó fekete hajú, villogó szemű ismeretlen áll. Összegyűrt sapkáját kopott nadrágja zsebébe gyömöszöli, s amikor az első munkáscsoport átverekszi magát a kapun, karját ölelésre tárva, bikahangon elordítja magát:

— Munkások! Testvérek! Lenin üzenetét hozom!

Öt perc múlva már kétszáznál többen hallgatják. Egy rövid negyedóra múlva a csendőrök bilincset vernek a kezére. Hét munkást, aki túlhangosan tiltakozott a letartóztatás ellen, szintén megláncolnak. A hét munkást jól megverik, aztán szabadon engedik őket. A fekete hajúnak is kiverik két fogát, és véresen, hátra láncolt kézzel két lovascsendőr között gyalogszerrel kell megtennie az utat Uzhorodig. Csinos séta. Negyven kilométer.

Reggel Okolicsányi rendőrkapitány hívatja Szekerest.

— Pemétéről a csendőrök behoztak valami Varga nevezetű párttitkárt, akit ti küldtetek oda. Bolsevik agitációs beszédet tartott.

— Lehetetlen! A csendőrök rosszul értették. Mondom, teljességgel lehetetlen. Varga régi, jó, kipróbált szociáldemokrata.

Okolicsányi a vállát vonogatja.

— Sajnálom. Ki kell toloncolni Magyarországra.

Szekeres magyaráz, kér, ígér — hiába. Okolicsányi hajthatatlan.

Szekeres gondol egy merészet és táviratilag segítséget kér a beregi zsupántól. Harmadnap Vargát szabadonengedik.

— Te marha! — ordít rá Szekeres, amikor négyszemközt maradnak. — Sohasem nő be a fejed lágya?

— Te vagy marha — feleli nyugodtan Varga. Azt hiszed, a csehek nem tudják, hogy mi kik vagyunk? Tudják és csak azért tűrnek meg minket, mert jók vagyunk a magyar meg a lengyel propaganda ellen. Hát ha az ellenség tudja, kik vagyunk — a munkások előtt minek titkolózunk? A csehek kihasználnak minket, használjuk mi is ki az ő gyengeségüket — lássuk, ki szervezkedik meg előbb, a kommunista párt, vagy a cseh államhatalom.

— Látom, Gottesmann, azzal, hogy a Varga nevet vetted fel, teoretikussá lettél. Légy teoretikus, nem bánom — a fene a hasadba —, csak hallgass. Ami pedig a dolog lényegét illeti, megnyugtathatlak, nélküled is tudom, mire kellünk a cseheknek. Ha érdekel, azt is megmondhatom, hogy a csehek kissé elszámították magukat. Mi, szépen kihasználva a legális lehetőségeket, rövidesen nyeregben leszünk. De amíg mi vagyunk a gyengébbek, addig csendesen kell dolgozni és nem ordítozni. Nézd, milyen pompásan dolgozik Péter Szolyván. Az egész Verhovinát megmozgatja.

— Csak bízd rám. Peméte környéke nemcsak mozogni fog, hanem táncolni.

— Attól tartok, hogy így lenne, ha rádbíznánk a dolgot.

A vita vége az lett, hogy Szekeres visszaküldte Varga-Gottesmannt Pemétére. Ott már várták. Estefelé jött meg és majdnem reggelig tárgyalt hat volt oroszországi hadifogoly-

lyal, meg a néhai magyar vöröshadsereg egynéhány katonájával.

Negyednap Pemétén is megkezdődött a tömegszabotázs, de a dolog itt nem ment olyan simán, mint Szolyván. Túlontúl sok volt a baleset. Viszont Varga ötlete, hogy az egyes munkacsoportoknak versenyezniök kell, ki tud lassabban dolgozni, nagyszerűen bevált.

De nemcsak a munkások tanulták meg a szolyvai nótát, tanult az igazgatóság is. Pemétén nem Vargának ígértek pénzt, hanem a pravoszláv papnak — és a pravoszláv pap örömmel kapott az ajánlaton.

Persze, hogy kapott, hisz se temploma, se fizetése nem volt a pemétei pravoszláv papnak. A görögkatolikus papok ugyanis gyorsan megértették, hogy Károly király képe helyére Masaryk képét kell fölakasztani. Ahogy egy évtized előtt ők voltak a Habsburg-uralom legmegbízhatóbb hívei, most ők a cseh állam leghívebb szolgái és a csehek már éppoly hévvel üldözték a pravoszlávokat, mint annak idején a magyar urak, azaz hogy épp úgy üldözték volna őket. A jóakarat megvolt, csak az erőből nem tellett. A pravoszlávok pedig jó munkát végeztek. A görögkatolikusok a csendőrökre támaszkodnak, ők meg a cseheket szidták és ez a hang sokkal népszerűbb, mint az adóvégrehajtó hangja. A templom és a fizetés a görögkatolikus papé, a pravoszlávoknak viszont hívőik vannak. A hit nagyobb fele a cseh hivatalnokok elleni gyűlölet — de ez már igazán nem fontos. Hivő — hivő.

Szóval a pemétei fatelep pénztárnoka, Klein úr, elment a pemétei pravoszláv paphoz. Szép, magas, feketeszakállas ember a pemétei pap, aki Munkácson olyan ruhát csináltatott magának, amilyent a moszkvai pópák hordottak.

Klein úr átadta a papnak a nagy ezüstkeresztet, amit Schlésinger igazgató úr küldött neki és minden kertelés nélkül elmondotta, hogy mit kíván Schlésinger igazgató úr a pravoszláv egyháztól. Egy rövid félóra alatt kész volt a megállapodás.

A pap munkához látott.

— Milyen vallású vagy te tulajdonképpen, Varga elvtárs? — kérdezgették az emberek itt is, ott is.

— Milyen? Hát — lutheránus — feleli Varga és mutatja a Bécsben gyártott keresztlevelet.

— Hm, hm...

A pap érti a módját és pár nap múlva már az egész környék suttogja, hogy nem vezethet a jóhoz, ha igazhitű pravoszláv népnek lutheránus párttitkárja van. A morgás kiabálássá nőtt, amikor azt is suttogni kezdték, hogy Varga nem is igazi lutheránus, hanem csak kikeresztelkedett zsidó.

Schlésinger igazgató úr az antiszemita propaganda lelke.

— Vigyázni, emberek — súgja, hol ennek, hol annak a fülébe — ez a zsidó nem jóban töri a fejét!

A szabotázs gyengül. Az igazgatóság tagjai visszakapják a hangjukat.

— Mi az? Mi történik? Emberek, elvtársak!

— Hallod, Varga — mondja a félszemű Jurkó, a kétméter magas favágó, aki a szolnoki hídon hagyta a balszemét — hallod tenni kell valamit.

— Mi baj tulajdonképpen?

Félszemű Jurkó kitálal.

— A zsidók feszítették keresztre a megváltót — mondja.

— Nincs más bajotok?

— Hát... Buták ezek az erdei népek.

— Na, jól van — mondja Varga és megy egyenesen a pravoszláv paphoz. Szerencséje van, a pópát otthon találja, kint áll az udvarban, szeretettel simogat egy nagy yorkshirei fajdisznót.

— Dícsértessék a Jézus Krisztus! Magához jövök, szentatyám. Nagy dologban járok. Bizonyára örvendeni fog a lelke. Át akarok térni a pravoszláv hitre.

Szép, nagy koca a pap disznója — most két napja küldte ajándékba Schlésinger igazgató úr. A pap reverendáját térdig felhajtva, bal kezével a moslékos vödörrel, zavartan néz Vargára.

— Ugyan, mi jut az eszébe? Felnőtt ember létére vallást változtatni?

— Hát — feleli Varga csendes hangon — magam is tudom, hogy ostobaság az egész, de hát mit csináljak? Éjjel álmomban megjelent előttem valami nagyhasú, kopasz szent és ezt mondja nekem: Varga elvtárs, ha nem akarsz a pokolba kerülni, akkor még holnap át kell térned az igaz, pravoszláv hitre. És azt csak helyesli, szent atyám, hogy nem akarok a pokolba kerülni?

— Álom — bolondság! — feleli a pópa és leteszi az üres moslékos vödröt. A disznó belenéz a vödörbe, aztán csalódottan húzza vissza a fejét és elégedetlenül röfög. Ugyan ki ad az álomra? — kérdi a pópa olyan hangon, mintha a szószéken állna.

— Szégyellem a dolgot, szentatyám, de én bizony adok az álomra. Aztán, mi tagadás benne — a meggyőződésem is a pravoszláv valláshoz húz.

— Üldözött vallás — feleli a pópa, egyik kezével a disznó nyakát vakargatva, a másikkal meg saját szakállát simogatva. Börtön, vagy éppen vértanúhalál vár a pravoszlávokra.

— Annyi baj legyen, szentatyám. Voltam én már tetves, rühes — volt haslövésem, börtönben is ültem —, én ugyan nem ijedek meg egy kis mártíromságtól.

A pópa elereszti a disznót és mindkét kezével saját szakállát simogatja. Homlokát ráncbahúzza, a simogatás rángatássá fokozódik.

— Nos? — sürgeti Varga a választ.

— Jöjjön el hat hét múlva — mondja a pópa és se szó, se beszéd, megy be a házba.

— Megállj, az anyád... — morogja Varga és másnap már ismét ott van a pópánál, de most négy markos kísérőt is hozott magával.

— Keresztelőre · jöttünk, szentatyám — kezdte a szót Varga.

A pópa nagy szemeket meresztett.

— Mi jut eszetekbe, édes fiaim? Hatheti előkészítő oktatás, két hét magábaszállás...

— Ne lopjuk az időt, szentatyám! — veszi át a félszemű Jurkó a szót. Mindig utáltam a papokat, a templomos ember se fért soha a gyomromba! — mondja. — De isten látja lelkem, mégis nehezemre esnék, ha szentatyámnak valami komolyabb baja történne. Hanem sohase adjon az isten akasztott burzsujt látnom, ha félkézzel ki nem tépem szentatyám szakállát, ha még sokáig kukoricázik velünk...

— Mássz a képébe a disznónak!

— Türelem, fiúk, türelem. Ne felejtsétek el, szent emberrel, isten szolgájával van dolgunk. Na, hát hogy leszünk, szentatyám?

Egy rövid negyedóra múlva Varga kézhez kapja a keresztlevelet.

— Mától fogva pravoszláv vagyok — szónokolja a gyárkapu előtti farakásról. Idenézzetek, itt a keresztlevelem. Én hát megtettem, amit ti akartok. De egyet ne felejtsetek el: vizet, kenyeret nem kap Pemétén, aki elfelejti, hogy minden pravoszlávnak a Harmadik Internacionáléban a helye.

2.

Kedves Szekeres elvtárs! Amióta pravoszláv vagyok, minden jól megy. Nem is azért írok neked, hanem tegnap valami váratlan történt. Két úrféle jött Pemétére, a nagyorosz párt agitátorai. A pópa háza előtt tartottak népgyűlést. Förtelmesen szidták a magyarokat, a zsidókat, a cseheket, a bolsevikokat és a lengyeleket, de a legjobban mégis az ukránokat szidták. Nem tudtam, mire venni a dolgot, a legokosabbnak tartottam, ha jól megverjük és kikergetjük őket a faluból — hát így csináltunk. De most azt mondják, hogy ebből még baj lesz. — Én ugyan nem gyulladtam be, de mégis jó lenne, ha megírnád, mit akarnak tulajdonképpen a nagyoroszok és mit csináljunk velük, ha visszajönnének, amit ugyan nem nagyon hiszek, mert csúnyán helybenhagytuk őket.

Mondom, a dolgok különben rendben mennek.

Szociáldemokrata üdvözlettel

Varga, párttitkár.

3.

Pemétén április harmincadikán írták alá a kollektív szerződést. Mintául a szolyvai megállapodás szolgált. Május elsején népgyűlés. Május másodikán, a hosszú lélegzetű szabotázs után megkezdődött a munka. Harmadikán Varga táviratot kapott Szekerestől.

„Azonnal vidd el személyesen a kollektív szerződéstek

egyik példányát a szolyvai párttitkárságra" — állott a táviratban.

— Hm.

— Hogy utazhatok Szolyvára? — kérdi Varga Jurkót.

— A legokosabb és leggyorsabb, ha gyalog mész. Vasúton le kellene kerülnöd Csapig — onnét Munkácson át csak késő este érkeznél Szolyvára, gyalog meg öt-hat óra az egész séta. Az út egyenes, jó, köves út — az, amelyik Pestről Uzsokon át Lemberghez vezet. Régi, katonai út.

Az országútat jobbról-balról hegyek kísérik. Balkézt sötétzöldek, itt a fenyő az úr — jobbkézt, délfelé a világosabb zöld tölgy és bükk, csak egy-egy karcsú fenyő pipiskedik köztük. Egy óra múltán bal kéz felől szőlőtermő dombok váltják föl a hegyeket — jobb kéz felől is megváltozik a kép: a fenyő közé friss lombú tölgy áll, hárs és nyárfa. A sokféle zöld közül messzire kivirít a vadgesztenye bimbóból fakadozó méltóságteljes virága. Harkály kopácsol, rigó fütyül, a lombok suttognak. Varga maga sem tudja, mi történt vele, egyszerre éneklő kedve támad.

Szegény legénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére...

Kétórai gyaloglás után egy hatalmas, piros fedelű, tornyos épület üti meg szemét. Tíz perc múlva odaér a tornyos kastély elé. A másik irányból épp vele egyidejűleg ér a kastélyhoz egy nagy, sötétlila automobil. Az autóból Antalfy száll ki. Majdnem földig ér a gumiköpönyege — sapkát és nagy autószemüveget hord, Varga meg sem ismerte volna, ha Antalfy meg nem szólítja.

— Halló, Gottesmann! Hát te hogy kerülsz ide?

— Nané! Antalfy! Mi az ördög hozott mihozzánk?

— Kibéreltem ezt a vadászkastélyt. Tulajdonképpen nem nekem épült — azért építtette jó néhány esztendő előtt Schönborn gróf, mert Vilmos császárt akarta vadászatra meghívni, de hogy Vilmos mostanság aligha jön ide — ne álljon üresen, kibéreltem.

— És mi a fenének kell neked vadászkastély?

— Őszintén szólva, magam sem tudom. De valamire csak jó lesz. Hát te miben fáradsz?

— Volócon vagyok lakatos — most meg itt jártam, a harmadik faluban. Valami Wertheim-szekrényt kellett rendbehoznom.

— Kovács Péter is ezen a vidéken van?

— Igen — erősítette meg az állítást Varga —, Beregszászon dolgozik, valami szövetkezetben.

— Beregszászon? Én úgy tudtam, Ungvárott.

— Lehet — nem tudom bizonyosan.

Néhány perc múlva Varga búcsúzott. Sem az ebédre való meghívást nem fogadta el, sem azt, hogy autón vigyék el egy óra alatt Volócra. Ugyanis — oda tart.

— Ugyan, nagy úr lettél — mondotta epésen Antalfy.

Délután négy felé ért Varga Szolyvára. Pétert nem találta otthon. Fönt járt az erdőben. Gonda meghívta magához Vargát. Kovács elvtárs is hozzám fog jönni — mondta.

Egy jó óra múlva valóban megjött Péter.

— Gottesmann!

Ahogy átölelték egymást, mindkettőjüknek könnyes lett a szeme.

— Miért nem hoztad föl az erdőbe Varga elvtársat? — kérdi Péter Gondát.

— Az elvtársnak nincs az orrára írva, hogy...

— Igazad van. Tudod, miért kellett Szolyvára jönnöd? — kérdi Péter Vargát.

— Nem.

Péter intésére Gonda kimegy és néhány perc múlva egy köteg röplappal jön vissza. Péter egy röplapot Varga kezébe tesz.

Nyolc nyelven: csehül, szlovákul, ukránul, oroszul, magyarul, jidisül, németül és lengyelül egyazon mondat:

NE SZÁLLÍTSATOK FEGYVERT SZOVJET-OROSZORSZÁG ELLENSÉGEINEK!

— Már itt tartunk? — csodálkozik Varga.

— Nem olvasol lapot?

— Hozzánk csak minden harmadnap jön újság.

— Nézd meg a mai Munkácsi Újságot.

A Munkácsi Újság első oldalán vastagbetűs hír:

Lengyel repülők bombázták Kijevet.

TŰZ

Mi nyergelünk és nyargalunk már, mint a szél,
Vörös lovasság, róla mennyi hír beszél...
(Budjonnij induló)

1.

Eddig Podkarpatska Russban a cseh hivatalnokokon és csendőrökön kívül csak egy francia katonai misszió vigyázott a békére. Most, két hét leforgása alatt egy amerikai, egy angol, egy olasz és egy belga katonai bizottság érkezett Ungvárra. A szállodák megteltek. Az éttermekben folyt a pezsgő. Az utcákon ragyogó eleganciájú asszonyokkal száguldoztak az új, pompás automobilok.

Hosszú, hosszú vonatok sűrű egymásutánban jöttek nyugatról és mentek keletnek, Munkácson, Szolyván és Lavocsnén át Lemberg felé.

A kirakatok Ungvárott és Munkácson olyan drága, ragyogó holmikkal teltek meg, amilyeneket itt senki se látott a nagy háború kitörése óta, és amiknek nevét, ízét a háború előtt is csak a nagyon gazdag emberek ismerték.

Mindent, mindent lehetett kapni és mindenre akadt vevő.

Délelőtt térzene. Korzó.

Munkácsra orosz balett érkezett: fehér emigránsok — minden kis táncosnő legalább herceglánynak mondja magát. A színpadot a cseh köztársasági és az orosz cári zászló díszítette.

Folyt a pezsgő.

Folyt a pénz.

Dollár, font, frank, líra, zloty, lej, korona.

Még ilyen szüretet sohasem látott az Erdős-Kárpát országa.

Zene, ének, tánc, pezsgősüvegek durrogása.

Hosszú, hosszú vonatok rohantak Verecke—Lavocsne—Lemberg felé.

2.

A Vörös Hadsereg harctéri jelentése. Délnyugati front.

1920. május 7.

A kijevi kerületben május hatodikán, kemény harcok után csapataink visszavonultak és Kijevtől dél- és északnyugatra vettek állást. Este az ellenség megkezdte a város elleni támadást, mire csapataink — parancs értelmében — tervszerűen visszavonultak a Dnyepr bal partjára.

*

Szekerest váratlan látogató verte föl hajnali álmából.

— Ne haragudjon — kezdte a szót Antalfy —, hogy ilyen szokatlan időben zavarom, de még ma délelőtt halaszthatatlanul Munkácsra kell utaznom és az ügy, amivel önhöz jöttem, szintén halaszthatatlan.

Szekeres nagyot ásított, s hogy két begörbített mutatóujjával nem sikerült szeméből az álmot kitörülni, egy cigarettát kért.

— Attól végleg fölébredek! — mondotta.

Antalfy Szekeres paplanára dobta arany cigarettatárcáját és gyufával is szolgált.

— Mi járatban, Antalfy elvtárs?

— Üzleti ügy, komoly üzleti ügy, Szekeres elvtárs.

— Az jó — felelte Szekeres. Szeretem a komoly ügyeket.

— Mielőtt tovább mennék, engedjen meg egy kérdést, kedves Szekeres elvtárs. Mondja meg, de őszintén mondja meg, tulajdonképpen kinek dolgozik maga?

— Kinek? Furcsa kérdés. A szociáldemokrata pártnak és az Ungvári Újságnak.

— Nem azt kérdezem, hogy hol dolgozik, azt tudom. Azt mondja meg, hogy kinek dolgozik? Elhiheti, nem puszta kíváncsiságból kérdem.

— Föltétlenül hiszek magának, Antalfy elvtárs. Hát — őszintén szólva — önmagamnak dolgozom. Élni akarok. Jól élni.

— Szóval nem hajlandó őszintén beszélni? Én viszont

nyílt sisakkal harcolok. Azért kérdem, hogy kinek dolgozik, mert hajlandó vagyok, mert módomban áll a pártot, az osztályt, vagy a nemzetiséget, amelyiknek dolgozik, fölfegyverezni. Jutányos áron — nevetségesen olcsón — szállítok elsőrangú kézifegyvert, revolvert, kézigránátot, könnyen szétszedhető gépfegyvert, lőszert, tábori konyhát, bakancsot, — sőt, könnyűágyúkat is tudok szállítani. Olcsó pénzért fegyveres hatalommá lehet a pártja. Én ingyen is megcsinálnám a dolgot, de sajnos, a körülmények olyanok... Nem vagyok a magam ura. — De akármilyen gazember a társam, akármilyen uzsorás — a maguk részére minden fegyver nevetségesen olcsó.

Szekeres fölült az ágyban, aztán ismét visszadobta magát a párnára. Nagyokat szívott a cigarettáján és hallgatott.

— Ilyen őszinteséget persze, nem várt? — így Antalfy. Még két apró megjegyzés. Az egyik az, hogy a gyár, amelyet képviselek, illegális alakulatok részére könnyen elrejthető, rövid csövű fegyvert gyárt, ami úgy van elkészítve, hogy a cső rövidsége egyáltalán nem csökkenti a célzás biztonságát. A másik megjegyzés: a közvetítő minden rendelés után öt százalék jutalékot kap. Ne szóljon közbe, tudom, tudom, hogy magának nincs szüksége pénzre, Szekeres elvtárs — de gondoljon az elvtársaira. Mit szólnának például azok, akik Bécsben, a barakkokban éheznek, ha egyszer váratlanul ezer-kétezer dollárt hozna a posta? Mi? Csak önön áll, kizárólag csak önön, Szekeres elvtárs, hogy ez a csoda megtörténjék. És még egyet. Mi elfogadunk kis megrendeléseket is. Igen. Hajlandók vagyunk néhány száz fegyverre menő megrendelést is realizálni. És Szekeres elvtárs — most azután teljesen őszinte leszek, ne higgye, hogy én, nem tudom, hogy maga, meg Péter, meg Gottesmann kinek, miért dolgoznak. Nagyon jól tudom. Tudom, hogy nekem hazudnak és nem is haragszom érte, mert nagyon jól megértem, hogy a látszat ellenem szól. A látszat... A valóságban... Most lesz alkalmam bebizonyítani, hogy ma épp oly hű katonája vagyok a pártnak, mint Szovjet-Oroszországban és Tanács-Magyarországon voltam. Igen. És főleg ebben az ügyben jöttem magához. Én felfegyverzem a pártot — és amikor a párt átveszi a hatalmat — hogy mondjam... Nos — utó-

végre nem mai bolsevik vagyok, szóval, mi volt, hogy volt, nem fontos — a többit majd együtt csináljuk. Egyenesen beszéltem? Bolsevikinek érzem magam! Szóval... Adok fegyvert és ami aztán jön... akkor adjanak nekem is egyet a fegyverek közül. Nálam jó kézben lesz, elhiheti...

Míg Antalfy beszélt, Szekeres kiugrott az ágyból és hálóingét ledobva, a mosdótál elé állott. Idegességében azt se vette észre, hogy a mosdótálban még a tegnapi piszkos víz áll.

— Kidobás akar lenni a hallgatása?

Szekeres mosakodás közben nemet int a fejével.

— Milyen gyártmányú fegyverek? — kérdi egy pillanat múlva.

— Francia.

— Hol lakik, Antalfy elvtárs?

— Munkácson, a Csillagban.

— Rendben van.

Amikor Antalfy elment, Szekeres felöltözködött.

— Gazember! — mondogatta öltözködés közben. Milyen aljas és milyen buta gazember. Hogy így lealjasodott, ezt még meg tudom érteni. De hogy így elbutult... Hallatlan!

Déltájban bement a szerkesztőségbe.

— Háború van — fogadta Hajós főszerkesztő, a zacskógyár tulajdonosának irodalmi ambíciók hajtotta fia —, többet kellene írni a háborús kérdésekről.

— Föltétlenül igaza van, szerkesztő úr. Egy hosszabb cikket kellene írni arról, hogy az ukránok elnyomása menynyire gyengíti a lengyel seregek erejét.

A főszerkesztő ijedtében fölszisszent. Szeplős arca szinte belesápadt az ijedtségbe. Egy kissé dadogott, mint mindig, amikor izgatott volt.

— De az istenért Szekeres úr! Azt akarja, hogy betiltsák a lapom? És éppen most, a főkonjunktúra idején...

— Őrizz isten — felelte Szekeres. Dehát milyen cikkre gondol, szerkesztő úr?

— Hát hogy is mondjam... Most minden háborús cikk érdekes és én úgy gondolom, hogy szenzációt keltene, ha megírnánk a francia győzelem titkát...

— A francia győzelem titkát? — csodálkozott Szekeres. Mi a titka a francia győzelemnek, szerkesztő úr?

— Hát természetesen a francia technika — a francia fegyvergyártás fölénye. Őszintén meg kell írni, hogy a világ legjobb fegyvere a Creusot—Schneider. Igen. Ezt kell megírni, Szekeres úr.

— Ezt kell megírni — ismételte Szekeres. Mondja, szerkesztő úr, nem ismer maga véletlenül egy Antalfy nevű urat?

— Miért kérdi? — dadogta a szerkesztő.

— Őszintén szólva, magam sem tudom — felelte fa-arcot vágva Szekeres. Csak éppen eszembejutott ez a név.

2.

A mozdonyvezető fölszáll a vonatra. Sapkáját leveszi, hogy megtörölhesse verejtékes homlokát. A sapkában egy cédula:

NE SZÁLLÍTSATOK FEGYVERT SZOVJET-OROSZORSZÁG ELLENSÉGEINEK!

A fűtő egy állomáson kenyeret vesz. A kenyér nagy fehér papirosba van becsomagolva. A papiron nyolcnyelvű fölírás:

A LENGYEL HADSEREG AZ URAKÉRT HARCOL,
A VÖRÖS HADSEREG TEÉRTED!

A fékező a zsebébe nyúl, cigarettáért. Zsebében egy papírlapot talál:

NE SZÁLLÍTSATOK...

A vonatkísérő katonai őrség fele lefekszik aludni. Amikor fölébrednek, minden katona egy-egy fehér papírhengerecskét lát fegyvere csövéből kikandikálni. A papíron nyolcnyelvű fölírás:

A LENGYEL HADSEREG AZ URAKÉRT HARCOL,
A VÖRÖS HADSEREG TEÉRTED!

A vasúti műhelyben korán reggel kiragasztják Páris tábornok fölhívását:

„SZIGORÚAN FIGYELMEZTETEM PODKARPATSKA RUSS LAKOSSÁGÁT..."

A fölhívás köré ismeretlen tettesek körös-körül apró cédulákat ragasztanak:

NE SZÁLLÍTSATOK...

3.

A Vörös Hadsereg harctéri jelentése. Délnyugati harctér.

1920. június 12.

A koroszten—kijevi vasútvonal mentén, Kijevtől délre csapataink Vaszilkov előtt megverték az ellenséget és a várost megszállották. A lengyelek rendetlenül menekülnek. A legutolsó jelentések szerint csapataink megkezdték a Kijev elleni támadást. A Dnyepr bal partján 350 foglyot ejtettünk, 200 000 töltényt, sok fegyvert, 200 vasúti kocsit és nagy mennyiségű vasúti felszerelést zsákmányoltunk.

4.

Hosszú, hosszú vonatok sűrű egymásutánban mennek Munkácson, Szolyván, Lavocsnén át Lemberg felé. Egy-két személykocsi, aztán véget nem érő sorokban, katonák őrizte teherkocsik.

Csapról elindul egy vonat. Az egyik kapcsoló valahogy meglazult, a vonat nyílt pályán kettészakad. A mozdonyvezető nem veszi észre a balesetet, a mozdony két személykocsival rohan tovább, a teherkocsik állnak. A hátramaradt kocsikért mozdony jön, visszaviszi őket Csapra, ahol hosszú ide-odatologatás után hozzákapcsolódnak a következő vonathoz. A vonat mozdonya nem bírja a túlterhelést, Mun-

kács előtt elakad. Munkácsról segélymozdony jön. Hétórai késedelem.

Munkács és Szolyva között egy mozdony kisiklik. A forgalom félnapra megáll.

Szolyva és Volóc között fölrobban egy vagon. A forgalom egy napra megakad.

Hosszú, hosszú sorban állnak a hosszú, hosszú vonatok, az üres személykocsik és a lelakatolt tehervagonok.

Az állomásokon — elakadt lőszerszállítmányok.

A nyílt pályán — elakadt lőszerszállítmányok.

A vonatokat katonák őrzik. A katonák zsebei, sapkái, dohányzacskói telis-teli nyolcnyelvű felírású papírlapokkal:

Ne szállítsatok...

A lengyel hadsereg...

Mit eszik a tiszt úr — mit eszik a baka?

Adott neked földet a köztársaság? Lenin ad!

Páris tábornok legújabb parancsa mindenütt ki van ragasztva.

„Szigorúan figyelmeztetem Podkarpatska Russ lakosságát... A parancs megszegői ellen..."

Körös-körül apró cédulák:

Ne szállítsatok...

Ami kocsi a műhelybe kerül javításra — ott marad.

Ha mégis kijön — rosszabb, mint volt.

Mindennap új vonatkisiklás, új robbanás.

„Szigorúan figyelmeztetem..."

„Ne szállítsatok..."

5.

„Nagyméltóságú Páris tábornok úrnak, Podkarpatska Russ katonai kormányzójának — a csehszlovák köztársaság hadügyminiszterétől.

A köztársaság hadügyminisztere a cseh és szlovák lakosság hangulatára való tekintettel kényszerítve van azzal a kérelemmel fordulni Nagyméltóságodhoz:

méltóztassék a tervbe vett statárium életbeléptetésétől egyelőre eltekinteni és a munkásság közé furakodott izgatókkal szemben egyelőre a bebörtönözésen kívül semminemű erélyesebb eszközt igénybe nem venni.

Nagyméltóságodnak a román vasutakra vonatkozó javaslatát — a román királyi kormány prágai követe útján — táviratilag terjesztettük a román királyi külügyminisztérium elé".

Prága, június 12.

6.

Távirat.

A Vörös Hadsereg délnyugati hadiszállása

1920. június 12.

Csapataink felszabadították Kijevet. A jelentések szerint az ellenség Kijev feladása előtt elpusztította a városi villanyműveket, a vízvezetéket, a személy- és teherpályaudvart. A kijevi harcokban kitüntette magát egy túlnyomórészt magyar hadifoglyokból szervezett internacionalista lovas-dandár.

7.

Péter kint volt a vasúti állomáson, amikor az első vonat ment át Verecke felé — román vasutasokkal, román kísérőkkel. Azonnal üzent Uzsgorodra. Mire Szekeres válasza megjött, már az egész, Galícia felé irányuló forgalom román kézen volt.

Péter azonnal fölutazott Polenára. A titkárság ügyeit Timkó vette át.

Kora reggel parasztok keltik föl Timkót. Tanácsért jöttek, vagy jobban mondva fölvilágosításért, mert hát a népet megint csak tudatlanságban hagyják.

— Igaz-e, hogy az orosz testvérek verik már a lengyelt?

— És az igaz-e, hogy Lenin saját kezével osztja a földet?

— Egy parasztfiú vezeti az orosz seregeket?

— Megjönnek-e ide az oroszok aratásig?

— Az oroszok fogják fölakasztani az urakat, vagy mi magunk?

— És ki mondja meg, hogy ki érett a kötélre?

Timkó homloka verejtékben ázik. Végre tülköl a gyár. Indulhat, indulnia kell.

A gyárban lépten-nyomon félrehívja egy-egy munkás.

— A fegyverrel hogy leszünk, elvtárs?

— A beosztást megcsinálták? Nehogy megint az utolsó pillanatban tudjuk meg, hogy kinek mi a dolga?!

8.

Varga szorgalmasan kijár a falvakba. Peméte közvetlen környékén nem volt nehéz dolga, ott a parasztok együtt laktak, együtt éltek a fűrésztelep munkásaival. Legtöbbje téliidőben maga is a gyárban, vagy az erdőben keresett munkát, a nagy bérharc valamennyiök életébe belejátszott. A gazdag parasztot csak hírből ismerik ezen a vidéken, ahol minden jó föld a grófé — aki csak ezüstpénzért ad bérbe nadrágszíjnyi parcellákat.

Hajnaltájt Varga bepofázik egy darab paprikásszalonnát. Újságpapírba csavarva zsebrevág egy jó tenyérnyit, a másik zsebébe kenyeret tesz és nekivág a hegyi útnak.

Városban nőtt föl. Újpesten, a Váci úton, a Szunyogszigeten van otthon. Ha ott egy gyárba betette a lábát, a szagról és a munkások tekintetéből tudta már, hogy mi a helyzet. Parasztot csak a fronton látott, meg a hadikórházban. Félig rommálőtt, kirabolt, fölperzselt falvakat is látott a háború alatt; az ott talált parasztok nem is igen hasonlítottak anyaszűlt emberre. Katonák, ágyúk, trénszekerek képezik a háttért. Ez az előtanulmány csak arra volt jó, hogy az Erdős-Kárpátokban szétszórt apró favágótelepeket igazi falvaknak nézze. Egy erdei tisztáson négy-öt házacska, félórányi járásra egy domboldalon újabb három-négy deszkakunyhó...

Benyit az első kunyhóba. Fülledt levegő, félhomály. Az apró, négyszögletes, befalazott ablak üvegén az esztendős piszok nem engedi át a napsugarakat. A mennyezet pókhálóval beszőtt gerendáján két kötél van átvetve, a lelógó kötelekre erősített zsákrongyon egy pucér kölyök fekszik és tengericsutkát rág. Egy zsákruhába burkolt, pisze orrú kislány egykedvűen himbálja a zsákrongy-bölcsőt. A kislány

rémült szemekkel néz a betolakodóra és kissé odébb húzódik az ajtótól, a bölcső túlsó oldalára. Varga kérdez valamit, a kis pisze nem felel. Varga megismétli a kérdést, a kislány elsírja magát és a szoba túlsó sarkába menekül. Varga pár pillanatig tanácstalanul áll, aztán előhúzza zsebéből a szalonnát, kicsavarja az újságpapírból és tenyerére téve a kislány felé tartja. A szalonna — mint mágnes a vasat — magához húzza a gyereklány tekintetét. A kislány nagy erőlködéssel visszafojtja a sírást, csak szipogása hallik, de amikor Varga a szalonnát egyre maga elé tartva közelebb lép hozzá, kétségbeesett visításba kezd.

Varga a pucér kölyök mellé, a zsákrongy-bölcsőre dobja a szalonnát, a kenyeret is odadobja, aztán szó nélkül kimegy. Óvatosan behúzza maga mögött az ajtót és nagyot, mélyet lélegzik. A szabad levegő olyan édes, mint a frissen fejt tej.

A második viskónál hangos kutyaugatás fogadja. Két nagycsontú, sovány, piszkos-fehér komondor dühösen vicsorítja rá fogait. Az ugatásra nagyszakállú, görnyedt zsidó jön ki a házból. Szakálla olyan piszkos-fehér, mint a kutyái. Ócska, kopott prémes sapkát és zöldbejátszó fekete kaftánt hord. Orosz szóval csitítja el a kutyákat, aztán németül szól Vargához. A kutyák behúzott farokkal hátrálnak vissza a házhoz. Az egyik hátulról óvatosan gazdája fehérharisnyás lábai közé mászik, csak feje látszik ki a kaftán alól. Gyanakodva figyeli az idegent.

— Nincs semmink — mondja az öreg. Nem tudunk fizetni! Miből? De ha a mindenható megsegít, talán ősszel. Addig fizessen adót a gróf, annak van miből — tör ki az öregből váratlan hevességgel.

A kutya dühösen vakkant a kemény szóra.

— Adót? — kérdi csodálkozva Varga. — Hát mi közöm nekem az adóhoz?

— Tudom már, tudom! Ismerjük már ezt a nótát. Senkinek nincs köze semmihez, mindenki csak a legjobbat akarja és a vége mégis az, hogy az utolsó párnát is kihúzzák a szegény ember feje alól. Na, de megálljatok!...

Az öreg, sovány, száraz, jobb öklével, kissé nevetséges mozdulatokkal Varga felé fenyeget, aztán gyors léptekkel bemegy a házba. Az ajtót gondosan behúzza maga mögött.

A komondor fogcsikorgatva közeledik Varga felé.

Percekig kell menni a legközelebbi házig. Varga zavarában letér az útról és csak akkor veszi észre, hogy rossz helyen jár, amikor előreszegzett fejét egy fába üti. Száraz fenyőtűzápor zuhog a fejére. Csak pár lépésnyire tért le az útról és már valami, eddig sohasem látott, különös helyre tévedt. Körös-körül kiszáradt, halott fenyőfák merednek az égnek. Varga a fejéhez kap. Pillanatokig tart, amíg megérti, hogy a túlsűrűen nőtt fák egymást ölték meg. A fák tömegsírja csendesen muzsikál: szél rázza az elszáradt csipkefinom gallyakat.

Összetöpörödött öregasszony guggol a legközelebbi viskó előtt. Fogatlan szájában hideg cseréppipa. Gyérhajú, szürke fejét megbiccenti Varga köszöntő szavára, aztán lassan fölemelkedik és bemegy a házba. Varga utána.

Dohos levegő. Félhomály. A sarokban szentkép, előtte örökmécs. Az öregasszony a kép elé térdel. Varga közelebb lép és hirtelen a hajába markol. Úgy megrántja saját, bozontos üstökét, hogy szemeit könny önti el. Hiába — nem ébred föl. Nem álmodik — valóság, amit lát.

Az örökmécs fölött nem szentkép lóg. Az öregasszony Lenin képe előtt térdel. Halkan imádkozik.

Varga lábujjhegyen megy ki a kunyhóból.

Kint szaladni kezd.

Szalad, szalad, szalad.

Maga sem tudja, hogyan, egyszer csak az országúton találja magát. A fáradtságtól kilóg a nyelve. Leül egy kilométerkőre. Sapkáját zsebre vágja, a szél belemarkol bozontos, fekete sörényébe.

Balkéz felől szekerek jönnek. Kocsis csak az első szekéren ül, a többi ló megy az első nyomán. A kocsis mintha ismerős lenne.

— Hol a fenében láttam? — töri fejét Varga. Ezek az ukrán parasztok mind olyan egyformák, mint a tojások. Egy sem mosakszik és mindegyik mindenkit agyon akar ütni.

Egy hangos szót sem szólt, de a gondolatot is megbánta. Úgy elszégyellte magát, hogy belepirult.

— Hogy lehetsz ilyen aljas? — kérdi önmagát. Bocsássatok meg, drága, jó elvtársak, igazán nem gondoltam komolyan ezt a marhaságot.

— Adjon isten! — köszönt a kocsisra és hogy a szekerek

lépésben haladnak, ő is megindul az első szekér mellett. Egy pár szó az időjárásról, aztán rögvest a tárgyra tér.

— Hát a földosztás hogy ütött ki, földi? — kérdi.

A kocsis nagy szemeket mereszt.

— A földosztás? A csehek nem osztanak földet. Csak a legionáriusoknak.

— Már mért nem? — kérdi Varga erőszakoltan parasztos szóval.

— Hát...

A kocsis gondolkozik pár pillanatig, aztán kivágja a szót.

— Mint az orosz példa bizonyítja, a polgári forradalom eme föladatát is csak a proletárforradalom valósítja meg.

Varga nagyot ugrik. Most már nem markol a hajába. Most már kétség se fér hozzá — egész biztosan megőrült.

— Mit ugrál, Varga elvtárs? — kérdi a kocsis.

— Mit — mit kérdez?

Varga levegő után kapkod.

— Azt kérdem: mi ütött magába, Varga elvtárs, hogy itt ugrál az országúton?

— Hát maga honnét ismer engem, földi?

— Már hogy a fenébe ne ismerném? És maga nem ismert meg? Én vagyok a Lakata. Polenán találkoztunk, Gondánál.

— Na, persze! — Varga nagyot lélegzik. — Nem őrültem meg — mondja csendesen.

— Üljön föl egy kicsit, Varga elvtárs. Ne a ponyvára, ide, mellém, a bakra.

— Hogy lett magából paraszt, Lakata elvtárs?

— Nem vagyok én paraszt, pártmunkás vagyok. Itt kocsiskodom a vadászkastélyban Antalfy és Hartman uraknál.

— És ez pártmunka? Nem értem.

Lakata válasz helyett föllebbenti a szekérponyvát. A ponyva alatt széna. A szénában: kézigránátok.

Hartman úr idegesen járkál föl és alá a roppant teremben. A fal mellett álló kitömött medve csodálkozva nézi a fényes lakkcipőket és a messzire virító lila selyemnyakkendőt. A falakon szarvasagancsok. A sarokban egy kitömött vaddisznó kitömött malacait szoptatja. A medvétől a vaddisznó-csoportig harminchét lépés. Hartman hússzor is kimérte már ma reggel az utat és közben százszor is a homlokára csapott.

— Az ördög vigye el azt a hülye Weiszot!

A nagy tölgyfaajtó kinyílik. Antalfy jön be. Zöld vadászruha feszül rajta, vállán kétcsövű vadászpuska.

— A hetvenkettedik szállítmány szerencsésen megérkezett — így Antalfy.

— Előbb-utóbb rajtavesztünk! — sóhajtja Hartman. — Először és utoljára csinálok üzletet fegyverrel.

— Először csinál fegyverüzletet? — csodálkozott Antalfy.

— Így először. Eddig csak szállítólevelet, vagy beraktározási lapot adtam el. Az tiszta üzlet. De ez? Itt valósággal géppuskákon alszom. Weisznek könnyű Bécsből dirigálni, de nekem itt...

— Hja, a kétezer percentes nyereséget nem adják ingyen. Különben — ma is csak azt mondhatom, amit tegnap: semmi ok nincs a nyugtalanságra. Ne legyen gyerek, Hartman. Nagyon jól tudja, hogy a hatóság — hogy minden valamirevaló ember érdekelve van: vagy részes vagy szállító, vagy vevő, vagy... Szóval mindenki érdekelve van. Ami meg a géppuskákat illeti — maga nagyon jól tudja, hogy ezek a géppuskák nem olyan könnyen sülnek el. És ne felejtse el: kétezer percent.

Hartman nem felel. Szája egy pillanatra mosolyra húzódik.

— Nekem dolgom van. A generálissal megyek vadászatra. Jó üzlet. Maga vigyázz a csomagolásra — így Antalfy. — Ma újabb tizenkét láda megy az ukránoknak. Az alsó sor bécsi fegyver, a felső francia. Két láda megy a galíciai bolsevikoknak. Ebbe a két ládába csupa valódi fegyver jön. Tizenkét bécsi géppuskát kap a lengyel csendőrség.

— Látja, Antalfy, ez sem helyes — mondja Hartman. — Egy szolid üzletember mindenkihez egyformán becsületes. Én ma is csak azt ajánlom, osszuk el a jó és rossz fegyvereket egyenlő arányban. Minden megrendelő jó pénzzel fizet, minden megrendelő joggal megkövetelheti...

— Ez politika, Hartman és a politika az én reszortom. Legyen nyugodt. Mikor politizálok, én akkor is mindenekelőtt az üzletre és a cég biztonságára gondolok. Amíg a bolsevikoknak jó árut szállítunk, addig nyugodtan alhatunk. De csak addig. A politika az én dolgom, Hartman. Maga ahhoz nem ért. Én pedig... látja, ma is a generálissal fogok vadászni.

10.

Az ungvári és munkácsi újságok külön kiadásban jelentették, hogy keddről szerdára virradó éjszaka ismeretlen tettesek fölrobbantották a Volóc és Verecke közötti vasúti viaduktot.

Emberéletben nem esett kár.

A munkács—lembergi vonalon a vasúti közlekedés egyelőre megszakadt.

11.

A Vörös Hadsereg jelentése. Nyugati és délnyugati harctér.

1920. július 12.

Csapataink megszállották Szvencjánt. Az ellenség üldözése délnyugat felé teljes erővel folyik. Molodecsnót heves harcok után elfoglaltuk. Molodecsnó pályaudvara lángokban áll. Minszk mellett elfoglaltuk Luganszk községet. Az előnyomulás folytatódik.

1.

Mintegy két héttel azelőtt, hogy ismeretlen tettesek fölrobbantották a Volóc—Verecke közötti viaduktot, Szekeres pár napot Prágában töltött. Rozsos megbízásából utazott a cseh fővárosba, tájékozódni az ottani politikai élet kuliszszatitkairól és újságíró-körökkel való összeköttetéseit kihasználva, „egy-két cikkecskét" elhelyezni. Egy-két cikkecskét a ruszinszkói szociáldemokrata-mozgalomról és annak vezéréről. Szekeres egy fia újságírót sem ismert Prágában, viszont bőven el volt látva pénzzel. Így hát nem volt nehéz elérnie, hogy az egyik cseh lap „ruszin Dantonnak", egy másik lap meg „ruszin Washingtonnak" nevezte Rozsost.

Szekeresnek volt még egy megbízása, amiről Rozsos nem tudott. Ezt a megbízást is elintézte. Egy lap „ruszin Cromvellnek" nevezte „a köztársaság rettenthetetlen hívét", egy másik lap nem sajnálta a „ruszin Napóleon" nevet a beregi zsupántól. A „ruszin Napóleon" fényképe egy képes folyóiratban is megjelent, rövid, ismertető cikk kíséretében. A cikk utolsó mondata így hangzott: „Ez a férfiú áll őrt a köztársaság délkeleti határszélén. A köztársaság sorsa jó kezekben van".

Volt Szekeresnek egy harmadik megbízása is, amiről sem Rozsos, sem a beregi zsupán nem tudott. A „marxista baloldal" vezetőivel kellett tárgyalnia. Már a megérkezte utáni napon összejött a vezetővel. Nyugodt, okos, hideg ember a vezető, jól megrágja a szót, mielőtt kimondja. A mozdulatai is lassúak, kimértek. Nagyon szerény ember: országgyűlési képviselő, pártvezér és ugyanabban a bútorozott szobában lakik, amelyet mint egyetemi hallgató bérelt ki valamikor. Kár, hogy a külseje nem valami megnyerő. Túlontúl kövér.

Nagy érdeklődéssel hallgatta végig Szekeres előadását — a ruszinszkói viszonyok ismertetését. Itt-ott hümmögött egyet-egyet, bólintott is, de úgy, hogy nem lehetett tudni, igent int-e, vagy nemet. Többet aztán nem is szólt.

Másnapra ismét magához rendelte Szekerest. Most né-

hány kényes kérdést intézett hozzá, s hogy Szekeres a kérdésekre megfelelt, végre ő is kinyitotta a száját.

— Nehéz dolog véleményt mondani valamiről, amit az ember nem lát — mondotta. Az ilyen előadásokból inkább az előadó személyét ismerjük meg, mint a tárgyat. Maga jó előadó, kedves elvtárs. Ami viszont a ruszinszkói ügyeket illeti — hm — hm —, nekem úgy tetszik, kedves elvtársam, hogy maguk megfeledkeztek arról, hogy a csendőr és rendőr nem dajkamese, hanem komoly, nagyon komoly valóság. Maguk megfeledkeztek az államhatalomról. Maguk állandóan a börtön előszobájában ülnek, kedves elvtársam. Én nem mondom, hogy gyávának kell lenni, de az óvatosság semmiképp sem árt. Mi — marxista baloldal — mindent megteszünk majd a maguk érdekében, ha bajba kerülnek, de tudniok kell, hogy ez a minden — sajnos —, nagyon kevés. Mi gyöngék vagyunk még, mi is csak a kezdet kezdetén vagyunk, a mi csoportunk csak egy kis része a nagy szociáldemokrata pártnak — a sokmillió munkásnak, amelyik ma Heraklesz a válaszúton. A cseh nép évszázadokon át el volt nyomva csúnyán, kegyetlenül és egyelőre a cseh munkás együtt örül a cseh burzsoáziával, hogy vége a Habsburg-császárságnak és örömében szinte megfeledkezik a saját osztályügyéről, a saját osztályérdekéről.

— Figyelmeztetni kell rá! — vélte Szekeres.

A kövér olyan csodálkozva nézett Szekeresre, mintha az valami, eddig még sohasem hallott eredeti gondolattal lepte volna meg.

— Hát... na, majd meglátjuk! — felelte csendesen, mosolyogva. Hanem, hogy... Még egyre akarom figyelmeztetni, kedves elvtársam. Ne feledkezzenek meg arról, hogy a mi köztársaságunk fővárosa nem Bécs, hanem Prága. Maguk pedig, ha nem tévedek, Bécsből kapják az utasításokat?

— Ezen könnyű segíteni — mondta Szekeres. Meg kell csinálni a csehszlovák kommunista pártot és akkor...

— Hol vagyunk még attól! — legyintett párnás kezével a kövér. Ha nem kirakatban mutogatható eredményt akarunk, hanem igazi eredményt, akkor még sok és nehéz munka vár ránk addig.

Az a reichenbergi elvtárs, aki azért jött Prágába, hogy a ruszinszkói kiküldöttel találkozzék, este magával vitte Szekerest egy népgyűlésre.

Középnagyságú terem. Négy-ötszáz ember. Gyári munkások, munkásasszonyok. Szekeres nagy meglepetésére a gyűlés részvevői apró, terített asztalok mellett ülnek. A színes abroszokon étel, ital. Sör, bor, ételszag, füst. A falakon Marx, Engels, Lassalle és Masaryk képei. A vörös zászlókkal díszített színpadon hosszú asztal. A hosszú asztal mögött öt munkás foglal helyett. Az egyik pár szóval megnyitja a gyűlést. Kések, villák, poharak lármája kíséri szavát.

De amikor a „marxista baloldal" vezetője, a kövér lép a színpadra, egyszerre csend támad. Nagy tekintélye van.

Elsőrangú szónok. Okos, érdekes. Finom gúnnyal bírálja a kormány politikáját. Ha itt-ott egy-egy erősebb kifejezést használ, a hibát rögtön jóváteszi azzal, hogy a következő mondatban elvtársnak nevezi Tusárt, a szociáldemokrata miniszterelnököt. Az előadás hosszúra nyúlik. Az érdeklődés láthatólag alábbhagy. Újból zörögnek a villák és kések. Az emberek hallgatják ugyan az előadót, de közben esznek és isznak — ellent nem mondanak, de nem is helyeselnek. Esznek és isznak.

— Ez Magyarországon lehetetlenség lenne! — mondja Szekeres a reichenberginek.

Amikor a kések és villák zörgése már elnyeléssel fenyegeti a szónok szavát, a kövér egy mellékmondatban emelt hangon Szovjet-Oroszországot említi. A villák és kések elhallgatnak — a kezek megmerevednek —, minden arc a színpad felé fordul. Feszült várakozás. A szónok most ismét a kormányt bírálja. A teremben halk morgás. Valaki hangosan szürcsölve iszik. A szónok Lenint idézi.

— Lenin elvtársunk is ...

Először csak a terem hátulján, aztán a közepén, pár pillanat múlva már az egész teremben állnak a munkások. A szemek ragyognak, az arcok kipirulnak.

Most először érzi Szekeres magát odahaza az arany Prágában.

Gyűlés után gyalogszerrel igyekszik szállása felé.

Túl a Moldván, a hegytetőn villanyfényben ragyog a Hradsin. Gyönyörű hidak fogják össze a Moldva két partját. Középütt sziget. Túl az Óváros — itt az új.

Különös — gondolja Szekeres, Budapesten vagyok.

Budapest. Vörös Budapest.

Régen volt már, idestova egy esztendeje.

Szekeres mélyet, nagyon mélyet sóhajtott.

Csak félfüllel hallja, amit a reichenbergi elvtárs magyaráz:

— A szociáldemokrata munkások Lenin hívei. A szociáldemokrata párt tagjai, de a mi támogatóink. Ha ebből nem tanulunk — akkor baj lesz. Komoly baj.

3.

Ungvárra érkezte utáni másnapon Szekeres kiutazott Szolyvára. Pétert nem találta odahaza. Utána szekerezett Volócra.

— Gyerünk az erdőbe — javallotta Péter, ott nyugton beszélhetünk.

— A szekér biztonságosabb. Ha magunk hajtunk — senki sem hallgathat ki.

Amikor a szekér kiért a faluból és a mögötte futó portorony eltakarta Volócot, Szekeres elmondotta, mit látott Prága városában. Szépen, színesen, okosan beszélt — Péter szinte maga előtt látta az arany Prágát, hallotta a kövér vezér megfontolt szavait, karonfogva ment a fürge reichenbergi elvtárssal, ott ült a vörösterítékes asztalok között és nagy kerülővel kiment arra a külvárosi pályaudvarra, ahol...

— A találkozó nagyszerűen volt megrendezve. Tíz percig szinte zavartalanul beszélhettem Alpárival, aki az Internacionálé megbízásából van Prágában.

Péter tátott szájjal hallgatott.

— Tovább, tovább! — sürgette Szekerest, aki épp most gyújtott új cigarettára. — Mondd gyorsan tovább. Hogy csináltad a dolgot?

— A részletek itt igazán nem fontosak. Maradjunk a lényegnél — felelte szárazon Szekeres.

Nem, erről a gesztusról Szekeres nem volt hajlandó lemondani! Ezt mindig megcsinálta, vagy legalább is megkísérelte: előbb színes előadással, az emberek és dolgok kitűnő jellemzésével felkelti az érdeklődést és amikor a hallgató, vagy hallgatók a folytatást várják — szárazon a lényegre szorítkozik.

— Maradjunk a lényegnél! — ismételte a szót Szekeres.

— Igazad van — felelte Szekeres nagy megrőkönyödésére Péter. — Maradjunk a lényegnél. Tehát?

— Alpári két dologra figyelmeztetett. Az egyik: a munkásság túlnyomó többsége szervezetileg szociáldemokrata, de érzésben kommunista. A másik: a lengyel—orosz háború Galíciában fog eldőlni. Igen. Ha sikerül a lengyelek hátában komoly felkelést szervezni — győztünk. Tehát...

Mire beértek Vereckére, már minden kérdésben megállapodtak. Az illegális vöröshadsereg szervezését Péter, a félszemű Jurkó és a szőlősi Nicsaj — egy volt cseh legionárius veszik át. Katonai szakember Bécsből jön.

Amikor a szekér beért Vereckére, katonai autó jött szembe. Az autóban két francia tiszt között doktor Bekesch ült.

4.

Szekeres nem találta Rozsos Ivánt otthon Ungvárott.

— Reggel kiutazott Pemétére. Valami prágai bizottság van itt — nem tudom biztosan — a szakszervezetektől, vagy a szociáldemokratáktól, azoknak mutatja meg Iván a környéket — újságolta Mária.

— Nem tudja a küldöttek neveit?

— Nem. Ha megkérdeztem volna, Iván biztosan titokzatos arcot vág és hallgat. Amint magának is többször megmondotta, engem titkos bolsevikinek tart.

— És joggal, Mária elvtársnő? — kérdi Szekeres.

Mária nem felelt.

Szekeres beült a kávéházba, tintát, papirost kért és egy jó órán át híreket írt az Ungvári Újság részére. A hírek meglehetősen eredetiek voltak.

Néhány példa:

LLOYD GEORGE A LENGYEL—OROSZ HÁBORÚROL

Mint londoni tudosítónk jelenti, az angol miniszterelnök a skótországi választópolgárok előtt tartott beszámolójában abbeli aggodalmának adott kifejezést, hogy a lengyel hadsereg már nem sokáig tud ellentállni a Vörös Hadsereg támadásának. A lengyel munkások és parasztok már tudják, hogy a Vörös Hadsereg a világ minden dolgozójáért harcol és ezért a lengyel hadsereg katonáinak nagy többsége az ellenséges hadsereggel érez. Félő, hogy a bolsevikok rövidesen elérik Podkarpatska-Russ határát. Ekkor a háború további sorsa a ruszin lakosság magatartásától függ.

Lloyd George áttérve a ruszinszkói viszonyok ismertetésére, nagy elismeréssel nyilatkozott Páris generális és a beregi zsupán nagyszerű képességeiről.

AMERIKAI MUNKÁSOK A LENGYELEK ELLEN
(Saját tudósítónktól.)

Az amerikai kormány elrendelte kétezer kikötőmunkás letartóztatását. A munkások bűne az, hogy vonakodtak útnak indítani azokat a hajókat, amelyek muníciót és fegyvert szállítanak a lengyel hadsereg részére. A katonaság több helyütt — így pl. San-Franciskóban — megtagadta a letartóztatások végrehajtását. A katonák röplapokat terjesztenek a munkások között. A röplapok szövege egyetlen mondat: *Ne szállítsatok fegyvert Szovjet-Oroszország ellenségeinek.* Az amerikai lakosság túlnyomó része — természetesen, mindenekelőtt a gazdagok — elítéli a munkások és parasztok magatartását és statáriumot követelnek a bolseviki agitátorok ellen.

Szekeres a híreket bevitte a szerkesztőségbe. A nyomdába is le akart menni — nehogy valaki belerontson a munkájába, de a Rozsos-villából telefonáltak érte. Jöjjön azonnal.

6.

— Igazán nem találom a helyzethez illő szavakat — fogadta Rozsos Szekerest. Súlyos visszaéléseknek jöttem nyomára. Valaki vagy valakik csúnyán, aljasul visszaélnek a szociáldemokrata párt nevével. Ön, önnek tudnia kellett, ön tudott a dologról.

— Miről beszél? — kérdezte jámbor arccal Szekeres, nem is Rozsosra, hanem a Rozsos mögött álló három idegenre bámulva.

Az urak, két magas, kövér és egy középtermetű, karcsú, szőke, szemüveges úr olyan komoran, méltósággal állottak, mintha valami temetésen lennének.

— Miről beszél, Rozsos elvtárs?

— Miről? Ne szállítsatok fegyvert... Ezt és a többi ehhez hasonló piszkot az én pártom, a mi pártunk alkalmazottai terjesztik!

— Hallatlan! Felháborító! — mondotta Szekeres.

— Maga erről nem tudott? A párt titkára nem tudja, hogy mit csinál a párt? Hogy lehet az?

— Hát az hogy lehetséges, hogy mindmáig ön, a párt elnöke sem tudott a dologról? Vagy ha tudott, hát hallgatott róla — ment át ellentámadásba Szekeres.

Rozsosnak arcába szökött a vér.

— Jó — mondotta pár pillanatnyi hallgatás után —, jó, nem tudott róla. Elhiszem. Elhiszem. És azt is elhiszem, hogy a magyar kommunisták garázdálkodásáról sem tudott. Nem tudta, hogy a magyar bolsevikok jó félszáz embert küldtek ide, Ruszinszkóba és azt sem tudta, hogy a félszáz bolseviki az ön segítségével befurakodott a szociáldemokrata pártba.

— Ugyan! — felelte megvető kézmozdulattal Szekeres. — Elcsépelt dajkamese.

— Dajkamese? Az elvtársak hallották — fordult most Rozsos, a szót németre fordítva, a három néma tanúhoz.

Szekeres mindent tagad. Semmiről, a világon semmiről sem tud. Na hát ha ő tagad, én majd bizonyítok.

Rozsos hirtelen mozdulattal feltépte a szalonba vezető ajtót.

— Szabad kérnem! — ordított be a szobába.

— Mi már régi ismerősök vagyunk — mondotta csendes hangon, édeskés mosollyal a szalonból kiszólított tanú. Nemde, mi már régi ismerősök vagyunk? Na, mi az? Csak nem feledkezett meg Nemesről — Nemes elvtársról, a beregi kormánybiztosról?

— Aljas provokátor! Piszok! Tolvaj! — tört ki váratlan dühvel Szekeres. Tolvaj! Gazember!

Nemes ijedten kapta hátra a fejét. A következő pillanatban már föltalálta magát és sikerült gúnyos, fölényes mosolyt erőltetni gondosan beretvált arcára. De nem sokáig mosolygott.

Szekerest cserbenhagyták az idegei.

Öklét teljes erővel Nemes mosolygó arcába vágta. Nemes hátratántorodott.

— Azonnal, azonnal hagyja el a házam! — ordított Szekeresre Rozsos. — Bolseviki!

Rozsos Iván ezt a szót végtelen megvetéssel mondotta ki.

A három szótlan tanú tágrameresztett szemekkel bámult maga elé.

7.

Szekeres dühe az utcán, hazafelé rohantában nem csökkent, inkább még fokozódott. A sok össze-vissza hazudozás, az ellenséggel való bratyizás közben magára kényszerített önuralom egyszerre cserbenhagyta. A szíve úgy dolgozott, mint egy túlfűtött gőzgép. Csuklóján a nagyér majd kiszakadt — a feje szétreped, ha gyorsan, rögtön nem nyílik alkalma valami kemény, nagy, gyilkos ütést mérni azokra.

— A bitangok!

Nem ment, hanem szaladt. Lihegve érkezett haza.

Nem nyugodtan, megfontolva, válogatva — marékra fogva tépte apróra iratait, följegyzéseit. Egy szál gyufa — pár pillanatig láng lobog a kis vaskályhában és a szoba füsttel telik meg.

Szekeres az ágyra heveredve várta a detektíveket. Bizonyos volt abban, hogy nem sokáig kell várakoznia. Detektívek, rendőrség, ügyészség... Már ott látta magát a bíróság előtt, már hallotta a hangját, amint a védőbeszédét mondja. A védőbeszédét? Nem, az nem védőbeszéd lesz, hanem vádbeszéd. Osztálybíróság — igen, ezzel a megszólítással fogjakezdeni: osztálybíróság!

Amikor idáig ért, hirtelen hideg futott végig a gerincén. Talpraugrott. Értesíteni kell az elvtársakat. Gyorsan... A szervezetet ki kell venni Rozsos — a bitangok — kezéből. Gyorsan... Gyulai, meg a katonai szervező egyenesen az ő — a Szekeres — lakására jönnek és alkalmasint már úton vannak. Gyorsan... Csak egy másodpercig habozott, aztán kész volt az elhatározással.

Mélyet sóhajtott.

— Hát mondják, hogy gyáva vagyok... az anyjukat!

Amikor két politikai titkosrendőr föltörte Szekeres szobája ajtaját — ő egy tehervonat mozdonyán ülve már Pemétéhez közeledett. Még ugyanaz nap este átszekerezett Szolyvára és az éjszakát már Polenán töltötte.

Reggel Gonda Ungvárra utazott.

Vele egyidejűleg kilenc ifjúmunkás hagyta el Szolyvát. Ki gyalog, ki vonaton.

Hírt, utasítást vittek a legfontosabb szervezeteknek.

8.

A Vörös Hadsereg jelentése. Nyugati front.
1920. augusztus 15.

A varsói szakaszon augusztus 13-án elfoglaltuk Radimint, ahol 300 fogoly és gazdag zsákmány került birtokunkba. A Radimin—Okunev—Demba vonalon Varsótól 22 km-nyire folyik a harc.

1.

Gonda nem bízott a saját erejében. Attól tartott, szinte bizonyosra vette, hogy nem fogja, nem tudja megállni a helyét. Ha az ember elgondolja, hogy mi mindent látott, mi mindent tanult, mi mindent tud Szekeres és most ő, Gonda, a poleniai mozdonyvezető, vegye át Szekeres munkáját? Nevetséges! Siralmas pótlás.

Kedve lett volna visszafordulni. De a máskor oly lassú személyvonat most száguld. Már csak egy kis óra Ungvárig. Mégis vissza kellene fordulni. De — hm. Ha senki sem megy Ungvárra, az még Gondánál is kevesebb. Tőle legalább megtudják az elvtársak, hogy hányadán állnak.

Kék gyerekszemei ijedten bámultak ki a töröttüvegű vonatablakon. Gondán vasárnapi ruhája volt, kezében a katonakorából való zöld puhafaláda — így szállott ki a vonatból. Mivel Ungvárt nem ismerte eléggé, kocsin ment el a Szekeres adta címre. Két házzal előbb szállt le a végelgyengülésben szenvedő egylovasról. Az őszes szakállú zsidó kocsisnak olyan nagy borravalót adott, hogy az előbb gyanakodva nézte a pénzt — nem hamis-e, aztán meg sietésre ösztökélte gebéjét, mert hát a bolond utas bizton tévedett.

Amikor beesteledett, kilenc elvtárs gyűlt össze. Gondát nagy és cseppet sem kellemes meglepetés várta. Török Feri, a szabó egyenesen a tárgyra tért. Az elvtársak úgy tudják, az egész város azt beszéli, hogy Szekeres sikkasztott, nagy pénzeket sikkasztott és a lopott pénzzel Magyarországra szökött.

„Ez újabb bizonyítéka annak — írta az Ungvári Újság —, hogy a bolseviki agitátorokat Horthy küldi Csehszlovákiába, azzal a megbízatással, hogy fölfordítsák, anarchiába, romlásba döntsék az ifjú demokráciát. Az uzhorodi rendőrség kezében aktaszerű bizonyítékok vannak — semmi kétség, Szekeres József közvetlen kapcsolatban állott Horthy Miklóssal!"

Gonda rövid szóval elmondotta az elvtársaknak, mi történt Szekeressel.

Az elvtársak föllélegzettek. A komor arcok kiderültek.

— Na, az anyjuk keserves istenit!

— De hogy a fenébe hihették el az elvtársak, hogy Szekeres...

— Sülve-főve együtt volt Okolicsányival.

— Az volt az egyik föladata.

— Igen, igen, de...

Gonda töviről-hegyire kikérdezte az elvtársakat a dolgok állásáról. Mióta az orosz harctérről jó hírek jönnek, nagyon megnőtt a szegénység kedve, hanem, mégis itt is hiba van, ott is. Az ember azt sem tudja, ki tagja a pártnak és ki nem, s ha párttag, vajon valóban a mi emberünk-e — arról nem is szólva, hogy azt meg senki sem kapta parancsba, mi az ő munkája, mi a szomszédé. Ki-ki a saját kezére dolgozik.

Gonda utasításokat ad. Rövid, határozott utasításokat. A hangja élesen cseng.

Másnap fölveszi a kapcsolatot a környékbeli szervezetekkel.

Harmadnap a kaszárnyák bizalmijaival tárgyal.

Minden megy. Gonda egy famunkás konyhájában lakik — ez a konyha a mozgalom központja. Az országocska szíve.

Minden jól megy.

Mire az ungvári ügyészség kiadta Szekeres ellen a körözőlevelet, Rozsos már kézhezkapta a szolyvai és pemétei szervezetek határozatát „Szolyva és Peméte elszakadnak a szociáldemokrata párttól".

Mire Páris generális elolvasta Rozsos és Okolicsányi rendőrkapitány jelentéseit, Rozsos kezében már tizenegy elszakadási határozat volt.

Mire Prágából Páris generális táviratára megjött a válasz — a hadügyminiszter a cseh szociáldemokrata munkásság hangulatára való tekintettel nem járult hozzá a „katonás" megoldáshoz — a távirati válasszal egyidejűleg kapta meg a generális a Propaganda-kancellária jelentését: a szociáldemokrata párt Prágában is kettészakadt, legalább is ténylegesen — jogilag csak szeptemberben mondják ki a szakadást. Egyik oldalon szinte valamennyi szervezet — másik oldalon a vezérkar többsége.

Az ügyészség visszavonta a Szekeres ellen kiadott körözőlevelet. Az Ungvári Újság szerkesztője vastagbetűs nyi-

latkozatban közölte a nagybecsű közönséggel, hogy a Szekeres József úrról terjesztett hírek aljas, lelkiismeretlen Horthy-ügynökök gyalázatos kitalálásai. A szerkesztőség végtelenül sajnálja, hogy hagyta magát megtéveszteni és ezennel bocsánatot kér a lap régi, kitűnő munkatársától, Szekeres József úrtól.

Páris generális barátságos eszmecserére magához kérette „Gonda párttitkár urat". Gonda a szőlősi Nicsaj, egy munkácsi, meg egy beregszászi elvtárs és — Szekeres kíséretében ment Páris generálishoz.

Páris nagy tisztelettel fogadta a küldöttséget. Örül, hogy végre alkalma nyílik az uraknak szemtől-szembe megmondani, hogy ő igaz, őszinte barátja a munkásságnak. Őt meleg, személyes barátság fűzi a francia munkásmozgalom több kipróbált, régi vezéréhez. Igen. Ő — a generális —, természetesen nem bolseviki, de viszont semmi kifogása nincs az ellen, hogy a munkásság nemzetközi alapon szervezkedik. Ő ismeri a munkásmozgalom eseményeit és tudja, hogy két Internacionálé van — egy nyugati és egy keleti. Véleménye szerint a nyugati, az úgynevezett második Internacionálé sokkal nagyobb kulturális és gazdasági erőt reprezentál, mint az úgynevezett harmadik Internacionálé és ezért — a ruszin munkásság érdekében — fölkéri az urakat, hogy nemzetközi kapcsolataikat ne a harmadik, hanem a második Internacionálé útján vegyék föl. Amennyiben ez nehézségekbe ütköznék, ő — a generális — készségesen vállalja a közvetítő szerepét a második Internacionálé vezetősége és a ruszinszkói független szocialista párt vezetősége között...

2.

A Páris generálisnál tartott megbeszélés után Szekeres elment ebédelni. Ebéd után hazament a lakására, átöltözködött és kisétált az Ung-partra. Az Ungon már rég lefutott a tavaszi áradás, most olyan kicsi a vize, hogy kőről kőre ugorva gyalogszerrel át lehet lábolni a másik partra.

Szekeres leheveredett a kavicsos parton.

— Még csak félöt. Hm.

Unalmában kavicsokat dobál a vízbe.

Valamivel öt óra után egy nagy, lila autó jön a város felől. A gépnek valami baja történt, nem messze Szekerestől megállott. Amíg a sofőr a hibát kereste, az autóban utazó szőkeszakállas úr kiszállt és németül megkérdezte Szekerestől a folyó nevét. Szekeres bemutatkozott és a szőkeszakállas úr is megmondotta a nevét: doktor Gold.

Doktor Gold, a dán Vöröskereszt-egylet megbízásából tegnap érkezett Ungvárra és most sétaautózásra indul. Meg akarja ismerni a főváros környékét. Amikor megtudta, hogy Szekeres újságíró azt kérte, hogy ha csak egy mód van rá, kísérje el őt a szerkesztő úr a párórás sétakocsizásra. Egy intelligens, a viszonyokat ismerő úr kíséretében nemcsak sokkal tanulságosabb, de bizonyára sokkal élvezetesebb is lesz az utazás.

Szekeres elfogadta a meghívást.

Az autó menetkész.

Doktor Gold és Szekeres pár percig szótlanul ülnek egymás mellett.

— Tulajdonképpen kinek játszottuk el ezt a komédiát? — szólal meg végül magyarul doktor Gold. Egy élő lélek sem látott minket.

— Sohasem lehet tudni. Annyi itt a rendőr — minden lakosra jut egy féltucat. Hanem a szakállad — pompás! És az egész megjelenésed. Nyugodtan elmehettél volna mellettem — kutya legyek, ha megismerlek. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy a Propaganda-kancellária sem fog megismerni. A cseh oroszlánnak csak két farka van, de a Propaganda-kancelláriának száz szeme.

Három órán át mérte a lila autó az országutat.

Szekeres és doktor Gold-Gyulai töviről-hegyire megtárgyalták a párt dolgát.

Gyulai nagyon elégedetlen volt.

— Sok lárma, sok fölösleges bújócska, ami a hatóságot kevésbé téveszti meg mint a mieinket, és csak nagyon kevés komoly munka — ez volt a véleménye.

— Ne felejtsd el, hogy rövid távra kellett magunkat beállítani. A világforradalom tempója...

— A rövid táv helyes — viszont ha akcióra kerül a sor, csődöt mondunk.

— Tévedsz!

— Szeretném, ha neked lenne igazad. Mindenesetre most már csak azt csinálhatjuk, amit elkezdtetek. Változtatni csak annyit lehet — ehhez viszont ragaszkodom —, hogy aki legálisan dolgozik, az se a katonai szervezés munkájában ne vegyen közvetlenül részt, se pedig a Magyarország felé irányuló illegális munkában. Én elhiszem, hogy az államhatalom tapasztalatlan, korrupt, erőtlen, de azért mégsem muszáj mindent a legkönnyelműbben csinálnunk. Ami pedig a rendőrséggel való kapcsolatot illeti — hm —, ez már nem is egyszerű hiba — hanem ... Igen: bűn! Péterrel, Mondjákkal és Nicsajjal személyesen akarok beszélni.

— Megcsináljuk — felelte mogorván Szekeres.

— Gonda tetszik nekem — beszélt tovább Gold, aki vagy nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni Szekeres kedvetlenségét. Általában — az emberek, az itteni elvtársak nagyszerű fiúk.

— Azok.

Gold tenyerével keményen hátbavágta Szekerest.

— Micsoda Vörös Hadseregünk lesz! Horthyt egy lökéssel az Adriába nyomjuk. Ha az ember elgondolja, hogy az egész már csak pár hét és ...

Szekeres ragyogó arccal bólintott igent.

3.

— Egy pár hét és ...

Aznap este Szekeres levelet küldött Rozsos Ivánnak.

A levelet nem Szekeres írta, hanem Szekeresnek írták. Öt-hat nap leforgása alatt közel kétszáz levelet kapott. A párt közelében élők — nem munkások és nem parasztok — írásban biztosították hűségükről és ragaszkodásukról.

Ilyen levelet küldöttek a munkácsi zsupanátus alkalmazottai is. A levélen ötvenhét aláírás.

A megszólítás:

Szeretve tisztelt és nagyrabecsült
Szekeres elvtárs!

Szekeres rövid gondolkozás után tollkésével kivakarta a levélből saját nevét és a Rozsosét írta be helyébe.

És az így megtalpalt levelet elküldötte Rozsos Ivánnak.

MIKOR A VÖRÖS HADSEREG KÖZELEDIK

1.

Mint a teljes erővel dolgozó gőzkalapács ütései, olyan gyorsan, keményen és messzihangzóan követték egymást az események.

Aznap, amikor Szekeres hazajött Prágából, már román vasutasok szállították Lavocsne felé a francia fegyvereket.

Amikor Szekeres Nemes arcába vágott, Péter már Volócra érkezett. Amikor Páris generális barátságos beszélgetésre hívta az új — a Rozsost megtagadó — párt vezetőit, a Volóc—Verecke közötti viadukt már romokban hevert.

A robbanás utáni napon Péter estefelé jött haza Szolyvára. Timkó már tudott a dologról. Mikor egyedül maradt Péterrel, a szemeivel megkérdezte, ki és hogyan csinálta a munkát? Péter a néma kérdésre hangosan válaszolt.

— Nem tudom. Nem a mi munkánk. Mi holnaputánra terveztük.

— Hát akkor ki?

— Nem tudom. Talán az ukrán nacionalisták.

Több szó a dologról nem esett. A két asszony lefeküdt, a férfiak a háború esélyeit latolgatták. Még két hét, legföljebb tizenhét-tizennyolc nap. Akkorra itt lesznek az oroszok. Sietni kell, készen kell várni őket.

A két férfi már lefekvéshez készült — Olga már régen aludt, amikor Natasa hangos sírása verte föl a ház csendjét. Segélykiáltásokhoz hasonlító sikoltása messzi kihallatszott az alvó utcára. Olga rögtön talpraugrott, a két férfi is segítségül sietett, de a síró asszonyt csak nem tudták megnyugtatni. Natasa véresre karmolta Péter kezét, amikor az friss vízzel akarta megitatni.

— Orvost kell hívni — mondotta Olga.

Timkó csúnyán káromkodott.

— Épp ez a beteg macska kellett ide.

Olga nem egészen értette a szót, de rögtön védelmére kelt Natasának. Borzas szőke haja csillogott a petróleumlámpa sovány világánál, a szeme szikrázott. Timkó jobbnak látta elhallgatni. Ment az orvosért.

Mire Bekesch megjött, Natasa már elcsendesedett. Térdeit magasrahúzva, fáradtan, lihegve inkább ült, mint feküdt — betegfényű nagy, fekete szemét rémülten meresztgetve. Olga a kis Vologyát babusgatta, Péter tanácstalanul állt az ablaknál.

— Hm — hm. Buta élet. Na, mi az megint, kicsi asszony?

Bekesch megsimogatta Natasa verejtékes homlokát. Ő maga tett vizes borogatást a megkínzott kis fejre. A szép, kékesfekete hajat előbb gondosan hátrasimította. Dolgát végezve, mintha éjfélutáni két óra lenne a legjobb látogatási idő, beült a két férfi szobájába. — Zárjuk be a konyhaajtót, ne zavarjuk a beteget, remélem, rövidesen elalszik — mondotta és szivarra gyújtott, ezzel is jelezve, hogy sok ideje van. Timkó áthozta a konyhából a petróleumlámpát.

— Mit szólnak az urak a viaduktrobbantáshoz? — kezdte a szót Bekesch. — Alkalmasint a bolsevikok munkája.

— Aligha. Inkább az ukrán nacionalistáké — így Péter.

— Lehet, nincs kizárva. Egy azonban szinte bizonyos: vagy a bolsevikok, vagy az ukrán nacionalisták. Én orvos létemre nem foglalkozom politikával, de annyit én is tudok, hogy elsősorban ez a két — na, hogy mondjam —, szóval, hogy elsősorban a bolsevikok és az ukránok érdeke a lengyel vereség. Mondom, nem sokat értek a politikához és így nem tudom megérteni, hogy ez a két szervezet — a bolsevikok és a galíciai ukránok szervezete — a nyilvánvaló érdekközösség ellenére, még mai napig sem lépett szövetségre.

— A dolog nem olyan egyszerű. Itt nem két nemzetiség — az orosz és a lengyel áll egymással szemben, hanem a proletariátus és szegény parasztság harcol a burzsoázia és a nagybirtokosok ellen. A döntő pillanatban az ukrán urak egészen bizonyosan összefognak a lengyel urakkal — az ukrán és a lengyel proletariátus leverésére.

Timkó helyeslő fejbólintással kísérte Péter szavait. Bekesch rosszallóan csóválta a fejét.

— Ismerem ezt az álláspontot, de nem hiszek az ilyen túlokos, beretvaéles érvelésnek. Az elmélet is más, meg az élet is más. Mondom, orvos létemre, nemigen értek a politikához, de annyit mégis tudok, hogy a bolsevikoknak és az ukrán nacionalistáknak ma egy az ellenségük. Hogy mit hoz

a holnap — aki megéri, meglátja. De hogy mi van ma, ez nem elméleti kérdés. Azt már a vak is látja, hogy közös az ellenség, tehát pillanatnyilag közösek az érdekek. Ha nekem beleszólásom lenne a politikába, az ukrán nacionalisták politikájába, én szövetséget ajánlanék a bolsevikoknak a lengyelek ellen.

— Nekem épp oly kevés közöm van a bolsevikokhoz, mint önnek az ukrán nacionalistákhoz, doktor úr. De ha én bolseviki lennék, kutya legyek, ha összeállnék az ukrán nacionalistákkal.

— Szerencse, hogy nem mi döntjük el a kérdést! — mondotta Bekesch nevetve. — Amíg mi itt a mások dolgán törjük a fejünket, azok, akik az ügyeket intézik, talán már meg is kötötték a szövetséget.

— Lehet — felelte Péter.

— A mások dolga helyett nézzünk egy kissé a magunké után.

Bekesch óvatosan kinyitotta a konyhaajtót és lábujjhegyen lépkedve, ment Natasa ágyához.

Natasa aludt.

A doktor búcsúzott.

Amikor Timkó eloltotta a lámpát, kelet felől már szürkült az égbolt.

2.

Pétert, alighogy lefeküdt, elnyomta a fáradtság.

Mélyen, álom nélkül aludt. Amikor fölriadt, az első pillanatban azt sem tudta, hol van. Fejére húzta a takarót.

— Puskatussal verik az ajtót — szólt meglepő nyugalommal Timkó, és az ablakhoz lépett. Legionáriusok — ordította el magát, hirtelen támadt rémülettel. — Az egész házat körülvették. Legionáriusok!

Péter kiugrott az ágyból, kinyitotta az ablakot és kihajolt.

Két teherautó állt a ház előtt. Mindkettőn elöl-hátul géppuska. Körös-körül legionáriusok, húszan, vagy még többen. Fegyver, rohamsisak, kézigránát.

A konyhából Natasa rémült sikoltása hallatszott, Olga, ölében a gyerekkel, már ott állott Timkó mellett.

Péter kinyitotta az ajtót.

— Kovács Pétert keressük.

— Milyen ügyben?

A legionáriusok nem feleltek. Fürkészve néztek körül a szobában — aztán az egyik Péter bal vállára tette a kezét.

— Te vagy, Kovács Péter?

Védekezésre gondolni sem lehetett. Másodpercek alatt hátrakötözték Péter kezét, s a lábát összeszíjazták. Aztán földobták az autóra.

Timkó mozdulatlanul állt a nyitott ablaknál. Olga az autóhoz rohant — fenyegető öklök fogadták.

Az első autó már elindult, amikor a másodikra a félmeztelen, kétségbeesetten védekező Natasát dobták föl. Az idegbeteg orosz asszonyt.

A legionáriusok, mintha egy jól betanult tornagyakorlatot végeznének, villámgyorsan fönt voltak az autón. A gépek berregtek és a fölszálló por pillanatok alatt elnyelte a rohanó autókat.

Mire az álmukból fölvert szomszédok kijöttek, már a por is elült.

Timkó, mintha csak most ébredne, megdörzsölte a szemét. Keze, lába ólomnehéz volt a fáradtságtól, vagy tán az ijedtségtől. Olga a gyereket az ágyra dobva, lépett a férjéhez. Megfogta gallértalan kék ingét és alaposan megrázta az embert.

— Segítség! — kiáltotta Olga eszelősen.

Timkó ránézett, egy pillanatig még mozdulatlanul állott, aztán eldobta magától az asszonyt és úgy ahogy volt, félmeztelenül futott ki a házból.

Egyenesen a gyár felé szaladt.

A gyárkapuban bóbiskoló őr ijedten riadt föl.

— A gyárba? Nem, nem lehet. Nem szabad.

— Tűz van — mondotta Timkó.

— Tűz? Tán ittál?

Timkó nyomán már vagy tízen értek a gyárkapuhoz. Az akadékoskodó őrt gyorsan félredobták és rohantak az éjjel is dolgozó vegyigyárhoz.

Pár perc múlva élesen visítottak a szirénák.

— Tűz van! Tűz van! Tűz van!

Timkó az irodából telefonált Polenára. Tíz percig kel-

lett várakoznia, amíg Gonda testvéröccsét a telefonhoz kapta. Türelmetlenségében szinte táncolt.

— Tűz van — mondotta, amikor végtére az ifjabb Gonda jelentkezett. — Verjétek félre a harangokat. Azonnal jöjjön le Szolyvára minden épkézláb ember. Fejszével, capinával* — akinek fegyvere van, fegyverrel.

— Fegyverrel — tüzet oltani? — csodálkozott Gonda.

— Igen. Fegyverrel.

— Hát olyan tűz van? Végre!

Alig egy óra múlva megindult az első vonat Polenáról Szolyvára. Még az ütközőkön is ültek. A sok fejszétől, capinától olyan volt a vonat, mint egy hosszúra nyúlt, roppant nagyságú sündisznó.

A harangok megszakítás nélkül kongtak Szolyván, Polenán és Hársfalván.

Hat óra után elindult Polenáról a második vonat. A harmadik bevárta a messzelakó favágókat, de valamivel reggel hét óra előtt már ez is leért Szolyvára.

3.

Péter félmezítelen volt, mikor az autóra dobták. Ruháját, cipőjét batyuba csavarva dobták mellé. Hogy az autó nekiindult, minden döccenőnél nagyot koppant a feje. Egy legionárius — piszeorrú, vöröses-szőke fiú — a ruhacsomót Péter feje alá tette, aztán (rövid habozás után) levetette khaki-szín köpenyét és ráborította a hajnalelőtti hűvösségben didergő fogolyra.

Az autók rohantak Munkács felé.

A vár már aranyfényben csillogott.

A város lassan ébredezett.

A két autó elkerülve a Fő utcát, zeg-zugos úton haladt előre. Egy téglaház hátulsó bejáratánál állapodtak meg. Pétert a legionárius köpenyébe csavarva, mint valami csomagot, vitték az épületbe.

Egy asztal, egy szék, egy ágy — fehérre meszelt falak, vasrácsos ablak. Szemben az ajtóval Wilson képe.

* Hosszúnyelű, kissé hajlított vasék, a fák ledöntésénél használják.

Pétert az ágyra dobták. Az ajtó zárjában kettőt fordult a kulcs. Péter magára maradt. A kötél minden mozdulatnál a kezébe vágott. A lába úgy fájt, mintha fűrészelnék. Nagy nehézséggel a hasára fordult. Igyekezett semmire se gondolni és elaludni.

Nemigen tudta, mennyi idő múlott el, de már régen fényes nappal volt, amikor az ajtózárban ismét megfordult a kulcs. Egy sötétkék ruhát és barna cipőt viselő, beretvált arcú, cvikkeres, szőke úr jött be a szobába.

— Nem zavarom, Kovács elvtárs? — kérdezte németül a szőke úr.

— Amíg a szíjakat le nem veszik rólam, senkivel sem állok szóba! — felelte Péter.

Az idegen biccentett a fejével és cseh nyelven kiszólt az ajtón. Hívására egy legionárius jött be. Fegyverét a falhoz támasztotta és leoldotta Péter kezéről, lábáról a kötelet, meg a szíjakat. Péter talpra akart állni, de nem tudott. Lába most még erősebben fájt, mint amikor a szíjak vágták. Hanyatt feküdt és mintha egyedül volna, a mennyezetet bámulta. A cvikkeres egy kézmozdulattal kiküldötte a legionáriust és a széket az ágy mellé húzta úgy, hogy szemben ült Péterrel.

— Ha megengedi, Kovács elvtárs, bemutatkozom. Doktor Huber vagyok, a Propaganda-kancellária egyik vezetője. Nagyon lekötelezne Kovács elvtárs, ha lenne szíves néhány kérdésemre válaszolni, vagy jobban mondva, ha elbeszélgetne velem néhány kérdésről. Rágyújt?

Péter nagy erőfeszítéssel fölült az ágyon. Huber szemmel kísérte minden mozdulatát és sajnálkozva csóválta a fejét, amikor fájdalmában fölszisszent.

— Rágyújt, Kovács elvtárs? — nyújtotta felé ezüst cigarettatárcáját.

— Hagyjuk a komédiát. Nem vagyok kezdő — felelte Péter. — Mondja meg egyenesen, mit akar?

— Látja, ezt szeretem — felelt mosolyogva Huber és a cigarettatárcáját zsebrevágta. — Igazán nagyon kedves, Kovács elvtárs. Remélem, rövidesen rendben leszünk. Én ugyanis összesen két kérdésre akarok öntől feleletet kapni. Az első kérdésem az, hogy kik segítettek önnek fölrobbantani a volóci viaduktot — a második pedig: hogy kiket bízott meg a Páris generális ellen tervezett merénylet végrehajtásával?

Jaj, igaz — bocsánat —, még egy harmadik kérdésem is van. Talán lenne szíves megmondani, mikorra tervezik a merényletet?

— Maga megőrült! — mondotta Péter csöndesen, mert az erejéből nem tellett többre.

— Igazán nem lenne csoda, ha az ember megőrülne — felelte, kedvesen mosolyogva Huber. — Higgye el, kedves Kovács elvtárs, az ember úgy túl van halmozva munkával, és annyi kellemetlen, gyanús alakkal van dolgom — tényleg nem lenne csoda, ha az ember belebolondulna ebbe a munkába. De hála istennek, nekem acélból vannak az idegeim — mindent kibírnak. Hanem térjünk talán a tárgyra!

Péter arccal a falnak fordult.

— Kovács elvtárs, ne feledkezzék meg rólam. Várom a válaszát. Végezzünk előbb az első kérdéssel. Kik segítettek önnek fölrobbantani a volóci viaduktot?

— Már megmondottam, hagyjon békében!

— Sajnos, kedves Kovács elvtárs, ezt a kívánságát nem teljesíthetem. Én hivatalnok vagyok, utasításra dolgozom. Megmondhatom önek: most azt a határozott utasítást kaptam, hogy a már elmondott kérdésekre okvetlenül, mindenáron szerezzek öntől választ, Kovács elvtárs. Érti? Mindenáron.

Huber néhány pillanatig várt, de hogy Péter semminemű választ sem adott, fölállt és ismét kiszólt az őrnek.

Pár percnyi szünet.

Az ajtó kinyílott és becsukódott. Péter hallotta, hogy ketten jöttek be a szobába — az egyik katona. Fegyverét keményen engedte lábhoz.

— Üljön le, asszonyom — szólt Huber németül és a katona oroszul ismételte meg a fölszólítást.

Péter nem tudta a kíváncsiságát legyőzni — hátrafordult. A következő pillanatban talpraugrott.

Huber háttal az ablaknak állt — az ágy melletti széken Natasa ült. A szék mögött — lábhoz eresztett fegyverrel a pisze legionárius.

Natasa fölsikoltott, amikor Pétert megismerte.

— Nyugodtan, asszonyom! — így Huber és a legionárius oroszra fordította a szót.

— Üljön le, Kovács elvtárs — folytatta Huber németül

és oldalzsebéből egy barna bőrtárcát vett elő. — Azonnal elkezdjük — mondotta és a barna tárcából lassú, színészkedő mozdulatokkal, sűrűn teleírt papírlapot kotort elő.

— Nna.

A levelet Natasa elé tartotta. Natasa kezét a szemére tapasztotta.

— Kudlacsek őrmester úr megígérte... — dadogta Natasa.

— Maga írta ezt a levelet, asszonyom? Ha nem tévedek, úgy egy félóra előtt fejezte be.

A legionárius tolmácsolta a kérdést.

— De Kudlacsek úr megígérte... — nyögte Natasa, arcát két kezébe takarva.

— Tökéletesen igaz. Ön tehát, asszonyom, közölte barátjával vagy vőlegényével, az ördög tudja milyen viszonyban állott önnel Kudlacsek legionárius őrmester, ön közölte az őrmesterrel, hosszabb négyszemközti beszélgetés után, hogy Kovács Péter merényletet tervez a kormányzó ellen? Kormányzó alatt, ha nem tévedek, Páris generális értendő?

Amikor Huber a kérdést megismételte — a tolmács mindkétszer fordított —, Natasa igent intett.

— Igaz-e az, hogy tegnap este Kovács Péter nevén nevezte azokat az elvtársakat, akik a volóci viaduktot fölrobbantották? Igaz-e az, hogy Kovács Péter önmagát nevezte a merénylet szervezőjének?

Natasa igent intett, aztán hirtelen talpraugrott és őrjöngve a földre dobta magát. Két kezével arcába hulló haját tépte.

Huber megkísérelte talpraállítani, de hogy a kis asszony körömmel, foggal védekezett — kiszólt az ajtón. Parancsára két legionárius fölemelte és kivitte a visítva védekező asszonyt. Huber egy kézmozdulattal a pisze legionáriust is kiküldötte.

— Nos, Kovács elvtárs?

— Jól megfizetik a szerencsétlent? — kérdezte Péter.

— Mi általában jól fizetünk — felelte nyugodtan Huber. — Nos, Kovács elvtárs?

— Nincs semmi mondanivalóm!

— Kár, Kovács elvtárs, nagy kár. Az élet szép, nagyon szép — mondotta Huber érzelgősen. — Az élet gyönyörű és

maga még fiatal, nagyon fiatal ember, Kovács elvtárs. Remélem, megértett. Nos?

Péter nem felelt.

Huber a karórájára nézett.

— Tíz óra múlott tíz perccel — mondotta. — Tizenkétórai gondolkozási időt adok magának, Kovács elvtárs. Este tíz óra tíz perckor ismét itt leszek. Egyet ne felejtsen el: mi jól fizetünk. A barátainknak is jól fizetünk, az ellenségeinknek is. A barátainknak nincs okuk, az ellenségeinknek nincs módjuk panaszra. Tehát — a viszontlátásra, Kovács elvtárs!

Péter egyedül maradt.

Hányingerrel küzdött. Amikor a hányinger elmúlt, nagy, szinte kínzó éhséget érzett. Az éhséget végtelen fáradtság váltotta föl.

Arccal a falnak fordulva elaludt.

4.

A volóc—munkácsi vonat valamivel tíz óra után ért be a szolyvai állomásra. A kerekek még forogtak, de a népek már megrohanták a kocsikat. Az állomásfőnök, amikor látta, hogy a telefon nem működik, egyszerre nagyon udvarias lett és tizennégy üres teherkocsit csatoltatott a vonathoz. De még így sem volt elég a hely, a lépcsőket, az ütközőket, a vonat tetejét is ellepték a szolyvai és polenai munkások, meg a grófi-erdő favágói.

Szolyva és Munkács között három fatelep fekszik.

A különös vonat mindhárom helyen állt egy-egy kis félórát és bár Szolyván már egy tű sem fért a vonatba, a két első állomáson majd kétezer fejszés, fegyveres munkás préselte be magát a szolyvaiak közé. Az utolsó állomás munkásai gyorsan kiürítettek hét, deszkával megrakott vagont és rögtön volt hely a harmadik fatelep népe számára is.

Valamivel déli két óra után hétezer ember árasztotta el a munkácsi állomást.

— Rendbe emberek — sorba! Tízes sorba!

— Együtt maradni! Sorba! Tízes sorba!

— Együtt maradni Elvtársak! Együtt maradni!

— Mehet!

A falu, a gyár, az erdő bejött a városba. A Zrínyi Ilona utca teljes szélességében özönlött előre a fölbőszült, vért, bosszút lihegő tömeg. Zene, ének, zászló nélkül haladt a félelmetes menet — a járókelők, a rendőrök, a tiszt urak futva menekültek.

Az utca üres — az utca szabad.

Rémülten kong a görögkatolikus templom harangja. Tüzet jelez.

5.

Szekeres a munkácsi párttitkárságon Mondják pártitkárral tárgyal. Kora reggel óta ülnek együtt. Doktor Gold holnap eljön Munkácsra — helyet kell szerezni, ahol nyugodtan beszélhet a legmegbízhatóbb elvtársakkal. Össze kell állítani a névsort. Szekeres úgy gondolja, hogy jobb lenne nem itt, Munkácson, hanem Szolyván összejönni. A katonai tanácsadó Polenán lakik, legalább az is eljöhetne, de persze úgy, hogy még a legmegbízhatóbb elvtársak se tudják, hogy kivel beszélnek.

Mondják, az alacsony, szélesvállú, szőke, kékszemű fiú, hét éven át volt matróz. Épp arról beszél Szekeresnek, hogyan jöttek össze a matrózok éjszakánként a kattarói lázadás előtt, amikor hirtelen különös zaj üti meg a fülét. Az ablakhoz rohan és hatalmasat kiált: a mieink! Már Szekeres is hallja a zajt — megismeri a hangot: a tömeg, a nép hangját és úgy, ahogy van, ingujjban, sapka nélkül rohan az utcára.

— Mi az? Mi történt?

Négy nyelven, négyszáznál többen adnak egyszerre feleletet a kérdésre. Szekeres csak Péter nevét hallja ki a sokhangú feleletből — harcrakész tömeget látva, vér önti el az arcát — nem kérdez tovább, élére áll a tömegnek.

— A városházához!

— A városházához! A városházához!

A munkácsi gyárak percek alatt beszüntették a munkát.

A tömeg percről percre, lépésről lépésre nő. Egyre több a tüntetők között a katona. Sok ruszin katona, nem kevés cseh legionárius.

A kaszárnya ablakain át kendőt lobogtatnak a ruszin katonák. Belülről puskatussal döngetik a vaspántos kaput.

— Éljen a proletárdiktatúra!

A városház erkélyén állva, a zsupán, a rendőrkapitány és a helyőrség parancsnoka, egy sok kitüntetéses alezredes várják a menetet.

— Uraim, állok a rendelkezésükre — fogadja a zsupán a munkások küldöttségét.

A zsupán és a rendőrkapitány megőrzik a látszatot. Szinte teljesen nyugodtak. A helyőrség parancsnoka nem tud parancsolni magának. Halálsápadt. Reszket a dühtől, vagy a félelemtől.

— Most két óra van — mondja bevezetés nélkül Timkó. Ha négyig épen és elevenen vissza nem kapjuk a legionáriusok által elrabolt Kovács Péter elvtársat, egyetlen burzsuj sem marad élve Munkács városában.

Sem a zsupán, sem a rendőrkapitány nem tud, vagy nem akar tudni Péter elrablásáról. A helyőrség parancsnoka is most hall először a dologról. A szája széle reszket, amikor tiszti becsületszavával erősítgeti, hogy soha a nevét sem hallotta Kovács Péter úrnak.

A zsupán minden lehetőt meg fog tenni.

A helyőrség parancsnoka azonnal intézkedik, hogy a laktanyában ebédet főzzenek a Munkácsra özönlött népnek. Harminchét tábori konyhát fűtenek be.

A rendőrkapitány kéri Mondjákot, hogy a munkácsi üzemekben tartsák fönn a rendet. Ő azonnal indul a legionáriusok laktanyájába.

A legionáriusok parancsnoka semmit se tud Kovács Péterről.

— Tiszti becsületszavamra mondom...

A zsupán a kezeit tördeli.

— Hallatlan dolog...

A városháza előtti téren a szolyvaiak hatalmas tüzeket gyújtanak. Négy ökröt húznak nyársra.

A zsupán autóba ül.

— Ungvárra!

Amikor Ungvárra ér, egy pillanatig azt hiszi, hogy a sofőr eltévedt és Ungvár helyett visszavitte Munkácsra. Az utcakereszteződéseknél hatalmas tüzek égnek. A tüzek körül fejszével, capinával, rövidre vágott csövű fegyverekkel munkások és parasztok hevernek.

Pemète és környéke bejött Ungvárra.

Az ungvári munkások is sztrájkba léptek.

— A tábornok urat keresi a zsupán úr? A kegyelmes úr egy órával ezelőtt automobilon Munkácsra utazott.

6.

A tüzek még lobogtak, de az ökrök már eltűntek. A munkácsiak együtt vannak a falusiakkal, a városháza előtti téren talpalatnyi szabad tér sem maradt. A sokezres tömeg félelmetesen nyugodt, csak a munkások közé keveredett katonák türelmetlenek. Időnként rendetlen sortüzet adnak — a levegőbe. Félóra híján négy. A tábornok egy félig lefüggönyözött ablakon át nézett ki a térre. A keze ökölbeszorult.

— Prága, Budapest és Bukarest most olvassa a táviratait mat és ha valami történnék, akkor holnap... A románok kissé messzi vannak, de a magyar csapatok megjöhetnek holnapig. Prágának nem fog tetszeni a dolog, de hát...

A tömeg iránti gyűlölete fölengedett arra a gondolatra, hogy ez a lázadás talán alkalmat ad neki arra, hogy végre kitörülhetetlenül beírja nevét a dicső francia köztársaság nagy katonáinak hosszú, fényes sorába. Jobbját akaratlanul zubbonya második és harmadik gombja közé tette.

— Eltűnt — válaszolta ingerülten az Ungvárról visszajött zsupán alázatos kérdésére.

Az órájára nézett. Háromnegyed négy.

— Indulnom kell. A legokosabb lesz Beregszászra kocsizni. Ott várom be a továbbiakat.

A téren valami történt. A tábornok nem tudta elképzelni, mi történhetett, de azt látta, hogy a kép megváltozik. Előbb csak a tér hátsó bal sarkában, aztán kissé beljebb támadt mozgás. Előbb lassan, kényelmesen — aztán hirtelen, türelmetlen mozdulatokkal ordítás, tolongás, törtetés — a tér nekilendült. Mindenki szinte egyazon pillanatban megmozdult, hirtelenül és mindenki a tér bal sarka felé igyekszik, oda, ahol a Fő utca kezdődik. A levegőbe meredő fejszék, capinák úgy mozognak, mint a szélrázta nád.

A csukott ablakon át ágyúdörgés erejével hatott a tömeg ordítása.

Péter arra ébredt, hogy valaki rázza. A piszeorrú legionárius állt mellette.

— Ebédet hoztam — mondotta a legionárius hangosan. — Meg ne kóstolja — folytatta suttogva. — A kenyeret megeheti.

Péter orrát megütötte a gulyáshús szaga.

— Meg van mérgezve?

— Erős hashajtó van benne. Ez a Propaganda-kancellária rendes vicce. Kutyául legyöngíti az embert.

Péter kezébe vette a kenyeret. Amint most végignézett magán, végre észrevette, hogy szinte teljesen mezítelen. Ruhája, cipője batyuba csavarva hevert mellette. Letette a kenyeret, lassan felöltözködött, aztán a kenyeret majszolva visszafeküdt az ágyra.

A legionárius halkan, óvatosan tette be maga mögött az ajtót.

— Tudod, kit őrzöl? — kérdi suttogva az ajtó előtt álló őrt.

— Valami bolsevikit.

— Azt. Az itteni bolsevikok egyik vezetőjét. Az oroszok Lemberg előtt állnak. Valamennyiünket agyonvágnak, ha ennek valami baja történik.

— Én nem félek — így az őr. — Én csak a kötelességem teljesítem.

— Ha úgy gondolod... Én azonban attól tartok, hogy az oroszok majd nem így fogják föl a dolgot. Ismered a bolsevikokat, hisz jártál Szibériában. Szóval, Mikulik pajtás...

— Amíg én itt állok... — felelte az őr és puskájával keményen megdöngette a padlót.

— Szibériában becsülettel verekedtünk és meg is van az eredmény. A tisztekből főtisztek lettek, egynéhányból zsupán lett, mások trafikot kaptak, de ami minket, legénységet illet... Mi majd megint jók leszünk ágyútölteléknek a bolsevikok ellen.

— Az öreganyjuk!... — válaszolta az őr.

Pétert kenyérevés közben újra elnyomta a fáradtság. Mélyen, álom nélkül aludt. Tán reggelig sem ébred föl, ha a folyosón hirtelen nagy lárma nem támad.

Kemény, szeges bakancsok csapódtak a folyosó kőkockáin, fegyvercsörgés hallott és goromba, éles, meg ordítástól rekedt hangok.

Az ajtó nagy robajjal felnyílt.

Egymás hegyén-hátán törtek be a fegyveres legionáriusok.

A szoba egy pillanat alatt megtelt.

Péter talpra ugrott.

Nem először állott szemtől szembe a halállal, de most — nincs menekvés. Most halálra kínozzák.

Védekezni szeretett volna, harcolva halni meg — de egy fegyvertelen ember harminc fegyveres ellen...

A legionáriusok vállukra kapták.

Vad ujjongás. Harsány nevetés.

Nem értette a dolgot. A katonák nevetnek és kemény kezükkel nem ütik, hanem simogatják foglyukat. Nyelvüket nem értette, de a hangok... és az arcok... A cseh legionáriusok barátian beszéltek hozzá. Az egyik magyarul, tört, rossz magyarsággal: Elvtárs! Bolseviki!

Végig a folyosón, le a lépcsőn, ki az utcára.

A legionáriusok úgy táncoltak Péter körül, mint a menyasszonyt kísérő paraszti vőfélyek.

Futva hagytak maguk mögött néhány sikátort és röviden a Fő utcára értek.

— Lenin! — kiáltoztak a legionáriusok. Lenin! Lenin!

A tömeg megértette, mit jelent a nagy szó a legionáriusok ajkán és pár pillanat alatt sok ezer ujjongó munkás fogta körül a legionáriusokat, akik egyre Pétert mutogatták.

Egyesek végre megismerték Pétert.

— Péter! Kovács elvtárs!

A tömeg ordítása ágyúdörgés erejével hatott.

Sok-sok ezer ruszin és magyar munkás, paraszt és ruszin meg cseh katona ellenállhatatlan erővel tört végig a Fő utcán a párttitkárság felé.

Péter lassan lecsúszott a legionáriusok válláról és befúrta magát a tömegbe. A tolongás szinte életveszélyes volt. Ökölléi, könyökkel dolgozta magát előre. Ordított, ordított teli tüdővel. Maga sem tudta, hogy mit ordít, de most már senki sem tudta körülötte, hogy ki mitől részeg. Mindenki ordítva ujjongott. Az arcok ragyogtak.

A párttitkárság ablakából Szekeres beszélt. Karjait ölelésre tárta, arca vörös volt az erőlködéstől. Beszédéből senki sem hallott egy hangot sem, de azért mindenki lelkesen, tombolva helyeselt.

8.

— Induljunk, kegyelmes uram — fordult a beregi zsupán Páris generálishoz. Öt perc múlva négy.

A sofőr ügyesen elkerülte a népmegszállta utcákat és nagy kerülővel szerencsésen kijutott a Beregszász felé vezető országútra.

— Prága nem nagyon fog örülni, ha magyar csapatok csinálnak rendet Munkácson és Ungvárott, de a cseh csapatokra nem lehet számítani — így a tábornok.

— Őszintén szólva, nekem rokonszenvesebbek a magyar katonák, mint a csehek — feleli a beregi zsupán. Ez a buta játék a demokráciával — veszélyes és csúnya játék. Demokrácia — pfúj! — A magyarok majd rendet csinálnak. Horthy tisztjei értik a dolgukat.

— Óvatosan — óvatosan, őrnagy úr. Nekünk csak akkor van jogunk a magyar csapatokat igénybevenni, ha a cseh csapatok már bebizonyították, hogy képtelenek a rend helyreállítására. Én tizenkétórai időt adok a cseh parancsnokságnak...

— Ez elég lesz — nevetett a beregi zsupán. Tizenkét óra alatt a csehek bebizonyítják, hogy nem katonák.

Beregszászon telefon-jelentés várta a tábornokot: a legionáriusok szabadon engedték Kovács Pétert. A tömeg megnyugodott.

— A legionáriusok is megbízhatatlanok! — tört ki a zsupán.

A tábornok felelet helyett az ajkát harapdálta.

9.

— Gonda elvtárs indítványa keresztülvihetetlen. Ha most átvesszük a hatalmat, holnap itt vannak a magyarok és holnapután a románok. Most a magyarok és a lengyelek között nincs közvetlen kapcsolat, ostobaság lenne, ha mi oldanánk meg ezt az antant számára eddig megoldhatatlan kérdést. Ha Beregszász—Munkács, meg a magyar határvidék nyugodt marad — a fölkelés északon tör ki, akkor a csehek nem engedik be a magyarokat és a fölkelők közvetlenül a lengyel sereg hátában vannak. Most Lemberg előtt folyik a harc. Minden valószínűség szerint egy hét múlva közvetlen közelből halljuk majd az ágyúdörgést. Egy hét nem nagy idő — de addig még nagyon sok dolgunk van.

Gyulai helyeslő fejbólintással kísérte a katonai szakértő előadását. Gonda lehorgasztotta a fejét.

Az ablakból Szekeres beszélt a tömeghez.

A nép lelkesen, ordítva, tombolva helyeselt...

10.

Amikor beesteledett, a munkások fölszedelőzködtek. A zsupán parancsára az állomásfőnök egy, harminc marhakocsiból álló különvonatot indított Szolyva felé. A vonat valamivel éjfél után ért Szolyvára, szürkületkor már a polenaiak is ágyba kerültek.

Péter elfogatásának és a szolyvai megmozdulásnak híre másnap érkezett ki a falvakba. Az uradalmi cselédség mindenütt sztrájkba lépett. Olyan komolyan vették a sztrájkot, hogy még az állatokat sem etették. Sok helyen csak harmadnegyednap vették föl újra a munkát.

11.

Natasa nem jött vissza a különvonattal.

A Kárpátalján senki sem látta többé, senki sem hallott róla. Timkóéknál maradt ruháját egy jó hét múlva a szolyvai rendőrség vette át.

A nagy megmozdulás utáni napon Rozsos Mária kiköltözködött Szolyvára. Egyenesen a Timkó-házba ...

Péter megijedt. Szerette Máriát, de mégis ... Mária egész másképp öltözködött, mint a szolyvai asszonyok, másképp beszélt, másképpen mozgott — mindenki tudja róla, hogy Rozsos Iván testvére és —, mit fognak gondolni az emberek, ha Péter ezekben a sorsdöntő napokban asszonydolgokra pocsékolja a drága időt? Félve nézett az emberek arcába. Mindenkitől szemrehányást várt.

De a szolyvaiak pár nap alatt nagyon megszerették Máriát. Eddig még sohasem láttak asszonyembert, aki ilyen sokat tudott és aki — éppúgy, mint Péter — látástól vakulásig az ügyért, csak az ügyért dolgozott.

Olga és Mária már az első nap összebarátkoztak.

HULLÁMHEGYEN

1.

Péter az éjszakai vonattal jött haza Munkácsról. Nagyon kedvetlen volt. A központ munkája sehogysem tetszett neki. Szekeres és Gonda úgy beszélnek egymással, mint kutya és macska. Gold nem ismeri elég alaposan a viszonyokat és mégis ráerőszakolja mindenkire az akartát. Persze olyan is az eredmény. Péter igazán szereti Timkót — nála jobban talán senki sem becsüli Timkót egész Kárpátalján —, semmi rosszat sem tudna mondani róla, annál több jót, hanem ezt a munkát mégsem bízta volna rá. Viszont, ha Szolyván történik valami, itt igazán hiányozni fog Timkó. És tessék — már három napja elutazott és még mindig semmi hír róla. Ma is csak találgatni lehet.

— Ha én mentem volna el ... Ha engem küldenek ...

— Meglátod — mondotta Mária, aki ébren várta Pétert, meglátod a sok okoskodásnak az lesz a vége, hogy elkésünk. Szervezkedünk, készülődünk — és semmit, de semmit se csinálunk. A vége az lesz, hogy egyszer reggel orosz vörös-

katonák keltenek föl bennünket: jó reggelt, elvtársak, hogy méltóztattak aludni?

— Gyenge a pártszervezetünk — feleli Péter.

— Ha száz fegyveres — vörös zászlók alatt — elindul Vereckéről — ötvenezer harcos érkezik meg Lembergbe. Mit kell ahhoz olyan sokat szervezni? Lesz időnk megszervezkedni, amikor már hatalmon vagyunk.

Péter félálomból különös zajra ébredt. Pár pillanatig szótlanul, mozdulatlanul hallgatta a szokatlan zajt.

— Ágyúdörgés — mondotta Mária és gyorsan öltözködni kezdett.

A konyhaajtó kinyílott. Egy ingben, mezítláb Olga állott az ajtóban. Kezében lámpa.

— Ágyúznak — mondotta halkan.

— Az orosz testvérek! Megjöttek az oroszok! — ujjongott Mária.

— Csendesen — szólt Péter. — Még semmit sem tudunk.

Néhány perc múlva Péter és Mária rohantak a gyár felé. A házak ablakai sorra kivilágosodtak. Már mindenki tudta. ágyúk dörögnek. Az oroszok, vagy . . .

— Ágyúznak.

— Hol ágyúznak?

— Az oroszok?

Éles északi szél fújt. Pernyét hozott magával — a Kárpátokon túl égő falvak pernyéjét.

— Mi történt?

A szolgabíró Pétertől kért tanácsot. Nem is tanácsot — utasítást kért. Péter Munkáccsal akart beszélni, de a telefon nem működik. Mária vállalta, hogy lemegy Munkácsra. A főbíró a saját kocsiját adta rendelkezésére. Péter utasítására a gyár megszólaltatta a szirénákat. Mindenfelől özönlöttek a gyár felé a népek. Polenát telefonon verték föl: Lejönni Szolyvára!

Hajnalodik.

Négy óra felé lovas legény keresi Pétert. A ló tajtékos — a lovas homlokáról is verejték csorog. A lovas a vereckei bíró fia. Lakatától hoz üzenetet — túl a határról, Lavocsnéról.

— Mi van, Fjodor?

— Forradalom! Lavocsnén a mieink lefegyverezték a

lengyel csendőröket. Lakata üzeni, hogy minden rendben van. Küldjetek segítséget — holnap megindul Lemberg felé.

Péter pár pillanatig habozik.

Körülötte sűrű embergyűrű. Az emberek mozdulatlanul állnak, még a lélegzetüket is visszatartják.

— Szállj le, Fjodor — kezdi Péter halkan. Pihent lovat kapsz. Hány fegyver van Vereckén? — folytatja keményebb hangon.

— Hatvanhét fegyvert, tizenhét revolvert írtatok össze, amikor ott jártatok. Golyó nem jut mindegyik fegyverre

— Ötven legény azonnal átmegy Lavocsnéra. Te vezeted őket. Lakatánál jelentkezel. Nekem még ma hírt küldtök. Azonnal indulsz, vagy pihenni akarsz?

— Rögvest indulok.

— Hozzátok elő a volt igazgató hátaslovát — parancsol Péter.

Húszan is rohannak a lóért.

Tíz perc múlva Fjodor már friss lovon ül. Bocskoros lábát a „volt igazgató" lovának szügyébe vágja. Katonásan tiszteleg Péter felé.

Ezernél több munkás áll a gyárudvaron: ukrán, magyar, zsidó és román munkások. Polena felől már jön az első vonat, az is hoz vagy ezer embert. Már messziről hallik az énekszó. Péter valami szédülésfélét érzett. Pár másodperc alatt egész élete végigfutott az emlékezetén: a műhely — a januári nagy sztrájk — az orosz határ — a pesti utca — Újpest — a román front...

Gyorsan erőt vett magán.

— Elvtársak, idefigyeljetek! — kezdte a szokottnál valamivel tompább hangon. A forradalom megkezdődött, azaz — a forradalom elért hozzánk. Most — nyugodtan, okosan, bátran. Az első föladat — fölfegyverkezni. A vasútállomáson két lőszerszállító vonat áll. Argyelán — válassz ki tíz embert —, a két vonatot azonnal be kell tolni a gyárudvarra. Mozdonyt ott vesztek, ahol van. Rosental, tíz emberrel megszállod az állomást — az engedélyem nélkül senki sem telefonál. Indulj! — Az igazgató összes lovait elővezetni — Olexa, ez a te dolgod. Pemétére lovaslegény indul. Kenderes — a gyár minden bejárata elé négy-négy fegyverest állítasz. Te felelsz azért, hogy idegen be ne tegye a lábát a gyár terüle-

tére. Az igazgatóság tagjai — idegenek. Érted? Mandel — te Munkácsra mész. Mondjákot felkelted, ő majd elvezet oda, ahhoz az elvtárshoz, aki hírt vár tőlünk.

Pár pillanatig hallgatott, gondolkozott Péter. Minden rendben van. Semmit sem felejtett el abból, amit a katonai szakember előírt.

Egy félóra múlva a két lőszervonat már a gyárudvaron állt. Sok köszönet nem volt a zsákmányban. Az egyik vonat nehézágyúkhoz való gránátokkal volt tele — a másik vonatban nyergek, bakancsok, mindenféle ruházati cikk volt fölhalmozva. Fegyver sehol.

A munkások dühösen rugdosták tovább a puha, sárgabőrnyergeket, de akárhogy is rúgták, csak nem lett fegyver a nyeregből. Az asszonyok kötényszám hordták haza a lábbeliket.

— Akinek fegyvere van, azonnal idehozza — intézkedett Péter. A többi fejszét fog. Negyvenes csoportokba osztani a fegyverbírókat — a szakaszok parancsnokait én jelölöm ki. Olexa, Klein, Mihók — ti csináljátok a beosztást.

A rövidrevágott csövű fegyverek előkerültek a szalmazsákokból — ahol a Magyar Tanácsköztársaság bukása óta várták a mai napot.

— Nem értem a dolgot — mondja az öreg Bocskaj. A szél Verecke felől fúj, mégis Munkács felől jön az ágyúdörgés.

Valamivel tíz előtt megjött a lavocsnei küldönc. Ez is vereckei fiú. Négyszemközt beszél Péterrel.

— Rozsos és vele még néhány ukrán úr is Lavocsnén vannak. Mindenáron bele akarnak szólni a dologba.

— Azonnal lefogni őket.

— De hisz segítenek... Mellettünk beszélnek. És ukránul beszélnek.

— Lefogni őket és ha a szájuk jár, agyonlőni. Érted? Mondd meg Lakatának — én üzenem, ha egy szót is szólnak az urak, azonnal lövesse őket agyon.

A legény a vállait vonogatja.

— Megmondhatom.

— Szekéren húsz fegyverest küldök nektek, innét Szolyváról.

Mire Péter a húsz fegyverest kiválasztotta — tizenhat

favágót és négy gyári munkást ültet két szekérre —, még az elindulás előtt megjött Szekeres. Sápadt, de meglepően nyugodt. Katonásan tiszteleg, senkivel sem fog kezet. Rövid beszéddel búcsúztatja a húsz fegyverest.

— Mutassátok meg az utat az orosz testvéreknek!

A két szekér elindul.

Szekeres, Péter, Bocskaj és néhány szolyvai és polenai munkás az igazgató dolgozószobájában tárgyal.

— A csehek minden katonát, minden csendőrt visszavontak a Munkácstól északra eső területekről. Ma éjjel Munkács alatt tüzérségi gyakorlat volt. Úgy látszik, a csehek attól tartanak, hogy a magyarok a beregszász—munkácsi vonalon át segítséget akarnak küldeni a lengyeleknek. Kedvezőbb helyzetet nem is kívánhatnának. Az északi határvidéken megszervezkedünk, aztán — ha az oroszok Vereckéig érnek — indulunk Magyarország felé.

— Segítséget kell küldeni a lavocsneieknek. Komoly segítséget. Betörni Galíciába.

— Azzal a lengyelek kezére játszanánk. A magyaroknak jogcímük lenne bevonulni Ruszinszkóba. Így, a magyar—cseh és cseh—lengyel ellentétre építve felfegyverkezünk.

— És ha a lavocsneieket leverik?

— Lavocsne csak epizód. Zavart keltünk a galíciai lengyel front mögött és ezzel megkönnyítjük a Galíciában álló vöröscsapatok győzelmét. Viszont ha az oroszok ideérnek és most már rövidesen itt lesznek — a mi seregünkre nagy, történelmi feladat vár. Mi kezdjük meg a támadást Magyarország és Erdély felé. Ez a központi bizottság döntése, a katonai szakértőnk is így javasolja — torkolt le Szekeres minden ellentmondást. Te, Péter itt maradsz Szolyván. Volóc—Verecke is a te dolgod. Gold Uzsgorodon van, Mária mellette marad. Én Beregszászon dolgozom, Gonda Munkácson. Mondják átment Pemétére, hogy Gottesman valami bolondot ne csináljon. A katonai kérdések megtárgyalásánál Nicsaj és még egy elvtárs lesznek segítségedre.

Péter úgy érezte magát, mintha fejbevágták volna.

— Őrültséget csinálunk! Elszalasszuk a legjobb alkalmat!

— Te csak Szolyvát látod. Szolyva nem az egész Közép-Európa.

— Nem, nem tudok ittmaradni, amikor...

— A döntő pillanatban éppen te fogod fölfordítani a rendet, Péter? Neked fontosabb az, hogy te mit csinálsz, mint az ügy?

— Itt maradunk, Kovács elvtárs! — szólt az öreg Bocskaj.

Szekerest nagyon meglepte a hír, hogy Rozsos Lavocsnén van.

— Le kell fogatni! Agyon kell ütni, mint a veszett kutyát.

— Már üzentem Lakatának.

— Üzenj még egyszer. Üzend meg: parancs!

Amikor Nicsaj másodmagával Szolyvára ért, Szekeres búcsúzott.

— Ne felejtsd el, Péter — szólt le a szekérről —, ne felejtsd el, hogy amikor délnek indulunk, mi leszünk legelöl. Mi fogunk elsőnek Pestre bevonulni. Mi leszünk a magyar főváros felszabadítói... Hidegvér, Péter. A viszontlátásra! Ne lógasd az orrod — az oroszok igazán nem szorulnak segítségre. Az oroszok! Na — a viszontlátásra!

Amikor Mondják megérkezett Pemétére, Varga ott már mindent és mindenkit megmozdított.

Fegyveres őrség, jelszó, igazoltatás.

Egy harmincfőnyi csoport menetkészen állott. Útirány: Lavocsne. A csapat hatalmas husángokkal volt felszerelve, egyéb fegyverük nem volt.

— Fegyver nélkül? — csodálkozott Mondják.

Varga Mondják füléhez hajolt. Mondják hangosan elnevette magát. Varga nagy elismeréssel veregette meg saját, kiizzadt homlokát.

— Van itt ész — mi?

Varga lelkes beszéddel búcsúztatta a Lavocsnéra induló csapatot.

— A világ munkássága most tirátok figyel, elvtársak. Ázsia elnyomott népei — a magyar börtönökben szenvedő kommunisták, tőletek várják a szabadságot.

A csapat négyes sorokban állott.

A menet élén — hatalmas vörös zászlóval, a félszemű Jurkó lépdelt.

— A világforradalomért — előre!

Felhőtlen ég. Csillagos éjszaka.

A Szolyva—Volóc felé vezető út porzott a bocskoros lábak kemény lépései alatt.

— Gyorsabban, fiúk! Énekelni.

Vargának beszélhetett Mondják amit akart, Vargát se szépszóval, se paranccsal nem lehetett Pemétén tartani. Szépen elbúcsúztatta a fiúkat — aztán csatlakozott hozzájuk és velük ment. Öt perc alatt mindent átadott Mondjáknak és már úton is volt.

— A világforradalomért — előre!

— Szótlanul, csendben. Aki egy szót szól ...

A csapat olyan hirtelen, olyan csendben fogta körül az Antalfy lakta vadászkastélyt, hogy akik bent aludtak, még nem is álmodtak a veszedelemről és már foglyok voltak. Antalfy arra ébredt, hogy hatalmasan döngetik a kaput.

— Az istenit, nem akartam elaludni.

Ruhástól aludt, csak a lábán volt csizma helyett papucs.

— Ki az? — kiáltott a nyitott ablakon kihajolva.

Sötét alakokat látott — lehetnek lengyelek, csehek, de lehetnek bolsevikok is.

— Ki az? — kérdezte németül.

— A világforradalom nevében parancsolom, nyissák ki a kaput — válaszolt Varga magyarul.

Pár perc múlva Varga csapata már rohan föl a márványlépcsőkön. Antalfy megismerte Vargát.

— Forradalom van? — kérdezte halkan.

— Hol vannak a fegyverek? Előre — mutasd meg, hol vannak a fegyverek! — ordított rá Varga.

Antalfy szótlanul mutatta az utat.

A hatalmas, tölgyfaburkolatos terem, ahova a legényeket vezette, telisteli volt gyalulatlan deszkakoporsókkal. A terembe özönlő csapat egy másodpercre visszahőkölt. Antalfy egy koporsóról ledobta a födelet. Varga a koporsó fölé hajolt: lovassági karabélyok!

— Fegyverre, fiúk!

— Forradalom van, Gottesmann elvtárs? — kérdezte másodszor is Antalfy.

— Világforradalom!

— Hová?

— Az ellenségre!

— Én is magukkal tartok.

— Igazán? Köszönjük, elegen vagyunk. A készhez nem kell segítség.

A legények pár perc alatt fegyverben álltak. Némelyik két-három karabélyt is akasztott a vállára.

— Lőszer?

Antalfy bólintott és a folyosó túlsó sarkában álló ajtónak indult.

— Hát azt a két ajtót miért nem nyitod ki? — kérdezték mindenfelől.

— Ami ott van, az nem használható.

— Kinyitni!

— Mondom, ott csak rossz, használhatatlan fegyverek vannak.

— Kinyitni!

Antalfy pár pillanatig habozott, aztán vállat vont és engedelmeskedett. A kezében levő kulcscsomóból egyet kiválasztva ajtót nyitott.

Egy félhomályos szobában mennyezetig egymásra rakott szalmazsákok fogadták Varga csapatát. A szalmazsákokból szétszedett géppuskák kerültek elő.

— Ez az, ami nem használható? Ez az? Na, megállj, bitang! Tüstén állíts össze egy géppuskát!

— Nem lehet összeállítani. Az alkatrészek nem illenek össze.

— Állítod rögtön össze, vagy ...

Antalfy a falnak támaszkodva, karbafont kezekkel állott. A lámpafény zöldes-sápadt arcába esett.

— Na, mi lesz? Egy-kettő.

— Kérem, Gottesman elvtárs, magyarázza meg az elvtársaknak, hogy ezek a géppuskák használhatatlanok. Hiába...

— Ne papolj! — ordított rá a félszemű Jurkó.

— Engedelmeskedsz, vagy sem?

— Mondottam, elvtárs ...

— Mi-i? Ellentmondasz?

Varga szótlanul nézte a jelenetet. Nem tudta, hogy most nemcsak Antalfy életéről van szó, hanem az ő kis seregének sorsát is eldönti, hogy fenn tudja-e tartani a rendet vagy sem. Antalfyért nem kár, gondolta és hallgatott.

Jurkó kétkézre fogta karabélyát. — Burzsuj kutya! — kiáltotta — és a puskatus teljes erővel Antalfy arcába zuhant. Antalfy nagyot ordított, vér öntötte el az arcát, de nem vágódott el — inogva, támolyogva tartotta magát. Kezeivel valami támpontot keresett. A következő pillanatban minden oldalról zuhantak rá a puskatusütések.

— Te bitang! Te!

Vér. Szétloccsant agyvelő. Vér.

— Te bitang! Te!

Jurkó a darabokra zúzott fejű holttestet az ablakon át az udvarra dobatta.

— Te kutya — mondotta mégegyszer, amikor a holttest után köpött.

Varga szótlanul, mozdulatlanul nézte a jelentetet.

— Ki tud összeállítani egy géppuskát? — szólalt meg végre, kissé bizonytalan, rekedtes hangon.

Amíg Jurkó harmadmagával egy géppuska összeállításán bajlódott, a többiek fölfedezték a borospincét. Boroshordók kerültek az udvarra. Az udvar közepén hatalmas tűz lobogott.

— Élelmet nem tartottak a disznók, hanem a boruk jó.

— Nagyon jó. Bizonyosan ebből kávéztak, meg pecsenye helyett is egyre ezt nyakalták.

— Az!

Jurkó kis ideig türelemmel, majd egyre türelmetlenebbül bajlódott a géppuskával, a három legény közül kettő géppuska mellett csinálta végig a háborút, de sem türelem, sem türelmetlenség, sem szakértelem nem használt: a géppuskát nem lehetett összeállítani.

— Igaza volt a kutyának — így az egyik.

— Igaza volt, isten nyugosztalja.

— Isten nyugosztalja a bitangot.

Hajnalodott.

A kastély udvarán lassan elaludtak a tüzek, a legények álmosan, bortól nehéz fejjel bóbiskoltak. Ha a hajnali hűvösség engedné, már valamennyi aludna is.

— Talpra, fiúk! Indulunk! — adta ki Varga a parancsot.

Hogy senki sem mozdult, keményebben nyomja meg a szót.

— Sorakozó!
— Éhgyomorra?
— Majd Lavocsnén eszünk.
— És Lavocsnéig? Ahol ennyi bor volt — és ilyen bor! — ott zabálnivaló is akad. Csak keresni kell. És ott kell keresni, ahová tették, mert különben ...
— Éhesen-álmosan?
— Ne lopjuk az időt, fiúk. Indulnunk kell.
— Éhgyomorra?
— Álmosan?
Vargának fejébe szállt a vér.
— Parancsolom! — ordította. — Aki nem engedelmeskedik, az forradalmi törvényszék elé áll.
— Na-na. Legyen már eszed! Hisz utóvégre ...
— Csendesebben, vagy én is kinyitom a szám.
A favágó, aki kézlegyintéssel akarta elhallgattatni Vargát, hatalmas pofont kapott.
— Bitang ellenforradalmár! — ordította Varga.
A következő pillanatban megtántorodott. Valaki hátulról puskatussal fejbevágta. Vérző fejjel esett Antalfy merev lábaihoz.
Hatalmas verekedés támadt.
Jurkó — bár a bortól neki is nehéz volt a feje — ölébe vette Vargát —, úgy tartotta, mint egy gyereket — és hátra se nézve, indult Szolyva felé.
Tizennégy fegyveres legény követte.
A kis csapat szótlanul mérte az országutat.

3.

Timkó nagyon büszke volt a párt bizalmára. Persze, az egy kissé kellemetlen, hogy Pétert mellőzték miatta, de viszont Gold elvtársnak teljesen igaza van. Péter se oroszul, se ukránul nem beszél, ehhez a munkához pedig ugyancsak jólpergő nyelv szükséges.
Persze, jó lenne tudni, hogy tulajdonképpen milyen munkáról van szó. Lehet, hogy nem is olyan nagyon fontos a dolog. Ámbár ha Gold és Szekeres fontosnak találják és nehéznek — két ilyen tapasztalt forradalmár ... De meg

különösebb tapasztalat nélkül is tudnivaló, hogy a csehek ilyen feszült politikai helyzetben nagyon súlyos ok nélkül nem állítják le a vasúti forgalmat. A cseh hatóságoknak fontos, hogy senki ne utazhassék Ruszinszkó keleti részébe. Ha nekik ez fontos, akkor nekünk viszont az fontos, hogy odautazzunk... Vagyis... Na, majd meglátjuk.

A vonat telis-teli volt utasokkal. Az utasok legnagyobb része Romániának tartott. Timkó kíváncsian vizsgálta az arcokat. Festett arcú román uracskák, hosszútincsű zsidók, darócruhás ruszinok és sok olyan városi ember, akiről nem lehetett tudni, hol, merre született — úr és szegényember mind a harmadosztályú kocsiban utazik. Ez a köztársaság, az egyenlőség! — magyarázta egy feketeruhás úr. Azt azonban elfelejtette hozzáfűzni a magyarázathoz, hogy ezen a vonalon csak harmadosztályú kocsi jár.

Timkó magában egyre találgatta, vajon ki utazik politikai ügyben, ki csempész, ki árdrágító. Azt tudta, hogy manapság errefelé csak ez a háromfajta utazik, de megállapítani, hogy ki hova tartozik, nem könnyű dolog. Pedig érdekes munka lenne, sőt, talán hasznos is. Bizonyára elvtársak is vannak az utasok között, akik Erdély, vagy éppen Besszarábia felé igyekeznek.

Királyházán, a cseh—román határállomáson, cseh és román katonaság várta a vonatot.

— Igazolványt!

Mindenkit megmotoztak. A gyanúsakat különállították. Egy öreg zsidót véresre vertek.

Timkó nem volt gyanús. Papírjai a legnagyobb rendben voltak. Vojtek Klein kassai lókereskedő megbízásából jött Királyházára, egy Romániából érkező lószállítmány átvételére. Holnap-holnapután itt lesz a szállítmány.

Pattak lakásán átöltözködött. Pattak mozdonyvezető ma szabadnapos, este egy katonavonatot vezet Kelet-Mármarosba. Timkó lesz a fűtő.

A vonat kilenc órakor indult, tizenegykor ért célhoz. Az út nagyobb részét román területen futotta meg. Tizenegykor Pattak elbúcsúzott Timkótól.

— Most jön a neheze! — gondolta Timkó. — Több, mint tíz kilométer gyalogút. És ez a buta hold is épp most világít, a nehézség jöjjön rá.

Az éjszaka világos. Az országúton — a szép, almafákszegélyezte köves úton — lovasjárőrök cirkáltak. Timkó majd az egész távolságot az országutat szegélyező mély árokban tette meg. Nem egyszer térden fölül gázolt a vízben.

— Ha legalább rágyújthatnék!

Már hajnalodott, amikor végre Aknaszlatinára ért. Meszszíről úgy látszott, mintha óriási szentjánosbogarak röpködnének a girbe-görbe utcákon. Timkó pont jókor érkezett: a bányászok, kezükben égő lámpásokkal — most igyekeznek a Lajos-tárna felé. Félháromkor kezdődik a munka.

Dudást a lakása ajtaja előtt érte. Nagyon megijedt, hogy Timkót megismerte. Kezében reszketett a lámpa.

— Senki sem látott? Több itt manapság a csendőr, mint a bányász.

Timkó pár perc alatt átöltözködött és bár már szinte teljesen világos volt, kezében égő lámpával ment Dudás után.

A bánya lejárata olyan, mint valami erőd. Csendőr csendőr hátán. A legionáriusok két géppuskát állítottak föl, egy a falunak néz, egy az országútnak. A katonák feje fölött hatalmas ívlámpa égett. A lámpafény lassan elveszítette színét a keletről jövő fényességben.

A deszkából összetákolt, drótkötélen futó fölvonó egy-egy fordulóval nyolc bányászt visz le. A padló rései között lelátni a mélységbe. Mintha az ember a lábai alatt látná a csillagos égboltot. A csillagok lassan mozognak. A fölvonó ütemesen remeg.

— Mehet! Jószerencsét!

Egy pillanatra minden elsötétül. Hűvös, nedves sötétség — aztán — hirtelen — ragyogó világosság. A sófalak nedvessége élesen ragyog, mint az izzó lámpák magja.

— Jószerencsét!

Derékig mezítelenre vetkőzött munkások rövidnyelű csákánnyal repesztik a lábuk alatti talajt. Előregörnyedve, vagy térdreereszkedve dolgoznak. Homlokuk, nyakuk, hátuk úgy verejtékezik, mint a százméteres magasságon túl sötétbevesző sófalak.

— Ide nem jön csendőr! — szólalt meg mély hangon Dudás. — Nem.

Dudás hívására kilenc bányász gyűlt össze a templom mögött.

Amíg valamennyien összejöttek, Dudás a templomot magyarázta. Akárhogy erősítgette Timkó, hogy ő nem a templom miatt jött, Dudás nem hagyta a magáét. Mindent szép sorjában. Majd ha mind együtt leszünk. Ami pedig a templomot illeti, hát ilyen templom aligha van mégegy a világon. Legelsőbbül a keresztjét faragták ki — ezt még a nagyapáink csinálták — a tornyát, később a falait, legvégre a padlózatát — ahogy a rövid csákánnyal, nehéz, verejtékes munkával mélyebbre, egyre mélyebbre dolgozta magát a félmeztelen bányász-sereg.

— Jószerencsét!

Amikor végre összeverődtek, rögtön a tárgyra tértek. Dudás kezdte a szót, de hogy rövidebb legyen a dolog, vele együtt még nyolc száj magyarázott Timkónak.

— Három nap előtt vagy ezer lengyel katona átjött a határon. Nem akarnak a bolsevikok ellen harcolni.

— Nem lengyelek azok, hanem ukránok.

— Még német is van közöttük.

— Ez is van köztük, az is, együttvéve sokkal több az ezernél. Egy egész város a tábor, ahol laknak. A cseh csendőrök körülfogták őket és hogy a szép szóra nem hallgatnak, nem adnak nekik enni, hogy tán az éhségtől megjön a verekedő kedvük.

— Elvtársak?

— A jóisten ismeri ki magát. Szidják a lengyelt, az bizonyos. De a tisztjeiket nem ütötték agyon — és ez ellenük bizonyít.

— A tisztek a zsupánnál laknak. Talán tízen vannak.

— A többi Galíciában maradt.

— Csunyán éheznek a katonák. Csizmát, nadrágot adnak egy fél kenyérért.

— Olyik már szinte anyaszült mezítelen.

— Csunyán szidják a lengyelt.

— A tisztek meg Lenint szidják.

— Csúnyán szidják.

Több szó aztán nem esett a lengyel háborúról. A bányászok a maguk sorsát panaszolták.

4.

A lengyel katonák táborát rögtönzött drótkerítés fogta körül. Négyoldalt, a táboron kívül hatalmas tűz lobog — a tüzek mellett cseh katonák hánytorgatták a világ sorsát. Legionáriusok.

— Szibériában is így kezdődött. Mert ha jól elgondolja az ember, minek harcolnának?

— A hazáért — mondja egy bizonytalan hang.

— Melyik hazáért? — Az ukránoknak három, vagy még több hazájuk van. — melyikért dögöljenek meg? Ezek most biztosan azon törik a fejüket, hogy melyikért kell meggebedniük?

— Hát mi miért harcoltunk? Nekünk volt miért?

— És a bolsevikok? Azok miért harcolnak?

— A földért. Meg ... A szabadságért.

A nagysúlyú szavakat nagy hallgatás követte.

— Nekünk is ígértek földet — hogy megígérték, de hogy megígérték.

— Megígérték ...

— Úgy mondják, Lenin ...

A drótkerítésen belül puszta földön hevertek a félmeztelen katonák. A hold megvilágítja a különös tábort: rongyos, hiányos ruhák, gyűrött, beretválatlan, fáradt arcok — mezítelen, piszkos lábak. Keresztül-kasul egymás hegyénhátán hevernek a katonák, mindegyik a szomszédnál keres meleget. A csillagos ég hideg takaró.

Nem alszanak, de a beszédhez sincs kedvük. Itt-ott halk káromkodás. Érdemes káromkodni? Az üres gyomor még a káromkodás ízét is elveszi.

Éjfél felé járt az idő, amikor Timkónak sikerült átugrania a drótkerítésen. Bent volt az internált katonák között.

— Most, ha most ... Ej, csak azt a pártiskolát végigültem volna!

Másnap este — úgy tízóra tájban — vagy háromszáz katona kitört a táborból. Mire üldözésükre gondolhattak volna, a szökevények már mélyen bent jártak a hegyek között. A legionáriusok különben sem sok kedvet mutattak az üldözéshez. Minek megint befogni őket? Hogy itt dögöljenek

meg az ember szeme láttára? A hazáért? Melyik hazáért? Üldözze őket, akinek kedve van rá, meg akinek érdeke foglyot csinálni emberekből. Mi nem.

Egy fiatal tisztecske — három francia kitüntetéssel a mellén —, aki mindenáron önkéntes üldöző-csapatot akart szervezni, hatalmas pofont kapott.

A szökevények a hegyek között, az erdei utakon mentek — kelettől nyugatnak — Szolyva felé.

Erdei úton, mezítelen lábbal, hegynek föl, hegynek le, háromnapos koplalás után — megállj burzsuj, megtizetünk!

Olyik katona már nem bírta magát, lefeküdt. A társai elhúztak a legközelebbi favágó-viskóig. Ott istenre, meg a favágókra bízták.

A többi ment tovább.

— Megállj, burzsuj!

Egy malmot kiraboltak — a nyers búzát, a nyers lisztet marokszám tömték magukba.

Erdei úton, tüskek között, vérző, mezítelen lábbal — hegynek föl, hegynek le, nyers búzát zabálva —, megállj, burzsuj!

— Kitartás!

Timkó Szolyvát megkerülve, Antalfy kastélyához vezette katonáit.

Egy éjjel indultak, más éjjel érkeztek.

Timkó azt hitte, nehéz lesz bejutni Antalfy várába és nagyot nézett, hogy mindent tárva-nyitva talált.

Az udvaron három holttest. A kastélyban minden feltúrva.

Ételnek semmi nyoma, kézifegyvert is hiába kerestek. De géppuska, kézigránát volt, amennyi kellett.

A hajnali hűvösségtől didergő, fáradtságtól szédülő katonák sűrűn teleaggatták magukat kézigránátokkal. Csak úgy omlott belőlük a fenyegető fogadkozás.

Vér, halál, pusztulás...

Már világos reggel volt, amikor a dühhajtotta sereg megindult a lengyel határ felé. Vérben forgó szemek, kézigránáttal hadonászó kezek. Sietős lépések, ütem nélkül. A fáradtságtól szédültek, a háború elől menekültek, de most mégis úgy mentek egy új, más, *saját* háborúba, mintha hajtanák őket.

— Jaj a bitangoknak!

5.

Várakozni rossz dolog. Börtönben, tárgyalásra várni — nagyon rossz. Ítélet után várni, úgy, hogy az ember maga sem tudja, tulajdonképpen mire vár — nagyon-nagyon rossz dolog.

— Hanem mindennél rosszabb ez a várakozás — döntötte el magában Péter. A mieink a szomszédban verekszenek és itt várni, készülődni... Elviselhetetlen!

Másodnap délutánján automobilon Mária érkezett Szolyvára. Összeveszett Golddal.

— Lehetetlen ember! — Vagy bolond, vagy áruló. Képzeld, egész komolyan lehetségesnek tartja, hogy... Ungvárott ugyanis az a hír van elterjedve, hogy az oroszokat Varsó alatt... Ostobaság! Nem is tudom kimondani. És Gold — Gold nem tartja kizártnak.

— Hm. Hol hallottad a hírt?

— Az egész Ungvár tele van vele. Átlátszó fogás. Csak egy olyan gyámoltalan ökör ugrik be neki, amilyen ez a Gold.

Péter már több mint negyvennyolc órája nem aludt. A fáradtságtól szédült, mindene fájt, a szeme égett. A Mária hozta hírt nem vette a szívére, de azért nem tért fölötte napirendre. Nagy nehezen rábírta Máriát, hogy utazzon visszza Ungvárra, ő maga meg lovaslegényt küldött Munkácsra, pontos, megbízható hírekért. Amikor a lovas elment, Péter csak úgy ruhástól ledőlt az ágyra. Nem fogok elaludni — határozta el — és már horkolt is.

Amíg ébren volt, minden gondolata Lengyelországban harcolt — Varsó, Lemberg, Sztrij, Lavocsne...

Álmában Budapesten járt.

Tanácsmagyarország fővárosa. Budapest. Andrássy út.

1919. Május. Napsütéses délelőtt.

A házakon vörös zászlók. A falakon plakátok.

— Éljen a Tanácsoroszországgal szövetséges Tanácsmagyarország!

— Minden a mienk!

— Vöröskatonák, előre!

— Proletár — védd meg a hatalmad!

A nap szokatlanul élesen világít — a falak, a háztetők

szinte lángolnak. Teljes szélcsend, a vörös zászlók mégis úgy lobognak, mint a viharhajtotta lángnyelvek.

Minden a mienk!

Különös — az Oktogon téren, ahol a sárga villamos keresztezi az Andrássy utat —, az Oktogon téren, a sínek helyén a Tisza folyik.

Homokos part. Vízbenyúló fűzfalombok. Péter mezítelenül hever a forró homokban. Jó lenne belehemperegni a lassan délnek tartó hűs, édes Tisza-vízbe.

De a túlsó parton román járőrök.

Mit akarnak a románok? A román tisztek? Csendőrök? Ha-ha-ha!

A románok nem tudják, hogy minden a mienk?

A román is ember, munkás, paraszt, dolgozó ember, tudnia kell...

A román állások mögött roppant tűz. Talán egy falu ég, talán egy város, talán egy egész ország. A tűz a felhőkig, az égig ér. Vörösre festi a Tiszát. Víz helyett vér, nem, tűz folyik a Tiszában. Tűz.

— Ég a Tisza!

Péter fölriad. Küldönc. Nem Galíciából és nem Munkácsról jött. Polenáról üzenik, hogy Gottesmannak nagy láza van. Orvos kellene. Doktor Bekescht hiába keresik. Egye meg a fene az egész világot!

— Délig várok — határozza el Péter —, aztán csináljon a központi bizottság, amit akar — átmegyek Lavocsnéra.

6.

Nem kellett délig várnia.

Valamivel tizenegy után egy ifjúmunkás jött Munkácsról. Szekerestől hozott levelet.

„A magyar és lengyel állampolgárok és mindenki, akinek különösebb oka van a megtorlástól tartani, azonnal tűnjön el. Te lehetőleg maradj a helyeden, de légy nagyon óvatos. Remélem még fogunk találkozni. Melegen ölel Sz."

Péter háromszor is elolvasta a levelet, de csak nem lett okosabb tőle.

— Mi az? Hogy értsem az üzenetet?

Az ifjúmunkás a vállait vonogatta és hallgatott.

— Nem tudsz beszélni?

— Szekeres elvtárs azt mondotta, hogy maga már mindent tud, Kovács elvtárs.

— Mi az a minden?

Az ifjúmunkás nagy zavarban volt.

— Hát én igazán nem tudom. És nem is hiszem. És nem is merem és nem is akarom kimondani.

— Megverték a Vörös Hadsereget? — kérdezte Péter.

Az ifjúmunkás lesütötte a szemét.

Amikor ismét fölnézett, szép, dióbarna szeme könnyben ázott. Egyetlen szót sem lehetett kihúzni belőle.

Jó félóra múlva újabb küldönc jött. Ez észak felől hozta a hírt: baj van. Ez a küldönc fiatal, szalmaszín hajú parasztasszony volt, karján egy kosár földieperrel. Ha útközben megszólítják, ezt viszi eladni.

— Baj van. Nagy baj.

Ez a küldönc semminemű írást sem hozott, de annál jobban föl volt vágva a nyelve.

— Én előre megmondottam. Meg én! Minden úgy történt, megint, mint esztendő előtt. A maguk Leninje... Az embernek fáj a szíve, ha rájuk néz. Rongyosak, véresek — oszt összesen nincsenek többen száznál. A többiek mind-mind Galíciában maradtak. Mennyi özvegy — istenem, mennyi árva. Az a Lenin majd gondjukat viseli?

Jó negyedóráig tartott, amíg Péter a szóözönből a lényeget kivette. Vagy száz fölkelő — galíciaiak és idevalósiak vegyesen — Lavocsnén és Vereckén át Volócra menekült. Most ott táboroznak az erdőben. Péterrel akarnak beszélni.

Két hosszú-hosszú óra múlva Péter Volócon volt. A menekült csapat egy erdei tisztáson pihent.

Úgy feküdtek az emberek, mint a halottak. Zászló, fegyver — sehol. Egyik-másik legény fején, karján vagy lábán piszkos kötés. A piszkon át lassan szivárog a vér.

Csend. Körös-körül már kopaszodni kezd az erdő — itt sárga a lomb, ott ezüstszín, amott rozsdavörös. Közbül haragos-zöld.

Csend. Péter szavára végül fölemelkedett két legény. Péter megismeri az egyiket — a vereckei bíró fiát.

Péter lehorgasztott fővel hallgatja a szót.

A szíve olyan nehéz, hogy szinte összeroskad alatta.

— Timkó? — kérdezi halkan.

— Ő is — hangzik a válasz.

— Lakata?

— Tegnap még velünk volt. A karját átlőtték. Nem tudom, hol maradt le rólunk.

Most már többen is magyarázzák Péternek a dolgot.

Péter szeme előtt minden összefolyik: az erdő, a lengyel katonák, az ukrán, a zsidó és magyar parasztok piszkos, fáradt arca, rongyos, véres ruházata.

Az ajkába harapott, hogy vér serkent ki a harapás nyomán — és erőt vett magán.

— A további intézkedésig itt maradtok. Néhány óra múlva kenyeret, húst és kötszert kaptok Szolyváról. Orvosunk nincs — a gyógyszerészt küldöm föl. Éjszakára őrt állítok — reggelre itt leszek.

Péter intézkedésére a vereckei Fjodor veszi át a parancsnokságot. Ő meg szekeret bérel.

— Gyorsan Szolyvára. Gyorsan — gyorsan. Vágj a lovak közé!

Szolyvától tízpercnyire legionáriusok állítják meg a szekeret. Szolyvát megkerülve, viszik be Pétert láncbaverve Munkácsra.

*

A Vörös Hadsereg harctéri jelentése. Nyugati-front.
1920. augusztus 22.

Breszt-Litovszkot kiürítettük, Volodava alatt csapataink ellentámadásba menve az ellenséget 15 versztnyire visszadobták.

1.

A lengyel külügyminiszter táviratozott Párizsba.

A francia külügyminiszter táviratozott Prágába és Varsóba.

Négy nap múlva Uzsgorodra egy — francia, cseh és lengyel tisztekből álló — vegyesbizottság szállott ki. A bizottság elnöke egy francia tábornok. A bizottság részére az egész Korona-szállót kiürítették.

Tizenkilenc napi munka eredményeképp a bizottság hat jegyzőkönyvet vett föl. A hatból hármat itt közlünk.

A)

Páris generális vallomásáról fölvett jegyzőkönyv.

Tíz hónap óta kísérem fokozott figyelemmel a galíciai eseményeket, tudva, hogy egy esetleges lengyel—orosz háború esetén, a lengyel hadsereg déli szárnyának lőszerrel való ellátása Podkarpatska Russon és Galícián keresztül bonyolítandó le. Hogy a helyi lakosság ne zavarja a katonai hatóságok munkáját — a francia köztársaság hadügyminiszterének tudtával intézkedtem, hogy Podkarpatska Russ területén szociáldemokrata párt szerveztessék, megbízható vezetés alatt és a pártot rendszeres erkölcsi és anyagi támogatásban részesítettem. Amikor a szociáldemokrata párt (a magyar bolsevikok aknamunkája következtében) kettészakadt, a prágai kormánynál indítványoztam a baloldal — a bolsevikok — vezetőinek statáriális bíróság elé való állítását. A cseh kormány indítványomat elutasította és ezzel a felelősséget az események további fejlődéséért magára vette.

Bekesch doktor a kassai katonai rendőrség parancsnokának ajánló levelével jelentkezett nálam, ez év januárjában. Két ízben fogadtam kihallgatáson. A galí-

ciai ukrán nemzeti mozgalom támogatását kérte tőlem. Kérését írásos memorandumban indokolta. A politikai rendőrség útján adatokat szereztem be Bekesch doktor előéletére vonatkozólag és az információ áttanulmányozása után Bekesch kérelmét határozottan elutasítottam. Mégis szükségesnek tartottam — hogy úgy mondjam, emberbaráti kötelességnek — a nyomorban élő Bekescht, a volt katonatisztet a lealacsonyító nyomortól megmenteni. Ezért és csak ezért — a munkanélküliek segélyezésére gyűjtött amerikai adományokból — Bekescht a szűkös megélhetéshez szükséges anyagi támogatásban részesítettem. E segítség — természetesen — tisztán emberbaráti jellegű volt, mentes minden politikai vonatkozástól.

Amikor (a cseh kormány gyöngesége következtében szinte teljesen nyíltan dolgozó) bolseviki agitátorok munkája lehetetlenné tette a Lemberg felé irányuló muníciószállítás zavartalan lebonyolítását, megállapodást kötöttem a román kormánnyal e munka román vasutasok útján való elvégzésére, és megállapodtam a magyar határőrség parancsnokságával a magyar nemzeti csapatoknak egy, Podkarpatska Russ területén esetleg kitörő munkásfölkelés elnyomásában való részvételére vonatkozólag. A volóci viadukt fölrobbantása után a lőszerszállítást Románián át bonyolítottam le.

Amikor arról értesültem, hogy a lengyel határvidéken erős bolsevik-jellegű parasztmozgalom van, a határőrséget Munkácsig visszavonattam — nehogy a bolseviki agitáció a katonaságot is megfertőzze. Így sikerült elérnem, hogy a döntő pillanatban intakt, megbízható fegyveres erő állott rendelkezésemre.

Amikor a lavocsnei fölkelés kitört, Rozsos Iván szolgálatonkívüli őrnagyot utasítottam, hogy utazzék Lavocsnéra és onnét állandóan küldjön jelentéseket a helyzetről. Rozsos jelentései alapján pontosan informáltam a krakkói és lembergi katonai parancsnokságokat a fölkelők katonai helyzetéről, katonai és politikai céljairól. Információim fölhasználásával sikerült a lengyel hatóságoknak a fölkelést elnyomniuk és így a hátulról fenyegetett galíciai frontot megmenteni.

A levert fölkelő-bandák Padkarpatska Russ területére menekültek. Volóc mellett e csapatok roncsait összefogattam és átadtam a lengyel hatóságoknak. Úgy tudom, statáriális úton ítélkeztek fölöttük.

Több mondanivalóm nincsen. Remélem, hogy a bizottság határozatában meg fogja állapítani, hogy a lavocsnei fölkelés likvidálása és ezzel a galíciai lengyel front megmentése elsősorban az én előrelátó és erélyes intézkedéseimnek köszönhető.

B)

Rozsos Iván vallomásáról fölvett jegyzőkönyv.

Néhány hónappal az úgynevezett magyarországi tanácsköztársaság bukása után Podkarpatska Russ területén újból megkezdődött a bolseviki agitátorok aknamunkája. A hatóságok — főleg Páris generális — olyan informálatlanok voltak, olyan kevéssé ismerték a rájuk bízott országot, hogy semmit, de semmit se tettek a bolseviki veszedelem elhárítására. Én, aki e földön születtem és kora ifjúságom óta e népért küzdök, kötelességemnek tartottam megkezdeni a harcot a köztársasági demokrácia védelméért. Munkám megkezdése után érintkezésbe léptem Páris generálissal és fölvilágosítva őt a helyzetről, meggyőztem a tábornokot egy megbízható vezetés alatt álló szociáldemokrata párt megalakításának sürgős szükségességéről. A generális az én informatív jellegű szolgálataim viszonzásául magára vállalta pártom adminisztratív kiadásainak fedezését.

Ez év februárjában és márciusában Okolicsányi rendőrkapitány könnyelműsége és lelkiismeretlensége következtében magyar bolsevikok furakodtak be pártom apparátusába és bizalmammal rútul visszaélve, a párt szervezetét, pénzét és tekintélyét a lengyel hadsereg támogatására szánt hadianyag-szállítás elleni izgatásra, tehát bolsevik munkára használták föl. Amikor én a hadianyag-szállítás biztosítása érdekében a pár-

tomba befurakodott bolsevikokat el akartam távolítani, pártom kettészakadt és legnagyobb megdöbbenésemre szinte valamennyi régi szociáldemokrata munkás a döntő pillanatban a bolsevikok mellé állott.

A tábornok, ahelyett, hogy a pártszakadást előidéző bolsevikokat — indítványom értelmében — statáriális bíróság elé állította volna, a prágai kormányt nem kellőképp informálva, a prágai kormány rendelkezésére való hivatkozással tűrte a bolsevikok aknamunkáját. Magától értetődik, hogy így a muníciószállítás megszakadt és a lengyel hadsereg kénytelen volt magánkereskedőket igénybe venni, mindenekelőtt egy Antalfy nevű ügynököt, aki rendkívül magas áron szállított a lengyeleknek hadiszereket. Antalfy meleg viszonyban állott Páris generálissal, a generális ajánlotta őt a lengyel bevásárló hatóságoknak.

A pártszakadás után Páris generális pártom további anyagi támogatását Bekesch doktor ukrán ügynökkel való együttműködéstől tette függővé. Én — látszólag — elfogadtam Páris föltételét — a szakadás után az anyagi támogatás létérdekké vált pártom számára — és összejöttem Bekesch doktorral, aki egy galíciai ukrán fölkelés tervével ismertetett meg. Bekesch megbízóinak terve egy — francia védnökség alatt álló — nagyukrán állam megalakítása volt. Párissal és Bekesch doktorral folytatott tárgyalásaim eredményéről értesítettem barátomat, Kirilov urat, a beregi zsupánt, akivel is abban állapodtunk meg, hogy a Bekesch doktorral való kapcsolatot minden körülmények között fönt fogom tartani és a beregi zsupán fölveszi a kapcsolatot a lengyel állam prágai képviselőivel, állandóan informálva őket az ukrán mozgalom céljairól és tetteiről.

Július elején Bekesch doktor értesített arról, hogy a fölkelés kiindulópontjául Lavocsne határállomás van kiszemelve. Két nappal később értesültem róla, hogy Páris generális visszavonta a határőrséget, hogy a fölkelők zavartalanul szervezkedhessenek és hogy az Antalfy-féle fegyverszállítmányok minden nehézség nélkül eljussanak Lavocsnéra. Antalfy ugyanis nemcsak a lengyeleknek, hanem az ukránoknak is szállí-

tott. Úgy tudtam, a francia Creusot—Schneider-gyárral állott összeköttetésben. A fölkelés előtti napon Bekesch doktorral Lavocsnéra utaztunk.

Amikor Lavocsnén és környékén a fölfegyverzett parasztok átvették a hatalmat, Bekesch doktort az a meglepetés érte, hogy a fölkelők az ukrán nemzeti zászló helyett vörös zászlókat tűztek ki és önmagukat bolsevikoknak nevezték. A vezetés nem Bekesch, hanem valami Lakata nevű munkás kezében volt. Úgy gondoltam, hogy a bolsevikok ellen mindnyájan szövetségesek vagyunk, azt ajánlottam tehát Bekeschnek, hogy forduljunk közösen Páris generálishoz, sürgős magyar és román katonai segítséget kérve. Bekesch doktor — legnagyobb meglepetésemre — indítványomat elutasította, sőt Páris generálisnak azt a hamis jelentést küldte, hogy a dolgok tervszerűen folynak.

A fölkelés hihetetlen gyorsasággal terjedt, a fölkelő parasztsereg hihetetlen gyorsasággal növekedett. Félő volt, hogy a fölkelés veszélyezteti a Lemberg alatt álló lengyel frontot és bizonyára ez történik, ha — hála a beregi zsupán céltudatos munkájának — a lengyel hadvezetőség nem ismeri a fölkelők terveit és erejét.

A többit az urak tudják.

Véleményem szerint a fölkelésért politikailag Páris generális és Bekesch doktor felelősek — a fölkelés idejekorán való likvidálása a beregi zsupán és csekélységem érdeme.

C)

Doktor Bekesch vallomásáról fölvett jegyzőkönyv.

1919 decemberében egy kosicei lapban cikket írtam a Javorina-hegy birtoka körül fölmerült cseh—lengyel ellentétekről. A cikk megjelenése után magához hivatott a kassai Propaganda-kancellária vezetője és megkért, hogy informáljam a galíciai ukrán nemzeti mozgalom céljairól és helyzetéről. Miután én a

kívánt fölvilágosításokat — az illegalitás megszabta határok között — megadtam, a kassai hadtestparancsnokság vezetője ajánló levelet adott számomra Páris generálishoz, Podkarpatska Russ katonai diktátorához. En időközben érintkezésbe léptem Petrusevitscsel — a volt galíciai ukrán népköztársaság elnökével — és az ő beleegyezésével együttműködést ajánlottam föl Páris generálisnak. Páris nagy érdeklődéssel hallgatta előadásomat és fölkért, hogy javaslatomat írásban ismételjem meg, amit én haladéktalanul meg is tettem. Két és fél hónappal később — március utolsó hetében — Páris generális újból magához rendelt és közölte velem, hogy ő minden eszközzel kész támogatni egy — Franciaországgal szövetséges — nagyukrán köztársaság megalakítását és magára vállalta nemcsak a Podkarpatska Russ területén alakítandó ukrán bizottság költségeinek fedezését, hanem a Galíciában alakítandó fölkelőseregnek fegyverrel való ellátását is. Természetesen a fegyverek beszerzésének költsége a megalakítandó ukrán állam számlájára írandó. A tábornok közvetítésével összejöttem egy Antalfy nevű wieni gyárossal, aki kimerítő tárgyalások után formális szerződést kötött velem és a lembergi komité két tagjával, és valóban meg is kezdte a fegyverszállítást.

A fegyverszállítmányok átvételével megbízott ukrán tiszti bizottság rövidesen arról értesített, hogy Antalfy nemcsak minket lát el fegyverrel, de ő szállít a Podkarpatska Russ területén dolgozó magyar irredenta komiténak is. Ezt az összeköttetést a beregi zsupán közvetítette.

A magyar és az ukrán komité között súlyos érdekellentétek vannak. A magyarok el akarják szakítani Csehországtól Podkarpatska Russt — és ha ez a terv sikerülne, Magyarország és Lengyelország szomszédokká lennének, ami nagyban erősítené Lengyelországot és ezzel ártana az ukrán ügynek. E meggondolások alapján szükségesnek tartottam Páris generálist a magyarok szervezkedéséről értesíteni és információim alapján a Propaganda-kancellária a magyar bizottságot egy, a munkácsi várban tartott éjszakai gyűlés alkal-

mával lefogta. A beregi zsupán közbenjárására a magyar bizottság rövidesen kiszabadult — a pör meg sem kezdődött ellenük és a lefogás egyetlen eredménye az volt, hogy a beregi zsupán e naptól minden lépésemet detektívekkel figyeltette. E detektívek a magyar irredenta-bizottság ruszinszkói főmegbízottjától, Csiky Dánieltől húztak fizetést. Csiky fedezte Kirilov zsupán politikai akcióinak minden költségét — a Schönborn-uradalom kasszájából.

A volóci viaduktrobbantás és a szociáldemokrata párt kettészakadása után Páris generális kifejezett kívánságára bevontam a munkánkba Rozsos Iványt, a hadsereg nélkül maradt vezért, aki nagyon értékes adatokat szolgáltatott nekünk a magyar—lengyel együttműködésre vonatkozólag. Amikor a bolsevikok már közvetlenül Varsót és Lemberget fenyegették és úgy látszott, hogy Lengyelország közvetlenül az összeomlás előtt áll, Páris generális elérkezettnek látta az időt a bolseviki Lengyelország és Csehszlovákia közé egy demokrata ukrán népköztársaságot létesíteni. Amikor a Lavocsnéről kiinduló fölkelés napja megállapítást nyert, a tábornok intézkedett, hogy a cseh parancsnokság Munkácsig visszavonja a csapatait és Antalfy nagyobb mennyiségű géppuskát szállított Lavocsnéra.

A hatalmat könnyűszerrel átvettük, de a fölkelők között — sajnos — a bolsevikok voltak többségben. A bolsevikok csak könnyű lovassági karabélyokkal voltak fölfegyverkezve és így számbeli kisebbségünk dacára is mi voltunk túlsúlyban. Én legalább ezen a véleményen voltam és így informáltam Páris generálist és határozottam elutasítottam Rozsos Iván ajánlatát — aki magyar segítséget akart igénybe venni a galíciai bolsevikok ellen. Amikor aztán a hatalmat a bolsevikoktól át akartam venni, kiderült, hogy a mi fegyverzetünk teljességgel használhatatlan, a darabokra szedett géppuskákat nem lehetett összeállítani, a részek nem illettek össze — a kézigránátaink pedig homokkal voltak megtöltve.

A lavocsnei fölkelés vezetése a bolsevik Lakata

kezében maradt, akinek — harmadnap — a szolyvai Timkó jött segítségére, mintegy kétszáz, kézigránáttal fölszerelt lengyel katonaszökevénnyel.

A többit az urak tudják. Én a lengyel ellentámadás megkezdésekor cseh földre menekültem és Páris generálisnak akartam a történtekről jelentést tenni, de még mielőtt Uzgorodra értem, a Propaganda-kancellária megbízottjai letartóztattak.

Tiltakozom letartóztatásom és fogvatartásom ellen. Minden lépésemet a cseh hatóságok és Páris generális tudtával és hozzájárulásával tettem meg — fogvatartásomra tehát semmi ok, semmi jogcím.

*

A bizottság, működése tizenhetedik napján — másodszor is kihallgatta Páris generálist. E kihallgatásról nem vettek föl jegyzőkönyvet.

Bekesch doktort is újból kihallgatták. Az első vallomásáról felvett jegyzőkönyvet ekkor a következőkkel egészítették ki:

„Doktor Bekesch a bizottság kérdésére határozottan kijelenti, hogy amennyiben csak két lehetőség között van választás — Galícia, vagy a lengyel köztársaság része lesz, vagy a szovjetek uralma alá kerül, ő (Bekesch) minden erejével a lengyel megoldás mellett fog harcolni."

Miután — a kihallgatások alapján — a tényállás teljesen tisztázódott, a bizottság nem tartotta szükségesnek a kihallgatottakat a vallomásaikban előforduló ellentmondások kivizsgálása céljából szembesíteni.

Határozatában a bizottság megállapította, hogy Páris tábornok intézkedései politikailag és katonailag egyaránt helyesek és sikeresek voltak. Miután a tábornok föladatát sikerrel megoldotta, a további munka alól fölmentik és a francia hadügyminisztérium rendelkezésére bocsátják.

A beregi zsupán orosz állampolgár lévén, nem tölthet be a köztársaságban felelős állást. Eddigi működéséért a bizottság teljes elismerését fejezi ki.

Doktor Bekesch szabadon bocsátandó. Tartozik Podkar-

patska Russ területét 24 órán belül elhagyni. További tartózkodási helyét a Csehszlovák Köztársaság belügyminisztere állapítja meg.

Lakata Iván átadandó a lengyel katonai bíróságoknak.

A bizottság határozatához 72 gépírásos oldalnyi indokolást csatolt.

NINCS MEGÁLLÁS

1.

Az ablak párkánya magasabban fekszik, mint az ablak mögött álló Szekeres szeme — az ablakon át épp a református templom tornya látható. A toronyban a nagy háború utolsó hetében tűz ütött ki, a harang leszakadt. Se harang, se tető nem került azóta a toronyra. Szekeres órákon át szinte teljesen mozdulatlanul állott a vasrácsos ablak mögött és a csonka tornyot bámulta. Olvasnia, írnia nem volt szabad.

A rendőrségen négy napon át vallatták. Szerencséje volt — vallatás közben, bár sok vért vesztett, nem verték nyomorékká. Hat napon át egyedül ült az iskolaépületből csak úgy kutyafuttában átalakított beregszászi börtönben.

Máskor is rosszul bírta a fogságot, de ilyen rosszul még soha. A feje most állandóan szédült, mindig álmos volt, de ha lefeküdt, nem tudott elaludni. Folyton éhes volt és amikor az ebédre hozott krumplilevest, vagy az esti cikóriakávét magába öntötte, órákon át hányinger kínozta. Egyszer azt vette észre, hogy hangosan beszél önmagához. Nagyon megijedt és elhatározta, hogy orvost fog kérni. Nem került rá sor. Minden bajáról, betegségéről megfeledkezett, amikor a magánosan töltött hét nap után végre társat kapott — Lakatát. Lakata igazán nem volt örvendetes állapotban. A legionáriusok vallatás közben csúnyán összetörték. A bal fülére megsüketült, két fogát kiköpte, a bal karját meg felkötve kellett hordania. Ez az utolsó sérülés nem a vallatás, hanem a lavocsnei harcok emléke.

Szekeres jó betegápolónak bizonyult. Óvatosan levetkőztette és szinte gyöngéden ágyra fektette Lakatát. Mivel az ágyak felszerelése istentelenül silány volt, a két ágyruhából egyet csinált, ő maga meg a mezítelen vassodronyon aludt.

Az első két nap, akárhogy is igyekezett, szinte semmit sem tudott meg Lakatától. A fiú olyan rossz állapotban volt, hogy még beszédhez sem tellett az erejéből. Harmadnap reggel valamivel könnyebben érezte magát. Délelőtt egy jó órán át az ágya szélén ült és délután már talpra tudott állni. Szekeresre támaszkodva elvánszorgott az ablakig — megnézni a csonka tornyot.

— Hisz ha idején segítséget kaptunk volna tőletek — mondotta Szekeres kérdéseire válaszolva —, egész biztosan minden másképpen történik. Ötszáz ember elég lett volna, egész biztos Lembergig megyünk ötszáz emberrel. Persze hiba volt, hogy rátok számítottunk, ahelyett, hogy saját erőnkre bíztuk volna magunkat. Tudtuk, hogy Bekesch és Rozsos...

— Le kellett volna fogatni őket! Üzentük — megüzentük! Becsületemre...

— Megüzentétek — nagyon jó. Nekünk azonban nem tanácsra, nem üzenetre volt szükségünk, hanem segítségre. Én is üzentem, én is megüzentem, hogy segítségre van szükség. Igazán nem tudom, hogyan gondoltátok... Néhány száz rosszul felfegyverzett paraszt — azoknak is jó negyede nem rám, hanem Bekeschre hallgat. Rozsos szinte teljesen nyíltan dolgozott ellenünk.

— Ha az első órában lefogatod, se nyíltan, se titokban nem dolgozhat ellened. Nem voltál elég határozott.

Lakata az ágyon ült, Szekeres fel és alá járkált. Hat lépést előre, hat lépést vissza. Most, hogy beszélhetett, hogy vitatkozhatott, a fejfájása rögtön alábbhagyott. De Lakata bajának nem használt a vita. Ordítani szeretett volna, kézzel-lábbal magyarázni, ütni, de jártányi ereje sem volt, a hangja is fáradt, és gyenge.

— Én nem voltam elég határozott? — Én? Hát én voltam az, aki addig húztam, halasztottam a segítségküldést, amíg elmúlt az ideje?

— Hagyd már azt a buta segítséget! Segítség — per-

sze szükséges volt. De minden segítség hiábavaló lett volna, ha Bekesch meg Rozsos szabadon agitálhatnak. Ha mertél volna Bekesch ellen fellépni, ha lefogatod és felkötteted — akkor mehettél volna előre.

— Munkácsról — a Csillagból könnyű valakit felkötetni. Látszik, hogy te még csak hírből-könyvből ismered a forradalmat.

Hat lépés előre, hat lépés hátra.

Idegességében Szekeres megtoldotta a lépéseket — most már csak öt lépés a cella egyik végétől a másikig. Dühöset rúgott a kübli oldalába.

— Ne kertelj, mondd ki már egyenesen — mi vagyunk a felelősek, mi vagyunk a bűnösök —, mi tűrtük, mi szabadítottuk rá a fölkelőkre Rozsost és Bekescht.

— Én nem bírom úgy nyelvvel, mint te — felelte Lakata —, de ami igaz, az igaz. A döntő pillanatban cserbenhagytatok. Beszéltetek, beszéltetek — ugyancsak jól forog a nyelved mindig, még most is, hanem amikor cselekedni kellett volna — eh!...

Szekeres — csodálatosképpen — megint úrrá lett idegei fölött.

— Nézd — kezdte egészen halkan —, mielőtt megvádolsz minket, vizsgáld meg a helyzetünket. Tudnod kell...

— Tudom, tudom! — vágott a szóba Lakata. — Te egész biztosan bebizonyítod, hogy én állottam a segítségküldés útjába. Elhiszem.

— Beszéljünk komolyan.

— Akkor lettél volna komoly, amikor nemcsak beszélni kellett. Rozsos, Okolicsányi...

— Az apád!...

— Igen — Rozsos, Okolicsányi, meg az isten tudja, még ki. Ezekkel tudtál tárgyalni, de...

Szekeres öklével fenyegetett Lakata felé.

— Tee! Ha..

Az ajkába harapott és elnyelte, amit mondani akart. Hátat fordított Lakatának és órákon át mozdulatlanul állt az ablaknál.

Lakata nagynehezen föltápászkodott és visszadobta Szekeres ágyára a tőle kapott, szalmával tömött párnát és a koszos lótakarót.

Két napon át csend volt a börtönszobában. A két fogoly egy tálból evett, egy pohárból ivott, sőt egy cigarettát is közösen szívtak el, de egyik sem szólt a másikhoz egy árva szót sem és egymás tekintetét is gondosan elkerülték.

Harmadnap új társat kaptak.

Kovács Pétert.

2.

Péter fején kötés, bal szeme alatt sötétlila folt: a rendőrségi vallatás nyomai.

Lakata és Szekeres szinte egyszerre ölelték át. Szekeres szemei könnybelábadtak.

— Bizony, nem így állnánk — kezdte a szót Lakata —, ha nem a ti segítségtekre építünk. Két napot vártunk, két egész napot elvesztettünk és mikor végre valami segítségféle jött — szegény Timkó... Hát szóval, akkor már késő volt.

— Egy forradalmi seregnek a támadásban az ereje — mondta Szekeres.

— Támadtunk! Amikor Timkó megjött, rögtön nekivágtunk. Ha láttad volna, Péter! Mindenki, minden katonánk hős volt — mind az első tűzvonalba akart menni. Hogy mentünk, de hogyan...

Lakata arca fölragyogott.

— Sohse láttam ilyet — és mégis... Képzeld, Péter... Timkó katonái csak kézigránátokkal voltak felszerelve — mezítláb voltak, rongyosak —, de úgy mentek rohamra a fehér lengyel géppuskák ellen, mintha azok babbal lőnék őket, és úgy hullottak — rettenetes! És amikor már hajításnyira voltak a gépfegyverektől — képzeld! — egyetlenegy — egyetlen kézigránát sem robban fel. A katonák — a mieink, Timkóék ököllel mentek a lengyelekre — ütöttek, haraptak... Mind ottmaradtak...

— Szegény Timkó!

Pár pillanatnyi csend.

— Én azt hiszem — szólalt meg Szekeres —, hogy ha idején és erélyesen fölléptek...

— Neked nincs jogod bírálni — szólt csendesen Lakata.

— Mii? Nincs jogom? Kötelességem!

— De fiúk! Elment az eszetek?

Beszélhetett Péter, azok már nem láttak és nem hallottak. Már nem az agyukkal, hanem az idegeikkel gondolkoztak.

— Nincs! Nincs jogod! Elárultatok minket!

— Mi árultunk el titeket?

— Ti! Te!

Ha Péter közbe nem veti magát, Szekeres öklével ront Lakatára. Péter keményen visszalökte Szekerest, úgy, hogy az egyenesen a falnak tántorodott — Lakatát meg az ágyra dobta, bizony nem olyan gyöngéden, ahogy beteget kell kezelni.

— Őrültek!

Lakata a falnak fordult — Szekeres is az ágyra dobta magát, arcát a párnába temetve.

Estig egy szó sem esett a cellában.

— Feküdj mellém, elférünk — hívta Szekeres Pétert, amikor besötétedett.

— Én már csináltam neked helyet — sietett Lakata Pétert magának megnyerni.

— Hogy nem szégyellitek magatokat! Mint két taknyos kölyök! — tört ki Péterből. Két ostoba, taknyos kölyök!

Péter a padlóra feküdt.

Még jó, hogy kabát volt rajta. Az éjszakának már foga volt.

3.

Másnap reggel új lakót kaptak — Gottesmannt.

Estefelé két csendőr jött Lakatáért.

— Vegye a holmiját!

— Mi az — kiengednek?

Felelet helyett megláncolták.

Péter és Gottesmann hangtalanul állottak Lakata mellett, Szekeres keservesen sóhajtozott.

— Magyarországra, vagy Lengyelországba? — kérdezte Lakata.

A csendőrök nem válaszoltak.

Először Péter ölelte meg Lakatát, aztán Gottesmann. Legutoljára Szekeres.

Mindnyájuknak könnyes volt a szeme.

Ez kedden este történt.

Szerdán reggel Péter és Gottesmann le kutyagazemberezték egymást. A vita azzal kezdődött, hogy Gottesmann kétségbe vonta a ruszin parasztok ukrán voltát és a tetőfokát azzal érte el, hogy Gottesmann kijelentette: ha a párt nem zár ki mindenkit, aki eddig a mozgalomban felelős helyen állott és nem bélyegzi őket nyíltan árulóknak, akkor a forradalom ügye elveszett.

Csütörtökön este két csendőr jött 'Gottesmannért.

— Vegye a holmiját!

Péntek reggel Péter csomagot kapott.

Sonkát, szalámit, sajtot, gyümölcsöt, egy tortát és száz cigarettát. A torta alatt levél.

Rozsos Máriától.

4.

Beregszászon nagyon rosszul élelmezték a foglyokat. Kívülről csak ritkán és rendszertelenül jöttek a csomagok — olyan szép csomag, mint amilyet Mária küldött, egyetlen egy sem jött.

Péter nagyot ugrott örömében.

Míg Szekeres a tortát vette kezelésbe, ő a levélnek esett. A levél aztán alaposan elrontotta az örömét.

— Hm. Nézd csak, Jóska — nyújtotta át a levelet Szekeresnek, miután ő maga már háromszor elolvasta Mária írását.

— Mást vártál? — kérdezte Szekeres, a levelet átfutva.

— Mást.

— Marha vagy! Mindig mondottam, mindig meg volt a véleményem a te Máriádról. Hisztériás ringyó. Világos eset.

— Talán mégis másképp beszélnél róla. Amint látod, ma is gondol ránk, az eset tehát mégsem olyan egészen világos.

— Ha az ember becsukja a szemét, akkor semmi sem világos.

— Igazságtalan, epés ember lettél.

— Ugyan! Nem bírjátok az igazságot — ez az egész.

Péter nem felelt. Estig ismét csend volt a cellában.

Közben Péter tízszer is elolvasta, újra és újra olvasta Mária levelét.

„Drága, drága Péter,

nagyon szerencsétlen vagyok, hogy éppen most nem láthatlak, éppen most nem beszélhetek veled, amikor mindent-mindent, ami szent volt előttem, elveszítettem. A mozgalom, a forradalom — mintha minden ezer év előtt történt volna. Világforradalom? Lenin maga is opportunista lett és gyerekbetegségnek nevezi a radikalizmust. Gyerekbetegség! Az egész, minden amiért harcoltunk, minden amiért éltünk — gyerekbetegség. Sokan belepusztulnak, de aki kigyógyul belőle, az immunissá válik a betegséggel szemben. Ez Lenin! De én még neki sem hiszek, és ha maga Lenin lép fel a forradalmárok ellen, én akkor is forradalmár maradok. Bár tudom, nem tagadom: a forradalmat nagy erkölcsi csapás érte, súlyosan kompromittálta magát a párt, az eszme.

Tíz nap múlva utazom Prágába. Tanulni fogok. Itt most nincs rám szükség — ami a mozgalomból megmaradt: apró bérkérdések, szakszervezet — ott nincs számomra hely. Okosabbat nem tehetek, tanulással fogom kitölteni a várakozás idejét. Hittel várom az én — a mi időnket, hittel vallom, hogy történjék bármi, a forradalom győzni fog.

Téged, drága, jó Péter, nagy, nagy veszedelem fenyeget. Legyél okos. *Beszkidben megbízhatsz* — nyugodtan megbízhatsz. Légy okos. Prágában a testvérnénémnél keress — Venzel tér 12 — hármas számú lakás. Légy okos — ne veszítsd el a hited —, akkor még minden, minden rendbejön.

A te M-ád".

Estig csend volt a cellában. Szekeres az egész délutánt az ablaknál töltötte. Dúdolt.

Szegény legénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére,
Azt sem tudja elkölteni, mégis végtére
Két pogány közt egy hazáért omlik ki vére.

— Eh — tört ki belőle váratlanul —, elég ebből a szamárságból. Pogányok... — Na... Becsületemre... Fiú, a legokosabb lesz, ha nekilátunk áttanulmányozni az Internacionálé második kongresszusának határozatait. Holnap reggel elkezdjük. Rendben van?

— Rendben van.

— Ki a fene lehet az a Beszkid? — kérdezte Péter, amikor már mindketten feküdtek.

— Az isten tudja. Talán valami bíró — talán... Az isten törje ezen is a fejét. Van elég más problémánk. Becsületemre...

Szombat este négy csendőr jött be a cellába.

— Vegyék a holmijukat.

Az irodában egy írnok két végzést olvasott fel nekik.

A vizsgálóbíró — az ügyészség...

Péter nem értette a szót, de Szekeres már az első végzés után odasúgta neki.

— Szabadon engednek!

Az első végzés után jött a második.

Szekeresből önkéntelenül kiszaladt egy jajszó.

A második végzésben az állott, hogy a lengyel igazságügyi minisztérium kiadatási kérelmének „helyt adatván" — a beregszászi ügyészség elrendeli Szekeres József és Kovács Péter magyar állampolgároknak, akiket a lengyel bíróságok közönséges bűncselekmények elkövetésével vádolnak, Lengyelországba való kitoloncolását, illetőleg lengyel hatóságoknak való átadását.

Az állomásig hat detektív kísérte őket — húsz lépéssel előttük és húsz lépéssel mögöttük egy-egy csendőr lépdelt.

A vonatra a két fogollyal előbb csak a két detektív szállt fel, de pár másodperccel az indulás előtt a két csendőr is felszállt.

A foglyok nem voltak megláncolva.

A két detektív halkan beszélgetett. Urazták egymást. Az egyiket Horovitz úrnak hívták, a másikat Beszkid úrnak

5.

Szekeres, Péter, Timkó és Lakata hiányoztak az első kongresszus részvevői közül. Tizenkét új küldött lépett a helyükre. Ezekkel együtt harmincöten vettek részt a kommunisták ruszinszkói pártjának második kongresszusán. Tizenkilenc ipari munkás, tizenöt földettúró ember és egy falusi tanító.

A küldöttek egy erdei tisztáson gyűltek össze. Körös-körül — oly távolságra, ameddig egy jótorkú ember kiáltása elhallatszik, kipróbált elvtársak őrködtek. Kettős rigófütty lesz a vészjel.

Reggeltől estélig folyt a tanácskozás. A kettős rigófütty elmaradt. Mondják elvtárs jó szervezőnek bizonyult, a propaganda-kancelláriának ez egyszer felkopott az álla.

A sárguló, vörössel meg haragoszölddel tarkálló lombok alatt nedves volt a beteg-sápadt gyep, aki leheveredett, hamarosan ismét talpraállott.

Reggeltől estélig állottak a kongresszus részvevői.

A legelső szó az öreg Bocskajé.

Hej de öreg lett az öreg! Hatalmas teste meggörnyedt, lesüti szemét, halkan beszél — egy pillanatra se néz hallgatóira.

— Megmondotta a mi tanítómesterünk, a jó öreg Marx, megmondotta, hogy nézz a tükörbe és meglátod a te arcodat. Oszt mit látunk mi, ha a tükörbe nézünk? Csúnyán veszekedő, csúnyán marakodó testvéreket. Te vagy a hibás, te vagy a bűnös, te vagy az áruló! Szidjuk, szapuljuk, vádoljuk egymást, mint az a két dracsinyai testvér, aki fejszét fogott egymásra, amikor arról folyt a beszéd, hogy ki hozta a vetésre a jégesőt, Iván-e vagy Fjodor?

Az öreg nagyon halkan beszélt. A hangja tompa volt, hanghordozása olyan, mintha imádkozna. A könnyei csorogtak, amikor Timkóról, meg a többi lavocsnei vértanúról szólott.

— Egy tömegsírral több került a tömegsírok országába — a mi tengernyi keserűségünkhöz újból egy hordó keserűség.

Amíg az öreg a holtakat siratta, Gonda türelmetlenül járt föl és alá. Az öreg után az övé volt a szó.

Az ő arcán is mély nyomokat hagyott az utolsó félesztendő. A szája fölött két éles ránc képződött, a szeme meg mintha más, sötétebb színt kapott volna. De az ő háta nem görnyedt meg — inkább kiegyenesedett. Olyan volt Gonda, mintha hosszabbra húzták volna.

Nyugodtan, mozdulatlanul áll — lábait szétvetve, kezeit zsebrevágva. Végignéz a hallgatóin, minden egyes arcot úgy mér meg szemmel, mintha mindegyiket ma látná először.

— Nem sírni jöttünk össze, elvtársak, hanem kivizsgálni, mit csináltunk jól, mit csináltunk rosszul. Tanulni fogunk abból is, amit jól csináltunk, és abból is, amit rosszul csináltunk. Ránkfér a tanulás. Nagy munka áll előttünk. Hanem hogy senkinek se álljon sírásra a szája, azzal kezdem, amit senkinek sem szabad elfelejtenie: *minket nem győztek le, mi ma sokkal erősebbek vagyunk, mint hat hónap előtt voltunk.*

Mondják karbafont kezekkel állt Gonda mögött. Fejével — majd minden mondat után — nagy igent bólintott. Gondával együtt ő is részt vett a kongresszus előkészítésében. Minden kérdést a legapróbb részletig megbeszéltek és mégis, most még őt is meglepte Gonda beszéde. Hát még a többiek milyen nagyot néztek! Hol, mikor vágták fel Gonda nyelvét? Hisz pár hónap előtt még itt dolgozott Polenán, a kávédarálón volt mozdonyvezető, hol okosították ki azóta ilyen alaposan?

Itt is, ott is, nagyokat helyeseltek.

Csak akkor támadt egy kis mozgás, amikor Gonda Szekerest bírálta.

— Ha Szekeres itt lenne, nem így beszélnél! — vágott szavába az öreg Bocskaj.

— Nem így, hanem keményebben! — felelte Gonda és zavartalanul mondotta tovább a magáét.

— Így leköpni a magyar forradalmat, a lavocsnei halottakat! — fakadt ki újra egy kis negyedóra múlva Bocskaj.

Gonda elhallgatott. Pár pillanatra nagy csend támadt körülötte. Olga — Timkó özvegye —, aki mindeddig olyan mozdulatlanul állott Mondják mellett, mintha nem is élő, húsból és vérből való asszony lenne, most odalépett Gonda mellé. Feketekarikás szemei könnyes fényben csillogtak.

— A magyar forradalom nem szorul rá, hogy a hibáit elhallgassuk. Minden hibájával együtt nagy, jelentős fejezete

a világforradalomnak. Lavocsnét azért készítettük elő olyan rosszul, mert nem mertünk nyíltan szembenézni korábbi hibáinkkal. Gyávaság lenne tovább hallgatni — én nem leszek gyáva... Az egész munkamódszerünk, a hatóságokkal való ravaszkodó, túlokos együttműködés hamis volt, veszedelmes, épp olyan elvtelen, mint káros — dörögte Gonda.

— Hát tán én vagyok gyáva? Vagy a lavocsnei halottak? — Az öreg itt csúnyán elkáromkodta magát. — Még az anyádban voltál, öcsém, amikor én már...

Az öreg azt hitte, rosszul hall, mikor Olga a szavába vágott.

— Ne takarózzék a halottakkal!

— Ne zavarogjon folyton — hangzott mindenfelől. Nem tud parancsolni a szájának? Bántja az okos szó?

Az öreg a fejéhez kapott. Nem, ez nem lehet igaz! Biztosan álmodik, Az nem lehet valóság, hogy még a parasztküldöttek is ellene fordulnak. Nem lehet.

Pár pillanatig úgy forgott maga körül, mint a macska, amikor a farkát kergeti. Ami lehetetlen, az lehetetlen. És ha a lehetetlenség mégis megtörténik...

Gonda már ismét nyugodtan, kimérten beszélt.

Utána egy idegenből jött elvtárs kapott szót. Az idegennek szőke szakálla volt és zöldszínű szemüvege. A szőkeszakállú elvtárs németül beszélt, szavait mondatról mondatra Mondják fordította ukránra és magyarra.

— A kommunista internacionálé második kongresszusa... a kommunista internacionálé felvételi feltételei... a csehszlovák szociáldemokrata párt kettészakadása... a baloldal balraszorítása... a csehszlovák nagyipari munkásság... szervezni... tanítani... szervezni... tanulni.

...a ruszinszkói mozgalom érdemei... a háborúellenes akció... a tömegek mozgósítása... a hibák... a szervezés: munka elhanyagolása... a kétértelmű elvi állásfoglalások... a rendőrséghez való kétértelmű viszony... a döntő pillanatban való habozás...

...szervezni... tanulni...

...Lenin! Moszkva!... a világforradalom útja...

A német nyelvű elvtárs nagyon okosan beszélt, de — bár Mondják kissé egyszerűbbre szabta a szavát — bizony nem mindenki tudta követni. Mégis jól hatott a beszéde. Annyit

mindenki megértett belőle, hogy nemcsak hibákat csinált a párt és azt is, hogy a hibák ellenére is, előre, egyre előre megyünk.

— A világforradalom....

A központi bizottság megválasztása körül alig volt vita. Gonda lett a titkár. Bocskajt nem választották be a bizottságba. Összesen három szavazatot kapott.

6.

— Te is, Olga, hát már te is ellenem vagy? Azt hittem, barátok vagyunk.

— Barátok vagyunk, Fjodor bátyám. De azért, ahol nincs igaza, ott nincs igaza. Ez nem barátság dolga.

Az öreg pár másodpercig gondolkozott, nem tudott rögtön válaszolni. Épp akkor karolt bele Gonda, aki ugyancsak gyalogszer igyekezett Polena felé.

— Hát hogy leszünk, elvtárs? — fordult Bocskajhoz.

— Valahogy csak megleszünk. Amíg van vad a grófi erdőben, addig nem halunk éhen.

— Nem azt kérdem, öreg. A pártról beszélek.

— Valahogy a párt is meg lesz.

— És maga? Mit fog dolgozni a pártban?

— Csak azt, amit a párt rámbíz. Ha nem muszáj, akkor nem fogok a lustálkodástól elhízni. Hanem ha már a pártról van szó — és ha nekem is szabad a számat kinyitni —, hiba vagy nem hiba, ami történt, arról most már nem akarok szólni, hanem az már még sincsen rendjén, hogy a mi Szekeres elvtársunk meg Kovács Péter elvtárs a börtönben rothadnak. Előbb-utóbb őket is kiadják a lengyel hóhéroknak, ahogy a szegény Lakatát kiadták. Timkó, Lakata... Nincs még elég halottunk? Hiba, hiba... Hát az nem lesz hiba, ha ezek a jó elvtársak hóhérkézre kerülnek? Mi?

Gonda pár pillanatig késett a válasszal. Végül is — az öreg füléhez hajolva — suttogó hangon adott feleletet.

— Igazán? — hitetlenkedett az öreg. — Igazat beszélsz?

— Igazat beszélek — mondotta csendesen Gonda.

— Ma este? — lelkendezett tovább Bocskaj.

— Igen. Ma este.

— Hála a mindenható istennek!

KOVÁCS PÉTER BEFEJEZI ELBESZÉLÉSÉT

1.

Mikor átolvastam az 1920-as év eseményeiről írott könyvem kéziratát, állandóan az forgott a fejemben, hogy könyvem sok olvasó előtt valószínűtlennek, túlzónak fog látszani — épp azért, mert szigorúan ragaszkodom az igazsághoz és minden szépítgetés nélkül mondottam el azt, amit az aprócska — Lengyelország, Románia, Magyarország és Csehszlovákia közé ékelt — ukrán országocskában láttam.

E kis országot akkor „Európa ablakának" nevezték. Ez az apró ablaküveg-tükör sok mindent megmutat abból, ami akkor a nagy Európában történt.

Minden ideiglenes, minden bizonytalan volt.

A börtönőr sohasem tudhatta, hogy a fogoly, akivel ma gorombáskodik, nem lesz-e holnap az ország sorsának egyik intézője. Aki akasztófát ácsoltatott, nem volt bizonyos abban, hogy nem őt fogják-e felkötni a demokráciának reklámozott katonai diktatúra e szép jelképére.

1920-ban Lenin már zászló volt. Éreztük, sejtettük, hogy mit jelent az emberiség számára, de még nem tudtuk.

— Imperializmus, a kapitalizmus utolsó szakasza...

— Burzsoádemokrácia — proletárdemokrácia...

— A proletariátus és a dolgozó parasztság szövetsége...

— A párt szerepe...

Félfüllel hallottunk valamit ezekről a kérdésekről, de tanítóink is csak kezdő tanítványok voltak — és nem egy közülük igen rossz tanítványnak bizonyult. Akkori hibáikból még ma is tanulhatunk.

Mégis — mikor az első vörös csapatok megjelentek Galícia határán — a Kárpátok megremegtek.

Mindenki lázasan politizált, éjjel és nappal harcolt, vagy harcra készült, de a legtöbben még azzal sem voltak tisztában, hogy a barikád melyik oldalán állanak. Legközelebbi szomszédunkról sohasem tudhattuk bizonyosan, hogy nem valamelyik ellenséges párt küldötte-e hozzánk, viszont az is megesett, hogy a detektív, aki lefogott minket, a mi pártunk emberének bizonyult.

A felszabadított Podkarpatska Russ...

Masaryk köztársasága...

Ami a csehszlovák viszonyokat illeti — tény, hogy mikor a munkácsi zsupánt 1921 tavaszán pénzhamisításért dugták börtönbe, mikor a beregszászi rendőrkapitányt betörésen érték, senki sem azon csodálkozott, ami a két úrról kiderült, hanem az volt a csodálatos, hogy a pénzhamisító zsupán és a betörő rendőrkapitány börtönbe került. A nagyközönség — természetesen — nem ismerte e pártatlan igazságszolgáltatás politikai hátterét: a francia orientációjú Csehszlovákiában a két úr az angol orientációjú Magyarországot szolgálta.

1920...

Ha mi akkor tudjuk, hogy mi a párt, a kommunista párt...

Ha mi akkor tudjuk, hogyan lehet és hogyan kell fegyveres felkelést előkészíteni...

Ha mi akkor tudjuk, mi a leninizmus...

Ha mi akkor bolsevikok lettünk volna!...

2.

A vonat sötét volt, csak itt-ott ragasztott valamelyik utas egy-egy szomorú gyertyát a fülkeablak belső párkányára.

Mi nem hoztunk magunkkal gyertyát.

A kis, sötét fülke úgy megtelt hatunkkal, hogy a két csendőr azt sem tudta, mit csináljon a szuronyos fegyverekkel. Az egyik megbotlott és jól megütötte magát. Csak úgy ömlött belőle a káromkodás. De csodálatosképpen nem vert meg minket.

Szekeres behúzódott az egyik ablakmelletti sarokba. Én az ajtómelletti sarokba kerültem. Mellettem Beszkid ült, aki teliszájjal beszélgetett a káromkodó csendőrrel. A beszélgetés cseh nyelven folyt, de Beszkid úgy öt-hat perccel a vonat indulása után egyszerre minden átmenet nélkül németre fordította a szót és csúnyán rámordított.

— Hallja, Kovács, ha valamit mondani akar, ne suttogjon, hanem beszéljen, ahogy emberhez illik! — üvöltötte.

— Én? Mii?

— Nekem nincs és nem is lehet kifogásom a kívánsága ellen, az ember ember és hugyozni a fogolynak is kell, de nem szeretem, nem tűröm a suttogást. Érti? Na, gyerünk!

— Hová?

— Ne komédiázzunk! Gyerünk!

Beszkid a szó szoros értelmében kidobott a fülkéből és utánam lépve, betette mögöttünk az ajtót. Maga előtt tolt — lökdösött a folyosó végére és ott gyorsan kinyitotta a vagonajtót.

A nyitott ajtón át hideg, nedves levegő vágott az arcomba.

— Gyorsan — gyorsan! — ordítja a fülembe Beszkid. A fordulónál lassítunk — ott kell kiugrania. A X. számú őrházban találkozunk. Na — álljon már a legalsó lépcsőre!

— Szökés közben akarnak lelőni — futott át az agyamon. — Nem!

Becsaptam az ajtót.

— Megőrült? — ordít rám Beszkid. Lekésünk, ha soká gondolkozik... Csak nem veszett el a Rozsos Mária levele? — kérdezte egy pillanatnyi hallgatás után inkább önmagától, mint tőlem.

Rozsos Mária levele...

A legalsó lépcsőről visszafordultam.

— És Szekeres? — kérdeztem.

— A X. számú őrházban! — ordította Beszkid. Most lassít — ügyesen!

A földre érve hasravágódtam.

A keserves!...

A vonat elvágtatott mellettem — már csak messziről látni a hátulsó lámpákat.

Mikor fel akartam állni — hm, a ballábam. Rémesen fáj. Biztosan eltört, gondoltam és pár percig mozdulatlanul feküdtem a sáros földön. Na, az a keserves úristen...

Beleláradva a káromkodásba, dühösen sírtam. A dühös elkeseredést végtelen fáradtság váltotta fel. Életemben először és utoljára úgy éreztem, hogy nem érdekel, akármi jön, semmi sem fontos, minden mindegy. Találjanak meg, lőjenek főbe, üssenek agyon, akasszanak fel — mindegy.

Az ég felhős — körös-körül fekete sötétség.

Az eső lassan szitál.

A nedves föld jégnél hidegebb.

Az ajkamba haraptam és — talpraálltam.

— Na, tessék!...

Bicegtem, de a lábam nem volt eltörve.

Minden lépés fájt, de mentem.

Egy jó félóra alatt megtaláltam a X. számú őrházat.

— Képzelje — fogadott Beszkid —, Szekeres nem ugrott le! A csendőrök bizton agyonütik!

— Mert én megszöktem? — kérdeztem ijedten.

— A fenét! Azért lesznek dühösek, hogy ő nem mert, hiába biztattuk, nem mert leugrani. Azt hitte: provokálják. Szökés közben akarják lelőni. — Persze én is féltem ettől, de... — A csendőrök ezer-ezer koronát kaptak volna, ha mindkét fogoly megszökik. Most már persze késő. Bátyuban egy Kassa felől jövő szállítmányhoz csatlakoznak. Útirány Lavocsne. Ha addig agyon nem ütik — ott felakasztják. A marha... Szegény Szekeres!

Beszkid megvizsgálta a lábam.

— Nem tört el, ki sem ficamodott, de csúnyán megdagadt — állapította meg. Egy-két napig feküdnie kell.

A vasúti őr ágyat rögtönzött. Beszkid hideg borogatást csavart megdagadt bal térdemre.

— Mi volt maga azelőtt — orvos? — kérdeztem.

— Jogász.

Beszkid vonatja hajnalban indult. Majd az egész éjszakát átbeszélgettük.

Beszkidet tulajdonképpen Adler Dezsőnek hívták. Két évig tanult jogot, akkor bevonult. Tizenhét hónapig szolgált az olasz fronton. A diktatúra idején a budapesti VII. kerületi munkástanácsban dolgozott, aztán vöröskatona lett. Századparancsnok. Harcolt a csehek és harcolt a románok ellen. Szolnoknál román fogságba esett. Öt hónapig tartó kalandos utazással Jugoszlávián át Wienbe érkezett, ahol — a grinzingi barakktáborban lakott — favágó volt, majd újságot árult. Wienből küldötte a párt Szlovákiába.

Az utolsó hat hónapban — a párt utasítására — detektív volt Kassán. Két hete Gonda — Rozsos Mária segítségével — őt és még két elvtársát Beregszászra helyeztette át.

— Reggel indulok — holnapután Bécsben leszek —, fejezte be önéletrajzát.

Nagyon keveset, szinte semmit se tudott mondani arról, ami fogságom idején történt a nagyvilágban. Sem a Kominternek II. kongresszusának határozatait nem ismerte, sem a csehszlovák szociáldemokrata párt szakadásának körülményeit.

Zavartan mosolygott.

— Ezekkel a kérdésekkel nem volt időm foglalkozni...

Keskeny, sápadt arca csak akkor pirult ki, nagy, sötétkék szemei csak akkor lángoltak föl, amikor a magyarországi proletárdiktatúrára fordult a szó.

— Május második... Kassa... a román offenzíva... a szolnoki híd...

— Meddig tart még ez a rühes emigráció? — sóhajtotta keservesen. Az oroszokat megverték — most már azt sem tudom mit kell várni, mitől lehet remélni...

— Tanulni kell, elvtárs. Sokat kell tanulni, hogy másodszor jobban csinálhassuk.

— De mikor lesz végre az a másodszor! Már több mint egy éve emigráltunk! Ki hitte volna, hogy ilyen soká tart!

Hosszan beszéltem neki. Igyekeztem megvilágítani a forradalom útját, már úgy, ahogy akkor elképzeltem. Beszkid nagy figyelemmel hallgatta előadásomat.

— Igen — igen, igen —, bólogatott. De olyan, olyan nagyon nehéz a várakozás... Ha az ember elgondolja, hogy egyszer már kezünkben volt a hatalom!...

3.

Hajnaltájt úgy búcsúztunk, mint régi jó barátok.

Dagadt lábam két napra ágyhoz kötött.

Harmadnap hajnalban vonatra ültem. Kassáig mozdonyon utaztam, Kassán — azért a pénzért, amit Gonda Beszkiddel küldött — új ruhát húztam magamra és másodosztályú jegyet váltottam.

A papirosaim, melyeket szintén Gonda küldött, rendben voltak. Kassától Pozsonyig négyszer igazoltattak, de mondom, a papirosaim kitűnő hamisítványok. Poggyászom is volt: egy olcsó papírkoffer, melyet újságpapírral töltöttem meg. Mindenki láthatta: rendes, komoly utas vagyok.

A fülkében rajtam kívül csak egy beesett arcú, erősen kopaszodó kereskedelmi utazó ült, lelkes köztársasági és nagy cionista. Hol az egyik, hol a másik embermegváltó eszmét fejtegette.

Komisz, rossz hangulatban voltam.

Timkó, Lakata, Gottesmann, Szekeres...

Köztársaság és cionizmus...

Számoltam a kilométerköveket. Tovább, egyre távolabb kerülök a szovjet határtól.

Keletről nyugatra.

Előttem Wien — a „szociáldemokrata paradicsom". Egyre közelebb jön. És Szovjet-Oroszország egyre távolodik.

— Az a fennkölt a cionista eszmében...

Minden pillanatban távolabb kerülök a szovjet határtól.

És a legrettenetesebb az volt, hogy keletről nyugatra utazva egyre inkább olyanná vált a világ képe, mintha sohse lett volna háború, sohse lett volna forradalom, az élet, mintha a régi kerékvágáson haladna.

— Nálunk Ruszinszkóban...

A kérdést — ami kínzott, valahogy így fogalmaztam: hogy van az, hogy az ipari központok felé közeledve egyre kevésbé érezni a forradalom nyomát? Tudom, hogy minden lánc ott szakad el, ahol a leggyengébb szeme van, de azt is tudom, hogy a proletárforradalom hordozója az ipari munkásság. Hogy van az...

Miért kelet és miért nem nyugat?

Hát a bolsevizmus valóban csak kelet szocializmusa?

És ha a proletariátus, nyugat proletariátusa belenyugszik a kapitalizmus újraépítésébe... Ha feladták a harcot...

— A köztársasági eszme itt kapcsolódik a cionizmus problémájába — most már nem mint álommal, hanem mint komoly gyakorlati kérdéssel párosulva... —, fejtegette útitársam.

Ködös, korasötét őszi este volt, mikor távolról feltűnt Pozsony-Bratislava.

Az égalja, mintha vörös volna Szlovenszkó fővárosa mögött. Ez már nem Ruszinszkó, hanem komoly ipari központ. Égig lövi fényét sokezer villanylámpa.

Nyugat.

A vonatunk befutott a pályaudvarra és megállott.

Mintha vezényszóra történne — e pillanatban elsötétedett a pályaudvar. És e pillanatban a pályaudvar mögött elsötétedett a város, Szlovenszkó fővárosa.

Csak a vonatablakon kiszűrődő sovány fény világította meg a vonat mellett kordont vont csendőrök szuronyait.

Rémült sikoltások. Hisztériás asszonysírás, vad tolongás.

— Mi történt?

— Segítség! Segítség!

— Hordár! Hordár!

— Mi történt?

A kijárat előtt vad verekedés. A csendőrök puskatussal védik a rendet.

— Igazolványt!

Zseblámpával világítanak az arcomba és az igazolványomra.

— Segítség! Segítség!

Hosszú percekig, egy jó negyedóráig tartott, amíg kiverekedtem magam az utcára. Az utca koromsötét.

— Mi történt? Mi történhetett?

A sötétben valaki hirtelen, váratlanul a nyakamba ugrik.

— Péter!

— Gottesmann!!! Te élsz?

— Még eddig nem haltam meg, csak egy kicsit belesavanyodtam a várakozásba. Három napja, naponta négyszer jövök ki eléd. Hol a fenében késtél ilyen sokáig? Gyulai szerint legkésőbb tegnapelőtt itt kellett volna lenned.

— Gyulai?

— Tegnap ment át Bécsbe. Képzeld, részt vett a ruszinszkói kongresszuson. Németül beszélt.

Csak lassan tértem magamhoz a meglepetéstől. Százszor is megöleltem a fiút.

— Hát élsz, drága testvér?

— Jaj, de butákat kérdel — intett le fölényesen Gottesmann. — Na gyerünk! Add ide a csomagod. Hát igen. Gyulai Bécsbe ment, neked is át kell menned. Képzeld, Gyulai engem is meg akart szöktetni, és ez csak azért nem sikerült neki, mert én nem ismertem a tervét, megelőztem és a saját szakállamra szöktem meg és így persze nem volt egy vasam sem. Még jó szerencse... na, de erről majd később. Szedd a lábad! Mi az, sántítsz?

— Beszélj, beszélj! Gyorsan! Mi van Pozsonyban?

— Általános sztrájk. Politikai sztrájk. A mieink vezetik. Kemény fiúk a pozsonyiak. De különben is — no de sorjával. Az oroszok megverték Vrangelt — ez egy. A cseh baloldali szociáldemokraták küldöttséget menesztettek Moszkvába — ez kettő. Olaszországban a munkások megszállták a gyárakat — ez három. Angliában bányászsztrájk — ez négy. Van még tovább is — de ezt majd otthon.

Egymásba karolva szótlanul mentünk a fekete utcákon.

Egy szuronyos járőr igazoltatott minket — természetesen a legnagyobb rendben találta papírjainkat.

— Te, én egy vallomással tartozom neked — kezdett újra szóba Gottesmann, mikor a csendőrök továbbállottak.

— Nos?

— Bevallom neked, hogy marha vagyok! — szólt mélységes meggyőződéssel Gottesmann. — Képzeld, Varsó után, a börtönben is, de ahogy ide indultam akkor is azt hittem, hogy minden, de minden elveszett. Én ökör! A valóság az, hogy csak most kezdődik az igazi. Őszintén szólva nem tudom, kit idézek, de kutya legyek, ha nem volt igaza a fiúnak, aki azt mondta, hogy mégis mozog a föld. Mozog! És ha a disznók a fejük tetejére állnak — akkor is mozog.

III.
KÖTET

1.

Mikor Kovács Péter, a beregszászi börtönből menekülve, Bratislavába érkezett — a szlovák főváros munkássága sztrájkolt. Nappal a gyárkémények füstje nem festette szürkére a halványkék eget — éjjel nem űzte el villanyfény a korán leszakadt sötétséget. A gyárak némák, az utcák és terek hangosak.

Általános sztrájk.

A sztrájk közvetlen oka nevetséges apróság volt, jobban mondva: nevetséges apróság ahhoz képest, amit Bratislava munkássága már előbb átszenvedett. És mégis, ez az apróság ...

Sorján haladva legelőször is az operabálról kell beszámolni.

Az operabál tulajdonképpen nem volt operabál, mert hisz Bratislavában nincsen opera — de mégis így nevezték azt a jótékonycélú estélyt, amelyet a szlovák főváros polgársága a rokkant katonák javára rendezett. A kezdeményezés Micsurától, Szlovákia miniszterétől indult ki. A minisztérium hivatalnoki kara, a hadsereg tisztjei és a gazdasági élet kiválóságai nemcsak magukévá tették az ötletet, hanem messze túltettek azon, amit a miniszter tervezett. A köztársasági hivatalnokok, akik két esztendővel ezelőtt még osztrák császári, vagy magyar királyi hivatalnokok voltak, a tisztek, akik két esztendő előtt még a császár kabátját hordták, hozzáláttak

legalább egy estére visszavarázsolni a „régi jó időket". A gyárosok, a pénzemberek, akik két éven át kénytelenek voltak titkolni, letagadni vagyonukat, most végre félelem nélkül csillogtathatták meg gazdagságukat.

Annak idején a néhai császári és királyi külügyminisztériumban volt fogalmazó dr. Kollár, aki most, mint az ünnepély főrendezője látott hozzá köztársasági karrierje megalapozásához. Dr. Kollár értette a módját.

A színház díszítése a hajdani császárváros fényére emlékeztetett. Selyem, bársony, délivirágok...

A Párizsból hozatott báli ruhák — a sok belga csipke, a ragyogó frakkok, fényes egyenruhák, az arany és drágakő csillogtak a villanyfényben. Prágából különvonaton érkeztek színésznők és színészek...

A rokkant katonák javára...

Mikor dr. Kollár a régi királyi, most elnöki páholyból végigmustrálta a közönséget, szerette volna önmagát megcsókolni.

— A köztársaságban is lehet, a köztársaságban is érdemes élni! — gondolta a néhai császári és királyi fogalmazó.

A színpadot Csehszlovákia és a szövetséges francia köztársaság zászlói díszítették. Két páholyban kizárólag francia tisztek ültek, köztük egy huszárezredes, aki a korláton át egy szociáldemokrata államtitkárral beszélgetett.

— Gyönyörű! Isteni szép este! — hallatszott mindenfelől.

A műsor első száma: egy szlovák színész hazafias verseket szavalt. Utána egy jól megtermett, prágai énekesnő a „kis legionáriusról" énekelt. A kis legionáriusról, aki Szibéria hómezőin harcolt a borzas, piszkos, vérengző bolsevikok ellen. A kis legionáriusról, aki...

A második szám alatt egy csendőrtiszt lépett abba a páholyba, amelyikben két fiatalabb tiszt és három dekoltált hölgy társaságában a helyőrség parancsnoka ült. A csendőrtiszt suttogva jelentett valamit. A helyőrség parancsnoka azonnal felállott és egy perc múlva már Micsura páholyában tárgyalt a miniszterrel és a francia ezredessel.

A nézőtéren suttogás támadt. A helyőrség parancsnoka a földszintről magához intette a Propaganda-kancellária vezetőjét és vele együtt kiment a folyosóra. Micsura és a francia

ezredes a páholyban maradtak. Mosolyogtak, nagyon-nagyon nyugodtak és jókedvűek voltak. Mindenki láthatta, hogy semmi különös nem történt, hogy minden a legnagyobb rendben van.

Minden a legnagyobb rendben van.

Pár pillanat múlva a helyőrség parancsnoka is visszatért páholyába és most már ő is mosolygott és ő is nagyon-nagyon nyugodt és elégedett volt.

Minden a legnagyobb rendben van.

Közben a rokkantak elérkeztek a színház előtti térre. A rokkantak ugyanis elhatározták, hogy ők is elmennek az operabálra, nekik is van mutogatnivalójuk. A sánták, a vakok, azok, akiknek a kezét, vagy fejét rángatta a légnyomásra való emlékezés, aki félarcát adta a hazáért — és a többiek is mind eljöttek, megmutatni a szennyes rongyokat, melyekbe a köztársaság öltöztette őket.

Az énekesnő a ragyogó színpadon negédesen énekelt a kis legionáriusról, és az ügyeletes rendőrtiszt a félhomályos téren, a lassan szitáló szeptembervégi esőben dörgő hangon adott parancsot: Oszolj!

A rokkantak nem engedelmeskedtek.

Akik otthagyták félkarjukat, ahol a monarchiát védték, akik ott lettek nyomorékok, ahol a légiók a monarchia ellen harcoltak: a császár katonái és Masaryk legionáriusai most egy sereget alkottak. Mankók, béna karok, nyomorék öklök fenyegettek a fehérkesztyűs rendőrtiszt felé és rettenetes szitkok harsogták túl, nyelték el az erélyes parancsszót: „oszolj!".

A csehek, szlovákok és magyarok épp elég harcteret találtak öt esztendő alatt, ahol egymás ellen küldték őket. A sok „dicsőséges" ütközet rokkantjai végre egymásra találtak, együtt mentek rohamra a kivilágított színház ellen.

Egy volt szibériai legionárius — aki két esztendőn át harcolt a bolsevikok ellen — mankóját ütésre emelve rekedten ordított:

— Lenin!

— Oszolj! Vissza!

— Lenin! — ordítottak a nyomorékok.

A rendőrkordont áttörték és már a színházfeljáró lépcsőjén kopogtak a mankók.

— Kenyeret! Kenyeret!
— Lenin!
— Tűz!
— Jaj! Jaaj!

Egyetlen géppuska pár pillanat alatt megtisztította a teret. A rokkantak javára rendezett estély sok rokkant nyomorúságának vetett örökre véget.

A halottakat és sebesülteket gyorsan összeszedték. A szitáló eső felmosta a vért és így, mire vége volt a bálnak, hajnaltájban már nyoma sem maradt a rokkantak harcának „A köztársaság éberen vigyáz polgárai biztonságára és nyugalmára..."

A helyi lapok hosszú, szép, színes cikkekben számoltak be az operabálról — a fényes műsorról, a fényes ruhákról — és a 2170 korona tiszta jövedelemről... Mindenről és mindenkiről írtak a lapok, csak arról nem, hogy a kétezerszázhetven korona jó, ha öt rokkantnak elég egy hónapi kenyérre és arról sem, hogy az operabál óta tizennégy rokkanttal kevesebb éhezik...

A köztársaság urai gondoskodtak arról, hogy a köztársaság területén hallgassanak a lapok. De addig már a köztársaság cenzorának a hatalma sem terjedt, hogy a szomszédos Ausztria lapjait is elhallgattassa. Az operabálról szóló első közlemény a bécsi „Rote Fahne"-ban jelent meg és másnap a köztársaság rendőrei letartóztattak egy bratislavai kommunista szerkesztőt és se szó, se beszéd, áttették az osztrák határon.

Ez volt az az apróság, ami a munkásoknak eszébe juttatta mindazt, amit a köztársaság hozott.

Mire a szaktanácsnak, a jobboldali szociáldemokrata fellegvárnak eszébe jutott a munkásságot nyugalomra inteni, a gyárak fele már leállt. A szaktanács röplapja, amely rámutatott arra, hogy a bolsevikok Varsó alatti veresége a munkásmozgalom új fejezetét nyitja meg — a röplap leállította azokat a gyárakat is, amelyek eddig még ingadoztak. Kommunista és szociáldemokrata munkások együtt sztrájkoltak.

Mikor Péter kiszállt a vonatból, a városra sötétség borult. Két óra múlva ismét kigyulladtak a lámpák. A villanytelepet katonaság szállta meg. A munkásotthonban, ahol a sztrájkbizottság ülésezett, eloltották a gyertyákat.

— A katonaságot fel kell világosítani — javasolta Péter, akit megérkezte után tüstént bevettek a sztrájkvezetőségbe. Reggelre a katonasághoz szóló felhívást is kinyomtatták. Mivel a nyomdákat szintén a katonaság tartotta megszállva — és ott csak a szaktanács sztrájkellenes felhívásait volt szabad kinyomtatni —, a Péter fogalmazta röplapot egy kis kézinyomdán készítették el. Az öreg gép már nagy ideje állott a munkásotthonban. Senki sem használta, senki sem takarította el az útból. Most mint egy rokkant, aki újból fegyvert fog, ismét munkába állt.

Délután kettőkor népgyűlés volt a minisztérium előtti téren. Mivel lap nem jelent meg, futárok vitték szét a hírt a sztrájktanyákra. Egy óra tájt már mindenfelől özönlött a nép. A teret csendőrkordon fogta körül. A kordon mögött géppuskás legionáriusok állottak.

— Vissza! Oszolj!

A dunapart felől lovasrendőrök gázoltak a tömegbe.

Az asszonyok a lovak elé vetették magukat.

— Vissza! Vissza!

Utcakövek repültek a rendőrök felé.

A minisztérium előtti téren — egyelőre, messze a tömeg feje fölé célozva — megszólalt az első géppuska.

— Vissza! Vissza!

A rendőrség és a szaktanács nagyszerűen dolgozott.

A futárokat, akiket a sztrájkbizottság Prága és Kelet-Szlovenszkó felé küldött, a vonatról szedték le. Prágából különvonat hozta a legionáriusokat. A szaktanács óránként adta ki az új röplapokat:

„Moszkva nem diktál többé Szlovenszkónak."

„Az orosz munkásságot szerencsétlenségbe döntötték, Szlovenszkó munkássága nem ugrik saját sírjába."

A villanytelepet és a városi vasutat a katonaság tartotta üzemben. A nyomdákat és péküzleteket a katonaság zárta be.

Harmadnapra elfogyott a kenyér.

— Kitartani! — adta ki a jelszót a sztrájkbizottság. — Kitartani, míg Prága, Kladno, Brünn, Reichenberg, Kelet-Szlovenszkó és Ruszinszkó munkássága segítségünkre jön.

— Beugrattak, becsaptak titeket — hirdette a szaktanács. — Mindenki magatokra hagy — egymagatok álltok az egész köztársasággal szemben.

— Az időpontot nagyszerűen választottuk meg — jelentette Micsura Prágába.

És valóban. a sztrájk a legrosszabb órában tört ki.

Kelet-Szlovenszkó és Ruszinszkó munkásmozgalma hónapokon át arra és csak arra volt beállítva, hogy jönnek az orosz testvérek. Most ott újból kellett kezdeni mindent. Csehországban, az anyaországban a vér még nem vált el a víztől. A szociáldemokrata miniszterelnök visszalépett és az új hivatalnok-kormány erélyes kézzel fogott a rendcsináláshoz. A szlovenszkói és ruszinszkói munkásság nem tudott segíteni, a csehországi nem tudta, hogyan kell segítségül jönni. A bratislavai sztrájk elszigetelt maradt.

Hatnapos sztrájk múltán egyik gyár a másik után vette fel a munkát, minden feltétel nélkül. Hetednap reggel a város visszanyerte rendes képét.

Aznap kezdődtek meg a letartóztatások.

2.

Hatodnap este, a tizenegytagú sztrájkbizottság ülésén már csak öten vettek részt. Az a könyvkereskedő, aki eddig az illegális röplapokhoz szükséges papírt szállította, be sem engedte irodájába a nyomdászt, mikor az újabb papírért ment. A Prágából küldött elvtárs, a marxista baloldal egyik vezetője — azonnali, szervezett leszerelést ajánlott. A párttitkár beteget jelentett.

Péter javaslatára másnap reggelre összehívták a gyári bizalmiakat. Az ülést nem lehetett megtartani, mert csak két gyár küldöttei jelentek meg. Estefelé végre összeverődött a munkásotthon nagytermében nyolc gyárból vagy negyven bizalmi.

A terem három nap előtt még kicsinek bizonyult. Most annál szomorúbban festett a nagy teremben a kis értekezlet.

— Semmit sem lehet csinálni!

A sztrájkbizottság nevében Péter beszélt. Nem a sztrájk folytatását javasolta, csak azt, hogy a leszerelés szervezetten, egységesen történjék meg.

Majd minden jelenlevő hozzászólt a javaslathoz és minden felszólaló ugyanazt mondotta: késő! A legtöbb gyárban

már dolgoznak. A munkásság majd mindenütt a sztrájkvezetőséget okolja a vereségért. A gyárosok nem tárgyalnak velük, a szaktanács elutasította a közvetítést.

— Forduljanak Leninhez! — mondotta Wittich szociáldemokrata képviselő. — Mi, amint tudják, huligánok vagyunk.

Az értekezlet késő éjszakáig tartott, de semmit sem határozott.

Péter az értekezlet feloszlatása után nem ment haza ideiglenes lakására — ahová a sztrájkbizottság szállásolta volt el, hanem lefeküdt a titkári szoba asztalára. Gottesmann ráborította Péterre a kabátját, aztán odafeküdt melléje. Egy szót sem beszéltek — mind a ketten holtfáradtak voltak. Három nap, három éjjel le sem húnyták a szemüket. Most, ahogy lefeküdtek, már aludtak is.

Mikor a rendőrök, akik a munkásotthont megszállották, a titkári szobába értek, ököllel is csak nagynehezen tudtak a két alvóba életet verni. Gottesmann, vérző orrát baltenyerével törülgetve, szomorúan bólogatott Péter felé. A rendőrök semmit sem kérdeztek, nem is igazoltatták sem Pétert, sem Gottesmannt. Vitték mind a kettőt a rendőrprefektura épületébe.

A szoba, ahová bedobták őket, már zsúfolásig volt foglyokkal. Legnagyobb részük teljesen idegen arc. Politikai emigránsok, akiknek a sztrájkhoz semmi közük sem volt, idegen — lengyel és román — munkások, akiket a rendőrség találomra fogdosott össze.

Gottesmann nagynehezen helyet szorított magának a padlón és Pétert is maga mellé húzta. Pár pillanat múlva mind a ketten újra elaludtak. Reggel megint a rendőrök keltették fel őket.

Szép, napsütéses őszi reggel volt, hét óra felé járt az idő. A rendőrépület szigorú, szürke udvara, ahol a foglyokat sorakoztatták, a napsütéstől szinte barátságos képet kapott. De a helyzet egy cseppet sem volt barátságos. Vagy nyolcvan fogoly állott az udvaron. Piszkos, beretválatlan, álmos arcok, piszkos, rongyos ruhák. És körülöttük legalább kétszer annyi pihent, jóltáplált rendőr. A kapubejárat alatt két géppuska. Egyik az udvarra nézett, másik az utcára. Az udvart teljesen körülfogta a rendőrség épülete. A foglyokat négyes so-

rokba állították. Körös-körül rendőrök. Elöl-hátul lovasrendőrök.

A kapu kinyílt, a menet elindult.

— Hová az istennyilába megyünk, mit gondolsz? — kérdi Gottesmann Pétert.

— Talán az ügyészségre. De ez ellen szól az, hogy még jóformán meg sem vertek minket.

— Hé, mit járatod a pofád?

Egy rendőr gumibotja keményet puffant Péter fején.

— Te, ezek Magyarországra hajtanak minket — suttogta pár pillanat múlva Gottesmann.

— Csak nem?

Az elöljáró rendőrök elérték a Duna-hidat. Se jobbra, se balra nem fordulnak — már a hídon vannak. A hatalmas vashíd túlsó oldalán még egy csipetnyi szlovák föld fekszik, egy megerősített hídfő és azon túl: Magyarország.

— Jó lesz továbbállni! — suttogta Gottesmann. — Ne aludj — meg kell szöknünk.

Péter nem felelt. Agya lázasan dolgozott. Valamit tenni kell — ezt tudta —, de semmi, semmi használható ötlet sem jutott eszébe. Körös-körül zárt rendőrkordon. A foglyok lehorgasztott fejjel meneteltek.

Most elértek a híd túlsó fejéhez, ahol négy nap előtt a munkások szétugrasztottak egy kis rendőrosztagot, amelyik emigránsokat akart Magyarországra vinni. Gottesmann elmosolyodott a visszaemlékezéstől, aztán megint savanyú lett a képe, amikor látta, hogy most legionáriusok állnak ott, ahová ő négy nap előtt az ifjúmunkásokat vezette.

— Az anyjuk istenit!

Egy negyedóra múlva elérték a határt. Kakastollas csendőrök várták a szállítmányt. A csehek leszámolták a foglyokat a magyaroknak. A menet csak pár pillanatra állott meg, aztán folytatta az utat. A magyar föld ugyanolyan, mint a cseh — csak éppen a csendőrök egyenruhája más.

Péter ezen és az elmúlt esztendő eseményein pár pillanatra elgondolkozott. Mennyi jó elvtársat és mennyi gazembert ismert meg egy esztendő alatt! „Jaj, mennyi ostobaságot csináltunk". Elgondolkozott és csak percek múlva vette észre, hogy Gottesmann nincs mellette.

Hátranézett. Ott sem volt.

— Mit forgatod a fejed? Mi? Talán szökni akarsz?

Péter szinte összeroskadt a hátára zuhanó puskatus súlya alatt.

Orrán-száján ömlött a vér.

Hazaérkezett Magyarországra.

ITTHON

1.

Az őrmester parancsára a foglyok felsorakoztak. Az őrmester jóképű, köpcös parasztlegény, megállt a sor előtt és gesztenyeszínű bajuszát pödörgetve kiereszteti a hangját.

— Mielőtt a tiszt urak megjelennek, rövidesen kitanítalak benneteket, mert aki a tiszt urak jelenlétében tudatlanságban találtatik, az — hm —, annak nem szeretnék a bőrében lenni, ámbár én igazán nem ijedek meg a saját árnyékomtól. Nem. Hát rövidesen és katonásan szólva, mától fogva vége van azoknak a mindenféle disznóságoknak, amire a cselákok tanítottak titeket. A szent magyar föld nem hajlandó disznókat hordani a hátán. Nem. Aki közületek bolsevik, vagy ahhoz hasonló szemét, az álljon ki és gyónjon — az anyja istenit —, úgy gyónjon, mint a pap előtt. Úgy. Aki kussol és lapulni akar, annak...

Az őrmester itt bal kezével sokatmondóan megszorította a saját nyakát és felnézett egy közeli akácfa erősen kopaszodó ágaira.

— Röviden és katonásan szólva — folytatta éles hangon —, a keresztény és nemzeti megújhodás előírja, hogy minden kutya nemcsak magáért, hanem a szomszédjáért is felel. Aki pedig azt hiszi, hogy mi is rongy cselákok vagyunk, mint azok a gombócevők — hát azt —, igen, azt megtanítjuk. Meg. Röviden és katonásan. Igen. Ezt jegyezzétek meg magatoknak, ha nem akarjátok, hogy velem gyűljön meg a bajotok.

— Igaz — folytatta az őrmester rövid szünet után —,

igaz, még azt sem tudjátok, hogy kihez van szerencsétek. Hát tudjátok meg, hogy én vagyok az a hét megyében híres Simák őrmester úr. Igen. Hogy miről híres Simák őrmester úr — azt akarjátok tudni, hogy miről híres? Hát arról, hogy élő kommunistát, zsidót, cselákot, meg oláhot nem vesz be a természete. Nem.

Simák őrmester úr itt abbahagyta a beszédet, odalépett a sorhoz és egy vöröshajú zsidófiút úgy vágott ököllel arcba, hogy annak rögtön eleredt az orra vére.

— Jegyezd meg magadnak, tetves, hogy én vagyok az a híres Simák őrmester úr!

— Gazember!

Péter, akinek az orrából még szivárgott a vér, szédült, hányingerrel küzdött, a fáradtságtól meggörnyedve a hosszú sor bal széle táján állott. Még mielőtt meggondolta volna, hogy mit csinál, jobb öklével az őrmester felé fenyegetett és elordította magát.

— Gazember!

A foglyok sorából csak halk morgás volt a visszhang.

Az őrmester egy pillantás alatt Péter előtt termett.

— Mit mondtál? Gazember? Gazember? Mi? Na most beszélj — ki a gazember? Talán én? Simák őrmester úr? Én?

Az őrmester bakancsos lábával teljes erővel Péter hasába rúgott. Péter előregörnyedt és a második rúgás után elvágódott.

— Na most beszélj kutya — ki a gazember?

Az őrmester az arccal a földön fekvő Péter hátára ugrott.

— Most beszélj, kutya!

Péter elvesztette az eszméletét.

2.

Mikor magához tért, csak nagynehezen tudott visszaemlékezni arra, hogy tulajdonképpen mi történt vele. Ahogy megmozdult, egy arc hajolt föléje. Ismerte ezt az arcot, csak azt nem tudta, honnét. Valaki szólt hozzá — a hangot hallotta, de a szót nem értette.

Kint egy katonatrombitán a takarodót fújták.

--Péter ismét elaludt.

Hosszú, mély, álomnélküli alvás után a feje már nem fájt, semmije sem fájt, de keze, lába olyan fáradt volt, hogy zsibbadtnak vélte. Malomkő-nehéz feje csigalassan dolgozott. Jó időbe tellett, míg számot vetett a helyzettel.

Tudta, hogy a magyar fehérek kezén van. Tudta, hogy fogolytársát Beszkidnek hívják — tudta róla, hogy a cseh rendőrséget szolgálta és neki segített, mikor Beregszászról szökött. Tudta, hogy Beszkid akkor mondott valamit a vonatban Rozsos Máriáról — de hogy mit, az sehogysem jutott eszébe. Mikor látta, hogy hiába töri a fejét, elhatározta, hogy megkérdezi Beszkidet.

— Mit mondottál?

— Az kérdeztem, hogy mid fáj?

— Nem, nem ezt kérdem — mondta türelmetlenül Péter.

Beszkid óvatosan felemelte Péter fejét és egy plehcsuporból vízzel itatta. Péter ivott — aztán becsukta a szemét, de nem aludt.

— Rozsos Mária nem fontos — döntötte el. — Az egész úgy — Rozsos, Szekeres, az egész játék —, ki kinek hazudik, ki csapja be a másikat, nem, ez a játék csak idevezethetett. Hát persze, hogy ők hazudnak jobban, hát persze, hogy ők csalnak jobban. Hisz ez a lényegük.

Gondolatai lassan más irányt vettek. Az előbbinél semmivel sem kellemesebbet.

Az elvtársakat, akikkel Újpesten együtt dolgozott, Potyondit, Paksit — a magyar bíróság halálra ítélte. Tudta, hogy az elvtársak közül — akikkel Ruszinszkóban dolgozott együtt — néhányat a cseh legionáriusok áttettek a Tiszán, éppúgy, mint őt a Dunán. A magyar tisztek még ott a határon, a Tisza partján agyonkínozták őket és a megcsonkított holttesteket a Tiszába dobták.

— Így, vagy úgy... Két pogány közt...

A falak gyalulatlan deszkából voltak. Padlóul a puszta föld szolgált. Ablak nem volt, de a deszkák közötti résen elég világosság szűrődött be. Az egész inkább tyúkketrecre, mint emberi lakóhelyre emlékeztetett.

— Ébren vagy? — kérdezte már vagy huszadszor Beszkid.

— Ébren vagyok.

Beszkid Péter mellé térdelt és lehajolva száját Péter füléhez tartotta.

— Ide figyelj! Én azt mondottam, hogy a csehek azért tettek át a határon, mert Szlovákiában a magyarok mellett agitáltam. Nevet, születési helyet, mindent kitaláltam. Te is gondolj ki magadnak megfelelő adatokat és jól tanuld be, nehogy összezavard őket. Engem Bogyó Jánosnak hívnak — Kassán születtem. Amíg utánajárnak az adataimnak, hol leszek én már!... Érted?

— Értem!

— Nagyon kell vigyázni. Mikor engem áttettek, négy kommunistát rögtön agyonvertek. Vigyázni kell...

— Mért mondod, hogy „négy kommunistát", mért nem így mondod, hogy „négy elvtársat"? — szakította meg Péter Beszkid suttogását.

— Jól van, elvtársat — hagyta rá Beszkid. Magunk között mondhatjuk, hogy négy elvtársat, de jobb ha rászokunk arra, hogy így mondjuk: négy kommunistát Az elvtárs szó, ha csak véletlenül is elvtársnak szólítsz valakit, biztos halál. Semmi értelme sincs a hősködésnek. Egy gyáva kutya — ha élve marad — többet ér, mint egy döglött hős. Érted? Innen ki kell kerülnünk, valami nyugodt helyre. Nyugodt életre van szükségünk, neked is, nekem is. Így nem mehet a végletekig. Érted?

Péter bizonytalan mozdulattal kissé távolabb húzódott Beszkidtől. Szemét becsukta, nem felelt.

— Beszkid is — gondolta — éppúgy, mint egy esztendő előtt Antalfy, a cseh—magyar ellentétre épít. Megtörténhet, hogy jól számít, ámbár... A legionáriusok és Horthy tisztjei minket jobban utálnak, mint egymást... a kapitalizmus utolsó szakasza... azt hiszem, lázam van. Az orosz offenzíva...

Kis idő múlva ismét nyugtalan álomba merült.

Mikor felébredt, sötét éjszaka volt. Különösképpen most rögtön tudta, hogy hol van. Beszkid már nem volt a cellában. Mikor megbizonyosodott arról, hogy egyedül van, visszafeküdt a földre. Szeretett volna újra elaludni, de olyan éhes volt, de meg olyan sokat aludt már, hogy hiába csukta le szemét.

Szürkülettájt a balkézfelőli szomszédból gyereksírást

hallott. Aztán egy férfi veszekedett egy nővel, valami szláv nyelven. Péter felkelt és halkan megkopogtatta a deszkafalat. Feleletet nem kapott, de a veszekedők elhallgattak, csak a kisgyerek sírt tovább, keservesen. Péter még néhányszor megkopogtatta a deszkafalat, de sem a kopogásra, sem az élő szóra nem jött felelet.

— Nem volna nehéz megszökni! — állapította meg Péter, mikor a sebtében összetákolt falakat és a kívülről lelakatolt ajtót megvizsgálta. Csak persze tudni kellene, hogy hol vagyok. Beszkid, akármi úton is jutott ki — szólhatott, hírt adhatott volna.

Péter karkötőórája eltűnt, de nagy örömére a zsebeit csak úgy kutyafuttában pucolták ki. Papirosai nem voltak, a Kassán kapott hamis útlevél ottmaradt a csomagjaival Bratislavában. A pénztárcáját itt vették el tőle, de a mellénye jobb zsebében maradt egy cseh ötvenkoronás, meg két tízkoronás.

— Ha éjjel kifeszítenék egy deszkát...

Világos reggel volt már, mikor hallotta, hogy a szomszédos cella ajtaja kinyílott, valamit bedobtak és az ajtó becsukódott. A lakatban megfordult a kulcs.

Egy perc múlva halk vinnyogás — állati sírás szűrődött át a falon. Péter halkan kopogtatott. A vinnyogás megszakadt — pár pillanatnyi csend —, aztán egy semmi emberi hanghoz nem hasonlító üvöltés.

— Ki vagy? — kiáltotta Péter, ökéllel döngetve meg a válaszfalat. — Ki vagy? Mi történt veled?

Az idegtépő üvöltés alábbhagyott és most ismét csak valami állati sírásra emlékeztető nyöszörgés hallatszott. A cella ajtaját kívülről puskatussal verték. Mire a puskatus kifáradt, a nyöszörgés is véget ért.

Péter a deszkafalhoz szorítva fülét, még egy sóhajfélét — emberi sóhajt — fogott fel. Aztán csend lett a szomszéd cellában.

Péter kopogott — semmi válasz. Halkan szólott — semmi felelet.

Arccal a földre dobta magát és bár most halálos csend volt körülötte, két kezét a fülére szorította.

Dél már jócskán elmúlt, mikor Péter ajtónyitásra rezzent fel. Az ajtón egy katona jött be, kezében csajkával.

— Élsz? — fordult Péterhez, miután az ajtót betámasztotta maga mögött.

— Élek.

— Enni akarsz?

— Akarok.

A szelíd, kissé bambaképű baka csodálkozó szemmel vizsgálta végig a lassan feltápászkodó Pétert.

— Semmid se tört el?

— Nem.

— Jó fából vagy. És ha azt is hozzávesszük, hogy Simák őrmester úr tegnap este falt, vagy ivott valamit — valami olyat, hogy most a kórházban ordít —, igazán áldhatod az istenedet. A szomszédoknak — itt bal kezével a jobbfelé eső cella falára mutatott — még ellátta a baját. Te biztosan burokban születtél.

— Hol vagyok tulajdonképpen? — kérdezte Péter, miután a fél csajka híg köménymaglevest egyszuszra kiitta. Kenyeret nem adtok?

A katona a második kérdésre csak kézlegyintéssel válaszolt, az első kérdésre meg olyan feleletet adott, amitől Péter semmivel sem lett okosabb.

— Nem messzi a határtól.

Péter csak most nézte meg alaposabban a katonát. Himlőhelyes arcánál, vizeskék szeménél sokkal többet mondottak lábai. A katona mindkét bakancsa rongyos volt.

— Te — van tíz cseh koronám —, nem vehetnél valahol egy kis kenyeret?

— Vehetek — felelte a katona és gondosan körülnézett az üres cellában, hogy nem látja-e valaki, aztán gyors mozdulattal zsebrevágta a pénzt.

— Hozok — mondotta és már indult is. De alighogy kinyitotta az ajtót, meggondolta a dolgot és ismét behúzta.

— Ha eszed van, most ne a kenyérre gondolj — mondotta suttogó hangon. Simák beteg és ma Homonnai zászlós úr az ügyeletes tiszt. Holnap Dinghoffer hadnagy úr jön sorra és az is meglehet, hogy Simák is felépül. Szóval jó lesz,

ha még ma sorra kerülsz. Homonnai zászlós úr olyan, mintha nem is igazi úr volna. Nagyon jó ember. Még ha pofonvág, azt sem rosszindulatból teszi, csak szolgálati kötelességből. Mondom, nagyon jó ember és ha eszed van ...

A katona elment és Péter idegesen fel s alá járva várta, visszajön-e vagy sem.

Három lépés előre, három hátra.

A katona nem jött, de helyette kis félóra múlva egy őrvezető jött be a cellába. Zömök, szőke parasztfiú.

— Nem döglöttél meg? — kérdezte, a barátságtalan szót szinte barátságosan ejtve. — Na, Simák sem a régi már! Azelőtt ... Kihallgatásra viszlek. Holmid nincs?

— Nincs. Elvette a cseh.

— A nyavalya ott törje ki. Aki onnét jön, az mind kódis. De majd visszaveszünk egyszer mindent. Kamatostul. Hogy hívnak?

— Balog Istvánnak.

— Hovávalósi vagy?

— Kassára.

— Kassára? Azért kérdem, mert engem is Balognak hínak — azt gondoltam, tán rokonok vagyunk. De én Kecskemét mellől valósi vagyok — Izsákról. Na, mindegy — gyerünk.

Az őrvezető jól az arcába nézett Péternek — és akkorát ugrott, mintha valami megcsípte volna. A katonás tartásról egészen megfeledkezve, kezeit összecsapta.

— Kovács Péter!

Péter megmerevedett.

— Nem emlékszel rám? Balog Gergelyre? — kérdezte suttogva az őrvezető. Munkácson ültünk együtt, meg .. Gyulaira sem emlékszel — az tanított minket, meg a Somogyi főhadnagy úrra ...

Péter emlékezett, nagyon is jól emlékezett Balog Gergelyre, aki 1918 őszén az internálótáborban beköpte őket. Mozdulatlanul állott, gerincén hideg futott végig — aztán egyszerre, maga sem tudta miért, csúnyán elnevette magát.

— Hát most a kezedben vagyok, Gergely, csinálhatsz velem amit akarsz. Megnyúzhatsz.

— Már ugyan mért nyúználak meg?

— Mert most te fehér vagy, én meg vörös.

— Vörös — fehér... Balog Gergely a vállait vonogatta. — Ti nem adtatok földet, az igaz — de ezek meg adóba, meg isten tudja mibe, azt is elveszik, ami van, és csak annak adnak valamit, aki... Engem meg ismét angyalbőrbe öltöztettek. Megnyúzni? Minek? Én többé senkit sem nyúzok meg — elég volt. És ha eszed van, Homonnai zászlós úr se nyúz meg. Gyerünk.

Homonnai zászlós úr egy villaszerű épület verandáján tartotta a kihallgatást. Előtte az abrosztalan keményfa-asztalon néhány kövér köteg irat feküdt, tinta, toll, 5—6 sörösüveg és egy söröskorsó.

— Na, mit törtél össze? — fordult Péterhez, rekedtes, fáradt hangon.

A szőke, kissé már kopaszodó zászlós felállott az asztaltól, egy jó kortyot ivott a söröskancsóból, aztán Péter mellé lépett. Unottan, kötelességszerűen egy pofont húzott le Péternek, aztán visszaült az asztalhoz és megismételte a kérdést.

— Na — mit törtél össze?

A zászlós alacsony, kövérkés alakján feszült a szűkre szabott egyenruha. Arca olyan gyűrött volt, mintha őt hozták volna a fogdából.

— Na — mit törtél össze?

Péter talán még a harmadszori kérdésre sem válaszolt volna, ha a háta mögött feszes vigyázzban álló Balog meg nem köszörüli a torkát. Péter nem volt biztos a dolgában. Szeretett volna hátranézni, de tudta, hogy nem szabad és mint aki egyszerre ugrik bele a hideg vízbe, nekifogott.

— A zászlós úr bizonyára tudja, hogy odaát a cseh üldözi a magyart. Azt hittem, itt másképp fogadnak. Hat hónapot ültem Kassán azért, mert magyar vagyok és március 15-én...

A zászlós itt egy kézmozdulattal elhallgattatta Pétert.

— Kassán ültél? — kérdezte halkan.

— Ott.

— Ismered jól Kassát?

— A börtönt jól ismerem.

— A Bankón voltál?

— Egyszer.

— Ott is ilyen az ősz — mondotta Homonnai és a verandát befutó lilásvörös vadszőlőre mutatott.

— Alsóhutkán jártál? — folytatta tovább a kihallgatást.
— Nem.
— Azt sem tudod, hol van?
— Kassa mellett — vágta ki Péter.
— Ott — hagyta rá a zászlós. A háborúig Alsóhutkán voltam tanító. A csehek... a büdös cselákok...

Itt a zászlós ökölbeszorult kezekkel a határ felé fenyegetett. Himlőhelyes, beretvált arca pulykavörös lett és csak akkor nyugodott meg, mikor gyors egymásutánban lehajtott két korsó sört.

Rövid karját összefonva, angolosra vágott bajuszkáját harapdálva állott az asztal mögött — arra tekintve, amerre Kassát tudta. Kassa — Alsóhutka — a csehek. Amikor a vörös hadsereg elfoglalta Kassát, ő még ott élt és szidta a hazaáruló bitangokat, a bolsevikieket. A vörösök elmentek és jöttek a csehek. Mikor a csehek kiutasították — kitoloncolták Magyarországra, önként jelentkezett szolgálatra, a nemzeti hadseregbe. Alacsony rang — fene kis zsold —, de ő csak azt kötötte ki, hogy ha megkezdődik a háború Nagy-Magyarország visszafoglalásáért, őt a csehek ellen küldjék. Tizennégy hónap múlott el azóta, de a nemzeti hadsereg háborút csak a belső ellenség ellen vív. Nem ágyúval, géppuskával, hanem bikacsökkel, herélőkéssel, meg akasztófával.

Egy újabb korsó sör megint visszaadta a zászlós nyugalmát.

— Hogy hívnak tulajdonképpen?
— Balog Istvánnak. Beregszászon születtem 1898-ban. Az apám szíjgyártó volt. A Doberdón esett el 1916 szeptemberében.

A zászlós szomorúan bólogatott a szóra.

— Kár, hogy nem jártál Alsóhutkán — mondotta és egy keserveset sóhajtott. Valami papirosa van a fiúnak? — fordult most Balog Gergelyhez, aki mozdulatlanul, hangtalanul állott Péter megett.

— Vitéz zászlós úrnak alázatosan jelentem, nincs ennek semmije az ég világon. Mindenét elvették a cselákok.

— Pénzed van? — fordult a zászlós Péterhez.
— Van tíz cseh koronám.
— Hová akarsz utazni?

— Pestre. Ott bizton kapok valami munkát.

— Jegyzőkönyv nem kell — intézkedett Homonnai. — Hadd fusson.

— Add ide a tíz koronát — mondotta Balog Gergely, amikor a verandát a hátuk megett hagyták. — Kiállítunk neked egy szabadjegyet. És ha megint ti lennétek felül, ne felejtsd el: nekem köszönheted az életed.

Valamivel éjféli tizenkét óra után Péter Budapesten volt — a Nyugati-pályaudvar előtt. A Berlini téren lassan átvágva, a Margit hídnak indult, aztán meggondolta magát, visszafordult és a Teréz körút páratlan oldalán az Andrássy út felé tartott.

4.

Az Oktogon téren, Péter balkéz felé fordulva, az Andrássy úton át a Liget felé ballagott.

— Itt vonultunk fel a várba a leszerelt katonákkal — volt első gondolata. Kilencszáztizenkilenc januárjában. Vagy talán február volt már? A fenébe is, hogy felejt az ember! A munkásezredek május 3-án vonultak fel. Most október van — tizenhét hónap múlott el azóta. A románok augusztus 4-én vagy ... 5-én ... Na!

Lassan baktatott, lehorgasztott fejjel. Lépéseit csak akkor gyorsította meg, mikor egy-egy rendőr közelébe ért. Lássa a rendőr, hogy ő siet, neki tudniillik van Pesten rendes, bejelentett lakása. Lássa a rendőr, hogy nála minden, minden teljesen rendben van, csak épp hogy megkésett egy kicsit, ami — ennyit csak az a buta rendőr is tud? — fiatalembereknél néha előfordul.

A milleniumi emlékoszlopnál ismét balfelé fordult. A Podmaniczky utcán és a Ferdinándhídon át elsétált odáig, ahol útját a BUR-villamos keresztezte. A villamosok már nem jártak és még nem jártak. Egy jelzőoszlopnak támaszkodva megállt és megpróbálta kiszámítani, hány megállót kellene utaznia az újpesti városházáig. Háromszor is kiszámította: egyszer tizenegy jött ki, egyszer kilenc, egyszer meg tizenkettő.

— Iszonyú gyorsan múlik az idő! — volt a számolgatás egyetlen biztos eredménye.

Fáradtan, szomorúan indult vissza a város felé.

Az évek iszonyú gyorsan múlnak, csak ez az éjszaka nem akart elmúlni.

Már háromszor is végiggondolta az egész életét és az éjszaka még mindig nem ért véget.

Már pontosan megállapította, hogy Tanácsmagyarországot három hiba ölte meg: feloszlattuk a pártot, nem adtunk a parasztságnak földet, északról visszavontuk a győztesen előrenyomuló vörös hadsereget. A hibáink, mi magunk öltük meg Tanácsmagyarországot — állapította meg —, és még mindig nem hajnalodott.

— Ruszinszkóban a szocdemek... a csendőrség... könnyelműség... A magunk fegyvere: az igazság hirdetése helyett, az ellenség fegyverét használtuk — komédiáztunk, hazudtunk. Majdnem árulásig menő könnyelműség!

Nehéz emlékek súlya egyre lejjebb, lejjebb húzta Péter fáradt fejét. Ha az éjszaka még soká tart, lábon alszik el.

Arccal a felkelő napnak fordulva — a napot nem —, csak a napos háztetők felett elömlő világosságot látva, fáradtsága mintha valamivel alábbhagyott volna.

— Arrafelé fekszik Oroszország — suttogta es nagyot, keserveset sóhajtott.

Csodaszép, langyos, késő őszi reggel. De úgy tíz óra tájban beborult és a kopott járdákat lassú, szomorú eső mosta fel. Péter ekkorra már egy bankban beváltotta a csodábaillően megmentett cseh ötvenkoronást és egy kávémérésben ült. A magyar pénz vásárló értékével nem volt tisztában, étlap nem volt a kávémérésben és így, bár farkaséhes volt, mégis számítgatva, takarékoskodva kellett ennie. A fizetésnél kellemes meglepetés érte. Itt az étel olcsóbb, mint Csehországban — állapította meg —, és nagyon gyorsan azt is kiszámította, hogy ha óvatosan eszik, két napig lesz mit harapnia.

A szitáló esőben lassan nekivágott a városnak. Ruhája rövidesen ólomnehéz lett, lábai, ha lehet, még nehezebbek és így akarva, nem akarva, le kellett tennie arról, hogy minden rendőr mellett meggyorsítsa a lépteit. A Bethlen-kucsmás tisztek mellett meg éppen lassított — olyan valószínűtlenül, idegenül hatottak a nagy város utcáin ezek a középkori daliák, hogy az első pillanatban szinte mindent elfelej-

tett Péter, amit a tiszt urak kegyetlenkedéseiről hallott. Ezek a pojácák...

Az Üllői úton, ahová úgy déltájban tévedt — egy század katona menetelt. Péter a járda szélén állva, jól végigmustrálta a honvédeket. Parasztfiúk.

A század énekelt.

...Megmondanám őfelsége
Első Miklós királynak,
Hogy nem lesz vége, de
Soha sem lesz vége
Dicső Magyarországnak.

Rohamsisakok. Manlicherek. A kövezeten keményen dobbanó katonabakancsok. Az ellenforradalom katonái. Parasztfiúk.

—.Nem osztottunk földet! — villant át ismét Péter agyán.

A diktatúra idején francia védelem alatt ült a „magyar nemzeti hadsereg". A vörös hadsereg elleni háborút átengedték a román, a cseh és a francia katonáknak. A magyar urak nem harcoltak, hanem a román király katonáit vezették a magyar proletárforradalom hadserege, a „bűnös Budapest" ellen.

Mikor a jobboldali szocdemek belülről, a cseh, román, meg a francia csapatok kívülről megfojtották a forradalmat, akkor:

— A bűnös Budapest bűnhődjék! — mondta Horthy főparancsnok.

— Aki ellenáll, felkoncoltatik — hirdették a plakátjai.

. . . . . felkoncoltatik.

. . . . . felkoncoltatik.

Fehér lovon, osztrák tengernagyi ruhában vonult be Pestre a nemzeti hadsereg főparancsnoka: Horthy Miklós. Mögötte a Dunántúl, ahová a forradalom leverése után vonult be, munkást, szegényparasztot gyilkolni. Mikor a monarchia összeomlott, puskalövés nélkül adta át „a Novara hőse" Jugoszláviának a parancsnoksága alatt álló hadiflottát. Mikor a románok bevonultak Budapestre, a Dunántúlon akasztotta a román elől menekülőket, a „nemzet hőse": Horthy Miklós.

... megmondanám Őfelsége
Első Miklós királynak ...

Péter fáradt testét félelem és undor borzongatta meg.

5.

Egy kifőzésben evett valamit, aztán ismét nyakába vette a várost.

— És most?

Egyetlen jó címet sem tudott. Azok az elvtársak, akik Magyarországon maradtak, vagy fegyházban vannak, vagy illegálisan élnek. Azokkal az ismerősökkel, akik szabadlábon vannak — tudta —, jó lesz nem találkozni. Az ebéd sokba került, de meg ha volna is elég pénze, akkor sem tudna ebben az idegenné lett városban egyetlen éjszakát sem átaludni igazolópapirosok nélkül. Már pedig ha a mai éjjelt is az utcán kell eltöltenie ...

A Thököly úton vett egy Népszavát. Kiérve a Stefánia útra, leült olvasni.

A kocsikorzó ideje már elmúlt, hűvös szél tépdeste a fák ritkuló sárga lombjait.

Péter belenézett a Népszavába, pár sort olvasott, aztán a másik oldalon megint néhány sort. Idegen nevek, idegen kérdések, idegen hang. A lapot összehajtotta, zsebre vágta.

— Ha nem vigyázok, itt a padon ülve alszom el.

Felállott.

— Megszólítok egy munkást — határozta el.

— Marhaság! — válaszolta önmagának. — Ha a mienk, akkor biztos provokátornak néz, ha idegen, akkor meg éppen kihúzom a lutrit.

Most már igazán kemény, nehéz munka volt járni. A Thököly út hihetetlen hosszúnak bizonyult. Péter háta — Simák őrmester úr munkája helyén — ismét fájni kezdett.

A ház, amely előtt megállott, ismerősnek tűnt fel. Persze, a vas- és fémmunkások háza. Ha itt alszom el, legfeljebb kidobnak ...

— Hová szaktárs?

— Az előadásra — felelte Péter ösztönszerűen. Anélkül, hogy sejtette volna, a legjobb választ adta.

— Az ifjúmunkásokhoz?

— Oda.

— Első emelet 7.

Öt perc múlva Péter egy széken ülve aludt. Karjai az előtte álló szék támláján, feje a karjain. Olyan mélyen aludt, hogy a készülő előadás lassan szállingózó hallgatóinak nem éppen csendes beszélgetése sem riasztotta fel. Körülötte nemigen ütődtek meg azon, hogy valaki az előadóteremben alszik. Csak az előadó elvtárs jegyezte meg csendesen: még meg sem kezdtem az előadást és az elvtárs máris elaludt.

Mikor Péter felébredt — attól ébredt fel, hogy az előtte levő szék megbillent —, az előadás már vége felé járt. Az előadó, sovány, szőke, kék szemű diáklányféle, egy pillanatra elhallgatott. Péter az első pillanatban nem tudta, hogy hol van és ijedten talpra ugrott. Mikor nehézkesen visszadobta magát a székre, az előadás tovább folyt.

Péter fáradt, megkínzott feje csak nehezen fogta fel, amit hallott, de lassan-lassan mégis megértette, hogy a szőke lány Marx gazdasági tanait magyarázza — Kautsky könyve alapján. Figyelni kezdett — jól megdörzsölte a szemét —, nem, nem alszom — állapította meg. És mégis, kutya legyek, ha az a szőke lány nem olvasta Lenint, ha azt, amit mond, nem valami bolsevik könyvből olvasta. Egész biztos. Holt biztos. Hová jutottam?

A falon Lassale képe. Alatta tábla:

„A munkásság az a szikla, amelyre a jövendő temploma felépül."

A kis előadóteremben húszegynéhány hallgató ült. Fiatal munkások és munkáslányok, meg egy-két diákféle.

A hallgatók legalább olyan kíváncsian néztek Péterre, mint ő az előadóra. „Mi a fenét néznek ezek úgy — mi van rajtam bámulni való?"

Az előadó végzett.

A terem pár pillanat alatt kiürült.

Mire leért az utcára, a hallgatók már szétszéledtek, csak az előadónő beszélgetett a bejárat előtt két fiúval. Az egyik rövidesen elbúcsúzott, a másik, a szőke lánnyal együtt ment a villamos megállóhoz. Péter ugyanarra a villamosra szállt

fel, mint azok, bár maga sem tudta, hogy mit akar tőlük. A villamoson a szőke lány jobbja mellé ült. A lány a könyökével óvatosan meglökte a baloldalt ülő fekete hajú, kissé félszeg, diák külsejű fiút és rövidlátó szemeivel Péter felé intett.

— Hová? — fordult a lány Péterhez.

Péter csak a kezével válaszolt, hogy előre, amerre a villamos megy. Hogy hová megy a villamos, azt persze nem tudta. Jegyet a végállomásig váltott.

A villamos a Dunán át, Budára vitte őket. A fekete hajú diák a második budai állomáson leszállott. A lány ülve maradt. Péter is. Mikor, két megállóval arrább a lány leszállott, követte. A lány idegesen fordult hátra és rövidlátó szemeit összehúzva, Péterre nézett, akinek a leszállásnál egy ívlámpa éppen az arcába világított.

— Bocsánatot kérek — szólalt meg Péter.

— Mit akar?

A lány olyan keményen szorította magához aktatáskáját, mintha attól félne, hogy Péter arra utazik.

— Mit akar?

— Talán egy kissé odább mennénk — felelte Péter.

A lány biccentett és gyors léptekkel megindult egy mellékutca felé. Péter csak nagy erőlködéssel tudott a nyomában maradni. A lány nem fordult be a mellékutcába, hanem a sarkon megállott.

— Nos?

Péter körülnézett. Sokan jártak az utcán, de rájuk senki sem fordított különösebb figyelmet. Anélkül, hogy a lány füléhez hajolt volna, csendesen beszélni kezdett.

— Kommunista vagyok. Dokumentumok és pénz nélkül dobtak át a csehek Magyarországra. A határon félig agyonvertek, két nap óta nem aludtam.

A lány az első szavakra úgy kapta vissza a fejét, mintha megütötték volna. Egy lépéssel eltávolodott Pétertől, aztán közvetlenül mellé lépett. Míg Péter beszélt, a lány idegesen harapdálta az alsó ajkát.

— Miért mondja el ezt nekem? Mit akar tőlem? — kérdezte suttogva, de erélyesen, szinte parancsolóan.

— Két nap óta nem aludtam — ismételte Péter, csendes hangon.

A lány pár pillanatig mozdulatlanul állott. Összehúzott szemekkel nézett Péter arcába, aztán anélkül, hogy egy szót is szólt volna — elindult arrafelé, ahonnét villamossal jöttek. Vissza a Duna-híd felé. Péternek úgy tetszett, hogy mielőtt elindult, a fejével intett: kövessen! Okosabbat úgy sem tehetett, ment a lány után, aki most is olyan gyorsan szedte a lábát, hogy Péternek szinte szaladnia kellett. Jó öt perc múlva a lány egy lámpa alatt megállott.

— Itt megvár — mondotta halkan. Ettől a lámpától a következőig — látja, addig mehet és onnét megint vissza idáig. Tovább se arra, se erre — egy lépést sem, mert akkor elveszítjük egymást. Érti? Igyekezni fogok gyorsan visszajönni.

Harminckilenc lépés előre, harminckilenc lépés vissza. „Mintha egy óriási börtöncellában volnék" — gondolta Péter, kinek szeméből az izgalom kiűzte az álmot. A feje mintha megkönnyebbült volna, de lábain cipő helyett malomkövek vannak.

Villamosok, autók rohantak. A gyalogjáróknak siettükben is maradt idejük Pétert jobbról, vagy balról oldalba lökni. Nem tesz semmit. Ha egyszer, csak egyetlen egyszer kialszom magam...

— Hol járok tulajdonképpen?

Felnézett az utcajelző táblára.

„HORTHY MIKLÓS ÚTJA"

— Horthy Miklós útja? Hm. Hát az hol az istenben van?

A gyűlöletes név eszébe juttatta: nemcsak arra megy a játék, hogy egyszer jól kialudja magát.

— Ha az a lány vízben hagy... Azt mondotta, hogy sietni fog és már egy órája is van, vagy talán kettő is, hogy elment és... Ha vízben hagy...

Majdnem felkiáltott ijedtében, mikor látta, hogy az úttesten álló rendőr szemei rátévednek. Rögtön gyorsabban szedte a lábait, de pár pillanat múlva megint lassított.

— Ha sietek, még gyorsabban teszem meg az utat és még gyakrabban kell a rendőr előtt elsétálnom. A rendőr most valami öregasszonyt igazított útba, de — Péternek úgy

tetszett —, hogy félszemmel lopva őt figyelte. Harminckilenc lépés előre, harminckilenc lépés vissza. Egy óriási börtöncella.

Péter hirtelen elhatározással lelépett a járdáról és jobbját sapkájához emelve megszólította a rendőrt.

— Bocsánatot kérek, biztos úr, legyen szíves mondja meg, hány óra van?

A rendőr felelet helyett bal kezével a villanyórára mutatott, amely pár lépésnyire közvetlenül Péter orra előtt állott.

— Mi tetszik? — fordult aztán egy idősebb tiszthez, aki valami útbaigazítást kért. Pétert már el is felejtette.

— Tíz óra tizenkettő. Az ördögbe is... Na, köszönöm.

— A kutya úristenit annak a buta fejemnek! Ha az a lány meglátta, hogy a rendőrrel beszélek, egész bizonyosan azt fogja hinni, hogy... Brr, ha még sokáig késik...

A lány másodmagával jött vissza. Kísérője az a fekete hajú fiú volt, akivel a villamoson együtt utaztak. Anélkül, hogy egy szót is szóltak volna, kétoldalt belekaroltak Péterbe és behúzták egy sötét mellékutcába.

— Ki maga? — kérdezte a fekete hajú fiú, mikor olyan helyre értek, ahol rajtuk kívül senki sem járt.

— Már megmondtam — felelte Péter.

— Van valami igazoló papirosa?

— Nincs.

— Ismer valakit Pesten?

— Senkit.

— Mit akar itt csinálni?

— Egyelőre aludni akarok.

— Maga azt állítja magáról, hogy kommunista.

— Az vagyok.

— Hát akkor miért nem fordul a kommunistákhoz?

— Ha tudnám, hogy hol keressem őket.

— Azt persze én sem tudom. De az újságok azt írják, hogy Bécsben tanyáznak.

— Az egy kicsit messzi van innét.

— Ez igaz, de... Ismer valakit a vezető kommunisták közül?

— Majdnem mindegyiket.

— Landlert ismeri?

— Ismerem.

— Ő is ismeri magát?

— Ismer. Egy kissé furcsákat kérdez.

— Ez attól van, mert életemben először beszélek kommunistával. Igaz — a nevét még nem is kérdeztem. Az igazi nevét.

Péter rövid tétovázás után megmondotta az igazi nevét.

— Landler ezen a néven ismeri?

— Igen.

— Hol dolgozott utoljára?

— Pozsonyban. Azelőtt a beregszászi börtönben ültem. Még előbb Szolyván voltam párttitkár.

— Pozsony — Beregszász — Szolyva — ismételte el néhányszor a fekete fiú. Látszott, fel akarja írni ezeket a neveket az emlékezetébe.

A kihallgatás alatt Péter nagyon rosszul érezte magát. Nem egyszer a nyelvén volt egy-egy goromba válasz, de még mindig idején lenyelte a rossz szót. Ha ez a két ember most itthagyja őt az utcán ...

Aludni, aludni ...

Egymásba karolva, összebújva egy fiatal pár ment el mellettük. A férfi mondott valamit, a lány hangosan nevetett. Péter önkéntelenül elkáromkodta magát.

— Csendesebben! — szólt rá a szőke lány.

Szótlanul mentek a félhomályos, csendes utcán egy még sötétebb mellékutca sarkáig. Itt a szőke lány kezet nyújtott előbb Péternek, aztán a fekete hajú fiúnak és sietve befordult a mellékutcába. Péter és kísérője visszafordult a Horthy Miklós út irányába, de nem mentek ki az útig, hanem jobbkézt betértek egy keskeny görbe sikátorba.

— És most? — szólalt meg Péter.

— Ma éjjelre és talán még egy éjszakára — azt hiszem tető alá tudom juttatni. Ez minden, amit tehetek. Mi szociáldemokrata ifjúmunkások vagyunk, nekünk nem szabad. de ha szabadna, akkor sem tudnánk a kommunistákon segíteni. Mindenesetre, egyelőre tető alá juttatom.

Egy öreg bérkaszárnya félhomályos udvarán át, a hátulsó lépcsőn mentek fel a negyedik emeletre. A fekete fiú csengetésére egy alacsony, kövér öregasszony nyitott ajtót.

— Jó estét, Szabó néni. Van egy üres ágya?

— Isten hozta, Hoffmann úr. Éjszakára, vagy nappalra kérdezik? Kerüljenek beljebb.

A savanyú szagú konyhában, bár villanylámpa is volt, csak egy apró petróleumlámpa égett.

— Csendesen, lelkeim — ne nagyon mozogjanak, két lakóm már alszik. Szóval éjszakára kell az ágy? Azzal szolgálhatok. Novik, a pék, nagyon rendes, rendkívül tiszta ember az, könyörgöm — a Novik este hétkor mindig eltávozik és csak reggel hat után jön haza. Szóval, héttől hatig. Az ágy tiszta és elég széles — bármilyen úriembernek jólélekkel ajánlhatom. Éjszaka különben is csak négyen alszanak a szobában — lányokat egyik sem hoz magával, nem tűröm én kérem a fajtalanságot ... szóval ...

— Jól van, Szabó néni! Tudom én, hol vannak Budán a legrendesebb ágyak. Szóval, mára és még egy-két éjszakára kell az ágy.

— Mára, holnapra és holnaputánra. — Szabó néni az ujján számolta utána — szóval három éjszakára. Elfogadom. Ami az árat illeti ...

— Előlegképpen — mondotta Hoffmann és valami pénzt nyomott Szabó néni kezébe. A többit holnap. A papírokat holnapután hozom el, addig várhat a bejelentés. A barátom ugyanis ma érkezett Kecskemétről, a csomagja postán jön utána, abban vannak a papirosai. Azt hitte, a csomagok vele egyszerre érkeznek ide. Szabó néni tudja, hogy akit én hozok ...

— Tudom, lelkem, Hoffmann úr, tudom és maga is tudja Hoffmann úr, hogy amit én tehetek ...

— Tudom, Szabó néni, tudom.

Hoffmann kezet adott Szabó néninek, aztán Pétertől búcsúzott.

— Holnap este hétkor ugyanott, ahol ma este hét órakor találkoztunk.

Szabó néni lecsavarta a füstölgő petróleumlámpát.

— Csendesen, lelkem. Hogy is tiszteljem a becses nevét? — fordult Péter felé.

— Balog István a becsületes nevem — felelte Péter, minden különösebb ok nélkül parasztosra fordítva a beszédét.

— Hát akkor húzza le a cipőjét, lelkem, Balog úr, mi-

előtt a hálóba megyünk. Két úr már horkol, a harmadik maga lesz, a negyedik mindig megkésik egy kissé, azt hiszem, kurvák után jár. De különben nagyon úriember, majd meglátja, Balog úr.

A savanyú szag a hálóból jött, ahová Péter már mezítláb, cipőit kézben tartva ment be. Két vaságy és két, a padlóra fektetett szalmazsák. Az ablakpárkányon égő apró olajmécses a szobát csak homályosan világította meg, de valamit mégis látott Péter és Szabó néni is segítségére jött, a két ágy között fekvő szalmazsákra mutatva.

— Ott a Balog úr ágya — suttogta.

Péter cipőit az egyik ágy alá állította és nekifogott, hogy levetkőzzék, de aztán meggondolta magát. Kár az időért és fáradságért. Ruhástól dőlt le a szalmazsákra és fejére húzta a színes huzatos dunyhát.

— Az a ronda, savanyú szag a dunyhából jön — állapította meg és már el is aludt.

Úgy érezte, hogy csak most hunyta le a szemét, amikor két könyörtelen kéz újra életre segítette.

A függönyök résein gyenge világosság szűrődött a szobába, ahhoz sem elég, hogy az olajmécses beteg fényét elnyelje. A szoba savanyú levegőjébe most még valami émelyítő íz keveredett.

Péter előtt egy kopaszra nyírt fejű, tüskés bajuszú, bizonytalan korú, hosszú ember állott, teljesen mezítelenre vetkőzve, ingébe csavart ruháját a hóna alatt tartva.

— Reggel van, szomszéd úr — mondotta a mezítelen ember, mikor Péter a szemét kinyitotta. Reggel bizony. Novik vagyok — mutatkozott be. Hát ha szabadna kérnem... Tudniillik így reggelente kutyául fáradt vagyok.

Péter nagynehezen feltápászkodott.

Novik összecsavart ruháit a párna alá tette, a színes dunyhát a fejére húzta s mire Péter jól kinyújtózkodott, már horkolt is.

Péter a konyhában a vízvezetéknél derékig megmosdott. Még fáradt és álmos volt. Teste meg-megborzongott a friss, hideg víztől, de mikor a zsákrongyból való törülközővel alaposan ledörzsölte magát, hogy pirosra dörzsölt bőre tüzelt, egész testét kellemes meleg árasztotta el és a fáradtsága is elmúlt. Szabó néni ruha- és cipőkefével szolgált. Péter egy

félóra alatt kitisztogatta ruháját, cipőjet. Vele egy időben a konyhában egy idősebb kopasz úr is öltözködött, aki kopott fekete kabátját magára rángatva, Szabó nénitől reggelit kért

— Magának is, Balog úr?

— Én is kérek.

Szabó néni egy-egy jókora zománcos cserép csészét megtöltött teával, aztán két darab kenyérre vékonyan zsírt kent.

— Balog úr régi ismerőse Hoffmann úrnak? — kérdezte Szabó néni, míg Péter a teát itta.

Péter homályosan emlékezett arra, hogy tegnap este Szabó néni a fekete hajú fiút tisztelte Hoffmann néven, arra azonban már nem emlékezett, mit mesélt, honnan, mióta ismerik egymást.

— Hm — mondotta felelet helyett.

— Rögtön gondoltam — elégedett meg Szabó néni ezzel a válasszal és nagy jóakarattal bólintott Péter felé. — Hoffmann úr ritka derék úriember, mondhatom, ritka derék úriember. Azokkal az urakkal, akiket ő hozott ide, soha sem volt semmi baj, se a fizetéssel, se a bejelentés körül. Az ő barátainak nincs semmi titkolnivalójuk. Mert akinek a rendőrség előtt van titkolnivalója ...

Péter a borbélynál lekapartatta ötnapos szakállát és nekivágott a városnak.

A felhőkön lassan áttörő napfény világánál úgy látta, hogy a budai utcák, az egész város összébb zsugorodott, kisebb lett, mialatt ő Ausztriában, meg Csehországban járt. A villamosok színe is megváltozott, de valahogy megváltozott az emberek színe is. A járókelők átlaga nem volt roszszabbul öltözve, mint Bratislavában, vagy Bécsben, de ... Ámbár lehet, hogy csak az olyan különös rajtuk, hogy — legalább látszólag — minden félelem nélkül járkálnak, mintha nem is a fehérterror városában lennének. Gondterhes arcot nagyon sokat látott Péter, de rémületet, halálfélelmet hiába keresett rajtuk.

Már késő délután volt, mire gyalogosan kiérkezett a Thököly útra. Egy kávémérésben elköltötte utolsó fillérét is, és valamivel hét óra előtt ott állott a vasmunkások házánál.

Korán esteledett, a gázlámpák már jóval hét óra előtt kigyúltak. Hét óra tájban ismét szitáló eső permetezte az utcákat.

Pétert, amíg a vasmunkások háza előtt fel és alá sétált, nehéz gondolatok kínozták. A mozgalomban — a pártban — az ember soha, sehol sincsen egyedül. Az elvtársak... de ha az ember kiszakad a mozgalomból... Ha egy pillanatra is elszakad a párttól... Mit lehet csinálni, mire jó az egész élet — egyedül — az elvtársak, a mozgalom, a párt nélkül?

Milyen idegen lett ez a város. Hol kell, hol lehet belekapcsolódni az életbe?...

Nagyot, keserveset sóhajtott és gondolatainak erőszakkal más irányt adott.

Egy órásműhely kirakatában az órák többsége hét óra tíz percet mutatott.

A vasmunkásotthon lépcsőházában egy vállas, nála valamivel idősebb ember állította meg. Péter úgy emlékezett, hogy már látta valahol ezt az alacsony, vörösesszőke embert, de nem tudta, hogy hol.

— Tegnap este találkoztunk — adta meg az idegen a választ a néma kérdésre. Nem kell felmennie, az utcán fogunk beszélgetni.

— Az elvtársak háromszázhetven koronát gyűjtöttek össze magának — mondta a vörösesszőke, mikor már az utcán voltak. Magunk is szegények vagyunk, nem tellett többre. Egyelőre menjen haza és holnapután este jöjjön el az Alsóerdősor utcába, a bőrmunkásokhoz. A 11. számú szobában várom. Ha a szállásadója pénzt kér, adjon neki ötven koronát, ha a papirosait kéri, adjon még ötvenet. Ruhája, fehérneműje, persze nincs?

— Mindenemet magamon hordom.

— Hm. Na majd meglátjuk. Tehát holnapután este — bőrmunkások, 11. szoba. Addig, senkivel, de senkivel ne ismerkedjék össze és senkivel, de senkivel ne beszéljen. Ha unatkozik, olvasson vagy csináljon, amit akar, csak ne ismerkedjék. A viszontlátásra!

Péter valamivel kilenc óra után a fejére húzta a csíkos dunyhát és aludt, míg Novik fel nem rázta.

Reggel hideg víz, tea, zsiros kenyér, Szabó néni kérdései.

Az utcán vett néhány reggeli lapot és a budai Dunakorzó egy padján olvasni kezdett. Most nem volt fáradt,

a feje sem volt már nehéz, de amit olvasott, mégsem fért a fejébe.

Politikusok beszélnek, újságírók írnak, bőven folyik a szó mindenféléről, de amit keresett, annak semmi nyoma. Nem írnak arról, sőt a sorok között sem olvasható ki, hogy itt a forradalom és ellenforradalom végső, döntő ütközetre készül. A hirdetések... Már ismét mindent vehet, akinek pénze van. Hol van már a kenyérjegy, cipőjegy, ruhajegy, tejjegy... És ami még érdekesebb, a hirdetésekben már nemcsak munkát keresnek, de itt-ott ajánlanak is munkát. Üzletek nyílnak, üzletek zárnak, emberek házasodnak, színházba járnak, megbetegszenek, kigyógyulnak, éheznek, esznek, sikkasztanak, jótékonykodnak, veszekednek, tanulnak, ugyanazt csinálják, mint azokban az országokban, ahol Péter az utolsó ötnegyedévet töltötte.

— Nem minden érthető, ami itt történik — gondolta Péter —, de egy bizonyos: Magyarországon is élnek az emberek és... Megálljunk csak!

Péter minden különösebb nehézség nélkül visszaemlékezett arra, amit legutoljára olvasott a Bécsben megjelenő magyar pártlapban a magyarországi viszonyokról. Szinte látta a vastagbetűs felhívást:

AKI ELFOGADJA A HORTHY-BANKÓT,
AZ SEGÍTI A HORTHY-BUNKÓT!

— Hm. Hát mért ne fogadnák el az emberek a Horthy-bankót, mikor mindent kapni érte? Mit szól a munkás, aki azon töri a fejét, hogy hol szerezhetne annyi bankót, amennyi szükséges a megélhetéshez, mit szól, mit gondol mikor mi azt ajánljuk neki, hogy azt se fogadja el, amit adnak?

Péter nekifeküdt a negyedik újságnak. Új, nevetségeseknek látszó apró kérdések körül nagyhangú, szenvedélyes vita. Marhaság! De viszont, ha ilyen tűzzel beszélnek egy dologról, bizton van mögötte valami... Új pártok. Egy történelmi nevű gróf, dúsgazdag nagybirtokos, a kisgazdapártban. Egy pesti bankigazgató — ez is kisgazda lett. A kisgazdapárt vezet. Grófok, bankárok... és persze sok-sok zsírosparaszt. Sok — Péternek — ismeretlen név.. Mennyi új embert dobott felszínre az ellenforradalom.

Olvasott! — elgondolkozott az olvasottak felett — aztán megint az újság fölé hajolt.

— A fehérterror országában is élnek. Ez tény. Ahogy én képzeltem el a fehérterror országát és ahogy a legtöbb külföldön élő elvtárs elképzeli. Hm. Egy esztendő előtt talán olyan volt az ország, mint amilyennek mi még ma is képzeljük. Megváltozott — egy év alatt —, minden megváltozott... Hm... Csak mi nem, a mi elképzelésünk nem...

Déltájban felmászott a Gellért-hegyre. Onnan messzi ellátni egészen Újpestig. A Dunán hajók úsztak — egyik Bécs, másik a Fekete-tenger felé.

— A kizsákmányolók és a dolgozók között folyik a harc — ez biztos. Ha nem úgy folyik, ahogy én tudtam, akkor másképp folyik. Hm. És ha másképp folyik...

Péter elképzelésében a Kommunisták Magyarországi Pártjának katonái azok voltak, akiket ő ismert — és azok, akiket ugyan nem ismert, de akik ugyanazokból a harcokból nőttek ki, mint ő. Most először gondolt arra, hogy a harc, az újfajta harc, új harcosokat kovácsol, olyanokat, akik nem fognak elcsodálkozni azon, hogy az emberek a fehérterror országában is élnek, akik tudják, hogy itt, hogy most hogyan lehet és hogyan kell dolgozni.

— Tanulni kell — mondotta Péter önmagának. — Ha nemcsak a múltban akarok élni... Huszonhárom éves vagyok. És ha hetvenkettő lennék, akkor is beletanulnék és akkor is a jelenben és a jövőnek élnék.

Elnézett Újpest felé. A Váci úton füstöltek a gyárak.

6.

A bőrmunkások házában a 11. számú szoba este hétkor le volt zárva. Nyolckor sem nyitották ki, kilenckor sem.

Péter egy kis ideig fel s alá sétált a ház előtt, aztán elindult hazafelé. Bár sem pénze, sem papirosa nem volt — és Szabó néni már kétszer is kérdezett a papírok után —, Péter most nem horgasztotta le a fejét. Maga sem tudta, miért, de egészen bizonyosra vette, hogy bár valami előre nem látott dolog megzavarta a megállapított találkát, az elv-

társak nem fogják magára hagyni. Bizonyosra vette, hogy körülötte elvtársak vannak, akiket ő nem ismer, de akik azért semmivel sem kevésbé elvtársak, mint azok, akiket évek óta ismer. Ezek a mai Budapesten úgy kiismerik magukat, mint ő — mondjuk Szolyván. Ezek az elvtársak — Péter ezt biztosra vette — be fogják őt is vonni a munkába. Hogyan és mikor, azt az elvtársak biztosan jobban tudják, mint ő, de hogy nem fogják cserben hagyni, az bizonyos.

A ház előtt — amelyben lakott — a fekete hajú fiú, Hoffmann várta.

— Ne menjen fel elvtárs, jöjjön velem. Az elvtársat, akivel az Alsóerdősor utcában kellett volna találkoznia, ma reggel lefogták. A bőrmunkásokhoz nem mehettem el magáért, de reméltem, hogy hazajön.

Péterbe karolt és lassan a Horthy Miklós út felé tartva, nyugodt hangon beszélt.

— Bécsből megjött az igazolása. Az Öreg nagyon melegen üdvözli. Ezer koronát is küldött magának. Csendesen elvtárs, csendesen. Az utcán vagyunk.

Péter Gottesmant vagy Szekerest ilyen hírre átölelte és megcsókolta volna. De a fekete hajú olyan nyugodtan, tárgyilagosan, szinte hidegen közölte vele az örömhírt, hogy őt nem lehetett megölelni... Igaz, a keze keményen fogja Péter karját és a hangja is mintha melegebb lenne egy hajszálnyival, mint előbb volt, de megölelni mégsem lehetett. Nem olyan ember. Péter uralkodott magán és sikerült éppoly csendesen válaszolnia, mint ahogy a kísérője közölte vele a hírt.

— Hazakerültem! — mondotta halkan.

7.

Tompa András — a fekete hajú fiú bal kezét zsebrevágva beszélt, szavait jobbja lassú mozdulataival kísérte. Péter már első este meglátta, hogy Tompa nem elmond valamit, hanem elmagyaráz. Akármiről van szó, ő tanít. Most arról az elvtársról beszélt, aki reggel lebukott.

— Ahogyan lebukott — hangsúlyozta Tompa —, arról kell legfőképp beszélni. Hogyan bukott le? Folyton szidjuk

az idejemúlt romantikát és mindig újra és újra beleesünk. Érti, elvtárs? — fordult Péterhez. Felugrott a robogó villamosra és egy csomó röplapot dobott az utasok közé, aztán leugrott. Megbotlott, elesett, nem tudott rögtön felállni — egy rendőr segítette talpra. Ekkor már a villamoskalauz is odaért — kezében egy csomó röplappal — ugyanolyannal, amilyet az előbb mutattam: „Gyújtsátok fel az ország négy sarkát"... A bíróság mai gyakorlata mellett biztos az öt-hat esztendő... semmiért. Mert ha egy ilyen tréfa sikerül, az eredmény akkor is szinte semmi. És többnyire nem sikerül. Eh...

A szőke lány — Vera — rövidlátó, szürkéskék szemét keskenyre összehúzva, egyenesen Péterhez fordulva beszélt:

— Tegnapelőtt — mondotta nagyon kellemes, mély hangon — tegnapelőtt éjszaka sikerült egyik kőbányai gyár falára olajfestékkel egy felhívást mázolni. Fehérterror... hóhérok... el tudja képzelni, mit írtunk. A kis Márton — majd megismeri — kevert valamit a festékbe, attól olyan jól tartott, hogy órákig hiába mosták, kaparták a rendőrök. Az egész Kőbánya beszélt a dologról. Ez siker! De a siker reális eredménye csak annyi, hogy két napig beszéltek róla. a hatást nem tudjuk lerögzíteni. Méhenkívüli terhesség.

Vera szobájában ültek. Az íróasztalon zöldernyős villanylámpa állott, az íróasztal mellett nyitott könyvállvány. Összehajtható vaságy, három szék és egy kis vaskályha, amelyben ma az első tűz égett. Vera — egész nevén Szobi Vera — épp úgy, mint Tompa András, tanárnak készül. Harmadik társukat, egy magas, szőke, szürke szemű fiút Vera és András Lacinak szólítják. Laci keskeny arcához nem illenek a duzzadt néger ajkak és a csontos munkáskezek.

— Mi vagyunk a hibásak — mondotta Laci pattogó hangon —, mi és csak mi. Tudjuk, hogy amit csinálunk, az semmit sem ér, vagy mondjuk csak nagyon keveset, és mégis csináljuk.

András szótlanul, mozdulatlanul, a zöldernyős lámpa felé fordított arccal állott — Vera helyeslő fejbólintással kísérte Laci szavait. Hogy az elhallgatott, mintha csak erre várt volna, ismét András vette át a szót.

— „Gyújtsátok fel az ország mind a négy sarkát"... Szép! Hol az ország négy sarka? Mit kell felgyújtani? Hogy

kell felgyújtani? Ki fogja felgyújtani? Mivel? Mikor a háború idején azt mondtuk: — dobáljátok el a fegyvert — vagy mikor, az oroszoktól tanulva már azt mondtuk a katonáknak, hogy az igazi ellenséget üssétek — annak volt teteje. De ma? A helyzet ma egészen más, mint akkor volt és mi mégis ugyanazt csináljuk. Ez a mi ortodoxiánk — fejezte be a szót kelletlen mosollyal.

— Nem egészen így van — vette át a szót Laci és egy pillanatra elgondolkozva hallgatott, baljával végigsimítva magas homlokát, melyen a gyermekkori angolkór félreismerhetetlen jeleket hagyott. Nem egészen így van — ismételte a szót — csak, sajnos, nem tudom magam kellő pontossággal kifejezni. Most is, mint akkor, egy bomlási folyamat határozza meg az életet, az ország életét és — hogy mondjam? — a hatalom, a tényleges hatalom most is, mint akkor, átment az uralkodó osztályok egyik csoportjának kezéből a másik csoport kezébe, vagyis . . .

— Hisz éppen ez az, pontosan így van! — A nagytőke — pontosabban —, a finánctőke megint nyeregben van. Megbocsásson, Kovács elvtárs — fordult Tompa Péter felé —, maguk Bécsben ezt még nem látták meg és épp ezért hibás a politikájuk. Azért, mert a grófok és bankárok a kisgazdapártba lépnek, maguk még mindig azt hiszik, hogy a kisgazdák — és a kispolgárok — az ország urai. Szó sincs róla! — mondotta élesen, jobbjával széles mozdulatot téve. A nagytőke mesterien dolgozik. Olvassa el a pénzügyminiszter akármelyik beszédét. Az egészen felületes emberek a pénzügyminisztert zseninek, a kevésbé felületesek őrültnek tartják — a valóságban se nem zseni, se nem őrült, hanem a nagybankok ügynöke, aki az adó-, meg a valutapolitikával gyorsan tönkreteszi a parasztot és a bankok megint diktálnak majd a falunak. Konszolidálódott az államhatalom — a nagybirtokkal szövetkezett, vele összeforrott nagytőke megint kézbevette a gyeplőt. Aki ezt nem veszi észre, az csak hibás politikát csinálhat.

— Megálljunk csak! Te, András, ha valamit be akarsz bizonyítani, mindig tíz annyit bizonyítasz be, mint amennyi az eredeti terved volt. Úgy látszik, egészen elfelejtetted, hogy mikor az oroszok Lemberg előtt állottak — tehát nem egészen három hónap előtt, a híres nemzeti hadsereg és a

rendőrség is, sőt — azt hiszem —, és itt kedvesen mosolygott Vera — a szociáldemokrata vezetőség kivételével az egész ország egy kissé felénk hajlott. Tudja, Péter, a börtönőrök igazolványt kértek a foglyoktól, arról, hogy jól bántak velük. A kispolgárság egy része... Én nem vagyok profeszszor — bal szemével Vera András felé kacsintott, aki tamáskodó fejrázással hallgatta a szót —, én nem vagyok professzor, de azt tudom, hogy még három hónap előtt egy ilyen röplapdobás, mint ez, amin most szegény Lantos rajtavesztett, a fél várost... azt akartam mondani, megmozgatta. de ez egy kissé sok lenne, hanem ha azt mondom, hogy a fél várost izgalomba hozta, akkor nem túlzok. Akkor mindenki, úgye Tompa elvtárs, mindenki meg volt győződve arról, hogy az ellenforradalom csak rövid, átmeneti állapot és senki, úgye Tompa elvtárs, senki sem tartotta kizártnak, hogy egyik napról a másikra ismét minden a mienk.

— Mindnyájan tévedtünk — vágott a szóba András —, de ez még távolról sem jelenti azt...

— Még nem végeztem, a szó az enyém — mondotta Vera talpraugorva. Akkor a vita arról folyt, hogy az oroszok jönnek-e előbb, vagy az emigráció tör-e be hadsereggel az országba. Egyiket a két lehetőség közül mindenki bizonyosra vette. Ez három hónap előtt volt. Varsó alatt nemcsak az orosz sereg szenvedett vereséget, hanem az egész világ dolgozói. tehát mi is, Tompa elvtárs. A vereség után — úgye Tompa elvtárs — át kell csoportosítani az erőnket, mindenek előtt meg kell állapítani, hogy mi is a helyzet és amikor ezt már pontosan tudjuk, akkor következik az új taktika megállapítása.

— Nézd Vera — kezdett Tompa lassan szóba —, te abba kapaszkodsz, hogy én az elvtársakat kritizálom, ahogy te szoktad mondani — szidom. Nem ez a lényeg. Ez a szidás nem értékítélet akar lenni, hanem annak a megállapítása, hogy új módszerekre van szükség.

— Ezt már megállapítottuk egypárszor.

— Igaz. De mert az elméleti megállapításnak eddig semmi gyakorlati eredménye nincsen...

András a mondat közepén elhallgatott.

— Bizonyos — vette át Péter a szót —, bizonyos, hogy az utolsó három hónap alatt szinte minden megváltozott, de

nem egyszerre és nem egyformán. Velem például megtörtént...

Péter elmondotta Balog Gergellyel való találkozását.

— Az utolsó fecske nem hozza vissza a tavaszt. Ha nem tévedek, a közmondás nem egészen így hangzik, de ez a változat is igaz — mondotta András.

— Igaz, de nem ez a teljes igazság! — felelt váratlan keménységgel Vera. — Nem kevesen vannak, akik azt hiszik, hogy a szovjet politika nagy változása a forradalmi háborúk politikája helyett a megegyezéses békére törekvés, nem a proletárforradalom új szakaszát jelenti, hanem a végét, a felszámolását. És ennek ellenére — és a magyar forradalom bukása ellenére — az ország nem ugyanaz a Magyarország, amelyik a forradalom előtt volt — és az emberek egészen mások. Megváltozott az emberek közötti viszony is. Ma már senki sem hisz a helyzetek és viszonyok örökkévalóságában. A legtöbb munkás (és az olyan szociáldemokrata munkás is, aki meggyőződésből helyesli a szociáldemokrata vezetőség politikáját), még az ilyen munkás is, nemcsak annak a lehetőségével számol, hogy holnap, vagy holnapután munkanélkülivé lesz, de azt is lehetségesnek tartja, és álmodik is arról, hogy két hónap, vagy egy esztendő múlva ismét — és most már véglegesen — szocializáljuk a gyárakat. A bankdirektornak pedig nemcsak olyankor vannak rossz álmai, amikor túlterhelt gyomorral megy aludni — néha ébren is gondol arra, hogy megállítják nyílt utcán az autóját és egy fegyveres munkás ráparancsol: szállj ki!

— A professzor nagyon biztos a dolgában! — szólt Vera.

8.

Péter sokáig izgatott figyelemmel hallgatta a szenvedélyes — itt-ott nem éppen barátságos hangú — vitát, de hogy a vita túlhosszúra nyúlott és az elvtársak olyan részletekbe bocsátkoztak, amelyek számára érthetetlenek voltak, gondolatai lassan másfelé kalandoztak.

Mikor Vera észrevette, hogy Péter belefáradt a vitába, új fordulatot adott a beszélgetésnek.

— Vagy két hónap előtt hárman összeálltunk — három szociáldemokrata diák — és felmentünk a szakszervezeti ta-

nácshoz. Ott felajánlottuk, hogy előadásokat fogunk tartani Darwinról, csillagászatról, a föld kialakulásának történetéről és hasonló „osztályharcos" témákról. Mivel nagyon becsületesek voltunk, három hét előtt arra is engedélyt kaptunk, hogy Marx gazdasági tanait ismertessük, persze szigorúan Kautsky könyve nyomán. Már hat szakszervezetben van csoportunk.

— Pontosabban: csoportocskánk — szólt közbe András.

— Most csak az a kérdés, ki használja ki a másikat. A szaktanács minket, vagy mi őket?

Péter elmondotta ruszinszkói élményeit.

— Tanulságos történet! — állapította meg András. Ha maga nem túloz, Kovács elvtárs, maguk azt akarták, hogy a kommunista párt egy kapitalista államban kormánypárttá legyen — pontosabban azt, hogy a kormánypártoknak kijáró jogokat élvezze. A rendőrséghez való kapcsolatuk meg egyenesen elvtelen. Ne féljen — mi nem esünk hasonló hibákba.

— A professzor nagyon biztos a dolgában! — szól Vera

— Az vagyok.

— Vajon mit csinálnak az elvtársak most Oroszországban? — tért rá Laci az elengedhetetlen tárgyra. Hogy Krímet visszafoglalták, most már igazán véglegesen győztek.

— Még van egy kis munka hátra — vélte András.

— Tudjátok, gyerekek — vette át ismét Laci a szót, baljával homlokát simogatva —, amikor itt találgatjuk, hogyan kell átépíteni a munkát, mindig arra gondolok, hogy jó lenne egyszer egyenesen Leninhez fordulni. Szavamra. Lenin rögtön megértené a helyzetet. Komolyan gyerekek, írni kellene Leninnek.

— Egész este a gyerekes romantikát szidjuk — felelte András —, és befejezésül kivágod a legromantikusabb tervet.

— Tréfálni, remélem, szabad? — védekezett Laci. — De amit most mondok, az komoly. Meglátjátok, előbb-utóbb a Komintern beleszól a dolgainkba és nem fogja szó nélkül nézni, hogy mi egyre feneketlen hordóba öntjük a vizet. Majdnem azt mondottam: a vért.

— Na, de most már igazán elég! Kovács elvtárs biztos azt hiszi, hogy egy hordó savanyú káposztába esett — csattant Vera hangja.

— Kovács elvtárs nem mulatni jött a mozgalomba.

— De nem is sírni.

András felelet helyett csak kezével legyintett: ugyan.

— Ezeknek — fordult Péterhez Vera — ritka tehetségük van mindent feketén látni és mindenkit halálra savanyítani. De magának, Péter elvtárs, igazán nincs oka a kesergésre. Igaz, száz közül, aki úgy került Magyarországra mint maga, kilencvenkilenc biztos elkallódik a mozgalom számára, ha ugyan fizikailag nem pusztul el.

— A századiknak — felelte nagyon komolyan Péter — száz helyett kell dolgoznia.

— Ez már beszéd! Ezért főzök magának egy csésze teát.

*

Éjfél már jóval elmúlott, mikor Laci és Péter felkerekedtek.

— Te, Laci — mondotta búcsúzáskor Vera —, útközben nem *hegedülnél* egy kicsit?

— Nem bánom.

— Hangfogóval — mondotta András és nyomatékosan megismételte a szót: hangfogóval.

Az ágy alól egy hegedűtok került elő, amit Laci a hóna alá vett.

— Rám bízhatod. Mehetünk.

— Félreértések elkerülése végett, vedd tudomásul — mondotta Laci a lépcsőn lefelémenet, hogy a professzor és a zárdaszűz — remélem te is észrevetted, hogy Verának pont olyan arca van, mint egy zárdaszűznek —, szóval Vera és András — férj és feleség. Nem tudom, ki lesz dühösebb, ha a dolog kiderül: Vera apja, vagy András anyja. Tudniillik mind a ketten tisztes polgárok. Vera apjának ráadásul pénze is van. Nagyon rendes ember, pontosan küldi a havi pénzt — aminek nagy részét aztán mi elhegedüljük.

— Elhegedülitek? — kérdezte csodálkozva Péter. Hát a hegedülés olyan sokba kerül?

— Sajnos, igen. Azt hiszem, nem éri meg sem a pénzt, sem a kockázatot.

A kockázat szó kinyitotta Péter szemét.

— Hát ha az a véleményed a dologról, akkor miért csinálod?

— Mert kritizálásból nem élünk meg és a jórészt már alkalmatlanná vált módszereket is csak akkor dobhatjuk el, amikor már találtunk valami okosabbat.

Egy sötét mellékutcában Laci gyakorlott kézzel kinyitotta a hegedűtokot és egy-kettő, már mehettek tovább — a falon egy röplapot hagyva hátra.

— Legjobb, ha jó húsz lépéssel mögöttem jössz.

Hazáig vagy negyven helyen hegedültek.

Hazaérkezve Péter meg akarta nézni a falragaszt, de a hegedűtok már üres volt.

— Mi a szöveg?

— Az oroszok krími győzelméről számolunk be. És arról, hogy mit jelent ez a győzelem.

9.

Kemény Laci kora reggel munkába ment. Mikor már a kabátját is magára húzta, felköltötte Pétert, akivel az éjszaka egy ágyban aludt.

— Ha az anyám kérdi — és biztosan kérdezni fogja — ne felejtsd el, hogy Timár Pál bőrmunkás vagy, aki most jött haza Jugoszláviából.

Péter morgott valamit és ismét elaludt. Jóval tíz óra után ébredt újra. Mikor a harisnyáját felhúzta, egy összegyűrt cédulát talált benne. A cédulát idegesen kisimította — aztán hangosan elnevette magát:

— Ne felejtsd el, hogy Timár Pál bőrmunkás vagy, aki most jött haza Jugoszláviából.

Kemény néni híg kávét és száraz kenyeret tett Péter elé a konyhaasztalra.

— Milyen az élet Jugoszláviában? — kérdezte, miután Péter nevét és foglalkozását megtudta.

— Nehéz. A munkanélküliség ugyan már enyhült valamicskét, de a bérek olyan alacsonyak, az árak meg olyan magasak . . .

— Az egész világ egy város — sóhajtott Keményné.

A hatalmas termetű, erősen őszülő, szőke asszony kissé meggörnyedve állt a gondosan tisztára súrolt konyhaasztal előtt, jobbjában oly módon tartva a hosszúnyelű söprűt, mint

menetelő katona a fegyverét. Nagy testéhez képest túlontúl kicsi fejét félodalt hajtotta. A világosság az udvarra nyíló konyhaablakon át sápadt madárarcára esett. Mélyen fekvő, apró szemei alatt sötét árkok. Homlokán éppúgy, mint a fiánál, az angolkór jelei.

— Mintha azt is örökölni lehetne — gondolta Péter.

— A bérek nálunk is alacsonyak, de mégis, ha rongyra nem is telik az embernek, de már legalább eszünk. És azt mondják, hogy, mert a termés jó volt, az árak is esni fognak. Csak persze, most megint tél jön — fűteni kell — a szén — hajaj! Timár úr ugyanott fog dolgozni, ahol Laci?

— Azt hiszem, igen.

— Nem rossz hely. A bér jobb is lehetne, de legalább megbecsülik az ember munkáját. Szegény megboldogult férjem mindig azt mondotta, hogy inkább legyen kicsi a kereset, de becsülete legyen az embernek. Levélhordó volt szegény. Egy kis nyugdíj is jár utána. Ott lóg a fényképe a szobában.

A szoba ablakán rég elsárgult tüllfüggönyök. Két puhafaágy, négy szék és egy öreg, vedlett plüsstakaróval letakart, a szoba jó harmadát elfoglaló asztal. A falon valóban ott függött egy nagy kartonlapra ráragasztva Laci apjának fényképe — egy öregedő, alacsony, széles arcú, duzzadt szájú honvédbaka. A fénykép fölé egy halvány aranyszínű angyal babérkoszorút tartott. A kép alatt ugyancsak kopott aranyszínű nyomtatott betűk:

„ÉDES ÉS DICSŐ DOLOG A HAZÁÉRT MEGHALNI".

Legalul tintaceruzával: 1918. augusztus 3. Piave.

Keményné a kép előtt állva, mélyen felsóhajtott.

— Egy fiam a Kárpátokban esett el, egy Szerbiában és egy még ma is ott él Szibériában. Három év előtt jött tőle utoljára levél. Csak a negyediket, az utolsót őrizte meg az isten.

Péter ebéd után sétált. Csak kis ideig, mert, hogy az előző napok nagy bizonytalansága elmúlt, valahogy még félelmetesebb szint kapott a város. Bolond dolog lenne most lebukni, amikor ismét lehetőség nyílott a munkára. Már sötétedett, mikor hazaérkezett, de lámpa még nem égett. Az ablakhoz állt és kibámult rajta.

A háromemeletes bérkaszárnya négy oldalról zárta körül a szűkreszabott udvart. A ház rég épült, rég tatarozták. Szürkületkor is látszott, hogy a vakolat sokhelyütt lehullott, vagy megrepedezett. Az apró ablakok, ahogy a sötétség nő, mintha közelebb húzódtak volna egymáshoz. Ha egyik-másik mögött világosság gyúlt, a lámpa ugyanazt a képet világította meg: a kopott bútorok évekkel előbb bizonyára különbözőek voltak, de a hosszú nyomorúság mintha egyenruhát húzott volna az egyszoba-konyhás munkáslakásokra. Az udvarban egy verkli szólalt meg. A verkli nem volt látható, sem az, aki forgatta, de a muzsika, egy régi osztrák katonai induló felhallott a szobába. Keményné kinyitotta az ablakot és egy újságpapírba csavart kenyérdarabot dobott le a láthatatlan zenésznek.

Ebédre Laci nem jött haza — ott szokott ebédelni a gyár mellett, egy kifőzésben. Este vendéget hozott. A vendég széles vállú, kissé merev tartású, sötét arcbőrű munkás, jól kidolgozott jobbjával keményen megszorította Péter kezét. Keményen megszorította és nem engedte el rögtön. Nagy dióbarna szeme kutatóan vizsgálta Péter arcát.

— Azt hiszem, Timár elvtárs, mi régi ismerősök vagyunk.

Péter homályosan emlékezett a széles, csontos arcra, a friss, piros, angolbajuszos szájra. De nem tudta, hova tegye az emléket.

— Mama lement kenyérért — mondotta Laci.

— Nos, akkor azt is megmondhatom, hogy honnan ismerjük egymást, Timár elvtárs. Tizenkilenc augusztusában, aznap, amikor a románok bevonultak Pestre, másodmagával ott aludt az én akkori, Üllői úti szobámban. Előzőleg a körúton akadtunk össze, ahol egy vörös csillag miatt valami csetepatéjuk támadt. Nos?

— Kicsi a világ! — mondotta Péter és most ő szorongatta meg a vendég kezét.

— A világ nem kicsi, csak a mi frontunk rövid. Különben, a félreértések elkerülése végett, ma nem Kuszák Lászlónak hívnak, hanem Kiss János a becsületes nevem.

1.

A cipőgyárban (ami nem annyira gyár volt, mint óriásira dagadt műhely), ahol Timár Pál (a mi Péterünk) felvételre jelentkezett, szükség volt munkásra és Timár megkapta a próbacipőt. Ahogy a sámfát, a kész felsőrészt, dikicset, meg még néhány szerszámot, aminek a nevét sem tudta bizonyosan, kézhez kapta, egy kicsit elgondolkozott. Mikor Laci azt ajánlotta, hogy menjen ugyanabba a gyárba, ahol ő dolgozik, Péter először tréfára vette a dolgot, de sok szó után mégis belement a játékba. Amíg megfelelő vasmunkásigazolványt nem szerzek, egye fene, bőrmunkás leszek.

— Különösen jó suszter aligha leszel — vélte Laci —, hanem ha egymás mellé ülünk, valahogy megleszünk. A munka már annyira részekre van bontva, hogy az embernek csak egy egész kis részt kell tudnia és azt megtanulod. Tanult munkásnak gyerekjáték. Vágj nyugodtan bele.

Timár Pál, ha nem is valami nyugodtan, de belevágott. És most tessék: csinálja meg a próbacipőt.

Négyen ültek egy asztalnál. Timártól balra egy szakállas, beesettarcú, idősebb munkás, jobbkézt egy vele körülbelül egyivású nyurga, jókedvű fiú. A szemben ülő balszemén fekete kötést viselt.

— Ugye, maga az, szaktárs — kérdezte Timárt a szakállas, —, aki Kemény Lacival együtt katonáskodott?

— Én vagyok — felelte Timár.

— Rögtön gondoltam — így a szakállas és még mielőtt Timár észrevehette volna, hogy mi történt, az előtte heverő holmi a szomszéd előtt volt, helyette meg már egy, a kaptafára felhúzott cipőfelsőrész feküdt.

— Ezen elpiszmoghat egy kis ideig — mondotta a szomszéd.

Az asztalnál dolgozó másik kettő se nem látott, se nem hallott.

A teremben vagy harminc munkaasztal állott — mindegyiknél négy ember görnyedt. A szomszédos teremből egy gép szabályos zakatolása hallatszott. A felügyelő rövidebb

ballábával bicegve asztaltól asztalhoz ment. Amint Timár lopva utánanézett, látta, hogy mindenütt igazít, kifogásol, tanácsol, elrendel valamit és már megy is tovább. Cseppet sem kíváncsi arra, hogyan hajtják végre az utasítást. Amikor visszakerült Timár mellé, csak egy pillantást vetett a készülő próbacipőre. Timárnak úgy tetszett, hogy helyeslőleg biccentett a fejével.

— Az öreg ma feltűnően szelíd — suttogta a bekötött-szemű. — Úgy látszik, jót ivott tegnap.

— Ha egy kicsit leszállítanák a bor árát, egész tűrhető lenne mellette az élet — toldotta meg a szót kis szünet után.

— Ha leszállítanák a bor árát, meg a kenyérét, meg a húsét, meg a lakásbért is, ugyanakkor felemelnék az órabért és azon túl is tudnék még egy pár még-et és hát-ot — így a szakállas öreg.

— Maradjunk egyelőre a bornál. Ámbár lehet, hogy én szokásból ragaszkodom annyira ehhez a követeléshez. Az internálótáborban, ha Bizik őrmester úrnak volt mit innia, poloskán, bolhán, tetűn és patkányon kívül senki sem bántott minket. Ha meg józan volt — hm —, tán még ma is két szemem volna, ha akkor este idő előtt el nem fogy a bor.

— A szaktárs Jugoszláviából került ide? — fordult a nyurga fiú Timárhoz.

— Onnét.

— Ott ugyanebben a szakmában dolgozott?

— I-i-gen.

— Rögtön gondoltam — bólintott a szóra a nyurga, s miután egy gyors oldalpillantással meggyőződött arról, hogy a felügyelő épp a hátát mutatja feléjük, hirtelen mozdulattal kicserélte sámfáját Timáréval.

A félszemű szemérmesen elfordult, de az öreg rosszallólag csóválta a fejét.

— Nem kell annyira sietni — mondotta. — Ha Timár szaktárs túlontúl gyorsan elkészül a munkával, csak az akkordnak árt vele. Legyen eszed — szólt rá komolyan a nyurgára a jókedvű.

— Na, mi baj megint? — kérdezte a felügyelő, aki épp az utolsó zsörtölődő szóra ért az asztalhoz.

— Baj éppen nincsen, csak Schulz szaktárs a világért sem tudná morgás nélkül megállni, ha véletlenül kiszalad a

számon, hogy ha a béremből nem telik evésre is és ivásra is, akkor én inkább az ivást választom. Kinek a pap, kinek a papné.

A felügyelő szó nélkül továbbállott.

Timár egy közeli kifőzésbe ment ebédelni. Az öreg Schulz vezette oda, Laci velük egy asztalnál ült. Csak levest rendelt, a többit újságpapírból ette. Így ebédelt a cipőgyár munkásainak túlnyomó többsége.

— A próbacipő meglesz — mondotta az öreg Schulz De mit csinálunk azután? Lassanként több vasas lesz a gyárban, mint bőrmunkás.

— Úgy kell csinálni a dolgot, hogy mi hárman egy asztalnál maradjunk és közös számlára dolgozzunk. Timár egyelőre szegelni fog.

— Közös számlára? Hm. Ugyan!... Nna — egyszer megpróbálhatjuk. De azért mégis csak ammondó vagyok, hogy a vasasokat a vasgyárba kell beszerezni.

— Igen, ha vasaspapírunk lenne — így Laci. — De nincs Lehet, hogy...

— Majd másutt mondd el — vágott a szavába Schulz, a levestől nedves, szürke szakállát törülgetve.

— Senki sem figyel ránk és ha figyelne, akkor sem értené, hogy miről beszélünk.

— Az óvatosság sohasem árt. Én kezdtem, én vagyok a hibás, de most már ne folytasd. Kutya legyek, ha a fele ennek a sörnek nem víz.

Egy sarokban, három-négy méternyire attól az asztaltól, amelyiknél ültek — megszólalt egy zenélő óra. A Radetzky-indulót játszotta.

— Na — mondotta az öreg, zöldesszürke szemével ravaszkásan Timár felé kacsintva — rendben vagyunk.

És fiatalosan fejére vágta régimódi, szürkülni kezdő keménykalapját.

3.

— Timárnak fogom szólítani, hogy gyorsabban hozzászokjak a nevéhez, maga meg ne felejtse el, hogy engem Kissnek hívnak. Kiss János a becsületes nevem és munkanélküli borbély vagyok. Nna, tárgyra.

Az Angyalföld-Újpest felől fúvó szél egyre hangosabban muzsikált a kopár ligeti fák megdermedt ágain. A ligeti utak szinte teljesen elhagyatottak. Kiss már jó órája magyarázott és Timár mindig újabb kérdésekkel jött.

— Gyerünk haza hozzám, már komolyan fázom — szakította meg a beszélgetést Kiss János. Itt lakom az István úton. A címemet összesen négyen tudják, maga az ötödik. Csak nagyon nagy szükség esetén emlékezzék rá — felírnia, természetesen nem szabad.

Kiss egy Garai téri cukorkaárusnál lakott. Bejárat a konyhán keresztül. A konyhában a lakásadó öreg házaspár húzódott meg.

Az asztalt ócska plüsstakaró fedte, rajta egy porcelán váza, poros művirágokkal. Egy összecsukható tábori ágy, egy puhafaszekrény és négy szék volt a szoba bútorzata. A falon aranyozott fakeretben Károly király képe.

— A háziúrék — itt Kiss a konyha felé mutatott — meg vannak győződve afelől, hogy ha ez a hülye — itt kezével őfelsége felé bökött —, hogy ha ez a hülye visszakerülne, akkor a régi jó világ is visszatérne. Weisz bácsi időnként megáldja a képet.

Kiss az ágy alól egy gramofont vett elő és megnyekergetett egy ócska operettáriát.

— Ezt általában csak akkor csinálom, mikor az írógép dolgozik. De soha sem árt, ha Weisz bácsiék hallják, hogy én a vidám szegények közé tartozom.

Kiss tovább magyarázta a helyzetet.

Beszéd közben két kezét zsebrevágta, nem a nadrágja, hanem a kabátja külső zsebeibe. Hosszú karjai úgy állottak el testétől, mint egy fazék két füle.

Lassan beszélt, azokat a szavakat, amelyekre súlyt fektetett, szinte tagolva mondotta ki. Ha arról számolt be, hogy valami nem megy, vagy csak nagyon nehezen megy, akkor is olyan határozottan beszélt, hogy szinte nehéz volt elhinni: az a valami valóban nem megy. Amikor nem ő beszélt, szinte gyerekes kíváncsisággal nézett a beszélő arcába. Ha az, amit hallott, tetszett neki, két fehér fogsort mutatva, szélesre húzott szájjal nevetett.

Mialatt Péter a ruszinszkói dolgokat mondotta el, Kiss nem mutogatta a fogait, hanem a fejét csóválta.

— Nna. Tudja, én nem szívesen beszélek elintézett dolgokról, de most mégis nekifogok. Olyan kicsi ez a világ, hogy mindenütt ez a nóta járja, oszt ezt az egyet se ismerjük. Még soha nem jártam Dél-Amerikában, de a fejem teszem rá, hogy ott is minden rabló azokat sajnálja, akiket a szomszéd rabló fosztott ki. Ebben nincs semmi különbség csehek és magyarok, szerbek és tűzföldiek között. Szóval...

— Azt tudja, hogy én még Pesten voltam, mikor a románok ide bevonultak. Nem volt vidám látvány. De az semmivel sem volt vidámabb, mikor a magyar nemzetiek bevonultak a Dunántúlra. A magyar fehértisztek még rosszabbak voltak, mint a román tisztek, vagy jobban mondva, inkább otthon érezték magukat. Szabadon raboltak, kínoztak, akasztottak. Néha még a mieink is azt hiszik, hogy túlzunk, amikor a fehérterror borzalmairól beszélünk. Hát azt biz' nem lehet megtoldani, de még elmondani is nehéz, amit a magyar tisztek csináltak a magyar földön.

Kiss pár percig hallgatott. A szobában fel és alá járkált. Kezeit hol kivette a zsebeiből, hol ismét eldugta. Fejét roszszallóan csóválta.

— Én a Dunántúlon a húgomnál rejtőztem, de még idején átlógtam Horvátországba — Jugoszláviába. A húgomat a fehérek kivégezték. Azt mondták rá, hogy Szamuelyt rejtegette. A férjét is kivégezték. Rokkant katona volt szegény. Fél lábát a román fronton hagyta, a császár védelmében. A részleteket nem mondom el. Magyar fehértisztek...

— Szóval, én még idejében átjutottam a szerbekhez. Pécsre mentem. Pécs Magyarországhoz tartozik, de máig is szerb megszállás alatt van. A lakosság maga kéri a szerbeket, hogy ne ürítsék ki a várost. A munkáslakosság a szerb „demokrácia" védelme alá helyezi magát. Nem kér a magyar fehérterrorból. Érthető, mi? Na jó! Szóval Pécsre érkeztem és rögtön kaptam munkát. De még mielőtt munkába állottam, megbetegedtem. Hastífuszban. Nyolc hétig feküdtem kórházban. Mire felkeltem, a város ugyancsak megváltozott. Teli volt magyarországi menekültekkel és a szerbek jól fogadták őket. Helyet adtak nekik a város közigazgatásában. Bőségesen volt munka. Írhattak, beszélhettek, sőt, a szerb közigazgatás egyenesen megkívánta tőlük, hogy írjanak és beszéljenek — a magyar fehérterror ellen.

— A menekültek — persze — el voltak ragadtatva a „fiatal szerb demokráciától". Én is. Felgyógyulva nem a szakmámban kerestem munkát, hanem hivatalba léptem, a városi közigazgatás szociálpolitikai osztályán. Munkám az újabb menekültek elhelyezésén kívül főleg abból állott, hogy kijártam a bányatelepre és a magyarországi fehérterror ellen szavaltam. Ha a szerb demokráciát nem is magasztaltam, mint sokan tették, mindenesetre azt szolgáltam. Jól éltem és azóta már biztos pocakot eresztek, ha Mukits Vidor bele nem köp a szociálpolitikámba.

— Mukits Vidor... Ezt a nevet aligha ismeri, Timár szaktárs, és talán senki a fiatal generációból. Öreg fiú volt Mukits, abból a korból, amikor Bokányi először ült börtönben. Én még fiatal fiú voltam, mikor megismerkedtem vele. Két éjszakán keresztül tanított — olyan jóízűen tudott beszélni, hogy az ember ítéletnapig is elhallgatta volna. Egy falusi kovács fia volt. Szinte az egész Európát bebarangolta. Minden nyelvből értett valamit. Ahányféle forradalmi szervezet volt Európában, mindtől tanult valamicskét és volt baja Európa minden országának rendőrségével. Kicsi, sovány, vörösesszőke — mikor én megismertem —, már erősen kopaszodó ember. Tagja volt — persze — a pesti vasas szakszervezetnek és hol anarchistának, hol szindikalistának mondta magát, hol meg röviden antimilitaristának. Azt hiszem, lényegében szerb, pontosabban délszláv nacionalista volt, ami annak számára, akinek volt füle — kicsengett a legforradalmibb felszólalásából is. Tizenkettőben Pestről hazatoloncolták Szlavóniába (azért emlékszem olyan jól az esetre, mert az én vasárnapi nadrágomban utazott el) és azóta nem is hallottam róla.

— Mint aztán tőle magától megtudtam — tizennégyben, a háború kitörésekor átszökött Szerbiába és a háborút a szerb hadseregben verekedte végig. Háromszor — vagy talán négyszer — sebesült meg. Igen. Nos, ez a Mukits Vidor állított be hozzám 1920 márciusában egy vasárnap reggel. Sovány, piszkos, rongyos, sőt, amint később kiderült, tetves, meg rühes volt a szerencsétlen. Persze nem ismertem meg, ő sem engem és csak hosszas tárgyalás után jöttünk rá, hogy ismerősök vagyunk.

— Honnét? — kérdem.

— Magyarországról menekültem. Fehérterror...
— Tudom már, tudom. A címem hol kaptad meg?
— A városházán...
— Nagyon helyes.

Amikor rongyait ledobta, hogy megmosakodjék, láttam a hátát. Olyan csíkos volt, mint egy zebra. Hónapok óta intéztem már a magyar menekültek dolgát, ismertem ezeket a csíkokat: botütések nyomai. A melle is sebes volt. Ott szivartűzzel égetett sebek voltak.

— Merre jártál?
— Magyarországon. Majd később elmondom.

Akkortájt olyan hírek jártak, hogy az antant követeli Pécs kiürítését. A szerbek erre fokozták a magyar fehérterror elleni propagandát. A cél az volt, hogy a pécsi és a pécskörnyéki bányászok tiltakozzanak az ellen, hogy Pécset kiszolgáltassák a Horthy-banditáknak. Aznap, hogy Mukits megérkezett, épp egy ilyen tiltakozó-gyűlésünk volt. Magammal vittem Mukitsot és miután beszéltem, ő ledobta az ingét és megmutatta a hátát a közönségnek.

Felháborodott kiáltások. Ökölbeszorult kezek.

— Pusztuljanak a magyar fehérbanditák!

Itt-ott egy-egy hang Szerbiát éltette.

Mukitssal együtt vacsoráztam, aztán hazamentünk. Az éjszakát nálam fogja tölteni. Mikor hazaérkeztünk, Mukits odaáll a falitükör elé — olyan jó szobám volt, hogy még tükör is volt benne —, szóval Mukits odaáll a tükör elé, belenéz és ráköp. Belenéz és ráköp. Ezt megismétli vagy tízszer. Mi az, testvér, mi bajod? Mukits nem felel, csak köpi a tükröt. Mi az, mi baj van? Mit akarsz attól a szegény tükörtől? Azt akarod, hogy téged köpjelek le? — szólalt meg végre az öreg fiú. Megszoktam, hogy a menekültek nem éppen a legjózanabb emberek.

— Ugyan miért köpnél le, testvér? — kérdeztem csendesen.

Mukits tetőtől talpig végignézett rajtam. Vörösszegélyes, világoskék szemét összehúzta, kezével végigsimította szürkébe vegyült vörös haja maradékait. Ez a mozdulat, de összeráncolt homloka is mutatta, hogy erősen gondolkodik. Könnyű volt kitalálni, azon gondolkodik, hogy érdemes vagyok-e a feleletre, vagy sem. Úgy döntött, hogy felel.

— Ha éppen tudni akarod — mondotta szemeit lesütve — nem Magyarországról szöktem, hanem egy horvát börtönből. Ott vertek félholtra — horvát csendőrök.

A többit már könnyű volt kivenni belőle.

A háború után Szlovénországba került, a felszabadított Szlovénországba. Törzsőrmester volt a délszláv hadseregben, két szerb és egy francia kitüntetés tulajdonosa. Minden rendben is lett volna, ha a szlovén munkások éppen abban a kis városban nem kezdenek bérmozgalmat, ahol Mukits állomásozott. Az osztrák gyáros katonai segítséget kért a „lázadó" munkások ellen és a fiatal szerb demokrácia teljesítette a kérést.

Hogy mit csinált Mukits, azt az előadásából nem lehetett megérteni. E pontnál többet káromkodott, mint mesélt. Egy bizonyos: az öreg őrmesternek sehogy sem tetszett, hogy az „ősi ellenség", az osztrák, katonai segítséget, szerb katonákat kap a felszabadított délszláv munkások ellen. Mukitsnak eszébe jutott, hogy ő valaha szindikalista, anarchista és antimilitarista volt és hogy négy éven át verekedett azért, hogy a délszlávokat felszabadítsa az osztrák járom alól. Mondom, nem tudom, hogy mit csinált, de tudom, hogy őt és tíz katonatársát hat hónapra becsukták. A hat hónap alatt heten belepusztultak a vallatásba. Hármukat a vizsgálat befejeztével Zágrábba vitték, hogy hazaárulás miatt feleljenek a haditörvényszék előtt. Mukits útközben kiugrott a vonatból és négyheti bújdosás után Pécsre érkezett.

Mukitsnak másnap ismét meg kellett volna mutatnia a hátát egy népgyűlésen. Ehelyett — segítségemmel — átszökött Ausztriába. Két hét múlva én is Bécsben voltam, otthagytam, cserben hagytam a fiatal szerb demokráciát. Miután a párttal megtaláltam a kapcsolatot, Mukitsot is kerestem Bécsben, de már hiába kerestem. Ötnapi betegség után meghalt szegény, aznap, mikor végre kórházba szállították. Nna. Ez Mukits Vidor esete. Tanulságos eset, mi?...

Timár Pál sohse hitte volna, hogy ez is megeshetik vele: előbb tanult bele a cipészkedésbe, mint a pártmunkába. A cipőszegezést már behúnyt szemmel is csinálta, a bőrszag már úgy beleette magát a ruhájába, mint azelőtt a vasoxid, de a pártmunkával még mindig bajok voltak. Mikor a százkilométeres előretörésekhez és ezerkilométeres visszavonulásokhoz szokott huszárt leszállítják a lóról és bedugják a lövészárokba, ahol hetek múlnak el anélkül, hogy bármi látható történne — párszáz méter árkot nyerünk, vagy ugyanannyit elvesztünk — (gyerekjáték!) — nos, az a huszár nehezen fér meg a bőrében.

— Hogy a háború ilyen unalmas is lehet! — gondolja tetvészkedés közben, hathetes lövészárokélet után.

Ehhez az unalmas háborúhoz kellenek a jó idegek!

Egy este, munkavégeztekor Schulz hívására Laci és Timár elmentek a közeli kiskocsmába. Amikor Schulzcal mentek, Timár mindig tartott egy kissé attól, hogy az öreg magára vonja a közfigyelmet, mert a nyakkendőnélküli kék inghez sehogy sem illett a magas, erősen szürkülő keménykalap, amiről az öreg a világért sem mondott volna le.

— Velem együtt szürkült meg, lássuk, melyikünk bírja tovább?

A pincér, aki agyontisztított frakkjához színes sportinget viselt, négy pohár sört állított az asztalra. A negyedik pohár mellett a félszemű Bódi ült.

— Körözött liptait! — rendelt az öreg Schulz, szokása szerint rövid, szürke szakállával játszva.

Mialatt a körözött liptai alkatrészeit szakavatott kézzel összekeverte és egy félkortyra való sörrel adta meg a módját, anélkül, hogy a munkát abbahagyná, Bódihoz fordult.

— Már harmadik hónapja, Bódi szaktárs, hogy Hajmáskérről kikerültél, de a gyáron kívül most látlak legelőször. Mit csinálsz tulajdonképpen a szabadidődben?

Bódi csak félfenékkel ült a széken és savanyú képpel nézett maga elé. Jobb szeme alatt az árok majd olyan sötét volt, mint a bal szemüregét fedő kötés.

— Mit csinálok? — ismételte meg vállvonogatva a kérdést. — Mit? Semmit!

Egyet húzott a söréből, azután ismét megszólalt.

— Mit csinálok? Hallgatom az asszony sírását.

Schulz egy pillanatra abbahagyta a körözött kezelését.

— Aztán miért sír az asszony?

— Az volna a különös, ha nem sírna — felelt Bódi, kiürült söröspoharával az asztalt kopogtatva. — Miért ne sírna? Én nyomorékon jöttem haza, a gyerek meg — egy hétesztendős fiam van — akkor született, amikor Bebel meghalt, ő utána hívják Ágostonnak, hát az Ágoston... A gyerek úgy állotta a háborús nyomorúságot, mint a vas, de a békét, ezt a békét — az isten akárhová tegye a dolgát —, ezt a békét nem bírja ki. Köhög és köhög! Tavasszal majd olvashatjuk a Népszavában: elvitte a proletárbetegség. Hát még csak ne is sírjon az asszony?

Az öreg fürge kezekkel kente kenyérre az időközben elkészült liptait.

— Egyetek!

Ő maga nem evett. Munkáját elvégezve, barázdás arcát Bódi felé fordította, fejével úgy bólogatva, mint aki igent int a kimondott szó után.

— Hány év óta ismersz, Bódi szaktárs?

— Tizenkét, nem, idestova tizenhárom esztendeje — felelte kis gondolkodás után Bódi.

— Tizenhárom esztendeje — ismételte meg Schulz a szót. — Nagy idő. Úgy emlékszem, én szerveztelek be a bőrmunkásokhoz. És a Népszavára is nálam fizettél elő legelőször.

Bódi szótlanul biccentett a fejével.

— Igen — folytatta a szót az öreg. — Tizenhárom esztendő előtt... Szóval ismerjük egymást, Bódi szaktárs?

— Hová akarsz kilyukadni, Schulz szaktárs?

— Sorjával megtudod. Te azt mondod, hogy sír az asszony. Bizonyos, hogy színtiszta igazat beszélsz: sír. De hát mit gondolsz, az enyém mit csinál? Két fiam a Doberdón esett el, a harmadikat, aki félkézzel jött haza Szibériából, a Zrínyi utcában kínozták agyon. A lányom — három fiút neveltem fel és egy lányt —, a lány szifiliszt kapott egy román tiszttől. Hát mit gondolsz, az én feleségem nevet? És mit gondolsz, az én dolgom csak az, hogy a sírását hallgassam? Más dolgom nincsen?

Az öreg nagyon halkan beszélt. Annál hangosabbak voltak azok, akik a szomszédos asztalnál boroztak. Az öreg, mert úgy gondolta, hogy a borozók lármája elnyelte az ő szavát, megismételte a szót és aztán harmadszor is elmondta a magáét, anélkül, hogy hangját akár egy árnyalattal is magasabbra emelte volna.

— Együnk, szaktársak! — mondta befejezésül.

Bódi nem evett. Mozdulatlanul ült és mereven bámult maga elé, az ételfoltos vörös abroszra. De mikor már senki se várta, mégis csak megszólalt.

— Bent vagyok a szakszervezetben — mondotta. — Pontosan ragasztom a bélyegeket. A Népszavát is járatom.

— Hol vagyunk már attól! — legyintett kissé ingerülten Schulz. Egy pillanatig hallgatott és mikor ismét megszólalt, hangjában nyoma sem volt az ingerültségnek:

— Bokányi ma már nem a választójogról beszél a Tattersallban, hanem a fegyházban ül, halálos ítélettel a fején, Bódi szaktárs. A Népszava sem az, mint régen. Most azt írja: „a bűnösök bűnhődjenek!" Kik azok a bűnösök, Bódi elvtárs? Te, aki gyári bizalmi voltál? Én, aki munkástanácstag voltam, a fiam, aki félkézzel is kiment a frontra a proletárhazát védeni? Mi bűnhődjünk, Bódi elvtárs, ezt követeli a Népszava. Hát én meg azt mondom, hogy már eleget bűnhődtünk azért, hogy nem tudtuk, hogyan kell a dolgot csinálni. És ha még ma sem tudjuk, hát puskatussal, akasztófával, herélőkéssel tanítanak meg rá. Így előbb-utóbb mégis megtanuljuk. De annyit már ma is tudunk, Bódi szaktárs, hogy nem elég sírni és az sem elég, ha a sírást hallgatjuk.

Bódi, mintha valami támadás ellen védekezne — ujjait szétfeszítve, két kezét messzi maga elé tartotta.

— Nem, nem tudok többet csinálni! — mondta rekedten.

— Nem akarsz!

— Nem tudok — ismételte a szót Bódi ... — Az asszonyt nem hagyhatom magára ... Nem. És a második szememet sem adhatom oda, nem ... Nem, nem tudok, nem ...

Bódi hirtelen felállt, a pincért hívta.

— Fizetni!

Mikor búcsúzóul kezet nyújtott, Schulz hosszan megrázta a felé nyújtott kezet.

— Hát ha te már nem tudsz verekedni, Bódi elvtárs, azért nem kell haragudni azokra, akik tudnak.

Bódi határozottan mosolyra húzta a száját.

— Ugyan miért haragudnék, Schulz elvtárs?

— Gyáva ember. Gyávaságból elárulja az ügyet, a gazember — szólalt meg Laci, mikor hármasban maradtak.

— Ugyan-ugyan! Butaság! Te csupa hősökből akarsz pártot szervezni... Jó fiú a Bódi, ismerem. Meglátjátok, jó harcos lesz belőle — a maga idején. Egyétek meg fiúk ezt a kis maradék liptait — szólt Schulz —, nekem nincs étvágyam. De itthagyni mégis kár volna.

5.

Tompa András minden reggel pontosan fél hét órakor kiugrott az ágyából és egy perc múlva hideg tuss alá állott. Mikor jól ledörzsölte magát, tíz percig tornázott. Aki felöltözve látta, el sem hitte volna, hogy a sovány fiúnak milyen jól kidolgozott izmai vannak. Özvegy édesanyjával lakott, aki francia és angol órák adásából tartotta el magát. Tompáné — egy városi mérnök özvegye — és András között már esztendők óta, ha talán nem is feszült, de minden esetre nagyon hűvös volt a viszony. A reggeli kávénál találkoztak — néhány udvarias szót váltottak —, aztán másnapig nem látták egymást. A karcsú, ezüstszínű haja ellenére is fiatalos külsejű asszony nyakában aranykereszt lógott.

András reggeli után bement az egyetemre és beült az egyik előadó terembe, nem annyira az előadás kedvéért, mint inkább azért, hogy lássák az arcát. Egyetemi nyelven szólva: pofakurzust tartott. Az előadás ideje alatt a reggeli lapokat olvasta, kék ceruzával jelölve meg a cikkeket, amelyek valamilyen szempontból különösebb figyelmet érdemelnek.

Tizenegy órakor német órát adott egy kollégájának. Azért a pénzért, amit a német óráért kapott, orosz leckét vett egy volt hadifogolytól. Délután négytől hatig egy lipótvárosi kereskedő három fiát oktatta a gimnáziumi tudományokra. Ezt a munkát ugyan nem valami jól fizették, de hogy András nem ivott, nem dohányzott és ruházatra sem

költött valami sokat, valahogy eltengődött — a rendszeres apró jövedelmet, fordításokkal szerzett, rendszertelen apró keresettel foltozgatva.

Ilyen időbeosztással élt már majd egy esztendeje, azóta, hogy a román hadifogságból, hová a vörös háború legelső hetében esett, hazakerült. Az egyetemre felvették, jólhangzó neve és jó keresztlevele mögött nem sejtve a volt vöröskatonát. Az egyetemen ismerkedett meg Verával, aki a diktatúra bukása utáni első félesztendőt Bécsben töltötte és onnét az ifjúmunkásmozgalom szálaival tért haza.

Este hat órától kezdve András szabad volt.

Szabad ideje alatt igen óvatosan mozgott.

Ha valahova ment, nagy kerülőt csinált, fontosabb esetben két-háromszor is megszakítva az utat. Találkozót mindig csak a városnak lakásától legtávolabb eső helyein adott. Az utóbbi időben azonban a szabad idő alatti teendők annyira felszaporodtak, hogy az óvintézkedéseket erősen meg kellett rövidítenie.

Hetenként négyszer esti előadást tartott. Egyet a bőrösöknél, egyet a vasasoknál — kettőt az utcán. Sétaszemináriumok... Két oldalról egy-egy elvtárs karolt belé és András az utcán járkálva tanította őket.

— Diktatúra vagy demokrácia...

— Az imperializmus, a kapitalizmus utolsó szakasza...

— A radikalizmus, a bolsevizmus gyermekbetegsége...

Egyik oldalon Péter karolt belé, a másikon a kis Márton.

Márton alacsony növésű, szőke fiú, akinek gyerekarcához rosszul illett nagy, gondterhes kék szeme. Mindig mindenütt ott volt, ahol Andrásék dolgoztak, sőt Timár Kiss Jánossal is látta. Apró lábán akkora cipő volt, hogy egybe talán mindkét lába is elfért volna, anélkül, hogy tyúkszemtől kellene félnie.

— Amíg beszélt, Tompa elvtárs, állandóan az az érzésem volt, hogy Lenin ezt a könyvet egyenesen a mi hibáinkról írta — suttogta Péter.

— Ez az! — nevetett András. — Ha Lenin a skandinávok jobboldali hibáit bírálja, abból a baloldali hibákba esett délafrikaiak is tanulhatnak.

Hosszú szünet után ez este ismét kigyulladtak a körúti ívlámpák.

András vacsorára nem ment haza, felment Verához.

— Olvasnom kellene, de semmi kedvem hozzá. Pedig két új könyvet kaptam Bécsből. Okvetlenül rögtön el kell olvasnom mind a kettőt.

— Fáradt vagy?

— Az ördög tudja — azt hiszem, nem vagyok fáradt, csak rossz kedvem van. Már harmadnapja nem tudok rendesen aludni.

— Lázat mérsz?

— Ugyan!

Vera egy hőmérőt erőszakolt Andrásra.

— Nna, látod — harmincnyolc hét... Lázad van, azonnal le kell feküdnöd.

András komolyan mérges lett.

— Az ördög vigye el, épp amikor annyi dolgom lenne. Holnap este fontos találkozóm van...

— Majd elintézzük.

Vera hazakísérte Andrást és reggel 8 órakor már megint nála volt. Csengetésére Tompáné nyitott ajtót. Mikor megtudta, hogy Vera a fiát keresi, barátságtalanul mondta:

— András fekszik. Beteg.

— Tudom. Este én kísértem haza.

— És mit kíván a kisasszony?

— Mit kívánok? Természetesen be akarok menni Andráshoz.

Tompáné értelmetlenül nézett Verára.

— Úgy néz ki, mint egy úrilány — nem értem —, gondolta. — Mindjárt megkérdem Andrást — mondta hangosan. — Szabad a kisasszony nevét kérnem?

— Ugyan, mire való ez? — szólt Vera és még mielőtt Tompáné észbekapott volna, már ott állott András ajtajánál.

— Itt? — kérdezte és válaszra se várva, kopogott.

Tompáné elment hazulról, anélkül, hogy beteg fiához akár egy pillanatra is benézett volna. Nagy zavarban volt. Nem tudta, hogy mit gondoljon és nem tudta, hogy mit tegyen, mit mondjon, ha azzal a lánnyal találkozik.

Vera intézkedett.

Orvost hivatott, a patikába küldött, egy közeli vendéglőből ebédet hozatott, leveleket írt — Andrásnak csak a nevét kellett aláírnia. Este ő nyitott ajtót Tompánénak.

— Nincs semmi komoly baj — mondotta. — Enyhe lefolyású grippe.

— Igen, köszönöm — dadogta Tompáné.

Egymás mellett állottak az előszobában, amit egy vörösre égett villanykörte csak nagyon homályosan világított meg.

Tompáné letette a kalapját és a tükör előtt állva, lesimította ezüstös haját.

— Ha szabad kérdeznem, kisasszony, minek köszönheti fiam ezt az önfeláldozó segítséget. Kollégák?

— A felesége vagyok — felelte csendesen Vera.

Tompáné hátrahökkent.

Kerekre nyílott szemmel bámult a szőke lányra, akin — hiába! — még asszonyszemmel sem talált semmi kivetnivalót.

Vera nyugodtan állta a fürkésző tekintetet.

— A láz most elég magas, harmincnyolc kilenc — mondotta. — Éjszakára ittmaradok. Talán lesz olyan jó, asszonyom és ad nekem ágyneműt, hogy a földre ágyat vethessek magamnak.

— I-igen. Természetesen, kisasszony. Hogy is hívják kérem?

— Verának.

András négy napig nyomta az ágyat.

6.

Vera kívánságára Timár este félnyolc órakor kiment az István út és Aréna út sarkán levő kis cukrászdába. Andrásnak kellett volna ott valakivel találkoznia, de hogy András megbetegedett, Timár fogja helyettesíteni.

— Ki az illető?

— Majd megtudja!

Vera rövid szóval megmondta, hogy mi a teendő.

— El ne késsen!

Valamivel félnyolc előtt egy karcsú, magas, szemüveges fiatalember ült le Timár asztalához.

— Döme vagyok — mutatkozott be a szemüveges, aki Márton kíséretében jött a cukrászdába.

— Maga most fölösleges, testvérem — szólt Döme Mártonhoz, rövid angolbajuszát apró kefével simogatva.

— Én mindig fölösleges vagyok, amikor cukrászdában vagyunk — mondotta Márton, a panaszos szót kedves nevetéssel enyhítve. És már ment is.

Timár fizetett és az István úton át elindultak a Stefánia út felé. Az István útnak itt csak az egyik oldala házsor, a másik oldalt a liget legszélső fái szegélyezik.

— Talán a túloldalon mennénk — indítványozta Timár a liget fái felé mutatva, melyek a ködděl küszködő utcalámpák tompa fényében fantasztikus formákat öltöttek.

— Ellenkezőleg, testvérem — utasította el Döme az indítványt. — Én mindig ott járok, ahol sokan járnak. Az biztonságosabb. Legfontosabb parancsaimat mindig az Andrássy út vagy a Rákóczi út legforgalmasabb helyein adom ki. Különben is, nézze — azok a fák olyanok — brr — mintha valami rettenetes ellenség a karjait nyújtaná felém. A legtöbb kar ökölben végződik, de némelyik széttárja ujjait. Kinek hét, kinek kilenc ujja van, brr, némelyiken gyűrű. Igen, gyűrű. Nem vette észre?

— Nem értem — felelte Timár. — Milyen gyűrűről beszél?

— Nem érti? Hagyjuk! Minden embernek megvannak a határai. Mindegy! Most nem erről van szó. Ami a lényeget illeti, állok szolgálatára.

Timár kertelés nélkül megmondta, hogy meg akar ismerkedni azzal a szervezettel, amelyet Döme képvisel. Ha minden rendben van, a szervezetet bekapcsolják a munkába.

— Hogyan mondta, kérem?

Timár még rövidebbre fogva megismételte mondókáját.

— Hohó, testvérke, lassan a testtel! Itt alkalmasint egy kis — dehogy kicsi — óriási tévedésről van szó. A tárgyalás célja az önök szervezetét bekapcsolni a pártba. Igen.

— Milyen pártba?

— Kommunista párt egy országban csak egy van. Természetesen a magyarországi pártról beszélek.

Timár elhallgatott. Nem tudta, mit mondjon. Nem tudta, hová került: egy bolond, vagy egy provokátor kezébe. Vera azt mondta, hogy a dolog fontos. Márton aligha hoz magával provokátorokat, ez tehát a valószínűtlenebb eset. Majd meg-

látjuk — döntötte el és lemondott arról a gondolatról, amit Döme első zavaros szavai szültek, lemondott arról, hogy társát szó nélkül faképnél hagyva, átszaladjon a túloldalra, a liget fái között lerázni a gyanús „testvért".

— Nézze kérem — kezdett Döme ismét szóba —, én magát nem ismerem, de ismerem azokat, akik küldték. Különösen jó véleményem nincs róluk, de különösen rossz sem. Alapjában tisztességes emberek és ha magát ők küldték, akkor maga alkalmasint alapjában tisztességes testvér, tehát én hajlandó vagyok magát elvinni az értekezletünkre, ami egy fél óra múlva veszi kezdetét. Talán addig ne is tárgyaljunk. Amit ott lát és hall, az majd eloszlatja minden kétségét. Nos?

Néhány állomást villamoson mentek, aztán egy kis darabot gyalogszerrel — az ellenkező irányba. Ezt a játékot néhányszor megismételték, míg végre, pár perccel háromnegyed kilenc után ott álltak a cukrászda előtt, ahonnan kiindultak.

— Ebben a házban lakom — mondotta Döme. — A lakás, amelyből csak egy szoba az enyém, a nagyanyámé. Nagyanyám származás, anyagi helyzet és világnézet szempontjából egyaránt osztályellenség, de annyira öntudatlan, hogy bár sejti, ki vagyok, megtűr. Én majd annak idején nem leszek vele szemben ilyen elnéző.

Döme szobájának két ablaka le volt függönyözve. A lépések zaját egy vastag szőnyeg szinte teljesen elnyelte. A bútorzat egy — ugyancsak szőnyeggel letakart — széles, alacsony pamlagból, egy nagy íróasztalból, egy zárt könyvszekrényből és öt-hat nehéz, faragott székből állott. A székek szembenéztek az íróasztallal, melyen — könyvek, folyóiratok és újságok között — egy nehéz vörös selyemkendővel betakart villanylámpa égett. A lámpa csak az asztal közvetlen környékét világította meg. A szoba nagyobbik része homályban maradt.

Egy rövid negyedóra alatt Dömén és Timáron kívül még vagy tíz testvér érkezett. Egyik sem köszönt.

— Ezt a kispolgári szamárságot leépítettük — magyarázta Timárnak Döme.

Legutolsónak, Timár nagy meglepetésére, Márton állított be, Döme intésére kulccsal zárva be maga után az ajtót.

Döme az íróasztal mögött álló karosszékben foglalt helyet. A vendégek a szembenéző székeken. Ketten — Márton és egy görbehátú, szőke, szemüveges fiú — a pamlagon ültek. A többiek a szőnyegen.

— Két vendég: diák — állapította meg magában Timár —, vagy talán hivatalnok. A többi: fiatal munkás.

— A vezetőség tagjain kívül jelen van — jelentette emelt hangon Döme — egy testvér, néhány, magát kommunistának valló, de a pártba ez ideig fel nem vett szervezet képviseletében. Napirendi indítvány: első pont a titkári jelentés a párt és az Internacionálé viszonyáról. Második pont a katonai szervezetek helyzete. Végül: folyó ügyek. Van valakinek más indítványa? Nincs? A titkár indítványa egyhangúlag elfogadtatott.

— Jenő testvér — fordult Döme Mártonhoz —, te vezeted a jegyzőkönyvet.

Az Internacionálé és a párt viszonyáról Döme tartott előadást. Szépen csengő hangon, folyékonyan, de egy kissé túl gyorsan beszélt és közben bal kezével hol felborzolta, hol lesimította apró bajuszkáját.

Szavait a hallgatók nagy figyelemmel kísérték.

— Mintha parancsszóra tennék — gondolta Timár —, mindegyik előredől és nyakát, fejét Döme szavainak üteme szerint ingatja. Csak Márton tért el a szabálytól. Óriási cipőjét törökösen maga alá húzva, fürge ujjaival bal cipője talpán játszott, lopva egy-egy pillantást vetve Timár felé.

Timár mozdulatlanul ült, hol az egyre tüzesebben szónokló Dömét, hol a hallgatóságot figyelve.

Döme élesen támadta a III. Internacionálét a magyar párt elhanyagolása miatt. De egyben védelmezte is olyan támadások ellen, melyek bizonyára más alkalommal hangzottak el.

— Nem volt igaza Sándor testvérnek — mondotta emelt hangon —, mikor Lenint árulónak nevezte. A titkárság behatóvizsgálat után megállapította, hogy Lenin nem áruló — csak informálatlan. Vannak esetek — folytatta valamivel csendesebben —, vannak bizony, amikor én is tévedek. Miért ne tévedhetne Lenin is? Kérem a testvéreket, ne állítsák fel a kérdést úgy, hogy ő vagy mi — a mi kötelességünk informálni őt —, akinek tagadhatatlanul komoly érdemei van-

nak és lehetővé kell tennünk számára, hogy mulasztásait pótolja. Igen, meg kell őt mentenünk a forradalom számára. — De természetesen, ha nem megy...

Ezt a mondatot Döme nem fejezte be. Kezével olyan mozdulatot tett, mintha valamit — talán egy pálcát — kettétörne és a láthatatlan pálcát a földre dobná.

Szavait és mozdulatait hallgatói helyeslő fejbólintásokkal kísérték.

— Így áll a helyzet — folytatta Döme —, sőt bátorkodom egy lépéssel tovább menni. A titkárság elhatározta, hogy egyelőre még nem tör pálcát az egész magyar emigráció és az ezzel kapcsolatos magyarországi szervezetecskék fölött sem. Remélem, nincs senki a testvérek között, aki opportunistának tart, mikor azt indítványozom, hogy egyelőre se Kun, se Landler ellen ne indítsuk meg a kizárási eljárást, adjuk meg nekik a védekezés lehetőségét. Bécsbe küldött átiratunk első eredményeképp, ez a testvér (nevet nem mondott Döme, csak Timárra mutatott) — megjelent ez a testvér, hogy magát és társait tisztázza és átvegye a jövendő magatartásukat előíró utasításokat. Indítványozom, hogy Leninhez küldendő memorandumunkat mindaddig tartsuk vissza, míg nem tisztázódik, milyen módon és milyen mértékben akarja és milyen mértékben tudja az emigráció és az ahhoz kapcsolódó magyarországi mozgalmacska hibáit és mulasztásait jóvátenni. Az ügy tisztázására egy bizottságot nevezek ki.

Döme leült.

— Az előadást befejeztem — jelentette. — Kezdődik a vita. A hozzászólás ideje három perc.

A vita megindult. Előbb csak lassan, majd mind több szenvedéllyel. Dömének ugyancsak össze kellett szednie magát, ha rendet akart tartani. Hogy mi a szenvedélyes vita tárgya, hogy mi az oka a fogcsikorgatásoknak és ökölrázásoknak, azt Timár, akárhogy is igyekezett, nem tudta megérteni. A szemüveges szőke fiú Kun Bélát támadta. Minden második szava „áruló", vagy „kalandor" volt. Valami fegyveres felkelésről is beszélt, ami már az „utolsó gombig" elő volt készítve, mikor az a gyáva kalandor elgáncsolta. Indítványozta Kun és Landler kizárását.

Egy másik — ugyancsak diákos külsejű felszólaló — Lehotait bírálta. Lehotai elméletet.

— Lehotai — mondotta — elméletben egyívású Leninnel, talán valamivel jobb is, mint Lenin — de a gyakorlati kérdésben, amit legjobban az bizonyít, hogy nem tudta a felkelés kérdésében kivédeni Kun és Landler árulását — igen, mondjanak a testvérek elfogultnak —, gyakorlati kérdésben, Lehotai nekem nem tekintély. Gyakorlati kérdésben egy Döme száz Lehotait is zsebrevág.

— Ne személyeskedjünk! — szólt közbe Döme.

Most egyidőben ketten is beszéltek. Nagy hangzavar támadt, amit Döme a szó legszorosabb értelmében puszta kézzel volt kénytelen lecsendesíteni.

Mikor a csend nagynehezen helyreállott, az értekezlet egyhangúlag elfogadta Döme indítványait. A vitás kérdések kivizsgálására Döme egy kilenctagú bizottságot jelölt ki.

— Rövid leszek — kezdte a szót a katonai ügyek előadója, a szőke szemüveges, aki eddig Márton mellett a kanapén ült. — Beszéljenek helyettem a számok.

A szemüveges, mielőtt beszélni kezdett, szürke ruhája fölé, katonai derékszíjat övezett. Mozdulatai határozottak, katonásak voltak. Hangja azonban kissé éneklő.

— Ami az emberanyagot illeti, kitűnően állunk. A felszerelés azonban nagyon gyatra. Kőbányán 3201, Csepelen 4540, Kispesten 3520, Erzsébetfalván 2150, magában a fővárosban közel 14 000 ember várja a támadási parancsot. Én azonban nem vagyok hajlandó támadási parancsot adni mindaddig, amíg se nehéztüzérség, se megfelelő számú repülőgép nem áll rendelkezésemre. Ma egyetlen tank fölött sem rendelkezem. Disznóság! Nyíltan, katonásan kimondom: Landlert, de mindenekelőtt Kun Bélát illeti a felelősség ezért a helyzetért. Lenin se ártatlan. Mivel töltik ezek az urak az időt, ahelyett, hogy a hadseregem felfegyverzéséről gondoskodnának? Hová fordítják a proletariátus pénzét?

Döme itt megállította a szónokot.

— E kérdések kivizsgálása a kijelölt bizottság hatáskörébe tartozik.

— Ragaszkodom a legnagyobb nyilvánossághoz. Jelenjen meg előttünk Lenin és feleljen nekünk a mulasztásaiért!

— A bizottság...

A nagy többség Döme mellé állott.

— Féltizenegy elmúlt — állapította meg Döme. — Sürgős ügyben Kozák testvér kért szót.

Az alacsony, szeplős arcú Kozák-gyerek aligha volt több tizenhét évesnél.

— A legnagyobb bajba hoztak a testvérek — mondta sírós hangon. — Lehotai parancsára, a nyomdából, ahol dolgozom, két és félkiló betűt vittem haza. A betűk odahaza hevernek a kofferomban — Lehotai igért lakást, de amit ő megigér...

Kozák a kezével legyintett, aztán folytatta.

— Ha az elvtársaknak nincs szükségük a betűkre, én kidobom, de ilyen szamárságért — a Lehotai disznóságáért nem akarok börtönbe kerülni.

— Én hajlandó vagyok a betűket magamhoz venni! — jelentkezett Márton.

Az indítványt elfogadták és ezzel a gyűlés véget ért.

— Egyenként — intézkedett Döme.

A testvérek köszönés nélkül távoztak. Timár maradt legutolsónak.

— Látja — fordult hozzá Döme, mikor egyedül maradtak —, engem senki nem vádolhat elfogultsággal, személyi politikával. Az ügy mindenekfelett. Lenin a nemzetközi forradalom vezére? Legyen! Nehéz eset, de lássa, egyelőre ebbe is belenyugszom és mindaddig védeni fogom Lenint, amíg az lesz a helyzet, hogy vele könnyebb mozgalmat csinálni, mint nélküle. Aztán... Aztán beszéljen a történelem — fejezte be a szót ünnepélyesen.

— Holnap este nyolckor a cukrászdában — búcsúzott Pétertől Döme. Kilencre összeül a bizottság.

Márton a kapu alatt várt Timárra. Szótlanul vágtak neki az István útnak.

— Te — szólalt meg Timár, mikor már jó messzire mentek a Döme-háztól —, tulajdonképpen kit bolondítanak ezek? Minket, vagy egymást?

— Ki-kit — felelte csendesen Márton. — Döme valóban bolond. Abba őrült bele, hogy miután a világforradalom vezérségéről lemaradt, még a magyar forradalom vezérségét is elrabolták tőle. Ez a szó, elrabolták, az ő szava. Engesztelhetetlenül gyűlöli Kunt és Landlert. Ebbe őrült meg. Hogy a szemüveges katona bolond-e, vagy valami rosszabb, azt nem

tudni. Amit beszél, az arra vall, hogy bolond. Amit azonban csinál, az józan észre vall. Tudniillik, semmit sem csinál, azonkívül, hogy Dömétől — aki a nagyanyját nyúzza — időnként kisebb-nagyobb kölcsönöket vesz fel. És minden kölcsön után jelentést ír — telefonszámokkal!

— A számok, amiket felsorolt...

— Telefonszámok! Egy fia embere sincs. Honnét volna? Engem András küldött ide, akinek Döme sehogy sem hagy nyugtot — hol általános sztrájkot, hogy fegyveres felkelést indítványoz. Lehotai — az most nem volt itt — szüli ezeket a nagy terveket...

— No és a gyerekek? Itt hat-nyolc munkásgyerek is volt.

— Igen. Azok hisznek. Minden bolondnak, minden gazembernek felülnek, mert forradalmi munkában akarnak részt venni és nincs hol, nincs kivel. Mi minden van ma Pesten, ha tudnád! Ismerek egy pártot Kőbányán, amelynek hét tagja van. Többet nem is akarnak fölvenni. Ez a hét tag pontos és részletes tervet dolgozott ki arról, hogyan kell Románián át utat vágni Szovjet-Oroszország felé. A hét közül kettő egy nagy csemegekereskedésben dolgozik — azok rendszeresen lopnak: szalámit, sajtot és szardíniát a párt élelmezésére. A megszervezendő vöröshadsereg élelmezésére is halmoztak fel vagy tíz kiló tartalékot.

— Mondd, Márton, hol dolgozol te tulajdonképpen?

— Sehol. Munkanélküli vagyok — felelte Márton, ellentétben szokásos élénkségével, nagyon csendesen. — Nincs rendes papirosom. A valódi nevemen köröznek.

— Hm. Hát az elvtársak miért nem szereznek neked valami fecnit?

Márton csak akkor válaszolt, mikor Timár harmadszor kérdezte.

— Az elvtársak akarnak szerezni — így Márton —, mindig is akartak, de mindig közbejön valami. Jön egy elvtárs, aki fontosabb nálam, vagy aki ügyetlenebb, mint én, aki papír nélkül nem tudna meglenni. Én meg csak megvagyok valahogy. És majd... egyszer biztosan rám kerül a sor.

— Miből élsz tulajdonképpen?

— Dolgom van — suttogta Márton és faképnél hagyta Timárt.

7.

— Ebből semmi okos dolog se jöhet ki — mondotta Timár Andrásnak, akit a négynapos betegség ugyancsak megviselt.

— Tudom. Hetek óta nem alszom rendesen. Éjjel-nappal azon töröm a fejem, hogy mit lehetne, mit kellene tenni.

— Az ilyesmin nem dühöngeni kell — mondotta Kiss, mikor Timár a Döme-ügyet elmondta neki. — Nem dühöngeni, hanem örülni. Örülni, hogy csak bolondok és nem provokátorok közé kerültél. Mert úgy is történhetett volna. Egyszer engem kapcsoltak egy emberrel, aki 30 000 fegyveres felett rendelkezett. Boldog voltam, amikor kiderült, hogy csak arról van szó, hogy a 30 000 fegyveres parancsnokának lakbérre kell a pénz, mert sajnos ma még mindig az a helyzet, hogy egy elvtársra másfél spicli esik. Csoda? Illegális tapasztalatunk nincs — és most a fehérterror ellen harcolni illegális tapasztalatok nélkül... Ma még a kalandorok és bolondok hangja hallhatóbb a mienknél, de... Holnap ellenben komoly ügyben van rád szükségem. Holnap vasárnap van. Kérlek, légy nálam reggel 10 órakor.

— Ott leszek. Arra azonban, amit kérdeztem, nem feleltél.

— Azt kérdezted, hogy hogyan üzzük el ezt a sok bolondot a munkásmozgalom környékéről? Meg kell csinálni az igazi pártot.

8.

A Zöld Vadász, a ligeti vendéglő, a háború előtt egy évtizeden át sztrájktanya, teljesen kihalt. A hófödte udvar nem hasonlít sem a harcos sztrájktanyához, sem a vasárnapi munkás-táncmulatságok színhelyéhez. Se a csendőrszurony, se a táncosnők fölött hajbakapó bakák békanyúzója nyomán nem folyik itt már a vér. A hó alól itt-ott kikandikál a fagyos föld. A Zöld Vadász alszik, vagy talán meg is halt. Bent a fűtött — sőt, túlfűtött — söntésben is csak egy asztalnál ül vendég: egy sötét arcú, keménykalapos úr.

Mikor Kiss és Timár délelőtt tizenegy körül benyitnak, maga a vendéglős hozza nekik a Népszavát.

— Mit parancsolnak az urak?

Elhozza a két rumosteát, aztán visszaül a magános vendéghez. Timár és Kiss szótlanul szürcsölik a teát. A vendéglős hangosan, majdnem kiabálva beszél.

— Mondom, Weisz úr, én megüzentem a pártvezetőségnek, hogy hozzám nyugodtan jöhet minden rendes munkás és mindenki, akinek rendben van a szénája. A Zöld Vadász nem Klub Kávéház, ide nem jönnek felelőtlen elemek agyonlőni a vendégeket. A pártvezetőség a munkásság érdekei ellen vét, ha ezt az előnyös helyzetet nem használja fel. Sztrájktanya nem lesz többé a Zöld Vadász, mert Magyarországon aligha lesz valaha is sztrájk, ezt a pártvezetőség éppen olyan jól tudja, mint én, de ha az elvtársak nyugodtan akarnak inni és beszélgetni, a Zöld Vadásznál biztosabb helyet nem találnak...

Timár és Kiss már rég megitták a teát és szinte percenként nézték az órájukat.

— Nem jönnek — véli félegy felé Timár. — Tizenegyre kellett volna itt lenniük, most már nem jönnek. Fizetni!

— Félek, hogy valami baj történt — mondotta a villamos megállónak tartva.

Mikor a villamos elindult az István út felé, Timár meglepetésében halkan felkiáltott és talpraugrott. Kiss a vállára tette súlyos jobbját. A Hermina úton Beszkid sietett a Zöld Vadász irányába. Mellette egy ismeretlen fiatalember.

— Ne csinálj bolondot — mordult rá Kiss. — Ilyen apróságok okozzák a legnagyobb bajokat. Különben honnét ismered Lehotait?

— Lehotait? — csodálkozott Timár.

— Hát nem miatta akartál leugrani?

— Nem. Lehotait nem ismerem. Színét se láttam. Egy régi ismerősöm ment erre.

1.

— Jó szerencse, hogy a Zöld Vadászból idején továbbálltunk — vélte Kiss. — Míg mi ott vártuk a vidéki elvtársakat, négy detektív a Keleti-pályaudvaron várt rájuk. Az egyik, ahogy lekapták — sohse hittem volna —, már az első pofonok után kiköpte, hogy a Zöld Vadászban várják. Kiss János várja. A másik két elvtárs derekasan tartja magát, ami azonban mit sem változtat annak szükségességén, szóval egyelőre el kell tűnnöm. Remélem, egy hét múlva, más néven, más papirosokkal, visszaérkezem. A dolgaimat — a mozgalom ügyeit már elhelyeztem. Neked majd Mártonnal üzenek. A viszontlátásra!

*

Vera lakásán öten jöttek össze. András még mindig betegsárga volt és szeme gyanúsan fénylett. Márton, aki érthetetlen okokból bajuszt növesztett (ami azonban egyelőre inkább piszokhoz, mint bajuszhoz hasonlított), ment el Laciért és Timárért. Vera épp aznap rövidre vágatta a haját és hogy új hajviseletét még nem szokta meg, egyre a tarkójához kapkodott, megbizonyosodni, nem esett-e le a nemlétező konty?

— Arról van szó — kezdte András —, hogy egy röpiratot kell kiadnunk. A saját szakállunkra! Ugyanis, amióta Kiss elutazott, majdnem teljesen önállóak lettünk és ez az önállóság: elszigeteltség. Semmit sem tudunk a többiekről és velünk sem törődik senki. Magunknak kell kezdeni valamit, vagy mehetünk aludni.

András két öklét halántékához szorította, mintha a fejét akarná összepréselni. Ha feje fájt, ha kellemetlen gondolatok kínozták, mindig ezzel a mozdulattal pótolta a gyógykezelést.

— Tehát a saját szakállunkra — mondotta Laci.

— Nem ez a lényeg, fiúk — vette át a szót Vera. — Új hangot, új kérdéseket kell hoznunk. Munkabér, lakáspolitika, adó és hasonló általános érdekű dolgokról fogunk szólni.

— Nem egészen így van. Ha eddig csak nagy politikát csináltunk és minden röpiratunkkal a világforradalmat proklamáltuk — most nem szabad az ellenkező hibába esnünk. Ha például a munkanélküliség csökkenéséről van szó, nem szabad elhallgatnunk, hogy annak egyik fő oka az, hogy a magyar gyáripar nagy külföldi megrendeléseket kap, mert itt Magyarországon — olcsóbb a munkaerő, mint bárhol máshol Európában. Vagyis a szociáldemokrata pártvezetőség joggal hivatkozik arra, hogy ő szünteti meg a munkanélküliséget — az alacsony munkabér valóban az ő érdeme. Vajon...

András nem beszélt, hanem előadott. Mielőtt kinyitotta a száját, felállott — az utolsó széles gesztus, az utolsó szó után leült. De most, még mielőtt erre került volna a sor, Timár a szavába vágott.

— Megálljunk csak! Én most minden második, harmadik nap sört iszom, ami nemcsak azt jelenti, hogy kezdek alkoholistává lenni, hanem azt is, hogy egész rendesen keresek. Vagyis... Vagyis arról is kell szólanunk, hogy egyes iparágakat — így például a cipészekét — magas vámok védnek. Ami viszont megint más munkásrétegek — és a parasztság — rovására megy.

— I-igen — bólintott Laci. — De... attól félek, hogy önmagunkat csaljuk meg. Számításon kívül hagyjuk, hogy a munkásság túlnyomó része egyelőre semmi mással nem törődik, csak egy dologgal — örül, ha munkát kap.

András előzőleg jól végiggondolta a dolgát. Semmi ellenvetés sem zavarta meg. Inkább örült az ellenvetéseknek. Nyugodtan, majdnem kényelmesen, minden idegesség, minden sietség nélkül válaszolt.

Vagyis arról is szólanunk kell, hogy bizonyos szakmákban konjunktúra van, de ez a konjunktúra csak pillanatnyi — majdnem szószerinti értelemben véve csak pillanatokig fog tartani —, és utána egy sokkal súlyosabb válság, egy minden eddigit meghaladó munkanélküliség következik.

— Megálljunk csak! — kezdett most ismét Timár szóba és újra felállott.

Utána újból Laci beszélt.

Márton is kinyitotta a száját.

A vita rendje felbomlott. Az agitáció, amely a napi kérdéseken keresztül mutat a végcél felé, új, nagy lehetőségeket nyitott. Ha ezt nem is értették meg mindjárt Vera vendégei, de megérezték, megsejtették és véres szenvedélyességgel vitatkoztak a részletkérdések legapróbb részletei fölött.

András sárga arca kipirult.

Vera egy ideig mozdulatlanul ülve hallgatta a vitát. Ahogy fejét lehajtotta, rövidre nyírt haja a szemébe hullott. Egy ideig csak hallgatott, aztán úgy látszik, megunta a vitát és az íróasztalhoz ült, háttal a vitatkozóknak. Azok fáradhatatlanul dögönyözték egymást — hárman egyre ingerültebben, András változatlan nyugalommal.

— Hát neked semmi mondanivalód sincs? — fordult András Verához, épp amikor a falióra a szomszéd szobában tizenkettőt ütött.

— Jó, hogy észrevesztek! — felelte Vera.

Felállott és mosolygó arccal nézett szembe vitától kipirult arcú, csillogó szemű elvtársaival. Aztán komoly arcot vágott, a kelleténél talán komolyabbat is. A szemét lesütötte.

— Amíg ti vitatkoztatok, én elkészítettem a kiáltványt. A kiáltvány tervét.

Ha Vera nagy hatást várt, csalódott. Csak Márton ugrott nagyot — a többiek úgy látszik természetesnek vették a dolgot.

— Helyes! — mondotta András. — Olvasd fel, de halkan. Éjfél elmúlott, a házigazdáid rövidesen itthon lesznek. Alkalmasint tőlük tanultad a színjátszást.

— Azt hiszem, egész hasznos dolog, hogy a házigazdáim színészek — legalább éjfélig egyedül vagyunk a lakásban.

Vera kissé idegesen olvasott. Arca olvasás közben kipirult. Mikor elhallgatott, András vette át a szót. Szőrszálhasogatva bírálta még Vera tervét. Timár viszont a terv mellé állott, néhány komoly, gyakorlati megjegyzéssel kiegészítve azt. Látszott, hogy jól ismeri a munkások életét. Laci és Márton helyeseltek neki. András védte magát, de lépésről lépésre hátrálnia kellett. Csak néhány apróbb, főleg stiláris módosítási javaslatát fogadták el.

Éjfél után három volt, mikor Timár végre felkerekedett.

2.

Reggel Timár és Laci fáradtan ültek a munkaasztalhoz, Timár két ököllel nyomkodta ki szeméből az álmosságot.

Schulz rosszallólag csóválta a fejét.

— Ittatok, mi?

— Mondjuk — hagyta rá Timár.

— Bódi is veletek volt?

— Nem.

— Hát akkor hol a fenében késik?

A munkafolyamatból Timár csak néhány apró részletet tanult meg. Egy mozdulattal sem tudott többet annál, amit csinált. Most, hogy Bódi legeslegelőször, mióta Timár a gyárban van, nem jött be, rögtön baj volt. Bódi munkáját Schulz és Laci között osztották meg. Timár — a legrosszabb bőrmunkás — fékezett, nehogy két társának elébevágjon. Idegeskedett.

— Hidegvér — biztatta Schulz. — Épp akkor kell nyugodtnak lenni, mikor valami baj van. Mikor minden rendben van, akkor bátran idegeskedhetsz. Egy budai sváb foltozómesternél voltam inas. Az öreg Seiden — így hívták a mestert —, szóval Seiden majszter kitanított arra, hogy a napra nincs nagy szükség, mert olyankor világít — nappal —, amikor világosság van. A hold, az igen! Az éjjel világít, amikor sötét van, amikor ugyancsak elkel egy kis világítás. Szóval...

Ebéd után a fiúk legyőzték az álmosságot és szokatlan jókedvük kerekedett. De most meg az öregre jött rá a rossz óra és nagyon savanyúan nézte a nevető arcokat.

— Mi az isten történhetett azzal a Bódival?! Lányok után biztosan nem jár. Betegnek is alig hinném. A magunkfajtát nem olyan könnyen kapja le a lábáról a betegség. Talán a gyerekkel van baj.

Ahogy a munkát lefújták, Laci és Timár — mintha puskából lőtték volna ki őket — rohantak Verához. Míg Schulz kabátja ujjával keménykalapját kefélte ki és egy ronggyal — amit mindig a nadrágzsebében hordott —, cipőjét törölte le — ők már messzi jártak.

— Schulz úr, drága Schulz úr, magát várom! Segítsen rajtunk!

— Mi az, mi történt?

Schulz az első pillanatra meg se ismerte Bódi feleségét. Az alacsony növésű, szőke asszony magából kikelten, reszketve állott a gyárkapu előtt. Szürke szemét sötét karikák árkolták alá, szája szederjéskék, a kendője alól fésületlenül lóg ki szőke haja.

— Mi az? Mi történt?

— A Jóska, a Bódi... az éjjel elvitték.

— Rendőrök?

— Tisztek! Különítményesek.

— Hm.

Bódiné görcsösen Schulz karjába kapott. Egész testét rázta a sírás. Schulz kemény kézzel lefejtette magáról az asszony vonagló ujjait.

— Gyerünk! Nem kell feltűnést kelteni!

— Éjjel vitték el. Az ágyból. Mindent felkutattak. Előttünk verték. Ahogy kivirradt, a rendőrségre szaladtam — onnét a jogvédő irodába — aztán megint a rendőrségre... A gyerek, a Guszti egyedül van otthon. Fekszik, beteg. Engem meg senki sem akar meghallgatni. Istenem, mi lesz velünk, mi lesz belőlünk?

3.

A gép, melyet Márton a sötétség beálltával Vera lakására hozott, régimódi, apró nyomógép volt, melyet — mikor a szedés készen volt — kézzel kellett hajtani. Két szivaros dobozban, meg nagy csomó gyufaskatulyában elosztva ott voltak a betűk is.

— Van itt minden, akárcsak egy állami nyomdában — dicsekedett Márton.

— Pompás, kitűnő! — mondogatta kezeit dörzsölve András, akit a fiúk most láttak először izgatottnak. Vera még egyszer felolvasta a felhívás kijavított szövegét, aztán Márton nekifogott a munkának. Szedés közben kiderült, hogy az állami nyomda mégis csak jobban van felszerelve, mert bizony Márton nyomdájában egyik-másik betűből kevesebb van, mint kellene. Márton azonban segített a bajon. Ahol nem tellett kisbetű, oda nagybetű került.

Valamivel éjfél előtt a gép kidobta a nyomtatvány első példányát.

— Nagyszerű! — vélte Márton.

„Immár tizenkilenc hónapja annak, hogy a magyar urak vezette román hadsereg letiporta a jobboldali szociáldemokraták tudatos árulásával meggyengített első Magyar Tanácsköztársaságot"... Nagyszerű! Kitűnő! — ujjongott Márton.

— Csendesebben! — szól rá András. Úgy hallom, a háziak megjöttek.

Mikor a nyomtatványból mintegy ötszáz példány elkészült, Márton abbahagyta a munkát és becsomagolta a gépet.

— Azt hiszem, éjjel nemigen tanácsos csomaggal sétálni. Még mint tolvajt kapnának el — mondotta. — Reggel eljövök a gépért és kiviszem a Keleti-pályaudvarra. Ott a ruhatárban senki sem fogja keresni.

— Hagyd itt a röplapokat is! — intézkedett András. — Az elosztást majd én szervezem meg. Ne felejtsétek el, ha a házmesternek kettős kapupénzt adtok, akkor nem érdeklődik azután, hogy mit jártok ide annyit.

A fiúk fáradtak voltak, de nem volt kedvük az alváshoz. Gyalog mentek át Pestre az Erzsébet-hídon és az üres Dunakorzón egész a Lánchídig. Balkézt, pár méternyire tőlük a befagyott Duna. A Hungária-szállóból és odébb a Ritzből kisugárzó fény csak néhány méternyit világított meg a hóbundás jégmezőből. Inkább sejteni, mint látni lehetett a túlsó parton a magasba nyúló királyi várat, annak néhány kivilágított ablakát. Újpest felől gyenge szellő fújt, különösképp valamivel melegebb, mint az utca szélmentes részeinek hőmérséklete.

Márton nyitott szájjal lélegzett.

— Tavaszi szél — mondotta. — Érzem a tavaszt.

— Neked az a bajod — jegyezte meg Laci —, hogy mindig éjfélkor érzed a hajnalt.

— Szép város ez a Budapest — vágta el a fenyegető vitát Timár.

— Szép lesz! — vélte Márton, akinek most elnyűhetetlen jókedve volt.

4.

Reggel, a munka megkezdésekor már az egész gyár tudta, hogy Bódit elvitték a különítményesek.

— A britanniások ...

— Prónay ...

— Osztenburg ...

— Héjjas ...

Ki vitte el, senki sem tudhatta, de az bizonyos volt, hogy valamelyik különítmény. Éjjel jött érte négy tiszt. Még azt se engedték meg, hogy felöltözzék. Egy ingre-gatyára húzta vedlett télikabátját. Az asszony a földre dobta magát és átölelte az egyik tiszt térdét. Az belerúgott.

A gyárban akadozott a munka. Minden asztalnál Bódiról folyt a szó. Mi a fenét csinálhatott? Az bizonyos, hogy bolsevik volt ... a bécsiekkel levelezett ... Akárhogy is van, segíteni kéne rajta ... régi szaktárs ... a félszemét Hajmáskéren hagyta ... Hogy segítesz rajta? A különítmények nem sokat teketóriáznak ... A jogvédő iroda ... A szociáldemokrata párt jogvédő irodája ...

Ebéd idejéig kialakult a vélemény: fel kell menni a szociáldemokrata párt jogvédő irodájába. Formálisan nem döntötték el a kérdést, hogy ki megy oda, de mindenki arra gondolt, hogy erre az öreg Schulz hivatott, aki már huszonkét éve tagja a szociáldemokrata pártnak, és egy asztalnál dolgozott Bódival. Vele megy Barabás, akit bizton megbecsülnek a szocdemék, hisz ő szedi a Népszava-pénzeket.

Schulz, míg kabátja ujjával a keménykalapját tisztogatta, csendes szóval húzta ki Barabás fejéből a kételyeket afelől, hogy nem kellene-e a dolgot előbb a gyárigazgatósággal megbeszélni? Schulz fejére csapta a kalapját és kissé nyersen nógatta a bizonytalanul hümmögő Barabást.

— Ha még ebben az évben oda akarunk érni ...

Barabás túlhosszúra szabott orra még hosszabbra nyúlott, úgy lógatta jobbra-balra a fejét, mintha a nyaka gumiból volna. A vállát is megrángatta, aztán végül nekiszánta magát.

— Gyerünk!

És katonáéknál tanult kemény lépésekkel bátorítva magát, valóban elindult.

A jogvédőben, egy kicsi kövéres, vörösesszőke, erősen kopaszodó elvtárs nagyon figyelmesen hallgatta meg az ügyet, melyet előbb Schulz mondott el, aztán meg — majd ugyanazokkal a szavakkal, de más hangsúllyal — Barabás. Figyelmesen hallgatott és közben két ízben is levette és zsebkendőjével gondosan megtörölte csontkeretű szemüvegét. A panaszkodók veséjébe akart látni. Csodálkozó és rosszalló fejcsóválással és alakjához nem illő élénkséggel *ah* és *ugyan* kiáltásokkal kísérte két kliense panaszát. Hogy azok elhallgattak, fejét az asztalra könyöklő bal kezének tenyerébe fektette és szemét becsukta, hogy annál teljesebben koncentrálhassa minden gondolatát a most hallott esetre.

— Igen! — kezdett néhány percnyire nyúló gondolkodás után szóba. — Igen. — Két lehetőség van. Világos, hogy csak ez a kétféle lehetőség van. Tudniillik: vagy vannak a letartóztatást végrehajtó különítmény kezében arra vonatkozó bizonyítékok, hogy a letartóztatott Bódi valóban kommunista, vagy nincsenek. Ez utóbbi esetben ismét kétféle lehetőség van: vagy azért nincsenek Bódi ellen bizonyítékok, mert valóban nem kommunista, vagy pedig azért, mert bár kommunista, de ezirányú ténykedését sikerült eltitkolnia. Az egyszerűség kedvéért — és az önök kedvéért, elvtársak — tegyük fel a jobbik esetet, vagyis azt, hogy amennyiben nincsenek bizonyítékok, akkor Bódi valóban nem kommunista. Vagyis visszaérkeztünk a kiindulóponthoz: vagy vannak ellene bizonyítékok, vagy nincsenek.

Az ügyvéd elvtárs, amíg beszélt, hol Schulz, hol Barabás arcába nézett. S hogy elhallgatott, a fejét ismét tenyerébe hajtotta.

— Igen — kezdett újból szóba, pár pillanatnyi szünet után —, igen, elvtársak, kétségtelen, hogy csak ez a két lehetőség áll fenn. Most nézzünk szembe mindkét lehetőséggel. Mérlegeljük a következményeket és állapítsuk meg a szükséges és lehetséges lépéseket. Mondjuk, hogy az a feltevés bizonyul valónak, hogy a különítmény rendelkezik bizonyítékokkal és Bódi bebizonyítottan kommunista. Ne titkoljuk önmagunk előtt: ha ez az eset áll fenn, akkor a letartóztatott nagyon súlyos helyzetben, nevén nevezve a gyereket, életveszedelemben van. A különítmények (az ügyvéd itt körülnézett, hogy nincs-e véletlenül valami hivatlan ven-

dég a zárt szobában és csak mikor megbizonyosodott arról, hogy hármukon kívül senki sem hallja a szót, fejezte be a mondatot), a különítmények — mondotta majdnem suttogóra fojtott hangon —, hisz az elvtársak ismerik a különítményeket! Ez esetben — folytatta, mély sóhaj után — nincs értelme a mi közbelépésünknek. Bódinak nem segítene, minket ellenben kompromittálna és megfosztana annak lehetőségétől, hogy olyan esetekben lépjünk akcióba, amikor valóban segíthetünk az ártatlanul bajbakerült munkásokon.

— A második eset — bízzunk benne, reméljük, hogy ez az eset bizonyul valónak —, a második eset az, hogy a különítménynek nincs semmi bizonyítéka Bódi ellen. Az előbbi esetben, mint megállapítottuk, céltalan — az utóbbi esetben meg egyenesen káros lenne a mi közbelépésünk. Tudniillik, azt a látszatot keltené, hogy bár nincsenek rá bizonyítékok, Bódi mégis csak kommunista, mert ha nem volna vaj a fején, ha nem volna félnivalója, akkor nem szaladna fűhözfához segítségért... Vagyis a mi közbelépésünk volna a bizonyíték — bár csak közvetett, de sokat eláruló bizonyíték — Bódi bűnössége mellett. Na de arra várhatnak a tiszt urak, he-he, várhatnak ítéletnapig! Mi ugyan nem fogunk bizonyítékot szolgáltatni bajbajutott munkások ellen. Erre ugyan hiába várnak.

— Vagyis semmit se csinálnak? — kérdezte ingerülten Schulz.

— Ugyan, hogy mondhat ilyet?! Minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni, de természetesen semmi olyat, ami a bajbajutottnak nem használ, hanem árt. Mégis kevésbé olyasvalamit, ami a pártot kompromittálhatná.

— Fizess elő a Népszavára — mondta Schulz dühösen a lépcsőn lefelé menet.

— Én? — csodálkozott Barabás. — Én már nyolc éve járatom.

— Úgy? — Hát akkor...

És itt az öreg Schulz — ami csak ritkán esett meg vele — egy csúnya gorombaságot mondott.

Márton korán reggel elment Verához a gépért. A szobában már rend volt.

Friss kenyérszag.

Vera épp reggelizett és Mártonnak is adott egy csésze teát. Márton, csészéjét kezében tartva, úgy elgondolkozott — szinte merev mozdulatlanul ülve —, hogy a teáról teljesen megfeledkezett.

— Min gondolkodsz? — kérdezte Vera.

Márton felrezzent. Arca kivörösödött.

— Miből gondolod, hogy gondolkozom? — kérdezte.

Vera hangosan elnevette magát és nemlétező kontyához kapott. Aztán — maga sem tudta miért — egyszerre elkomolyodott.

— Idd ki a teád, Márton — és egyél egy darab kenyeret. Mást nem adhatok. Nincs.

Márton ugyanaznap este lebukott.

A Vera lakásán készült röpcédulákból, mintegy háromszázat Laci vitt magával. Ebből vagy ötvenet a gyárban helyezett el, százat egy kispesti elvtársra bízott, a maradékot „biciklire ültette". Egy órával a lefúvás előtt fogfájásra hivatkozva otthagyta a munkát. Az utcán már várta Márton, egy ócska női kerékpárral. Laci is kerékpárral volt, egy jóképű kerékpárral, amit András bérelt ki számára.

A két kerékpáron gyorsan kikarikáztak a Váci úton Újpest irányába. Az újpesti vámsorompónál megfordultak és most már valamivel lassúbb tempóban — a Nyugati-pályaudvar felé hajtottak. Ahol munkások igyekeztek kifelé a gyárkapukon, közéjük dobtak néhány röplapot.

Laci már elvégezte a maga dolgát és Márton is épp az utolsó példányokat dobta el, mikor kerékpárjának hátulsó kerekén nagy pukkanással kilyukadt a gumi. A rossz véletlen úgy hozta, hogy a baleset egy rendőr közvetlen közelében történt és a rendőr látta az utolsó röplapokat Márton kezéből kirepülni. A szürkületben Márton ennek ellenére is meglóghatott volna, a gyárból sűrűn özönlő munkások közé keveredve — csak épp a biciklit kellett volna eldobnia. De hogy Márton nem volt hajlandó a biciklit feláldozni, azzal együtt ő is rendőrkézre került.

Laci már messze járt, mikor észrevette, hogy Márton elmaradt. Azonnal visszafordult és épp akkor karikázott el Márton mellett, amikor a rendőr egy társa segítségével hátrakötözte a foggal-körömmel védekező fiú kezeit. Márton dühtől és fájdalomtól könnyes szeme egy pillanatra találkozott Laci rémült tekintetével.

Laci egyenesen Márton lakására sietett és egy orán belül már Vera lakásán volt, Márton szomorú kis holmijával együtt. Egy papírkofferben két ing, két alsónadrág és három zsebkendő, egy vörös lobogó foszlányai és egy vastag füzet.

A füzet első oldalán pirostintás felírás:

„VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!"

A második oldalra Szamuely Tibor és Korvin Ottó fényképei voltak beragasztva.

A képek alatt fekete tintával:

„A proletariátus megbosszul titeket!"

A harmadik oldalon egy vers:

— Margit körúti fegyházban...

Néhány oldal a „Kommunista Kiáltvány"-ból és „Az állam és a forradalom"-ból vett idézetekkel volt teleírva.

Egy oldalt Lenin és Kun rádióbeszélgetése foglalt el. 1919. III. 21.

A következő oldalra ismét egy fénykép volt beragasztva: Vera fényképe.

Laci itt egy pillanatra megállapodott — szó nélkül nézte a képet —, de Vera idegesen továbblapozott Márton könyvében. A fénykép után két üres oldal következett. A füzet hátralevő részét levélmásolatok töltötték ki. Ismeretlen levélírók ismeretlen címre küldött leveleinek másolatai. Íme:

1.

„A népek mindennél jobban Oroszország után kérdeznek.

Mi, volt hadifoglyok, nem győzünk eleget erősködni, újra és újra kérdezik, igaz-e, hogy Lenin a földet mind a parasztnak adta. Hát mikor még azt hallják, hogy a földes-

úrból bizony nem lett ottan termelőbiztos — örült, ha a bőrét le nem nyúzták! Csak azt nem értik a népek, hogy minálunk miért nem így csinálták a dolgot? Azért hát ki kell írni minden újságba, magyarul meg kell mondani, hogy először roszszul csináltuk és másodszor jól fogjuk csinálni, úgy, ahogy Lenin csinálta."

2.

„Nálunk éppen most folyik az a híres földosztás és adtak is valami kis földet azoknak, akiknek már azelőtt is volt. Akik pedig a földosztás előtt nincstelenek voltak, azok a földosztás után is azok maradtak. Tizenegy „vitéz" kapott földet. Volt köztük olyan vitéz is, aki a háború idején katona sem volt, de amikor Héjjasék idejöttek, sajátkezűleg akasztotta fel Szederkényit, aki a vörös időben direktóriumi tag volt a mi járásunkban. Teleki Jóska meg, bezzeg nem lett vitéz, hiába sebesült meg háromszor is a nagy háborúban, meg ezüst vitézségi érmet is hiába szerzett, jó, hogy a derekát le nem törték a csendőrök, amikor rühellette az ilyen földosztást. A jegyző, aki nem is álmodja, hogy mi Leninhez húzunk, azt mondotta nekünk, hogy „emberek, jöjjön meg már végre az eszetek, mert nektek igazán mindegy, hogy én kinek a nevében parancsolok nektek, a király őfelsége nevében, vagy Lenin nevében, nektek így is, úgy is engedelmeskednetek kell, ami igaz is, mert a tanácsok idején is ő volt a falusi főelvtárs". Most mégis úgy van, hogy a jegyző szidja a vörösök idejét, szegény zsellér meg mindjobban visszakívánja, pedig ő akkor sem igen nyújtózkodhatott messzire. Ha meg bizonyos lenne benne, hogy másodszorra igazában földet kap, akkor nemcsak sóhajtozna a vörös idő után."

3.

„Már azok is csak módjával esznek, akik nyáron munkában voltak, akiknek meg nyáron nem jutott munka, azokról csak a jóisten tudná megmondani, hogy miből tengődnek. Vasárnap a gróf is eljött a templomba, egyik-másik gazdával kezet is fogott és akkor a pap azt mondotta a szószékből,

hogy emberek, magyarok, se éjjel, se nappal el ne felejtsétek, hogy a magyar nép királya idegen földön, száraz kenyéren él. Hát ekkor valaki a hátulsó sorokból azt mondotta, hogy nekünk is küldhetne belőle, elkelne... És akkor felállott a gróf és pulykavörös lett és azt mondotta, hogy disznóság, meg gyalázat, hogy a templomban is bolsevizmust csinálnak és ordított és azt kérdezte, hogy ki merte a királyt megsérteni, de akárhogy is ordított a gróf is, meg a pap is, az emberek hallgattak, mint a... a fűben. Kifelé menet a csendőrök tizenhét embert fogtak le és az éjszaka vallatás közben csúnyán összetörték őket."

— Hogy szerezted meg ezt a — hogy szerezted meg Márton holmiját? — kérdezte Vera, aki csak most nyerte vissza a hangját.

— Már régen ismerem Márton anyját. Özvegyasszony, hét gyerekkel. Takarítónő a Wesselényi utcai polgári iskolában. A férje — azt hiszem foltozó szabó volt — tizenhétben a Doberdón maradt. Mondom, már régen ismerem Márton anyját. Mikor megmondtam neki, hogy Mártonnal baj van, rögtön megértette és ha én nem kérem, biztosan ő maga kér meg arra, hogy vigyem el a csomagot. Nagyon derék aszszony.

Laci még hosszan magyarázott. Sorra leírta Márton hat testvérét és az anyját, aki nem sírt, amikor meghallotta, hogy baj van.

Vera és Timár szótlanul hallgatták Lacit.

*

Schulz este benézett a bőrmunkások szakszervezetébe. Szabó Györgyöt kereste. Szabó éppen bent volt a szakszervezeti titkár szobájában. A csukott ajtón áthallatszott kissé rekedtes hangja, amit most ugyancsak nekieresztett. Vérvörös arccal jött ki, az ajtót becsapta maga mögött.

— Schulz, öreg testvér — épp rád gondoltam! Szavamra, pont te kellesz nekem.

Hosszú, kicsit hajlott hátú, beesett mellű ember Szabó. Úgy negyven körül járhat. Az arca sárgás-sápadt. Aki nem ismeri, bizton betegnek nézi, gyomor- vagy májbajosnak. De a barátai tudják róla, hogy vasból van, csak hírből ismeri a betegséget. A hangja a sok rossz cigarettától rekedt

— ujjai attól sárgák. Maga csavarja a legolcsóbb dohányból, amelyet a nadrágzsebében tart — zacskó és doboz nélkül.

— Gyere, testvér! Te persze ismerted, hogyne ismerted volna Bódi Józsefet? A rendőrség azt állítja, hogy öngyilkos lett. A valóság az, hogy hátrakötözött kezekkel, kiszúrt szemmel találták meg a Duna jegén, az Erzsébet-híd budai hídfőjénél. Öngyilkos! Előbb kiszúrta a saját szemét, aztán tarkón lőtte magát és miután meghalt, összekötözte saját kezeit. Ez a bitang is bent... Mi az, Schulz elvtárs, mi bajod? Igyál gyorsan egy pohár vizet!

*

Mikor András a bőrmunkásoknál tartott előadása után — úgy este tizenegy körül — befutott Vera lakására, ott hárman még mindig Márton feljegyzései mellett ültek. Anélkül, hogy egy szót is beszéltek volna, újra és újra végiglapozták a különös füzetet. Mikor András megjött, Laci rövid szóval elmondotta neki a Mártonnal történteket.

Míg Laci beszélt, András szótlanul hallgatott, csak az ajkát harapdálta és bal keze ujjaival az asztalon dobolt.

— A nyomdánkról szóló ruhatári jegy? — kérdezte András, mikor Laci elhallgatott.

— Ez minden mondanivalód? — kérdezte Vera szemrehányóan, majdnem ellenségesen.

— A mondanivalómat majd leírom — azzal többet használok, mint a siránkozással.

— Te nem is vagy ember! — csattant fel Vera.

Timár elébevágott András válaszának. Minden rokonszenve Verával volt, de tudta, hogy Andrásnak van igaza.

— Valóban Vera, nem sírnunk kell, hanem cselekednünk. Gyorsan!

— Hol a ruhatári jegy? — ismételte meg a kérdést András.

— Azt hiszem, Mártonnál maradt — felelte csendesen Laci.

— Nagy kár! Vera kérlek, ülj le az írógéphez. Tégy be annyi papírt, amennyi csak belefér. Schulznak megígértem, hogy reggelre száz darab röplapot küldök be a gyárba. A Bódi-ügyben. Megölték szegényt a bitangok! Én nem ismer-

tem, de Schulz azt mondja, hogy — bár nem volt kommunista, nagyon becsületes proli volt!

— És Márton? Az ő ügyében egy szavad sincs? — kérdezte Vera, az idegességtől reszketve.

— Ez sürgősebb és talán fontosabb is! — viszonozta nyugodtan András. — Talán sikerül egy gyárat megmozgatnunk. Bódi bent dolgozott a gyárban — a mi szegény Mártonunk nem. És ez nagy különbség, Vera. Gyakorlati szempontból.

Vera nem válaszolt. Leült az írógéphez.

— Mártonnak reggel ügyvédet állítunk — mondotta András, miután a diktálással végzett. — Még félig gyerek, ha nem csinálunk az ügyből lármát, remélem minden komoly veszedelem nélkül megússza a Zrínyi utcát.

— Komoly harcos lesz a gyerekből! — vélte Timár.

*

Reggel, mikor a munkások bejöttek, már mindenütt ott hevert a gépírásos cédula, amely a Bódi-esetről számolt be.

„A hirhedt Osztenburg-különítmény lefogta és agyonkínozta Bódi József elvtársunkat, akit a fehér bitangok előzőleg Hajmáskéren tartottak fogva és vertek nyomorékká. Bódit ma délután négy órakor temetik; a rendőrség nem engedi meg, hogy a munkásság képviselői a temetésen részt vegyenek."

A röpcédulán nem volt aláírás.

A röpcédula semmiféle cselekedetre nem szólította fel a munkásságot, de a gyárban eddig még sohasem beszéltek annyit a kommunista pártról, mint ma és sohasem volt ilyen, majdnem egyhangú a vélemény, hogy valamit tenni kell — okvetlenül, gyorsan.

Mit?

Az asztalok fölött összehajoltak a fejek.

Izgalmukban néha elfelejtették a hangot suttogóra fogni.

A klozet állandóan teli volt. Itt már hangosan folyt a vita.

Déli szünetkor, csoportokba verődve tárgyaltak.

A kifőzésben Barabás találkozott Szabó elvtárssal. Szabó ide is, oda is dobott egy-egy szót.

*

Mikor a villanyóra négyet mutatott, a munka az egész gyárban megállt. Persze, a leállás nem esett katonás rendben a munkások nem egyazon pillanatban tették le a szerszámot. Előbb csak két asztal, aztán ismét kettő — aztán az egész terem —, a szomszéd terem . . .

A felügyelő, aki mikor az óra négyet ütött, történetesen kinn volt a folyosón, a hirtelen támadt csendre berohant a munkaterembe. Már teleszívta a tüdejét, hogy egy nagyot ordíthasson, de amint tekintete a hozzá legközelebb álló munkás arcára esett, aztán egy másikéra, egy harmadikéra, belefagyott a kiáltás. Feje egyszerre szédülni kezdett. Pár pillanatig mozdulatlanul állott, aztán szedte a lábát. Mikor az ajtót behúzta maga mögött, nagyot lélegzett és futott az irodába.

Bent a teremben Barabás mélyet sóhajtott:

— Ha utána futhatnék — gondolta vágyakozva.

Utolsónak tette le a szerszámot, kezét le nem véve róla, készen minden pillanatban legelsőül újrakezdeni. Hiszen ha nem félt volna, akkor megmutatná, hogy a szakszervezet engedélye nélkül nem szabad sztrájkolni, megmutatná, hogy mi az a szociáldemokrata fegyelem. Csakhogy — mi tagadás benne — félt.

A fogai hallhatóan vacogtak.

— Ne feledkezzetek meg a fehérterror áldozatairól! — kiáltotta egy éles hang.

Hangos, tagolatlan, szövegnéküli kiáltás a válasz.

— Éljenek az orosz elvtársak!

Halkabb, de még mindig elég erős a visszhang.

A tüntető-sztrájk tíz percig tartott.

Mire az aligazgató negyedmagával bejött a munkaterembe, már véget ért: a munkások már szótlanul dolgoztak.

Munka végeztével, lemosdás, öltözködés közben megeredtek a nyelvek. Ki kevésnek, ki meg soknak, túl merésznek tartotta a tízperces sztrájkot.

— A szakszervezet tudta, engedélye nélkül! — sopán-

kodott Barabás. — Egyenesen provokáljuk, provokálják a különítményeket. Nem csodálnám, ha ...

Az izgalomtól egész testében reszketett.

A gyárkapu előtt, munka végeztekor egy nagy túraautó állott.

Az autóban tisztek ültek.

Hat tiszt.

A hetedik a sofőr ...

Mintha vezényszóra tennék, ahogy az első munkások feltűntek a kapuban, a hét arc, a hét tiszti arc feléjük fordult. Négy beretvált arc, kettő bajuszt, egy szakállt is hord. Kék, szürke és sötét szemek. Villogóan fehér, nikotintól sárga fogak. És a hét arc mégis egyforma volt. Hét tiszti arc.

Bethlen-kucsma. Darutoll. Revolver. Kés. Korbács.

A hét arc vigyorog.

A revolver, a herélőkés, a korbács vigyorog.

Az első munkások hátrahőkölnek.

Hátulról újabb csoportok jönnek.

Százan, kétszázan, négyszázan.

Nyolcszáz munkásláb dobog.

A tisztek vigyorognak.

Négyszáz munkás komoly arca fenyeget feléjük.

Nyolcszáz kéz szorul ökölbe.

Ott tisztek — itt munkások.

— A bitangok!

— No megállj!

— Még röhögnek!

A tisztek nevetése elhal.

Az autó elindul. Már por takarja.

A feszültség felenged. A munkások csoportokba verődve tárgyalnak. Ki kevésnek, ki soknak tartja azt, ami történt.

— Szerencse, hogy idején továbbálltak. Mi lett volna, ha a mieink nem uralkodnak magukon és ... Még gondolni se merek rá — sopánkodott Barabás.

*

Márton meghalt.

A rendőrség közölte, hogy a letartóztatásban volt Engel Mártont régi, elhanyagolt vesebaja ölte meg.

A jelentést elsőül egy esti lap hozta. Timár Schulz la-

kása felé tartva, az utcán menet olvasta a párszoros közleményt.

Fehér ajakkal. reszketve érkezett meg Schulzhoz. Akiket ott talált — öt cipőgyári szaktárs —, már olvasták a hírt, de közülük csak egy ismerte Mártont. A fehérterror másfél esztendő alatt annyi jó elvtársat pusztított el, hogy egy újabb halál nem okozott nagy megrázkódtatást. A beszélgetés rövidesen más tárgyra tért, csak Timár ült szótlanul, Mártonra emlékezve.

Schulz egyszoba-konyhás lakásán valóságos értekezlet volt. Az értekezlet összehívását nagy vita előzte meg.

— Igen, én vállalom a veszedelmet, mindent vállalok a mi ügyünkért, de tudni akarom, hogy kikkel van dolgom? — vélte Schulz.

— A párt utasítása, hogy minden sejt négy-öt különálló szakma munkásaiból álljon — erősködött Laci. — Több röplapot...

— Nehezebben értik meg egymást és holmi idegen is furakodhat be.

Laci nem engedett.

Timár helyeselte Schulz követelését. Lacival szinte hajbakapott. Mert Laci azt akarta, hogy az értekezletre hívjanak valakit, vagy valakiket más sejtekből, segíteni, erősíteni, összefogni a szervezeteket.

— Ebben aztán nincs igazad — vélte Schulz. — Az nagyon jó, hogy a sejtek csak Béccsel állnak összeköttetésben és nem az itteni, szomszédos sejtekkel. Itt, ha lefognak valakit, kiverhetik belőle a titkot, de Bécsig nem ér el a Zrínyi utca keze. Legyünk óvatosak.

— Ha valamit akarunk csinálni és a szomszédos sejt csak két hét múlva tudja meg...

Laci egyedül maradt követelésével.

— Már megbocsássanak az elvtársak — magyarázkodott Schulz —, de semmivel sem tudom magukat megvendégelni. Az utolsó pénzt az asszonynak adtam, üljön egész este a moziban.

— Nem vendégeskedésre jöttünk, Schulz elvtárs. Dolgozni.

— No, jól van. Munkástestvérek!

A sejt — a legeslegelső olyan sejt, melynek tagjai egy

gyár munkásaiból verbuválódtak — megalakult. A legközelebbi teendőket megbeszélték. Sejttitkár Timár. Laci elutazik Bécsbe a központtal kapcsolatot keresni, mert az az elvtárs, aki eddig állandó kapcsolatot biztosított — Kiss elvtárs —, három hét óta nyomtalanul eltűnt.

— Egyenként, elvtársak, óvatosan menjenek. A szomszédban a Népszava egyik munkatársa lakik. Csendben, elvtársak!

*

Laci kimaradt a gyárból és Timár kénytelen volt lépésről lépésre kiszélesíteni szakmai tudását. Schulz oktatgatta.

— Már azért is jó, ha tanulsz, ha jól beletanulsz a mesterségbe, mert a gyárban a szaktársak előtt politikai szempontból is csak az megy teljes emberszámba, aki a munkában is egész ember.

Este Timár jelenlétében Vera csúnyán összekapott Andrással.

— Bódi halála miatt tüntető sztrájk volt, pedig Bódi nem is volt kommunista. Márton meg szegény, mintha sohasem is élt volna. Pedig ő volt közülünk a legjobb, a legodaadóbb elvtárs. Igazán disznóság!

Vera szemei könnyel teltek meg. Nem lehet tudni, hogy a fájdalomtól, vagy a tehetetlen dühtől.

— Disznóság!

— Mit magyarázzak neked, ha egyszer úgysem tudod — vagy nem akarod a legegyszerűbb dolgokat sem megérteni? Bódit ismerték a gyárban. Mártont csak mi ismertük, sehova sem volt begyökerezve. Ez megint példa arra, hogy milyen fontos az üzem, a nagyüzem. Márton emlékének elsősorban azzal vagyunk adósok, hogy tanulunk vértanúhalálából — tanulunk a mozgalom számára.

András fel s alá sétálva beszélt, kezét a hátán összekulcsolva.

— Márton halálából — ismétlem — azt a tanulságot kell leszűrnünk...

Vera két kezével betapasztotta fülét.

— Hagyd el, nem bírom!

— Mit nem bírsz?

András megállott szemben Verával.

— Mit nem bírsz?

— Téged! Utállak!

András hátrahőkölt. Az arca piros lett. Mosolyogni próbált, de az erőltetett mosolyt kiszorította a hamisítatlan szomorúság.

Pár pillanat múlva visszanyerte önuralmát.

— Nagyon ideges vagy, Vera — mondta csendesen. — Érthető. Kérlek, ülj a géphez, dolgozni fogunk. A munka biztosan megnyugtat. Nna! Kezet!

*

Laci öt nap múlva hazaérkezett. Nem volt valami rózsás kedve.

— Bécsben marják egymást az elvtársak — újságolta. — Csúnyán marják egymást.

— Mi a politikai tartalma a marakodásnak? — érdeklődött Timár.

— Szavamra, nem tudom. Sehogy sem sikerült megtudnom. Te talán majd több szerencsével jársz. Tudniillik neked is utaznod kell. Az Öreg Bécsbe rendelt.

— Miért?

— Nem tudom.

Kissről csak annyit tudott meg Laci, hogy Bécsben járt, de már jó két hét előtt elutazott onnan. Már régen Pesten kell lennie. Egyelőre a bőrös Szabóval kell felvenni a kapcsolatot.

— Ezt a magunk erejéből is kiokoskodtuk volna — elégedetlenkedett Schulz.

*

Timár a vonatnál Beszkidet látta. Nem volt bizonyos benne, de mintha Beszkid ugyanarra a vonatra szállt volna, mint ő. A vonatban azonban hiába kereste. Bécsben a pályaudvaron újból látta, nem is volt túlságosan messzi tőle, de a nagy tolongásban ismét elvesztette.

1.

A bécsi cím, melyet Péter elutazása előtt Keménytől kapott, vágott. Kósa elvtárs odahaza várta Pétert.

— Itt Bécsben ismét felveszi a Kovács nevet — közölte Kósa Péterrel. — Az otthoni nevét ki sem mondja. Ez minden, amit tudomására kell adnom. A többi dolgáról Jánossal és az Öreggel fog beszélni. Most elvezetem oda, ahol aludni fog és holnap reggel magáért megyek. Útközben megvacsorázunk.

A kis vendéglőben, amíg vacsorára vártak, Péter óvatosan a párt ügyeiről kezdett kérdezősködni. Kósa vagy nem értette, vagy nem akarta megérteni a kérdéseket és bár nyelve épp oly fürgén forgott, mint ahogy kezei mozogtak, mint ahogy az egész alacsony, sovány emberke mozgott — a párt dolgairól egy szót sem ejtett ki.

— Mikor volt utoljára Bécsben?

— Ötnegyed esztendő előtt.

— Azóta alaposan megváltozott a világ. Én csak három hónapja élek itt, két hónapot Romániában dolgoztam, egy esztendőt ugyanott ültem, szóval én nem ismerem az 1919-es Bécset, hanem az elvtársak sok kedélyes dolgot beszélnek róla. Ma azonban már itt sem olyan veszélyesen nagy a demokrácia. Most már a bécsi rendőrt sem szabad büntetlenül pofonvágni —, ahogy az Öreg szokta mondani. Hogy a vicc elejét is elmondjam — az Öreg szerint —, ha valaki 1919 őszén, a bécsi utcán egy rendőrnek lekent néhány pofont, akkor a rendőr egy kissé megrőkönyödve, de feltétlenül udvariasan ezt kérdezte:

— De uram, ön nem tudja, hogy a köztársaság törvényei tiltják a közhivatalnokok bántalmazását? A viccet különben az Öreg sokkal jobban tudja elmondani, mint én, de azt én is tudom, hogy ma már nem ilyen kedélyes a bécsi rendőr.

— Ami azt illeti, 1919-ben sem egészen ilyen volt — jegyezte meg Péter. — Mit csinál az Öreg?

— A „belenövünk a szocializmusba" helyett most Ausz-

riában ez a jelszó: belenövünk a császárságba. És ez a jelszó alighanem reálisabb, mint az előbbi volt.

— Igen — mondotta Péter —, igen érdekes. De engem most sokkal jobban érdekel ennél az, hogy mi van a magyar pártban? Nálunk úgy hírlik, hogy elvi ellentétek...

— Erről majd az Öreg beszél magával — vágta el a szót Kósa. — Az oroszországi dolgokról tud?

— Nagyon keveset és ezt a keveset sem értem teljesen. Vagy egész őszintén szólva, egyáltalán nem értem. Az elvtársak nagyon idegesek...

— Idegesek? Bolondok! — vette át Kósa a szót. — Pedig a dolog viszonylag egészen egyszerű. Ami eddig volt, az hadikommunizmus volt és nem kommunizmus. Ez érthető. A polgárháború befejeződött, tehát nincs többé szükség hadikommunizmusra. Azzal is számolnunk, azt is remélnünk kell, hogy a Komintern politikája megváltozik. Én természetesen távol állok attól, hogy helyeseljem azt, amit a német Lévi Paul tett, tudja az. aki a balsikerű 1921. márciusi — középnémetországi — felkelés után élesen megtámadta a Kommunista Internacionálét, amiért a német mozgalom ügyeibe *beleszólt.* Lévit kizárták és én ezt nagyon helyesnek tartom —, de az mégis szeget üt az ember fejébe, hogy egy csomó európai kommunista az oroszokat támadja azért, amit nem is az oroszok csináltak, hanem európai *követeik.* Tudja, akik az orosz példát, a nemrég még paraszti orosz munkás mozgalmának formáit egyenesen át akarják ültetni Európába — a minden rothadtsága ellenére is keresztül-kasul kulturált Európába... Na! Sokáig hallgattunk, de most már elég. Ki kell mondanunk, ki kell ordítanunk, hogy Európa nem Turkesztán! Nem! Európa, az Európa.

Kósa, míg cigarettára gyújtott, egy pillanatra elhallgatott. Szürkés-sápadt arca most élénk színt kapott.

— Vagyis — kezdett most újból szóba, de amint tekintete Péter arcára esett, egyszerre elhallgatott. Péter, ajkait összeszorítva mozdulatlanul ült, izgalmát csak mellének erős hullámzása árulta el.

— Fizetni! — kiáltott társa.

— Miért nem fejezi be, amit elkezdett, elvtárs?

— Sietni kell, nehogy Schmidték, akiknél aludni fog, lefeküdjenek.

— Szerettem volna — Péter nem mondta meg, mit szeretett volna, de mikor Kósa kifizette a vacsorát, mégis újra kezdte a szót.

— Elvtárs helyesli Lévi kizárását. Ez rendben van. De azt kissé nehéz megérteni, hogy ha Lévit elítéli, miért propagálja Lévi tanait?

— Én? Eszem ágában sincs! Különben is csak általánosságban beszéltem, nem foglaltam állást, csak érintettem azokat a kérdéseket, amelyek körül vita indult, vita van megindulóban. Ez minden, amit mondottam. Többet már azért sem mondhatok, mert nem egészen ismerem, sőt, tulajdonképpen alig ismerem a kérdést.

— Értem — felelte Péter elgondolkozva.

A villamoson mindketten hallgattak.

Schmidték, akiknél Péternek aludnia kellett, egy mellékutcában álló, földszintes házban laktak — egy szoba-konyhában. Bejárat a konyhán keresztül.

Schmidt munkanélküli. A felesége fehérnemű varrónő. Dolgozik. A varrógép ott állott a konyha udvarra néző ablakában.

Hogy Kósa elment, Schmidtné — kövérkés, alacsonynövésű, szőke, kékszemű asszony — megmutatta Péternek a szobát, ahol aludni fog.

— Ez a maga ágya, elvtárs. — Abban az ágyban egy másik elvtárs alszik, aki csak késő éjjel szokott hazajönni.

— Fáradt az elvtárs, vagy még beszélgetünk egy kicsit? — kérdezte Schmidt, aki kezében egy összehajtogatott térképpel jött be a szobába.

Schmidt csak egy esztendő előtt tért haza Olaszországból, ahol több mint négy évig volt hadifogságban.

— Más a tüdőbaját megy gyógyítani délre, én onnét hoztam a tüdőbajt — szokta zavart mosollyal mondani.

Ez a zavart, majdnem bocsánatkérő mosoly mindig ott játszott a szája körül, amióta a két baj, a betegség és a munkanélküliség rászakadt.

Az asszony dolgozik. A két gyerek — az egyik hároméves volt, a másik félesztendős volt, mikor az apjuk elment a hazát védeni — majdnem egyidőben halt meg. Kilencszáztizenhat novemberében.

— Nem lehet éppen azt állítani, hogy éhenhaltak, de bizonyos, hogy a rossz táplálkozás okozta általános testi gyengeség, az egész szervezet legyengülése nagyon megkönnyítette a betegség dolgát — mondotta a haláleset beálltát megállapító orvos.

Az asszony a háború kitörésének szinte első napja óta egy nagy fehérneműgyárban dolgozott. A gyár — természetesen — kizárólag a hadseregnek szállított és ezért katonai parancsnokság alatt állott. A breszti béketárgyalások idején a gyár leállt. A katonai parancsnok, egy trénszázados bement a sztrájktanyára, megfenyegette a sztrájkolókat, hogy ha azonnal fel nem veszik a munkát, valamennyi a gyárban alkalmazott férfi tüstént bevonul és rögtön indul is az olasz frontra. A századost valaki — a haláleset beálltát megállapító orvosok véleménye szerint — valószínűleg egy vasalóval, de lehet, hogy egy mozsárral, hátulról úgy vágta tarkón, hogy örökre abbahagyta a fenyegetőzést.

Schmidtné, anélkül, hogy szándékáról előzőleg bárkinek is szólt volna, jelentkezett a katonarendőrségen és vállalta, hogy ő ütötte le a századost. Januártól novemberig katonai fegyházban ült, magánzárkában. Tárgyalásra nem került sor, a forradalom kiszabadította. Azóta csendesen él — szakadatlanul dolgozik. Persze, ha valaki fehérneműfoltozásból tartja el magát, sőt nemcsak önmagát, akkor nem is igen marad ideje másra. A szobát, még mielőtt a férje hazajött, bérbeadta. A kommunista párt bérelte ki átutazó elvtársak részére. Schmidtné terve az volt, hogy a szobabérből egy kissé feljavítja a kosztot, az időközben hazajött Schmidt kosztját —, de hát a szegény ember terve...

Az átutazók többnyire nagyon fáradt emberek. Egyik beteg volt, a másiknak még alig behegedt, súlyos sebei voltak. Bizony kávéra, teára, a betegeknek szükséges egyéb frissítőkre elment a bér, még jó, ha futotta.

Schmidt dióbarna szemei alatt sötét karikák. Hatalmas alakja kissé meggörnyedt. De az asszonyon semmi szenvedés, semmi nyomorúság nem hagyott vissza látható nyomokat. Ha alig evett, akkor is kövérkés maradt és kék szeme sem árulta el, hogy éjjelente még most is sír a két gyerek után.

Amióta a börtönből kikerült, nem érdeklődik a politika

iránt. Schmidt azonban, összeismerkedve az átutazó lakókkal — szóból szó lett —, rövidesen otthagyta a szociáldemokratákat és belépett a kommunista pártba.

— Fáradt, elvtárs, vagy még beszélgetünk egy kicsit?

— Beszélgessünk! — válaszolt Péter.

— Ha nem haragszik a zavarásért...

Schmidt a viaszkosvászonnal borított asztalra kiteregette a hóna alatt behozott térképhengert.

— Itt ugyanis egy egész sor olyan dolog van, amit sehogy sem tudok megérteni. A szovjet koncessziókat ajánl európai és amerikai kapitalistáknak. Mit jelent ez? Mi lesz ebből? Új politika, új gazdasági politika... Értem. De nem azt jelenti-e egy új politika szükségessége, hogy a régi rossz volt? Koncesszió...

Péter előtt Szovjet-Oroszország térképe feküdt.

Mikor Schmidtné behozta a teát, Schmidt a térképet összehajtogatta, hogy a teáscsészéknek helyet csináljon.

— Cukrunk nincs — mondotta Schmidtné, épp oly zavartan mosolyogva, mint előbb a férje. — Mi szacharinnal isszuk a teát.

— Az az elvtárs — beszélt tovább Schmidt, a teát szürcsölve —, aki most itt lakik nálunk, komoly, nagytudású marxista, minden kérdésre tögtön tud válaszolni, de sajnos, olyan különös németséggel beszél, hogy az ember nemigen lesz okos a szavától.

— Az európai forradalom késik — mondotta Péter. Baj. Viszont a polgárháború befejeződött — a mieink teljes győzelmével. Az orosz elvtársak hozzákezdenek építeni. Ez sem lesz valami könnyű dolog. De ahogy ismerem őket — megcsinálják. Most sokan szidják őket azért, mert ők jól harcoltak és mi rosszul...

— Csak nem gondolja az elvtárs, hogy én is? Nem! Én nem szidom őket...

Teázás után Péter lefeküdt, de csak nagysokára tudott elaludni. Hanem azután úgy aludt, hogy akkor sem ébredt fel, mikor lakótársa hazajött. A lakótárs, anélkül, hogy világot gyújtott volna, dobta le magáról a ruhát és a cipőt.

Mikor Péter reggel felébredt, lakótársa még aludt a fejére húzott takaró alatt. Hangosan horkolt. Ruhái szanaszét hevertek.

A konyhában csend volt. A tüllfüggönyös ablakon át csak messziről hallattszott a villamosok csengése. De mikor egy nehéz teherkocsi haladt el a ház előtt, az egész kis vityiló remegett.

Péter felkelt és anélkül, hogy felöltözött volna, odaállt az ablakhoz. Nagy kíváncsisággal nézegette a csendes grinzingi utcácskát. Gondolatai lázasan ugráltak egyik tárgyról a másikra. Emigráció... Bécs... Magyarország... Ruszinszkó... A párt... A lenini kérdés: Ki-kit?... Ki győz le kit. A proletariátus a burzsoáziát, vagy a burzsoá a proletárt. Ki kit? Koncesszió...

Hogy ismét Bécsben volt, egy egész sor félig már elfelejtett arc kapott új életet gondolataiban. Ha az ember elgondolja, hogy mi minden történhet ötnegyed esztendő alatt. Egyre szidjuk a világot, önmagunkat, de leginkább azokat, akikkel együtt dolgozunk — egyre azt panaszoljuk, hogy a dolgok csak igen lassan haladnak előre, de ha visszakerülünk valahová, ahol egyszer már voltunk és visszagondolunk mindarra, ami azóta történt... Mikor először érkeztem Bécsbe, Jugyenyics Petrográd alatt állott, Szibéria Kolcsaké volt...

Pétert hátulról két erős kar fogta át, olyan erővel, olyan váratlanul, hogy az első pillanatban védekezésre gondolni sem lehetett. Péter a lökés súlya alatt előredőlt, de a másik pillanatban jobbkezét a falnak támasztotta, és ökölbeszorult baljával keményen támadója hasába vágott.

— Drága, drága testvér! — kiáltott a támadó és a hasába kapott ütés után elengedte Pétert.

Péter hátrafordult.

Egyszál gatyában, ing nélkül, mezítláb, beretválatlanul, könnyezve, nevetve — Gottesmann állott előtte.

Gottesmann úgy tudott sírni, mint egy kisgyerek.

Öltözködés közben Gottesmann egészen bolond volt. Beszélt, beszélt, de amit összehadart, abból Péter csak annyit értett meg, hogy őt — Gottesmann már régen halottnak tartotta.

— Gyulai mondotta ugyan, hogy élsz, de az egy pillanatra sem volt kétséges számomra, hogy hazudik, mert ha azt tudta, hogy élsz, akkor azt is tudnia kellett volna hogy hol élsz, erre a kérdésre pedig nem tudott válaszolni. Tehát világos, hogy hazudott.

— Ámint látod, mégsem hazudott — nevetett Péter.

— Na persze! Te mindjárt a védelmére kelsz! Ezt igazán nem vártam tőled, Péter.

— Hogy bolond vagy, az nem baj! — mondta Péter. — Csak a cipődet húzd fel végre.

A háziak már nem voltak odahaza, de Gottesmannak kulcsa volt a konyhaajtóhoz — mehettek.

A nap még nem szárította fel teljesen a tavaszi eső nyomait. A grinzingi fasor fáin szinte szemlátomást nőtt, sűrűsödött a friss, halaványzöld lomb. A nagyváros lármája ide csak messziről, megszűrve hallátszott, amint ketten beszélgetve felsétáltak a Kahlenbergre. Közel a csúcshoz egy tejcsarnokot találtak, annak a teraszáról az egész várost át lehetett látni.

— Ismét füstölnek a gyárkémények!

— Úgy mondják, már csak hetvenezer munkanélküli van Bécsben — felelte Gottesmann. De a dohányt még mindig jegyre adják és a kenyeret is. És a kenyérbe még most is korpát, vagy mi nyavalyát sütnek. De más nem is igen maradt meg a tiszta demokráciából.

2.

— Azt hiszem — mondotta Gottesmann elgondolkozva — azt hiszem, legokosabb lesz a legelején kezdeni, vagyis ott, ahol a cseh—magyar határon elszakadtunk egymástól. Igen. Amikor láttam, hogy a cseh csendőrök nem tréfálnak és pár perc múlva a magyar fehérek kezén leszünk, és azokról már régen tudtam, hogy nem tréfás emberek — talán emlékszel rá —, óvatosan oldalbalöktelek, amivel azt akartam mondani, hogy jó lesz odébbállni. Te nem feleltél. Másodszor is — és most már alaposan — oldalbavágtalak. Te erre sem feleltél. Mit volt mit tenni — a helyzet nem volt alkalmas sem a hosszú tárgyalásokra, sem az alapos megfontolásra —, bevallom, hogy életemben nem először és nem is utoljára, hozzáfogtam a kivitelhez, még mielőtt teljesen tisztában lettem volna azzal, hogy mit akarok. Azaz, annyit tudtam, hogy szökni akarok, csak még azt nem tudtam, hogyan? No, hogy mondjam el, hogy tanulj a dologból?

— Megérkeztünk a határra. Ahogy megállottunk, a disznók megkezdték a számlálást. Megvan! — gondoltam. Csak egy ember számol, egy cseh, holott a foglyok száma a másik felet is érdekli, tehát illene, hogy még egy ember számoljon. Egy lépésnyire állottam az őrmester előtt és mire észrevettem, hogy tulajdonképpen mit csinálok, már nem előtte, hanem mögötte állottam és vele együtt számoltam. Az ajkam hangtalanul mozgott.

Nem volt szabad egy szót sem szólnom, mert a magyaroknak azt kellett hinniök, hogy a cseheknek számolok, a cseheknek meg azt, hogy a magyarok számára ellenőrzöm a számolást. Alkalmasint mindkét fél tiszta szívből örült azon, hogy a másikhoz egy olyan gyűrött, piszkos, undorító alak tartozik, mint amilyen én voltam. Bolond dolog volt, tudom. Ha ettől függne a világforradalom sorsa, akkor sem tudnám megismételni, de egyszer sikerült és nekem csak egyszer volt rá szükségem. Mikor a cseh őrmester kikiáltotta, hányat számolt — a számra már nem emlékszem —, én a fejemmel helyeslőleg bólintottam. A legnehezebb pillanat most következett.

A magyarok elindultak a foglyokkal, a csehek a foglyok nélkül. Ki-ki hazafelé. Egymással farkasszemet nézve csak a két katona, egy magyar, meg egy cseh maradt a határon, no meg én, aki se a csehekhez, se a magyarokhoz nem tartoztam, de azért mégis élni akartam. Így állottam ott, nézd — Gottesmann felállt megmutatni, hogyan állott akkor — szétvetett lábakkal, zsebrevágott kézzel álltam és megint támadt egy jó ötletem. A zsebemből dohányt kapartam elő és szép lassan egy cigarettát csavartam — a mellettem álló cseh katona számára. Az csak a fejével intett, hogy őrt áll, most nem szabad elvennie. Én meg csak a kezemmel intettem, hogy bátran elveheti. Aztán, mint aki dolgát jól végezte, elindultam — vissza Bratislava felé. Ötven-hatvan lépésnyire a csendőrőrjárat mögött. Tudtam, hogy ha egy csendőr, csak egyetlen ronda csendőr visszanéz, elvesztem. De senki sem nézett vissza.

Sikerült lefeküdnöm az országút melletti árokba és már kora délután odahaza voltam, egy pozsonyi elvtársnál.

Ezzel azonban még nem voltam kint a vízből.

A cseh csendőrök azokban a napokban valóságos

hajtóvadászatot rendeztek a magyar emigránsokra. Tucatszám fogták le azokat az elvtársakat, akik Bécs, vagy Prága felé menekültek. És akiket lefogtak — az utat ismered. Én úgy számoltam, hogy nem Prágába és nem is Bécs felé utazom, hanem épp az ellenkező irányban, háttal Ausztriának. Akkor megugorhatok a bratislavai rendőrök elől. Kezemben egy szociáldemokrata újsággal, az újságnak a pozsonyi sztrájkról írott „Moszkva alkonya" című cikkét olvasva ültem a Ruszinszkó felé induló vonatban, mikor a csendőrök a vonatot csak úgy kutyafuttában — átvizsgálták. Másnap Uzsgorodon voltam. Az állomásról egyenesen Gonda lakására mentem. Gondát otthon találtam.

— Megőrültél? — kérdezte Gonda.

— Erről a kérdésről nem vitatkozom — feleltem.

Gonda először dühöngött, aztán nevetni kezdett. Nevetett is, meg dühös is volt, hanem azért másnap mégis szerzett papirosokat, amelyekkel Szlatinára utazhattam.

Most voltam először Szlatinán. Gonda jó címet és jó ajánlást adott. Az elvtársak beszereztek egy sóbányába.

Te, Péter jártál a sóbányában — ugye? De nem dolgoztál ott. Én a Lajos-tárnába kerültem. Ott ma is éppugy dolgoznak, mint Ádám korában. Az ember letérdel, alattad, fölötted, körülötted mindenütt só, szóval az ember letérdel, és féltérden állva valami fejszéhez hasonló szerszámmal éket ver a lába alatt heverő sósziklába. Ékkel négyfelől megrepeszti a sziklát és addig veri, olyan mélyre veri az éket, hogy az megrepeszti a sziklát és a sótömböt kiemelheti. Nem tudom, világos-e az, amit mondtam, de azt bizton megérted, hogy aki nem szokott hozzá ehhez a munkához, az öt perc múlva elátkozza az öregistent és tíz perc múlva az ingét is ledobja. Mintha felülről vízzel locsolnának, úgy szakadt a verejték mezítelen testemről. Két és fél hónap alatt — két és fél hónapot dolgoztam a bányában — már csak csont és bőr voltam, egy deka hús nem volt rajtam. De máskülönben jól éreztem magam. Dudásnál, az ácsnál laktam — ismered, beszélt rólad. Csendes, rendes ember voltam, a cseh trafikos kisasszony lányától csehül tanultam. Őszintén szólva, a kisasszony könnyebben rászokott a magyarra, mint én az ő szavára. Nem tudom, hol tartanánk már, ha a decemberi sztrájk nem jön közbe? De közbejött ...

A decemberi általános sztrájk, tudod, azzal kezdődött, hogy a prágai népházat a cseh szocdemek csendőrszuronyok segítségével vették el a mieinktől. Prága sztrájkba lépett, utána Brünn és Reichenberg. Aztán már az egész országban kitört a sztrájk.

Na, fiú — most tanultam! Tudod, hogy mikor minket lefogtak — Lavocsne után —, az egész ruszinszkói párt szét volt verve. Kit agyonvertek, ki ült, kit kitoloncoltak, ki magától odébb állott. Gonda három hónap alatt újjászervezte a pártot. Nem szavalt annyit, mint mi, nem járt a zsupánhoz, nem írt ravasz cikkeket, senki eszén nem járt túl, hanem a pártot — azt megszervezte. Meg. Szlatinán is nagyszerűen ment minden.

A sztrájk harmadnapján — az én kezdeményezésemre — egy kis népgyűlést rendeztünk a Tisza partján. Tudod, a Tisza ott még olyan keskeny, hogy ... hogy át lehet köpni rajta és a túlsó part már Románia. Mikor a rezesbandánk rákezdett az Internacionáléra, a túlsó parton, Szigetkamarán majd annyian jöttek össze, mint az innensőn. Csak röviden beszéltem — én voltam ugyanis a szónok —, és hogy lássák túloldalt, hogy nemcsak a szánk jár ... Ott a téren, ahol gyűléseztünk, volt a szerelmem apjának a trafikos bódéja. Két legény feltörte az ajtót, gyorsan kiosztottuk a nép között a szivart, a cigarettát, meg a levélbélyeget. Munka közben eszembe jutott, hogy inkább egy gazdag ember boltját kellett volna szétosztani. A hibát jóváteendő, egy nagy lisztraktárat törtünk fel és a hallgatóság ezt is széthordta. A nézőknek odaát Romániában csurgott a nyáluk. A cserepárok — román katonák — puskatussal is alig tudták szétkergetni őket.

Estére páncélautó és egy század legionárius vonult be Szlatinára és szerelmem apjának vezetése alatt sorra járták a házakat. Rám vadásztak a disznók. Szöknöm kellett. Szlatináról a bocskói vasgyárhoz vezető úton, nem messze Szlatinától — egy favágó házában húzódtam meg. A favágó, öreg, fehérhajú román, aki egy kukkot sem tudott magyarul, egész nap a sarokban térdelt, és ha jól értettem, arra kérte az öregistent, hogy segítsen a sztrájkolóknak. De az is lehet, hogy valami egészen mást kért.

A felesége tudott magyarul. Vele üzentem Dudás-

nak. Dudás pár nap múlva kijött hozzám. Tőle tudtam meg, hogy Rozsos és a húga, a te volt szerelmed, a fene ott egye meg, Szlatinán van. Rozsos népgyűlést rendezett, ugyanott, ahol mi, a Tisza partján. A túloldalon most a cserepárok hajtották a népet a szónokot hallgatni. A szónok, persze— Rozsos volt. Rozsos a régi nótát fújta. Előbb Lenint, aztán Horthyt szidta, aztán megint a bolsevistákat, akik egytőlegyig Horthy-ügynökök. Mert csak világos — mondotta, hogy ezt a sztrájkot is a Horthy-ügynökök rendezték. Valaki közbeszólt és megkérdezte, hogy a prágai cseh munkások is Horthy szolgálatában állanak-e? Azt az elvtársat, aki közbeszólt, lefogták a legionáriusok és a mieink most ordítani kezdtek, ki Lenint éltette, ki a köztársaságot szidta. A legionáriusok szétkergették a népgyűlést. A túloldali hallgatókat is megint puskatussal kellett szétkergetni.

— Dudás tulajdonképpen nem engem látogatott meg. Bocskóra igyekezett, a vasgyáriakat előkészíteni Rozsos fogadtatására. Annak a disznónak ugyanis nem volt elég Szlatina, Bocskón is népgyűlést akart tartani. Akart...

Itt Gottesmann rövid szünetet tartott.

— Rozsos Mária is a sztrájk ellen izgatott? — kérdezte Péter.

Gottesmann csak a fejével intett igent.

— Majd elfelejtettem, a kisasszony vőlegénye is velük volt — egy csendőrszázados! Igen! Egy vöröshajú, szeplős csendőrszázados. Igen, Péter! Nna! Gyerünk tovább. Mondom, Rozsos Bocskón is beszélni akart — de útközben baleset érte. A Szlatina—bocskói úton rálőttek az autójára. Sötét volt — decemberben korán sötétedik —, nem lehetett látni ki lőtt, sőt azt se látták, honnét lőttek. Mindmáig hiába keresik a merénylőt.

— Agyonlőtték Rozsost?

— Sajnos, nem sikerült — mondotta szomorúan Gottesmann. — Csak a bal karjába ment a golyó. Én...

— Ki lőtt? — szakította meg Péter ismét az elbeszélést.

— Én még az éjjel — folytatta Gottesmann anélkül, hogy Péter kérdésére válaszolt volna — nyakamba vettem a lábam és a hegyek között gyalogolva visszamentem Uzsgorodra. Most is egyenesen Gondához mentem, de most majd rajtavesztettem, mert Gondát épp aznap fogták le a csend-

őrök, amikor én Uzsgorodra értem. Még ma is Beregszászon ül.

Télen a Kárpátokban, fene nagy hóban, úttalan utakon, emberlakta helyeket kerülve gyalogosan utazni, szavamra, nem élvezet. Hol sírtam, hol káromkodtam dühömben. Három napot voltam úton, két éjszakát fedél alatt töltöttem, egyiket egy ruszin favágónál, másikat egy üres vadászlakban, ahová — mi tagadás benne — csak úgy jutottam be, hogy előbb az ajtót fel kellett törnöm — a bitangok zárva tartották. A favágónál, akinek hét gyereke van, nem volt mit enni. Az üres házban úgy telezabáltam magam szalonnával — kenyeret persze hiába kerestem —, úgy bezabáltam, hogy egy hétre elrontottam a gyomrom. Mikor másnap reggel útnak eredtem, kis híján egy vaddisznónak mentem. Jó pár órát egy fán töltöttem. Kemény hófúvás volt. Magam sem tudom, hogyan menekültem meg attól, hogy megfagyjak. Délután egy csendőrjárat ment el a tőlem kőhajításnyira húzódó országúton — megláncolt munkásokat vittek.

Mikor beesteledett — tudod, korán esteledik télen a Kárpátokban —, leereszkedtem és mentem arra, amerre nyugatot sejtettem. Másnap délután Uzsgorodon voltam.

Csúnyán összefagyva értem Uzsgorodra — és amint már meséltem —, Gondát épp aznap fogták le, amikor én megjöttem. Nem tudom, emlékszel-e a kis Neumannra?

— Igen, az ungparti dobozgyárban dolgozott.

Igen! Annál laktam — nem emlékszem pontosan — négy vagy öt napig. A kis Neumann bátor fiú, jó elvtárs — átment miattam Munkácsra Mondjákhoz. De persze, hiába járt. Mondják is ült már.

Nna — ezekben a napokban is tanultam valamicskét. Emlékszel, milyen büszkék voltunk arra, hogy túljártunk a rendőrség eszén és egy pár elvtársat becsempésztünk a rendőrséghez? — Nem a rendőrségen, hanem a magunk eszén jártunk túl. Magyarán megmondva, ökrök voltunk. Az. Ökrök. Lavocsne után a rendőrség elbocsátott néhányat azok közül, akiket mi csempésztünk be hozzájuk. Tudta, kit kell elbocsátani. Akik meg ottmaradtak... Képzeld el, hogy áldott minket az a munkás, akihez beállít két ilyen „elvtárs" és lesóznak neki egy párat, aztán röhögve azt mondják:

„Nna, gyerünk, kedves *elvtárs*". Bocskajt is két ilyen *elvtárs* kapta le. Az öregnek két lovas között, hátrakötött kézzel, gyalog kellett Polenáról Munkácsig mennie. A két bitang — Neumann azt is tudta, hogy egyik a munkácsi Stefancsik volt —, a két bitang az egész úton elvtársnak szólította az öreget és mikor az öreg egyiket szemenköpte, addig verték, míg négy fogát kiköpte. Nna, ha még egyszer!...

— Parancsol? — jött a kiszolgáló kisasszony — félreértve Gottesmann dühös hadonászását.

— Neumann szerencsésen összeszedte az utazáshoz szükséges pénzt és szerencsésen eljutottam Kassáig — folytatta most már csendesebben Gottesmann. — Kassáról Prágába küldtek az elvtársak, onnét Brünnbe továbbítottak. Brünnben aztán lebuktam. Az tett gyanússá, hogy fekete szemüveget hordtam. Nyolc hetet ültem Brünnben. A brünni elvtársak — akiknek egy sikkasztó pincér útján üzentem, aki négy hétig ült velem egy cellában —, szóval a brünni elvtársak kijárták, hogy nem Magyarországra, hanem ide tóloncoltak.

Ez minden. Több nem történt velem. Most meg — hm — több, mint két hete vagyok itt, de még mindig nincs semmi munkám. A fene tudja, mért halasztják mindig másnapra. Igen. Most aztán rajtad a sor, Péter!

— Te — én hülye, igazán nagyon kellemetlen... —, csapott Péter a homlokára. — Otthon kellett volna bevárnom Kósát és vele Jánoshoz menni.

— Annyi baj legyen! Kósa nem fontos, Jánoshoz meg én is elvezetlek. Ha gyalog megyünk, útközben elmondhatod, ami veled történt. Nem késünk el, János mindennap négyig ül az irodájában.

Jánost nem találták az irodájában. A lakásablak — amely mögött János tárgyal a munkáról jött, vagy munkára induló emberekkel, be volt függönyözve, be volt zárva.

— Nem értem. Még csak fél három van. — Gyerünk az Öreghez — indítványozta Gottesmann.

Az Öreget sem találták meg. Az iroda előtt, ahol Landler szokott dolgozni, nagy csoport emigráns gyűlt össze. Hangosan, izgatottan vitatkoztak.

— Átadja! Minden előre ki volt csinálva!

— Majd megbolondult! Ő maga akar király lenni.

— Nem az a fontos, hogy ő mit szeretne, hanem az, hogy az antant mit akar.

— A kisantant...

— Horthy...

— Károly...

— A hadsereg...

Az emigránsok nagy része már nem volt olyan rongyos, mint tizenkilencben. Egyenruhaszerűen hatott, hogy mindegyik aktatáskával volt felszerelve. Egy csomó összegyűrt újság is volt mindegyiknél. Kipirult arccal, hadonászva ordítoztak.

— Valami történt! — állapította meg ragyogó arccal Gottesmann. — Hm. Valami fontos dolog történt.

— *Habsburg-puccs Magyarországon!* — olvasta egy újság első oldalán.

URAK ÉS MUNKÁSOK

I.

— Század, állj! Pihenj!

— Azt hiszem, egyelőre elég lesz, elvtársak — tért békésebb vágányra a szürke ruhát és széleskarimájú barna kalapot viselő parancsnok, aki jobbjában botot, bal hóna alatt tömött aktatáskát szorongatva állott a század előtt.

A sorok meglazultak. A civilruhás, fegyvertelen katonák cigarettára gyújtottak, de a sorból nem léptek ki.

— Hol lesz az éjszakai tábor, Gömöri elvtárs? — kérdezte az egyik katona.

— Éjszakára hazamegyünk — felelte a parancsnok, aki katonái példáját követve, szintén cigarettára gyújtott. Nem hiszem, hogy ma éjszaka szükség lenne ránk. Ha mégis — akkor a találkozás helyét tudják az elvtársak. Vészjel esetén egyenesen odarohanunk. Akinek revolvere van, az mindenesetre hozza magával. Mi csak mannlichert adunk. Most tehát — század oszolj!

Ebben a pillanatban kanyarodott be a mezőre egy másik, az előbbihez minden apró részletében hasonló század. Ezt a második századot Kósa vezette, aki ugyancsak bottal és aktatáskával volt felszerelve...

— Kovács! — kiáltott oda Péternek Kósa. Várjon meg, rögtön szabad leszek.

— Én azt hiszem — magyarázta Gömöri a körülállóknak —, hogy amennyiben itt is puccsot kísérelnek meg, akkor a szocdemek, a hivatalos párt talán nem, de a szocdem munkások biztosan fegyvert fognak. Akkor mi, természetesen együtt verekszünk a szocdem munkásokkal. De akármennyire is bízunk a szocdem munkások harckészségében, arra is készen kell lennünk, hogy — legalábbis az első órákban, vagy percekben — egyedül, vagy majdnem egyedül maradunk.

— Oszolj! — vezényelte Kósa és pár pillanat múlva már Péter mellett állott.

Vagy tíz percet kellett menni a villamos végállomásig. Onnét egy jó órát utazni a város szívéig.

Kósa és Péter a villamos második kocsijába szállottak, ahol szabad dohányozni. A kocsiban rövidesen parázs vita indult a gyárakból hazafelé igyekvő elvtársak és néhány osztrák villamoskalauz között, akik a végállomásról tartottak a város szívének.

— Ez nem puccs! — magyarázta hangosan egy öreg, borvirágos orrú villamosvezető. — Ez nem puccs, hanem színház. Mozi. Értik egymást a gazemberek. Károly egy gumipuskát fog Horthyra, mire az átadja neki a hatalmat és közösen megtámadják Bécset. Addig az urak itt mindent előkészítenek. Úgy értem, hogy kivasaltatják a frakk-kabátot és azt is eldöntik, hogy ki csókol elsőül kezet a császárnak.

— No és a szociáldemokraták? — kérdezte Kósa. — Hisz Bécs vörös, szociáldemokrata város...

A borvirágos orrú szánakozva nézett Kósára.

— Maga, fiatalember, külföldi. Maga nem tudja, hogy a szociáldemokrata pártban most akörül folyik a vita, hogy ki tartsa Károlynak a gyertyát.

— Talán így van — mondotta Kósa. De a szociáldemokrata munkások... Bécsben háromszázötvenezer munkás van...

— Igen. Azoknak... Nekünk majd megmagyarázzák, hogy ez a helyes, ez az egyedül lehetséges szocialista politika.

— Ugyan! — vágott a szóba egy fiatal, széles arcú villamoskalauz. — A vörös Bécset nem kell félteni. Ha szükség lesz rá, két nap alatt olyan hadsereget állítunk fel, hogy...

— Csakhogy nem lesz rá szükség! — vette át ismét az előbbeni öreg a szót. — Eddig még sohasem volt rá szükség, és ezentúl sem lesz. Én ismerem magunkat — nem lesz rá szükség.

Egyszerre négyen-öten is válaszoltak az öregnek. Egy-két hangosabb szó is esett, aztán mintha elvágták volna a vitát, mikor a villamos egy tüntető menetet ért utól.

A villamossal egyirányban, négyes sorokban, katonás rendben vagy félezer munkás menetelt, nagy vörös zászló után.

— Kommunisták!

— Osztrák kommunisták!

Az ablakon át néhány utas a sapkájával integetett a menetelők felé.

— Ha ezek többen lennének, bizton másképp állnánk! — vette fel ismét a szót a vörös orrú öreg.

— Maga elvtárs, kommunista? — fordult hozzá Péter.

— Dehogy is vagyok kommunista — felelte az öreg hangjában egy kis sértődöttséggel.

— Ha reggel megvárt volna úgy, ahogy megbeszéltük, már ismét Magyarországon lenne — mondotta Kósa, mikor a villamosról leszállva karonfogta Pétert. — Landler mindenfelé kerestette, de hogy sehol se találtuk, mit volt mit tenni — más ment le maga helyett. Most azért hívtam, mert Szekeres akar magával beszélni.

— Szekeres?

2.

— Igazad van, Péter, szavamra igazad van. Mérget veszek rá, hogy minket fejszével sem lehet agyonverni.

— Egészséges vagy?

— Nna. A lembergi börtönben erősen köhögtem, de Moszkvában összeszedtem magam, most meg — hm. Azt hi-

szem, nem vagyok különösképp egészséges, de beteg sem. Fizessünk, aztán kikísérlek gyalog Grinzingbe — útközben beszélgethetünk.

Az utcákon nyüzsögtek az emberek. Nem tüntetőmenetben, hanem a gyalogjárókon sétálva vonultak fel tízezres munkástömegek. Senki sem hivta őket, maguktól jöttek, megmutatni, tudomására adni a városnak, hogy vannak és megnézni, hogy ki van még rajtuk kívül?

Az ívlámpák fénye és a százféle villanyreklám szinte nappalt teremtett. Az úttesten tülkölve rohanó autók messzi maguk mögött hagyták a tömött villamosokat.

— Nem hiszem, hogy lenne valami is a dologból. Sok hűhó semmiért. Próbáld megmondani, mire kell a magyar burzsoáziának király? A király, egy Habsburg, mindenekelőtt külpolitikai bonyadalmakat jelent. Csehország, Jugoszlávia, Románia... Otthon meg semmivel se ér többet nekik, mint az a vízfejű tengerész. Az osztrák burzsujoknak pedig még kevesebb szükségük van császárra. Ő sem intézhetné jobban a szájuk íze szerint a dolgot, mint a mai koalíció. Az a pár magyar gróf, aki még nem jött rá arra, hogy az ezerholdas is lehet kisgazda... Meglátod, Károly rövidesen hazautazik Zitához. Most ellenben — azt hiszem, nem erről akartunk beszélni.

— Gottesmannt már láttad? Beszéltél vele? Megcsináltuk a dolgot! Lavocsne után nem értettem, hogyan vettek rajtunk olyan könnyen erőt — ma meg azt nem értem, hogy miért tűrték a csehek olyan sokáig a mi handabandázásunkat. Tudom, Péter, hogy a leggyönyörűbb önkritika sem teszi jóvá az elkövetett hibákat, de ha könyörtelenül leleplezzük a marhaságokat, amiket csináltunk, és nem félünk megmondani, hogy gyakran egész az elvtelenségig vittük a ravaszkodást — ezzel mégis használunk valamit. De ez — sajnos — még mindig nem általános szokás. Nem. Itt az emigrációban, hogy ne kelljen elismerni, hogy a mi hibáink buktatták meg a forradalmat, arról kovácsolnak teóriákat — szavamra, egy egész könyvtárra való teóriát hallottam már arról, hogy a magyar forradalom az első pillanattól kilátástalan, reménytelen ügy volt, kaland. Ha esetleg nem tudnád, közlöm veled, hogy ez az etikai álláspont és ha mást mersz gondolni, akkor korrupt gazember,

kalandor vagy. Egy csomó dáma, aki tegnap még csak a kozmetika iránt érdeklődött, ma az etikát míveli — ilyen értelemben. Szavamra!... No, de én is olyan vagyok már, mint egy vénasszony: mindenről beszélek, csak arról nem, amiről beszélnem kell.

— Szóval, te leugrottál a vonatról, én meg nem ugrottam le. Te hittél Beszkidnek, én meg nem hittem neki. Mellékesen megjegyezve, ma éjjel találkoztam Beszkiddel — Jánosnál. Tőle hallottam legelőször, hogy itt vagy Bécsben...

— Beszkid — Jánosnál?

— Ha jól tudom, már elutazott. No, de megint eltérünk a tárgytól. Szavamra... Tehát én nem ugrottam le és a csendőrök Csapon átadtak a cseh legionáriusoknak, akik vagy nyolcvan ukrán menekültet kísértek vissza Galíciába. Itt láttam csak, hogy milyen szamárságot csináltam. Az ördög sem kérdezett utánad és engem is aligha kerestek volna. Vertem a fejem, de már verhettem. Odaláncoltak egy lavocsnei parasztlegényhez.

— A lengyel tisztek vártak minket. Négy embert ott a helyszínen agyonvertek. Egyikünk sem úszta meg az átadást verés nélkül. Mikor ezt a munkát elvégezték, akkor egy tiszt téged és engem keresett. Téged hiába. Ezért engem ismét megsimogattak egy kissé. A többiektől különválasztva, nehéz láncban Lembergbe szállítottak.

— Lembergben, a katonai börtönben külön zárkában ültem. Ügyvédem nem volt, de ügyvéd nélkül is hamarosan megértettem a helyzetet: egy nagy politikai pör egyik fővádlottja leszek.

Szembesítettek egy csomó olyan emberrel, akit soha az életben nem láttam és azok sorra felismertek. Sorra, bátran és becsületesen a szemembe mondták, hogy júniusban Lembergben jártam, az egyiknél laktam, a másiknál ettem, a harmadiknál pénzt váltottam és így tovább. Egy öreg utcalány azt vallotta, hogy kétszer nála aludtam és a vizsgálóbíró jegyzőkönyvbe vette, hogy a hölgy „drága pofám"-nak szólított. Szóval, a pör alaposan elő volt készítve. A szembesítések azt mutatták, hogy a pör célja a galíciai ukrán nemzeti mozgalom kompromittálása. Be akarták bizonyítani az ukrán nacionalistákról, hogy Moszkva pénzelte őket. Gyönyörű, mi? Szavamra, a lengyel fehérek jó rendezők! A harc idején

az ukrán nemzetieket kijátszották ellenünk. A győzelem után azzal akarták őket agyonverni, hogy a mi szövetségeseink voltak. Ehhez a komédiához volt rám szükségük.

— Vagy három hétig tartott a játék — a szembesítési komédia. Aztán pár napra nyugton hagytak. Rossz bőrben voltam. Köhögtem és a szívem sem volt rendben. A ruszinszkói dolgok is rágtak. Tudod, mindig rosszul álltam a börtönt. A cellám fűtetlen volt, koplaltam — szóval vígan éltem.

— Egy reggel aztán megint kihallgatásra visznek. A vizsgálóbíró előtt állva, vártam a tanút, aki majd a szemembe mondja, hogy látta, mikor egy rozsdás törülközővel lelőttem a római pápát. — De a tanú nem jött. A vizsgálóbíró — egy magas, csontos, beretvált arcú, ősz hajú tiszt —, a vizsgálóbíró az iratai között babrált, aztán váratlanul felállt és rámordított:

— Szekeres József, akar Szovjet-Oroszországba utazni?

Azt hittem, buta tréfát csinál. Nem válaszoltam. A vizsgálóbíró a kezében tartott iratot az asztalra dobta és monoklijával játszva megismételte a kérdést. — Dögölj meg — gondoltam —, és kivágtam a rezet. Megmondtam neki, hogy mi a véleményem a fehér Lengyelországról és azt is, hogy Szovjet-Oroszországról mi a véleményem.

A vizsgálóbíró mozdulatlanul hallgatta végig a dühöngésem. Olyan közömbösen nézett rám, mintha az időjárásról beszélnénk.

— Ha jól értettem, ki akar utazni Moszkvába? — kérdezte csendesen, mikor engem egy köhögési roham elhallgattatott. — Rendben van, írja alá ezt a nyilatkozatot. Várjon, lefordítom németre.

A nyilatkozatban, amit elém adott, az állott, hogy hajlandó vagyok kiutazni Szovjet-Oroszországba és kötelezem magam arra, hogy Szovjet-Oroszország területét többé nem hagyom el. Mikor aláírtam a nyilatkozatot, még mindig majdnem bizonyosra vettem, hogy valami rettenetes tréfát űznek velem.

— Nos — mondotta a vizsgálóbíró, miután az aláírásomat leitatta —, ez el van intézve. Ki fog utazni az elvtársaihoz. Szerencsés utat! Ami pedig — folytatta egy kis szünet után — a lengyel köztársaságról való véleményét illeti, azért

kaphatna egy pár esztendőt, ha a lengyel köztársaság komolyan venné magát és a magához hasonló urakat. De legyen nyugodt, nem vesszük komolyan magukat. Én is csak azért fogom megbüntetni, mert a jelenlétemben kérdezés nélkül beszélt. Ezért két napi sötétzárkát kap és ezzel az ügy el is van intézve.

— Két napot, két éjjelt töltöttem sötétzárkában. Szavamra, a sötétzárka egy órája máskor is kitesz — mondjuk — egy napot. Nekem most minden perc egy esztendő volt. Valóban Moszkva vár rám, vagy ezeknek a bitangoknak valami újabb gazsága? Moszkva, vagy a lengyel urak börtöne — bitófája? Tréfált ez a bitang, vagy... És ha tréfált, miért csinálta? Ezer különböző választ találtam és mind az ezer valószínűnek, szinte biztosnak látszott — egyedül lehetséges válasznak. Ha nem tréfált... erre is találtam ezer biztos feleletet. Ha abba a két napba nem őrültem bele, igazad van Péter, szavamra, igazad van. Minket már fejszével sem lehet agyonverni!

— Mikor a sötétzárka letelt, láncraverve Varsóba szállítottak. Onnét huszonhét elvtárssal együtt elvittek az orosz határra. Minszk. Moszkva.

Szekeres idáig nála szokatlan szárazsággal beszélt. Talán amiatt fogta olyan egyszerűre a mondókáját, mert a túlzsúfolt járdák, ahol szinte ököllel kellett utat törni, igazán nem voltak alkalmasak előadás tartására. Most azonban már csendesebb utcákban jártak.

Szekeres megállott.

— Oroszország! — mondta hangosan. — Péter! — Szovjet-Oroszország!

Egy óraüzlet kivilágított kirakata előtt állottak. Péter jól látta Szekeres sovány, sápadt arcát, sötéten aláárkolt szemeit. A szempár most boldog-fényesen lángolt.

— Oroszország — mondta mégegyszer Szekeres, most már halkra fogva a szót. Gyerünk, Péter, még azt hiszik rólunk, hogy betörésre készülünk.

És valóban már ott állott a hátuk mögött egy rendőr.

— Az orosz puszta olyan nagy, Péter, hogy... no hogy mondjam meg, Péter, nos... a szél elfárad, amíg egyik határától a másikig ér — mondotta Szekeres most már ismét olyan száraz hangon, mintha egy matematikai tételt magya-

rázna. A szél elfárad — fenét! — szavamra, elalszik, megöregszik, megdöglik, mielőtt az egyik határtól a másikig érne. Van ott vas, réz, szén, petróleum, gyapot és kenyér — és van ember. És van valami, amit eddig soha és sehol sem láttam: kommunista párt.

— Igaz, mielőtt továbbmennék, mit gondolsz, miért küldtek ki a lengyelek Oroszországba? Amint Moszkvában megtudtam, a franciák letiltották a nagy pört, aminek fővádlottja lettem volna. Volt okuk attól tartani, hogy — akármilyen jól rendezik is a tárgyalást — valahogy kipattan, hogy a nemes francia köztársaság egy időben pénzelte az egymással veszekedő lengyel és ukrán nacionalistákat. A csehek azért adtak ki a lengyeleknek, hogy bebizonyítsam a minket eláruló ukrán nacionalistákról: velünk tartottak, a lengyelek kiadtak a szovjetnek, nehogy bebizonyítsam a lengyeleket eláruló franciákról — nem folytatom! Lassanként — szavamra — magam is belezavarodtam. Ami fontos: a lengyelek kitoloncoltak Szovjet-Oroszországba. Cserébe kaptak egy vagon szemetet. Hogy pontosabb legyek, kaptak egy vagon szentet. Nem érted? Szentet. Szenteket! Szent János, Márton, Miklós — meg az ördög tudja, milyen szentek csontjait. A szovjet összeállított egy szállítmányt katolikus szentek csontjaiból, csodatevő ruhadarabjaikból és hasonló értéktárgyakból. Nem tréfálok! Egy szállítmány csontért és ócska ruháért cseréltek ki minket a lengyelek. Élő kommunistákat, halott szentekért. Mindkét fél meg volt elégedve a cserével.

— Tehát — Moszkva! Ott megtanultam, hogy mi a párt. Szavamra! ...Nem akarok sokat magyarázni, egyszerű a dolog. A párt megmondja, hogy mit kell csinálni — és meg is csinálja. Megmondja, hogy mi nem kell, mi fölösleges és káros és gondoskodik arról, hogy megszűnjön minden, amire nincs szükség, ami káros. Te! Ha nekünk pártunk lett volna! Szavamra — sohasem buktunk volna meg, és ha pártunk lesz — olyan pártunk, mint az oroszoké —, szakszervezeti bürokrata legyek, ha az isten is útját tudja állni a második, a legyőzhetetlen Tanács-Magyarország megszületésének...

Szekeres elkísérte Pétert és Péter visszakísérte Szekerest. Oda-vissza mindössze két óra az út. Aztán ismét Szekeres kísérte el Pétert és most megint Péterre került a sor. Kísérgetés közben megvirradt.

A lapból, amit az első újságárusnál vettek, megtudták, hogy Habsburg Károly elhagyta Magyarországot.

— Túl gyorsan meglógott — vélte Szekeres. Ha nem csalódom, lesz még szerencsénk Károlykához. Így, vagy úgy — valahogy biztosan.

ÚJRA OTTHON

1.

Nincs kellemesebb pillanat annál, amikor a vonat elindul, hátunk mögött hagyva a határt, vámvizsgálóival, határőreivel, titkosrendőreivel. Péter minden nehézség nélkül jutott át a határon. Zsebében kitűnő hamis útlevéllel, a másodosztályú fülke bőrdíványán kényelmesen elhelyezkedve, azon rágódott, amit Bécsben látott és tapasztalt. Újra és újra átgondolta legközelebbi teendőit.

— Új fejezet a párt életében — gondolkozott Péter. — Furcsán hangzik, de így van: a párt harcol azért, hogy valóban párt legyen. Abban már megállapodtunk, hogy a hibák kijavításának első előfeltétele a hibák elismerése. Hanem egyelőre mindenki a hibáknak csak egy részét hajlandó elismerni: azt a részt, amelyért a felelősség nem őt terheli. Emberek vagyunk... Hm. Emberek... Jaj, de marha vagyok! Az csak nem baj, hogy emberek vagyunk? De az igazán baj, hogy a pártba csoportok képződnek, frakciók. Minél többet és minél többen magyarázzák nekem, hogy ez jó — lehet, hogy bennem a hiba —, én mindjobban látom, hogy ez rossz...

Péter pár pillanatra elszontyolodott, de csak pár pillanatra.

— Ha rossz, hát majd teszünk róla. A párt tesz róla — állapította meg. És... eh! Nem féltem én a magyar pártot. Nem!

Másodmagával ült a fülkében. Útitársa egy erősen kopaszodó, vörösesszőke, borotvált arcú úr volt, széles válakkal,

hatalmas kezekkel, az erős testhez cseppet sem illő gyámoltalan, szinte bárgyú arckifejezéssel. Szivarozott és szivarja végét szopta, majd rágta, mint gyermek a cuclit. Beszélgetés közben kiderült, hogy erdész, aki életében most volt legelőször Bécsben és Pestet is először fogja látni. Szlovákiából Bécsen át utazik Magyarországra.

— Egyetlen ismerősöm sincs ott, uram, egyetlen ismerősöm sincsen. Az utolsó tizenhét évben alig mozdultam ki az erdőből. Még a háborúban sem vehettem részt, az erdő miatt. — És most — tessék, a cselák gondol egyet, kiűz az erdőből és holnaptól kezdve kereshetek új munkát. Ha az embereket úgy ismerném, mint a fákat...

Péter nem nagyon örült a beszélgetésnek. Szeretett volna egyedül lenni, gondolkozni, tervezgetni — de ha már ez a szerencsétlen mindenáron beszélgetni akar, nem lehet a nyelvét lekötni. Néhány általános kérdést tett — az erdőről, a csehszlovákiai viszonyokról és az erdészből csak úgy ömlött a szó.

— A fák, uram... a fában megbízhat az ember. A fa karakter. Aki a fát ismeri, az pontosan tudhatja róla, ma ilyen nagy és vastag, egy év múlva akkora lesz és olyan vastag. A levele, a gyümölcse mindig egyforma, olyan, amilyent várunk tőle — nem csal meg. — Mondom: jellem! Még sohasem láttam egyetlen bükkfát sem, amelyik azt mondaná: mivel a bükkfáknak most rosszul megy, holnaptól kezdve tölgyfa leszek. Az ember meg, ma magyar, holnap cseh, ma vörös, holnap fehér, holnapután csíkos. — Ha elgondolom, hogy ezentúl emberek között kell élnem...

Az erdész hosszan és kimerítően érdeklődött a pesti lakásviszonyok és a szállodai árak után, aztán Péter magánviszonyai felől érdeklődött. Egy percre sem fogyott ki a beszédtémából. Az út különben nem volt túlságosan hosszú. Pesten, a vonatról leszállva, együtt mentek a kijárat felé. A kijáratnál — jobban mondva, közvetlenül a kijáraton túl — két keménykalapos, vastag sétapálcát hordó úr állott elébük. A vöröshajú erdész bizalmasan üdvözölte az urakat és fejével Péter felé intett.

Az egyik keménykalapos jobbját Péter vállára tette.

— A törvény nevében!...

A legközelebbi őrszobán bilincset tettek Péterre és fel-

oltójét úgy terítették összeláncolt kezére, hogy az a láncot teljesen eltakarta. Mikor autóba szálltak, feltűnést sem keltettek.

— Főkapitányság!

— Kovács úr nem felelős azért, hogy az urak tegnap hiába várták — mondotta Péter útitársa az autóban, a Péter balján ülő detektívhez. — Ő útrakész volt, de az Öreg — tudnivalóan Landler elvtársat hívják Öregnek —, az Öreg egy napra visszatartotta. Bizonyára meg volt rá az oka. Ugye, Kovács úr?

Péter nem felelt. Dühtől sápadtan nézett útitársa arcába. A vörös arcról már eltűnt a gyámoltalanság. Az útitárs gúnyosan nevetett.

2.

— Üljön le, Kovács! Oda, velem szembe! Így! Köszönöm.

A rendőrkapitány egy kézmozdulattal eltávolította a detektíveket és íróasztalára hajolva hosszú ideig szótlanul nézte Pétert.

— A fényképei és a személyleírása után idősebbnek képzeltem. Úgy értem, hogy egy idősebb külsejű urat vártam. A tapasztalat azt mutatja, hogy a sok élmény, különösen a fájdalmas élmények gyorsan öregítenek. A kivétel csak megerősíti a szabályt. Úgy látszik, önnek kivételesen erős fizikuma van.

A kapitány arca keskeny. Barna szeme szelíd, sőt jóságos tekintetű. Állkapcsa az arca többi részétől eltérően széles, kemény. A hangja kellemesen cseng. Még fiatalember, aligha sokkal több harminc évesnél.

— Nos, Kovács — kezdett újból szóba, pár pillanatnyi szünet után —, térjünk talán a tárgyra. Mindenekelőtt végezzünk a formalitásokkal. Ha megengedi, először a személyi adatait veszem fel. Neve?

Hogy Péter nem felelt, a kapitány maga válaszolt a saját kérdésére.

Mikor az adatokat ily módon felvette, mosolyogva fordult Péter felé.

— Ha azt hiszi, Kovács, hogy én mindent tudok, té-

ved. Sok mindent tudok, de nem mindent. Nincs értelme annak, hogy zsákbamacskát játszunk. Én őszintén megmondom magának azt, hogy mit tudok és azt is megmondom, mit akarok öntől megtudni. Ne lopjuk egymás idejét. Ugye az Öreg — Landler elvtársat értem — arra tanítja magukat, hogy csak azt kell tagadni, ami nem bizonyítható? Ugye, ezt a bölcsességet mindnyájuknak a lelkére köti. Nem is hiszi, Kovács, hogy milyen igaza van az Öregnek! Minek végezzen az ember hiábavaló munkát? Azt például, ugye nem lehet letagadni, hogy ön Kovács Péter lakatossegéd? Ha tagadná, elővennénk az ujjlenyomatait. A daktiloszkópia csalhatatlan. Az 1918-as sztrájkban való részvételét szintén nem lehet tagadni. Ugyanígy ismeretesek a Tanácsköztársaság idején viselt dolgai és az is, amit Ruszinszkóban művelt. Tudjuk továbbá, hogy 1920 október óta tartózkodik Magyarországon, tudjuk hol lakott, tudjuk hol dolgozott és tudjuk, kikkel volt kapcsolatban. Nem tudjuk ellenben budapesti elvtársainak legutolsó cimét és nem tudjuk, hová, kihez kellett volna a vonattól mennie. Képzelje, ez az ostoba detektív, aki Bécstől Pestig kísérte — az erdész urat értem —, ahelyett, hogy szépen elkísérte, vagy elkísértette volna önt az Öreg adta címre, idő előtt lefogatta önt, Kovács, és ezzel nekem felesleges munkát és önnek pedig — esetleg — felesleges kellemetlenségeket szerzett. Ilyen apró hibákat, azt hiszem, minden rendőrség elkövet. Érdekelne a véleménye, melyik rendőrség jobb, az osztrák, a cseh, vagy a magyar?

Péter szótlanul, mozdulatlanul ült, felső testét kissé előredöntve, fejét vállai közé húzva. Gondolatai annyira lekötötték, hogy alig bírta követni a kapitány szavait. A mézédes beszéd jó felét elengedte a füle mellett. Tudta, hogy *hosszú utcába* jutott. Nehéz napok, nehéz évek várnak rá. Sőt, talán, ki tudja? Az Öreg többször panaszolta, hogy a lefogottak közül többen megtörnek — a rendőrségnek nem egy esetben sikerült kiverni belőlük valamit abból, amit semmi körülmények között sem szabadna elárulniok. Amire eddig gondolni sem mert volna, most hirtelen rémülettel eszmélt arra a lehetőségre, hogy a kínzások és gyötrelmek megismétlődésétől való félelem őt is erre az útra viheti. E gondolattól annyira megijedt, hogy azokra a kérdésekre sem válaszolt, amelyek nem párttitokra vonatkoznak.

— Csak elég erős legyek! — fohászkodott hangtalanul. — Csak elég erős legyek...

A kapitány, mikor látta, hogy a sok barátságos szó kárbavész, elhallgatott. Felállt és pár percig szótlanul járkált a szobában. Azután odaállott Péter elé s jobbját annak vállára tette.

— Kár magáért.

A fogoly, válla egy mozdulatával ledobta a kapitány gyűrűs jobbját.

A kapitány hangosan elnevette magát. Most igazi, nem erőltetett jókedvvel nevetett és Péter gerincén, e nevetés hallatára görcsös rémület futott át.

— Csak elég erős legyek!

A kapitány megnyomta az asztali csengő gombját és parancsoló szó helyett csak egy fejbiccentéssel küldte útjára az ajtónálló, bulldogképű detektívet. Az értette a szótlan parancsot és pár perc múlva Verával jött vissza. Péter talpraugrott. A kapitány hangosan nevetett.

Vera halálsápadt volt.

Görnyedten állott, karjait gyámoltalanul lógatva. A szélesvállú detektív mellett olyan volt, mint egy megvert gyerek. Kicsi, törékeny. Szeme fáradtan csillog, mintha napok óta nem aludt volna.

— Nos, hát nem is üdvözlik egymást az elvtársak? — kérdezte a kapitány, aki ismét visszaült az íróasztala mögé. — Kérem, ne zavartassák magukat!

Csend.

— Nos?

Csend.

— Nos, kisasszony, semmi mondanivalója sincs? Én a maga helyén kötelességemnek tartanám Kovács elvtársat figyelmeztetni arra, hogy milyen nagyszerű eszközeink vannak a bezárt szájak kinyitására. Nos?

— Kapitány — szólalt meg érdes, szilárd hangon Vera —, úgy látszik, maga még nem ismeri a kommunistákat. Elismerem, hogy a magyar rendőrség állati kegyetlenséggel kínozza foglyait, de olyan eszköze nincs, amivel a kommunistákat árulásra bírhatná.

— Hm — igen kedves!

A rendőrkapitány az ajkába harapott.

— Igen kedves — ismételte a szót. Viszonzásul csak annyit, hogy ön, kisasszony, még igen kevéssé ismeri a magyar királyi rendőrséget.

Szeme intésére a detektív egyrántással letépte Veráról a szoknyáját.

— Bitang!

Péter előreugrott, hogy a bulldogképűre vesse magát. Nem látta a két detektívet, akik egy csapóajtón át jöttek a szobába és ott állottak közvetlenül az ő háta mögött.

A kapitány fejével intett a két detektívnek.

3.

A vallatás kilencedik napján a rendőrkapitány előtt ülve, Péter hirtelen hányási rohamot kapott. Két napon át kínozta a hányás. Már nem volt mit hánynia, már csak valami ritkás zöldszínű nyálka jött a szájából, de a hányinger még mindig kínozta. E két nap alatt láz is gyöngítette.

A tizenegyedik napon, amint meggörnyedve ült egy rendőrfogalmazó előtt, az aggodalmas arccal csóválta a fejét.

— Rossz bőrben van, Kovács elvtárs. És amint hallom, most — betegsége idején — is nyers gyümölccsel etetik. Ostobaság! Mindjárt hozatok magának egy csésze erős feketét és egy pohár konyakot.

— Nem fogom kiinni — nem! — határozta el Péter.

A vallatás tizenegy napja alatt egy pillanatra sem hagyta el a félelem, hogy a gyötrelmek erőt vesznek rajta és az ösztönös élniakarás erősebb lesz kommunista öntudatánál. Mikor mellét szivartűzzel égették, mikor egy köpőcsésze tartalmát öntötték felpeckelt szájába, úgy érezte, hogy már nem bírja tovább: most, most fogok alulmaradni! A gyengeségtől való félelmében ajkát véresre harapta.

A bulldogarcú detektív —, aki vallatás közben egészséges, nikotintól sárga fogait úgy csattogtatta, mint egy harcra készülő toportyán, Péter szájához tartotta a feketekávét.

— Öntse bele a konyakot! — rendelkezett a kapitány.

— Nem fogok inni — nem! — határozta el Péter.

Aztán, mikor a pohár odakoccant vérző fogaihoz, ivott és a konyakos kávé olyan jó volt — jobb volt, mint minden,

amit eddig életében evett, vagy ivott. Arcát verejték borította el, teste remegett.

— Csak bírjam erővel!

— Nos. Kovács, most lesz szíves néhány rövid felvilágosítást adni.

Péter fejét hátraejtette. Szeme a szoba mennyezetét bámulta, szája csukva maradt.

— Az ilyen bitang nem érdemel semmiféle kíméletet — vélte a bulldogképű.

Péter elájult.

4.

Mikor ismét magához tért, sokáig nem tudta, hol van, nem tudta, milyen helyzetben van: áll, ül, vagy fekszik. Feje a mennyezetről függő, homályos üvegű lámpa közvetlen közelében volt — fájó háta hideg, kemény fekvőhelyet érzett —, ami mintha mozogna és lábai mintha lebegtek volna. Valami — nem tudta, mi — rettenetesen fájt, két kezefeje valahová a feje fölé volt kötve.

Borgőz, dohányfüst.

Úgy érezte, nagyon hosszú idő múlott el a felébredés és annak megértése között, hogy hol van, mi baja van. Összekötözött csuklóinál fogva egy kampós szegre volt felakasztva. Lábfejével egyszinten asztal. Az asztal körül hárman ültek és kártyáztak.

Borgőz, dohányfüst.

— Jaj, csak legyen erőm! Nem, ezt nem bírom tovább. Mondani kell, mondani fogok valamit. Valami nem fontosat... Az erő a tárgyalásra kell. Az erő... A tárgyalás... A kivégzés... Lenint fogom éltetni. A második Magyar Tanácsköztársaságot... Lenint... Moszkvát... Jaaj! Jaaj!

A bulldogképű kártyáit az asztalra fektette. Bocsánat! — fordult két társához és erős kézzel leakasztotta Pétert a szegről. Péter elterült a hideg kőpadlón. A bulldogképű visszaült az asztalhoz és végigjátszotta a Péter jajszava által megzavart játszmát. Nyert, beseperte a pénzt, magábaöntött egy pohár savanyúvizes bort és ismét Péter fölé hajolt.

— Csak nem fáj valamije, Kovács úr?

Péter egy perc múlva mereven ült az asztalnál egy nád-

fonatú karosszékben, béklyóktól megszabadított kezeit a kártyaasztalon nyugtatva.

— Na látja, Kovács, így jobb. Én nem vagyok sokat beszélő ember, de ha én beszélek, nekem hihet. Jó lesz vallani, vagy velem gyűlik meg a baja. Érti? Velem! Nagyon nem szeretném...

— Nos?

Péter feje hátraesett. Szemét lecsukta. Füle zúgott.

A bulldogképű egy poharat félig megtöltött borral, aztán savanyúvizet öntött hozzá és a poharat Péter szájához tolta.

— Ne mondd, hogy rossz ember vagyok... Igyál!

Erős kézzel előrehajtotta Péter fejét és a pohár tartalmát hangtalanul tátogó szájába töltötte, Péter szemét kinyitotta, fejét rémülten kapta hátra és a véres nyállal elkeveredett bort a bulldogképű arcába köpte.

— Megállj, kutya! — üvöltött az.

A bulldogképű teljes erővel oldalba rúgta az ájulással küzdő Pétert. Bordák reccsentek.

— Kutya!

A bulldogképű sárga fogait csattogtatta.

Reggel beszállították Pétert a rabkórházba.

Cipőit le kellett vágni dagadt lábairól. Ingét óvatosan lefejtették, nehogy feltépjék már-már megalvadt sebeit.

Semmije sem fájt. Eszméletlenül feküdt a keskeny vaságyon.

...Mikor Pojtek bejött, Péter rögtön tudta, hogy minden rendben van. Pojtek mosolygott, Péter is mosolyogni kezdett.

Pojtek a szájára mutatott — a szája helyére, mert száj nem volt az arcán. Az arca nagyon különös volt. Inkább hasonlított egy ötágú csillaghoz, mint emberi archoz. A csillagból két szem nevetett Péter felé.

Péter is nevetett.

— Biztosan illegálisan van itt, azért van ilyen arca — gondolta Péter és szólni akart, de nem tudott szólni, neki sem volt szája. Kezével kereste a száját, de hiába, a szája eltűnt.

Pojtek hangosan nevetett és Péter is hangosan nevetett.

A nevetés egész testét rázta. Fejét vörös köd fogta körül, a ködön át csak messziről látta Pojtek arcát: a vörös csillagot.

Nevetett, nevetett, hangosan nevetett.

Az ápolónő erős morfiuminjekciót adott Péternek, de a nevetés még hosszú percekig borzongatta a betegszoba többi lakóját.

A beteg szájából lassan szivárgott a vér.

5.

Csak kilenc nap múlva tért annyira magához, hogy a szomszéd ágyban fekvő dagadt arcú, szakállas emberben megismerte András.

— Érted, amit mondok? — suttogott András.

Péter a fejével bólintott.

— Ismersz valami Beszkid nevű embert?

Péter igent intett.

— Az köpött be minket. Beszkid azonos Lehotaival.

Péter hiába kutatott az emlékezetében, hogy hol hallotta a Lehotai nevet.

Andrást másnap elvitték a kórházból. Péter még harminchét napot töltött ott.

ŐFELSÉGE A KIRÁLY NEVÉBEN!...

1.

A szuronyok sárgás fényben ragyogtak a színes ablaküvegen át vékonyan beszűrődő napfényben.

Egy vádlott, egy fegyőr. Egy vádlott, egy fegyőr.

András sápadt. Szeme alatt sötét karikák. Fejét kissé féloldalt ejtve, elgondolkozva ül, elnéz a bíróság felett.

Vera arcán lázrózsák. Kissé összehúzott szeme idegesen keres valakit. Százszor is végigfürkészi a közönséget.

A védők irataikat rendezik, újra és újra átcsoportosítva a jól ismert másolatokat.

Laci karba tett kezekkel, lehajtott fejjel ül. Nagyon le-

sványodott. Szemét behúnyja, mintha aludna. Aztán megrázkódik és csodálkozva néz körül.

Kovács Péter már kiheverte a kínzások következményeit. Szeme tiszta, tekintete nyugodt, csak arca sápadtsága beszél a hosszú betegségről. Mint Vera, ő is a közönséget nézi. Detektívek, néhány ügyvéd, Laci anyja.

Az első pillanatban azt hitte, csalódik.

Véletlen hasonlóság. A túlfeszített idegek játéka.

A keskeny arcú, szeplős, vörösesszőke ember tekintete találkozik az övével.

— Hihetetlenül hasonlít!

A szeplős arcú elfordul. Bal kezével megigazítja a nyakkendőjét és nagyot ránt a gallérján.

— Ő az! — döntötte el Péter. — Egészen bizonyos, hogy ő az. De talán ...

Szekeres megértette, hogy Péter sápadt arca mitől kapott hirtelen színt és anélkül, hogy ismét Péterre nézett volna, egy mozdulattal válaszolt a hangtalan kérdésre. A bíróság elnöke mögött az igazság bekötött szemű szobra áll. Szekeres az istennő felé tekintve, igent bólint.

— Igen, igen, én vagyok! Hallak, látlak. Melletted vagyok. Igen, igen. És nem én látlak csak, a párt lát, a párt hall, a párt van melletted. Igen, igen, igen ...

Szekeres a vak istennő felé bólogatott.

Péter nagyon mélyet sóhajtott és az ügyészre nézett, aki olyan méltóságteljesen ült a vádlottakkal szemben, mint maga a bekötött szemű istennő. Péter akaratlanul elmosolyodott és fejét lehajtotta. A párt él, dolgozik. E pillanattól a pör elvesztette számára eredeti jelentőségét. Azok az emberek ott nem dönthetnek az ő sorsa felett. Akárhogyan is ítélnek, ítéletüknek csak pillanatnyi jelentősége van. A pör igazi jelentősége — hm — agitálni kell. Agitálni fogunk! Itt, szuronyos őrök között, a nyilvánosság előtt, szemtől szembe az osztályellenséggel, hitet fogunk tenni ...

A vádirat felolvasása után Andrásé a szó.

András nyugodtan beszél, szavait széles kézmozdulatokkal kísérve. Úgy áll a bíróság előtt, mint tanár a növendékei között ...

— Megkísérlem önökkel megértetni mozgalmunk lényegét ..., osztályok harca ... a nemzetközi munkásmozgalom ...

— Szovjet-Oroszország a világ dolgozóinak igazi hazája... Magyarország évszázados félgyarmati helyzete...

Az elnök, aki fáradtan hátradőlve ül magas karosszékében, András szavait elereszti a füle mellett. A sok-sok kommunista pör után már nem szenzáció számára egy újabb kommunista pör. És a legszigorúbb ítélet, az akasztófa sem lépcső már a karrierhez, nemhogy ugródeszka lenne, mint 1919-ben volt. Igen, ez a pör csak fölösleges túlmunkát jelent számára. Már szinte alszik, de a Szovjet-Oroszország szóra mégis felfigyel és a kezében levő ceruzával nagyot üt az asztalra.

— Arról beszéljen, hogy maga mit csinált?! Ne szavaljon felesleges, betanult frázisokat. Nincs kocsmában.

— Arról beszélek, hogy mit csináltam és hogy miért kellett így és nem másképp dolgoznom — válaszol András zavartalan nyugalommal a bíró ideges szavaira. — Kérem, ne zavarjon!

— Szemtelenség! — csattan fel a bíró. — Megvonom a szót. Üljön le.

András csodálkozó arcot vág.

— Hogy értsem ezt? — kérdi sértődött hangon. — Csak nem akar egy olyan ügyben ítélkezni, amelynek a lényegét nem ismeri?

A bíróság elnöke rákvörös arccal ordít.

— Üljön le! Azonnal üljön le!

— Nézze — kezd ismét szóba András —, de az elnök intésére két fegyőr erőszakkal leülteti. A vádlottak hangosan tiltakoznak, a közönség idegeskedik. A védőügyvédek szót kérnek. Az elnök a terem kiürítésével fenyegetőzik, a vádlottakat sötétzárkával fenyegeti.

Egy jó negyed óra múlva helyreáll a rend.

A szó Verát illeti.

Vera úgy áll a bíróság előtt, mintha boxolni akarna. Bal öklét mintegy védelmül maga elé tartja, jobbjával hadonászik. Mikor félhosszúra nőtt haja előrehull, mérgesen simítja hátra.

— Az orosz proletariátus győzelme... a proletariátus diktatúrája — és amit egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk...

— Arról beszéljen, hogy maga mit csinált.

— Helyes. Tehát arról fogok beszélni, hogy az orosz proletariátus győzelme milyen feladatok elé állítja a magyarországi munkásságot és szegényparasztságot. A proletariátus diktatúrája, a proletariátusnak a szegényparasztsággal való testvéri együttműködése, a föld forradalmi elfoglalása és a nemzetiségi kérdés megoldása, a századok előtt elveszített függetlenség kivívása . . .

2.

Szekeres, aki egy héttel a pör előtt érkezett Budapestre, nem hallgathatta végig az egész tárgyalást. Mikor az elnök Verától megvonta a szót (ami nem ment egészen simán, mert Vera még akkor is beszélt, amikor már erőszakkal leültették és az elnök csak úgy tudta elhallgattatni, hogy kivezettette a teremből, amire viszont a többi vádlott tiltakozott hangosan) — Szekeres megvárta, míg a csend ismét helyreállott, aztán ásító száját bal tenyerével megveregette, lustán felállott és unott, himbálózó járással kiment a folyosóra.

A folyosón egy ismerőssel találkozott.

— Jó napot Sonkoly úr — köszönt Szekeres.

— Van szerencsém, Heller doktor! — válaszolt Sonkoly.

Együtt hagyták el a törvényszék épületét és a Markó utcán a Vilmos császár út felé is együtt mentek.

— Szokatlanul nagy forgalom — jegyezte meg Sonkoly.

— Igen . . . És . . . különös, de így van, amikor civilben vannak, még messzibbről megismerni őket, mint egyenruhában.

Heller és Sonkoly bementek a Seemann-kávéházba, egy pohár kávéra. A Seemann majdnem teljesen üres volt. A nyitott ablakon át látni lehetett fel s alá sétálni azokat a különös fajta embereket, akiket civil ruhában még könnyebb megismerni, mint egyenruhában: a rendőröket.

— Remélem, imádkozik a cseh határőrök egészségéért! — kezdett Heller szóba. — Ha azok le nem kapják és le nem ültetik hat hétre, szavamra, most maga is ott állna a bíróság előtt.

— Alkalmasint. Kiss Jánost még ma is keresik.

— Ki az isten az a Lehotai?

— Nem elég az magának, ha azt tudja róla, hogy rendőrkém?

— Nem. A mieinket óvni kell a bitangtól.

— Elküldtem a pontos személyleírását.

— De többet nem tudunk róla. Ami pedig a tüntetést illeti — én azt gondolom, hagyjuk az ítélethirdetés napjára. Nagyszerűen tartják magukat a gyerekek! Ez a Vera! Nagyon szerettem volna Péter kihallgatásánál ott lenni, de kissé feltűnően nézett rám a fiú és ugyancsak buta dolog lett volna ott lebukni.

— Én nem is megyek még egyszer oda. A párt joggal haragudna ránk, ha fölösleges hősködéssel veszélyeztetnénk a munkát. Enélkül is éppen elég a baj. Ami a tüntetést illeti, csak az ítélethirdetés napján jöhet számításba. Nyolc-tíz év, olcsóbban aligha ússzák meg.

— Papíron semmiesetre. A valóságban... Ha azokat, akik a diktatúra bukása óta ülnek, Moszkvának sikerül kiszabadítani — és úgy látszik, sikerül —, akkor arra is lehet remény, hogy Pétertől egy kis esztendő múlva Moszkvából kapunk hírt. Mikor utoljára beszéltem vele, én meséltem neki Moszkváról. Ha legközelebb találkozunk, majd ő beszél nekem róla. Szavamra...

— Maradjunk egyelőre a tüntetésnél. Tehát az ítélethirdetés napján. Ma este hány órakor találkozunk?

— Nyolckor, a szokott helyen.

— Helyes, akkor talán...

— Igen, menjünk. Én előre megyek. Fizetni!...

Szekeres fizetett és indult. Baljában elegáns szalmakalap, jobbjában kesztyű és sétapálca. Már az ajtóhoz ért, a nyitott ajtóhoz és már csak a két méter széles járdakert választotta el a járókelőktől, mikor meglepetésében kis híján elkiáltotta magát... Egy elvtárs, akit a párt már hónapok óta hiába keres, ott ment pár lépésnyire tőle. Elment a kávéház bejárata előtt anélkül, hogy Szekerest észrevette volna.

— Hogy az istenbe szólítsam meg, hogy a találkozás fölötti örömében el ne kiáltsa magát?

Még mielőtt választ talált volna a kérdésre, Sonkoly került mellé.

— Jöjjön vissza, doktor, egy pillanatra. Valamit elfelejtettem. Üljünk talán egy kissé hátrább.

— Egy úr megy ott — szólt Heller —, akit utól kell érnem.

— Az a zöldruhás, panamakalapos?

— Az. Ismeri?

— Ismerem. Na jöjjön, ne kéresse magát, jöjjön.

— Szavamra, nem értem — mondotta Szekeres, de engedelmeskedett. Leültek valahol a kávéház belsejében egy márványasztalhoz.

— Nos?

Sonkoly — Kiss János — pár pillanatig hallgatott, mintha minden erejét az az igyekezet töltené be, hogy külsőleg nyugodt legyen, hogy a nyugodtság látszatát visszanyerje.

— Nos? — sürgette Heller-Szekeres. — Sietnem kell.

— Nos — szólalt meg végre Sonkoly —, most már nincs szüksége személyleírásra. Saját szemével látta Lehotait.

— Lehotait? Maga a zöldruhásra gondol? Téved. Az a zöldruhás Beszkid.

— Lehet, hogy maga azon a néven ismeri. De bizonyos, hogy ő juttatta a gyerekeket oda, ahol most vannak. Most megy a bitang gyönyörködni munkája eredményében.

Sonkoly arcát elöntötte a pirosság, keze ökölbe szorult.

— Ha sikerülne ...

Nem mondta meg, hogy minek kell sikerülni. Elhallgatott. Sokáig mozdulatlanul ült, baljának ujjaival az asztalon dobolva.

— Megérdemelnénk, hogy megverjenek minket, azért, hogy ma reggel odamentünk. Becsületemre ... Lelkiismeretlen hősködés volt. Sokat kell még tanulnunk, Sonkoly, nagyon sokat.

3.

Hónuk alatt az elmaradhatatlan irattáskával, ügyvédek, ügyvédjelöltek, ügyvédi irodában dolgozó kisasszonyok töltik meg a folyosót. A nagy többség alkalmasint a dolga után járt, mégis a folyosó olyan volt, mint valami korzó, megtöltve sétáló, sétálás közben társalgó hölgyekkel és urakkal.

Az egyik ablakfélfán ruháskosár, tele sonkás és szalámis zsemlékkel. A zsemléket egy alacsony, sápadt asszony árulja.

Egy fiatal doktor úr — ügyvédjelölt — megáll az asszony előtt. Az asszony valamivel még kisebbre görnyed. Az ügyvédjelölt megszámolja a nadrágzsebében levő aprópénzt, az arca piros lesz, motyog valamit, elfordul és továbbsiet. Majdnem szalad.

A másik ablaknál jól megtermett asszony áll. Kék szemek, szürkülő haj — a gyerekkori angolkór nyomait viselő homlok. Az asszony a törvényszék udvarát nézi, melyet négyszögben fog körül az igazságszolgáltatás épülete. Az első három emelet nagy, tükörüveg ablakai csillognak a napfényben, a negyedik emelet apró ablakaiból csak a vasrácsok láthatók. Az asszony mélyenülő kék szemének tekintete ezeken az ablakokon akad meg. Amint megfordult, az udvarnak hátat mutatva, keserveset sóhajt. Szemei könnyesek. Kezeit, melyeken régi divatú, rövidujjú cérnakesztyűt visel, kétségbeesetten tördeli.

Egy alacsony, nagyon karcsú, egyszerűen, de igen választékosan öltözött asszony sonkászsemlét vesz, aztán odamegy ahhoz az ablakhoz, ahol a könnyesszemű asszony áll. A karcsú asszony, vigyázatlanságból meglöki a másik, az angolkóros homlokú asszonyt.

— Bocsánat!

— Kérem!

A két asszony egymásra nézett és mind a kettő meglátta a másik arcán az álmatlanul eltöltött éjszakák, gyűrűs szemében a hosszú sírások nyomait. Önkéntelenül közelebb húzódtak egymáshoz — aztán ismét eltávolodtak. Mindkettőnek valami idegen, szinte ellenséges szag ütött az orrába. Az angolkóros asszonyt megcsapta a finom parfüm különös illata, a másik asszonyt orronvágta valami konyhaszag. De hogy messzebb húzódtak egymástól, ismét csak egymás szemét látták és a sírásnyomok ismét közelebbhozták őket.

— Talán szintén?...

Majdnem egyszerre szólalnak meg és egyik sem ad, de nem is vár feleletet. Már értik egymást. Szótlanul mennek egymás mellett. Így szótlanul két-háromszor végigmérik a hosszú, kőkockás folyosót.

— Az enyém, Laci. Ismeri?

— Nem, nem volt alkalmam megismerni. Az enyém András. Ismeri?

— Nem, nem ismerem.

— Milyen szerencsétlenség! — sóhajt Laci anyja.

— Milyen szégyen — így András anyja.

— Szégyen? — csodálkozik Laci anyja. — Hisz nagyon bátran viselkednek. Ha azok a bitangok, akik elárulták őket, ha azok egyszer a kezem közé kerülnének!...

Arca kipirul. Kezeit ökölbe szorítja...

András anyja értelmetlenül, elhidegülve néz rá. Ismét érzi a konyhaszagot.

— Azokat szidja, azokat a lelkiismeretlen kalandorokat, akik elbolondították a szerencsétlen gyerekeket! Én mindennap kérem az istent, hogy büntesse meg őket...

Laci anyja később maga sem tudta megmagyarázni, hogyan történt, miért?

A vér a fejébe szállott és ökölbe szorított kézzel arcába vágott András anyjának. Mire a folyosó népe összefutott, a sértett, András anyja már eltűnt. Elszökött a botrány elől.

4.

Az egész terem áll. A bíróság elnöke olvas.

— Őfelsége, a király nevében!

— Tizenötevi fegyház... tizenötévi fegyház... tizenötévi fegyház... tizenkétévi fegyház... Nyolcévi fegyház...

Már kora délután ég a villany.

Az őrök szuronyai tompán fénylenek.

András kissé előrehajolva áll. Arcán csodálkozás, mintha azt mondaná, hogyan lehet valaki ilyen ostoba? Mikor már biztos abban, hogy jól hallott, egyszerre elernyed és nagy álmosság szakad rá.

Vera ökölbe szorítja kezeit. Összeszorított ajkai mögött a fogait csikorgatja.

Laci nagyon fáradt. Elgondolkozva néz maga elé.

Az utca lármája mind erősebb lesz.

Péter nem figyel az elnök szavára. Fejét válla közé húzza, szemét behunyja, balját a füléhez tartja. Minden erejét megfeszíti, hogy jobban hallja, hogy megértse az alulról felszűrődő lármát. Mert valahogy úgy tetszik neki...

Arca egyszerre tűzpiros lesz. Szeme csillog a boldogságtól.

Az utca lármája egyre erősebb lesz.

— Lenin!

Az elnök felkapja fejét, aztán tovább olvas.

Most már az egész terem hallja: az utcán tüntetnek.

— Lenin! Lenin!

— Éljen a világforradalom! — kiáltja Péter.

Valamennyi elítélt éljenez, hangosan, bátran. A terem zúg Lenin nevétől.

Mikor az elnök, hosszú idő múlva a rendet nagynehezen helyreállítja, az elítéltek a tizenötévi fegyház mellé két-háromnapi sötétzárkát kapnak.

A reggeli lapok apróbetűs hírben közlik, hogy néhány éretlen suhanc a törvényszék előtt tüntetést rendezett. A rendőrség negyvenhat tüntetőt előállított.

5.

„Tisztelt Szekeres Elvtárs!

Amint látja, én tudom a címét és álnevét, ha érdekli, majd közlöm magával, hogyan szereztem meg. Az ítélethirdetés napján láttam magát a Vilmos császár úton. Bár külsejét igen ügyesen változtatta meg, mégis rögtön felismertem. Ha tehát valóban rendőrkém lennék, mint ahogy rólam olyan könnyelműen és lelkiismeretlenül hirdetik, akkor Ön, tisztelt Szekeres elvtárs, már régen a Zrínyi utcában ülne. De, amint látja, a rólam terjesztett hírek nem egyebek aljas rágalomnál, vagy jobb esetben, jóhiszemű tévedésnél. Én nem vagyok áruló, és nem vagyok rendőrkém, én áldozata vagyok az osztályharcnak, a forradalomnak. Tudom nagyon jól, hogy a maga ideje drága, magának sok dolgot ad a világforradalom előkészítése, mégis kénytelen vagyok drága idejét igénybe venni. Segítsen rajtam, kedves elvtárs.

Mint maga tudja, én Szlovákiában a Propagandakancelláriában dolgoztam, a párt megbízásából, a párt javára. Sokat tettem a pártért, és miután Kovács Pétert

megszöktettem (magát is meg akartam szöktetni) — magamnak is szökni kellett. Mikor a pozsonyi sztrájk idején gyalogszerrel akartam Ausztriába jutni, a csehek elfogtak, de mert iratokat nem találtak nálam és én azt hazudtam, hogy Magyarországból szöktem, áttettek Magyarországra. A magyar határőrök kezéből sikerült magamat azzal kihazudni, hogy a csehek azért tettek át a határon, mert Szlovákiában magyar propagandát csináltam. Rövidesen Budapestre jutottam.

Itt azonban semmi, de semmi támpontom sem volt és bizonyára elpusztulok anélkül, hogy bármit is használtam volna a világforradalomnak, ha a jószerencse össze nem hoz régi barátommal, Döme Jenő elvtárssal. Döme Jenő egy kissé hóbortos és fölöttébb nagyravágyó ember, de jó elvtárs, igazi forradalmár, kitűnő organizátor és Marxot is ismeri. Az ő mozgalmának csak az a hibája, hogy nincs kapcsolatban Moszkvával és sem anyagi, sem morális támogatást nem élvez. Én senkit sem akarok vádolni, de nem lennék őszinte, ha elhallgatnám, hogy e szomorú és végtelenül káros elszigeteltség okozói legfelsőbb fokon Landler és Kun Béla, akik mindenáron Döme és Lenin közé állanak.

Így állott a helyzet, amikor áprilisban Bécsben voltam, ahol is Jánostól két dolgot tudtam meg.

1. Hogy Döméről a rosszindulatú információkat Vera és András adták.

2. Hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja frakcióharc előtt áll és hogy a két frakció körülbelül egyforma erős.

A teendő rögtön világos volt előttem.

a) Andrást és Verát ártalmatlanná kell tenni.

b) Az egyik frakciót meg kell gyengíteni, illetve az egyik frakciót győzelemre kell juttatni. Mert, ha a két frakció egyformán erős, azok egymás ellen harcolva, egymás erejét lekötik és így a burzsoázia ellen egyik sem harcol, egyik sem harcolhat.

Az elhatározást tett követte. Egy forradalmár nem habozik, tudja, hogy a forradalmakat nem rózsavízzel csinálják. Egyetlen lépéssel mindkét feladatot megoldottam, ti. azzal, hogy Andrást és Verát leütöttem a sakk-

tábláról. Most tehát nem intrikálhatnak Döme ellen és bukásuk nagyon meggyengítette azt a frakciót, amelyiknek a mozgalom érdekében el kell pusztulnia.

Úgy jártam, mint a híres római Coriolán (akiről Shakespeare drámát írt). Mint ő, én is megmentettem a hazámat (az én hazám a kommunista párt), de magam elvesztem. Döme — mint egy héttel ezelőtt megtudtam — hosszabb időre visszavonul az aktív politikától és elutazik Brünnbe, ahol gyakornok lesz nagybátyja posztógyárában. A bécsiek pedig, bár több ízben kimerítően írtam nekik, ahelyett, hogy válaszolnának, rágalmaznak, amit igazán nem vártam volna tőlük. Ez igazságtalanság — nemcsak velem szemben, hanem a mozgalommal szemben is —, mert a mozgalomnak mindig szüksége van egy olyan emberre, mint én vagyok!

Magához fordulok, Szekeres elvtárs, tegye jóvá ezt az igazságtalanságot.

Azért írok ahelyett, hogy személyesen felkeresném, mert attól tartok, hogy ha valami baj esne magával a velem való találkozás után, ez újabb tápot adna egy ellenem folytatott hajszához.

Kérem, írjon a főpostára, poste-restante a „Vörös szegfű" jeligére. Legyen nyugodt, a levele jó kézben lesz és akármiképp is válaszol, én hű elvtársa maradok.

Forradalmi üdvözlettel
igazi elvtársa:
Beszkid-Lehotai."

6.

A foglyokat ítélethirdetés után nem szállították vissza a gyűjtőfogházba. Az éjszakát a törvényszék épületében töltötték.

Péter és András egy cellába kerültek, egy, a szokottnál jóval nagyobb, kétpriccses cellába. Jó félesztendő óta most beszéltek egymással zavartalanul.

Pétert — miután a rabkórházból kikerült — egész a tárgyalásig társaitól elkülönítve tartották. Két fiatal zsebmetszővel ült egy cellában, akik készségesen be akarták vezetni őt a zsebmetszés mesterségébe és őszintén rosszul esett

nekik, hogy Péter semmi érdeklődést sem mutatott tudományuk iránt. E két fiún kívül csak a vizsgálóbíróval, később meg az ügyvédjével volt dolga. A vizsgálóbíró sokkal többet törődött Péter elítélésének megalapozásával, mint az ügyvéd azzal, hogy védencét felmentsék.

András a tárgyalás utolsó napján végtelenül fáradt volt. Szemét alig tudta nyitva tartani. Míg a bíró az ítélet indoklását olvasta, küzdenie kellett, hogy állva el ne aludjon. Most, hogy a cellaajtó becsukódott mögötte, egyszerre kitört rajta az izgalom, amit a tárgyalás alatt roppant onuralommal sikerült legyűrnie. Szokásos, nyugodt, oktató kézmozdulatai helyett, szokatlanul merész és gyors kézmozdulatokkal kísérve, befelé, csak önmaga számára beszédet mondott, végtelenül hosszú beszédet, amiben leleplezte a fehér urakat, akiknek nagyapja 1849-ben kozákvezető volt, akik 1919-ben románvezetők voltak, akik a király nevében ...

Péter sejtette mi folyik Andrásban. Hagyta. Segíteni úgysem tud rajta — nem zavarta. Ledobta magát a priccsre és a mennyezetet bámulta, bár valami különösebb bámulnivaló igazán nem volt rajta. Ellentétben Andrással, ő most volt fáradt. De csak fizikailag. A feje nyugodtan, világosan dolgozott.

A tárgyalás első napja nagy megkönnyebbülést jelentett számára. Szekeres Pesten van. A mai utcai tüntetés megerősítette feltevését, hogy a mozgalom kiszélesedett. Most lenne igazán jó dolgozni! De persze ... Az ügyvéd az ítélethirdetés után mondott valami olyasfélét, hogy szó lehet egy újabb orosz csereakcióról, de Péter akkor nemigen tudott figyelni az ügyvéd szavára. Pedig jó volna tudni, pontosan tudni, hogy az ügyvéd mit mondott és hogy mire alapítja azt, amit mondott. Csak persze most jó ideig nem lesz alkalma megkérdezni tőle.

— Majd csak lesz valahogy! — fejezte be Péter félhangosan a hosszú gondolkodást és felült a priccsen, lábát törökösen maga alá húzva.

András, aki eddig fel s alá mérte a cellát, megállott Péter előtt.

— Miről gondolkozol, Péter?

— Semmiről.

— Nem gondolkozol?

— De igen, csak éppen ...

— Mi a véleményed a szökésről, Péter?

— Elvben helyeslem! — így Péter. — Csak éppen nem tartom valami könnyű dolognak.

— De némi lehetősége csak van?

— Nna ...

A cellában nem volt lámpa és csak a magasan fekvő ablakon, az udvarról szűrődött be valami gyér világosság.

Péter nem látta András arcát, de hallotta a hosszú panaszos sóhajtást, ami nyögésnek is beillett.

— Valahogy csak megleszünk, András. Az orosz elvtársak majd valamennyien éveken át ültek.

— Te már egyszer szöktél, Péter.

— Igen, de az régen volt és Csehországban. Akkor és ott még olyan bizonytalan volt a helyzet, minden olyan ideiglenes volt. Szekeres azt bizonygatta, hogy ott még a halál is csak átmeneti jelenség — szóval ott és akkor könnyebb volt a dolog. Most alighanem több türelemre lesz szükségünk.

— És a mozgalom? Mi lesz a mozgalommal? — kérdezte panaszos hangon András.

— A mozgalom? Kiszélesedik, megerősödik — szóval megy a maga útján. Mi már nem tudunk meglenni a mozgalom nélkül — ez igaz —, de a mozgalom — ha kell — mindenkit tud nélkülözni. Minket is, nálunknál sokkal fontosabb embereket is. Majd aztán ismét bekapcsolódunk. A helyzet más lesz, mint amit mi ismertünk, az elvtársak túlnyomó része új emberekből fog állni. De azért, ha minden új és mindenki ismeretlen lesz is a számunkra, megint csak ott leszünk, a mi pártunkban, ha egyszer ... Addig pedig türelem, András.

András ismét mélyet sóhajtott és kezet nyújtott Péternek.

— Igazad van, testvér. Tulajdonképpen semmi újat sem mondtál, semmi olyat, ami ne volna magától értetődő. A hiba az, hogy az ember, mihelyt valami nincs rendjén, épp ezeket a maguktól értetődő dolgokat felejti el. Köszönöm, testvér.

András most Veráról kezdett beszélni és mozdulatai ismét olyanok voltak, mint egy tanáré, aki növendékei között van.

Péter nagyon szerette volna megkérdezni Andrást, hogy

most, a beszélgetés után könnyebben érzi-e magát. Ő maga beszélgetés közben nagyon-nagyon elszomorodott. Hogy a rászakadó nehéz gondolatoktól megszabaduljon, Szekeresről akart beszélni. Már a nyelvén volt a szó, hogy a tárgyaláson látta Szekerest, de még idejében összeszedte magát és hallgatott.

7.

Amikor reggel két fegyőr jött Péterért, nem tudta, hogy végleg elviszik, hogy Andrással hosszú évekig nem fogják látni egymást. A búcsúzkodás így elmaradt. András délután kivitték a gyűjtőbe, ahol Lacival került egy cellába.

Pétert — miután csak az ördög tudja hányadszor, ismét ujjlenyomatot vettek tőle — lekísérték a törvényszék Alkotmány utcai kapujához.

A lépcsőktől a toloncautóig nyolc-tíz lépés. Péter pár pillanatig látta az utcát, az utcán volt...

Tavasszal fogták le, nyár volt, mikor a rabkórházból kikerült, és most már sárgák a falevelek.

Nyolc-tíz lépés, összeláncolt kézzel, szuronyos őrök között... És Péter mégis szépnek és érdekesnek látta ezt az utat. Egy kissé meg is szédült a levegőtől.

Az autó elindult. Egy őr a sofőr mellé ült, egy Péterrel a zárt kocsiba, egy az autón kívüli ülőkére, Ahogy az ajtót bezárják, kívülről nem látni, ki ül a kocsiban, belülről nem látni, hol halad az autó.

— Hová? — kérdezte a mellette levő őrt.

Az őr — aszott képű, idősebb ember — madárfejét a válla közé húzta és úgy tett, mintha nem hallaná a kérdést.

— Hová? — kérdezte ismét Péter, de válaszra most is hiába várt. Az őr lapos homlokán verejtékcseppek ragyogtak.

Az autó rohant.

— Hová az istenbe?

A zárt ajtón át csak messziről hallatszott a villamosok csengése, autók tülkölése — a város százhangú lármája, ami nagyon keveset mond arról, ami Pétert e pillanatban legjobban érdekelte.

— Jó lenne tudni...

Egy mély fütty.

— Egy gyár delet jelez — állapította meg Péter.

A következő pillanatban egy másik gyár ad hangot, aztán egy harmadik, egy negyedik, a tizedik... Az egyik élesen visít, a másik mélyen bőg. A jelzések most még külön-külön hallatszanak, de gyorsan egybe, egyetlen messzihangzó, szinte állati vadságú, ijesztő és mégis hívó, emberi összetartozást hirdető hanggá olvadnak, elnyelve a város előbb még olyan hangos és Péter számára mégis semmitmondó lármáját.

A gyárak szavát Péter rögtön megértette. Elsápadt, majd elvörösödött. Már tudta, hol járnak és tudta, hová mennek: a Váci úton át, Újpest felé.

A gyárak hangja óvta: — Péter — Újpest!

Újpest. — A város, ahol a proletárforradalom idején dolgozott, a város, ahol több mint két esztendő óta nem volt, ahová egyre visszavágyott, ahová álmában fegyveres munkáscsapatokkal gyakran visszatért és ahová most láncba verve viszik.

— Erősnek kell lenni! — mondta félhangon Péter, aki már tudta — mi vár rá. Kínozni, megalázni, megtörni viszik oda, ahol a proletariátus uralmának ismert katonája volt. A burzsoázia élvezni akarja hatalmát.

— Erősnek kell lenni...

Az autót az újpesti rendőrség épülete előtt nyolc rendőr várta. A fegyőrök az épület egy földszinti szobájában adták át nekik hivatalosan Pétert.

— Aztán becsülje meg magát! — búcsúzkodott Pétertől a fegyőr, aki idejövet mellette ült az automobilban.

Egy fiatal rendőrfogalmazó felvette a fogoly személyi adatait, lefényképeztette, ujjlenyomatot vétetett róla, aztán — miután előzőleg telefonált — két rendőrrel felkísértette a rendőrség vezetőjének elsőemeleti szobájába.

— Ugyanaz a szoba — futott át Péter agyán —, amelyikben a forradalmi törvényszék ülésezett a Mauthner-gyári ellenforradalom leverése után.

A rendőrtanácsos az íróasztala mögött ült. Mellette — jobbról és balról urak ültek, tízen-tizenketten. Péter tekintete végigfutott az urakon. Külön-külön egyiket sem nézte meg alaposan, senki arcát meg nem jegyezte, csak egy közös kép vésődött az agyába. A sovány és kövér, szőke, barna és

fekete, gondosan és hanyagul öltözött, fiatal és öreg urak együtt az ellenséget jelentették, aki imperialista háborúba küld, akasztófa alá...

— Erős leszek! — mondotta önmagának Péter és nyugodtan, hidegen elnézett az urak fölött.

— He-he-he! Hát ez az a híres vitéz?

— Különbnek képzeltem!

— Egy kicsit megváltozott, amióta tőlünk elköltözött! — így egy szőke úr, az elköltözött szónál gúnyosan nevetve.

— Minden a mienk, elvtárs — mi?

— Világforradalomra építünk, ha nem tévedek? He-he-he!

— Ha arra gondolok, mennyi derék, jóravaló hazafi vére szárad a bitangok kezén, istenemre, elmegy a kedvem a tréfától.

— Legyen nyugodt, majd neki is elmegy, nemcsak a tréfától, de az élettől is — így a rendőrtanácsos.

Egy pillanatra csend támadt a szivarfüstös szobában.

Péter arra gondolt, hogy jó lenne röviden, határozottan, félreérthetetlenül hitet tenni a proletárforradalom mellett. De rögtön el is vetette a gondolatot. Ezek előtt, ez előtt a banda előtt? Nem! Ajkát összeszorítva hallgatott.

— Most nincs kedve nőket szocializálni, mi?

Péter a női hangra felütötte a fejét. A lornyettes asszony — akit eddig észre sem vett — alsó ajkát megvetően előrebiggyesztve nézett Péterre. Az asszony vörös haja, arca, hangja csak valami bizonytalan emléket ébresztett fel Péterben, míg az asszony maga meg nem adta az irányt.

— Nos, mikor tör be ismét a lakásomba?

— Ez az a ringyó, akinél laktam — jutott most Péter eszébe. Tudom, miért olyan dühös.

Elmosolyodott és felelet helyett hátat fordított az asszonynak

— Hihetetlenül durva! — csattant fel a szépasszony.

— Rendőrtanácsos úr, talán... szólt az egyik úr.

— Én is úgy gondolom, polgármester úr.

— Vezessék ki a foglyot! — intézkedett a rendőrtanácsos.

Pétert egy pincecellába zárták. A cella közvetlenül a mennyezet alá vágott, apró, vasrácsos ablaka az udvar kövezetével egyszinten fekszik. Ha felállt a priccsre, az ablakon át látta az udvar egy szegletét — látott egy alacsony fakerítést és azon túl egy kis darab szürke eget. Az égen egy felhőfoszlány úszott... Milyen gyönyörű! — sóhajtott. Igazi felhő...

Már sötétedett, mikor behozták az ebédjét: egy tányér levest és egy jó adag barna kenyeret...

— Ideje volna lefeküdni — mondta a rendőr, aki a cellában várt, míg Péter az evéssel végzett.

Az őr hangja szokatlanul barátságos volt.

— Lefekvés előtt jó lenne egy cigaretta — felelte Péter, pillanatra sem remélve, hogy kívánsága teljesül.

— Veszélyes! — felelte a rendőr. Ha rájönnek, magának is baj, nekem meg hét rossz.

A homályos cellában alig látott valamit az őr arcából, de az őr hangja szinte bocsánatkérően hangzott és amit mondott, az egy cseppet sem vallott újpesti rendőrre.

— Már hogy jöhetnének rá? — kapott Péter a szón.

— A füstszag.

— Megesküszöm, hogy a lábam füstölt.

— He-he! Ugyancsak fel van vágva a nyelvetek. Neked is, az elvtársaidnak is. Ismerlek titeket. De ha aztán bajba hozol...

A rendőr két cigarettát adott Péternek és tűzzel is szolgált.

— Ha az ember tudhatná, hogy mi jön? — mondotta kifelémenet. — De manapság már azt sem tudhatja a magunkfajta szegényember, hogy fiú-e, vagy lány.

— Hát ebbe mi a mennykő ütött? Magunkfajta szegényember? Csak nem történt valami olyan... Hm. Idestova hat hónapja ülök. Mikor lefogtak, nemrég verték le Németországban a márciusi felkelést. De ki tudja, hét hónap alatt... Vagy talán... Olaszországban... Hm... Ok nélkül egy rendőr nem ad cigarettát.... Talán ismét Szovjet-Oroszország?

Péter egyik cigarettáról a másikra gyújtott és mire

mindkettőt elszívta, már biztosra vette, hogy valami nagy dolog történt: a forradalom valahol nagy győzelmet aratott. Persze, jó lenne tudni, hol, mikor, hogyan? Rettenetes, szinte elviselhetetlen nem tudni, hol győztünk és hogyan? És hogy a győzelem mikor teszi lehetővé, hogy nálunk is...

Mikor már szinte rásötétedett, úgy érezte, hogy nem bírja tovább a bizonytalanságot. Előbb csak hangos szóval hívta az őrt, de hogy semmi választ nem kapott, öklével ment az ajtónak. Keze megfájdult, de választ most sem kapott. A dörömbléstől elfáradva, az ablak elé állott és sokáig bámulta azt a kis darab eget, amely az ablak rácsai között elfért.

Mialatt ott állt, az ég fekete lett.

Úgy éjféltájban megeredt az eső, a lassú, szomorú őszi eső.

9.

Péter délelőtt egyre várta, hogy kihallgatásra vigyék. De a kihallgatás elmaradt. A rendőr, aki a reggelit hozta, a tegnapihoz hasonlóan, majdnem barátságosnak bizonyult. Mikor Péter — ki akarva tapogatni, meddig terjed a barátság — ettől az őrtől is cigarettát kért, a rendőr, ahelyett, hogy dühbe gurult volna a fogoly szemtelenségén, szinte bocsánatkérően utasította el a kívánságát azzal, hogy nem dohányos, nincs cigarettája.

— Ha egész nincs, csikkel is beérem. Vagy egy csipet dohánnyal.

— Ha volna — elhiheti —, adnék.

Az, hogy huszonnégy órán belül már a második barátságos rendőrre talált, végleg meggyőzte Pétert arról, hogy tegnap helyesen számolt: valami nagy dolog történt, vagy valami nagy dolog van folyamatban.

Egy jó órán át kísérletezett kapcsolatba lépni a szomszédos cellák lakóival, de minden eredmény nélkül. Mikor aztán kimerülve a priccsre dobta magát, az ajtó csikorgott.

— Kezdődik — gondolta Péter.

Tévedett. Nem érte jöttek, hanem lakótársakat hoz-

tak. Két, nem éppen kifogástalan külsejű fiatalembert, akikről ha semmi mást, egy dolgot könnyű volt megállapítani: az éjszaka nem aludtak. Az egyiken, aki alig vállig ért Péternek, pepitanadrág és lüszterkabát. A másik — egy fekete, szőrösképű óriás — téli bundát és világos nyári kalapot hordott.

— Sütő! — vágta össze a bokáját a lüszterkabátos, kecses meghajlással.

— Pelek! — mutatkozott be a másik.

— Kovács Péter.

— Politikai?

— Az — felelte Péter.

— Szerencse a szerencsétlenségben — így a kis Sütő, akinek szeplős, piros arca igazi örömtől ragyogott. Na, ha már ilyen után ismét bajba estünk, legalább jó társaságba kerültünk. Mi is majdnem politikaiak vagyunk. Képzelje, összevissza 24 órát voltunk szabadlábon. És éppen most, ilyen zűrös napokban megint bekerülni.

— Mi újság odakint?

— Majd elválik! — Ma vagy holnap bizton elválik.

— Egykutya! — szólalt meg dörmögő hangon a másik jövevény, a fekete Pelek, akinek olyan szőrös volt a képe, hogy csak a két szeme látszott ki a koromszínű szőrméből. Istenemre, egykutya! Olyan kevéssé érdekel, hogy ki győz, mint az, hogy kié az a sarokház, amiről egészen biztosan tudom, hogy lakást sem kapok benne soha. Egykutya!

— De hát beszéljenek már, mi van?

— Hát nem beszélünk? Ma vagy holnap elválik.

— De hát mi válik el? Mi történt?

Hogy Sütő csak a vállát vonogatta, Pétert elhagyta a türelme. Megfogta a mosolygó ember két vállát és alaposan megrázta.

— Beszélj, vagy megfojtalak! Mi történt?

— Na-na-na! Tán detektívnek készül?

Ügyesen kiszabadítva magát a dühtöl vörös Péter kezéből, pár lépést hátrált. Arcáról egy pillanatra sem maradt el a mosoly, sőt, szeplős arca talán még egy árnyalattal mosolygósabbá vált.

— Nem hittem volna, hogy ilyen harapós, Kovács úr! De legalább megmondaná, hogy mire olyan kíváncsi.

— Ne komédiázz! — mordult rá Pelek.

— Meddig tudja? — fordult Péter felé.

— Miről van szó? — Péter szinte könyörgőre fogta a hangját.

— Szóval semmit sem tud? Na jó! Hát a király, a Károly, a Zita férje Magyarországra repült és most katonákkal jön Pestre — Horthy ellen.

— Mi a fene?

— Zita is vele van, meg az egész Ostenburg-különítmény és a soproni helyőrség. A pesti katonák nem akarnak verekedni és most Horthy diákokat küld a király ellen.

— No és? No és? — sürgette Péter, lihegve a folytatásért.

— Majd elválik. Azt mondják, Csehország, Jugoszlávia meg Románia mozgósít. És nekünk éppen ilyen időben kell ismét bekerülni. Hihetetlen disznóság! A legjobb munkaalkalom.

Péter csak egy vállrántással válaszolt.

Míg Pelek a politikai eseményekről számolt be Péternek, a fürge Sütő felmászott az ablakpárkányra és a vasrácsot vette vizsgálat alá.

— Szavamra, vajból van! — állapította meg. — Csak azt kell megvárni, hogy besötétedjék.

Péter ezer kérdéssel zaklatta őket, de sokkal többet nem tudott kivenni belőlük, már tudniillik semmi olyat, ami a királypuccsra vonatkozott. Arról azonban annál többet beszéltek, hogy milyen bután buktak le — egy üres pénztárca miatt.

— Hagyja már azt a buta királyt! Mit érdekel engem, ki a király, egy olyan országban, ahol az embert egy üres, egy tökéletesen üres pénztárca miatt lecsukják.

— Ne sírj! — vigasztalta Pelek. — Sírással nem segítesz a dogon. Tanuld ki, mi folyik az udvarban.

Szürkülettájt egy távoli ágyúlövés hangja rezegtette meg az ablakot. Mindhárman odaállottak az ablak alá és sóváran nézték az onnét látható égfoszlányt, mintha arról le lehetne olvasni egy ország sorsát. Mikor besötétedett, ismét ágyúdörgés hallatszott.

— Lövik a várost — így Sütő, minden ok nélkül suttogóra fojtott hangon.

Pelek reszketett.

— Micsoda disznóság! — mondotta ugyancsak suttogva.

Péter felmászott az ablakpárkányra.

Sütőnek igaza volt: a vasrács nem sokat ért.

Az udvar üres, csak egy, a falnak támasztott fegyver mutatta, hol állott azelőtt az őr.

A hátsó kerítésen átmászni gyerekjáték volt.

Az utca üres.

Mikor Péter messziről visszanézett, a kis Sütő épp a kerítésen lovagolt.

Péter csak most értette meg teljesen, hogy a dolog sikerült, játszi könnyedséggel sikerült. Mindeddig tökéletesen nyugodt volt, most egyszerre veszett szívdobogást kapott.

A homlokát kiverte a verejték.

— Ha az utolsó pillanatban . . .

Pár perc múlva a városháza előtt állott.

A városház valamennyi ablaka ki volt világítva. Távolból Péternek úgy tetszett, hogy Buda felől egyre hangosabb az ágyúzás.

Az utca üres.

Péter, akinek tavaszi ruhája egy cseppet sem illett a hűvös őszi időhöz, gallérját feltűrte és hosszú lépésekkel sietett a Duna felé.

Az üzletek zár mögött aludtak, a lakások ablakai lefüggönyözve.

Egy utcasarkon néhányszáz ember verődött össze — az eget bámulták — a pislogó csillagokat repülőgéplámpáknak nézve. Odébb teljesen üres az utca.

Egy villamos, amelyről fürtökben lógtak az emberek, rohanva jön Pest felől.

— Csak az ívlámpák ne égnének . . .

— Gyorsan! Gyorsan!

Mikor a Ganz-gyár közelében befordult és a Váci útra ért, ismét lassított. Kétoldalt a gyárkémények hosszú sora — óriási, sötét épülettömbök —, messzi a ragyogó Pest — ez már a szabadság?

— Szabadság, munka! — igazítja gondolatát helyre Péter. — Remélhetőleg a legjobb pillanatban. Talán . . .

Gondolatai rohantak.

— Sztrájk — fegyverek — fölkelés . . .

Nem tudott uralkodni magán — szaladni kezdett.

A Nyugati-pályaudvarnál jutott először eszébe, hogy nem tudja, hová kell, hová lehet mennie.

Lába reszketett. Lihegett.

A Nyugati órája félnyolcat mutatott.

KERESZTÚTON

1.

Pár pillanatig tétovázott, aztán szedte a lábát. Olyan gyorsan ment, mint aki nagyon bizonyos a dolgában, pedig még ingadozott két lehetőség között, melyeknek egyike sem volt valami ragyogó. Végül is a bőrösök szakszervezete mellett döntött. Az közelebb volt, mint a vasasoké, ami fontos, mert az utca nem látszott nagyon biztonságosnak. A körúton még hagyján, ott sok a járókelő és — legalább aránylag — kevés a rendőr és a különítményes, de a mellékutcákban más volt az arány. A kisebb utcákat teljesen bizonytalanná tették Horthy fegyveresei. A három főből álló járőrök Pétert a diktatúra bukása utáni első napokra emlékeztették.

Az Alsóerdősort váratlanul népesnek találta. Csak minden második utcalámpa égett — a házakból meg csak itt-ott szűrődött ki valami világosság. De Péter a félhomályban is rövidesen észrevette, hogy tévedett: az Alsóerdősoron sem igen mutatkoztak békés lakosok. A tévedést az a (talán húsz-huszonöt főnyi) csoport okozta, amelyik nem messze az utcakereszteződéstől, a kocsiutat szinte teljes szélességében elfoglalva tartotta. Hangos, ingerült vitájukból Péter rövidesen megtudta, hogy a csoport onnét jön, ahova ő igyekszik: a bőrösöktől. Óvatosságból behúzódott egy kapu mellé.

— Nem mondom, kutya legyek, ha egy szót is szólnék, ha az a... na, hogy mondjam, szóval, ha a libatenyésztésről, vagy a poloskairtásról beszélt volna — az első szép, a

második hasznos dolog —, de csillagászatról, a csillagos égről, pfuj! Ezt még tőle se vártam.

— Kende szaktárs, maga mikor a szaktanácsról és a szociáldemokrata pártvezetőségről van szó, mindig elfogult. Magának — úgy látszik — fogalma sincs a csillagászat jelentőségéről. A csillagászat a mezőgazdaság, de főleg a hajózás számára . . .

— Ne beszéljen a hajózásról, szaki! — így Kende. — Mert még azt hiszik, hogy Horthyra céloz.

— Eszem ágában sincs. Istenemre . . .

— Tudom, szaki, tudom, hogy ilyesmi az esze ágában sincs. De tudja, lehetnek, akik belemagyarázzák ezt az értelmet a szavaiba, mint ahogy maga is mezőgazdasági, meg isten tudja milyen értelmet magyaráz abba az aljas csillagászati előadásba, amelynek csak egyetlen értelme volt, az, hogy elvegye a helyet és időt valami olyan előadástól, ami hozzánk szólott volna. Nem a csillagos égen, hanem Buda alatt dörögnek az ágyúk . . .

— Mi közünk nekünk azokhoz az ágyúkhoz, Kende szaktárs? Nem mindegy magának, ki győz? — kérdezte gúnyosan Kende ellenfele, kinek arcát Péter nem láthatta, mert a csoport túlsó szélén állott.

— Nem, nem mindegy! — ordította Kende. Azaz, hogy az talán mindegy, hogy ki ül a nyakamon, de ha ketten összekapnak azon, hogy melyikük üljön a nyakamra, hát csak lesz eszem, hogy közibük vágok? Hülye vagyok, ha nem teszem meg.

— Aki meg visszatart — támogatta Kendét egy rikácsoló hang —, az gazember!

— Csak nem gondolja, Kende szaktárs — folytatta nyugodt, kissé gúnyos hangon a csillagászat barátja —, csak nem gondolja, hogy az idő és körülmények alkalmasak a proletárdiktatúra kikiáltására?

— Ejnye, de radikális lett, szaki! Ami a diktatúránál kevesebb, annak maga már oda se köp? Hát a börtönöket kinyitni kutya? Vagy egy kis fegyverfélét szerezni, vagy nyilvános gyűlést tartani, hogy végre megint lássa a proli, hogy milyen sokan vagyunk! Nyilvános gyűlésen megvitatni a gazdasági és politikai helyzetet, Szovjet-Oroszországról beszélni, ez magának mind kutya? Van elég dolog, ami keve-

sebb a diktatúránál és mégis érdemes verekedni érte, mert ez a sok *apróság* mind egy-egy lépést jelent, jelenthet a diktatúra felé. Különben, eddig nem is tudtam, hogy a maga egyetlen követelése a diktatúra.

— Ezt egy szóval sem mondottam, szaktárs, és semmi hasonlót sem mondottam. Épp az ellenkezőjét állítottam, azt, hogy sem az idő, sem a körülmények nem alkalmasak...

— Rendőrség! Különítményesek!

— Honnét? Hol? Honnét?

A vitatkozó csoport kettészakadt, aztán apró részekre bomlott. Néhány pillanat múlva már csak öten állottak az út közepén.

— Hol jönnek? — kérdezte halkan Kende, fejét válla közé húzva, mintha azt hinné, hogy a közeledő ellenség így később fogja észrevenni.

— Nem jönnek! Ha-ha-ha! Csak véget akartam vetni ennek a hülye vitának — harsogta ugyanaz a mély, kissé rekedtes hang, amelyik az előbb a vészjelt adta.

Péter, aki ezt a hangot már hallotta valahol, kilépett a kapu árnyékából és egyenesen a megfogyott csoportnak tartott.

— Ne olyan sebesen — állott Péter útjába Kende, egy alacsony, széles vállú és (amint Péter a fölöttük égő utcalámpa fényénél látta) szőke, szeplős, kerek arcú, nála két-három évvel idősebb legény. — Ne olyan sebesen! Hová? — állott Péter elé Kende, látva, hogy az egyenesen a csoportnak tart.

Péter már eddig is kicsit részeg volt a csodakönnyű szókéstől, de az itt hallott vita végleg megkótyagosította. A világ legtermészetesebb dolgának tekintette, hogy a fehérterror alatt nyögő városban az elvtársak az utcán ordítozva várják és ehhez mérten mutatkozott be.

— Az újpesti rendőrségről szöktem meg — felelte Kende kérdésére olyan hangon, mintha azt mondaná, hogy túlórázásról jön.

— Ez részeg, vagy...

Egy villamos zseblámpa világított Péter arcába, de csak egy másodpercre.

— Szent isten! — kiáltotta a mély, rekedtes hang. No de ilyet...

— Na mi az, Szabó testvér? Csak nem valami...

— Kende, ne tréfálj! — dörögte Szabó. — Húzd le a kabátod és add oda az elvtársnak.

— Ne, te ne — megvesztél?

— Őrültség! — fordult Péter felé Szabó. — Na gyerünk!

Kende, hogy a megvesztél-re nem kapott feleletet, szó nélkül lehúzta a kabátját és odanyújtotta Szabónak, aki Péterre segítette. A kabát bő volt Péternek és rövid, de úgy, ahogy, mégis eltakarta gyűrött, piszkos, világos színű nyári ruháját.

— A viszontlátásra, szaktársak! Kende, maradj itt a szaktársakkal. Na, de most szedje a lábát — szólt Szabó és belekarolt a rádobott kabáttal bíbelődő Péterbe.

— Hova tette az eszét? — fordult Péterhez, mikor már kint jártak a Körúton. Álljon meg — hátha követnek... Úgy látszik, Kende visszatartotta őket. Hogy mert berontani oda, ahol több a spicli, mint az elvtárs, különösen ma. Na de ilyet!

— Láttam, hogy nem futnak el a rendőr szóra — védekezett Péter.

— Hiszen sokszor épp az a hiba, hogy egyeseknek nincs okuk félni a rendőrtől. Nem mindig a bátor ember marad a helyén.

— Hm. Erre nem gondoltam.

— Mindenre gondolni kell. De úgy látszik — több szerencséje van, mint esze.

— Meglehet.

— Tudja, nem lennék ilyen goromba, nem természetem, de magam is tilalom ellenére mentem a szakszervezetbe. És igazuk van azoknak, akik megtiltották, hogy oda menjek és nekem is igazam van, amiért magát megszidom azért. hogy ajtóstul rontott be a házba. Nem, így Budapesten ma sem lehet dolgozni. Azt a négy szaktársat, aki velem volt — mind a négyet —, nagyon jól ismerem. Tudom, hozzánk húznak, de azért tudja... Ilyen időben az ember csak saját magáért meri tűzbe tenni a kezét — és azt is csak módjával. De beszéljen már maga is! Mondja, hogy sikerült — tudja mire gondolok?

— Tudom. Sikerült — felelte csendesen Péter. — Több szerencsém van, mint eszem.

2.

A petróleummal világított, régimódi, tágas szobában — melynek levegője sűrű volt a csípős dohányfüsttől, kilenctizen ültek a kopott plüssterítős, tégla alakú asztal körül. A konyhát betöltő ruhamosás gőze, mikor ajtót nyitottak, ide is behúzódott, de rövidesen elveszett a keserű dohánybűzben, amelybe erős kávészag is keveredett.

— Péter!

Szekeres magánkívül volt az örömtől. Lázasan égő szeme egy pillanatra elhomályosodott, kevés híján elsírta magát. De az ellágyulás csak pillanatokig tartott. Aztán annál szigorúbban fordult Péterhez:

— Hogy kerültél ide, Kovács?

— Szöktem, testvér.

— Egyenesen ide? Azt kérdem, hogy ide hogyan kerültél?

Péter nem értette a kérdést. Szekeres hangja kissé megzavarta. Tanácstalanul nézett Szabó felé, aki a lépcsőjárástól lihegve, kipirult arccal állott mellette.

— Én vezettem ide Kovács elvtársat, akivel az utcán találkoztunk.

— Az utcán? — kérdezte Szekeres, olyan hangsúlyozással, ami nyíltan elárulta, hogy nem egészen hisz Szabó szavainak.

— Az Alsóerdősoron — felelte nagyon halkan Szabó.

— Vagy úgy? Szóval az Alsóerdősoron jártál?

— Ha oda nem megyek, akkor Kovács elvtárs már ismét a Zrínyi utcában van.

— Amit persze te előre láttál.

— Ugyan, hagyd már! Kár, hogy nem születtél vizsgálóbírónak! Odamentem — belátom, rosszul tettem —, de most nem erről van szó. Kovács elvtárs pár órával ezelőtt megszökött az újpesti rendőrségtől és most itt van. Idevezettem.

— Na fiú, hallod? — az öreg Schulz a fejét csóválta és jobb tenyerével akkorákat csapott Péter vállára, mintha erőpróbát csinálna ... Na hallod, fiú?

A többieket Péter most látta először. Munkások. Az a hórihorgas alighanem kőműves, az a vállas, vörösesszőke, vasoxidszagot hoz magával.

— Hagyd most! Sürgősebb dolgunk van. Szabóval később is beszélhetünk. Ezzel az elvtárssal mit csináljunk? Itt nem maradhat.

— Előttem nem lehet tárgyalni? — fordult Péter ingerülten a vörösesszőke vasashoz. — Azt hiszem, megbízható vagyok.

— Feltétlenül — felelte nyugodt hangon a kérdezett. — De az is kétségtelen, elvtárs, hogy magát erre az ülésre senki nem hívta és itt magára most semmi szükség sincsen.

Az óriás szinte gyerekesen kedves mosollyal enyhítette szavainak szigorát. Mosolya megvilágította széles, csontos arcát. Péter goromba válaszra készült. De a mosoly lefegyverezte. Hiszen alapjában véve igaza van a szép szál vasasnak — futott át az agyán.

— De hát mit csináljak, elvtárs? Valahova csak mennem kell.

— Nem hagyjuk az utcán!

Szekeres karonfogta Pétert és egy tapétaajtón át valami sötét kamrába vezette. — Lámpát most hirtelen nem adhatok — mondotta. Remélem, sötétben is le tudsz vetkőzni. Ott a sarokban egy dívány, valami ágyneműféle is van rajta. Aludj jól, Péter. Majd reggel...

Péter ruhástól a díványra dobta magát. Roppant fáradt volt, de persze aludni mégsem tudott: a legkülönbözőbb, legellentétesebb gondolatok váltakoztak az agyában. A hangulata sem volt állandóbb; hol nevethetnékje volt, hol meg érthetetlen düh fogta el. A bezárt ajtón át Szekeres éles hangját hallotta, majd Schulz csendes, nyugodt és Szabó mély, rekedtes, ingerülten magyarázó hangját. Mikor Szabó beszélt — egyszerre több hang is volt hallható —, de Szabó mindnyájukat túlkiabálta.

Az ajtó kinyílott — Schulz jött be.

— Igyál egy csésze kávét, fiú. Ne vedd zokon a barátságtalan fogadtatást, hanem az igazán bolond dolog, hogy Szabó idevezetett. Mindnyájan nagyon örülünk, hogy szabad vagy, de hogy épp ide hozott... Na, remélem, nem lesz baj.

Az erős, édes, forró, de kicsit frankízű kávé úgy hatott Péterre, olyan üdítően, mintha hideg fürdőt vett volna. Amíg ivott, Schulz egyre beszélt, de Péternek nemigen fért már

ma este semmi a fejébe. Mikor Schulz a második csésze kávét hozta, Péter minden erejét összeszedte, hogy valamit megértsen az öreg bajtárs aggodalmaskodó beszédéből.

— Mert hát tudod — így Schulz —, én is azon voltam Andrással, hogy gyárak szerint szervezkedjünk. De hogy a párt ezekből a gyári szervezetekből álljon, csak ezekből... Nem szabad a fürdővel együtt a gyereket is kiönteni. Már pedig félek, hogy azt csináljuk. Nagyon félek.

— Na, most aztán igazán nem fogok elaludni. A kávé ébren tart — állapította meg Péter, és a következő pillanatban elaludt.

3.

Reggel a vörösesszőke vasas hozott be mosdóvizet és reggelit. Nagyon korán volt. Péter még szívesen aludt volna egy verset, de, hogy a másik már útrakészen állott, ő is talpraugrott. Az ablaknélküli kamrába csak a nyitott ajtón át szűrődött be valami világosságféle.

— Mi újság. elvtárs?

— Engem Törös Sándornak hívnak — felelte a megszólított. Nem költöttem volna fel, de nekem el kell mennem és rajtam kívül senki sincs a lakásban. Kérem, ne menjen át a szobába, mert nappal az ablak nincs befüggönyözve és itt se nyúljon semmihez.

Péter az utasításra helyeslően bólogatott.

— És most? — kérdezte, mikor a reggelivel elkészült.

— Ha fáradt, aludjon tovább. Én munkára megyek — búcsúzott Törös, nem mondva meg, mit ért munka alatt, hol és miért fog dolgozni.

Péter a díványon heverve most nézett először látószemmel körül a félhomályos kamrában. Egy szék, egy kulccsal és lakattal lezárt puhafaszekrény és az a díván, amelyen ő feküdt, volt a kamra egész bútorzata. A nyitott ajtón át — a díványról nézve — a szomszéd szoba bútorzatából nem látszott több egy asztalvégnél. Hosszasan elnézte a most terítő nélküli puhafaasztalt, ami semmiben sem különbözött száz és százezer puhafaasztal testvérétől és mégis... Péter egyszerre egész világosan látta a képet, melyet tegnap este nem figyelt meg valami különösképpen, vagy legalábbis nem

nagyon igyekezett megfigyelni. A tégla alakú, plüsstakarós asztalon kávéscsészék. Az egyik kávéscsésze feldűlt, tartalma végigfolyt a kopott, vörös terítőn. Két pléh hamutartó tetősen teli cigarettavégekkel. A csészealjakon is hamu és cigarettavégek. Az asztal körül kilenc, de lehet, hogy tíz (Péter most úgy számolta meg az asztal körül ülőket, mint pár pillanattal az utolsó ütés után megszámoljuk az óra ütéseinek számát) —, igen, tíz — döntötte el a számolás után, tizen ültek az asztal körül. Az asztalnak annál a sarkánál, amelyik innét látható, szorosan egymás mellett Szekeres és Schulz. Szekeres előtt könyvek, füzetek, egy félig teleírt papírlap és valami térkép. Szekeres beretválatlan arca megtelt, megkövéredett. Schulz mögött Törös áll, aki mikor közelebb jön, vasoxidszagot, gyárszagot hoz magával. A többiek: három arcra egészen világosan emlékezett Péter. Az a hórihorgas biztosan kőműves, a hajlotthátú, kopaszodó az bőrös — az a szemüveges vagy szabó, vagy kereskedelmi alkalmazott, de az is lehet, hogy valami hivatalnokféle. A kopaszodó, az bőrmunkás — ismételte meg Péter olyan határozottsággal, mintha hiteles okmányból olvasná a dolgot.

Gondolatainak erőszakkal más fordulatot adva, azokat a megbeszéléseket akarta felidézni, melyeket — annak idején — Vera szobájában tartottak volt. De különösképpen a tegnapi, csak pár pillanatig látott kép elhomályosította, szinte eltörölte azt a másik, jól ismert képet. Márton kedves, megható kis alakja, egészen összezsugorodott a szálfatermetű Törös mellett. Bolondság — gondolta Péter —, igazán nem a termet teszi, nem. Felugrott, aztán ismét leheveredett. Bolondság, bolondság — ismételgette. — Bolondság! — Goromba volt magához, de az sem segített: Mártonra, Verára és Andrásra gondolva a régimódi, kezdetleges nyomdagépre is gondolnia kellett, a vasoxid szagú Törös — és az egész tegnap esti társaság, amelyik olyan szigorúan fogadta — egy gyárkéményre emlékeztetett. Haladás!

— Eh!

Péter kezefejével jól megdörzsölte a szemét, mintha valami káprázatot akarna elűzni.

— Eh!

Szemét becsukta és elhatározta, hogy semmire se fog gondolni. — Semmire, semmire, semmire — ismételgette.

Gépiesen ismételgette a semmire szót, amikor gondolatai már régen a király-puccs körül jártak. Törös nem mondotta meg, mi lett a tegnapi ütközet eredménye. Kiverték a királyt az országból — ugyanazok, akik engem par nappal ezelőtt őfelsége, a király nevében ítéltek el —, kiverték-e a királyt, vagy a király győzött, és bevonult Pestre?... A lélegzetét is visszatartotta, hogy hallását minél jobban koncentrálhassa — de hiába, se ágyúdörgés, se géppuskakattogás nem hallatszott. Az udvaron valaki egy kintornát nyaggatott — ez volt minden.

Hallgatózás közben nyomta el újból a fáradtság. Mélyen, álom nélkül aludt. Szekeres rázta életre.

Szeméből az álmot kidörzsölve, Péternek az volt első gondolata, hogy az emlékezés nem csalta meg, Szekeres valóban meghízott.

— Meghíztál, Jóska.

— Nem csoda — felelte Szekeres —, annyi a dolgom... Őfelségét azonban megint fenéken billentették — fordította másra a szót. — Ezzel a királlyal nincs szerencsénk. Olyan rosszul dolgozik, mint mi, sőt még rosszabbul. A különbség legfeljebb az, hogy ő misézéssel veszített egy napot, mi meg értekezletekkel kettőt, No, meg az, hogy ő már aligha hozhatja be azt, amit elmulasztott, nekünk meg ez is, ennek az alkalomnak az elmulasztása is, csak újabb bizonyíték és félreérthetetlen bizonyíték arra, hogy így tovább nem mehet. Hanem téged, Péter, most elsősorban a saját sorsod érdekel...

— Tévedsz! Mindenekelőtt a párt sorsa érdekel, a párt helyzete.

— A párt! Ez egy kis túlzás. Sajnos — ez túlzás.

— A párt helyzete tudniillik az, hogy egyelőre nincsen pártunk és addig nem lesz és nem is lehet, amíg észre nem vesszük, hogy nincsen. Becsületemre, így áll a dolog. Nem érted? Pedig a tények elég világosan beszélnek. Sajnos, túlontúl világosan. Pest alatt lövöldöznek és ha én érintkezésbe akarok lépni az újpesti, vagy kispesti szervezettel, nem utazhatok ki Újpestre és ha kiutaznék, akkor sem tudnám, hogy kihez kell fordulnom, hanem ehelyett írnom kell Bécsbe, ahonnét két-három hét alatt eljut, vagy nem jut el a levelem Újpestre és ha nem jut el, talán még jobb, mert ha eljut az

újpesti elvtársakhoz írott levelem, amelyben azt közlöm velük, hogy mi a véleményem, milyen lépéseket ajánlok azzal kapcsolatban, hogy koronás királyunk párezer haramiával Pest felé közeledik, az újpesti elvtársak csak akkor kapják meg a levelemet, amikor már azt is régen tudják, hogy őfelségét fenéken rúgták. A levelem után azt hiszik rólam, hogy oknyomozó történetírással foglalkozom és bizonyára szidják a buta, intellektuel fejemet, amiért ilyen viharos időben történelemírással lopom a napot.

— Becsületemre!... Gondold végig a dolgot, Péter. Buda alatt lövöldöznek. Az egyik oldalon kétezer martalóc, a másik oldalon valamivel több naplopó diák — és gumipuskával eldöntik az ország sorsát. Én tudom, hogy most már és most még nem úgy áll a kérdés, hogy ők, vagy mi, hanem úgy, hogy közülük ki? De mégis, ebbe a kérdésbe is bele kellett volna szólnunk — mindkettő ellen. A szocdem vezetők, a szociáldemokrata munkások akarata ellenére lapultak, mi meg — a szociáldemokrata munkásokkal együtt — készülődtünk. De csak ennyit tettünk. Pedig ha valamit csinálunk — a munkásság többsége most velünk tart. Az egyetlen szó, amit mondottunk — bár a munkásság most igazán várta a szavunkat —, egy kiáltvány volt — Károly király aláírásával. Gyulai elvtárs a király nevében felmenti a nemzeti hadsereg tisztjeit a Horthynak tett eskü alól. Nagyszerű! — Mint segédeszköz — talán tényleg nem rossz! Becsületemre! Mikor a szavunk senkit, vagy majdnem senkit sem érdekel, akkor beszélünk, beszélünk. És mikor százezrek várták a szavunkat, hallgattunk. Így áll a helyzet és te a párt után kérdezel. Pedig hogyan lehetne itt dolgozni, Péter! Milyen kitűnően! Becsületemre...

— A ti tárgyalástok is nagyon sokat használt, bár azt is tudnunk kell, hogy mikor a ti megkínzástoknak híre ment, legalább annyian határozták el félelmükben, hogy távol fogják tartani magukat az illegális mozgalomtól, mint ahányan arra szánták el magukat, meggyőződésből és lelkesedésből, hogy bekapcsolódnak. Amit közvetlenül a lefogástok előtt csináltatok — Schulz, te, meg András, azzal a tervvel, hogy a pártot gyáranként szervezzük — kitűnő. Ez a munka most folyik és így most már — a bukás óta legelőször — valóban bent vagyunk néhány üzemben — és ezek

az üzemek viszik előre a mozgalmat. Nem biciklin, de páncélautón — ha szabad költői képpel élnem. Páncélautón — igen, Péter. — Én nem vagyok naiv gyerek, de a legjózanabb számítás is odavisz... Na, nem jövök tervekkel. Úgyis attól félek, hogy holnap már arra is lesz elmélet, hogy nemcsak a magyar proletariátus forradalmi hagyományainak tisztelete erkölcstelen dolog, hanem a jövőbe vetett hit is az. A bizonytalanságot és az impotensek úgynevezett erkölcsi fölényét nem kis mértékben támasztja alá az a tény, hogy még mindig nincs tisztázva, hogy a szervezkedésnek mi a közvetlen, holnapi célja és feladata. Érted? Szóval erkölcstelen kalandorok vagyunk.

— Ki beszél ilyen bolondokat, Jóska? Senki!

— Azt hiszed, az ujjamból szoptam? — Egy pár taknyos kizárólag azzal foglalkozik, hogy sarat ken a diktatúra emlékére. Ne érts félre, ez a mi sorainkon belül történik — és kalandort ordítanak mindenkire, aki forradalmunk hagyományait védi. Először a múlt, aztán a jövő. Ez csak világos?

— Alaposan túlzol, Jóska. Forradalmunk hibáit bírálni csak nem bűn? Szerintem kötelesség.

Szekeres hosszan Péter arcába nézett.

— Nehéz napok előtt állsz, testvér — mondotta csendesen.

4.

Péter hosszú órákon át egyedül volt. Mikor végre megérkezett Törös, kolbászt meg kenyeret és néhány újságot adott át Péternek, aztán — az ajtót betéve — visszahúzódott a szomszéd szobába. Péter gyertyafény mellett olvasta el a budaőrsi csatáról adott beszámolókat. A király csapatainak zömét a fehérterror első hónapjaiban országosan hírhedtté vált Ostenburg-féle tiszti különítmény képezte. Ez a különítmény épp oly gyávának bizonyult fegyveres ellenfelekkel szemben, mint amilyen rettenthetetlen volt, amikor lefegyverezett, hátrakötött kezű munkásokkal volt dolga. Pedig ellenfelei sem voltak sokkal különb legények: hirtelenében felfegyverzett egyetemi hallgatók és konkurrens különítmények tisztjei.

Ostenburgék, úgy látszik, inkább a király személyének

megjelenésétől, mint saját fegyvereik erejétől várták a hatást és hogy a király felséges személye nem tett csodát — futottak. A győztesek — akik jó ideig nem mertek elhinni, hogy valóban győztek — nem üldözték a menekülőket és csak biztos távolból vették tűz alá a király vonatát. A helyzet humorához tartozott, hogy azok ellen — kiket a király kísérői közül letartóztattak — őfelsége a király nevében emeltek vádat.

Mialatt Péter olvasott, a szomszéd szobába látogatók érkeztek. Ketten, vagy hárman lehettek, köztük egy nő. Olyan hangosan vitatkoztak, hogy Péter nemcsak a hangjukat hallotta, de egyes szavakat is megértett: órabér, akkordbér, reálbér, bér, bér, bér ...

Törös bejött a kamrába, hogy a szekrényből valami papirosokat vegyen ki. Az ajtót nyitva hagyta maga mögött. Péter pár pillanatig látta Törös látogatóit. Az egyik, egy negyven esztendő körüli, kerekfejű, feketebajuszos férfi az asztal sarkánál ült, nagy papírlap fölé hajolva. Miután ceruzája hegyét szájával megnedvesítette, valamit jegyzett a papírlap szélére. Mögötte magastermetű, fiatal, erőscsontú asszony állott — a férfi fején át az iratot szemlélve, balját társa vállán nyugtatva. Rövidujjú, széles keze erős, mint a vas. amelyikkel dolgozik.

Mikor úgy vacsoratájt Szekeres ismét beállított, Péter váratlan kéréssel fordult hozzá:

— Mondd, Jóska, nem lehetne a dolgot úgy csinálni, hogy ne kelljen elutaznom? Itt biztosan inkább van szükség emberre, mint Bécsben.

— Különösen olyanra, akit a rendőrség keres és akit kitűnően ismer, aki tehát mindnyájunkat bajba dönthet.

— Szóval, muszáj elmennem?

— Mi ütött beléd, Péter? Reggel még eszedbe se jutott ez a szamárság?

Péter nem válaszolt. Mit is mondhatott volna? Szekeres alighanem kineveti, ha azt mondja, hogy Törösnek gyárszaga van — a gyárra emlékeztet —, Mártonnak meg csak szegénység szaga volt. A tehetetlen nyomorúságot juttatta mindig eszembe szegény! Szekeres bizton kinevetne, ha azt felelném — gondolta Péter —, hogy bár más formában, ma ő is ugyanerről a különbségről beszélt.

Szekeres már az esti lapokat is magával hozta.

— Idenézz!

Jobbja kisujjával odamutatott, ahol az újság a budaőrsi csata halottainak névsorát hozta.

— Adler Dezső joghallgató — olvasta Péter a nevet, amelyikre Szekeres bökött.

— Tudod, ki ez? — kérdezte Szekeres.

— Valahol hallottam ezt a nevet, de úgy hirtelenében nem tudom, hol?

— Lehotai — Beszkid név alatt jobban fogod ismerni Igen — igen! Beszkid elvtárs a király zászlaja alatt harcolva esett el — nna —, mondjuk úgy, hogy a királyért. Becsületemre ...

Szekeres nevetett. De ez a nevetés nem vidította fel az arcát. Inkább elsötétítette.

5.

Mikor Szekeres egyszerű kézszorítással elbúcsúzott tőle, Kovács Péternek, a sok vihart látott kommunistának, szeme könnybelábadt. Nem azért sírt, mert Szekerestől elvált, hisz már régen hozzászokott, hogy az elvtársaktól, akiket ismer, becsül és szeret, időnként el kell válnia, hogy aztán máshelyütt, más körülmények között — a világforradalom valamelyik más frontján — ismét találkozzék velük. Ez a dolgok természetes rendje. De mialatt ma Szekeressel beszélt — Szekeres látogatása talán egy órát vett igénybe —, bizonyossággá vált benne az, amit már tegnap este, rögtön azután, hogy Szabóval ebbe a lakásba érkezett, sejtett — most már bizonyosan tudta, hogy a mozgalom nagy változások előtt áll és részben már is nagy változásokon ment keresztül. Meghatározni aligha tudta volna, hogy mi ez a változás. Mikor Csehországból hazaérkezve, legelőször látta, hogy a Váci úton füstölnek a gyárak, az valami egyszerű és kézzelfogható változás volt, most ellenben, legfeljebb azt mondhatta volna, hogy Töröst épp olyan nehéz elképzelni egy női biciklin ülve röplapokat szórni, mint amilyen nehéz lett volna Mártont egy nagyüzemi bérharcban felhasználni. Amit Szekeres a pártról mondott, azt

Péter még nem emésztette meg — de valahogy, ösztönösen ezt is odatette azok közé a tények közé, amelyek a mozgalom új korszakát hirdették.

Új szakasz, új korszak — valami ilyesmi. Bizonyos, hogy ez a szakasz folytatása az előbbinek, azzal szervesen, elválaszthatatlanul összefügg, annak eredményeiből, hibáinak megbírálásából és kiigazításából, mulasztásainak pótlásából indul ki. Vannak, akik ebben a szakaszban éppúgy odahaza vannak, mint az előbbiben voltak. Igen, ez mind szép és megnyugtató, lelkesítő... de hogy én éppen azért nem vehetek részt ebben az új, gyárszagú mozgalomban, mert az előbbi szakaszokban teljes testtel dolgoztam, ez igazságtalanság. Az. Igazságtalanság! De kinek a részéről? Hm. A mozgalom gyökerei a gyárakban vannak. Ez helyes, ennek így kell lennie. El lehet engem egy gyárban helyezni, a többiek veszélyeztetése nélkül? Nem. A gyáron kívül használható vagyok? Egy sötét kamrában... Vagyis. . Hanem azért mégis rettenetes, hogy most, épp most kell elszakadnom ettől a mozgalomtól. Emigrálni!...

Péternek úgy fájt a szíve, mintha késsel szúrkálnák. Szinte gyűlölettel gondolt Bécsre, ahova menekülnie kell és félve a körülményektől, amelyek között élni fog, majdnem idegenül az elvtársakra, akikkel együtt fog dolgozni és féltékenyen azokra, akik itthon maradhatnak.

Nem tudta, mennyi idő múlott el Szekeres búcsúzásától Törös kopogásáig. Észre sem vette, hogy a gyertya közben teljesen leégett és elaludt.

Péter morgott valamit. Törös gyertyát gyújtott.

— Azt hiszem, mindent megszereztünk, amire szüksége lesz: ruha, fehérnemű, cipő. Az útlevelet és a pénzt elhoztam. Innét a lakásból minden csomag nélkül megy ki és ezzel a cédulával — kérem, el ne veszítse — a pályaudvar ruhatárában megkapja a csomagját. Pár darab ócska fehérnemű lesz benne, csak annyi, hogy ne utazzék üres kézzel. Őszintén szólva, már nagyon szeretném, ha nem lenne itt. Nehéz napok ezek. Ma a kis Kendénél — aki kölcsönadta magának a kabátját — házkutatás volt és bár semmit se találtak nála, mégis bevitték a Zrínyi utcába. Tessék, itt az útlevele.

Péter átvette az útlevelét és anélkül, hogy belenézett volna, zsebrevágta. Törös csodálkozva nézett rá,

— A vonat reggel tíz óra harminckor indul a Nyugatiból — mondotta kis szünet után. Kérem, elvtárs, vegye át a pénzt és öltözzön át.

— Köszönöm! — felelte Péter. — Mikor utazom tulajdonképpen?

Törös pár pillanatig szótlanul nézett Péterre.

— Reggel tíz harminckor a Nyugatiról — mondotta azután, szavait alig észrevehető fejcsóválással kísérve. Holnap ilyenkor már Bécsben lesz, Kovács elvtárs. Ott végre kipihenheti magát.

— Inkább dolgozni szeretnék, mint pihenni — felelte ingerülten. Háttal a falnak támaszkodva állott és merően az arcába nézett Törösnek, ki a díványon ült és a székre állított gyertyával babrált.

— Bécsben is van munka — mondotta csendesen Törös.

— Tudom. De én inkább a magyar mozgalomhoz húzok — felelte durcásan, szinte ellenségesen.

Törös ismét csodálkozva nézett vendége arcába.

— A magyar mozgalomhoz? — kérdezte pár pillanatnyi hallgatás után, a magyar szót keményen megnyomva. — Helyes. A magyar mozgalomhoz? — ismételte meg a kérdést. — Nagyon helyes. Engem emlékeztet valamire ez a kívánság, egy nagyon, nagyon kedves elvtársra emlékeztet, akitől sokat, nagyon sokat tanultam. Éppen a bukás napján esett el, a Tisza mellett. Akiről beszélek, azt az elvtársat Nemcsenkónak hívták, harkovi munkás volt, aki még tizennégyben esett magyar hadifogságba. Egyazon vörösszázadban szolgáltunk, paraszti században és a fiúk nagyon sokat incselkedtek Nemcsenkóval magyar beszéde miatt, ő meg csak hagyta, hadd nevessenek. Neki az volt a fő, hogy türelmesen végighallgassák. Anélkül, hogy észrevettük volna, valóságos iskolát tartott nekünk. Hát ez a Nemcsenko, akármennyit is nevettünk rajta, egyre azt bizonygatta, hogy ő a Tiszánál a románok ellen verekedve, Harkovot védi a Volgánál álló orosz fehérek ellen. Mondom, mi akkor sokat nevettünk rajta, de maga, Kovács elvtárs, azt hiszem igazat ad Nemcsenko elvtársunknak, aki a Tiszánál a szülővárosát védte.

Törös igen egyszerűen beszélt, nagyon tisztán és folyékonyan,

— Mondja, Törös elvtárs — szólalt meg Péter hosszú hallgatás után —, ismerte maga Pojtek elvtársat? Pojtek Dánielt?

— A nevét hallottam, de személyesen nem ismertem.

— Kár!

— Kár — hagyta rá Törös. — Bár higgye el, ma is vannak olyan elvtársak, akiktől lehet és akiktől érdemes tanulni.

6.

Délelőtt Péter felült a bécsi gyorsra és késő délután már az osztrák fővárosban volt. A nagy felfordulásban, amit a Károly-puccs és a szomszédos államok mozgósítása okozott, nem volt nehéz átjutni a határon. Különösen hangzik, de így van: az ellenőrzés szigorítása megkönnyítette az utazást. Annyiféle karhatalom vadászott annyiféle emberre, hogy ebbe a munkába lehetetlenség volt belevinni azt a rendszerességet, amit a konszolidált fehérterror kétesztendős uralma a normális napokra már biztosítani tudott. Péter fiumei útlevéllel utazott, ami akkortájt még újdonságszámba ment. Fiuméért, a történelmivé vált „Nagymagyarország" egyetlen tengeri kikötőjéért javában folyt az olasz—jugoszláv diplomáciai háború és Fiume egyelőre „önálló köztársaság" volt, kitűnő üzleteket kötve levélbélyeg- és állampolgárság-árusítással. Ennél jobb papírt Péter, az adott helyzetben igazán nem is kívánhatott: nyugodtan beszélhetett magyarul és mégis külföldi volt, egy olyan „külhatalom" polgára, amelyik semminemű kapcsolatban sem állott a Károly-pucscsal.

Péter másodosztályon utazott. Rajta kívül egy idősebb úr és egy szintén nem fiatal, gyászruhás hölgy ült a fülke újdonatúj bőrdíványán. A kövér, jócskán kopaszodó, szemüveges úrnak erős beszélhetnékje volt.

— Nagyságos asszonyom, ha nem tévedek, gyászol? — fordult a fekteruhás útitársnőhöz.

Az csak fejével bólintott igent.

— Gyermeke? Férje?

— Fiam.

— Rettenetes! — sóhajtott a kövér úr és orrát harsogva

kifújta egy nagy, vakítóan fehér zsebkendőbe. — Baleset? Betegség? — folytatta a kikérdezést.

— A hazáért! — felelte a gyászruhás asszony, szemét törülgetve.

— Rettenetes csapás! — vélte a szemüveges úr. — Melyik oldalon, ha szabad kérdenem, a királyi, vagy a nemzeti csapatokban?

— Koronás királya oldalán — felelte váratlan szigorúsággal az asszony.

— Nagyon helyesen, nagyon helyesen — bólogatott az útitárs. A királyt kiszolgáltatni az ellenségnek — angol monitorra szállítani a magyar királyt! Szemébe nevettem volna annak, aki pár nap előtt ilyet mer állítani a királyhű magyar nemzetről. És ma... Az ember szégyelli, igen, szégyelli magát — fordult most egyenesen Péterhez. — A királyt, a koronás királyt...

Egy kisebb állomáson két csendőr három toprongyos parasztot kísért. Ott mentek el a vonat mellett. Az egyik paraszt csak nehezen húzta magát, a bal lábára sántított.

— Monarchisták, bizonyára monarchisták — mondotta a szemüveges úr, a parasztok felé mutatva. Az egész országban összefogják a király híveit.

Péter, ahogy a három nyomorult parasztra nézett, akik nehézkesen botorkáltak a jól táplált, jól öltözött kakastollasok előtt, nem állhatta meg szó nélkül szomszédja siránkozását.

— Az a sánta — mondotta halkan — talán Andrássy gróf.

A kövér úr csodálkozva nézett Péterre. Arca vörös lett, száját kitátotta, de egy szót sem szólt. Péter tudta, hogy bolondságot csinált. Mikor a vonat elindult, bement az étkezőkocsiba, és a határig vissza se jött a fülkébe. A határvizsgálatnál vele nem történt baj, hanem a szemüveges urat letartóztatták.

Bőröndjének kettős feneke volt. Valutát akart Ausztriába kicsempészni.

Ausztria. A szabad osztrák köztársaság szabad földje... A vonat a vörös Bécs felé közeledik.

— Nincs szüksége egy kis osztrák pénzre? Magyar pénzt szívesen beváltok osztrákra.

Az osztrák vasúti kalauz ezzel üdvözölte Pétert. Amíg Bécsbe értek, vagy tízen tették Péternek ugyanezt az ajánlatot. A vonaton most már senki se említette a Habsburg-puccsot és annak következményeit — mindenki valutáról, a valuták értékváltozásairól beszélt.

— Az osztrák korona zuhan!

— Dollár, font, frank, lej, dinár, zloty, dollár, dollár, dollár, dollár...

— Dollár, dollár, dollár — zakatolták a vonat kerekei.

A súlyos, tömör novemberi köd, mint szigorított határzár vágta el az utat a város esti százszínű, ezerágú fénykisugárzása előtt. Bécs villanylámpáinak fénye mindenfelé ólomnehéz, nedvestapintású ködtömegbe ütközött. Csak egy katonai fényszóró repesztett magának utat. A fényszóró idegesen rángatózó fénykévéje nyomán egy-egy felhőtömb felragyogott, de rögtön ismét a sötétbe veszett.

A köd megmerevedik. A levegő nedves, vizes. Az ívlámpák és az autók fényszemei, mintha tejüvegből lennének.

— Bécs, Ostbahnhof!

Autó, autó nyomán. Újtípusú amerikai, francia és olasz gépek.

Világos szövetű télikabátok, rajtuk szokatlanul nagy szőrmegallérok.

— Hogy kiöltözködött Bécs! — állapítja meg Péter.

Északi szél.

Aki kabát nélkül kénytelen az utcára menni, igyekszik a falhoz lapulni. Sokan vannak ilyenek.

A szél birkózik a ködde l.

— Hat hónap előtt még nem volt Bécsben ennyi rongyos ember — tűnődik Péter.

Vesz egy esti lapot. Az újság első oldalán két ordító cím:

„Habsburg Károly egy angol monitor foglya."

„Az osztrák pénz tovább zuhan."

A szél erősödik. Mintha jégvizes rongyot csapkodna az arcodba. A villanyreklámok fénye benyomul a szakadozó köd réseibe.

Péter gyalog megy végig a Máriahilfén.

Mióta lábát bécsi földre tette, csupa izgalom. Mi van Bécsben, az osztrák mozgalomban, a magyar emigrációban? Az egyik mágnes eleresztette, a másik megfogta.

Bécs, Bécs ...

Egy ragyogó kirakat előtt megállva, végiglapozza az újságot.

„Ottó Bauer pénzügyi terve. A szociáldemokrata vezér kibontakozási javaslata."

„Verekedés a magyar kommunisták között. Vihar egy pohár pocsolyában."

Péter az újságot zsebregyűri és ködděl, széllel, autókkal, villamosokkal nem törődve, siet, szinte rohan a magyar pártfolyóirat, a „Proletár" szerkesztőségébe.

8.

— Kovács! Igazán maga az? Nagyszerű! Soha jobbkor! Kimondhatatlanul boldog vagyok!

Péter már látta egynéhányszor azt a karcsú, keskenyarcú, szürkésszemű, kissé elálló fülű szőke fiút, aki a „Proletár" szerkesztőségében ilyen kitörő örömmel fogadta, de a nevét nem tudta. És mivel a fiú — miután átölelte és megcsókolta a váratlan jövevényt — drága Péternek szólította, kissé nehéz lett volna megkérdezni: „Hogy hívják magát?"

— Ülj le, drága Péter és meséld el, minek köszönhetjük ezt a váratlan, de annál nagyobb szerencsét?

— Most érkeztem — felelte Péter után és a zsebéből kihalászott újságot a szőke fiú elé tette. — Mi ez? Mit jelent?

A szőke fiú rögtön megtalálta a hírt, amely Pétert annyira kihozta a sodrából. Amíg olvasott, alsó ajkát idegesen harapdálta és jobbjával jól fésült haját igazgatta.

— Így vagyunk, apám! — kezdett újból szóba, miután a cikket átfutotta. — Így vagyunk. A patkányok a vízbe ugrottak. Azt bizonyára tudod — folytatta most már ismét

mosolyogva. — Na, ülj le már, Péter, és gyújts rá! — szakította meg önmagát. — Azt tudod ugye, hogy a süllyedő hajóról a patkányok a vízbe ugranak? Nálunk azonban egy kis félreértés történt. A vízalattjáró a víz alá merül — a patkányok azonban azt hitték, hogy elsüllyed és leugrottak róla. A vízbe. Ha-ha-ha! A vízbe! Eb, aki bánja! Mikor a vízalattjáró ismét felmerül, kevesebb lesz rajta a patkány. Ez csak nem veszteség?

— Hagyd a kétes értékű hasonlatokat, elvtárs! Beszéljünk komolyan! — felel Péter, nem túl barátságosan. — Mi van a pártban? Kivel beszélhetek?

— Egyelőre velem beszélsz — felel a szőke fiú sértődötten. — A pártban, mint már mondottam, válság van. Nagy kiválások. Egy csomó nagyfejű, volt szociáldemokrata baloldali kilépett a pártból. Egy igazi kommunista se sír utánuk. Hogy az istenben is hihettük, hogy egy olyan kövér ember, mint Landler, igazi kommunista lehet?

— Ugyan! Micsoda ... csattant fel Péter.

Nem folytatja a szót, de nem is figyel a válaszra: elereszti a füle mellett, amit a szőke fiú mond, pedig abból ugyancsak ömlik a szó. Sok csúnya szó. Péter a falra szegezett térképre — Szovjet-Oroszország térképére bámul és azon gondolkozik, hogy mit jelentenek a térképen a nagy, világoszöld foltok. A térkép fölött rongyokban lóg le a piszkossárga tapéta.

— Kivel beszélhetek a párt vezetői közül? — kérdi Péter.

— Fejesnél lejjebb nem adod? Na jó! Gajdossal beszélhetsz.

— Mikor és hol?

— Holnap reggel tízkor. Itt a szerkesztőségben.

— Köszönöm.

9.

Péternek csak az utcán jutott eszébe, hogy egyetlen címet sem tud. Nem tudja, hova, kihez forduljon. Visszamenni a szerkesztőségbe nem akart, elment hát „A Corki Polgármesterhez", a corki polgármesterről elnevezett vendéglőbe, ahova — legalábbis hat hónap előtt — nagyon sok

emigráns járt. A vendeglőcskének hivatalosan más neve volt, de a magyar emigránsok csak így nevezték. Nem annyira a híres ír nacionalista, a corki polgármester tiszteletére, aki — mint ismeretes — hatvanegynéhány napos éhségsztrájk után éhenhalt, mint inkább a vendéglői koszt megbélyegzésére használva e választékos elnevezést. A cinikusan hangzó tréfa nem volt rossz szándékú, senkinek eszébe sem jutott ezzel a maga helyén mindvégig komolyan harcoló írt bántani, de mindenki szerette volna legalább valamicskét megjavíttatni a kosztot. Ez a törekvés azonban, sajnos, reménytelennek bizonyult. A „Corki" ugyanis azok közé a híres jótékonysági alapon szervezett vendéglők közé tartozott, melyeknek kosztján nagyon sokan meghíztak — szállítók, szervezők stb. —, de amelyek gondosan megóvták az elszírosodástól mindazokat, akik ellen a jótékonyságot elkövették.

— Halló, Kovács! Te vagy az, vagy a lelked? De hisz te a gyűjtőben ülsz! Péter!

Péter a Corkiban valóban talált ismerőst. Egyszerre hármat is... Azaz, a három közül csak egyiket ismerte névszerint — Simont, az órást, de a másikat, a nyurga, tojásfejű professzorképűt is látta már párszor. Hogy a szőke lányt hol látta, arra már nem emlékezett — de úgy tűnt neki, hogy azt is ismeri. Azok hárman egy asztalnál ültek, s mivel véletlenül a negyedik szék éppen megürült, Péter közibük telepedett.

— Élő ember vagy — vagy pedig hazajáró lélek?

— Lehet, hogy csak hazajáró lélek vagyok, de mindenesetre szeretnék megebédelni. Kiadósan.

— Erről rádismerek. Nem arról, hogy enni akarsz, jól enni — ez tudniillik olyan általános emberi tulajdonság, amelyik valóban osztályok fölötti jelenség. Igen!... De mondom nem erről ismerlek meg, hanem arról a határtalan naivitásról, arról a naív optimizmusról, amelyik feltételezi, hogy a Corkiban jó, kiadós ebédeket mérnek.

A Corki helyisége egyetlen nagy, háromablakos szoba, húsz apró asztallal, minden asztal körül négy székkel. Az ebédet négy pincérlány hordja ki, nem minden nehézség nélkül találva utat a keskeny asztalközökön. Ahogy az utcán a ködtől, itt a gőztől nedves, sűrű a levegő. Két gázlámpa csak homályosan világítja meg a vendéglőt.

Míg Péter a levest kanalazza, a szemüveges, kit társai Homonnainak szólítanak, egyre beszél, túlhosszú karjaival merészen gesztikulálva.

— Kuruc, vagy labanc? — fordult Péterhez a Corkikoszt alapelemeiről tartott előadást megszakítva.

— Nem értem a kérdést — feleli Péter, de ugyanabban a pillanatban eszébe jut, hogy Homonnai biztos a pártvitában való állásfoglalását kérdi. — Talán hagyjuk ezt itt!

De Homonnai beszélni akar.

— Nem érti, hogy mit kérdek, de azért tudja, hogy erről itt nem jó beszélni — fordult fölényes mosollyal a szőke lány felé. — Logikus. Mit szól hozzá, Lenke? Nincs igazad, semmiképp sincs igazad, Péter. Mi nem játszunk titkos diplomáciát, nekünk semmi okunk a titkolózásra.

Homonnai — miután szemüvegéről a párát letörölte — kutatóan nézett Péter arcába. Péternek közben eszébe jut, honnét olyan ismerős a szomszédnője: nagyon hasonlít Verára. Valamivel talán teltebb az arca, de a szeme, a szája és a haja... Péter megkérdezte, hogy véletlenül nem rokonok-e?

— Nem, de több, mint rokonok, elvtársak vagyunk — feleli mosolyogva a szőke lány. Hangja mélyebb, melegebb Vera hangjánál.

— Ez azonban nem ok a hasonlatosságra — vélte Péter.

— Miért ne volna ok? — csattan fel Homonnai. — Úgy látszik, te még mindig azt hiszed, hogy csak a külvilág hat a világnézetemre és a világnézetem nem hat ki a külvilágra, sőt saját testem alakulására sem. Hol vagyunk már ettől! A belsőm, a világnézetem kihat a külsőmre és azt átformálja. Így — természetesen — két egyenlő világnézetű ember külsejében is előbb-utóbb feltűnnek rokonvonások.

— Aktatáska és esetleg egy szemüveg — vélte a szőke lány.

— Tréfával, elvtársnő, az ilyesmit nem lehet elintézni — felelte Homonnai, a kelleténél komolyabban. — Ami pedig az alapkérdést illeti — a pártban komoly tisztulási folyamat indult meg. Mint primer jelenség ideológiai tisztulás, mint szekunder jelenség morális tisztulás. Profán nyelven így lehetne jellemezni a történteket: az őrmesteri csizma trónvesztése.

— Kérlek, hagyjuk! Majd másutt.

— Ugyan, Kovács! Csak tudom, miről lehet beszélni? Nos, arról már szabad beszélni, hogy Kun Béla és társai kiváltak a magyar pártból. Mi, magyar kommunisták, másodszor játszunk világtörténeti szerepet: először a diktatúránkkal, mikor megmutattuk, hogyan nem szabad egy kommunistának cselekednie és másodszor most, amikor megmutatjuk, hogyan kell egy pártot megtisztítani. A pártban átveszi az uralmat az ész és az erkölcs — fejezte be Homonnai nagy lendülettel.

— Kérem, kis híján kiütötte kezemből a tálcát — figyelmeztette a lelkes szónokot egy kiszolgálólány.

A sűrűn összezsúfolt asztalok körül minden szék foglalt. Az este ebédelő emberek mohón esznek — nem áhítattal, hanem szinte dühösen, siettükben sem feledkezve meg a kenyérmorzsákról, amelyeket gondosan a tenyerükbe seperve visznek a szájukhoz. Gyorsan, gyorsan, gyorsan. Mikor valaki leül, már a háta mögött áll az, aki a székre vár. Péteréket is sürgetik, de hiába, a kiszolgáló pincérlány késlekedik.

— Az ész és az erkölcs — ismétli nagyhangon Homonnai.

— Szóval a „Proletár", a könyvkiadó és az egész pártapparátus, minden a te szűkebb elvtársaid kezében van?

— A pártapparátus, a sajtó... Ezek, Kovács mind csak külsőségek. Ami a mi kezünkben van, az a lényeg: a párt ideológiai totalitása és erkölcsi tisztasága.

— Te tréfálsz!

— Eszem ágában sincs.

— Akkor bolondokat beszélsz.

— No, de Kovács? Te valóban nem tudsz felemelkedni arra az erkölcsi magaslatra...

Homonnainak most valóban sikerült a pincérlány kezéből kiütni egy tálcát. Nyolc tányér leves a szomszédos asztalra ömlött.

— Az apjuk keserves istenit!

— Az egyetlen ruhám!

— Azt a hétszentséges...

— A leves szerencsére jó elvtársakra ömlött — kapta vissza Homonnai lélekjelenlétét. Az elvtársak azonban nem

túlságosan örültek a szerencsének. Talán egy pár pofont is lehúznak Homonnainak, ha az idején nem figyelmezteti őket, hogy kommunistáknak nem szabad botrányt csapniuk. A szomszédokat Lenkének sikerült lecsendesítenie és hogy Péter közben a kiöntött levesekért okozott kárt is megfizette — mehettek.

A szél már elűzte a ködöt és most a járókelőkön próbálgatta erejét. Szinte vágott. A köd nyomán a járda olyan nedvesen ragyogott, mint az eső után szokott.

— Van? — fordult Homonnai Péterhez.

— Van!

— Akkor gyerünk a Süketbe.

— Gyerünk!

Pár perc múlva már mind a négyen ott ültek a Beethoven kávéházban.

10.

Péter nem először volt a Beethoven kávéházban, de most mégis idegen helyen találta magát. Isten ugyancsak felvitte a Beethoven dolgát! Máskor itt vajaskenyeret ettek, teát, vagy kávét ittak, most fácán és kaviár, tokaji és pezsgő járta. És a közönség! Ki sportruhában, ki estélyi öltözékben — de erről is, arról is ordított a jólét, a bőség. Amint Péter körülnézett — bármennyire is más volt a helyzet, mint akkor, az újpesti rendőrtanácsos szobájában —, ugyanúgy járt, mint ott. Külön-külön egy arcot sem jegyzett meg, de minden arcon, minden alakon, a kávéházat betöltő hangokon, mindenen ott látta a gyűlöletes bélyeget: burzsujok.

— Mi az ördögnek jöttünk ide?

— Ronda hely! — bólintott Homonnai. De ha már itt vagyunk, igyunk egy kávét és ha már a pénzünket kiadtuk, beszélgessünk egy kicsit. Neked csak hasznodra lesz, ha egy kissé informálunk. És végeredményben az itt töltött idő sem vész kárba. Az ellenséget ismerni kell Nézz körül. Valutaspekulánsok. Reggel vesznek, estére eladnak. Az egész legtöbbször csak két telefonbeszélgetést követel és nézd, hogyan élnek. Csorog róluk a zsír. És ha hallanád őket beszélni... A hadimilliomos undorító jelenség volt, de ezekhez képest szent. A régi gazdagoknak legalább kultúrájuk volt...

— Hagyjuk azt a kultúrát! — vágott a szóba Simon. — Hagyjuk...

— Miért hagyjuk? Ami igaz, azt nem kell letagadni. Nem kell becsukni a szemünket. A régi burzsoáziának igenis volt és van kultúrája.

— Ez most számodra a legfontosabb kérdés? — csodálkozott Péter.

— Minden kérdés egyaránt fontos — válaszolt Homonnai. — Nincs kis és nincsen nagy probléma, nincs különbség múlt és jelen között...

Péter mélyet sóhajtott.

11.

Kezében a Pesten kapott papírkofferrel, úgy este tíz óra körül Péter egyedül állott a Beethoven előtt. Rövid habozás után egy grinzingi villamosra szállott, azzal az elhatározással, hogy Schmidtéket fogja felkeresni. Valahogy egészen bizonyosra vette, hogy Schmidtéknél mindent úgy talál, ahogy hét hónap előtt volt, amikor — az első Károly-puccs idején — három napot náluk töltött.

De tévedett. Az elmúlt hét hónap alatt Schmidtéknél sok minden megváltozott. Schmidt már négy hét óta egy ottakringi gépgyárban dolgozik és már nyolc hét óta ismét szociáldemokrata. Az orosz forradalomról érkezett hírek — amelyek fölött eleinte csak el-elgondolkozott — később meggyőzték őt arról, hogy helytelen úton jár. Elkergetni az orosz kapitalistákat és beédesgetni az országba az idegen kapitalistákat? Mi ez? Ez lenne a szocializmushoz vezető út? Nyilvánvaló, hogy a külföldi kapitalisták által létesített üzemekben a munkások jobban keresnek majd, mint a szovjet üzemekben, ami majd arról győzi meg az orosz munkást, hogy jobb bérmunkásnak lenni, mint úrnak a házban. Mi ez, ha nem ellenforradalmi propaganda? Igen, a kommunista párt maga csinálja az ellenforradalmat és a Szovjetköztársaság napjai meg vannak számlálva. Arra a kérdésre, hogy „Ki, kit?" — a történelem nem azt a választ adja, amit Lenin várt. Lenin! Bizony, Schmidt nem hitte volna, hogy ez lesz Lenin útja. De ha már így van — ha a bolsevik kísérlet csődöt mondott

és közel négyesztendei harc után az orosz proletariátust ugyanaz a sors éri, amit a magyar proletariátus szenvedett el százharminchárom napos uralma után —, ha a helyzet így alakul, akkor százszoros erővel kell alátámasztani azokat, akik mindig óvtak a bolsevik kalandtól, akik mindig a helyes, a tiszta, demokratikus utat propagálták: a szociáldemokratákat. Tanács-Magyarország elbukott, Szovjet-Oroszország napokon vagy legfeljebb heteken belül — még 1921-ben összeomlik. De Ausztriában és Németországban nem győzhet az ellenforradalom — mert ott a szociáldemokraták védik és helyesen védik a forradalom vívmányait. Schmidt tehát ismét belépett a szociáldemokrata pártba és esküdött Bauer Ottóra. Különös véletlen folytán négy héttel azután, hogy visszatért a pártba, munkát kapott. Jó munkát.

Schmidtné, eleinte mi rosszat sem sejtve hallgatta férje politikai fejtegetéseit. Vacsora után órák hosszat elüldögélt mellette, Szovjet-Oroszország térképe előtt. De mikor férje színt vallott, az asszony egy héten át nem beszélt vele. Schmidt a hétnapos blokád után ágynak dőlt és négy napon át lázas betegen feküdt. Schmidtné a beteget lelkiismeretesen ápolta és egy szóval sem említette azt, ami őket egymástól elválasztotta. A beteg jól érezte magát az ágyban és csak akkor szontyolodott el, amikor ötödnap hiába szorongatta hóna alá a hőmérőt, az az istennek se hakart hőemelkedést mutatni.

— Jó lesz felkelni! Az ágy nagyon legyöngít.

Schmidt keserveset sóhajtott.

— Ha bizonyos lennék benne, hogy nem haragszol rám...

— Nem haragszom — felelte Schmidtné csendesen.

Schmidtné, aki — miután a börtönből kiszabadult — semmiképp sem volt hajlandó a munkásmozgalomban részt-venni, most jelentkezett munkára a kommunista pártnál. Kicsi, nagyon kicsi a párt grinzingi szervezete. Pár tucat tag, azok nagy része is emigráns. A kicsi, kövérkés szőke asszony hihetetlen energiával és nagy gyakorlati érzékkel látott hozzá a szervezet megerősítéséhez. Négyheti munkája nyomán tizenegy új tag dolgozott a grinzingi szervezetben, aztán — a háziagitáció megkezdése után, két hét alatt — újabb húsz. Nagyobbrészt asszonyok, de néhány férfi is: villamosvasúti munkások. Rendszeres tanulás, munka kezdődött.

Most Schmidtné hordta haza a könyveket és folyóiratokat és ült hosszú estéken át olvasva, tanulva. Ha Schmidt kérdezett tőle valamit, barátságosan válaszolt neki, de ez volt közöttük minden. Mióta Schmidt munkát kapott, az asszony felhagyott a varrással és a házimunkán kívül — amit igyekezett a minimumra szorítani — csak a pártért élt. Schmidt a betegség és a munkanélküliség esztendei alatt már valahogy beletörődött abba, hogy ő csak afajta félember és most hallatlanul büszke volt arra, hogy ismét családfenntartó. Mikor az első heti bért kézhez kapta, ceruzával és papírral a kezében osztotta be a pénzt, mindennel számolva, amivel egy jólkereső munkás házában számolni kell. Még egy mozilátogatás is szerepelt a tervben. Egy héten át ment is minden, mint a karikacsapás. Csak a mozi maradt el, mert az asszonynak nem volt szabad estéje. A második héten azonban bebizonyosodott, hogy Schmidt pénzügyi terve semmivel sem jobb, semmivel sem reálisabb, mint Bauer Ottó Ausztria szanálására kidolgozott pénzügyi terve. Bár Schmidt nem számolt olyan fantasztikus tételekkel, mint Bauer — az ő tervében nem szerepelt a burzsoázia komoly megadóztatása —, a terv mégis rossz volt.

A baj ott kezdődött, hogy a második hét szerdáján Schmidt nem a tervben előirányzott borjúlábat kapta vacsorára, hanem csak két darab margarinos kenyeret. Nem szólt egy szót sem, azt gondolta, az asszony elfoglaltsága a változás oka. De mikor másnap is margarinos kenyér volt a vacsora, ezt már nem állta szó nélkül.

— A terv szerint — kezdte, de itt az asszony a szavába vágott.

— Nem jutott!

— Hogyhogy nem jutott?

— Nem tudom, hol élsz, hogy nem látod, mi történik Bécsben? Ma kétannyiba kerül egy ebéd, mint egy hét előtt. A korona vásárlóértéke rohamosan esik.

Igen, ezt, hogy a korona elveszti az értékét, ezt Schmidt tudta. Tudta, hogy a korona katasztrófális árzuhanása felborítja az államháztartás egyensúlyát és ezzel veszedelembe dönti a forradalom vívmányait. Tudta, Bauer Ottó nyomán, hogy a korona árzuhanása csak a burzsoázia fokozott megadóztatásával állítható meg, de azt nem tudta és valahogy

nem gondolt arra, hogy a zürichi tőzsde abba is beleszól, hogy ő mit eszik. Persze, a gyárban suttogják, hogy a valutaromlás sokat elvesz a forradalom vívmányaiból. De ő még mindig hitte, hogy Bauer Ottó terve...

Az új pénzügyi tervet úgy készítette el Schmidt, hogy számolt a korona áresésével. Így a terv már soványabban ütött ki, de reálisabban. Reálisabban, de nem reálisan. Mert a korona most már nem csúszott, nem esett, nem zuhant, hanem egyenesen elolvadt az ember kezében. A kávéházakban és vendéglőkben folyt a pezsgő, az éjjeli mulatókban szinte mezítelenül táncoltak a hölgyek. És az urak, a selyemharisnyás ringyókat dollárral fizették, de a hetibér, amit a munkás szombaton délután kapott kézhez, hétfőig teljesen elértéktelenedett. Ami ma elég lett volna egy font marhamájra, abból három nap múlva egy félfont krumplira sem tellett.

— Kár a papírért — mondotta Schmidtné, mikor férje ismét nekiült a tervcsinálásnak.

— Kár — felelte lemondóan Schmidt. Mi lesz ebből? Mi lesz?

— Nekem most mennem kell — felelte az asszony. — Háziagitációra.

És néhány nap múlva megesett a csoda, hogy a Schmidt házaspár, bár a munkanélküliség idején csak ritkán fanyalodtak zálogházra, most kénytelen volt az ágyneműjét elzálogosítani. Mind. Az utolsó darabig.

Az utolsó darab épp aznap költözött a zálogházba, amikor Péter Bécsbe érkezett.

Már majdnem tizenegy volt, mikor Péter felzörgette Schmidtéket. Azok kissé elcsodálkoztak, de nagyon barátságosan fogadták a váratlan vendéget. Az asszony csendes, a férfi hangos örömmel. Szacharinos tea mellett jóval éjfél utánig ültek együtt. Péter részletesen elmesélte a rendőrség és a bíróság előtti dolgait, meg a szökését.

Télikabátokból vetettek neki ágyat.

Reggel Péter bement a „Proletár" szerkesztőségébe és három órán át tárgyalt Gajdossal.

Gajdos nagyon megváltozott. Nem a tíz év alatt, ami azóta múlt el, hogy Pétert kézenfogva bevezette a műhelybe, ahol elsőül egy roppant gőzmozdony előtt állottak meg, amelynek jobbhátsó kerekében volt a hiba. — A tíz esztendő alatti lassú változást Péter nem vette észre, de annál inkább szembetűnt az utolsó hét hónap munkája. Az első benyomása az volt, hogy Gajdos megfiatalodott, de aztán látta, hogy csak megfogyott. A szája fölött két mély ránc, az álla megnyúlt. Csak a szeme változatlan. Most is úgy néz Péterre, mint tíz esztendő előtt, amikor Péter nagybátyjának kérésére, hogy szerezze be a fiút — a fegyházban elpusztult ember fiát — a műhelybe, azt felelte: „Megpróbálom!" — és nagy, nehéz kezével megsimogatta Péter fejét.

— Nézd fiú, amíg nem az üzemi munkásságra építjük a pártot, addig csak játszunk. A szegényparasztsággal és az uradalmi cselédséggel is nyíltabban kell beszélnünk, mint ahogy eddig tettük. Egyesek azt mondják: „Nem a mi hibáink ölték meg a magyar proletárforradalmat, Tanács-Magyarország az első pillanattól reménytelen helyzetben volt". Ez a messzemenő önkritika menekülés a konkrét önkritikától. Ez, fiú, azt jelenti, hogy még mindig nem kell egyértelműleg leszögezni, hogy a föld forradalmi elfoglalása a földprogramunk, és azt a kérdést sem kell egyértelműen megválaszolnunk — hol a magyar párt? A párt kérdésében, bármennyire is rühelled azt a módot, ahogyan neked ezt Szekeres beállította, Szekeresnek lényegében igaza van. Az a sok piszok, amivel a frakcióharc jár — igazad van —, undorító. De ha egy téves elgondolás útjában áll a pártszervezésnek, harcolni kell ellene — úgy, ahogy lehet. Aki téged kővel dob meg, dobd vissza mennykővel — a párt érdekében.

Mielőtt Pétert útnak engedte, felajánlotta neki, hogy lépjen be dolgozni a pártapparátusba.

— Azt tudod, hogy Gyulaiék megtagadták a munkát és mi nagy nehézségekkel küzdünk, mert közöttünk kevés az „írástudó".

— Mielőtt válaszolok az ajánlatodra, szeretnék Gyulaival beszélni.

— Ahogy gondolod! — felelte Gajdos kedvetlenül.

13.

Megállapodás szerint Péter délután két órakor a Beethoven előtt találkozott Simonnal, aki elvezette Gyulaihoz. Útközben Simon a román frontról beszélt, ahol néhány napig együtt volt Péterrel és ahogy Péter emlékezett, ugyancsak állta a sarat.

— Kutya legyek, fiam, ha nem tudtam, hogy ismét megszöksz — fogadta Gyulai Pétert. — Csak aztán ne szökj vissza a börtönbe, miután az itteni dolgokat megismerted. Eddig kivel beszéltél?

— Gajdossal.

Gyulai arca elsötétedett. Jobbjával hátrasimította erősen őszülő haját, ami a homloka fölött már ritkulni kezdett. Szeme — melyet eddig Péter jóban-rosszban csak mosolyogni látott — most gyanakodva és szinte ellenségesen nézett el Péter feje mellett. Az ellenséges tekintet azonban nem Péternek szólt. Mikor Gyulai ismét ránézett, szeme már újból mosolygott.

— Régen ismerjük egymást, Péter?

— Vagy hét esztendeje. Hét esztendeje — ismételte a szót.

— Ezt a hét esztendőt harcban töltöttük?

— Harcban.

— Nem azért említem a múltat, mintha dicsekedni akarnék vele! Ugyan! Csak a kötelességünket teljesítettük. De tudod, ez a múlt nemcsak veled, hanem Gajdossal is összeköt — és még sok bajtárssal. Tizenhárom esztendeig dolgoztunk együtt Gajdossal és nem egy elvtárs került ki a kezeink alól. Azt hiszem, téged is Gajdos küldött először hozzám?

— Igen, mikor valami szilánk esett a szemembe ...

— Nos, Péter, és most azt kell mondanom, hogy csalódtam Gajdosban. Rossz elvtárs. Opportunista. Csakhogy ne kelljen verekednie — inkább megalkuszik és letér a bolsevik

útról. Ne szólj közbe, Péter, ne zavarj. Előbb hallgass meg, aztán majd én is meghallgatlak. Miről van szó? A világforradalom kitolódott. Ne érts félre, nem maradt el és nem maradhat el. De az időpontban tévedtünk. Sokkal hosszabb távlatra kell magunkat beállítani, mint gondoltuk. Ha már most tudjuk, hogy holnap nem megyünk rohamra, mi a kötelességünk? A föld forradalmi elfoglalását propagálni? Fenét! Vagy talán a párt szervezeteit egybekapcsolni? Istennyilát! Ez tisztára kalandorpolitika. A magyar munkásságnak nincsenek olyan illegális tapasztalatai, mint az orosznak voltak. Nincsenek és nem is lehetnek. Nálunk nem volt cárizmus. Megengedni, hogy az eddig egymástól elszigetelt csoportok egymással érintkezzenek, annyit jelent, mint lehetővé tenni a rendőrségnek, hogy ha egy szervezetet lefog, az egész pártot felgöngyölítse. Ha nem tudnám, hogy a terv Szekerestől származik, azt mondanám, hogy a rendőrség csinálta. Ezzel szemben a mi tervünk megadja szervezeteinknek mindazt az előnyt, amit egy nagy szervezet nyújthat és biztosítja őket a nagy szervezet okozta veszedelmek ellen. Szekeres gyárak szerint akarja a munkásságot megszervezni és a szervezeteket összekapcsolni. Aki ezt propagálja ...

Gyulai befejezés helyett csak a kezével legyintett.

Péter az egész délutánt Gyulainál töltötte. Keményen birkóztak. A pártszervezés kérdésében Péternek más véleménye volt, mint Gyulainak. Saját tapasztalataival érvelt, de Gyulai is tudott érveket, olyan elvtársak tapasztalataiból, akiket Péter nem ismert. Gyulai értette, hogyan kell vitatkozni, de Péternek is jól fel volt vágva a nyelve. A vita alatt mindketten tanultak egymástól, de meggyőzni egyik sem tudta a másikat.

— Te beálltál munkába Gajdoshoz?

— Nem. De azt hiszem, beállok.

— Én nem hiszem. Te ahhoz nagyon jó elvtárs vagy, Péter. Te pár nap múlva ismét idejössz és azzal fogsz rámköszönteni: Gyulai elvtárs, teljesen igazad van, dolgozzunk együtt.

Gyulai, miután elbúcsúzott Pétertől, visszahívta.

A küszöbön állva szólott hozzá.

— Még valamit, fiú. Elvekért harcolunk — jó szervezési módszerért, a forradalmi harc helyes előkészítéséért —,

téveszmék, rossz és könnyelmű szervezési módszerek ellen, a forradalom helytelen előkészítése ellen. Tehát kötelességünket teljesítjük. Ezt szenvedélyesen kell tennünk. Egy kommunista mindent szenvedélyesen csinál, amit helyesnek tart, tehát mindent, mert csak azt csinálja, amit helyesnek tart. De a te barátaid, illetve azok, akiket ma még barátaidnak tartasz, nem eszmékért harcolnak szenvedélyesen és nem téveszmék ellen, hanem — emberek ellen, kommunisták ellen — ellenünk. Hát kommunisták azok, akik elvi harc helyett személyeskednek, elvtársak, kommunisták ellen vezetnek hadjáratot. Hát mondd meg, Péter, kommunisták azok?

Pétert meglepte és megdöbbentette a mindig józan, okos, sőt bölcs Gyulai szenvedélyes kitörése. Pár pillanatig szótlanul nézett Gyulai kipirult arcába.

— Nos? Nos? — sürgette az Pétert állásfoglalásra.

— Ha megengedi, Gyulai elvtárs, mielőtt felelek a kérdésre, én is kérdezek valamit. Maga nem éppolyan szenvedéllyel izgat Gajdos ellen, mint Gajdos maga ellen?

Gyulai szó nélkül becsapta az ajtót.

14.

Péter a Corkinál nem talált ismerőst. Az ebédet gyorsan magába öntötte. Kifelé menet szinte belebotlott Lenkébe.

— A Corkiba?

— Nem. A Kis Piszkosba.

— Hát az mi?

— Igazán nem tudja? Az a kávémérés, ahova az ifjúmunkások járnak. Itt van, nem messzi.

A Kis Piszkos — éppúgy, mint a Corki — megérdemelte a nevét. Az utcáról hat lépcső vezetett le a félhomályos, nem éppen tiszta levegőjű kávémérésbe. Egyetlen ablakpárkánya mélyebben feküdt, mint a járda. A felső ablaktáblákon át — ha az utóbbi hónapokban történetesen lemosták az ablaktáblákat — nagyszerű kilátás nyílott az utcán elhaladók lábára.

Hat terítetlen asztal. A valamikor fehérre meszelt falakon egy sor elsárgult plakát a Monarchia összeomlásának napjairól beszélt.

— Minek jár ide?

— Itt nincsenek síberek.

Péter körülnézett.

— Itt valóban nincsenek.

— Teát, minden nélkül — rendelt Lenke.

— Nekem is.

— Magának is ez a vacsorája?

Péter válasz helyett kenyeret és margarint rendelt.

— Bécsben két kívánságom van — mondotta Lenke. Az első: a marxizmus alapelemeit megtanulni. A második: egyszer istenigazában jóllakni. De valami jóval. Talán bécsiszelettel. Valódi bécsiszelettel

— Régen van Bécsben?

— Idestova már három hónapja. Amióta a bátyámat lefogták. Maga különben biztosan ismeri a bátyámat, Vajda Imrét.

— Vajda Imrét? Nem. Nem ismerem.

— Hát az hogy lehet? — csodálkozott Lenke. Kalocsa nem olyan nagy város és a diktatúra idején ő ott dolgozott.

— Ez igazán nem ok arra, hogy ismerjük egymást. Én ugyanis sohasem jártam Kalocsán.

— Nem járt Kalocsán? Érthetetlen!

— Miért volna ez érthetetlen?

— Mert nekem azt mondották, hogy maga a diktatúra alatt a kalocsai uszoda politikai megbízottja volt.

— Mi voltam?

Péternek egyszerre nagy nevethetnékje támadt. Olyan jóízűen nevetett, mintha soha életében sem hallott volna frakcióharcról. Lenke viszont nagy zavarba jött. Az arca lángpiros lett. Akárhogy is kérlelte Péter, nem akarta megismételni azt a dolgot a kalocsai uszodával.

— Szóval az sem igaz — kérdezte Lenke, miután zavarát úgy ahogy leküzdötte —, hogy maga a forradalom kitöréséig úszómester volt?

— De ez igaz! — hagyta rá nagykomolyan Péter. — Kitől tudja?

— Homonnaitól.

— Ez igaz — ismételte Péter és szeretett volna ismét nevetni, olyan jól, tiszta szívből, mint az előbb. De most

nem ment a nevetés és mert erőszakolta, még kevésbé ment. Hogy hirtelen hangulatváltozását palástolja, Lenke személyi viszonyai után kezdett érdeklődni. Lenke apját, aki mozdonyvezető volt, a diktatúra bukása után az Ostenburg különítmény felakasztotta. Lenke a háború alatt végezte el a kereskedelmi iskolát és a forradalomig egy szövetkezetben dolgozott. A forradalom alatt munkásegyetemen tanult. A bukás után sokáig munka nélkül volt és egy nagybátyjánál élt, aki — csakhogy a kompromittáló rokontól megszabaduljon — munkát szerzett neki egy posztónagykereskedőnél. Ekkortájt szabadult ki az internálótáborból a bátyja, aki a diktatúra idején tanügyi megbízott volt. A bátyját két hónap múlva ismét lefogták — röpiratokat terjesztett —, de Lenkét nem fogták le. Nem tudták, hogy a röpiratokat ő sokszorosította. Hanem a munkából kitették. A párt utasítására Bécsbe jött, tanulni. Rosszkor jött, akkor kezdődtek a frakcióharcok.

Beszélgetés közben gyorsan múlt az idő. Már tíz óra felé járt, mikor Homonnai jött be a Kis Piszkosba.

— Van?

— Van! — felelte Péter.

— Ha megteáztam, mutatok maguknak valami olyat, amit még biztos nem láttak és amiről talán nem is tudják, hogy létezik. Megmutatom maguknak Gajdos káplár úr eszét.

— Nem értem — így Lenke.

— Türelem!

Péternek, míg Homonnai a lépcsőtől hozzájuk ért, sikerült két szóval megkérni Lenkét, hogy hagyja ma estére az uszodát és az úszómesterséget. Lenke jóváhagyóan bólintott, de nem kellett túlnagy emberismeret annak meglátásához: a dolog nagyon fúrja az oldalát. Péter, hogy Lenke figyelmét másra terelje, újságot kért és a kiszolgálónő valóban hozott egy esti újságot, amiből megtudták, hogy az osztrák korona tovább zuhan.

— Nos, ha érdekli magukat...

Homonnai az oldalzsebéből egy kicsi, kopott füzetet vett elő.

— Világ proletárjai egyesüljetek! — olvasta a füzet első oldaláról. Ez kérem, ha talán nem tudnák — mondotta szavait

olyan mozdulatokkal kísérve, amilyennel a cirkuszművészek köszönik meg a tapsot —, ez az idézet Marxtól és egyidejűleg Engelstől való. Épp így a következő: A proletariátus csak a láncait veszítheti, de nyerhet helyébe egy világot. Nna, kérem. A következő feljegyzés, könyörgöm, egy Lenin idézet: „Szovjethatalom + elektrifikálás = szocializmus". Minek folytassam, hölgyeim és uraim? A magyar párt főkáplárja kiírt vagy ötven ilyen bölcsességet és ebből él. Ha valamilyen kérdésben állást kell foglalnia, kikeresi a — szerény véleménye szerint — legmegfelelőbb bölcsességet és kész a színtiszta marxista állásfoglalás. Most azonban, hogy ezt a füzetet, ami barátunknál az észt pótolta, megcsapták tőle, most baj lesz. Most ki fog derülni, hogy a nagy vezér tulajdonképpen — nagy szamár.

— Szabad?

Péter végiglapozta a kis füzetet, amelybe valaki verébnagyságú, ügyetlen betűkkel Marx, Engels és Lenin gondolatokat írt össze. Péter Márton hasonló füzetére gondolt és szinte maga előtt látta azt a munkást, azt az elvtársat, aki munka után este, fáradt kézzel ezen a kis könyvön dolgozott. Mikor a füzetet becsukta és tekintete Homonnaira esett, irtózatos düh lett úrrá felette. Nehezen állta meg, hogy csak szóval és ne öklöllel vágjon Homonnai fölényesen mosolygó arcába.

— Hallja — szólalt meg a visszatartott dühtől reszkető hangon —, hallja Homonnai úr, magához hasonló cinikus gazembert még sohasem láttam. Maga nevezi magát kommunistának? Szemét! Kotródjék innét!

— Mi? Mit beszélsz?

— Kotródjék innét, amíg ép bőrrel mehet!

— De Péter!

Lenke Péter vállára tette kezét.

Homonnai felállt. Az arca szürke, ajkai reszkettek. A lépcsőig ment és onnan visszafordult. Pár pillanatig szó nélkül nézett Péterre, mialatt fekete télikabátját lassan begombolta. Aztán a kesztyűjét is felhúzta. Még mindig szótlanul fixirozva Pétert.

— Így vagyunk? — szólalt meg végül a kezét a kijárat kilincsére téve. — Így vagyunk? Most már legalább tudom, honnét, kitől van annyi pénze, hogy a Beethovenbe járhat.

Kiment.

Péternek volt annyi ereje, hogy nem ment utána.

— Hol lakik? — kérdezte, majdnem teljesen nyugodtan Lenkétől, aki könnyes szemekkel ült mellette.

— Grinzingben — felelte Lenke, mikor Péter a kérdést megismételte. — A 43-as barakkban.

— Igazán? Nagyszerű! Én ott lakom a közelben. Hazakísérem.

— Nagyon jó! Gyerünk gyalog.

— Nem fáradt?

— Én mindig gyalog járok. Az egész út csak egy kis óra.

Míg Lenke és Péter a Kis Piszkosban ültek, ritkás eső mosta fel a járdákat. Az eső már nem esett, a felhők is szakadoztak. Enyhe, szinte tavaszias szél fújt.

Lenke és Péter jóideig szótlanul mentek egymás mellett, ki-ki a maga gondolataival küszködött. Már messzi jártak, valahol a Gürtel táján, amikor megszólalt Lenke:

— Tudja Péter, nehéz dolog emigrációban élni.

— Tudom. Nem fáradt?

— Egy kicsit.

Péter belekarolt Lenkébe.

Grinzingig megint hallgattak.

A barakktáborhoz érve, Péter szólalt meg:

— Két esztendő előtt, amikor először emigráltam, én is itt laktam. Azóta nem is láttam a 43-ast.

— Jöjjön, nézze meg!

Péter maga sem tudta miért, azt remélte, hogy Lenke ugyanabban a szobában él, amelyikben Rája lakott. De tévedett. Lenke szobája a barakk északi szárnyán volt.

15.

Másnap délután Péter az utcán véletlenül találkozott Gyulaival. Zuhogó esőben, két órán át sétáltak és vitatkozás közben észre sem vették, hogy bőrig áztak. Péter megemlítette Gyulainak Homonnait.

— Homonnai, Homonnai ... Várj csak ... Az a záptojásfejű meszelő, filozófus, ha nem tévedek?

— Az — hagyta rá Péter.

— Ismerem, de nem felelek érte. Tudniillik semmi, de semmi köze a párthoz. Emigráns. De hogy miért emigrált, azt csak ő maga tudja. Lehet, hogy ő sem. Mondom, a párthoz semmi köze. Azt sem tudom, hogy miért lelkesedik olyan nagyon a mi forradalmunkért. Én ennek — természetesen — cseppet sem örülök. Ha te minden kis csirkefogón így felizgulsz, akkor igazán jobb lesz visszaszöknöd a börtönbe.

Péter az estét Lenkénél töltötte és már ugyancsak későre járt, mikor hazatért. Otthon vendég várta. Gottesmann.

— Hogy megszöktél, az rendben van, de hogy a fenébe bírtad ki olyan sokáig Horthy kenyerén?

— Nem rajtam múlott, testvér!

— Ugyan!

— Hát te mit csinálsz?

— Jobb munka híján szakács vagyok.

— Szakács? — csodálkozott Péter. Hát te tudsz főzni?

— Főzni nem, de mosogatni tudok. Az is munka. És amint látod . . .

Gottesmann baljával az asztalra mutatott, ahol egy szalvétán két szalámivég, egy sonkacsont és még néhány hasonló gyönyörűség illatozott.

— Amint látod . . .

— Mit szólsz a frakcióharchoz? — kérdezte evés közben.

— Egyél testvér! — felelte Gottesmann. — Mi mindent úgy csinálunk. Túlozva — százhúsz, százötven, vagy még több százalékot teljesítve. Ez az erényünk és ez a hibánk . . .

— Zürichhez — a valutahadjárathoz — mit szólsz? — vette fel valamivel később Gottesmann a szót. — Tudod mit, Péter, szociáldemokrata bonc legyen a nevem, ha egy hónapon belül nem folyik vér Bécs utcáin.

A PÁRTÉRT!

1.

Elsőül, tizenegykor, egy kerek órával az ülés megnyitására kitűzött idő előtt, Hajdu Ferenc érkezett meg. Lebotorkált a keskeny lépcsőkön: a terem üres, sötét, csak egyetlen villanykörte vet valami halvány világosságot a három betakart billiárdasztalra, a hosszú sor görbelábú székre és a tégla alakú terem közepetájt felállított dobogóra. A dobogón zöldposztós asztal és két szék. Túlnan ismét székek, ott is, mint itt, arccal a dobogón felállított asztalnak fordulva.

Hajdu megnézte az óráját és egy csendeset káromkodott. A lépcsőn felfelé menet Hódosiba ütközik.

— Szervusz.

— Szervusz.

Elmennek egymás mellett. Hajdunak eszébe sem jut Hódosit figyelmeztetni arra, hogy még korán van lemenni. Fent a kávéházban, amely így, vasárnap déltájban újságolvasó, rosszul fogyasztó közönséggel van tele, leül és egy duplarumos teát rendel. Egy perccel később a szomszéd asztalnál Hódosi is duplarumos teát kér. A teára várva, egymást méregetik szemmel. Nem ellenségesen, csak egy kicsit gúnyosan. Mintha mind a ketten azt gondolnák a másikról: te ugyan nyakig beleültél a...

Vagy tíz éven át dolgoztak egymás mellett, a csepeli gyárban.

— Egy kis tenger kitelne abból a sörből, amit együtt ittunk meg, amíg megértettük, hogy mit is akarunk tulajdonképpen — gondolja Hajdu.

De az együttes munka hosszú esztendei alatt nemcsak sör folyt. 1915 áprilisában mind a ketten részt vettek azon a titkos értekezleten, amelyik a szociáldemokrata pártvezetőség háta mögött egy sztrájk lehetőségeit mérlegelte, egy politikai sztrájk előkészítését határozta el.

1916, 1917, 1918...

A breszti béketárgyalások idején kitört általános sztrájk egyik vezetője Hajdu. Letartóztatják, aztán szabadon engedik, de három hét múlva bevonultatják és kiküldik az olasz

frontra. Hódosi egy hónappal később haditörvényszék előtt áll. Az összeomlásig a Margit körúti fegyházban ül.

A kommunista párt megalakítása. Hódosit kiteszik a gyárból. Hajdut bebörtönzik.

1919. március 21.

Hajdu a román frontra megy, Hódosi két héttel később a csehek ellen. A bukás után Pesten találkoznak. Együtt szöknek. Gyalogszerrel jutnak át az osztrák határon. Hajdu hat héttel később már ismét munkán van. Romániában, Erdélyben. Sztrájk. Sziguranca. Talpalás gumibottal, vallatás tűzzel és vízzel, tizenötévi fegyház. Szökés. Szlovákia, Wien. Hódosi azok között van, akik hazautaznak Pestre, Korvin Ottót megszöktetni. Két társát elfogják és agyonkínozzák, neki sikerült Jugoszláviába szöknie. Hat hónapon át Pécsett dolgozik. Azóta itt van Bécsben.

Simon jön be. Odaül Hódosihoz. Az már a harmadik rumosteát issza. Az arca piros, hatalmas alakját kihúzva olyan mereven tartja a nyakát, mint valami katonai szemlén.

— Később! — mondja Simon a pincérnek.

Később: ez azt jelenti, most úgy jól vagyok lakva, hogy sem étel, sem ital nem fér több belém. Majd valamivel később rendelek.

— Te munkanélküli vagy? — kérdi Simont Hódosi.

Simon csak a fejével bólint igent.

— Egy rumosteát — rendelkezik Hódosi.

— Rum nélkül.

— Miért innád rum nélkül? Van itt! — szól Hódosi a nadrágzsebére ütve.

— Antialkoholista vagyok — feleli Simon.

Hódosi lemondóan legyint.

Hajdu mellé Sütő ül le, a kattarói matrózlázadás Sütője. Harmadikul Kese társul hozzájuk, aki nemrég jött meg Oroszországból, ahol a háromesztendős polgárháború idején szakadatlanul a fronton volt.

— Ma egy kicsit megnyomorgatjuk azt a pincért — mondja Simonnak Hódosi olyan hangosan, hogy azok bár mással vannak elfoglalva, kénytelenek felfigyelni. Kese, kezében a moszkvai Pravdával, suttogva magyaráz valamit. Sütő hangosan nevet, Hajdu csak a fejével bólogat helyeslőleg. Világoskék szeme boldogan csillog.

— Gyere, haver, gyere! — üdvözli Hódosi Füredit, a pápai susztert, aki — miután Siófokon, Horthy főhadiszállásán nyolc napon át vallatták — mindkét fülére megsiketült és bal lábát nem tudja behajlítani. — Ma felszámolunk, testvér, mi?

— Madeira szigetére száműzik — feleli Füredi. — Később! — mondja a pincérnek.

Hódosinak Mándoki, a volt miskolci tanító magyaráz valamit és egy levelet mutat neki. Hódosi arca elborul.

A kávéház most tele van emigránsokkal.

— Később!

— Később!

Mikor Péter megjön, Gottesmann ordítva üdvözli.

— Ide, ide! Már várlak.

Simon mohón gyűri magába a Gottesmann hozta ételmaradékokat. Arcát szinte beletemeti a zsíros újságpapirosba.

— Éhes vagy, Péter?

— Nem nagyon.

— Jó lesz enni valamit. Hosszú ülés vár ránk.

— A Komintern kiküldöttje is résztvesz — újságolja Simon.

— Kit küldött a Komintern?

— Valami fejest — véli Gottesmann. — Az majd kikészíti Gyulaiékat. Legfőbb ideje.

— Gondolod? — kérdi gúnyosan Simon.

— Tudom — feleli Gottesmann.

— Szóval te? . . . És én elfogadtam tőled ezt a . . .

Simon Gottesmann felé nyújtja a zsíros újságpapírt, de az nem akarja elvenni tőle. Hanem, mikor látja, hogy a papír már üres, elveszi, és egy szemétkosárba dobja. Simon szó nélkül otthagyja őket.

— Gyerünk le, Péter!

A lejáratnál most már igazoltatják az embereket. Mindkét frakciónak egy-egy megbízottja. Péterrel baj van: nincs semmi igazolványa.

— Nem ismerem az elvtársat! — mondja az egyik ajtónálló, egy nyurga, hirtelenszőke ifjúmunkás.

— Beengedheted — kiált oda Gyulai, aki épp a közelben van.

Most azonban a másik ajtonállóval van baj.

— Hogy hívják az elvtársat? Hogy? Kovács Péternek?

— Ez nem az a Kovács Péter! — szól közbe kemény, férfias hangon egy gárdistatermetű asszony. — Az a gyűjtőfogházban ül.

Pétert nagynehezen mégis igazolják.

A terem már félig megtelt. Az összes lámpák égnek. Apró csoportok suttogva tárgyalnak. Itt-ott suttogás helyett ordítva vitatkoznak.

— Ti mindig csak arról beszéltek, ami nem sikerült! Az eredményeket szinte eltitkoljátok, letagadjátok. Pedig van valamicske...

— A föld forradalmi elfoglalása? Ismerjük!...

— Dialektika... Köszönöm. Dialektika alatt ti azt értitek, hogyha a cél balra van, akkor jobbra kell menni. Köszönöm.

— A ti dialektikátok meg az, hogy mindig mást csináltok, mint amit ígértetek. Tiszteltetem...

A bécsi magyar emigráció: az első magyarországi tanácsköztársaság hősei és hajótöröttjei. A második Tanács-Magyarországért folyó harc pionírjai. Mikor Kun és Landler — még az osztrák tiszta demokrácia internálótáborából — közvetlenül a bukás után megkezdték a párt újraszervezését, a bécsi emigráció képezte az első századot. Bécsből mentek le Magyarországra, a vadul dühöngő fehérterror legveszedelmesebb pontjaira a bátrak legbátrabbjai, újrakezdeni a harcot. Itt gyűjtötték össze a szétvert hadsereg roncsait, a menekültekből itt neveltek új harcosokat. Itt született meg a terv, amelyik az utódállamok „demokráciáinak" kihasználásával a fehér Magyarországot kommunista szervezetekkel akarta körülölelni, kívülről vezetve a harcot.

Azóta az utódállamok demokráciái levetették álarcaikat. Sziguranca, propaganda kancellária, titkos szolgálat fut versenyt a Zrínyi utcával. Az utódállamok proletariátusa saját elnyomóival áll harcban. Magyarországon megindult a munka. Az elesettek helyére új harcosok lépnek, nagyszerű fiatal harcosok. Bécs helyzete, Bécs jelentősége, a bécsi emigráció feladata ma már nem az, mint két esztendő előtt volt. Moszkvában a magyar vöröskatonák ezrei, miután a polgárháborút végigverekedték, levetik

a mundért és mennek haza Magyarországra, az orosz forradalom tapasztalataival. Ott arattak, itt szántani kell. Két esztendő... Ami jó fegyver volt két év előtt, az ma már csak ócskavas. És a bécsi emigráció fegyvertárában sok minden van, ami két esztendő előtt sem volt jó fegyver. Aki nem mer szembe nézni az elkövetett hibákkal, nem meri szigorú bírálat alá venni őket, az a régi hibákat új hibákkal tetőzi, ezt papolva: „Nem, nem a mi hibáink ölték meg Tanács-Magyarországot. Tanács-Magyarország halva született..." A jövőt előkészíteni nehezebb, mint a múltat bírálni, sőt rágalmazni.

Az első század rendje megbomlott. A gőzgépről leszakadtak a szíjak. A kerekek forognak, de egyik jobbra, a másik balra. Középen a nagy lendítőkerék önti, árasztja magából az energiát. De már jön a gépész, már itt is van, már kinyitotta nagy szerszámosládáját... A gépet át kell szerelni. Nem könnyű feladat. Amelyik kerék használható, azt úgy kell beállítani, hogy helyes irányba forogjon. Amelyik nem tud, vagy nem akar részévé lenni az új munkára átszerelt gépnek, azt ki kell venni — kijavítani, vagy átönteni. Ha lehet...

A párt követhet el hibákat — minden párttag követhet és követ el hibákat. Nem a csalhatatlanság teszi a világ élenjáró harcosává, az új világ alkotójává a kommunistát, hanem az erkölcsi erő: a kommunista mer beszélni, nyíltan szólni saját tévedéseiről. Ez az elvi tisztaságból fakadó szellemi emelkedettség kijavítja saját tévedéseit, ha ezzel saját húsába is kell vágnia. És ha erre nincs ereje — támogatja azt, aki képes jóvátenni a hibákat.

— A Komintern képviselője is részt vesz az ülésen! Valami nagy fejes.

2.

Az ülést néhány perccel délután öt óra után Kuszák-Kiss nyitja meg. Nyugalomra inti az elvtársakat, komolyságra. „méltóra a magyar párt nagy múltjához és reményteljes jövendőjéhez".

Felszólaló nyomán, felszólaló. Érv után, érv hangzik el. A magyar forradalom előkészítésének, a százharminchárom nagy napnak, a bukásnak, az újrakezdés két esztendős mun-

kájának minden frontszakasza, minden akciója, minden legkisebb részlete szőnyegre kerül. Minden felszólaló az utóbbi évek történetének egy-egy fejezetét világítja meg, egy-egy már elfelejtett epizódját ássa ki. Minden epizód érv, ki ide, ki oda, olyik ide is, oda is. Némelyik pedig mindkettő ellen. Erv, érvnek feszül. Eleinte még hangot kap az emigrációs kávéházak mérges levegője is, de a harcosok többsége nem sokáig tűri a komolytalan hangot. A párt jelentősége... A földkérdés... A párt...

Hét óra, nyolc, kilenc, tíz óra óta folyik a vita.

A füst a teremben olyan sűrű, mint az utcán a köd. Az arcok fáradtak. A szenvedélyek nem ültek el, de a testek kimerültek. Már figyelni is nehéz. Itt is, ott is halkan beszélgetnek.

Tizenegy órája tart az ülés.

— Elvtársak, figyelem...

Kiss öklével üti az asztalt.

— Elvtársak, csendet kérek! — Az ajtókat becsukni. Helyét senki el nem hagyhatja. A szót átadom a Kommunista Internacionálé kiküldöttjének.

A hátul ülők nem hallják, mit beszél Kiss, de látják az elöl ülőket felemelkedni. Pár pillanatig feszült csend... Csend. A dobogón Kuszák-Kiss mellett Gonda áll. Gonda, a Komintern képviselője. Gonda, aki másfél évvel ezelőtt még mozdonyvezető volt a szolyva—polenai kisvasúton és akı akkortájt eltitkolta, hogy a szeme a sok éjszakai olvasástól vörös.

Gonda lábát szétvetve, fejét kissé előretartva, zsebrevágott kezekkel áll. Szürkéskék szemének tekintete arcról arcra siklik.

— Elvtársak!

Az ülés reggel 7 órakor ért véget.

3.

Pétert déltájt ugyanaz a hirtelenszőke ifjúmunkás rázza fel, az húzza ki az ágyból, aki tegnap nem akarta az ülésterembe engedni.

— Gyorsan, gyorsan!

Tíz perc múlva már villamoson ülnek és Péter egy félóra múlva Gondánál van. Gonda egy osztrák elvtárs lakásán szállt meg.

Az egész délutánt együtt töltik. Gonda alaposan kikérdezi Pétert. Ami az emigrációban történik, az nem túlságosan érdekli. Annál inkább az, amit Péter Magyarországon látott, hallott, tapasztalt. Nem csinál jegyzeteket. Amit fontosnak tart, elismételteti.

— Sokat végigcsináltál, Péter!

— Nna! Hát nálatok mi van?

— Ha úgy tudnék mesélni, mint te, akkor is nehéz lenne mindent elmondani. Sok dolog történik, sok minden megváltozik manapság egy esztendő alatt. Emlékszel — persze, hogy emlékszel — arra az összejövetelre, melyet a szegény Lakata, meg te szerveztetek meg — mikor a munkácsi várban jöttünk össze? Az volt — úgy tudom — Csehszlovákiában az első kommunista kongresszus. Azóta másfél esztendő telt el. Én most a csehszlovák párt első országos — úgynevezett egyesülési — kongresszusáról jövök. Ha azt láttad volna, Péter!

Gonda nyugodt arca kipirul. Tűzbejön. A lassú beszédű emberből most ömlik a szó. Először a kongresszus politikai jelentőségéről, aztán a részvevőkről beszél. Beszél a kövér óvatosról, a tüzesről, a gyanakvóról, a kérgeskezűről, a teoretikusról, a huszita hagyományok hordozójáról... Jó szeme van. Ismeri mindegyiknek a sajátosságait, apró hibáit, de nem emigráns, nem elsősorban a hibákat látja, látja az érdemeket és a képességeket is, látja a hűséget és önzetlenséget. Hibáikkal együtt is tiszteli és szereti elvtársait. Mikor gúnyolja őket, hangosan, egészségesen nevet saját ártatlan tréfáin. Tenyerével nagyokat vág sötétkéknadrágos combjára. Mikor a szó az árulókra fordul, Gonda ismét szűkszavú lesz. A szeme most nem kék, hanem szürke. Szája két szélén éles, mély ránc.

— Na, mi érdekel még? Ruszinszkó? Ha a mozgósítást láttad volna, Péter! Bejön két paraszt a titkárságra. — Adjon isten! — Fogadj isten! Mi járatban, elvtársak? — A mozgósítás ügyében jöttünk. — Nem mi mozgósítunk, elvtársak, hanem a cseh kormány. — Tudjuk mi azt, könyörgöm, nagyon is jól tudjuk, hisz éppen azért van kérdeznivalónk,

merthogy nem Lenin üzent... Hát most mi a teendő? Bevonulni, vagy becsukni a fület?... Két paraszt... aztán újabb kettő. Aztán már csoportosan jönnek. Képzeld, Ruszinszkó szinte minden dolgozója tőlünk kérdi: bevonulni, vagy sem? Mi meg ülünk, mint a szamarak. Vagy a szamarak nem ülnek? Mindegy! Fontos az, hogy se Prágával, se Bécscsel nem tudtunk kapcsolatba lépni. A rendőrség százszor jobban — százszor inkább nemzetközien van megszervezve, mint mi. Elvágott előlünk minden utat. Nem tudunk semmit, csak ami az újságban, az agyoncenzúrázott újságban áll: Károly haddal megy Budapest ellen, a kisantant mozgósít... Te milyen tanácsot adtál volna? Na látod! Egy iskolát jártunk. Mi ugyanazt tettük: Ezt mondottuk: vegyétek el a fegyvert és várjatok a további parancsra. A párt további parancsára. Megköszönték a tanácsot és megfogadták. Ha Budapest sztrájkba lép — Prága is sztrájkol... Így terveztük.

— A mozgósítás másnapján indulnom kellett a prágai kongresszusra. Az utat ismered. A vonat itt-ott csak kőhajításnyira halad a magyar határtól. Látni a lapossapkás cseh csendőrt farkasszemet nézni kakastollas magyar szaktársával. Most volt érdekes a határ! Akkora páncélautókat láttam, amilyenről a háború idején nem is álmodtam. Mintha nem is emberek vonultak volna fel, hanem csak gépek. Ember is volt persze, de azt észre sem vetted a sok különös masina mellett. A cseh mozgósítás különb volt, mint az osztrák-magyar kilencszáztizennégyben. Már ami a gépeket illeti. Hanem valami hiányzott, valami fontos. A tömeg, amelyik éljen a háború-t kiált. A cseh katonáknak senki sem osztott cigarettát, meg csokoládét. Virágot sem tűztek a sapkájukra. A katonák sem voltak valami vidámak. Énekeltek, nem mondom, énekeltek, de aki katona volt valamikor, az kihallja az énekből az őrmester parancsszavát: „Énekeljetek, az apátok istenit, vagy becsukatlak benneteket, hogy belefeketedtek. Vidáman, ne úgy, mint a nagyanyátok térgye!"

— Te, én azt hiszem a katonák már elkezdenek gondolkozni. Odáig még nem jutottak, hogy megértsék, hogy mindnyájan megértsék, mire jó a fegyver, de azt már tudják, hogy ha ők lőnek, az ellenség is visszalő. Azért hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem láttam vidám, lelkes katonákat is. Láttam Prága egy külvárosában, a bevonuló tartalékosok Lenint

és Szovjet-Oroszországot éltették. Ezeknek a katonáknak jókedvük volt. Úgy énekelték a „Vörös Lobogót", hogy zengett az utca. Ez igen! Ez volt — hogy mondjam — az igazi megnyitása a kongresszusnak. Na, mit mondjak még? Ruszinszkó? A gyárakat leszerelik. A cseh burzsoáziának olyan gyarmat kell, ahol nincs ipar. Kirabolják az egész országot... Na persze, tudok még valamit, ami érdekelni fog. Rozsos Iványt, a mozgósítás első napján halva találták a dolgozószobájában. Átlőtt fejjel.

— Öngyilkos lett?

— Hivatalosan — igen. A valóságban... A golyó hátul ment be Rozsos fejébe és a szemén jött ki. Rozsos előtt ezt egy öngyilkos sem tudta megcsinálni. Azt hiszem, a Propaganda-kancellária végzett vele. Úgy suttogták, valami köze volt a Károly-puccshoz. Hasonlítana rá.

A magyar pártügyekről Gonda nem igen akart véleményt mondani. Hanem a vasútállomáson — beszállás előtt — mégis mondott valamit, ami állásfoglalásnak is beillett mindkét frakció ellen. És ugyanakkor állásfoglalás mindkét frakció tagjai mellett.

— Baj, nagy baj, fiú, hogy amikor nem tudjuk, mi a teendő Magyarországon, akkor elmagyarázzuk, hogy mi a feladatuk a kínai és mi a legfontosabb feladatuk az indiai kommunistáknak. Ezt mindig tudjuk... Nem lesz könnyű helyrecsavarni a fejeket — így ahogy csináljuk, nem megy. Az egész világ munkásmozgalma tanult a magyar forradalom tapasztalataiból. Megtanulta, hogyan kell cselekedni és megtanulta, hogyan nem szabad és hogyan nem lehet. Szomorú, nagyon szomorú, hogy a nagy százharminchárom nap történetéből minden kommunista tanult — csak a magyar nem. És én mégis hiszek a magyar párt, a magyar nép jövendőjében. Hisz hibáinkat is a tenniakarás szüli.

— Sok, nagyon sok hibánk van — de hibáink a meggyőződéses, bátor, önfeláldozó ember hibái. Ezért hiszek rendületlenül a magyar nép jövendőjében...

4.

— Éhezünk szaktárs! Megdöglünk, ha valami nem történik. Megdöglünk.

— Ugyan, ugyan szaktárs! Az ember nem döglik meg olyan könnyen. A háború idején jobban éhezett.

— Igaz, akkor nem volt mit enni. De ma van, ma teli vannak az üzletek, csak nekem, nekünk nincs miből megvenni.

— Szóval magának, szaktárs, nem az éhség fáj, hanem a teli üzletek? A császárságért tudtunk éhezni, a köztársaságért ne tudnánk? Mi, a szakszervezet vezetősége, igen jól ismerjük a helyzetet és legyenek nyugodtak a szaktársak, minden lehetőt megteszünk. Bauer Ottó elvtárs kibontakozási terveit ismerik a szaktársak? Nos? Lehet valami szebbet elképzelni?

— De szaktárs, éhen döglünk. Éhen döglünk!

— Ezt már hallottam, szaktárs! Beszéljünk komolyan. Tűrni kell! A forradalom vívmányaiért érdemes tűrni.

— Ha komoly kilátás lenne arra, hogy a helyzet megjavul. Ha lassan is. Ha csak valami remény lenne... De a helyzet egyre rosszabb.

— Egyre rosszabb? Mit szólna a szaktárs, ha Magyarországon élne, a Horthy paradicsomban? Vagy éppen Szovjet-Oroszországban? Mit szólna ahhoz, ami ott van, ha maga még a vörös Béccsel is elégedetlen?

— Ott, Szovjet-Oroszországban — van miért éhezni! Ott — vállalnám!

5.

Kora délelőtt városszerte különös hírek szállingóztak, hírek arról, hogy a wiener-neustadti munkások leállították a gyárakat és útban vannak Bécs felé. Harmincezer vasmunkás — mondotta az első hírhozó. Negyvenezer, ötvenezer. Tizenkettőtájt már százezerről suttogtak. Ottakring, Florisdorf... Kétszázezer munkás. Vörös zászlók alatt. Halálfejes, fekete zászlók alatt.

— Mese! Ezek nem orosz, vagy magyar munkások. Nem rablók. Örülnek, ha élnek.

— Úgy mondják, nagy a nyomor.

— Na és? Hozzászoktak már ezek a nyomorúsághoz. Volt idejük hozzászokni. Gondoljon arra, hogyan koplaltak a háború idején. És kiállották. Az osztrák munkás nagyszerűen bírja a koplalást. Olvassa el az Arbeiter Zeitungot, akkor majd nem ül fel az efajta híreknek. Ha van valami a hírek mögött, megmondom, mi lehet: valami ravasz társaság ránk akar ijeszteni, hogy ma egyedül maradjon a tőzsdén.

— Na de Wiener-Neustadt...

— Ugyan! Az egyik szakszervezeti vezetőember, aki részére a napokban néhány kisebb üzletet kötöttem, nos attól a főelvtárstól tudom, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség kiküldött Wiener-Neustadtba pár józan embert. Majd adnak azok a kommunistáknak! Szóval, semmi baj. A legújabb zürichit tudja?

— Tudom. Megint esett a korona árfolyama.

— Na látja! És hogy végleg megnyugtassam: még akkor sincs baj, ha az osztrák munkások ezerszer a fejük tetejére állanak. Köztünk maradjon: a magyar korona pár nap múlva megindul a lejtőn. Ez olyan bizonyos, hogy mérget vehet rá. Én már egy hete adok, egyre csak adok magyar koronát. Na — és tudja —, még ez is csak kezdet. Hanem ez aztán igazán köztünk maradjon! Már egész komoly emberek gondolnak arra, hogy a német márka... Súlyos német pénzemberek készítik elő a dolgot. Weisz, ember, képzelje el, ha a német márka megindul!... Akkor tőlem az egész Ausztriát megehetik. Németország... a német márka. És ha minden józan ész ellenére az osztrák munkások mégis csinálnak valamit — mit árthatnak nekünk? Autóra ülünk és néhány napot a Semmeringen töltünk, vagy éppen átrándulunk Berlinbe. Terepszemlére. Na, látja! Berlin — ez egész jó ötlet! Mi? Egyelőre azonban gyerünk be a Habsburgba és igyunk egy pohár pezsgőt.

— Délelőtt nem szeretem és nem is nagyon bírom.

— Hozzá kell szokni, Weisz! Hozzá kell szokni.

Egynéhány kereskedő kora délelőtt bezárt, de déltájban ismét kinyitott.

A város nyugodt. Szélcsend. A levegő langyos. A napot eltakaró halványszürke felhők szinte a háztetőkre ereszkednek.

Az első munkáscsoportok úgy kétóratájt értek el a körút közelébe. A munkások úgy jöttek, ahogy a munkapadnál álltak. Át sem öltöztek, le sem mosakodtak. Nyolc-tíz párhuzamos utcán igyekeztek a belső város, az urak városa felé. Zászló, zene, énekszó nélkül. Sietve. Tízezer láb, százezer láb, negyedmillió, félmillió láb.

A kemény lépések alatt úgy nyög a föld, mint földrengés előtt szokott.

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Az Alser úton és a Máriahilfén az előcsapat kiért a körútra. Kávéházak bezúzott tükörüveg ablakai, luxusüzletek sárbataposott drágaságai jelzik az útját.

Egy ajtó bezuhan. Száz kéz szórja az utcára a selymet, végszám a bársonyt, apró dobozokban a csipkéket. — Másutt a féltveőrzött ékszereket. Ott kint ezer láb tapossa agyon a sok kincset.

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Egy kő repül a kávéház tükörablakába. A menetelés dübörgése elnyeli az üvegcsörömpölés zaját. Tíz-húsz asztal lábbal az égnek áll. Az edények cserepei a padlón. A lábak ételben gázolnak. A cipőkbe befolyik a pezsgő és a tokaji.

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Asszonyok. Arcukon a háború nyomorúsága és a béke szenvedése. Soványak, koravének. A feketekarikás szemek most lázasan izzanak. Komoly arccal, olyan méltósággal, mintha törvényt ülnének, taposnak az élelmiszerüzletek elérhetetlen, megvásárolhatatlan kincsein.

— Liza, Liza?... Tudod, min taposok?

— Ha egyszer, csak egyetlenegyszer azok nyakára gázolhatnék, akik ezt zabálják! Azokért küldték a férjem a Doberdóra!

— Ezt a dobozt...

— Hozzá ne nyúlj, Teréz! Hozzá ne nyúlj! Csak lábbal. A szemétbe. Ha majd egyszer...

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Öt, hat, nyolc, tíz utca önti a körútra a fekete tömeget.

A házak ugyanazok a régi-régi házak, amelyek évtizedek óta hirdetik az idők változatlanságát, de a körút képe

mégis egészen új. Mintha sötét szőnyeggel takarták volna le. Egy széles, véget nem érő fekete futószőnyeggel.

A kövezet dübörög. A házak remegnek.

A hullámzó feketeség lassan a hadügyminisztérium irányába árad. Meg-megtorlódik, aztán újra megindul. Hátulról diktálják a tempót.

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

A villamosok megállnak.

— Le a Seipel-kormánnyal!

— Halál!...

A többit elnyeli a földrengés szava.

Egy szélesarcú, nagymellű asszony sötétvörös fejkendőjét a parlament zászlórúdjára köti. Dörgő éljenzés. Az elöljárók nem tudják, mit éljeneznek.

— A parlament előtt...

— Bauer Ottó a parlament erkélyéről Szovjet-Oroszországot éltette.

— A kommunisták...

— A kormány lemondott...

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Az élcsapat elérte a hadügyminisztériumot és rohan tovább, megállás nélkül. Néhányan felkapaszkodnak Radetzky szobrára és onnan integetnek.

Egy nyurga legény felül Radetzky mellé az érclóra — bizton nagy derültséget vár. — De a tömeg nem nevet. Ez a tömeg már nem tud nevetni. Rohan tovább.

Gyorsan, gyorsan, gyorsan.

Előreszegzett fejjel, dühvel, ami azonban percről perce fogy, valami nagy szomorúságnak, valami végtelen reménytelenségnek adva helyet. Ha valaki útjukat állaná, agyontaposnák. Ezer hétfejű sárkányt is agyontaposnának. Ha a kormány fegyveres erőt küldene ellenük — kitaposnák a katonák belét. Ha valaki megmutatná, megértetné velük, hogyan, hol lehet megtalálni, torkonragadni a láthatatlan ellenséget, puszta kézzel kiszorítanák belőle a párát. De ellenség nincs és vezető sincs. A kis kommunista párt elvész a tömegben — itt-ott tetté fokozza az elkeseredést, de az egész tömeget nem tudja vezetni. A szociáldemokrata pártvezetőség pedig mindent megtesz, hogy „komolyabb rendzavarás" ne történjék.

Elöl már fáradtak, hátul meg még egyre fokozzák a tempót: gyorsan, gyorsan, gyorsan.

A Grand Hotel ablakaiból nehéz bőrszékek, pálmák, porcelán edények, aranycirádás bútorok zuhannak az utcára.

Egy félszemű, csontosarcú munkás a gázlámpára kapaszkodva, az erőlködéstől vérvörös arccal ordít valamit. Hangját elnyeli a tagolatlan lárma. A Schwarzenberg tér felé mutató jobbja lehanyatlik.

Néhány ezren letérnek a körútról — a Kärtner utat pusztítják végig.

A Schwarzenberg kaszinó nehéz tölgyfaajtaja ágyúlövésnél erősebb dörgéssel dől be. A feljárat velencei tükreinek cserepei az elölrohanók nyakába hullanak.

Fent, az emeleten, egy óriási teremben sárga selyemből készült indián vigvamok. A sátrak selyme cafatokra szakad. Az egyik vigvamban egymást átölelve alszik két félmezítelen asszony. Menydörgés költi fel őket. Zavaros szemeiket rögtön újra becsukják — mintha egy rossz álom elől menekülnének. Kézről kézre adva teszik ki őket az utcára.

Hátulról még mindig újabb tömeg árad, olyan erővel, hogy vasbetongátakat is áttörnének. De elöl már fáradtak. Akik elhaladtak a hadügyminisztérium előtt, azok már lassítanak és a Tegetthoff szobor táján mind többen szakadnak ki a tömegből.

— Hova? Mi értelme?

— Hány óra?

— Félhat.

— Késő. A betegsegélyzőbe kellett volna mennem. Kurt beteg, már négy napja fekszik és még mindig nem küldtek orvost. Megígértem az asszonynak.

— Nekem meg a zálogházba kellett volna mennem.

— A Belvederen át rövidebb az út.

— Arra nem lehet. Ott még egyre jönnek.

— Haza.

Haza a fűtetlen lakásba, ahol éhes gyerekek, elkeseredett asszony vár. Vár és maga sem tudja, mire? Mert azt már tudja, hogy nincs mire várnia.

Haza.

És holnap ismét bemenni a gyárba, ahova majd kijön valamelyik „főelvtárs" és rövid beszédet tart:

— Elvtársak! Íme, hová vezet az út, amit lelkiismeretlen kalandorok propagálnak. Most láthatjátok, most meg kell értenetek, miért kell minden eszközzel eltávolítani a gyárakból a Lengyelországból és Magyarországból ideözönlő úgynevezett kommunistákat. Egynapi munkabért elveszítettetek. Több, mint négyszáz elvtárs a rendőrség foglya és előreláthatólag néhányszáz külföldi munkást kiutasítanak Ausztriából. Íme a tegnapi nap eredménye. És ami a legsúlyosabb, a tegnapi nap veszélyezteti, végtelenül megnehezíti Bauer elvtárs pénzügyi tervének végrehajtását. Mert hogyan lehet újabb áldozatot követelni attól a polgárságtól, amelyik tegnap olyan súlyos károkat szenvedett?...

Ezt hozza a holnap és semmi jobbat a holnapután.

Százezrek: ugyanazok, akik a Doberdón állottak, az Isonzo partján, Albánia mocsarai között, a Kárpátokban — ugyanazok, akik a háború előtt és a háború után is állandó harcban állnak és mindig túlerővel szemben harcolnak a mindennapi kenyérért, „a hősök, akiket a haza soha el nem múló hálával vár haza" és üres fazékkal vár az asszony — a százezres tömeg ismét egyénekre szakad és minden egyén most már a saját baját nyögi. Van mindegyiknek. Van mindegyiknek elég, több mint elég baja.

Most már senki sem mondja: gyorsan, gyorsan, gyorsan — Elég jókor jövünk...

A fejek lehorgasztva, de a kezek, a kezek ökölbeszorulnak!

Jaj, akire ezek a kezek egyszer lesújtanak!

7.

A körúton már csak apró csoportok őgyelegnek. A szomszédos utcákat hazafelé igyekvők töltik meg — ugyancsak apró csoportokra szakadozva.

Az ívlámpák felragyognak. Az eget katonai fényszórók világítják meg. Az elpusztított kirakatok egyik-másikában egy-egy épen maradt villanykörte izzik — olyan, mint halott ember szájában az aranyfog.

Hat óra tájban megered az eső.

— Jó lesz szedni a lábunkat!

Haza.

Most kezdődik a rendőrség szerepe.

A rendőrök délben úgy eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. Most egyszerre itt vannak, mintha a föld köpte volna ki őket.

A Kärtner úton a járdára lovagolnak. A Schwarzenberg téren kivont karddal mennek a kaszinó és a tér nevét adó lovasszobor között ácsorgókra, elvágva a kaszinóban levők kiútját. Néhányan az egérfogóba került társaikon akarva segíteni, igyekeznek útjatállni a rendőröknek... De azok nem tréfálnak. Karddal tisztítják az utat. Kardcsapástól találva egy munkásasszony éles visítással arcravágódik. Lenke lehajol, hogy felemelje és most az ő fejét éri egy laposvágás. Keze-véres lesz a földönfekvő munkásasszony hárászkendőjétől. Megtántorodik, de nem esik el. Felegyenesedik és tagolatlan ordítással a véreskardú rendőrre veti magát. Körmei végigszántják a rendőr arcát. A rendőr segítségért kiáltozva hátrál. Egy társa kardjával Lenke felé sújt, de Gottesmann gyorsabb nála. Olyat rúg a rendőr gyomrába, hogy az menten elterül.

— Ide! Ide elvtársak! — ordít Schmidt, egy nehéz, faragott széklábbal sűrűn osztva az ütéseket.

A rendőrök sietve hátrálnak az összeverődő munkások elől.

— Ide! Ide! Üssétek!...

— Ide! Ide! Üssétek!...

Schmidt elejti a széklábat. Kalapja leesik. Fedetlen fejéből ömlik a vér.

Péter átöleli, hogy el ne essen.

A kaszinó emeleti ablakából drága, kínai porcelán edények repülnek a rendőrök közé.

8.

— Azt hittem, olyan erősek vagyunk, hogy Berlinig meg sem állunk — mondja Lenke.

— Berlinig? New Yorkig, még messzebb is eljuthattunk volna. És el is jutunk. Akárhová. Ez csak idő kérdése. Szocdem bonc legyen a nevem, ha a szocializmusig akár egyszer

is megállottunk volna, ha tudjuk, ha... vezettek volna minket.

— A párt szerepe — mondja Péter, aki Schmidtet támogatja, szinte viszi. A párt szerepe — ismétli.

Gottesmann piszkos zsebkendőjét bedagadt bal szemére szorítja. Lenke, aki most is liheg a dühtől, kezével meg-megtapogatja tarkóját, melyre rátapadt a véres haj. Schmidt támolyog, mint a részeg.

— Karolj bele a másik oldalról.

Gottesmann az egész hosszú úton beszél. Hol káromkodik, hol terveket sző.

— Bécs, látjátok, Bécs... A kedélyes Bécs. Mi lesz? Mi lesz, ha egyszer Prága is, mi lesz, ha egyszer Berlin is megmozdul? Aztán Párizs és London... Egyszerre... Na? Mi lesz, ha egyszer igazán... Megérjük, Schmidt szaktárs, megérjük. Szocdem bonc legyen a nevem, ha meg nem érjük.

Schmidt nem felel, nem érti a szót.

De reggel ismét eszméleténél van. Arca majd olyan fehér, mint fején a kötés. Mintha minden vére elfolyt volna. Mozdulatlanul fekszik, jobb keze lelóg az ágyról.

— Mondjon még valamit, Kovács elvtárs.

Péter már mindenből kifogyott. Schmidtné egy jó óra előtt elment és azóta ő ül a betegágynál, amiben most is egy kabát helyettesíti a paplant.

— Mit mondjak, Schmidt elvtárs?

— Akármit — suttogja a beteg.

— Tudja, Moszkva — jut eszébe Péternek — kicseréli, kiszabadítja a kommün bukása óta börtönben ülő magyar kommunistákat. Hadifogoly tisztekért cseréli ki a magyar kommunistákat.

Schmidt nem érti a dolgot.

Péter még egyszer elmagyarázza neki.

— Mindnyájunkat kicserélnek — mondja most Schmidt aki már nincs egészen eszméletnél. Mindnyájunkat

Szeme a mennyezetet bámulja. Zihálva lélegzik.

Péter ismeri ezt a lélegzést, ismeri ezt a gyorsan ólomszínűre változó arcot.

Egy félórával később jobbját Schmidt szemére teszi.

A villamoson, amelyen Péter a városba utazott, két rendőr ült, beszorítva proliasszonyok közé. A rendőrök hallgattak, az asszonyok sem beszéltek. Csak a szemeikkel. Egy kockás kendőbe burkolt asszony szembeült az egyik — jól megtermett — rendőrrel. Gyűlölettől forró tekintete belefúródott a rendőr arcába. Az elfordította arcát, de — mintha valami kényszerítené rá — ismét odafordult a ráncos, beesett arc, a sötétárkos szürke szemek felé. Felállott: szeme egy másik arcra esett. Két kisírt asszonyszem, mintha ki akart volna ugrani a gödréből, hogy az ő duzzadt pofájába haraphasson.

A rendőrök kimentek a perronra. A következő állomásnál leszálltak.

Péter a szerkesztőségben találkozott Gajdossal. Egy kis órán át dolgoztak, aztán együtt mentek le az utcára. Gajdost a rendőrségre idézték, Péternek a nyomdában volt dolga. Az utat megrövidítve, átvágtak a Kärtner úton.

A bezúzott kirakatok üvegeinek cserepein szélesorrú cipőkbe és kamáslikba bújtatott, meg apró lakkcipős lábak tapostak. Az üzletekben lázasan dolgoztak. Itt-ott már megérkezett a friss áru.

A betört kirakatok előtt rendőrök állottak őrt.

A világosszínű télikabátot és szokatlanul nagyméretű szörmét hordó urak és a korallszínűre festett szájú, hangosan nevető, mogyorónagyságú gyémántfülbevalós asszonyok szivart, cigarettát adnak a rendőröknek, a kezüket szorongatják, a vállukat veregetik.

Gajdos a vereség ellenére is bizakodó kedvében van. Nem olyan áradozva, mint Gottesmann, de épp olyan törhetetlen hittel beszél a jövendőről, a tegnapi nap tanulságairól, ami ismét megmutatta, mit jelent az, ha nem a kommunista párt vezeti a munkásságot.

— Ha a szocdem pártvezetőség nem volna! — sóhajtott Péter.

— De van — felelte Gajdos szenvedélyesen, hangosan, szinte kiabálva. Van. Ezzel számolnunk kell. Van és ezért lesz a harc olyan hosszú és olyan nehéz. De van szociáldemokrata munkásság is, amely ma — parancsra — ellenünk

van, és holnap — meggyőződésből — velünk lesz. Ha jól, ha helyesen dolgozunk. A jövő tőlünk, a mi munkánktól függ!

A Graben sarkán, ott, ahol a korzóra a Szent István templom gótikus tornyai vetnek árnyékot, elváltak.

Péter pár pillanatra megállott.

— Hosszú és nehéz az út, hosszú és nehéz — ismételgette Gajdos szavait.

Az egyre sűrűsödő korzó Pétert szinte a falhoz szorította. A beszédtárgy már nem a tegnapi tüntetés volt. Az ablaküvegek cserepein, az elpusztított kirakatok előtt korzózó hölgyek és urak már ismét Zürichről beszélgettek, a zürichi tőzsdéről, a magyar koronáról, a német márkáról, új autókról, ékszerekről, jachtokról.

Az utca hangos volt a gőgös, kihívó nevetéstől és a Bécsbe visszatérő luxusautók diadalmas tülkölésétől.

— A harc hosszú lesz és nehéz!

— Hosszú és nehéz — ismételgette még mindig Péter, amint lassan megindult a nyomda felé.

— Hosszú és nehéz. De végigküzdjük!!!

*

A regény itt véget ér.
A harc tovább folyik.

Az Ég a Tisza című regénynek, amely most Budapesten újdonsag és alighanem csak szerény helyet kap irodalmunkban, érdekes múltja van. Sorsa bizonyos mértékig hasonlatos azoknak a magyar munkásoknak és parasztoknak sorsához, akik a Szovjetunióban a háromesztendős polgárháború harcaiban hírt, nevet, dicsőséget szereztek, mint a Vörös Gárda és a Vörös Hadsereg fegyveresei, de akikre ma már csak néhány harcostárs emlékezik és nevük még azok számára sem jelent sokat, akik november 7-én, vagy a Szovjet Hadsereg Napján, február 23-án virágot visznek az Uralban, Szibériában, Ukrajnában vagy a Krímben, a nagy idők emlékeként tisztelt katonasírokra. Mikor ezeknek a hősöknek viselt dolgaira emlékezünk, fiataljaink hiszik is, nem is, amit elmondtunk róluk és történelmi szerepükről. A történelemírás mindmáig nem teljesítette kötelességét irántuk. Az Ég a Tisza is nagy harcokat vívott — valamikor. De útjárá ma már csak a legöregebb elvtársak emlékeznek a Szovjetunióban, Kínában és Japánban, Németországban, Franciaországban és Norvégiában — 28 országban, amelyekben megjelent volt és sikert aratott. Aztán — szerepét betöltve — fényét elveszítette. Talán, sőt valószínűleg: visszahozhatatlanul.

Amikor írtam az Ég a Tiszát, szinte párt-belső dokumentumnak szántam és nem számoltam azzal, hogy Japántól Hollandiáig, Norvégiától Indiáig fogják olvasni. Legelőször orosz fordításban jelent meg, tízezer példányban. Egy esztendőn belül több mint ötszázezer példányban fogyott el. Nem a kritika terelte a közönség figyemlét a könyvre, hanem megfordítva, a közönségsiker figyelmeztette a könyvre a kritikusokat. A kritika, a könyvről írott több száz ismertetés, bírálat, tanulmány főleg azt a kérdést latolgatta, hogy mi tette az Ég a Tiszát népszerű olvasmánnyá. Erre a kérdésre ahány kritikus, annyi választ adott. Valamennyi főleg stílus-, nyelv-, szerkezet- és hasonló kérdésekkel bajlódott. Szerintem nem ebben keresendő a nagy olvasottság „titka".

Mikor a regény megjelent, még egyetlen író sem kísérletezett az 1918—19-es forradalmak összefogó kritikai ábrázolásával és a forradalmak hatásának mérlegelésével. Amint Kun Béla írta: „e forradalmak (és főleg a magyar proletárforradalom) története inkább az ellenforradalmár tollforgatók számára szolgál témául". Bizonyos, hogy az Ég a Tisza váratlan sikerének egyik oka a témaválasztás volt. Másik oka a kommunista párt belső életének nyílt feltárása, a kommunista párt elkövette hibák bátor kritikája. Mikor a regényt írtam, a Kommunista Internacionálé határozataiból és Lenin írásaiból már minden kommunista ismerte a magyar proletárforradalom bukásának okait, de a hibák elkövetésének körülményeit még nem tárták fel. Az Ég a Tisza sikerének egyik forrása a kíméletlen önkritika volt. Nem kendőztem és nem szépítgettem a párt hibáit, de igyekeztem e hibákat a párt érdekében tárni fel. Ezek természetesen elsősorban nem írói érdemek. Az Ég a Tisza sikere határozott és céltudatos kommunista állásfoglalás eredménye volt, politikai siker.

Ami a mű irodalmi eszközeit illeti, arra törekedtem, hogy regényem érthető legyen a legegyszerűbb munkás és paraszt olvasó számára is. Mindent elkövettem, hogy felkeltsem és kielégítsem a legegyszerűbb olvasók érdeklődését. Tehát: nagyon nagyot akartam. Mivel politikai célkitűzéseim voltak: a kommunista párt munkájának megjavítása, és a mi kommunista pártunk nagy múltjának ismertetése, nem nagyon érdekelt az „objektív" esztéták véleménye és az a veszedelem sem érdekelt, hogy a könyv, a pillanatnyi feladatokhoz alkalmazkodva, tiszavirág-életű lesz. Ha célját eléri — bár a könyvet elfelejtik —, az eredmény tovább él és hat. És ez a fontos. Talán ennek a nézetnek köszönhetem, hogy több mint egy negyedszázad után ismét megjelenik az Ég a Tisza. Kevés híján húsz esztendőn át a kommunista sajtó, a kommunista könyvkiadók hallgattak a könyvről. A hallgatás, elhallgatás, sőt elvetés okai a párton és a pártokon belül lejátszódott harcokban és egyik-másik kommunista vezetőpolitikus helytelen értékelésében, igazságtalan, tragikus elmarasztalásában keresendő. Mikor e regényt írtam, már hosszú esztendők óta éles elméleti vita folyt pártunkon belül proletárforradalmunk értékelése körül és ezzel összefüggésben a párt újjászervezésének problémáiról. Sajnos, ez az elvi vita sokszor személyes ellentétekké fajult, sőt személyes gyűlölködéssé: arról vitatkozva, hogyan kell legyőzni az ellenséget, a párton belüli különböző árnyalatok képviselői egymás ellenségeivé lettek. Néha szinte megfeledkeztünk arról, hogy nem elvtársainkat kell legyőzni, hanem az osztályellenséget. Mikor a regényem megjelent, majdnem egyöntetű volt az a vélemény, hogy eltúlozom a párton belüli öncsonkító viták okozta veszélyt. Ma, nyilvánvalóan egyöntetű lesz a vélemény, hogy nem kellőképpen értékeltem ezt a rettenetes veszedelmet.

Még néhány szót a regényírói mesterségbeli kérdésről. Mikor e regényemet írtam, a forradalmi irodalom fél lábbal még a formalizmusban gyökerezett, de fél lábbal már a realizmus talaján állt. Realizmus felé törekvésünknek egyik állomása a történelmi dokumentumok felhasználása, beépítése volt. Ezzel a módszerrel én sűrűn éltem. Talán túlságosan is sűrűn. A mai kritikus csodálkozni fog (talán meg is botránkozik) azon, hogy én három módszert kevertem össze. Bizonyos mértékig kalandos regényt írtam, bizonyos fokig expresszionista voltam és nem kis mértékben érdekes történelmi okmányok közreadója. Nos, ez a módszer- és stíluskeverés nem hibám, de nem is érdemem: pontosan jellemzi a forradalmi irodalom helyzetét és fejlődési fokát regényem megszületésének korában.

Most, hogy negyedszázad múltán gondosan átnéztem könyvemet (annak Moszkvában megjelent magyar nyelvű kiadását), nem lett volna túlságosan nehéz némi rendet teremteni a stílusok összevisszaságában (például úgy, hogy feloldom az idézett dokumentumokat), de én ragaszkodtam az eredeti szöveghez, mint ahogy ragaszkodtam a pártról, a magyar—szovjet viszonyról, a két világ harcáról negyedszázad előtt alkotott véleményemhez, melyeket huszonöt esztendő magyar történelme és világtörténelme lényegében igazolt. A regény ma már nemcsak témájánál fogva történelmi, egy elmúlt kort jellemeznek irodami módszerei is. Némi apró simítást mégis végeztem a szövegben; néhány állásfoglalást meg kellett magyarázni, mert hisz' néhol olyan tényekre hivatkoztam, amelyekre ma már csak a történészek emlékeznek. Ezeket a helyeket (az érthetőség céljából) kiszélesítettem.

Mikor regényemet írtam, mottóul Hidas Antalnak, a Moszkvában élő magyar költőnek két sorát használtam:

„A harcban nem szabad megállni,
Bajtárs, szorítsd a fegyvered".

Jó negyedszázad múltán, ezzel a két sorral szeretném zárni regényemet. Legyen ez könyvem tanulsága.

Azok a tragikus események is, amelyeket a magyar nép néhány hónappal ezelőtt élt át, ugyanerre tanítanak: a harcban nem szabad megállni. Aki megáll, elpusztul. A fegyver, amellyel harcolunk, néha csak kimondott szó, néha leírt szó, néha gazdasági intézkedés, néha azonban fegyver, a szónak eredeti értelmében. Történelmünk azt bizonyítja, hogy az osztályharc valamennyi fegyverét keményen kell szorítani, keményen kell kézben tartani, és nem szabad visszariadni attól, hogy szükség esetén a szavak és az eszmék mellett a fegyverek szavával éljünk.

Budapest felszabadulásának 12. évfordulóján.
1957. február hó 13-án.

Felelős kiadó a Zrínyi Honvéd Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Gábor Viktor
A borítólap és a kötéstervet Bükkösi Gábor munkája
Műszaki vezető: Olajos Tibor
Készült az MNOSZ 5601—54. sz. szabvány szerint
Terjedelme 40,5 (A/5) ív
Megjelent 10 000 példányban
492-5626/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bolgár Imr

ILLÉS BÉLA

ÉG A TISZA

Az Ég a Tisza 1957 tavaszán jelent meg először Magyarországon, de a munkásmozgalom veteránjai már évtizedekkel előbb is ismerték. A fehérterror legsötétebb napjaiban is beszivárogtak a könyv magyar és német nyelvű példányai az illegalitás csatornáin át, s kommunisták százai és ezrei merítettek belőle erőt és reményt.

A hármasregény 1929-ben, a Magyar Tanácsköztársaság bukása után tíz esztendővel, a Szovjetunióban jelent meg. Főhőse Kovács Péter ifjúmunkás, aki az első világháború idején bekapcsolódik a munkásmozgalomba, részt vesz az őszirózsás forradalomban, végigharcolja a Tanácsköztársaság híres felvidéki hadjáratát, ott van a győzelmeknél és tanúja az árulás folytán bekövetkezett szörnyű szolnoki csatavesztésnek.

A bukás után végigszenvedi Bécsben az emigráció hontalanságát és keserűségét. Éhezik, nyomorog, s míg körülötte a gyenge meggyőződésűek százai lesznek árulóvá, spekulánssá, rendőrügynökké — ő ember marad: harcos. Ausztriába, Szlovákiába, Kárpátaljára, majd a Horthy-fasiszta Magyarországra vezet az útja, s dacolva ezer veszéllyel — végrehajtja az illegális kommunista párttól kapott feladatokat.

Szép és igaz könyv Illés regénye. Úgy ír a Tanácsköztársaságról, mint ahogyan mindmáig soha, senki. Bátran, szembenézve a hibákkal, de büszke szívvel, mélytüzű szenvedéllyel.

Ez tette szinte egy csapásra világhírűvé a művet, s szerzőjét. Az Ég a Tisza legelőször orosz fordításban jelent meg, 1929 februárjában.

Hét év leforgása alatt összesen 28 nyelvre fordították. 1937-ben a regény összpéldányszáma meghaladta a másfélmilliót.

Előszavát Kun Béla írta, első méltatását Alekszander Szerafimovics, a Szovjetunió — Gorkij mellett — akkor legbecsültebb nevű írója.

Három-négy év leforgása alatt az Ég a Tiszáról több száz kritika, ismertetés és munkáslevél jelent meg a lapokban és folyóiratokban.

Magyarországon a könyvet a Kommunisták Magyarországi Pártja terjesztette. A kötet borítólapja és első tizenhat oldala vallásos könyv volt, s a többi, sok száznyi oldalon, hajszálvékony papíron, parányi betűkkel a Magyar Tanácsköztársaság regénye.

Az Ég a Tisza ebben az évben előreláthatólag nyolc nyelven lát napvilágot. Két szovjet kiadó egy időben adja ki, az egyik tömegkiadásban.

És több mint negyedszázad múltán, magyar kiadó kiadásában, magyar nyelven olvashatja az olvasó Kun Béla előszavával.